UNIWERSYTET KOMISJI EDUKACJI NARODOWEJ

W KRAKOWIE

SZKOŁA DOKTORSKA

DYSCYPLINA: Nauki o polityce i administracji

Artem Susolia

ROZPRAWA DOKTORSKA

Funkcjonowanie państwa w ekstraordynaryjnych warunkach toczącej się wojny w latach 2022-2024. Przypadek Ukrainy po 24 lutego 2022 roku. Studium teoretyczno-empiryczne

Promotor: prof. dr hab. Ewa Bujwid-Kurek

Kraków, 2026

UNIVERSITY

OF THE NATIONAL

EDUCATION COMMISSION, KRAKOW

DOCTORAL SCHOOL

DISCIPLINE: Political Science and Public Administration

Artem Susolia

DOCTORAL DISERTATION

The functioning of the State under Extraordinary Wartime Conditions of ongoing war in the years 2022–2024: The case of Ukraine after 24 February 2022. A theoretical and empirical study

Supervisor: prof. dr hab. Ewa Bujwid-Kurek

Krakow, 2026

Streszczenie

Przedmiotem niniejszej rozprawy jest analiza funkcjonowania państwa ukraińskiego po rozpoczęciu przez Federację Rosyjską pełnoskalowej wojny przeciwko Ukrainie w lutym 2022 r. Celem badania była ocena funkcjonowania państwa ukraińskiego w pierwszym okresie wojny, obejmującym lata 2022–2024. Analizie poddano działalność naczelnych organów władzy państwowej, tj. władzy ustawodawczej, wykonawczej i sądowniczej, a także sposób realizacji podstawowych funkcji państwa z perspektywy działalności wybranych ministerstw odgrywających kluczową rolę w warunkach wojennych.

W rozprawie przyjęto założenie, że państwo ukraińskie po wybuchu wojny w 2022 r. może mieć ograniczoną zdolność do pełnej realizacji wszystkich swoich funkcji w sytuacji ekstraordynaryjnej, jaką jest wojna. Głównym problemem badawczym było ustalenie, które funkcje państwa zostały najbardziej ograniczone lub obciążone skutkami wojny, a które mimo wyjątkowo trudnych okoliczności były realizowane bez większych zakłóceń.

Ze względu na szeroki zakres problematyki badawczej rozprawa ma charakter teoretyczno-empiryczny. Część teoretyczna obejmuje analizę pojęcia państwa i jego funkcji oraz identyfikację problemów związanych z działalnością naczelnych organów władzy państwowej i ministerstw po rozpoczęciu pełnoskalowej wojny. Szczególną uwagę poświęcono autorskiej koncepcji eufunkcji państwa w warunkach konfliktu zbrojnego.

Część empiryczna opiera się na analizie wyników badań społecznych i sondażowych dotyczących ocen funkcjonowania państwa ukraińskiego oraz poszczególnych instytucji publicznych w okresie wojny. Podstawę metodologiczną pracy stanowiły metody właściwe dla nauk społecznych, ze szczególnym uwzględnieniem nauk o polityce i administracji. Wykorzystano m.in. analizę instytucjonalno-prawną, analizę porównawczą, analizę danych zastanych oraz analizę wyników badań społecznych.

W wyniku przeprowadzonych badań ustalono, że pomimo skali zagrożeń związanych z pełnoskalową wojną państwo ukraińskie zachowało zdolność do wykonywania niemal wszystkich podstawowych funkcji państwa. W analizowanym okresie naczelne organy władzy państwowej wykonywały swoje konstytucyjne kompetencje w sposób ciągły i nieprzerwany. Badania wykazały również, że współczesne państwo jest zdolne do funkcjonowania nawet w warunkach długotrwałej wojny i głębokiego kryzysu bezpieczeństwa.

Oryginalność rozprawy polega na kompleksowym ujęciu problematyki funkcjonowania państwa ukraińskiego poprzez połączenie analizy teoretycznej z wynikami badań empirycznych oraz skonfrontowanie koncepcji funkcji państwa z rzeczywistym funkcjonowaniem instytucji publicznych w warunkach wojny. Na podstawie przeprowadzonych analiz sformułowano wnioski i rekomendacje mogące znaleźć zastosowanie w praktyce zarządzania kryzysowego oraz funkcjonowaniu instytucji publicznych w sytuacjach nadzwyczajnych. Problematyka podjęta w rozprawie może stanowić punkt wyjścia do dalszych badań nad funkcjonowaniem państwa w warunkach konfliktów zbrojnych oraz odpornością instytucji publicznych na sytuacje kryzysowe, nadając pracy zarówno walor poznawczy, jak i praktyczny.

Abstract

The subject of this dissertation is an analysis of the functioning of the Ukrainian state following the launch of the full-scale war against Ukraine by the Russian Federation in February 2022. The aim of the study was to assess the functioning of the Ukrainian state during the initial period of the war, covering the years 2022–2024. The research examined the activities of the supreme state authorities, namely the legislative, executive and judicial branches, as well as the implementation of the fundamental functions of the state from the perspective of selected ministries playing a key role under wartime conditions.

The dissertation assumes that, following the outbreak of war in 2022, the Ukrainian state might have faced limitations in fully performing all of its functions under such an extraordinary situation as war. The main research problem was to determine which state functions were most significantly constrained or affected by the consequences of the war and which, despite exceptionally difficult circumstances, continued to be performed without major disruption.

Due to the broad scope of the research problem, the dissertation adopts a theoretical and empirical character. The theoretical part includes an analysis of the concept of the state and its functions, as well as an identification of challenges related to the activities of the supreme state authorities and ministries following the outbreak of the full-scale war. Particular attention is devoted to the author's original concept of the eufunction of the state under conditions of armed conflict.

The empirical part is based on an analysis of the results of social and survey research concerning public assessments of the functioning of the Ukrainian state and individual public institutions during the war. The methodological framework of the dissertation is grounded in research methods commonly used in the social sciences, with a particular focus on political science and public administration. The study employs, inter alia, institutional and legal analysis, comparative analysis, secondary data analysis, and an examination of the results of social research.

The findings demonstrate that, despite the scale of threats resulting from the full-scale war, the Ukrainian state preserved its capacity to perform nearly all its fundamental functions. Throughout the period under study, the supreme state authorities exercised their constitutional competences in a continuous and uninterrupted manner. The research further indicates that a modern state can function even under conditions of prolonged war and a profound security crisis.

The original contribution of the dissertation lies in its comprehensive approach to the functioning of the Ukrainian state, combining theoretical analysis with empirical findings and confronting traditional concepts of state functions with the actual performance of public institutions during wartime. Based on the analyses conducted, conclusions and recommendations were formulated that may prove useful for crisis management practice and for public institutions operating in extraordinary circumstances. The issues addressed in the dissertation may also serve as a starting point for further research on state functioning during armed conflicts and on the resilience of public institutions to crisis situations, giving the study both scholarly and practical value.

Spis treści

Streszczenie 5
Abstract 6
Wstęp 9
Rozdział I 32
Państwo i państwo w stanie wojny – rozważania teoretyczne 32
1.1.Państwo definiowane jako polityczna organizacja społeczeństwa 32
1.2 Funkcje państwa 44
1.3. Istota funkcyjności i dysfunkcyjności państwa 54
1.4. „Eufunkcja państwa" – istota, uwarunkowania i skutki 60
1.5 Państwo w stanie wojny – „zarządzanie konfliktem" – teoretyczny zarys problemu 63
Rozdział II 74
Uwarunkowania historyczne zbrojnej agresji Federacji Rosyjskiej przeciwko Ukrainie 74
2.1 Stosunki rosyjsko-ukraińskie w XX wieku – geneza konfliktu 74
2.2 Stosunki rosyjsko-ukraińskie po wyborze Władimira Putina na prezydenta Federacji Rosyjskiej w 2000 roku 79
2.3 Aneksja Krymu w 2014 roku jako przejaw „zakamuflowanej agresji" Federacji Rosyjskiej przeciwko Ukrainie 81
2.4 Działania zbrojne w Donbasie jako kontynuacja agresywnej polityki „kamuflażu" w latach 2014-2022 87
2.5 „Specjalna wojskowa operacja" Władimira Putina jako jawna agresja przeciwko Ukrainie 95
2.6 Ogłoszenie stanu wojennego w Ukrainie w reakcji na zbrojną agresję 99
Rozdział III 106
Naczelne organy władzy w Ukrainie – uwarunkowania konstytucyjno-prawne 106
3.1 Władza ustawodawcza – Rada Najwyższa (*Верховна Рада України*) – podstawy prawne 106
3.2 Władza wykonawcza – dualizm egzekutywy i podstawy konstytucyjne 108
3.2.1 Prezydent Ukrainy (*Президент України*) – perspektywa konstytucyjno-prawna 109
3.2.2 Rząd Ukrainy (*Кабінет Міністрів України*) z Premierem na czele – uwarunkowania konstytucyjno-prawne 110
3.3 Organy władzy sądowniczej – podstawy konstytucyjne 115
3.3.1 Sąd Najwyższy Ukrainy (*Верховний Суд України*) – podstawy konstytucyjno-prawne 116
3.3.2 Sąd Konstytucyjny Ukrainy (*Конституційний Суд України*) – podstawy konstytucyjno-prawne 116
Rozdział IV 118
Naczelne organy władzy Ukrainy przed pełnoskalową agresją Rosji (2019–2022) – analiza funkcjonowania 118
4.1 Władza ustawodawcza – Rada Najwyższa Ukrainy (*Верховна Рада України*) 118
4.1.1 Funkcja ustawodawcza 119

4.1.2 Funkcja kreatywna ... 121
4.1.3 Funkcja kontrolna ... 123
4.2 Władza wykonawcza ... 125
4.2.1 Prezydent Ukrainy (*Президент України*) ... 126
4.2.2 Rząd Ukrainy (*Кабінет Міністрів України*) na czele z premierem ... 131
4.2.3 Wybrane Ministerstwa w pryzmacie realizacji funkcji ... 141
4.3 Organy władzy sądowniczej ... 156
4.3.1 Sąd Najwyższy Ukrainy (*Верховний Суд України*) ... 156
4.3.2 Sąd Konstytucyjny Ukrainy (*Конституційний Суд України*) ... 160
Rozdział V ... 164
Podstawy prawne i funkcjonowanie państwa ukraińskiego po 24 lutego 2022 roku (24.02.2022 r. - 31.12.2024 r.) ... 164
5.1 Naczelne organy władzy państwowej Ukrainy i pełnione przez nie funkcje w warunkach stanu wojennego – podstawy prawne ... 164
5.2 Naczelne organy władzy i pełnione przez nie funkcje w kontekście toczącej się wojny 165
5.2.1. Rada Najwyższa Ukrainy (*Верховна Рада України*) – naczelny organ władzy ustawodawczej po 24 lutego 2022 roku (24.02.2022 r. – 31.12.2024 r.) ... 166
5.2.2. Organy władzy wykonawczej po 24 lutego 2022 roku (24.02.2022 r. – 31.12.2024 r.) ... 1800
5.2.3 Ograny władzy sądowniczej po 24 lutego 2022 roku (24.02.2022 r. – 31.12.2024 r.) ... 235
Rozdział VI ... 247
Funkcjonowanie państwa po 24 lutego 2022 roku w ocenie społeczeństwa ukraińskiego w świetle badań empirycznych ... 247
6.1 Ocena naczelnych organów władzy państwowej Ukrainy w warunkach wojny ... 248
6.1.1 Rada Najwyższa (*Верховна Рада України*) ... 249
6.1.2 Prezydent Ukrainy (*Президент України*) ... 255
6.1.3 Rząd (*Кабінет Міністрів України*) na czele z premierem Ukrainy ... 260
6.1.4 Ocena wybranych funkcji państwa w stanie wojny ... 266
6.2 Władza sądownicza ... 283
Rozdział VII ... 286
Funkcjonowanie państwa ukraińskiego w okresie toczącej się wojny – konfrontacja założeń teoretycznych z wynikami badań empirycznych ... 286
7.1 Ukraina w świetle funkcji państwa sprzed i po rosyjskiej agresji zbrojnej (24.02.2022 r.) – porównanie ... 287
7.2 Funkcjonowanie państwa ukraińskiego w okresie trwającej wojny w latach 2022–2026 – główne tendencje – perspektywa politologiczna ... 289
7.3 Nowe wyzwania stojące przed naczelnymi organami władzy państwowej Ukrainy w obliczu zjawiska eufunkcji państwa ... 294
Zakończenie ... 303
Bibliografia ... 315

Wstęp

Wojny i konflikty zbrojne towarzyszą ludzkości od zarania dziejów. Wraz z rozwojem sztuki wojennej zmieniały się charakter konfliktów zbrojnych, zasady ich prowadzenia oraz sposoby osiągania celów militarnych. Zakończenie II wojny światowej, wypracowanie nowych norm prawa międzynarodowego oraz powstanie organizacji odpowiedzialnych za utrzymanie pokoju i bezpieczeństwa międzynarodowego doprowadziły do istotnych zmian w światowym systemie bezpieczeństwa.

Nie oznaczało to jednak końca wojen dla ludzkości. Okres zimnej wojny (1947-1991) charakteryzował się nie tylko rywalizacją ideologiczno-polityczną dwóch supermocarstw, ale także licznymi konfliktami lokalnymi, które stanowiły pośrednie pola ich konfrontacji. Do najważniejszych konfliktów tego okresu należały: wojna koreańska (1950–1953), wojna wietnamska (1955-1975), 10-letnia wojna w Afganistanie w latach1979-1989, a także liczne konflikty wojenne na kontynencie Afrykańskim oraz na Bliskim Wschodzie, w tym konflikt izraelsko-arabski (zwłaszcza wojna Sześciodniowa w 1967 roku i wojna Yom Kippur 1973 roku). Wraz z zakończeniem zimnej wojny doszło do zasadniczej zmiany geopolitycznego układu sił na świecie i utworzenia jednobiegunowego świata. Zakończenie zimnej wojny doprowadziło do ukształtowania nowego układu sił w stosunkach międzynarodowych, często określanego mianem ładu jednobiegunowego z dominującą pozycją Stanów Zjednoczonych. Jednocześnie upadek Związku Socjalistycznych Republik Radzieckich (ZSRR) oraz tzw. bloku wschodniego zapoczątkował proces głębokich przemian politycznych i ustrojowych w państwach Europy Środkowo-Wschodniej oraz w większości krajów postsowieckich, które rozpoczęły demokratyczną transformację. W latach dziewięćdziesiątych XX wieku dominowało przekonanie, że upowszechnianie demokracji przyczyni się do ograniczenia konfliktów zbrojnych oraz wzrostu stabilności politycznej i gospodarczej zarówno w poszczególnych państwach, jak i w skali globalnej.

Wielu analityków politycznych, dyplomatów, naukowców i ekspertów ds. bezpieczeństwa międzynarodowego uważało, że to właśnie rządy demokratyczne, będące gwarancją wolności i równości są przyszłością świata. Wyrazem tego przekonania stała się koncepcja „końca historii" autorstwa Francisa Fukuyamy, który promował ideę zwrotu ludzkości w kierunku modelu liberalno-demokratycznego[1]. Według niego, pod koniec

[1] Więcej zob.: F. Fukuyama, *Koniec historii*, tłum. T. Bieroń, M. Wichrowski; Poznań 1996.

XX wieku totalitarne i autorytarne reżimy całkowicie się zdyskredytowały. Zatem liberalna demokracja i wolnorynkowa gospodarka są zdaniem Fukuyamy ostateczną, lepszą formą ustrojową niż komunizm czy faszyzm. Rządy demokratyczne miały być jednocześnie końcem historii, przez wyczerpanie się innych dotychczasowych projektów ustrojowych. Wśród zachodnich elit politycznych dominowało przekonanie jakoby państwa demokratyczne nie prowadziły ze sobą wojen[2] i w przyszłości także nie będą ich prowadzić. Zatem „koniec historii" był często traktowany jako koniec wojen. Jednakże tak się nie stało.

Dwie wojny w Iraku 1991 roku i 2003 roku, wojna w Afganistanie w latach 2001-2021 oraz bombardowanie (niektórych) państw postjugosławińskich w 1995 roku i 1999 roku, zainicjowane i rozpoczęte przez państwa demokratyczne uwidoczniły ograniczenia tych założeń teoretycznych. Wojny, o których mowa, wywarły znaczący i bezprecedensowy wpływ na przemiany w sztuce i strategii wojennej.

Przykładem takiego podejścia pozostaje współczesna Federacja Rosyjska, która od końca XX wieku konsekwentnie dążyła do odbudowy utraconego statusu mocarstwowego. Władze rosyjskie podejmowały w tym celu rozmaite działania, w tym te wykorzystujące środki militarne. Efektem tej aktywności były działania dezintegracyjne i destabilizacyjne na obszarach państw byłego ZSSR, które uważane były przez Rosjan za swoją własną sferę wpływu. Jednym z nich była i nadal jest Ukraina. Dążąc do osiągnięcia swoich celów geostrategicznych władze rosyjskie od początku XXI wieku konsekwentnie realizowały precyzyjnie przemyślaną politykę zagraniczną, celem której było ograniczenie autonomii i podważenie podmiotowości państwa ukraińskiego. Realizując swoje cele geopolityczne Federacja Rosyjska anektowała ukraiński Krym w 2014 roku, po czym rozpoczęła wieloletni konflikt zbrojny w Donbasie. Apogeum konfliktu stanowiła rozpoczęta przez Rosję w dniu 24 lutego 2022 roku pełnoskalowa wojna przeciwko Ukrainie, nazwana przez Rosjan „specjalną operacją wojskową".

W kontekście niniejszych rozważań warto zauważyć, iż wojny od zawsze były testem sprawdzającym potęgę państwa, jego zdolności: militarne, polityczne, dyplomatyczne, gospodarcze, jak i wytrzymałość oraz odporność na zagrożenia wojenne. W warunkach wojny o zdolności państwa do przetrwania decydują nie tylko zasoby militarne, lecz także sprawność instytucjonalna, skuteczność organów władzy publicznej oraz zdolność do realizacji podstawowych funkcji państwa. Podobnie jest w przypadku wojny w

[2] P. Kondylis, *Gospodarka globalna, demokracja globalna i globalna walka o podział zasobów*, „Studia z Historii Filozofii" 2015, [R.] 6, nr 3, s. 33.

Ukrainie rozpoczętej 24.02.2022 r.: efektywność funkcjonowania i realizacja funkcji państwa ukraińskiego są istotne dla jego egzystencji jako niezależnego podmiotu w stosunkach międzynawowych oraz dla skutecznej walki z Rosją. Odporność państwa ukraińskiego na zbrojną agresję rosyjską po 24.02. 2022 r. została poddana szczególnej próbie.

Problem badawczy i cele pracy

W prezentowanej dysertacji problem badawczy sformułowano w postaci pytania dotyczącego funkcjonowania państwa ukraińskiego w warunkach trwającej wojny w okresie od 24.02.2022 r. do 31.12.2024 r. Celem pracy jest ocena funkcjonowania państwa ukraińskiego w warunkach pełnoskalowej wojny prowadzonej po 24 lutego 2022 r. W związku z tym, że dysertacja ma charakter teoretyczno-empiryczny, wyeksplikowano dwa zasadnicze cele badawcze. Pierwszy z nich polegał na identyfikacji problemów i ograniczeń występujących w działalności naczelnych organów państwowych oraz w realizacji ich podstawowych funkcji w warunkach wojny. Drugim celem empirycznym było zbadanie opinii obywateli Ukrainy na temat funkcjonowania ww. organów państwa i realizacji funkcji państwa. Weryfikacja tych celów pozwoliła na ocenę skuteczności funkcjonowania państwa w czasie wojny oraz sformułowanie rekomendacji na przyszłość.

Nadrzędna teza badawcza została sformułowana w następujący sposób: „**Państwo ukraińskie, będące w stanie wojny po rozpoczęciu 24.02.2022 r. pełnoskalowej agresji rosyjskiej, nie wykonywało w pełni swoich funkcji**". Adekwatnie do tezy sformułowano główną hipotezę badawczą, która brzmi: „**Po 24.02.2022 r. państwo ukraińskie nie w pełni wykonywało swoje funkcje**".

Opierając się na przyjętej tezie i głównej hipotezie sformułowano szczegółowe hipotezy badawcze do **części teoretycznej**, które odzwierciedlają naukowo-praktyczne ujęcie analizowanej problematyki:

Hipoteza (**H1**): „Ukraina od 24.02.22 roku pozostaje państwem w stanie pełnoskalowej wojny, a nie objętym „specjalną wojskową operacją" o ograniczonym zasięgu.

Hipoteza (**H2**): „W okresie zagrożenia istnienia państwa zdecydowana większość Ukraińców zdecydowała się pozostać w Ukrainie we własnych domach."

Hipoteza (**H3**): „W okresie zagrożenia istnienia państwa znaczna część Ukraińców przemieściła się w granicach terytorium Ukrainy (migracja wewnętrzna)."

Hipoteza (**H4**): „W okresie zagrożenia istnienia państwa znaczna część Ukraińców opuściła kraj. (Migracja zewnętrzna)."

Hipoteza (**H5**): „Aparat państwowy w postaci naczelnych organów władzy ustawodawczej, szczególnie Wierchownej Rady (Parlamentu) Ukrainy, zachowując swoje konstytucyjne kompetencje kontynuuje realizację swoich funkcji w sytuacji nadzwyczajnej (wojny).”

Hipoteza (**H6**): „Aparat państwowy w postaci naczelnych organów władzy wykonawczej, szczególnie Prezydenta Ukrainy zachowując swoje konstytucyjne kompetencje kontynuował realizację swoich funkcji w sytuacji nadzwyczajnej (wojny)”.

Hipoteza (**H7**): „Aparat państwowy w postaci naczelnych organów władzy wykonawczej, szczególnie Gabinetu Ministrów (rząd z premierem na czele) zachowując swoje konstytucyjne kompetencje kontynuował realizację swoich funkcji w sytuacji nadzwyczajnej (wojny)”.

Hipoteza (**H8):** „Aparat państwowy w postaci naczelnych organów władzy sądowniczej, szczególnie Sądu Najwyższego Ukrainy oraz Sądu Konstytucyjnego Ukrainy zachowując swoje konstytucyjne kompetencje kontynuował realizację swoich funkcji w sytuacji nadzwyczajnej (wojny)”.

Hipoteza (**H9**): „Ustrój polityczny Ukrainy na dzień 24.02.22 roku legitymizuje Konstytucja Ukrainy z dnia 28.06.1996 r.”.

Hipoteza (**H10**): „Po 24.02.2022 r. została podtrzymana/zachowana zdolność do nawiązania i utrzymania stosunków międzynarodowych.”

Powyższe tezy badawcze zostały wylistowane w oparciu o jedną z definicji państwa, zaproponowaną przez niemieckiego teoretyka państwa i prawa Georga Jelinka, według którego: „Państwo to instytucja (organizacja), która musi posiadać trzy zespolone ze sobą elementy (składniki konstytutywne), a mianowicie władzę najwyższą (suwerenną), stale osiadłą ludność i określone terytorium”[3]. Przy czym suwerenność państwa na zewnątrz wyraża się w ustanowieniu i utrzymaniu stosunków z innymi państwami/podmiotami prawa międzynarodowego.”. Ponadto w rozprawie podjęto próbę wykazania, że działania militarne rozpoczęte przez Federację Rosyjską 24 lutego 2022 r. nie stanowią „specjalnej operacji wojskowej” o ograniczonym zasięgu, jak określają je władze rosyjskie, lecz mają charakter pełnoskalowej wojny konwencjonalnej, spełniającej podstawowe kryteria definicyjne tego rodzaju konfliktu zbrojnego (zob. H1).

W **części empirycznej** sformułowane zostały następujące hipotezy badawcze:

[3] G. Jellinek, *Ogólna nauka o państwie*, Warszawa 1921, s. 47.

Hipoteza (**H1**): „Większość obywateli Ukrainy pozytywnie ocenia funkcjonowanie Parlamentu Ukrainy (*Верховної Ради України*) – naczelnego organu władzy ustawodawczej po 24.02.2022 roku."

Hipoteza (**H2**): „Większość obywateli Ukrainy pozytywnie ocenia funkcjonowanie Prezydenta Ukrainy (*Президента України*) po 24.02.2022 roku."

Hipoteza (**H3**): „Większość obywateli Ukrainy pozytywnie ocenia funkcjonowanie rządu (*Кабінету Міністрів України*) – naczelnego organu władzy wykonawczej po 24.02.2022 roku."

Hipoteza 4 (**H4**): „Zdecydowana większość obywateli Ukrainy pozytywnie ocenia funkcjonowanie Ministerstwa Obrony i realizację funkcji obrony państwa po 24.02.2022 roku."

Hipoteza (**H5**): „Zdecydowana większość obywateli Ukrainy pozytywnie ocenia funkcjonowanie Ministerstwa Spraw Wewnętrzach i realizację funkcji porządkowej po 24.02.2022 roku."

Hipoteza (**H6**): „Zdecydowana większość obywateli Ukrainy pozytywnie ocenia funkcjonowanie Ministerstwa Spraw Zagranicznych i realizację funkcji uczestnictwa w rozwiazywania problemów ponadnarodowych po 24.02.2022 roku.".

Hipoteza (**H7**): „Zdecydowana większość obywateli Ukrainy negatywnie ocenia funkcjonowanie Ministerstwa Polityki Społecznej i realizację funkcji socjalnej po 24.02.2022 roku."

Hipoteza (**H8**): „Zdecydowana większość obywateli Ukrainy negatywnie ocenia funkcjonowanie Ministerstwa Ochrony Zdrowia i realizację funkcji socjalnej (w zakresie ochrony zdrowia) po 24.02.2022 roku."

Hipoteza (**H9**): „Zdecydowana większość obywateli Ukrainy negatywnie ocenia funkcjonowanie Ministerstwa Edukacji i Nauki i realizację funkcji edukacyjnej po 24.02.202 roku."

W nawiązaniu do wskazanych hipotez postawiono następujące pytania badawcze:

Pytanie (**P1**): „Czy rozpoczęta w 24.02.2022 r. przez Federację rosyjską „specjalna wojskowa operacja" była pełnoskalową wojną przeciwko Ukrainie?".

Pytanie (**P2**): „Czy po 24.02.2022 r. w Ukrainie został ogłoszony stan wojenny?".

Pytanie (**P3**): „Czy większość Ukraińców zdecydowała się pozostać w Ukrainie we własnych domach?".

Pytanie (**P4**): „Jaka liczba Ukraińców w okresie zagrożenia istnienia państwa przemieściła się w granicach terytorium Ukrainy?".

Pytanie (**P5**): „Jaka liczba Ukraińców w okresie zagrożenia istnienia państwa opuściła kraj?”

Pytanie (**P6**): „Czy Wierchownej Radzie Ukrainy udało się w nieprzerwany sposób realizować swoje funkcje konstytucyjne (ustawodawcza, kreatywna, kontrolna) po 24.02.2022 roku?”.

Pytanie (**P7**): „Czy wszystkie konstytucyjne funkcje Prezydenta Ukrainy (Art.106, Art.102 Konstytucji Ukrainy z 1996 r.) są realizowane w sposób niezakłócony po 24.02.2022 roku?”.

Pytanie (**P8**): „Czy wszystkie ministerstwa będące w składzie rządu Ukrainy po 24.02.2022 r. realizują swoje funkcje (Art. 116 Konstytucji Ukrainy z 1996 r.) w sposób niezakłócony?”

Pytanie (**P9**): „Czy po 24.02.2022 r. wszystkie konstytucyjne funkcje rządu na czele z premierem Ukrainy (art. 114–116 Konstytucji Ukrainy z 1996 r.) są realizowane w sposób nieprzerwany?”

Pytanie (**P10**): „Czy po 24.02.2022 roku Sąd Najwyższy (Art. 125 Konstytucji Ukrainy z 1996 roku oraz Ustawa Ukrainy „O sądownictwie i statusie sędziów” z 2016 roku) realizuje swoje konstytucyjne funkcje w sposób niezakłócony?”

Pytanie (**P11**): „Czy po 24.02.2022 roku. Sąd Konstytucyjny (Art. 150 Konstytucji Ukrainy z 1996 roku) realizuje swoje konstytucyjne funkcje w sposób niezakłócony?”

Pytanie (**P12**): „Czy w Konstytucji Ukrainy z dnia 28.06.1996 roku wyrażona została explicite forma rządów (parlamentarna, parlamentarno-gabinetowa, kanclerski, prezydencka, semi-prezydencka)?”.

Pytanie (**P13**): „Czy Konstytucja Ukrainy gwarantuje swobody i wolności obywatelom Ukrainy?”.

Pytanie (**P14**): „Czy w Konstytucji Ukrainy widnieje zapis o obowiązkowej służbie wojskowej w sytuacji zagrożenia suwerenności i terytorialnej jedności państwa?”.

Pytanie (**P15**): „Czy Po 24.02.2022 r. zostały nawiązane nowe relacje między państwami i innymi podmiotami stosunków międzynarodowych?”.

Pytanie (**P16**): „W jakim stopniu udało się utrzymać Ukrainie po 24.02.2022 roku dotychczasowe *status quo* w relacjach z innymi państwami i podmiotami stosunków międzynarodowych?”.

Struktura rozprawy

Dysertacja składa się ze wstępu, siedmiu rozdziałów, zakończenia i bibliografii. W **rozdziale pierwszym** przedstawiono państwo jako polityczną organizację społeczeństwa, ze szczególnym uwzględnieniem problematyki funkcji państwa.

W **rozdziale drugim** zwrócono uwagę na kwestie funkcjonowania państwa w sytuacji nadzwyczajnej jaką jest stan wojny. Punktem wyjścia dla prowadzonych rozważań były doświadczenia II wojny światowej, podczas której terytorium Ukrainy stanowiło jeden z głównych obszarów działań wojennych na froncie wschodnim. Na tej podstawie przyjęto założenie badawcze, że państwo funkcjonujące w warunkach wojny może napotykać istotne ograniczenia w realizacji zarówno swoich funkcji wewnętrznych, jak i zewnętrznych. W celu weryfikacji postawionych pytań badawczych wykorzystano dokumenty i oficjalne informacje ze stron internetowych naczelnych organów władzy państwowej Ukrainy obowiązujące w analizowanym okresie. W rozdziale II uwzględniono również uwarunkowania historyczne i polityczne funkcjonowania państwa ukraińskiego w okresie poprzedzającym rozpoczęcie pełnoskalowej agresji rosyjskiej 24 lutego 2022 r. Wyjaśniono także genezę eskalującego konfliktu ze szczególnym uwzględnieniem rozpadu ZSSR w 1991 roku, Memorandum budapesztańskiego z 1994 roku, Pomarańczowej Rewolucji 2004 roku, aneksji Krymu w 2014 roku i działań wojennych w Donbasie w okresie 2014-2022. Zwrócono również uwagę na cele agresji rosyjskiej oraz skalę działań wojennych prowadzonych przeciwko Ukrainie. Istotnym elementem analizy była także reakcja władz ukraińskich oraz społeczeństwa ukraińskiego na agresję rosyjską. Jednocześnie wyjaśnione zostało znaczenie użytych terminów: „wojna" i „specjalna wojskowa operacja" ze wskazaniem, że terminy te nie są synonimami.

W **rozdziale trzecim** przeanalizowano konstytucyjno-prawne przesłanki i uwarunkowania funkcjonowania naczelnych organów państwowych Ukrainy. Przedstawiono organizację ustrojową, kompetencje oraz podstawy prawne działalności Rady Najwyższej Ukrainy (*Верховна Рада України*), Prezydenta Ukrainy (*Президент України*), Gabinetu Ministrów Ukrainy (*Кабінет Міністрів України*), a także najwyższych organów władzy sądowniczej, tj. Sądu Konstytucyjnego Ukrainy (*Конституційний Суд України*) oraz Sądu Najwyższego Ukrainy (*Верховний Суд України*), w okresie poprzedzającym pełnoskalową agresję rosyjską. Funkcjonowanie wymienionych organów zostało następnie poddane analizie z perspektywy realizacji przypisanych im funkcji konstytucyjnych, czemu poświęcono **rozdział czwarty**[4].

[4] Oznaczenia funkcji najwyższych organów władzy państwowej podano zgodnie z ukraińską doktryną konstytucyjno-prawną.

W **rozdziale piątym** zaprezentowana została analiza funkcji państwa ze szczególnym uwzględnieniem działalności i funkcjonowania wybranych ministerstw po rozpoczęciu wojny w lutym 2022 roku[5]. W związku z postawionym problemem badawczym zasadnicze znaczenie miała odpowiedź na pytanie, które funkcje państwa[6] oraz w jakim stopniu zostały ograniczone wskutek wojny, a które mimo tej ekstraordynaryjnej sytuacji były realizowane bez większych zakłóceń.

W **rozdziale szóstym (empirycznym)** przedstawiono analizę wyników badań dotyczących oceny funkcjonowania naczelnych organów państwowych oraz realizacji podstawowych funkcji państwa przez obywateli Ukrainy stale przebywających na terytorium kraju po 24 lutego 2022 r. Podstawę analiz stanowiły wyniki badań sondażowych przeprowadzonych przez niezależne ukraińskie ośrodki badawcze, takie jak Grupa Rating (*«Соціологічна група Рейтинг»)*[7] oraz Centrum im. Razumkowa *(«Український центр економічних і політичних досліджень імені Олександра Разумкова»)* [8].

Raporty opracowane przez wskazane jednostki badawcze wybrano ze względu na ich ukraińskie pochodzenie, niepaństwowy charakter, uznanie w środowisku

[5] Analiza funkcji państwa przez pryzmat działalności ministerstw jest uzasadniona tym, że stanowią one podstawowe organy administracji rządowej odpowiedzialne za wykonywanie polityk publicznych i realizację zadań państwa w poszczególnych obszarach jego aktywności. Pozwala to powiązać poszczególne funkcje państwa z konkretnymi strukturami organizacyjnymi oraz prześledzić mechanizmy ich praktycznej realizacji.

[6] W doktrynie konstytucyjnej i nauce prawa funkcje państwa są rozumiane jako podstawowe kierunki jego działalności, ukierunkowane na realizację zadań publicznych oraz ochronę interesu społecznego. W literaturze przedmiotu występują różne sposoby ich klasyfikacji, jednak zasadniczo wyróżnia się kilka podstawowych grup funkcji państwa. W niniejszej rozprawie przyjęto podział funkcji państwa zaproponowany przez Jerzego Kucińskiego, obejmujący funkcję: prawodawczą, porządkową, administracyjną, gospodarczo-organizatorską, socjalną, edukacyjną, kulturową, obrony państwa oraz uczestnictwa w rozwiązywaniu problemów ponadnarodowych. Klasyfikacja ta ma istotne walory metodologiczne, ponieważ obejmuje zasadnicze obszary aktywności państwa i umożliwia kompleksową analizę sposobów oddziaływania władzy publicznej na stosunki społeczne. Pozwala również na uwzględnienie normatywnego, organizacyjnego, gospodarczego, społecznego, edukacyjnego i aksjologicznego wymiaru funkcjonowania współczesnego państwa. Zob. J. Kuciński, *Nauka o państwie współczesnym*, Łódź 2019, s. 101-111.

[7] Grupa Rating (Rating Group Ukraine) jest niezależnym ukraińskim ośrodkiem badawczym specjalizującym się w realizacji badań społecznych, politycznych i marketingowych zgodnie ze standardami międzynarodowych organizacji badawczych ESOMAR i WAPOR. Została utworzona w 2008 r. jako niezależna organizacja pozarządowa, której celem jest badanie opinii publicznej obywateli Ukrainy dotyczącej różnych aspektów życia społecznego, politycznego, gospodarczego i kulturalnego. Ośrodek regularnie prowadzi badania ogólnokrajowe i regionalne, a sieć badawcza obejmuje ponad 500 ankieterów działających na terenie całej Ukrainy. Zob. Rating Group Ukraine, https://ratinggroup.ua/ (dostęp: 10.11.2023).

[8] Centrum Razumkowa jest ukraińskim, pozarządowym ośrodkiem analitycznym specjalizującym się w badaniach nad polityką publiczną. Prowadzi działalność badawczą w ramach kilku programów obejmujących zagadnienia polityki wewnętrznej, gospodarczej, społecznej, zagranicznej, energetycznej oraz bezpieczeństwa i obronności. Organizacja została założona 19 sierpnia 1994 r. pod nazwą Ukraińskie Centrum Badań Ekonomicznych i Politycznych z inicjatywy Ołeksandra Razumkowa. Jej celem było dostarczanie niezależnych analiz eksperckich dotyczących najważniejszych problemów społecznych, gospodarczych i politycznych. Obecną nazwę instytucja przyjęła w 2000 r., po śmierci swojego założyciela.
Więcej zob.: https://razumkov.org.ua (dostęp 10.11.2023)

akademickim, niezależność badawczą, wieloletnie doświadczenie w prowadzeniu badań sondażowych oraz koncentrację na diagnozowaniu opinii obywateli Ukrainy. Dodatkowo, w celu zapewnienia kompleksowej i możliwie obiektywnej analizy funkcjonowania państwa ukraińskiego w latach 2022-2024, wykorzystano również raporty przygotowane przez zagraniczne ośrodki badawcze. Analizie poddano również dane pozyskane z raportów opracowanych przez organizację Freedom House[9], a także Economist Intelligence Unit[10]. Dodatkowym źródłem materiału badawczego były opracowania Funduszu na rzecz Pokoju (Fund for Peace), które stanowiły uzupełnienie analiz opartych na wcześniej omówionych badaniach sondażowych. O wyborze wymienionych ośrodków badawczych zadecydował ich międzynarodowy zasięg, niezależność oraz pozarządowy charakter. Analiza funkcjonowania naczelnych organów władzy państwowej Ukrainy oraz realizacji funkcji państwa przez wybrane ministerstwa, w tym Ministerstwo Obrony, Ministerstwo Spraw wewnętrznych, Ministerstwo Spraw Zagranicznych, Ministerstwo Polityki Społecznej, Ministerstwo Ochrony Zdrowia, Ministerstwo Edukacji i Nauki pozwoliła na ocenę działalności tych instytucji w warunkach wojny[11].

Warto zaznaczyć, że pierwotna koncepcja badawcza zakładała przeprowadzenie autorskich badań sondażowych dotyczących opinii publicznej na Ukrainie, opartych na reprezentatywnej próbie respondentów stale przebywających na terytorium Ukrainy po 24 lutego 2022 r. Na etapie prac przygotowawczych stwierdzono jednak, że realizacja takiego badania wymagałaby znacznych nakładów finansowych oraz zaawansowanej organizacji procesu badawczego, co wykraczało poza możliwości niniejszej dysertacji. Dodatkowym utrudnieniem pozostają trwające działania wojenne, które generują istotne ograniczenia logistyczne i bezpieczeństwa. Mając na uwadze wymóg zachowania

[9] Międzynarodowa organizacja pozarządowa zajmująca się wspieraniem i badaniem stanu demokracji, wolności politycznych i przestrzegania podstawowych praw człowieka. Publikuje coroczne raporty oceniające stopień wolności demokratycznych, wolności w każdym kraju świata, a także raporty specjalne dotyczące krajów w okresie transformacji, które są szeroko wykorzystywane w badaniach politycznych i publikacjach medialnych. Założona w październiku 1941 r. przez Wendella Willkiego i Eleanor Roosevelt. Więcej zob.: https://freedomhouse.org (dostęp 10.11.2023).

[10] Brytyjska międzynarodowa jednostka badawczo-analityczna, wchodząca do składu spółki The Economist Group. Założona w 1946 roku. Od 2010 co roku jednostka przygotowuje Indeks Demokracji, mierzący stan demokracji na całym świece. Indeks obejmuje 167 państw, uszeregowanych według poziomu rozwoju demokracji, a na jego potrzeby opracowano klasyfikację reżimów politycznych. Więcej zob.: https://www.eiu.com/n/ (dostęp 10.11.2023).

[11] Kolejność wymienionych ministerstw nie jest alfabetyczna, lecz wynika z przyjętej przez autora hierarchii uwzględniającej znaczenie poszczególnych resortów oraz rolę realizowanych przez nie zadań dla funkcjonowania i bezpieczeństwa państwa w warunkach wojny, przy czym autor jest świadomy, że taka klasyfikacja może być dyskusyjna.

reprezentatywności oraz rzetelności naukowej, zdecydowano się oprzeć analizę na danych zastanych pochodzących z wiarygodnych źródeł badawczych.

W **rozdziale siódmym** skonfrontowano założenia teoretyczne z wynikami badań empirycznych, zwracając szczególną uwagę na funkcjonowanie państwa ukraińskiego w warunkach wojny. Chociaż zasadniczy zakres czasowy badań obejmuje lata 2022-2024, to z uwagi na fakt, że rozprawa została ukończona w 2026 r., autor zdecydował się uzupełnić analizę o podrozdziały 7.2 i 7.3 poświęcone funkcjonowaniu państwa ukraińskiego w warunkach przedłużającego się konfliktu zbrojnego w latach 2025-2026. Pozwoliło to na pogłębioną identyfikację najważniejszych wyzwań stojących przed państwem ukraińskim w kontekście zjawiska eufunkcji państwa. Ponadto sformułowano rekomendacje dotyczące przeciwdziałania podobnym kryzysom oraz zarządzania nimi w przyszłości.

W **zakończeniu** zebrano najważniejsze wnioski wynikające z przeprowadzonych analiz i badań. Zweryfikowano również przyjęte na początku procesu badawczego założenia, konfrontując tezę główną, hipotezy i pytania badawcze z uzyskanymi wynikami.

Prezentowana dysertacja ma charakter interdyscyplinarny, ponieważ podejmowana problematyka lokuje się na styku wielu dyscyplin naukowych. Szczególne znaczenie mają nauki społeczne, zwłaszcza nauki o polityce i administracji, nauki o bezpieczeństwie, stosunki międzynarodowe, nauki prawne oraz socjologia. Uzupełniającą perspektywę badawczą wnoszą również nauki historyczne, które pozwalają osadzić analizowane zjawiska w szerszym kontekście dziejowym.

Stan badań

Problematyka państwa i wojny należy do najstarszych obszarów refleksji filozoficznej, politycznej i prawnej. Istotny wkład w rozwój badań nad państwem, jego funkcjami oraz rolą wojny w stosunkach społecznych i międzynarodowych wnieśli m.in. Platon, Arystoteles, Niccolò Machiavelli, Thomas Hobbes oraz Carl von Clausewitz. Ich dorobek stał się podstawą późniejszych analiz dotyczących organizacji państwa, sprawowania władzy, bezpieczeństwa oraz funkcjonowania instytucji publicznych w warunkach zagrożenia i konfliktu zbrojnego.

W XX wieku problematyka państwa w warunkach wojny stała się przedmiotem badań politologicznych i prawa międzynarodowego, znajdując swoje odzwierciedlenie w konwencjach międzynarodowych i innych aktach międzynarodowych. Ponadto należy zwrócić uwagę na prace teoretyczne K. Marksa, F. Engelsa i W. Lenina, które wywarły istotny wpływ na rozwój myśli politycznej oraz nauk społecznych w państwach Europy

Środkowo-Wschodniej, w tym w Rosji, Polsce i Ukrainie, przyczyniając się do ukształtowania odmiennych koncepcji państwa, jego funkcji i celów.

Od początku lat 90. XX wieku wzrosło zainteresowanie naukowe zjawiskiem dysfunkcyjności państwa (w tym w wyniku działań wojennych). Pomimo znacznego dorobku badawczego zgromadzonego w ostatnich dekadach terminologia odnosząca się do zjawisk dysfunkcyjności, niewydolności czy kruchości państwa nadal pozostaje niejednolita. W XXI wieku uwaga naukowców coraz bardziej skupia się na roli państwa w kontekście nowych rodzajów konfliktów (w tym konfliktów hybrydowych i wojen cybernetycznych), a także na wpływie organizacji ponadnarodowych na państwo i jego funkcjonowanie. Współczesne badania nad funkcjonowaniem państwa w warunkach wojny mają wyraźnie interdyscyplinarny charakter. W prawie międzynarodowym analizuje się przestrzeganie norm humanitarnych i szerokorozumianej odpowiedzialności agresora, w prawie konstytucyjnym – prawne reżimy stanu wojennego i stanu wyjątkowego, w naukach politycznych – stabilność instytucji i legitymizację władzy, w naukach społeczno-ekonomicznych – transformację gospodarki i polityki społecznej.

Prace wspomnianych myślicieli[12], a także autorów niewymienionych dotąd, m.in. Maxa Webera, Sun Tzu, Rollina G. Pennocka, Davida G. Smitha, Roberta E. Osgooda oraz Francisa Fukuyamy[13], stanowiły ważny punkt odniesienia dla rozważań teoretycznych podejmowanych w niniejszej dysertacji. Wśród polskich badaczy zajmujących się problematyką państwa należy wskazać przede wszystkim Leona Petrażyckiego, Andrzeja Łopatkę, Sylwestra Zawadzkiego, Eugeniusza Zielińskiego, Andrzeja Redelbacha oraz Franciszka Ryszkę[14], których dorobek odegrał istotną rolę w przygotowaniu rozprawy i stanowił ważne źródło wiedzy dla prowadzonych analiz. Znaczący wkład w budowę podstaw teoretycznych niniejszej pracy wniosły także publikacje Georga Jellinka, Carla

[12] Zob. m.in.: Platon, *Państwo*, Warszawa 2010; Arystoteles, *Polityka*, Warszawa 2004; N. Machiavelli, *Książę*, Warszawa 2008; T. Hobbes, *Lewiatan*, Warszawa 2009; H. Grotius, *O prawie wojny i pokoju*, Warszawa 1957; C. von Clausewitz, *O wojnie*, Lublin 1995.

[13] Zob. m.in.: M. Weber, *Gospodarka i społeczeństwo*, Warszawa 2002; R.T. Pennock, D.G. Smith (red.), *Political Science: An Introduction*, New York 1964; Sun Tzu, *Sztuka wojny*, Gliwice 2004; R.E. Osgood, *Limited War: The Challenge to American Strategy*, Chicago 1957; F. Fukuyama, *The Origins of Political Order*, London 2011.

[14] Zob. m.in.: L. Petrażycki, *Wstęp do nauki prawa i moralności*, Warszawa 1959; A. Łopatka, *Wstęp do nauki o państwie*, Warszawa 1989; S. Zawadzki, *Państwo i polityka*, Warszawa 1987; E. Zieliński, *Nauka o państwie i polityce*, Warszawa 1999; A. Redelbach, S. Wronkowska, Z. Ziembiński, *Zarys teorii państwa i prawa*, Warszawa 1994; F. Ryszka, *Nauka o polityce*, Warszawa 1984.

Schmitta, Gerry'ego Helmana, Stevena Ratnera, Jacka Zasiadły, Dmitrija Pożarskiego, Konstiantyna Wołynki, Romana Potockiego oraz Roberta K. Mertona[15].

Podstawę rozważań prawnych stanowiły z kolei Konwencje haskie z 1899 i 1907 r., Konwencje genewskie z 1949 r. oraz Karta Narodów Zjednoczonych z 1945 r.[16], określające status prawny państw w warunkach konfliktów zbrojnych. Szczególne znaczenie dla niniejszej dysertacji miały również Konstytucja Ukrainy z dnia 28 czerwca 1996 r. oraz akty prawne uchwalone przez ustawodawcę ukraińskiego po uzyskaniu niepodległości w 1991 roku[17].

Obecny stan badań nad funkcjonowaniem państwa ukraińskiego po wybuchu pełnoskalowej wojny charakteryzuje się rosnącym zainteresowaniem międzynarodowym, przy jednoczesnym niedostatku pogłębionych analiz politologicznych o charakterze kompleksowym. Instytucje międzynarodowe, takie jak Unia Europejska, Organizacja Narodów Zjednoczonych, OECD, Międzynarodowy Fundusz Walutowy czy Bank Światowy, regularnie publikują raporty dotyczące stabilności finansowej Ukrainy, funkcjonowania administracji publicznej, praworządności, skuteczności sektora publicznego oraz procesów społeczno-politycznych. Jednocześnie literatura naukowa anglojęzyczna, polskojęzyczna, ukraińskojęzyczna i rosyjskojęzyczna koncentruje się zazwyczaj na wybranych aspektach funkcjonowania państwa, takich jak procesy cyfryzacji, samorządność, bezpieczeństwo czy przebieg działań wojennych.

Mimo rosnącej liczby publikacji poświęconych wojnie rosyjsko-ukraińskiej zauważalny pozostaje niedostatek opracowań analizujących funkcjonowanie państwa ukraińskiego w sposób kompleksowy, z perspektywy nauk o polityce i administracji. Dotychczasowe badania koncentrują się najczęściej na problematyce bezpieczeństwa, działań militarnych, polityki zagranicznej, pomocy międzynarodowej lub procesów demokratyzacyjnych. Znacznie rzadziej przedmiotem analiz jest całościowa ocena funkcjonowania naczelnych organów państwa oraz realizacji podstawowych funkcji państwa w warunkach pełnoskalowej wojny. W szczególności rzadko podejmowane są próby łączenia

[15] Zob. m.in.: G. Jellinek, *Ogólna nauka o państwie*, Warszawa 1924; C. Schmitt, *Teologia polityczna i inne pisma*, Kraków 2000; G. Helman, S. Ratner, *Saving Failed States*, „Foreign Policy" 1992, nr 89; D. Pozharskyi, *Theory of State and Law*, Kyiv 2018; K. Volynka, *Theory of State and Law*, Kyiv 2003; R. Potocki, *Państwo i polityka. Zarys wykładu*, Rzeszów 2007; R.K. Merton, *Teoria socjologiczna i struktura społeczna*, Warszawa 2002.

[16] Konwencja haska dotycząca pokojowego załatwiania sporów międzynarodowych z 29 lipca 1899 r.; Konwencje haskie z 18 października 1907 r.; Konwencje genewskie z 12 sierpnia 1949 r.; Karta Narodów Zjednoczonych z 26 czerwca 1945 r.

[17] Konstytucja Ukrainy z dnia 28 czerwca 1996 r., „Відомості Верховної Ради України" 1996, nr 30, poz. 141; oraz akty prawne Ukrainy obowiązujące po 1991 r.

perspektywy instytucjonalno-prawnej z analizą społecznych ocen funkcjonowania państwa w warunkach wojny.

W związku z tym niniejsza rozprawa wpisuje się w istniejącą lukę badawczą i stanowi próbę kompleksowego ujęcia problematyki funkcjonowania państwa w warunkach pełnoskalowej wojny. O innowacyjności rozprawy decyduje zarówno jej przedmiot badawczy, jak i przyjęta perspektywa analityczna. Praca łączy analizę funkcjonowania naczelnych organów władzy państwowej z oceną realizacji funkcji państwa oraz wynikami badań społecznych dotyczących postrzegania instytucji publicznych przez obywateli Ukrainy. Pozwoliło to na wielowymiarowe ukazanie mechanizmów funkcjonowania państwa w warunkach długotrwałego konfliktu zbrojnego.

Nowatorstwo rozprawy polega ponadto na analizie funkcjonowania państwa ukraińskiego przez pryzmat zarządzania kryzysowego podczas wojny oraz wpływu współczesnego konfliktu zbrojnego na struktury państwowe. W pracy wykazano, że współczesna wojna ma charakter wielowymiarowy i hybrydowy, co prowadzi do istotnych zmian w funkcjonowaniu instytucji publicznych, procesach decyzyjnych oraz sposobach zarządzania państwem. Analiza przeprowadzona w rozprawie potwierdza, że po 24 lutego 2022 r. ukraiński system zarządzania państwem uległ głębokiej transformacji, koncentrując się przede wszystkim na zapewnieniu bezpieczeństwa, obronności i zdolności adaptacyjnych państwa.

Szczególnie istotnym elementem o charakterze innowacyjnym jest zaproponowanie kategorii analitycznej służącej opisowi zdolności państwa ukraińskiego do adaptacji w warunkach wojny. Autor określa to zjawisko mianem „eufunkcji państwa". Kategoria ta stanowi autorską propozycję badawczą rozwijającą klasyczne rozważania nad funkcjami i dysfunkcjami instytucji społecznych obecne w nurcie socjologii funkcjonalnej[18]. Pojęcie to odnosi się do zdolności państwa do zachowania równowagi wewnętrznej, utrzymania podstawowych atrybutów państwowości oraz skutecznego wykonywania swoich funkcji pomimo występowania ekstremalnych zagrożeń. Zastosowanie tej kategorii pozwala nie tylko lepiej zrozumieć mechanizmy funkcjonowania państwa w sytuacji kryzysowej, lecz także stworzyć narzędzie analityczne umożliwiające ocenę stopnia funkcjonalności lub dysfunkcjonalności państwa w badaniach politologicznych.

[18] Inspiracją teoretyczną dla sformułowania pojęcia „eufunkcja państwa" były rozważania funkcjonalne obecne w socjologii strukturalnej, zwłaszcza w pracach R.K. Mertona dotyczących funkcji i dysfunkcji instytucji społecznych. Zob. R.K. Merton, *Teoria socjologiczna i struktura społeczna*, Warszawa 2002, s. 105–163.

W odróżnieniu od wielu dotychczasowych opracowań, koncentrujących się przede wszystkim na militarnym wymiarze wojny, niniejsza praca wskazuje na fundamentalne znaczenie takich czynników jak elastyczność instytucjonalna, zdolność do szybkiego podejmowania decyzji, cyfryzacja administracji, mobilizacja społeczna czy dostosowanie struktur państwowych do nowych wyzwań bezpieczeństwa.

Wartość praktyczna rozprawy wynika z możliwości wykorzystania jej ustaleń do doskonalenia polityki bezpieczeństwa państwa, procedur zarządzania kryzysowego, regulacji dotyczących funkcjonowania państwa w okresie stanu wojennego oraz planowania powojennej odbudowy Ukrainy. Wnioski i rekomendacje sformułowane w pracy mogą znaleźć zastosowanie zarówno wśród decydentów politycznych i administracyjnych, jak i w środowisku naukowo-badawczym zajmującym się problematyką państwa, bezpieczeństwa oraz zarządzania kryzysowego.

Metodologia

Dysertacja została przygotowana z wykorzystaniem metod badawczych właściwych naukom społecznym, w szczególności naukom o polityce i administracji. W badaniu wykorzystano metodę systemową, metodę przyczynowo-skutkową, metodę decyzyjną, metodę behawioralną, analizę porównawczą oraz analizę dokumentów. Uzupełniająco wykorzystano analizę danych statystycznych i wskaźnikowych pochodzących z raportów krajowych i międzynarodowych. Dobór metod badawczych wynikał bezpośrednio z problematyki badawczej oraz przyjętych celów i hipotez badawczych. Każda z nich okazała się przydatna w analizie funkcjonowania państwa w warunkach wojny.

Analiza danych statystycznych i administracyjnych umożliwiła ocenę wybranych wskaźników funkcjonowania państwa, takich jak wydatki budżetowe, poziom zadłużenia publicznego, skala świadczeń publicznych, dynamika procesów administracyjnych czy wybrane wskaźniki demograficzne. Z kolei analiza dokumentów pozwoliła na zbadanie zmian zachodzących w ustawodawstwie, polityce publicznej oraz organizacji aparatu państwowego.

W celu zrozumienia mechanizmów podejmowania decyzji politycznych zastosowano metodę decyzyjną. Umożliwiła ona identyfikację czynnikówinstytucjonalnych, politycznych i prawnych wpływających na proces podejmowania decyzji przez organy państwowe. Miało to szczególne znaczenie w warunkach wojny, gdy proces decyzyjny podlega silnej presji czynników zewnętrznych i bezpieczeństwa państwa. Metoda ta pozwoliła również ocenić adekwatność podejmowanych decyzji do rzeczywistych potrzeb

państwa funkcjonującego w warunkach kryzysu. Istotne znaczenie miały również elementy podejścia behawioralnego, wykorzystane do analizy zachowań aktorów politycznych oraz postaw społecznych rekonstruowanych na podstawie dostępnych badań sondażowych i źródeł wtórnych. Uzupełnieniem była analiza porównawcza, wykorzystana do zestawienia funkcjonowania państwa ukraińskiego przed rozpoczęciem pełnoskalowej wojny oraz po 24 lutego 2022 r. Pozwoliła ona określić skalę zmian zachodzących w strukturach państwowych oraz sposobach realizacji poszczególnych funkcji państwa.

Szczególną rolę odegrała metoda systemowa, umożliwiająca analizę państwa jako złożonego systemu składającego się z powiązanych ze sobą elementów. Zastosowanie tej metody pozwoliło ocenić stabilność instytucji państwowych oraz ich zdolność adaptacji do warunków zagrożenia egzystencjalnego. Dzięki temu możliwe stało się również określenie wpływu zmian zachodzących w jednej sferze funkcjonowania państwa na pozostałe jego elementy. Natomiast metoda przyczynowo-skutkowa została wykorzystana do identyfikacji zależności między zjawiskami politycznymi, społecznymi i instytucjonalnymi występującymi w badanym okresie. Pozwoliło to odejść od prostego opisu wydarzeń i skoncentrować się na wyjaśnieniu mechanizmów funkcjonowania państwa oraz konsekwencji podejmowanych decyzji politycznych.

Połączenie wskazanych metod umożliwiło przeprowadzenie wieloaspektowej i metodologicznie spójnej analizy funkcjonowania państwa ukraińskiego w warunkach pełnoskalowej wojny. W celu przejrzystego przedstawienia zależności pomiędzy hipotezami badawczymi, pytaniami badawczymi, zastosowanymi metodami oraz strukturą rozprawy, autor zestawił te elementy w formie tabelarycznej (Tabela 1).

Tabela 1 **Hipoteza – pytania badawcze – metody badawcze**

Nr	**Hipoteza badawcza**	**Pytanie badawcze**	**Dominująca metoda badawcza**	**Weryfikacja w rozprawie**
H1	Ukraina jest państwem znajdującym się od 24.02.2022 r. w stanie wojny na pełną skalę, a nie „specjalnej operacji wojskowej" o ograniczonym zasięgu.	W jakim stopniu działania Federacji Rosyjskiej po 24.02.2022 r. spełniają kryteria wojny na pełną skalę?	Systemowa, analiza dokumentów	Rozdział II, podrozdział 1
H2	W okresie zagrożenia istnienia państwa zdecydowana większość obywateli Ukrainy pozostała na terytorium państwa.	W jakim stopniu obywatele Ukrainy pozostali w miejscu dotychczasowego zamieszkania po 24.02.2022 r.?	Statystyczna, behawioralna	Rozdział II, podrozdział 3

Nr	Hipoteza badawcza	Pytanie badawcze	Dominująca metoda badawcza	Weryfikacja w rozprawie
H3	W okresie zagrożenia istnienia państwa znaczna część obywateli Ukrainy przemieściła się w granicach państwa (migracja wewnętrzna).	Jaka była skala migracji wewnętrznych ludności Ukrainy po 24.02.2022 r.?	Statystyczna, behawioralna	Rozdział II, podrozdział 3
H4	W okresie zagrożenia istnienia państwa znaczna część obywateli Ukrainy opuściła kraj (migracja zewnętrzna).	Jaka była skala migracji zewnętrznych ludności Ukrainy po 24.02.2022 r.?	Statystyczna, behawioralna	Rozdział II, podrozdział 3
H5	Naczelny organ władzy ustawodawczej Ukrainy zachował zdolność do realizacji swoich funkcji konstytucyjnych w warunkach wojny.	W jakim stopniu Rada Najwyższa Ukrainy realizowała funkcje ustawodawczą, kreacyjną i kontrolną po 24.02.2022 r.?	Systemowa, decyzyjna	Rozdziały IV–V (analiza porównawcza funkcjonowania Rady Najwyższej Ukrainy przed i po 24.02.2022 r.)
H6	Prezydent Ukrainy zachował zdolność do wykonywania swoich konstytucyjnych funkcji w warunkach wojny.	W jakim stopniu Prezydent Ukrainy realizował swoje funkcje konstytucyjne po 24.02.2022 r.?	Decyzyjna, systemowa	Rozdziały IV–V (analiza porównawcza funkcjonowania Prezydenta Ukrainy przed i po 24.02.2022 r.)
H7	Gabinet Ministrów Ukrainy zachował zdolność do wykonywania swoich konstytucyjnych funkcji w warunkach wojny.	W jakim stopniu Gabinet Ministrów Ukrainy oraz ministerstwa realizowały swoje konstytucyjne funkcje po 24.02.2022 r.?	Decyzyjna, systemowa	Rozdziały IV–V (analiza porównawcza funkcjonowania Gabinetu Ministrów Ukrainy i ministerstw przed i po 24.02.2022 r.)
H8	Organy władzy sądowniczej Ukrainy zachowały zdolność do wykonywania swoich funkcji konstytucyjnych w warunkach wojny.	W jakim stopniu Sąd Najwyższy Ukrainy i Sąd Konstytucyjny Ukrainy realizowały swoje funkcje po 24.02.2022 r.?	Systemowa, analiza dokumentów	Rozdziały IV–V (analiza porównawcza funkcjonowania organów władzy sądowniczej przed i po 24.02.2022 r.)
H9	Ustrój polityczny Ukrainy legitymizowany jest przez Konstytucję Ukrainy z dnia 28 czerwca 1996 r.	Jakie podstawy ustrojowe państwa ukraińskiego określa Konstytucja Ukrainy z 1996 r.?	Analiza dokumentów, systemowa	Rozdział III, podrozdziały 1–3
H10	Po 24.02.2022 r. Ukraina zachowała zdolność do utrzymywania i rozwijania stosunków międzynarodowych.	W jakim stopniu Ukraina utrzymała oraz rozwinęła relacje z państwami i innymi podmiotami stosunków międzynarodowych po rozpoczęciu wojny?	Systemowa, analiza dokumentów, behawioralna	Rozdziały IV–V (analiza funkcji zewnętrznej państwa przed i po 24.02.2022 r.)

Źródło: Opracowanie własne.

Tabela 1 obrazuje logikę postępowania badawczego, wskazując relacje pomiędzy hipotezami badawczymi, pytaniami badawczymi, zastosowanymi metodami oraz częściami rozprawy, w których dokonano ich weryfikacji.

Pierwotnym założeniem autora było przeprowadzenie własnych badań empirycznych dotyczących funkcjonowania naczelnych organów państwa oraz realizacji podstawowych funkcji państwa w warunkach trwającej wojny. Wstępna analiza możliwości

badawczych wykazała jednak, że realizacja tego rodzaju badań w warunkach pełnoskalowego konfliktu zbrojnego byłaby znacząco utrudniona zarówno ze względów organizacyjnych, jak i bezpieczeństwa[19]. Z tego względu zdecydowano się na wykorzystanie źródeł zastanych, obejmujących wyniki badań społecznych i sondażowych przeprowadzonych przez wyspecjalizowane ukraińskie ośrodki badawcze zajmujące się oceną funkcjonowania państwa, instytucji publicznych oraz opinii społecznej w warunkach wojny.

W związku z tym niezbędne stało się uzasadnienie doboru wykorzystanych badań. W pracy wykorzystano przede wszystkim raporty przygotowane przez Grupę Rating (Rating Group) oraz Centrum im. Razumkowa. Dobór tych instytucji wynikał z ich doświadczenia w prowadzeniu ogólnokrajowych badań opinii publicznej oraz wysokich standardów metodologicznych stosowanych przy doborze prób badawczych.

Pierwszym wykorzystanym źródłem był raport *Dziewiętnaste badanie krajowe. Wyniki roku. Oczekiwania na przyszłość (20–21 listopada 2022 r.)*, opublikowany 15 grudnia 2022 r. Przedstawiono w nim wyniki badania przeprowadzonego przez Grupę Rating w dniach 20–21 listopada 2022 r. Badanie zrealizowano metodą CATI (Computer Assisted Telephone Interviewing) na losowej próbie 1000 pełnoletnich obywateli Ukrainy. Próba miała charakter reprezentatywny pod względem wieku, płci oraz miejsca zamieszkania, a maksymalny błąd oszacowania nie przekraczał 3,1%. Wyniki zostały odpowiednio zważone z wykorzystaniem danych Państwowej Służby Statystycznej Ukrainy[20].

Analogiczną metodologię zastosowano w raporcie *Jak wojna zmieniła mnie i państwo. Rok w przeglądzie*, opublikowanym 21 marca 2023 r. Badanie zostało przeprowadzone metodą telefonicznych wywiadów wspomaganych komputerowo (CATI) na próbie 1000 respondentów reprezentujących dorosłą populację Ukrainy. Podobnie jak w poprzednim przypadku badanie nie obejmowało terytoriów okupowanych oraz obszarów

[19] Trwająca wojna, ograniczone możliwości prowadzenia badań terenowych oraz wysokie koszty realizacji badań reprezentatywnych stanowiły główne przyczyny rezygnacji z przeprowadzenia własnych ogólnokrajowych badań sondażowych. Wstępne badania rozpoznawcze przeprowadzone przez autora w kwietniu 2023 r. w środowisku akademickim Ukrainy wskazały, że realizacja reprezentatywnego badania opinii publicznej w warunkach działań wojennych jest istotnie utrudniona pod względem organizacyjnym, logistycznym i finansowym. W związku z tym zdecydowano się na wykorzystanie wyników badań społecznych i sondażowych realizowanych przez wyspecjalizowane ośrodki badawcze dysponujące odpowiednim zapleczem organizacyjnym oraz metodologicznym. Nie wyklucza to jednak zasadności przeprowadzenia podobnych badań autorskich w przyszłości, zwłaszcza w ramach projektów grantowych dysponujących odpowiednimi zasobami finansowymi i organizacyjnymi.

[20] Więcej zob.: *Dziewiętnaste badanie krajowe. Wyniki roku. Oczekiwania na przyszłość (20-21 listopada 2022 r.)*, raport Rating group, 15 grudnia 2022 r., badanie sondażowe przeprowadzone w okresie 20-21 listopada 2022 r., https://ratinggroup.ua/files/ratinggroup/reg_files/rg_year_results_cati_1000_122022_xix_press.pdf (dostęp 08.11.23).

pozbawionych dostępu do ukraińskiej sieci telefonii komórkowej. Maksymalny błąd oszacowania nie przekraczał 3,1%[21].

Drugą grupę źródeł stanowiły raporty Centrum im. Razumkowa poświęcone ocenie funkcjonowania państwa, poziomu zaufania do instytucji publicznych oraz postaw społecznych w warunkach wojny. Pierwszym z nich był raport *Ocena sytuacji w kraju przez obywateli, zaufanie do instytucji społecznych, orientacje polityczne i ideologiczne obywateli Ukrainy w kontekście rosyjskiej agresji*, opublikowany 15 marca 2023 r. Badanie zostało zrealizowane w ramach programu MATRA finansowanego przez Ambasadę Królestwa Niderlandów na Ukrainie. Zastosowano warstwowy wielostopniowy dobór próby obejmujący 2020 pełnoletnich respondentów. Teoretyczny błąd doboru próby nie przekraczał 2,3%, przy czym autorzy raportu wskazywali na możliwość wystąpienia dodatkowych odchyleń wynikających z przymusowych migracji ludności spowodowanych wojną[22].

W analogiczny sposób przeprowadzono badania przedstawione w raportach: *Ocena sytuacji w kraju przez obywateli, zaufanie do instytucji społecznych, polityków, urzędników i osób publicznych* (maj 2023 r.)[23], *Ocena sytuacji w kraju przez obywateli, zaufanie do instytucji społecznych, polityków, urzędników i osób publicznych, stosunek do niektórych inicjatyw władz* (lipiec 2023 r.)[24] oraz *Ocena sytuacji w kraju przez obywateli. Zaufanie do instytucji społecznych, polityków, urzędników i osób publicznych. Postawy wobec przeprowadzenia wyborów krajowych w Ukrainie przed zakończeniem wojny* (wrzesień 2023 r.)[25]. Wszystkie te badania opierały się na wywiadach bezpośrednich (face-to-

[21] Więcej zob.: *Jak wojna zmieniła mnie i kraj. Rok w przeglądzie*, raport Rating group 21 lutego 2023 r., badanie przeprowadzone w okresie 10-13 lutego 2023 r., https://ratinggroup.ua/files/ratinggroup/reg_files/rating_war_changed_me_and_the_country_february_2023.pdf (dostęp 08.11.23).

[22] *Ocena sytuacji w kraju i działań władz przez obywateli, zaufanie do instytucji społecznych (luty–marzec 2023 r.)*, 15 marca 2023 r., badanie przeprowadzone w okresie od 22 lutego do 1 marca 2023 r. https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/otsinka-gromadianamy-sytuatsii-v-kraini-ta-dii-vlady-dovira-do-sotsialnykh-instytutiv-liutyi-berezen-2023r (dostęp 10.01.2025).

[23] *Ocena sytuacji w kraju i działań władz, zaufanie do instytucji społecznych, polityków, urzędników i osób publicznych (maj 2023 r.)*, 14 czerwca 2023 r., badanie przeprowadzone w okresie od 23 do 31 maja 2023 r. https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/otsinka-gromadianamy-sytuatsii-v-kraini-dovira-do-sotsialnykh-instytutiv-politykiv-posadovtsiv-ta-gromadskykh-diiachiv-traven-2023r (dostęp 10.01.2025).

[24] *Ocena sytuacji w kraju i działań władz, zaufanie do instytucji społecznych, polityków, urzędników i osób publicznych, (lipiec 2023 r.)*, 26 lipca 2023 r., badanie przeprowadzone w okresie od 5 do 11 lipca 2023 r. https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/otsinka-gromadianamy-sytuatsii-v-kraini-dovira-do-sotsialnykh-instytutiv-politykiv-posadovtsiv-ta-gromadskykh-diiachiv-stavlennia-do-okremykh-initsiatyv-organiv-vlady-lypen-2023r (dostęp 10.01.2025).

[25] *Ocena sytuacji w kraju i działań władz, zaufanie do instytucji społecznych, polityków, urzędników i osób publicznych, (wrzesień 2023 r.)*, 11 października 2023 r., badanie przeprowadzone w okresie od 21 do 27 września 2023 r. https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/otsinka-gromadianamy-sytuatsii-v-kraini-dovira-do-sotsialnykh-instytutiv-politykiv-posadovtsiv-ta-gromadskykh-diiachiv-

face), warstwowym wielostopniowym doborze próby iobejmo-wały około 2000 respondentów. Teoretyczny błąd oszacowania nie przekraczał 2,3%.

Do analizy włączono również kolejne raporty Centrum im. Razumkowa dotyczące ocen funkcjonowania władz publicznych i poziomu zaufania społecznego: *Ocena sytuacji w kraju przez obywateli. Zaufanie do instytucji społecznych, polityków, urzędników i osób publicznych* (grudzień 2023 r.)[26], *Ocena sytuacji w kraju i działań władz przez obywateli. Zaufanie do instytucji społecznych, polityków, urzędników i osób publicznych* (styczeń 2024 r.)[27], *Ocena sytuacji w kraju, zaufanie do instytucji społecznych, polityków, urzędników i osób publicznych, stosunek do wyborów, wiara w zwycięstwo* (czerwiec 2024 r.)[28] oraz *Ocena sytuacji w kraju i działań władz, zaufanie do instytucji społecznych, polityków, urzędników i osób publicznych, wiara w zwycięstwo* (wrzesień 2024 r.)[29o]. Badania te były realizowane w ramach inicjatywy USAID „ENGAGE!" i przeprowadzane metodą wywiadów bezpośrednich na próbach liczących od 2000 do 2019 respondentów. Podobnie jak wcześniej teoretyczny błąd doboru próby nie przekraczał 2,3%.

Dodatkowo wykorzystano raport *Ogólnoukraińskie badanie: wrzesień–październik 2024 r.*, przygotowany przez Rating Group na zlecenie Międzynarodowego Instytutu Republikańskiego (IRI). Badanie zostało przeprowadzone metodą CATI w dniach 27 września – 1 października 2024 r. na losowej próbie 2000 obywateli Ukrainy w wieku 18 lat i

stavlennia-do-provedennia-zagalnonatsionalnykh-vyboriv-v-ukraini-do-zavershennia-viiny-veresen-2023r (dostęp 10.01.2025).

[26] *Ocena sytuacji w kraju i działań władz, zaufanie do instytucji społecznych, polityków, urzędników i osób publicznych (grudzień 2023 r.)*, 28 grudnia 2023 r., badanie przeprowadzone wspólnie z Fundacja „Demokratyczne Inicjatywy" im. Ilka Kucheriwa w okresie od 8 do 15 grudnia 2023 r. https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/otsinka-gromadianamy-sytuatsii-v-kraini-dovira-do-sotsialnykh-instytutiv-politykiv-posadovtsiv-ta-gromadskykh-diiachiv-gruden-2023r (dostęp 10.01.2025).

[27] *Ocena sytuacji w kraju i działań władz przez obywateli, zaufanie do instytucji społecznych (styczeń 2024 r.)*, 07 lutego 2024 r., badanie przeprowadzone w okresie od 19 do 25 stycznia 2024 r. https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/otsinka-gromadianamy-sytuatsii-v-kraini-ta-diivlady-dovira-do-sotsialnykh-instytutiv-politykiv-posadovtsiv-ta-gromadskykh-diiachiv-sichen-2024r (dostęp 10.01.2025).

[28] *Ocena sytuacji w kraju i działań władz, zaufanie do instytucji społecznych, polityków, urzędników i osób publicznych, wiara w zwycięstwo (czerwiec 2024 r.)* 25 czerwca 2024 r., badanie przeprowadzone w okresie od 6 do 12 czerwca 2024 r. https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/otsinka-sytuatsii-v-kraini-dovira-do-sotsialnykh-instytutiv-politykiv-posadovtsiv-ta-gromadskykh-diiachiv-stavlennia-do-vyboriv-vira-v-peremogu-cherven-2024r (dostęp 10.01.2025).

[29] *Ocena sytuacji w kraju i działań władz, zaufanie do instytucji społecznych, polityków, urzędników i osób publicznych, wiara w zwycięstwo (wrzesień 2024 r.)* 15 października 2024 r., badanie przeprowadzone w okresie od 20 do 26 września 2024 r. https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/otsinka-sytuatsii-v-kraini-ta-diialnosti-vlady-dovira-do-sotsialnykh-instytutiv-politykiv-posadovtsiv-ta-gromadskykh-diiachiv-vira-v-peremogu-veresen-2024r (dostęp 10.01.2025).

więcej. Maksymalny błąd statystyczny przy poziomie ufności 0,95 nie przekraczał ±3,5 punktu procentowego[30].

Kolejną grupę źródeł stanowiły raporty organizacji Freedom House: *Nations in Transit 2023. Ukraine* oraz *Nations in Transit 2024. Ukraine*[31]. Opracowania te prezentują ocenę stanu demokracji w Ukrainie odpowiednio za lata 2022 i 2023[32]. Program *Nations in Transit* obejmuje państwa Europy Środkowej, Europy Wschodniej oraz Azji Centralnej i służy monitorowaniu procesów demokratyzacyjnych zachodzących w tych regionach.

Metodologia stosowana przez Freedom House opiera się na siedmiu podstawowych kryteriach: jakości rządów narodowo-demokratycznych, procesu wyborczego, kondycji społeczeństwa obywatelskiego, niezależności mediów, poziomu demokratycznego zarządzania lokalnego, niezależności sądownictwa oraz skali korupcji[33]. Każdy z tych obszarów oceniany jest w skali od 1 do 7 punktów, gdzie 1 oznacza najniższy, a 7 najwyższy poziom demokratyzacji. Ostateczny wynik stanowi średnią ocen uzyskanych w siedmiu analizowanych kategoriach i jest dodatkowo przeliczany na skalę procentową. Na podstawie uzyskanego wyniku państwa klasyfikowane są jako: skonsolidowane demokracje, demokracje półskonsolidowane, reżimy przejściowe (hybrydowe), półskonsolidowane reżimy autorytarne lub skonsolidowane reżimy autorytarne[34]. Należy przy tym podkreślić, że raporty *Nations in Transit* nie oceniają jedynie deklarowanych intencji władz ani samych rozwiązań prawnych. Przedmiotem analizy jest przede wszystkim rzeczywiste funkcjonowanie instytucji państwowych oraz ich wpływ na prawa i wolności obywatelskie, przy uwzględnieniu oddziaływania podmiotów pozapaństwowych.

Drugą grupę raportów Freedom House stanowiły opracowania *Freedom in the World 2023. Ukraine*, *Freedom in the World 2024. Ukraine* oraz *Freedom in the World*

---

[30] *National Survey of Ukraine | Sept-Oct 2024*, raport Międzynarodowego Instytutu Republikańskiego publ. 12 listopada 2024, badanie zostało przeprowadzone przez grupę sondażową „Rating" w imieniu Center for Insights in Survey Research (CISR) Międzynarodowego Instytutu Republikańskiego w okresie od 27 września do 1 października 2024 r., Międzynarodowy Instytut Republikański https://www.iri.org/resources/national-survey-of-ukraine-sept-oct-2024/ (dostęp 13.01.2025).

[31] N. Boyko, *Nations in Transit. 2023. Ukraine*, Freedom House report, 24 May 2023, Freedom House https://freedomhouse.org/country/ukraine/nations-transit/2023 (dostęp 08.11.23); N. Boyko, *Nations in Transit 2024. Ukraine*, Freedom House report 11 April 2024, Freedom House https://freedomhouse.org/country/ukraine/nations-transit/2024 (dostęp 08.01.25).

[32] Raporty te są najnowszymi publikacjami z serii raportów Freedom House „Nation in Transit" na koniec 2025 roku.

[33] Szczegółowy opis metodologii, w tym pełną listę pytań kontrolnych dla każdego wskaźnika demokracji, można znaleźć na stronie https://freedomhouse.org/reports/nations-transit/nations-transit-methodology (dostęp 10.11.2023).

[34] Ibidem.

2025. Ukraine[35]. Raporty te poświęcone są ocenie stanu praw politycznych i swobód obywatelskich w Ukrainie w latach 2022–2024. Ich wykorzystanie było szczególnie istotne, ponieważ pozwalają one oceniać jakość funkcjonowania instytucji państwowych, poziom praworządności, stopień uczestnictwa obywateli w życiu politycznym oraz efektywność mechanizmów kontroli władzy.

Program *Freedom in the World* obejmuje 195 państw i 15 terytoriów na świecie. Jego metodologia opiera się na standardach wyrażonych w Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka z 1948 r. oraz zakłada ocenę rzeczywistego zakresu korzystania przez obywateli z praw politycznych i swobód obywatelskich. Analizie podlegają takie obszary jak: proces wyborczy, pluralizm polityczny i partycypacja, funkcjonowanie rządu, wolność słowa i przekonań, prawa zrzeszania się, praworządność oraz autonomia jednostki[36].

System oceny opiera się na trzech poziomach: punktacji, ocenach oraz statusie państwa. Za poszczególne wskaźniki przyznawane są punkty od 0 do 4, które następnie przeliczane są na oceny odnoszące się oddzielnie do praw politycznych i swobód obywatelskich. Na tej podstawie państwa klasyfikowane są jako wolne, częściowo wolne lub niewolne[37]. Wyniki badań Freedom House stanowią ważne narzędzie analityczne pozwalające nie tylko ocenić aktualny poziom demokratyzacji państwa, lecz również identyfikować tendencje wskazujące na procesy demokratyzacji lub autorytaryzacji.

Dla potrzeb niniejszej dysertacji wykorzystano również raporty *Democracy Index 2022. Frontline Democracy and the Battle for Ukraine*[38], *Democracy Index 2023: Age of Conflict*[39] oraz *Democracy Index 2024. What's Wrong with Representative Democracy?*[40], przygotowywane przez Economist Intelligence Unit. Opracowania te zawierają

---

[35] *Freedom in World 2023. Ukraine*, Freedom House report, 9 March 2023, Freedom House https://freedomhouse.org/country/ukraine/freedom-world/2023 (dostęp 31.05.25); *Freedom in World 2024. Ukraine*, Freedom House report, 29 February 2024, Freedom House https://freedomhouse.org/country/ukraine/freedom-world/2024 (dostęp.05.25); *Freedom in World 2025. Ukraine*, Freedom House report, 20 February 2025, Freedom House https://freedomhouse.org/country/ukraine/freedom-world/2025 (dostęp 31.05.25).

[36] Szczegółowe wyjaśnienie i opis metodologii oraz systemu oceny państw w rankingu Freedom in the world na stronie internetowej Freedom House https://freedomhouse.org/reports/freedom-world/freedom-world-research-methodology (dostęp 10.11.2023).

[37] Ibidem.

[38] *Democracy Index 2022. Frontline democracy and the battle for Ukraine*, The Economist Intelligence Unit report, 1 February 2023, The Economist Intelligence Unit https://www.eiu.com/n/wp-content/uploads/2023/02/Democracy-Index-2022_FV2.pdf?li_fat_id=f1fbad7e-a282-4b9e-9f8f-6a6d5a9fe6b8 (dostęp 08.11.23);

[39] *Democracy Index 2023: Age of Conflict*, The Economist Intelligence Unit report, 15 February 2023, The Economist Intelligence Unit https://www.eiu.com/n/campaigns/democracy-index-2024/ (dostęp 30.05.24);

[40] *Democracy Index 2024. What's wrong with representative democracy?*, The Economist Intelligence Unit report, 27 February 2024, The Economist Intelligence Unit https://www.eiu.com/n/campaigns/democracy-index-2024/ (dostęp 30.05.24).

wskaźniki odnoszące się do funkcjonowania państwa ukraińskiego oraz zmian zachodzących w systemie demokratycznym w latach 2022–2024.

Indeks demokracji Economist Intelligence Unit opiera się na analizie 60 wskaźników pogrupowanych w pięć kategorii: procesu wyborczego i pluralizmu, wolności obywatelskich, funkcjonowania rządu, partycypacji politycznej oraz kultury politycznej[41]. Każda z kategorii oceniana jest w skali od 0 do 10 punktów, a wynik końcowy stanowi średnią ocen uzyskanych we wszystkich analizowanych obszarach. Na podstawie uzyskanych wyników państwa klasyfikowane są jako pełne demokracje, wadliwe demokracje, reżimy hybrydowe lub reżimy autorytarne[42]. Zaletą tego wskaźnika jest możliwość porównywania państw zarówno pod względem jakości instytucji demokratycznych, jak i praktycznego funkcjonowania systemu politycznego.

Ostatnią grupę wykorzystanych źródeł stanowiły raporty Fund for Peace: *Fragile States Index 2023 – Annual Report*[43] oraz *Fragile States Index 2024 – Annual Report*[44]. Ich celem jest ocena poziomu stabilności państw oraz identyfikacja czynników mogących prowadzić do ich osłabienia lub destabilizacji.

Metodologia *Fragile States Index* opiera się na analizie dwunastu wskaźników pogrupowanych w trzy obszary: społeczny, ekonomiczny oraz polityczno-wojskowy[45]. Do analizowanych czynników należą m.in. presja demograficzna, migracje i uchodźstwo, poziom rozwoju gospodarczego, legitymizacja państwa, jakość usług publicznych, przestrzeganie praw człowieka, efektywność aparatu bezpieczeństwa, poziom fragmentaryzacji elit politycznych oraz zakres interwencji zewnętrznej[46].

Choć indeks ten bywa krytykowany za stosunkowo ograniczone uwzględnianie wskaźników społecznych i koncentrację na funkcjonowaniu instytucji, właśnie ta cecha była szczególnie istotna z punktu widzenia niniejszej rozprawy. Pozwala ona bowiem na analizę poziomu stabilności państwa i ocenę efektywności jego instytucji w warunkach wojny. Z tego względu wyniki *Fragile States Index* stanowią cenne uzupełnienie pozostałych źródeł wykorzystanych w pracy.

---

[41] Szczegółowy opis metodologii jest dostępny na stronie: Democracy Index: *Democracy Index 2022. Frontline democracy and the battle for Ukraine* …, op. cit., s. 66-81.
[42] Ibidem.
[43] *Fragile States Index 2023 – Annual Report*, 14 June 2023, Fund for Peace https://fragilestatesindex.org/2023/06/14/fragile-states-index-2023-annual-report/ (dostęp 15.02.2023).
[44] *Fragile States Index Annual Report 2024*, Fund for Peace report, 2024, Fund For Peace https://fragilestatesindex.org/wp-content/uploads/2025/02/FSI-2024-Report-A-World-Adrift-2.pdf (dostęp 08.01.25).
[45] Szczegółowy opis metodologii Fragile States Index można znaleźć na stronie https://fragilestatesindex.org/methodology (dostęp 10.11.2023).
[46] Ibidem.

Należy podkreślić, że zastosowanie tak szerokiego zestawu źródeł wynikało ze specyfiki badanego problemu oraz ograniczeń związanych z prowadzeniem badań w warunkach trwającej wojny. Ograniczona dostępność części danych oraz obowiązywanie stanu wojennego wymagały zastosowania zróżnicowanych metod badawczych i źródeł informacji. Dzięki połączeniu danych ilościowych i jakościowych, raportów eksperckich oraz wyników badań społecznych i sondażowych możliwe było przeprowadzenie wielowymiarowej analizy funkcjonowania państwa ukraińskiego zarówno z perspektywy instytucjonalnej, jak i społecznej, co zwiększyło rzetelność oraz wiarygodność uzyskanych wyników.

Podczas przygotowywania dysertacji korzystano również z narzędzi opartych na technologii sztucznej inteligencji, przede wszystkim na etapie wyszukiwania literatury i materiałów źródłowych[47]. Ze względu na fakt, że język polski nie jest językiem ojczystym autora, narzędzia te były również pomocne w zakresie wsparcia językowego i tłumaczeniowego podczas opracowywania rozprawy[48]. Autor składa także serdeczne podziękowania dr Barbarze Weżgowiec z Uniwersytetu Jagiellońskiego za cenne uwagi, sugestie oraz pomoc w zakresie korekty językowej i stylistycznej rozprawy.

[47] Narzędzia wykorzystujące sztuczną inteligencję wspomagały identyfikację części źródeł internetowych oraz literatury przedmiotu wykorzystywanej w rozprawie. Wszystkie analizy, interpretacje, wnioski oraz ostateczna treść rozprawy stanowią jednak autorskie opracowanie autora.

[48] Podczas opracowywania rozprawy wykorzystywano narzędzia tłumaczeniowe oraz wspomagające korektę językową, oparte na technologii sztucznej inteligencji, m.in. DeepL, Google Translate i Yandex Translate (dostęp: 10.11.2023).

Rozdział I
Państwo i państwo w stanie wojny – rozważania teoretyczne

W naukach społecznych oraz teorii państwa i prawa „państwo" uznawane jest za formę organizacji społeczeństwa, opartą na systemie władzy państwowej, określonym terytorium i ludności. Kluczowe cechy państwa to: suwerenność, monopol na legalne użycie siły i zdolność do podejmowania wiążących dla wszystkich decyzji. W warunkach pokojowego rozwoju funkcje państwa mają na celu utrzymywanie porządku prawnego oraz stosunków z innymi państwami, zapewnienie rozwoju gospodarczego, realizację polityki społecznej i integrację społeczeństwa (w tym poprzez edukację i kulturę).

Jednak w sytuacji konfliktu zbrojnego pojawia się stan, który można określić pojęciem „państwo w stanie wojny". Nie chodzi przy tym wyłącznie o faktyczny udział w działaniach zbrojnych, ale także o radykalną zmianę obciążenia funkcjonalnego państwa. W takim przypadku główne wysiłki państwa koncentrują się na mobilizacji zasobów, organizacji obrony, utrzymaniu odporności kluczowych instytucji i zarządzaniu społeczeństwem w obliczu zwiększonego zagrożenia. Zwykle towarzyszy temu wprowadzenie nadzwyczajnych reżimów prawnych, ograniczenie indywidualnych swobód obywatelskich i wzmocnienie pionu władzy wykonawczej.

Pojęcia „państwo" i „państwo w stanie wojny" nie wykluczają się wzajemnie, ale raczej odzwierciedlają różne stany funkcjonowania tej samej organizacji politycznej. Zatem badanie państwa w stanie wojny jest ważne zarówno dla teoretycznego zrozumienia natury państwowości, jak i praktycznych rozwiązań w zakresie administracji publicznej i bezpieczeństwa.

1.1.Państwo definiowane jako polityczna organizacja społeczeństwa

Państwo jako zjawisko społeczne istniało przez tysiące lat. Historia pojęcia państwa była nierozerwalnie związana z historią społeczeństwa i podlegała długotrwałemu procesowi ewolucji. Od czasów starożytnych myśliciele poszukiwali odpowiedzi na pytanie, czym jest państwo. Starożytni Grecy określali je mianem *polis*, rozumianym jako wspólnota obywateli[49], natomiast Rzymianie posługiwali się pojęciami *civitas*, *res publica*

[49] Np. Według Arystotelesa twierdził, że „państwo należy do tworów natury, a człowiek jest z natury stworzony do życia w państwie", dlatego powinno ono dobrze pasować do społeczeństwa i warunków, w których żyje, zob. Arystoteles, *Polityka z dodaniem pseudo-arystotelesowej ekonomiki,* tłum. L. Piotrowicz, Warszawa 1964, s.10.

i imperium. W średniowieczu funkcjonowały określenia *regnum* i *terra*, podkreślające terytorialny charakter organizacji politycznej. Współczesny termin „państwo" upowszechnił się w epoce nowożytnej za sprawą Niccolò Machiavellego, który posługiwał się pojęciem *stato* dla określenia organizacji politycznej niezależnie od jej ustroju i wielkości terytorialnej[50].

Katolicka nauka społeczna ujmowała państwo jako wspólnotę ludzi wspólnie dążących do realizacji określonych celów. Święty Augustyn. w swoim dziele *O państwie Bożym...* przeciwstawiał państwu ziemskiemu ideę państwa Bożego, w którym miał panować prawdziwy pokój i ład moralny[51]. Z kolei św. Tomasz z Akwinu podkreślał znaczenie prawa oraz wspólnotowego charakteru organizacji politycznej[52]. Na grancie jego myśli katolicka nauka społeczna postrzegała „państwo jako społeczność doskonałą, samowystarczalną, niezależną i samorządną"[53].

W średniowiecznej i nowożytnej Europie do określenia państwa używano różnych pojęć, m.in.: *regnum*, *res publica*, *policja* czy *stan*. W okresie kształtowania się stosunków burżuazyjnych upowszechniło się rozumienie państwa jako związku ludzi, terytorium i władzy. W języku polskim termin „państwo" wywodzący się od słów „pan" i „pańskie", pierwotnie odnosił się do panowania nad określonym terytorium[54]. Z kolei w języku ukraińskim funkcjonował termin „derżawa" (держава), który pochodzi od czasownika "derżaty" (держати) oznaczającego „trzymać" lub „utrzymywać/posiadać", co również nawiązywało do idei posiadania ziemi i sprawowania władzy[55].

Na przestrzeni wieków zatem państwo interpretowano na różne sposoby. Niektórzy utożsamiali je z określonym terytorium, inni ze społeczeństwem lub aparatem władzy, jeszcze inni z systemem relacji społecznych Część myślicieli akcentowała psychologiczne więzi łączące członków wspólnoty politycznej. Na początku XX wieku Włodzimierz Lenin pisał: „iż państwo jest maszyną do wspierania dominacji jednej klasy nad drugą"[56]. Wszystkie te ujęcia odzwierciedlają jedynie wybrane aspekty funkcjonowania państwa — jako organizacji porządkującej życie społeczne, narzędzia sprawowania władzy, wspólnoty ludzi czy określonego terytorium.

---

[50] B. Szmulik, M. Żmigrodzki red., *Wprowadzenie do nauki o państwie i polityce*, Lublin 2004, s.13.
[51] Więcej zob.: Sw. Augustyn, *O państwie Bożym,* Warszawa 1977.
[52] Św. Tomasz z Akwinu, *Summa teologiczna,* [w:] *Historia idei politycznych. Wybór tekstów*, S. Filipowicz, A. Mielczarek, K. Pieliński, M. Tański (oprać.), Warszawa 2002.
[53] J. Kuciński, *Podstawy wiedzy o państwie,* Warszawa 2003, s. 4.
[54] K. Sidorkiewicz, *Współczesne ujęcie funkcji państwa*, Studia Elbląskie 2010, Tom XI, s. 216.
[55] O. Melnyczuk (red.), *Etymologiczny słownik języka ukraińskiego w 7 tomach*, *T.2* Kijów, 1982, s.243.
[56] W. Lenin, *Państwo a rewolucja*, Warszawa 1949, s. 29.

Niezależnie jednak od różnic między poszczególnymi definicjami, wspólnym elementem większości z nich pozostaje istnienie publicznej władzy politycznej, stanowiącej podstawowy wyróżnik państwa.

W literaturze przedmiotu występuje wiele sposobów definiowania państwa. Przykładowo polscy politolodzy Andrzej Antoszewski i Ryszard Herbut odwołują się do definicji politologicznej, określając państwo, jako „typ wspólnoty politycznej obejmującej zespół norm politycznych oraz zbiorowość społeczną zajmując określony obszar terytorialny, i podporządkowany jednemu ośrodkowi suwerennej władzy politycznej”[57]. Polski badacz Józef Krukowski zdefiniował państwo jako wielką grupę społeczną, odznaczającą się „wysokim stopniem zorganizowania, która pojawiła się na wyższym stopniu rozwoju świadomości politycznej społeczeństwa”[58].

Definicje socjologiczne ujmują natomiast państwo jako społeczność polityczną. W koncepcji Arystotelesa, uznawanego za prekursora socjologicznej teorii państwa, państwo stanowi zdolną do samowystarczalności wspólnotę równych obywateli o charakterze uniwersalnym, obejmująca całokształt stosunków społecznych danej zbiorowości. Celem tej wspólnoty jest osiągnięcie dobrego życia. Wadą tej definicji wydaje się jej nadmierna ogólność, natomiast zaletą jest zwrócenie uwagi na znaczenie społeczeństwa oraz jego wpływ na istotę i charakter państwa.

W koncepcji niemieckiego socjologa Maxa Webera państwo jest organizacją racjonalną, funkcjonującą za pośrednictwem profesjonalnego aparatu administracyjnego (rządu), realizującą zadania publiczne i wyposażoną w monopol na stosowanie środków przymusu wobec ludności zamieszkującej dane terytorium. Szczególne miejsce w swoich rozważaniach Weber poświęcił zasadom organizacji państwa, które stały się podstawą teorii biurokratyzacji[59]. Zdaniem polskiego socjologa Włodzimierza Wesołowskiego, państwo to „zespół ludzi występujących jako członkowie lub funkcjonariusze określonych instytucji i posiadające z tej racji określone prerogatywy”[60].

W teoriach klasowych dominuje podejście sformułowane przez Karola Marksa, wskazujące na to, że państwo jest instrumentem panowania klasowego, służącym utrzymaniu dominacji klas posiadających. Część przedstawicieli tego nurtu postrzega państwo

[57] A. Antoszewski, R. Herbut (red.), *Leksykon politologii,* Wrocław. 2004, s.291-292.
[58] J. Krukowski, *Wstęp do nauki o państwie i prawie,* Lublin 2002, s. 14.
[59] Więcej zob.: M. Weber, *Szkice z socjologii religii,* tłum. J. Prokopiuk, H. Wandowski, Warszawa 1984; M. Weber, *Racjonalność, władza, odczarowanie*, Poznań 2011; M. Weber, *Gospodarka i społeczeństwo: zarys socjologii rozumiejącej,* tłum. D. Lachowska, Warszawa 2002.
[60] W. Wesołowski, *Klasy, warstwy, władza*, Warszawa 1966, s. 39.

jako zróżnicowana wspólnotę, w której nie wszyscy członkowie społeczeństwa mają równy udział w sprawowaniu władzy. Polski filozof, psycholog, etyk i prawnik Czesław Znamierowski podkreślał, że państwo, rozumiane jako instytucjonalnie ukształtowana organizacja władzy, której działalność opiera się na zasadach konstytucyjnych, stanowi niezbędny warunek stabilnego funkcjonowania społeczeństwa, zwłaszcza w przypadku wspólnot o dużej liczbie ludności oraz rozbudowanej strukturze terytorialnej[61]. Celem państwa jest ochrona członków wspólnoty oraz utrzymanie porządku wewnętrznego. W tym ujęciu społeczeństwo dzieli się na grupę rządzących oraz grupę rządzonych[62]. Konsekwencją takiego sposobu rozumienia państwa są określone poglądy dotyczące klasowego charakteru organizacji i instytucji państwowych.

W ujęciu teorii funkcjonalnych, państwo definiowane jest przez pryzmat funkcji, jakie powinno realizować w danym systemie społecznym. Zwolennicy tego nurtu twierdzą, że państwo jest zrzeszeniem wolnych ludzi, powołanym do ochrony dobra wspólnego oraz zapewnienia przestrzegania prawa. Współcześnie przedstawiciele tego podejścia szczególną uwagę zwracają na władcze funkcje państwa. Na przykład brytyjscy badacze Ronald Pennock i David Smith definiują państwo jako społeczną organizację, która posiada rozstrzygającą władzę nad wszystkimi osobami zamieszkującymi określone terytorium. Jej podstawowym zadaniem jest rozwiazywanie wspólnych problemów i zabezpieczenie wspólnych dóbr, a także utrzymanie porządku społecznego.[63] Zdaniem autora wadą tej definicji jest brak jednoznacznego wskazania cech odróżniających państwo od innych organizacji społecznych. Niewątpliwie jednak trafnie oddaje ona niektóre istotne aspekty funkcjonowania państwa

Zwolennicy normatywizmu prezentują odmienne podejście do definiowania państwa. Szczególny nacisk kładą na znaczenie doniosłości prawa dla jego istnienia. Prowadzi to do ujmowania państwa jako podmiotu kreowanego przez nomy prawne. W skrajnej postaci normatywizm, reprezentowany przez Hansa Kelsena zakłada, że państwo jest jedynie idealnym punktem odniesienia dla działań jego organów i stanowi tożsamy z nimi porządek prawny[64]. Normatywizm sprowadza zatem państwo do systemu norm prawnych. W przeciwieństwie do socjologicznego ujęcia państwa, w ujęciu normatywistycznym czynnik ludzki zostaje w znacznym stopniu pominięty.

---

[61] C. Znamierowski, *Wiadomości elementarne o państwie*, 1948, s. 19.
[62] Ibidem.
[63] R. Pennock, D. G. Smith, *Political Science. An Introduction*, New York 1964, s. 5-6.
[64] H. Kelsen, *Pure Theory of Law and Analitical Jurisprudence*, Harvard Law Review, t. 55, [w:] M. Sobolewski, *Podstawy teorii państwa*, Kraków 1986, s. 68.

W literaturze spotykane są również ujęcia psychologiczne, akcentujące znaczenie relacji między rządzącymi a rządzonymi oraz rolę świadomości jednostek w funkcjonowaniu państwa[65].

Jedną z najczęściej przywoływanych definicji państwa jest koncepcja niemieckiego badacza Georga Jelinka. W *Encyklopedii politologii* wskazano, iż należy ona do najbardziej przejrzystych i zarazem najbardziej wpływowych definicji państwa. Jellinek określał państwo jako „wyposażoną we władzę samorodną jedność związkową osiadłych ludzi"[66]. Państwo jest tu definiowane jako „trwały związek ludzi stale zamieszkujących określone terytorium, podlegających władzy zwierzchniej"[67].

Definicja ta wskazuje na trzy podstawowe elementy składowe każdego państwa: ludność; określone terytorium oraz władzę zwierzchnią (*Staatsvolk, Staatsgebiet, Staatsgewalt*). Zdaniem Jellinka to właśnie władza zapewnia społeczną jedność wspólnoty państwowej. Trójelementowa koncepcja państwa ma szczególne znaczenie w prawie międzynarodowym publicznym, gdyż pozwala odróżnić państwo od innych podmiotów występujących w stosunkach międzynarodowych.

W swojej rozbudowanej teorii państwa Jellinek szczególną uwagę poświęcił również pojęciu suwerenności. Podkreślał, że proces kształtowania się nowoczesnego państwa był nierozerwalnie związany z rozwojem idei suwerenności[68]. Jednocześnie zaznaczał, że współczesne prawne znaczenie suwerenności jest znacznie węższe niż w średniowieczu i odnosi się przede wszystkim do prawnej niezależności władzy państwowej.

Według Jellinka prawo stanowi niezbędny warunek istnienia państwa. Każda norma prawna jest wiążąca nie tylko dla obywateli, ale również dla samego ustawodawcy. Wewnętrzne związanie państwa prawem nie oznacza utraty suwerenności, lecz stanowi jej potwierdzenie. Suwerenność nie jest bowiem nieograniczoną władzą, lecz zdolnością państwa do samostanowienia i samoograniczenia poprzez ustanowienie porządku prawnego[69]. Oznacza to, że podstawowymi atrybutami państwa są: ludność, określone terytorium, zwierzchnia władza oraz suwerenność. Spośród licznych definicji państwa koncepcja Georga Jellinka należy do najbardziej uniwersalnych, ponieważ w syntetyczny sposób ujmuje najważniejsze elementy konstytuujące państwo.

---

[65] Zob. np. A. Kojder, *Leona Petrazyckiego koncepcja władzy*, [w:] *Prawo i polityka*, red. A. Bodnar i in., Warszawa 1988, s. 378.
[66] G. Jellinek, *Ogólna nauka o państwie*, Warszawa 1921, s. 47.
[67] Więcej zob.: L. Petrazycki, *Teoria prawa i państwa w związku z teoria moralności, T. 1*, Warszawa 1959.
[68] G. Jellinek, *Ogólna nauka o państwie*, tłum. M. Balsigierowa, M. Przedborski, Warszawa 1924, s. 334-335.
[69] Ibidem s.46.

W latach 30. XX wieku po raz pierwszy zdefiniowano pojęcie państwa na gruncie prawa międzynarodowego. 26 grudnia 1933 roku, podczas konferencji panamerykańskiej w Montevideo, przyjęto Konwencję o prawach i obowiązkach państw[70]. Zgodnie z jej postanowieniami państwo jako podmiot prawa międzynarodowego powinno posiadać następujące atrybuty: stałą ludność, określone terytorium, rząd oraz zdolność utrzymywania stosunków z innymi państwami. Podmiotowość prawnomiędzynarodowa państwa obejmuje między innymi zdolność do zawierania umów międzynarodowych, utrzymywania stosunków dyplomatycznych i konsularnych, uczestnictwa w organizacjach międzynarodowych, korzystania z pokojowych metod rozstrzygania sporów międzynarodowych oraz podejmowania działań w ramach samoobrony[71].

W szerokim ujęciu państwo można zdefiniować jako zorganizowaną zbiorowość społeczną. Można je także rozpatrywać w trzech podstawowych aspektach: etnicznym, kulturowym i ekonomicznym. W aspekcie etnicznym państwo reprezentuje określony poziom rozwoju życia społecznego osiągnięty przez daną zbiorowość. W aspekcie kulturowym wspólnota państwowa wytwarza i utrwala elementy dziedzictwa kulturowego przekazywane kolejnym pokoleniom oraz elitom politycznym. Istotną rolę odgrywają tutaj takie elementy, jak system prawny, instytucje państwowe czy tradycje polityczne. Z kolei w aspekcie ekonomicznym państwo stanowi zorganizowaną jednostkę gospodarczą, której celem jest zaspokajanie potrzeb podmiotów tworzących wspólnotę państwową. Jednostka ta może występować zarówno w formie słabiej rozwiniętej, jak i wysoko rozwiniętej[72].

Współczesne pojęcie państwa jest używane również w kilku innych znaczeniach. Może oznaczać szczególny typ organizacji społeczeństwa, wspólnotę obywateli zamieszkujących określone terytorium, strukturę organów władzy publicznej i aparat państwowy, a także podmiot prawa międzynarodowego i uczestnika stosunków międzynarodowych.

W tym kontekście zasadne wydaje się odwołanie do definicji uwzględniającej wymienione wyżej aspekty znaczeniowe, zgodnie z którą „państwo to globalna, terytorialna, przymusowa, hierarchiczna i suwerenna organizacja polityczna społeczeństwa”[73].

[70] Zob.: Montevideo Convention on the rights and obligations of states. signed at Montevideo, 26 December 1933, International Law Students Association website https://www.ilsa.org/Jessup/Jessup15/Montevideo%20Convention.pdf (dostęp 20.10.2023).
[71] L. Antonowicz, *Podręcznik prawa międzynarodowego*, Warszawa 1994, s. 16.
[72] B. Szmulik, M. Żmigrodzki red., *Wprowadzenie do nauki o państwie i polityce* …, op. cit., s. 16.
[73] J. Kuciński, *Podstawy wiedzy o państwie,* Warszawa 2008, s. 6-7.

W powyższych rozważaniach przedstawiono różne sposoby definiowania państwa. Na potrzeby niniejszej pracy przyjęto, że państwo jest szczególną organizacją polityczną społeczeństwa o określonej strukturze terytorialnej, obejmującą stale zamieszkującą dane terytorium ludność, podlegającą władzy zwierzchniej oraz posiadającą zdolność utrzymywania stosunków z innymi państwami. Podążając za poglądami Remigiusza Bierzanka i Janusza Symonidesa, należy uznać, że spośród elementów konstytuujących państwo kluczowe znaczenie ma istnienie efektywnej władzy zwierzchniej, stanowiącej podstawę jego funkcjonowania. Zgodnie z koncepcją Maxa Webera tworzy ją wyspecjalizowany aparat administracyjny wyposażony we władzę publiczną i odpowiedzialny za realizację podstawowych funkcji państwa. Władza ta, oparta na zasadzie suwerenności, ustanawia powszechnie obowiązujące normy, nakłada podatki i opłaty publiczne oraz dysponuje środkami przymusu, których stosowanie i kontrola pozostają wyłączną domeną państwa. W praktyce wszystkie te elementy umożliwiają utrzymanie aparatu państwowego, gwarantują funkcjonowanie środków przymusu oraz zapewniają państwu monopol na ich stosowanie i kontrolę[74].

1.1.1. Cechy dystynktywne państwa

Jak już wcześniej wskazano, państwo jest polityczną organizacją społeczeństwa, która zapewnia jego jedność i integralność, zarządza sprawami publicznymi za pośrednictwem aparatu państwowego, sprawuje suwerenną władzę publiczną oraz gwarantuje przestrzeganie prawa i porządku. Od początku swojego istnienia różniło się ono od organizacji przedpaństwowych oraz innych organizacji społecznych istniejących obok niego określonymi cechami i właściwościami. Wymieniając najważniejsze cechy dystynktywne państwa należy wskazać, iż:

1) państwo jest organizacją społeczną, rozumianą jako zbiór „ludzi wyznaczających cele do osiągnięcia, wyposażonych w instrumenty działania i środki koordynacji działań”[75]. Jest ono jedną z organizacji społeczeństwa (obok rodziny, szkoły, związków wyznaniowych, partii politycznych, stowarzyszeń czy związków zawodowych). Od innych organizacji odróżnia je jednak występowanie elementów wskazywanych w większości definicji państwa, takich jak ludność, terytorium, zwierzchnia władza oraz suwerenność. Jak podkreśla się w literaturze, dopiero łączne występowanie tych cech jest właściwe

[74] Więcej zob.: M. Weber, *The Theory of Social and Economic Organization*, New York 2009.
[75] J. Kuciński, *Nauka o państwie i prawie* …, op. cit., s.16-17.

wyłącznie państwu[76]. Istotną cechą państwa jest również reprezentowanie całej ludności zamieszkującej określone terytorium, przy czym aparat państwowy pełni funkcję nadrzędnego ośrodka organizacji i zarządzania życiem społecznym.

2) Państwo to organizacja globalna (inaczej: generalna), ponieważ obejmuje całość ludności zamieszkującej określone terytorium, podczas gdy inne organizacje społeczne zrzeszają jedynie wybrane grupy obywateli[77].

3) Państwo charakteryzuje się terytorialną organizacją ludności oraz sprawowaniem władzy publicznej w granicach wyznaczonego terytorium. Pojęcie „terytorium państwa" obejmuje wydzielony granicami obszar lądu, przyległy doń pas wód morskich oraz przestrzeń powietrzna nad obszarem lądowym i morskim państwa, aż do sfery przestrzeni kosmicznej[78]. terytorium stanowi przy tym materialną podstawę istnienia państwa i przestrzeń wykonywania jego władzy. W społeczeństwie przedpaństwowych przynależność do wspólnoty była określana przede wszystkim przez więzi pokrewieństwa, a plemiona nie miały stałego terytorium. Wraz z powstaniem państwa, kluczowa stała się zasada terytorialna: władza państwowa sprawowana jest wobec wszystkich osób przebywających na określonym obszarze, niezależnie od ich pochodzenia[79]. Dla usprawnienia zarządzania terytorium państwo tworzy jednostki podziału administracyjnego, takie jak województwa, regiony, powiaty czy gminy[80].

4) Państwo jest organizacją polityczną, której podstawowym celem jest sprawowanie władzy oraz zarządzanie społeczeństwem[81]. Istnienie państwa jest nierozerwanie związane z władzą państwową, stanowiącą szczególną formę władzy politycznej. Polityczny charakter państwa pozostaje jego cechą niezależnie od epoki historycznej. Jak zauważa Adam Łopatka, gdyby przyjąć umowną skalę stopniowania polityczności różnych organizacji społecznych, to państwo należałoby uznać za organizacje najbardziej polityczną ze wszystkich znanych ludzkości[82]. Szczególną cechą państwa jest posiadanie publicznej władzy politycznej, rozciągającej się na wszystkie osoby na jego terytorium. Władzę tę sprawuje profesjonalny aparat państwowy, wyposażony między innymi w środki przymusu, takie jak wojsko, policja oraz inne służby publiczne. Państwo posiada monopol na

[76] Ibidem s.17.
[77] A. Łopatka, *Prawoznawstwo*, Warszawa 2001, s.23.
[78] J. Kuciński, *Podstawy wiedzy o państwie* …, op. cit., s.8.
[79] J. Kuciński, *Nauka o państwie i prawie*…, op cit., s. 20.
[80] K. Volynka, *Teoria państwa i prawa* Kijów 2003, s.40.
[81] J. Kuciński, *Podstawy wiedzy o państwie*…, op. cit., s.7
[82] A. Łopatka, *Prawoznawstwo*, Warszawa 2001, s. 23

legalne stosowanie przymusu, co stanowi jedną z najważniejszych cech odróżniających je od innych organizacji społecznych[83].

5) Państwo jest organizacją suwerenną, co przez wielu badaczy, m.in. Maxa Webera, Roberta T. Pennocka, Davida G. Smitha czy Jamesa Buchanana, uznawane jest za jedną z jego najważniejszych cech. Suwerenność oznacza nadrzędną pozycję państwa w stosunkach wewnętrznych oraz jego niezależność w relacjach zewnętrznych.

W wymiarze wewnętrznym przejawia się ona w obowiązku podporządkowania się władzy państwowej przez wszystkie podmioty znajdujące się na jego terytorium oraz w wyłącznym prawie państwa do stanowienia i egzekwowania powszechnie obowiązujących norm prawnych[84]. Obejmuje również monopol na legalne stosowanie środków przymusu oraz możliwość podejmowania wiążących decyzji wobec wszystkich podmiotów funkcjonujących na terytorium państwa[85]. W wymiarze zewnętrznym suwerenność oznacza zatem niezależność państwa w stosunkach z innymi państwami i organizacjami międzynarodowymi. Państwo samodzielnie kształtuje swoje relacje międzynarodowe i nie podlega podporządkowaniu innym podmiotom prawa międzynarodowego[86].

Jednocześnie suwerenność nie wyklucza uczestnictwa w organizacjach międzynarodowych ani podejmowania zobowiązań wynikających z umów międzynarodowych, o ile opierają się one na zasadzie dobrowolności, równości i wzajemności[87]. W sensie prawnym suwerenność jest niestopniowalna, co oznacza, że państwo albo ją posiada, albo ją utraciło[88]. Nie należy jednak utożsamiać suwerenności prawnej z faktyczną swobodą działania państwa. Współczesne państwa funkcjonują bowiem w warunkach rosnącej współzależności gospodarczej, politycznej i bezpieczeństwa.

Jak zauważa Tomasz Langer, uczestnictwo w sojuszach i organizacjach międzynarodowych oraz przyjmowanie dobrowolnych zobowiązań często prowadzi do częściowego samoograniczenia swobody działania państwa, nie oznaczając jednak utraty jego suwerenności[89]. W podobnym duchu Andrzej Redelbach podkreśla, że o suwerenności państwa można mówić tak długo, jak długo najważniejsze decyzje polityczne i prawne

[83] K. Volynka, *Teoria państwa i prawa*…, op. cit., s. 40.
[84] J. Kuciński, *Nauka o państwie i prawie,* …, op. cit., s.18.
[85] G. Ławnikowicz, J. Kostrubiec, L. Dubel, Z. Markwart, *Elementy nauki o państwie i polityce,* Warszawa 2011, s. 54. Por. J. Kuciński, *Nauka o państwie i prawie*…, op. cit., s.18.
[86] Ibidem.
[87] A. Łopatka, *Wstęp do prawoznawstwa*, Warszawa 1975, s. 38.
[88] T. Stawecki, P. Winczorek, *Wstęp do prawoznawstwa*, Warszawa 1999, s. 23.
[89] T. Langer, *Wstęp do prawoznawstwa*, Koszalin 1997, s. 50.

podejmowane są przez jego własne organy, a ich treść nie jest narzucana przez podmioty zewnętrzne za pomocą przymusu lub groźby[90].

Koncepcja suwerenności państwa ukształtowała się wraz z rozwojem państwa nowożytnego i procesem centralizacji władzy politycznej. Szczególne znaczenie zyskała w XVI i XVII wieku, gdy dążono do wyraźnego oddzielenia władzy państwowej od innych ośrodków władzy, zwłaszcza kościelnej i feudalnej. W kolejnych stuleciach pojęcie to rozwijali m.in. Thomas Hobbes, John Locke, Monteskiusz, Jean-Jacques Rousseau oraz przedstawiciele pozytywizmu prawniczego[91]. Współcześnie pozostaje ono jednym z podstawowych atrybutów państwa, choć jego praktyczne wykonywanie podlega wpływowi procesów globalizacji, integracji międzynarodowej oraz rosnących współzależności między państwami[92].

6) Państwo jest organizacją przymusową. Przymusowość ta przejawia się w kilku podstawowych aspektach. Po pierwsze, wiąże się z przynależnością jednostki do państwa wynikającą z obowiązującego porządku prawnego (m.in. zasad *ius soli, ius sanquini*). W odróżnieniu od większości organizacji społecznych przynależność do państwa nie ma charakteru w pełni dobrowolnego, gdyż jednostka pozostaje związana z określonym państwem niezależnie od własnej woli[93]. Po drugie, państwo posiada wyłączność w stosowaniu legalnego przymusu wobec osób znajdujących się pod jego jurysdykcją. Po trzecie, ustanawia normy prawne określające dopuszczalne sposoby postępowania oraz sankcje za ich naruszenie[94].

Wyłączność państwa w zakresie stanowienia i egzekwowania prawa stanowi jedną z jego najważniejszych cech. Żadna inna organizacja społeczna nie dysponuje porównywalnym zakresem uprawnień do stosowania legalnych środków przymusu, w tym – w granicach określonych przez prawo krajowe i międzynarodowe – przymusu fizycznego[95]. Jak zauważa Czesław Znamierowski, szczególna pozycja państwa wynika z realizacji dwóch podstawowych zasad: utrzymywania porządku społecznego i zapewnienia bezpieczeństwa wewnętrznego i zewnętrznego wspólnoty[96]. Przymus państwowy różni się od innych form przymusu tym, że ma charakter legalny, sformalizowany i celowy.

[90] A. Redelbach, S. Wronkowska, Z. Ziembinski, *Zarys teorii panstwa i prawa*, Warszawa 1994, s. 41.
[91] Więcej zob.: G. Ławnikowicz, J. Kostrubiec, L. Dubel, Z. Markwart · *Elementy nauki o państwie i polityce*…, op. cit., s. 54-59.
[92] J. Kuciński, *Podstawy wiedzy o państwie*…, op. cit., 2008, s.10.
[93] J. Kuciński, *Nauka o państwie i prawie*…, op. cit., s.20.
[94] G. Ławnikowicz, J. Kostrubiec, L. Dubel, Z. Markwart, *Elementy nauki o państwie i polityce*…, op. cit., s. 53.
[95] M.Gulczyński, *Politologia – podręcznik* akademicki, Warszawa 2010, s. 95.
[96] Cz. Znamierowski, *Rozważania o państwie*, Warszawa 1999, s. 78.

Oznacza to, że może być stosowany wyłącznie przez upoważnione organy państwa oraz wyłącznie na podstawie obowiązujących przepisów prawa[97].

Jednocześnie funkcjonowanie państwa nie opiera się wyłącznie na przymusie. Istotną rolę odgrywają również środki perswazji[98], edukacji oraz oddziaływania normatywnego, które kształtują akceptację obywateli dla obowiązującego porządku prawnego[99]. Jak podkreślał niemiecki prawnik i politolog Carl Schmitt, o wyjątkowości państwa świadczy nie tylko możliwość stosowania przymusu, lecz także zdolność do podejmowania ostatecznych decyzji dotyczących ładu prawnego i politycznego, szczególnie w sytuacjach nadzwyczajnych[100].

Cecha przymusowości znacząco determinuje sposób i metody sprawowania władzy państwowej. Na tę szczególną cechę państwa zwrócił uwagę amerykański politolog Robert Dahl wskazując, że państwo wyróżnia się spośród innych organizacji możliwością skutecznego egzekwowania posłuszeństwa wobec wszystkich podmiotów podlegających jego jurysdykcji, dzięki dysponowaniu aparatem przymusu"[101]. W praktyce jednak przymus nie musi być stale stosowany. W większości przypadków wystarczająca okazuje się sama groźba jego zastosowania i świadomość obywateli, że państwo posiada możliwość użycia środków przymusu w celu wykonania swoich decyzji[102].

W kontekście prowadzonych rozważań warto zwrócić uwagę na jeszcze kilka cech wyróżniających państwo w ujęciu organizacji:

7) Państwo jest organizacją hierarchiczną. Hierarchiczność oznacza, że funkcjonowanie współczesnych państw opiera się na działalności rozbudowanego aparatu władzy państwowej o wielopoziomowej strukturze, z podziałem kompetencji między organy pełniące wyspecjalizowane funkcje[103]. Aparat ten składa się z osób podejmujących decyzje oraz obejmuje struktury niewystępujące w innych organizacjach, takie jak policja, wojsko

---

[97] T. Stawecki, P. Winczorek, *Wstęp do prawoznawstwa*, Warszawa 1999, s. 23. Niemiecki socjolog Karol August Wittfogel podkreśla z kolei, iż „wszystkie rządy zasługujące na to miano znały sposoby na narzucanie swej woli poddanym, a stosowanie przemocy zawsze im towarzyszyło. Jednakże zróżnicowany rozwój społeczeństw różnicuje zworce integracji (bądź fragmentacji) przemocy oraz kontrolowania (lub niekontrolowania) jej", zob. idem, *Władza totalna,* Toruń 2002, s. 169.

[98] Perswazja jest metodą aktywnego oddziaływania na wolę i świadomość człowieka za pomocą środków ideologicznych i moralnych w celu ukształtowania jego poglądów opartych na zrozumieniu istoty władzy państwowej, jej celów i funkcji, K. Volynka, *Teoria państwa i prawa*…, op. cit., s. 40.

[99] Ibidem.

[100] C. Schmitt, *Die Diktatur. Von den Anfängen des modernen Souveränitätsgedankens bis zum proletarischen Klassenkampf*, Berlin 1994, s. 127– 149.

[101] R. Dahl*, O demokracji*, Kraków 2000, s. 42.

[102] J. Kuciński, *Podstawy wiedzy o państwie,* …, op. cit., s.8.

[103] Ibidem, s. 7.

czy służby wywiadowcze[104]. Tylko państwo dysponuje tak rozbudowanym aparatem oraz prawem do stosowania przymusu[105]. Jego strukturę, uprawnienia i sposób tworzenia określają akty konstytucyjne. Władza polityczna realizuje programy oparte na dominujących doktrynach i wartościach politycznych, które wyznaczają cele i sposoby ich osiągania[106].

8) Państwo jest organizacją utrzymywaną ze środków społeczeństwa, a podatki i cła stanowią główne źródła jego finansowania. Początkowo środki te wykorzystywano do utrzymania armii, policji i aparatu państwowego, później zaś również do realizacji programów społecznych, edukacyjnych, zdrowotnych i kulturalnych[107]. Państwo, poza wyjątkami potwierdzającymi regułę, nie angażuje się w dochodową działalność produkcyjną ani usługową. Zasadniczo aparat władzy państwowej nie wytwarza dóbr, lecz redystrybuuje wartości wytworzone przez społeczeństwo i pozyskane od niego za pośrednictwem różnego rodzaju podatków[108].

Oprócz wymienionych cech, każde współczesne państwo posiada własne symbole państwowe, wyróżnia się określonymi atrybutami oraz upamiętnia ważne wydarzenia i daty. Obecnie każde państwo ma hymn, flagę, herb, zasady oficjalnego zachowania, a także własne tradycje, zwyczaje i normy społeczne[109].

Niektórzy autorzy (np.: Niccolò Machiavelli, Hannah Arendt) wskazują również, że państwo jest instytucją celową (teleologiczną). Oznacza to, że państwo jako szczególna polityczna organizacja społeczeństwa, jest przygotowane i wyspecjalizowane w osiąganiu określonych celów oraz w swojej działalności zmierza do ich urzeczywistniania. Funkcjonowanie państwa ma charakter celowy w tym sensie, że podstawą wielu form aktywności organów państwowych jest dążenie do osiągnięcia określonych zamierzeń[110]. Cel państwa z reguły kształtuje się pod wpływem dominującej ideologii lub kompromisu ideologicznego realizowanego poprzez działania organów państwowych oraz programy partyjne. Jednocześnie znaczna część polityków i teoretyków postrzega samo państwo jako wartość nadrzędną, uznając, że jego głównym zadaniem jest zapewnienie własnego istnienia i przetrwania[111]. W takim ujęciu celem polityki państwowej staje się

[104] Łopatka A., *Prawoznawstwo,* Warszawa 2001, s. 24-25.
[105] Ibidem.
[106] G. Ławnikowicz, J. Kostrubiec, L. Dubel, Z. Markwart, *Elementy nauki o państwie i polityc,* Warszawa 2011, s.62.
[107] M.Gulczyński, *Politologia – podręcznik* akademicki, Warszawa 2010, s. 92.
[108] Więcej zob.: R.J. Das, *Marx's Capital, Capitalism and Limits to the State: Theoretical* Considerations, New York 2022; K. Marks, *Kapitał. Tom IV*, Moskwa 1975.
[109] K. Volynka, *Teoria państwa i prawa*…, op. cit., s.42.
[110] J. Kuciński, *Podstawy wiedzy o państwie* …, op. cit., s.47.
[111] Ibidem, s.48.

budowanie silnego państwa jako celu samego w sobie. Instrumentalna rola państwa ulega wówczas zatarciu, a środek staje się celem. Jest to swoista eufemizacja koncepcji „państwa-Lewiatana”[112].

Istnieją rożne klasyfikacje celów państwa. Wyróżnia się między innymi cele globalne (finalne), cele cząstkowe (etapowe), cele realne oraz cele utopijne (nieosiągalne). W literaturze z zakresu teorii państwa do najczęściej wskazywanych celów państwa zalicza się: dobro ogółu, zapewnienie bezpieczeństwa i porządku wewnętrznego, ochronę własności oraz interesów narodu, grup społecznych i jednostek, harmonizowanie interesów różnych grup społecznych i jednostek, służbę prawu poprzez jego stanowienie i stosowanie, realizację zasad moralności; rozwijanie kultury; stosowanie zasady subsydiarności, (rozumianej jako wykonywanie tych zadań, których nie mogą realizować poszczególne jednostki lub organizacje niepaństwowe), zapewnienie sprawiedliwości, urzeczywistnianie woli obywateli, ochronę i rozszerzanie praw oraz wolności obywatelskich, strzeżenie dziedzictwa narodowego, zapewnianie ochrony środowiska, naturalnego oraz stwarzanie warunków upowszechniania i równego dostępu do dóbr kultury[113].

Jednocześnie ważne jest, aby cele państwa nie były arbitralnymi ideami ani fikcjami, lecz opierały się na potrzebach i interesach wszystkich grup społecznych, a także uwzględniały rzeczywiste możliwości państwa wynikające z uwarunkowań krajowych i międzynarodowych[114]. Z problematyką celu państwa oraz ideologicznego określenia jego roli wiąże się kwestia funkcji państwa. Najczęściej wyróżnia się dwie zasadnicze funkcje: wewnętrzną i zewnętrzną.

1.2 Funkcje państwa

Przed każdym państwem stoi szereg zadań, na których realizację kierowane są zasoby materialne, wysiłki polityczne oraz inicjatywy programowe. Wśród wszystkich tych działań można wyróżnić te, które odzwierciedlają istotę państwa, czyli główne kierunki jego działalności, określane mianem funkcji państwa. Pojęcie funkcji państwa w literaturze naukowej jest niejednoznaczne. Często utożsamia się je z celami lub zadaniami państwa, a niekiedy wiąże się z tradycyjnym podziałem działalności państwa na władzę ustawodawczą, wykonawczą i sądowniczą. Próby naukowego rozgraniczenia tych kategorii

[112] G. Ławnikowicz, J. Kostrubiec, L. Dubel, Z. Markwart, *Elementy nauki o państwie i polityce*…, op. cit., s.63.
[113] M. Maneli, O funkcjach państwa, Warszawa 1963, s. 7.
[114] E. Zielinski, *Nauka o panstwie i polityce*, Warszawa 1999, s. 129.

pojęciowych, w szczególności funkcji, celów i zadań państwa nie przyniosły dotychczas satysfakcjonujących rezultatów. W konsekwencji siatka terminologiczna w tym zakresie pozostaje niespójna i częściowo sprzeczna. Najczęściej jednak przez funkcję państwa rozumie się jego działalność „realizowaną w podstawowych, głównych lub zasadniczych sferach życia społecznego (głównych kierunkach działalności państwa)”[115].

Niektórzy badacze (np. Alexander Herzen, Hans Kelsen, Milton Friedman) za nieodzowny element funkcji państwa uznają również dążenie do realizacji określonego celu oraz przynajmniej częściowe jego osiąganie[116]. Na relacje zachodzącymi między celami a funkcjami państwa wskazuje między innymi definicja, zgodnie z którą „cele uporządkowane co do preferencji i realizowane przez działania państwa składają się na funkcje państwa”[117]. Inni autorzy (np. Alexander Singer, James Buchanan, Karl Popper)) pojmują pojęcie funkcji państwa jako „następstwa działalności organów państwa rozpatrywane z określonego punktu widzenia”[118]. Z kolei Vilfredo Pareto, Gaetano Mosca, Karol Marks i Friedrich Engels twierdzą, że są to „skutki działania władzy państwowej w stosunku (...) do potrzeb społeczeństwa jako całości oraz interesów i dążeń jego poszczególnych części”[119]. Niektóre podejścia definiują funkcję państwa jako „ukierunkowana społecznie realizację jakiegoś założonego przez dany podmiot społeczny (...) celu”[120]. Niektórzy badacze, m.in. Theodor Mommsen, Murray Buchanan podkreślając wzajemne oddziaływania między systemem międzynarodowym a państwem, rozumieją funkcje państwa jako konsekwencję (rezultat, skutek) oddziaływań i wyzwań pochodzących z otoczenia, istotnych zarówno dla samego państwa, jak i dla tego otoczenia[121]. Występują również ujęcia, które wiążą funkcję państwa z jego zadaniami i wskazują, że pod tym pojęciem należy rozumieć „główne kierunki jego działalności realizujące zadania, jakie państwo sobie stawia, a zakres tej działalności określany jest celami, które chce osiągnąć”[122].

Zdecydowana większość autorów, w tym m.in. Georg Jellinek, Richard Brown, Ludwig von Mises, opowiada się za definicją, zgodnie z którą „funkcja państwa to całokształt jego działalności w określonej sferze życia społeczeństwa”[123]. Interesującą

[115] J. Kuciński, *Podstawy wiedzy o państwie*…, op. cit., s.50.
[116] J. Kowalski, W. Lamentowicz, P. Wincorek, *Teoria państwa i prawa*, Warszawa 1981, s. 271.
[117] E. Kustra, *Wstęp do nauk o państwie i prawie*, Toruń 2000, s.84.
[118] W. Lang, I. Wroblewski, S. Zawadzki, *Teoria panstrai prawa*, Warszawa 1979, s. 81.
[119] M. Sobolewski, *Podstawy teorii panstwa*, Kraków 1986, s. 53.
[120] A. Korybski, *Funkcje państwa* [w:] B. Szmulik, M. Żmigrodzki (red.), *Wprowadzenie do nauki o państwie i polityce*, Lublin 2004, s. 102.
[121] P. Winczorek, *Wstęp do nauki o państwie,* Warszawa 1996, s. 103-105.
[122] G. Seidler, *Wprowadzenie do nauki o państwie i prawie*, Lublin 2003 s.64.
[123] A. Łopatka, *Wstęp do prawoznawstwa*, Warszawa 1975, s. 67.

definicję zaproponował również polski politolog Joachim Osiński, zaznaczając, że: „funkcjami państwa będę nazywał całokształt aktywności państwa w rożnych dziadzinach (wraz z efektem synergii), wyrażający się w działaniach organów państwa i funkcjonariuszy publicznych, zmierzających do realizacji swoich zadań na podstawie prawa oraz osiągniecia celu istnienia danego państwa”[124]. Wydaje się, że jest to jedna z najbardziej wyważonych i trafnych definicji omawianego pojęcia, bowiem uwzględnia również kwestię efektu synergii, będącego niewątpliwie istotnym elementem funkcjonowania państwa w różnych sferach życia społecznego.

Funkcje państwa mogą być zatem rozumiane nie tylko jako główne obszary funkcjonowania aparatu państwowego, ale także jako efekty jego działalności. Jednocześnie warto zaznaczyć, że zakres aktywności państwa oraz stopień jego oddziaływania na życie społeczne zależą od ukształtowanego modelu relacji między państwem a obywatelami. W jego ramach określane są zadania i funkcje państwa, które zastępują lub wspomagają aktywność obywatelską [125]. Należy przy tym odróżnić funkcje państwa od funkcji jego organów, które odnoszą się wyłącznie do obszarów objętych ich kompetencjami. Współzależność poszczególnych funkcji państwa skłania natomiast organy władzy publicznej do ścisłego współdziałania przy realizacji powierzonych im zadań[126]. Określanie celów i definiowanie podporządkowanych im działań państwa stanowi jeden z podstawowych elementów polityki.

Polski politolog Eugeniusz Zieliński zwraca uwagę na dwa nurty myślenia o funkcjach państwa. Pierwsza koncepcja prezentuje solidarystyczne spojrzenie na funkcje państwa, wedle którego główną funkcją państwa jest „zapewnienie dobra całości, tj. społeczeństwa jako całości”[127]. Oznacza to, że państwo powinno dążyć do rozwiązywania sporów między grupami i jednostkami, poszukując kompromisu oraz wskazując na nadrzędność wspólnego interesu, czyli dobro wspólne. Druga koncepcja określa rolę funkcji państwa jako „zapewnienie dominacji interesów jednej grupy społecznej nad innymi grupami”[128]. Marksistowska koncepcja, o której mowa, zakłada istnienie konfliktu między przeciwstawnymi grupami społecznymi i jednostkami, nie dostrzegając możliwości

[124] J. Osiński, *Państwo w warunkach globalnego kryzysu ekonomicznego. Przyczynek do teorii państwa*, Warszawa 2017. s. 161.
[125] K. Sidorkiewicz, *Współczesne ujecie funkcji panstwa*, „Studia Elblaskie" 2010/11, s. 215.
[126] K. Wojtaszczyk, *Kompendium wiedzy o państwie współczesnym*, Warszawa 1999, s.24.
[127] E. Zieliński, *Nauka o państwie i polityce*, Warszawa 2001, s.135-136.
[128] Ibidem.

osiągnięcia kompromisu. W efekcie zwycięża interes określonej grupy, a nie dobro ogółu czy wypracowanie wspólnego rozwiązania[129].

Należy także zaznaczyć, że omawiane podejście funkcjonalne, po pierwsze, pomaga lepiej zrozumieć samą koncepcję państwa oraz dostrzec jego historyczną rolę i znaczenie w życiu społeczeństwa; po drugie, umożliwia naukowe nakreślenie treści działalności państwa w konkretnych warunkach historycznych; po trzecie, sprzyja doskonaleniu struktury organizacyjnej państwa oraz jakości administracji publicznej[130].

Pogłębiona refleksja nad państwem obejmuje badanie sposobów funkcjonowania tej instytucji społecznej, jej zmian, rozwoju i realizacji przypisywanych jej celów społecznych. Państwo funkcjonuje efektywnie tylko wtedy, gdy jego funkcje odpowiadają obiektywnym potrzebom społeczeństwa. Funkcje państwa wobec społeczeństwa stanowią główne obszary jego działalności, ukierunkowane na rozwiązywanie spraw o znaczeniu ogólnospołecznym[131]. Konieczność ich realizacji stawia przed państwem określone wyzwania. Wyjaśnienie funkcji państwa oznacza zatem określenie stojących przed nim zadań i sposobów ich realizacji. Należy pamiętać, że zarówno funkcje wewnętrzne, jak i zewnętrzne są realizowane w odniesieniu do społeczeństwa. W związku z tym można wskazać następujące najważniejsze cechy funkcji państwa:

1) funkcja państwa nie jest dowolnym rodzajem aktywności, lecz podstawowym i zasadniczym kierunkiem jego działalności;
2) funkcje państwa odzwierciedlają zarówno jego uniwersalną, jak i klasową istotę oraz określają jego społeczne przeznaczenie;
3) poprzez wykonywanie swoich funkcji państwo realizuje stojące przed nim zadania;
4) funkcje państwa wyznaczają kierunki działalności administracji publicznej i procesu zarządzania społeczeństwem;
5) funkcje realizowane są w określonych formach oraz za pomocą metod charakterystycznych dla władzy państwowej.
6) funkcje państwa mają charakter obiektywny i historycznie zmienny[132].

Funkcje państwa stanowią zatem główne i kierunki jego działalności wewnętrznej i zewnętrznej, określające jego istotę, cele oraz zadania związane z organizacją życia

[129] Ibidem.
[130] K. Volynka, *Teoria państwa i prawa*…, op. cit.,, s.43.
[131] Ibidem.
[132] Ibidem s. 44.

społecznego. Ich realizacja ma charakter ciągły i systematyczny przez cały okres istnienia warunków, które uzasadniają ich wykonywanie.

Dla celów naukowych i praktycznych, funkcje państwa klasyfikuje się według różnych kryteriów, takich jak: czas działania, przedmiot działania, podział władzy, znaczenie, pochodzenie czy orientacja polityczna (polityka wewnętrzna lub zagraniczna). Niezależnie od przyjętego podejścia uznaje się, że państwo pełni wiele różnych funkcji. Tradycyjny podział na funkcje wewnętrzne i zewnętrzne, obecny już od czasów Arystotelesa, współcześnie częściowo traci na znaczeniu, ponieważ wiele funkcji wzajemnie się przenika i nabiera charakteru ponadnarodowego, czego przykładem są ochrona środowiska czy ochrona praw człowieka. Jednocześnie rośnie liczba sfer aktywności państwa, co dodatkowo utrudnia klasyfikację jego funkcji. Problemem pozostaje przede wszystkim ustalenie kryteriów wyodrębniania poszczególnych sfer życia publicznego, które determinują liczbę i rodzaj funkcji państwa. W literaturze wyróżnia się ponadto w funkcje ze względu na kryteria społeczne (narodowe i klasowe), czasowe (stałe i czasowe) oraz terytorialne (wewnętrzne i zewnętrzne)[133].

Polski teoretyk państwa Sylwester Zawadzki zaproponował stosowanie równocześnie trzech kryteriów dla wyodrębnienia funkcji państwa:

1) zakres działalności państwowej w określonej dziedzinie życia społecznego, mierzony m.in. wysokością podatków, liczebnością i wielkością aparatu państwowego oraz intensywnością działalności legislacyjnej;

2) znaczenie aktywności państwa w danej sferze życia społecznego zarówno z punktu widzenia potrzeb całego społeczeństwa, jak i interesów dominujących grup społecznych;

3) specyficzne cechy aktywności państwa w danej dziedzinie życia społecznego, odróżniające ją od działalności państwa w innych obszarach[134].

Kierując się tymi kryteriami wyróżnił on pięć funkcji państwa: 1) wewnętrzną, 2) gospodarczo-organizatorską, 3) kulturalno-wychowawczą, 4) socjalną oraz 5) zewnętrzną[135].

Nieco inne podejście do klasyfikacji funkcji państwa zaproponował polski teoretyk prawa Jerzy Wróblewski. Uwzględniając dziedziny, w których występują następstwa działań państwa oraz formy działań prowadzące do ich wywołania, wyróżnił funkcje

[133] G. L. Seidler, H. Groszyk, I. Malarczyk, A. Pieniążek, *Wstęp...*, *op. cit*., s. 62.
[134] S. Zawadzki, *Socjalna funkcja panstwa w okresie budownictwa socjalizmu*, Panstwo i Prawo 1970, Nr 6, s. 853-854.
[135] Ibidem.

ochronno-przymusowe, gospodarczo-organizacyjne i kulturalno-wychowawcze. Natomiast ze względu na zasięg następstw działalności państwa wyodrębnił funkcje wewnętrzne i zewnętrze.[136]

Z kolei polski konstytucjonalista Marek Sobolewski za podstawowe funkcje państwa uznał funkcję ochrony panowania klasowego oraz funkcję ogólnospołeczną[137]. Traktując zasięg terytorialny władzy państwowej jako dodatkowe kryterium podziału, wyróżnił również funkcję zewnętrzną i wewnętrzną[138]. Nawiązując do tej koncepcji, część współczesnych badaczy proponuje rozróżnienie funkcji ogólnospołecznej oraz funkcji ochrony partykularnych interesów określonych grup społecznych[139].

Polski teoretyk państwa i prawa Jerzy Kowalski, analizując różne kryteria klasyfikacji funkcji państwa, zaproponował wyróżnienie dwóch podstawowych funkcji: ochronnej i organizacyjnej, określając je również mianem funkcji adaptacyjnej i innowacyjnej[140]. Z kolei Piotr Winczorek, prawdopodobnie zainspirowany stanowiskiem Kowalskiego uznał za celowe wyodrębnienie trzech funkcji państwa: adaptacyjnej, regulacyjnej i innowacyjnej[141].

Podobne stanowisko prezentuje Ewa Kustra, uznana teoretyczka prawa i państwa, która utożsamia funkcje państwa z całokształtem działań podejmowanych przez nie w określonych obszarach życia publicznego. Wyróżnia ona funkcje zewnętrzne i wewnętrzne, organizacyjne, edukacyjne i wychowawcze. Jednocześnie, podobnie jak Winczorek, wskazuje na funkcję adaptacyjną, regulacyjną i innowacyjną, utożsamiając funkcję z efektem działalności państwa[142].

Jeszcze inny badacz, Andrzej Korybski, zaproponował typologię opartą na dwóch zasadniczych kryteriach: zasięgu terytorialnym oraz kierunku działalności państwa. Z jednej strony wyróżnił funkcje: adaptacyjną, regulacyjną i innowacyjną, z drugiej zaś funkcje: wewnętrzną i zewnętrzną[143]. Natomiast Władysław Szostak wyróżnił funkcje grupowe (klasowe) i ogólnospołeczne (integracyjne); funkcje wewnętrzne i zewnętrzne oraz funkcje wyodrębnione według dziedzin życia społecznego, takie jak: polityczne (w

[136] M. Sobolewski, *O funkcjach panstwa*, „Zeszyty Naukowe. Prace z nauk politycznych" 1971, Nr 1, s. 11.
[137] M. Sobolewski, *Podstawy teorii panstwa*, Kraków 1986, s. 55.
[138] W. Lang, I. Wróblewski, S. Zawadzki, *Teoria państwa i prawa*, Warszawa 1979, s. 83-85.
[139] A. Redelbach, *Wstęp do prawoznawstwa,* Poznań 1996, s. 37.
[140] J. Kowalski, W. Lamentowicz, P. Wincorek, *Teoria państwa i prawa*, Warszawa 1981, s. 273.
[141] P. Winczorek, *Wstęp do nauki o państwie,* Warszawa 1996, s. 129.
[142] E. Kustra, *Wstęp do nauk o państwie i prawie*, Toruń 2000, s. 84-89.
[143] A. Korybski, *Funkcje państwa* [w:] B. Szmulik, M. Żmigrodzki (red.), *Wprowadzenie do nauki o państwie i polityce*, Lublin 2004, s. 106–108.

tym regulacyjne i kontrolne), organizacyjne (ekonomiczne i socjalne), oświatowe czy kulturalne[144].

Jerzy Wróblewski, opierając się na różnych kryteriach podziału, wyodrębnił kilka grup funkcji państwa. Po pierwsze, na podstawie kryterium stosunku do interesów klasowych i interesów ogólnospołecznych wyróżnił funkcję ochrony panowania klasowego oraz funkcję ogólnospołeczną, uznając ten podział za podstawowy. Po drugie, ze względu na dziedziny, w których występują następstwa działań państwa oraz formy działań prowadzące do ich wykonania, wskazał funkcje ochronno-przymusowe, gospodarczo-organizacyjne oraz kulturalno-wychowawcze. Po trzecie, biorąc pod uwagę zasięg następstw działalności państwa, wyróżnił funkcje wewnętrzne i zewnętrzne[145].

Wspomniany wcześniej Andrzej Redelbach zaproponował natomiast kilka możliwych sposobów klasyfikacji funkcji państwa. Uwzględniając terytorialny charakter państwa i zakres oddziaływania jego organów, wyróżnił on funkcję wewnętrzną oraz funkcję zewnętrzną. Ze względu na sposób i zakres funkcjonowania państwa wyodrębnił funkcję obronno-przymusową, funkcję ekonomiczno-organizacyjną oraz funkcję kulturalno-oświatową. Z kolei z perspektywy efektów działalności państwa, wskazał funkcję adaptacyjną, regulacyjną i innowacyjną[146].

Uwzględniając cześć przywołanych stanowisk, autor niniejszej pracy uznaje za zasadne zaproponowanie własnej, częściowo zmodyfikowanej klasyfikacji funkcji państwa:

1) ze względu na kryterium terytorialne: funkcje wewnętrzne, realizowane w obrębie terytorium państwa wobec podmiotów wewnętrznych oraz funkcje zewnętrzne, realizowane przez państwo poza jego granicami wobec podmiotowe zewnętrznych;

2) w ramach funkcji wewnętrznych: funkcje wyodrębnione ze względu na główne kierunki działalności państwa, takie jak funkcja prawodawcza, porządkowa, administracyjna, gospodarczo-organizatorska, socjalna czy edukacyjna;

3) w ramach funkcji zewnętrznych: funkcje związane z realizacją interesów narodowych, obejmujące funkcję obrony państwa oraz funkcję polityki zagranicznej.

1.2.1 Funkcje wewnętrzne

Funkcjami wewnętrznymi państwa są:

---

[144] W. Szostak, *Nauka o państwie. Dla studentów nauk politycznych*, Kielce 2008, s. 98; patrz tez: Szostak W., *Współczesne teorie państwa*, Kraków 1997, s. 107–108.
[145] J. Wróblewski, *Klasowy charakter państwa* [w:] *Teoria państwa i prawa*, W. Lang, J. Wróblewski, S. Zawadzki, Warszawa 1979, s. 83-85.
[146] A. Redelbach, *Wstęp do prawoznawstwa,* Toruń 1999, s. 65–67.

1) funkcja prawodawcza: tworzenie i ustanowienia prawa jest najważniejszą i niezbędną funkcją każdego państwa, wynikającą z potrzeb społeczeństwa. W państwie demokratycznym szczególne znaczenie ma ochrona praw i wolności obywateli, bez której niemożliwe jest zapewnienie ładu i porządku prawnego.

2) funkcja porządkowa**:** w teorii państwa określana też mianem funkcji wewnętrznej lub funkcją bezpieczeństwa i porządku publicznego. Polega ona na zapewnieniu bezpieczeństwa w co najmniej trzech podstawowych płaszczyznach: ochronie istniejących form własności, zapewnieniu ochrony porządku publicznego oraz ochronie praw i wolności obywateli poprzez egzekwowanie obowiązującego prawa[147]. Konstytucje większości współczesnych państw uznają ochronę praw i wolności człowieka oraz obywatela za jedną z podstawowych funkcji państwa. Działania organów władzy publicznej zmierzają do zapewnienia tych praw oraz utrzymania ładu społecznego[148].

3) funkcja administracyjna: która polega na zapewnienia skutecznego sprawowania władzy oraz tworzeniu warunków dla zrównoważonego rozwoju społeczeństwa. W tym celu każde państwo tworzy hierarchiczny aparat administracyjny (biurokrację), który zarządza różnymi sferami życia społecznego zgodnie z obowiązującymi normami prawnymi.[149]. Jednocześnie należy zauważyć, że nadmierny rozrost struktur biurokratycznych może skutkować wzrostem nepotyzmu, klientelizmu oraz związanej z nimi korupcji[150].

4) funkcja gospodarczo-organizatorska. Polega ona na organizowaniu i kształtowaniu procesów gospodarczych przez organy państwa zgodnie z interesem publicznym[151]. Celem interwencji państwa w sferę gospodarki powinno być tworzenie warunków sprzyjających efektywnemu współdziałaniu struktur władzy publicznej i sektora rynkowego poprzez uzupełnianie lub wspomaganie mechanizmów rynkowych w obszarach, w których nie funkcjonują one w sposób satysfakcjonujący[152]. W określonych sytuacjach państwo może również zastępować mechanizmy rynkowe, np. poprzez nacjonalizację niektórych gałęzi przemysłu. W drugiej połowie XX wieku funkcje państwa opiekuńczego zostały uzupełnione o funkcje gospodarcze związane z rozwojem sektora publicznego oraz zarządzaniem przedsiębiorstwami państwowymi. Obecnie funkcja ta często przyjmuje charakter antykryzysowy i służy wspieraniu społecznie zorientowanej gospodarki

[147] E. Zieliński, *Nauka o państwie i polityce*, Warszawa 2001, s. 130-132.
[148] J. Kuciński, *Nauka o państwie współczesnym,* Łódź 2019 s.102.
[149] D. Dudek, Z.S. Husak, G. Kowalski, W. Lis, *Konstytucyjny system organów państwa,* Warszawa 2012.s. 6.
[150]J. Hausner, *Zarzadzanie publiczne*, Warszawa 2008, s. 16.
[151] K. Wojtaszczyk, *Kompendium wiedzy o państwie współczesnym*…, op. cit., s. 23.
[152] K. Raczkowski, *Zarzadzanie publiczne. Teoria i praktyka*, Warszawa 2015, s. 23.

rynkowej, przy jednoczesnym zachowaniu nadrzędnej roli wolnego rynku i mechanizmu cenowego[153].

5) funkcja socjalna. Realizacja tej funkcji wiąże się z zapewnieniem obywatelom określonego poziomu życia, co ma zasadnicze znaczenie dla utrzymania pokoju wewnętrznego i realizacji idei sprawiedliwości społecznej. Do podstawowych potrzeb społecznych w tym zakresie należą: dostęp do systemu ochrony zdrowia, systemu ubezpieczeń społecznych i zabezpieczenia emerytalnego; zapewnienie odpowiednich warunków pracy i godziwego wynagrodzenia, przeciwdziałanie bezrobociu, ochrona rodziny i dziecka oraz ochrona środowiska naturalnego[154]. Głównymi instrumentami realizacji tej funkcji są ubezpieczenia społeczne i różnego rodzaju świadczenia socjalne, chroniące obywateli przed skutkami niepełnosprawności, choroby, starości czy bezrobocia[155].

6) Funkcja edukacyjna. Za pośrednictwem tej funkcji państwo oddziałuje na rozwój intelektualny i obywatelski społeczeństwa, promując postawy patriotyczne oraz wartości demokratyczne. Wspiera również badania naukowe, rozwój technologiczny i budowę kapitału ludzkiego poprzez finansowanie nauki oraz funkcjonowanie systemu edukacji, mediów publicznych i organizacji społecznych[156].

7) Funkcja kulturowa. Funkcja ta realizowana jest przede wszystkim poprzez ochronę materialnego i niematerialnego dziedzictwa narodowego, zabytków oraz miejsc pamięci, zapewnienie równego dostępu do dóbr kultury, a także wspieranie działalności artystycznej i inicjatyw kulturalnych podejmowanych przez różne środowiska społeczne[157]. W ramach tej funkcji państwo uczestniczy również w tworzeniu i upowszechnia wartości oraz idei istotnych z punktu widzenia zachowania tożsamości kulturowej narodu[158].

1.2.2 Funkcja zewnętrzne

Funkcjami zewnętrznymi państwa są:

1) funkcja obrony państwa. Funkcja ta obejmuje zapewnienie bezpieczeństwo militarnego oraz tworzenie i utrzymywanie sił zbrojnych, których użycie może przeciwdziałać agresji ze strony innych państw oraz naruszaniu suwerenności państwa. Szeroko

[153] A. Barteczek, *Państwo jako podmiot zarzadzania publicznego [w] Zarządzanie publiczne – elementy teorii i praktyki,* red A. Frączkiewicz-Wronka, Katowice 2009, s. 174.
[154] D. Dudek, Z. Husak, G. Kowalski, W. Lis, *Konstytucyjny system organów państwa,* op. cit., s. 6.
[155] A. Barteczek, *Państwo jako podmiot zarzadzania publicznego…,* op. cit., s. 162.
[156] Ibidem s. 103.
[157] K. Wojtaszczyk, *Kompendium wiedzy o państwie współczesnym*…, op. cit., s. 24.
[158] D. Ilczuk, *Ekonomika kultury*, Warszawa 2012, s. 45.

pojmowana działalność państwa w sferze obronności ma na celu zapewnienie bezpieczeństwa obywatelom, w tym ochronę przed zagrożeniami i konfliktami o charakterze zewnętrznym. Obejmuje ona również działania na rzecz utrzymania pokoju, nierozprzestrzeniania broni jądrowej oraz wzmacniania roli Organizacji Narodów Zjednoczonych. Agresywna polityka i wojny napastnicze pozostają sprzeczne z normami prawa międzynarodowego. Państwo powinno natomiast zachowywać zdolność do samoobrony i uczestnictwa w sojuszach obronnych.[159].

2) funkcja uczestnictwa państwa w rozwiazywania problemów ponadnarodowych. Funkcja ta obejmuje nawiązywanie, utrzymywanie i rozwijanie stosunków z innymi państwami oraz organizacjami międzynarodowymi, w szczególności stosunków politycznych, gospodarczych i kulturalnych[160] opartych na zasadzie równości podmiotów prawa międzynarodowego. Działania te mają służyć zapewnieniu bezpieczeństwa zewnętrznego państwa oraz utrzymaniu lub zwiększeniu jego pozycji na arenie międzynarodowej[161]. W ramach tej funkcji, państwo podejmuje różnorodne działania mające na celu ochronę oraz realizację własnych interesów w stosunkach międzynarodowych[162].

Warto podkreślić, że funkcje państwa ulegają ciągłym zmianom pod wpływem rozwoju społeczno-gospodarczego, sytuacji międzynarodowej, priorytetów politycznych oraz poziomu zaangażowania obywateli. Skuteczność polityki publicznej zależy zarówno od sprawności funkcjonowania instytucji państwowych, jak i od czynników zewnętrznych oraz wewnętrznych, które mogą prowadzić do rozbieżności między oczekiwaniami społecznymi a działaniami władz publicznych.

Klasyfikacja funkcji państwa na prawodawczą, administracyjną, porządkową, gospodarczo-organizatorską, socjalną, edukacyjną i kulturową jest uzasadniona, ponieważ odzwierciedla podstawowe kierunki działalności państwa, za pośrednictwem których realizuje ono swoje cele i zadania w społeczeństwie. Taka typologia umożliwia systematyczną analizę roli państwa, wyznaczenie zakresu jego kompetencji i określenie mechanizmów realizacji polityki państwa.

[159] D. Dudek, i inn., *Konstytucyjny system organów państwa,* Warszawa 2012.s. 6.
[160] Ibidem.
[161] K. Sidorkiewicz, *Współczesne ujęcie funkcji państwa*, „Studia Elbląskie" 2010, 2010/11, s. 223.
[162] K. Wojtaszczyk, *Kompendium wiedzy o państwie współczesnym*, …, op. cit., s. 22.

1.3 Istota funkcyjności i dysfunkcyjności państwa

Funkcjonalność państwa jest najczęściej rozumiana jako zdolność sprawowania efektywnej kontroli nad większością terytorium państwa oraz zamieszkującą je ludnością, utrzymywania równorzędnych stosunków z innymi państwami, przestrzegania zasad państwa prawa, zapewniania porządku publicznego oraz stabilnego wykonywania swoich funkcji, nigdy nie osiąga stanu pełnej zgodności z oczekiwaniami zarówno elit politycznych, jak i społeczeństwa. Zdolność do realizacji wszystkich funkcji państwa zależy od wielu czynników, zarówno wewnętrznych jak i zewnętrznych. Złożoność współczesnych uwarunkowań oraz dynamika przemian zachodzących w środowisku międzynarodowym powodują ograniczenia i zakłócenia w funkcjonowaniu państwa. Jest ono zatem organizacją podatną na różnego rodzaju dysfunkcje, ponieważ z natury pozostaje strukturą niedoskonałą.

Zjawisko dysfunkcyjności państwa występuje w praktyce politycznej od momentu powstania struktur państwowych. Jednak szczególnego znaczenia nabrało po zakończeniu zimnej wojny i wraz z postępującymi procesami globalizacji. PW tym okresie pojawiły się państwa słabe, charakteryzujące się ograniczonym zakresem realizowania funkcji oraz niskim potencjałem instytucjonalnym, przechodzące od struktur funkcjonalnych do dysfunkcyjnych[163].

Dysfunkcyjność państwa jest zjawiskiem wielowymiarowym, obejmującym aspekty polityczne, ekonomiczne, prawne, administracyjne, społeczne i międzynarodowe, a zatem trudnym do ujęcia w jednej spójnej definicji. Państwa takie określane są najczęściej w literaturze przedmiotu mianem państw upadłych (*failed states*). Termin ten stosowany jest wobec „państwa, stanowiącego zagrożenie międzynarodowe ze względu na rozkład struktur państwowych, będącego w stanie permanentnego i długotrwałego konfliktu wewnętrznego (wojna domowa, czystki etniczne)”[164]. Pojęcie to zostało wprowadzone w latach 90. XX wieku przez Geralda Helmana i Stevena Ratnera dla opisania skutków kryzysu struktur państwowych[165].

Współcześnie można spotkać wiele definicji odnoszących się do państw dotkniętych zjawiskiem dysfunkcyjności. W literaturze funkcjonują określenia takie jak:

[163] Więcej zob.: R. Rotberg, *The Failure and Collapse of Nation-States. Breakdown, Prevention and Repair*, [w:] *When States Fail: Causes and Consequences*, red. R. Rotberg, Princeton 2004., s.2 7-36.
[164] Więcej zob.: *Państwo dysfunkcyjne,* Encyklopedia PWN https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/panstwo-dysfunkcyjne;5577857.html (dostęp 20.10.2023).
[165] G. B. Helman, S. R. Ratner, *Anarchy rules: Saving Failed States*, „Foreign Policy” 1992, No. 89 (Winter, 1992-1993), s.3-20.

„państwa upadłe", „państwa upadające", „państwa w stanie rozkładu", „państwa słabe", „państwa problematyczne" czy „państwa wrażliwe". Relatywnie rzadko natomiast używa się terminu „państwo dysfunkcyjne". Polski filozof prawa Jerzy Zajadło wskazuje, że państwo dysfunkcyjne jest w pewnym sensie przeciwieństwem „państwa normalnego", nie stanowi jednak negacji państwa w jego klasycznym rozumieniu[166]. W niniejszej pracy pojęcie „państwo dysfunkcyjne" traktowane będzie jako termin nadrzędny wobec pozostałych kategorii opisujących różne stopnie osłabienia funkcjonalności państwa.

Najczęściej przyjmowana definicja zakłada, że „państwo dysfunkcyjne to państwo, w którym na skutek rozpadu struktur państwowych, systemu polityczno-prawnego władza polityczna nie chce lub nie potrafi zapewnić sobie i swoim obywatelom koniecznej stabilizacji, nie jest w stanie pełnić kontroli nad całością swojego terytorium oraz nie potrafi zagwarantować respektowania podstawowych praw człowieka i obywatela"[167]. Podobną perspektywę prezentuje Francis Fukuyama, który wskazuje, że „państwa dysfunkcyjne i upadające to jednostki słabe lub niewywiązujące się ze swych podstawowych funkcji społecznych"[168].

Przez dysfunkcyjność państwa rozumie się ogół destrukcyjnych przejawów jego funkcjonowania (aktywności) wobec społeczeństwa, które uniemożliwiają osiąganie społecznie istotnych celów oraz realizację społecznej wartości państwa.[169]

Dysfunkcyjność państwa oznacza zatem znaczne osłabienie kontroli nad własnym terytorium i zamieszkującą je ludnością, przy jednoczesnym obniżeniu (niekiedy wręcz dramatycznym) efektywności i sprawności struktur państwowych. w wielu przypadkach nieefektywność funkcjonowania struktur państwowych nie wynika jednak z braku zdolności rządzenia lub nieudolności władz, lecz przeciwnie, z nadmiernej ekspansji aparatu państwowego albo nadmiernego rozszerzenia zakresu realizowanych funkcji, co można określić mianem swoistej „opuchlizny instytucjonalnej"[170]. W takim przypadku pod pojęciem państwa dysfunkcyjnego należałoby rozumieć podmiot polityczny, który z

[166] J. Zajadło, *Prawo międzynarodowe wobec problemu „państwa upadłego"*, „Państwo i Prawo" 2005, nr 2, s. 3-20;
[167] Więcej zob.: R. Potocki, *Państwo dysfunkcyjne w perspektywie...*; R. Kaplan, *Coming Anarchy*, „The Atlantic" 1994, nr 2, s. 44-76; Ch. Croker, *Engaging Failing States*, „Foreign Affairs" 2003, Vol. 82, nr 5, s. 32-45.
[168] F. Fukuyama, *Budowanie państwa. Władza i ład międzynarodowy XXI wieku*, Poznań 2005, s. 9
[169] D. Pozharskij, *Dysfunctionality of the state*, "Proceedings of Management Academy of the Ministry of the Interior of Russia" 2021, Nr 3 (59), s. 32-37.
[170] G. Gil, *Ewolucja funkcji państwa...*, op. cit., s. 380.

przyczyn wewnętrznych nie jest w stanie w pełni kontrolować, wykonywać i wykorzystywać atrybutów swojej suwerenności na swoim terytorium i w stosunkach zewnętrznych[171].

Amerykańska badaczka Marina Ottaway wyróżnia dwa rodzaje dysfunkcyjności państwa: pozytywną i negatywną. W pierwszym przypadku państwo uznawane jest za dysfunkcyjne, jeżeli nie rozwinęło wystarczających zdolności administracyjnych umożliwiających skuteczne wdrażanie decyzji podejmowanych przez organy władzy państwowej. Z kolei dysfunkcyjność negatywna opiera się na niezdolności państwa do przeciwdziałania przejmowaniu kontroli nad jego terytorium przez inne podmioty. Można zatem stwierdzić, że dysfunkcyjne państwo to takie, którego rząd nie jest zdolny ani do skutecznego administrowania państwem, ani do ochrony jego terytorium oraz funkcjonujących instytucji publicznych. Zgonie z koncepcją Ottaway dysfunkcyjność państwa można zmierzyć za pomocą parametrów absolutnych, odnoszących się do idealnego modelu ukazującego, „jak państwo powinno funkcjonować" lub parametrów relatywnych, czyli przez ocenę stopnia funkcjonalności państwa na podstawie jego zdolności do osiągniecia stawianych sobie celów[172]. W tej definicji dysfunkcyjności państwa nacisk położony jest na dwa konstytutywne elementy państwa: terytorium i władzę, z pominięciem kwestii ludności jako jednego z podstawowych elementów państwa.

Na tą istotną kwestię zwraca uwagę również definicja Stephena Ellisa, który wskazuje dwie podstawowe cechy państwa dysfunkcyjnego. Pierwszą z nich jest niezdolność państwa do zapewnienia przestrzegania prawa i utrzymania porządku publicznego na własnym terytorium. Drugą stanowi niemożliwość wywiązywania się przez państwo z istotnych zobowiązań międzynarodowych[173]. Definicja ta wydaje się pełniejsza, ponieważ uwzględnia cztery konstytutywne elementy państwa: terytorium, władzę, ludność oraz zdolność do utrzymywania stosunków z innymi państwami. Władza odpowiada za zapewnienie przestrzegania prawa i utrzymanie porządku, ludność jest adresatem norm prawnych, natomiast zdolność do realizacji zobowiązań międzynarodowych stanowi przejaw podmiotowości państwa w stosunkach międzynarodowych.

---

[171] R. Włoch, *Funkcje polityki zagranicznej*, [w:] *Wstęp do teorii polityki zagranicznej państwa*, red. R. Zięba, Toruń 2004, s. 118-136.
[172] M. Ottaway, *Dysfunctional States, Dysfunctional Armed Movements, and Lootable Commodities*, [w:] *Big African States: Angola, DRC, Ethiopia, Nigeria, South Africa*, *Sudan*, red. Ch. Clapham, J. Herbst, G. Mills, Johannesburg 2001, s. 189-191.
[173] S. Ellis, *How to Rebuild Africa*, „Foreign Affairs" 2005, vol. 84, nr 5 (wrzesień–październik), s. 135–148.

Dysfunkcyjność państwa przejawia się najczęściej brakiem silnego ośrodka władzy zdolnego do przeciwdziałania procesom anarchizacji życia publicznego. W konsekwencji państwo traci zdolność do rozwiązywania najważniejszych konfliktów społecznych[174]. Charakterystycznym przejawem dysfunkcji jest również utrata kontroli nad częścią terytorium oraz osłabienie monopolu państwa na legalne stosowanie przymusu. Towarzyszy temu erozja legitymizacji władzy, pogorszenie jakości usług publicznymi oraz ograniczenie zdolności do reprezentowania państwa w środowisku międzynarodowym[175]. Dysfunkcyjność państwa analizowana jest zatem najczęściej w trzech wymiarach: ekonomicznym, społecznym i polityczno-militarnym.

W wymiarze ekonomicznym obserwuje się chroniczny kryzys gospodarczy, nierównomierny rozwój i niesprawiedliwą dystrybucję zasobów, prowadzące do masowego zubożenia społeczeństwa i rozwoju szarej strefy gospodarki[176]. O słabościach państwa w gospodarce świadczy również wysoki poziom korupcji, który prowadzi do ograniczenia inwestycji krajowych i zagranicznych, strat finansowych oraz osłabienia rozwoju gospodarczego[177]. Długotrwałe trudności ekonomiczne mogą dodatkowo prowadzić do osłabienia więzi społecznych, wzrostu tendencji separatystycznych w regionach bogatszych oraz dalszej fragmentacji państwa[178].

W sferze społecznej przejawami dysfunkcyjności państwa są m.in. niekontrolowane procesy demograficzne i migracyjne, a także zinstytucjonalizowane wykluczenie określonych grup społecznych, religijnych, etnicznych lub rasowych. Charakterystycznym zjawiskiem jest również tzw. „drenaż mózgów", polegający na odpływie intelektualistów i naukowców do innych państw lub podmiotów niepaństwowych[179].

Społeczeństwo funkcjonujące w państwie dysfunkcyjnym jest często podzielone przez wewnętrzne konflikty – etniczne, kulturowe, religijne[180]. Obywatele tracą poczucie jedności i wspólnoty politycznej, identyfikują się nie z państwem, ale przede wszystkim

---

[174] M. Stańczyk-Minkiewicz, *Terytorium państw upadłych jako przestrzeń sprzyjająca powstawaniu rozwojowi i działalności organizacji terrorystycznych* [w:] *Problem upadku państw w stosunkach międzynarodowych*, red. R. Kłosowicz, A. Mania, Kraków 2012, s. 167–168.
[175] K. Czernichowski, *Integracja Afrykańska – uwarunkowania, formy współpracy, instytucje*, Warszawa 2010, s. 79–81.
[176] K. Górak-Sosnowska, *Wasta (klientelizm) a rozwój społeczno-gospodarczy w świecie arabskim* [w:] *Kulturowe uwarunkowania rozwoju w Azji i w Afryce*, red. K. Górak - Sosnowska, J. Jurewicz, Łódź 2010, s. 261.
[177] M. Balcerzak, *Korupcja jako zagrożenie dla społeczności międzynarodowej i praw człowieka* [w:] *Świat wobec współczesnych wyzwań i zagrożeń*, red. J. Symonides, Warszawa 2010, s. 534–548.
[178] A. Ghani, C. Lockhart, *Fixing Failed States...*, op. cit., s. 169-195.
[179] Ibidem, s. 17-111.
[180] H. Dudkiewicz, *Prawo międzynarodowe w kwestii państwa upadłego* [w:] *Problem upadku państw w stosunkach międzynarodowych*, red. R. Kłosowicz, A. Mania, Kraków 2012, s.10.

z własną grupą etniczną, religijną lub klanową. Jednocześnie ograniczeniu ulega ich udział w życiu publicznym.[181]. Stopniowemu osłabieniu ulegają również instytucje społeczeństwa obywatelskiego[182].

W sferze polityczno-militarnej przejawem dysfunkcyjności państwa jest stopniowe pogarszanie się jakości usług publicznych, takich jak służba zdrowia, edukacja, transport czy infrastruktura komunalna. Obserwuje się również oligarchizację i autoryzację struktur władzy, wzrost represyjności reżimu oraz coraz częstsze naruszanie obowiązującego porządku prawnego. Charakterystycznym zjawiskiem staje się także narastająca bezkarność służb bezpieczeństwa oraz pojawianie się prywatnych organizacji paramilitarnych.

Symptomatycznym przejawem tego rodzaju zjawisk jest wzrost tendencji populistycznych i nacjonalistycznych lub trybalistycznych oraz obecność wojskowa podmiotów zewnętrznych, takich jak siły pokojowe czy misje humanitarne. Nie muszą to jednak być wyłącznie wojska konkretnych państw, lecz również prywatne korporacje wojskowe finansowane przez inne podmioty[183].

Wydaje się, że najpoważniejszym przejawem dysfunkcji państwa jest utrata monopolu na stosowanie legalnego przymusu. Następuje ona w wyniku daleko posuniętej „prywatyzacji" środków przemocy, które przechodzą w ręce innych aktorów, zarówno państwowych, jak i niepaństwowych[184].

Jedną z charakterystycznych cech dysfunkcyjności państwa jest zawłaszczenie władzy przez jednego przywódcę lub niewielką grupę elity rządzącej oligarchizacja władzy) W wyniku rozszerzania się wpływów systemu oligarchicznego, jego przedstawiciele stopniowo przejmują coraz więcej funkcji państwa, aż do osiągnięcia „punktu krytycznego", po którym rozpoczyna się proces demonopolizacji i delegitymizacji istniejącego systemu władzy. W konsekwencji kształtuje się dysfunkcjonalny system, charakteryzujący się osłabieniem potencjału instytucjonalnego państwa, stopniową utratą legitymizacji władzy, atomizacją społeczeństwa, demonopolizacją władzy administracyjnej i wojskowej oraz jej faktyczną deterytorializacją.[185]. Prowadzi to do zaniku zdolności państwa do tworzenia i egzekwowania prawa, a także do niemożności wykonywania jego podstawowych, egzystencjalnych funkcji.

---

[181] J. Zajadło, *Prawo międzynarodowe wobec problemu „państwa upadłego…,* op. cit., s. 11–12.
[182] T. Kundsen, *AIDS polityki*, „Wprost" 2005, nr 36, s. 12.
[183] A. Ghani, C. Lockhart, *Fixing Failed States...*, op. cit., s. 17-111.
[184] M. Kaldor, *Neue Und alte Kriege. Organisierte Gewalt im Zeitalter der Globalisierung*, Frankfurt a. Main 2000, s. 147-149.
[185] T. Olejarz, T. Stępniewski, *Zjawisko dysfunkcji państwa na przykładzie Ukrainy – analiza problemowa,* „Politeja" 2016, Vol. 13 No 2 (41) s. 355-356.

W efekcie współwystępowania tych czynników dochodzi do ograniczenia lub zaniku realizacji podstawowych funkcji państwa, w szczególności w zakresie polityki zagranicznej, gospodarczej i obronnej. Z perspektywy międzynarodowej dysfunkcyjność państwa oznacza pojawienie szeregu zagrożeń dla bezpieczeństwa międzynarodowego, takich jak destabilizacja regionalna, zjawisko uchodźstwa, erozja systemu ochrony praw człowieka (w tym czystki etniczne i ludobójstwo), a także rozwój przestępczości transgranicznej i narastania zjawisk asymetrycznych, w szczególności terroryzmu międzynarodowego[186].

Należy również odnotować, że utrata przez państwo choćby jednego z tych konstytutywnych atrybutów (terytorium, ludności, władzy zwierzchniej, zdolności do utrzymywania stosunków z innymi państwami) powinna co do zasady oznaczać jego upadek oraz utratę podmiotowości prawnomiędzynarodowej[187]. Pogląd ten pozostaje jednak w pewnej sprzeczności ze współczesną praktyką Organizacji Narodów Zjednoczonych, która opowiada się za uznaniem ciągłości państwa nawet w sytuacji jego upadku, przy jednoczesnym dopuszczeniu możliwości odbudowy jego państwowości[188].

Zjawisko dysfunkcyjności państwa może być również konsekwencją obiektywnej niestabilności międzynarodowej lub niekorzystnego układu geopolitycznego i dotyczyć przede wszystkim państw określanych mianem „geopolitycznie osiowych". Pomimo że podmioty te nadal formalnie spełniają wymogi państwowości wynikające z prawa międzynarodowego, w praktyce funkcjonują jako swoiste quasi-państwa[189]. Cechuje je postępująca atrofia wewnętrznej spójności, brak monopolu na stosowanie przymusu na własnym terytorium oraz utrzymywanie się stanu permanentnej destabilizacji. Konsekwencją tego są zjawiska takie jak trybalizm, ubóstwo, epidemie, kryzysy migracyjne, czystki etniczne i rasowe itp.[190]. W rezultacie narastająca dysfunkcyjność przybiera coraz bardziej skrajne formy i może prowadzić do upadku państwa. Status takich podmiotów pozostaje

[186] R. Potocki, *Państwo dysfunkcyjne w perspektywie geopolitycznej*, 13 lutego 2011, Geopolityka.org, http://www.geopolityka.org/analizy/robert-potocki-panstwo-dysfunkcyjne-w-perspektywie- geopolitycznej (dostęp 15.02.2024); patrz też: R. Kuźniar, *Polityka i siła: Studia strategiczne – zarys problematyki,* Warszawa 2005, s. 266–267.
[187] R. Koskenmäki, *Legal implications resulting from state failure in light of the case of Somalia*, „Nordic Journal of International Law" 2004, no. 73, s. 4–5
[188] Więcej zob.: S. Bieleń, *Państwa upadłe* [w:] *Organizacja Narodów Zjednoczonych – bilans i perspektywy*, red. J. Symonides, Warszawa 2006.
[189] T.Olejarz, T. Stepniewski, *Zjawisko dysfunkcji państwa na przykładzie Ukrainy …*, op. cit. s.359.
[190] R. Potocki, *Państwo dysfunkcyjne w perspektywie geopolitycznej* …, op. cit.

niejednoznaczny zarówno z perspektywy prawa międzynarodowego jak i nauki o państwie[191].

Wśród wielu typologii państw dysfunkcyjnych za szczególnie przejrzystą uznaje się klasyfikację opartą na stopniu rozkładu aparatu władzy państwowej. W jej ramach wyróżnia się: właściwe państwa dysfunkcyjne, państwa paradysfunkcyjne, określane także jako państwa upadające (*failing states*) oraz państwa predysfunkcyjne, czyli państwa słabe (*fragile lub weak states*)[192].

Na uwagę zasługuje też klasyfikacją Roberta Rotberga, który wyróżnił cztery stadia degradacji państwa: państwa słabe (weak states), państwa upadające (failing states), państwa upadłe (failed states) oraz państwa rozpadłe (collapsed states)[193].

W kontekście prowadzonych rozważań warto zauważyć, iż współcześnie najbardziej znaną metodą pomiaru dysfunkcyjności państw pozostaje Indeks Państw Upadłych (*Failed States Index*, FSI)[194], publikowany corocznie od 2005 roku przez amerykański think tank *Fund for Peace*. W 2014 roku. indeks zmienił nazwę na *Fragile States Index*, czyli *Indeks Państw Kruchych* (lub *Państw Słabych*). Metodologia indeksu opiera się na dwunastu wskaźnikach niestabilności, które obejmują czynniki polityczne, społeczne, gospodarcze i militarne.

Według zestawienia z 2023 r. państwa klasyfikowane są w czterech głównych kategoriach: 1) Alarm (*Alert*); 2) Ostrzeżenie (*Warning*); 3) Umiarkowany (*Moderate*); 4) Zrównoważony (*Sustainable*). W grupie państw znajdujących się w najgorszej sytuacji (*very high alert*), pierwsze miejsce ajęła Somalia, wyprzedzając Jemen. Na kolejnych miejscach znalazły się odpowiednio: Sudan Południowy, Demokratyczna Republika Konga i Czad[195].

Dla porównania, do najbardziej stabilnych, a zarazem najbardziej efektywnie funkcjonujących państw zaliczono: Norwegię, Islandię i Finlandię. Krytycy wskazują jednak, że autorzy Indeksu oceniają efektywność i (nie)funkcjonalność państw z perspektywy charakterystycznej dla Stanów Zjednoczonych i zachodniego modelu demokracji

[191] R. Cooper, *Pękanie granic. Porządek i chaos w XXI wieku*, przetł. P. Kłossowicz, Poznań 2005, s. 37-39; F. Fukuyama, *Budowanie państwa...*, s. 59-108; R. Kaplan, *The Coming Anarchy. Shattering the Dreams of the Post-Cold War*, New York 2000, s. 3-57, 99-102, 111-117.
[192] Więcej zob.: *Państwo dysfunkcyjne,* Encyklopedia PWN https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/panstwo-dysfunkcyjne;5577857.html (dostęp 15.02.2023).
[193] Więcej zob.: R. I. Rotberg, Failed States, *Collapsed States, Weak States: Causes and Indicators*, [w:] *State Failure and State Weakness in a Time of Terror*, red. R. I. Rotberg, New York 2003, s.8-11.
[194] Więcej zob.: Fragile States Index website https://fragilestatesindex.org (dostęp 15.02.2023).
[195] Więcej zob.: *Fragile States Index 2023 – Annual Report*, 14 June 2023, Fund for Peace https://fragilestatesindex.org/2023/06/14/fragile-states-index-2023-annual-report/ (dostęp 15.02.2023).

liberalnej, co może prowadzić do pomijania różnic kulturowych, religijnych i społecznych występujących w poszczególnych regionach świata.

1.4 „Eufunkcja państwa" – istota, uwarunkowania i skutki

Pojęcie eufunkcji (od greckiego *eu* oznaczającego „dobrze") w najbardziej ogólnym ujęciu oznacza taką właściwość lub zdolność, „która przyczynia się do utrzymania lub przetrwania innej działalności społecznej lub systemu społecznego jako całości"[196]. W naukach społecznych termin ten wykorzystywany jest przede wszystkim w socjologii. Do jego upowszechnienia przyczynił się Robert K. Merton, zaliczany do najwybitniejszych przedstawicieli funkcjonalizmu. W ramach swojej koncepcji krytycznej analizy funkcjonalnej, rozróżnił on funkcje pozytywne (eufunkcje) i negatywne (dysfunkcje) elementów systemu społecznego, a także funkcje jawne i ukryte[197].

Według Mertona funkcję należy rozumieć jako skutek działania określonych procesów społecznych. W tym ujęciu eufunkcje są zjawiskami wzmacniającymi zdolnośći adaptacyjne i integracyjne systemu społecznego, natomiast dysfunkcje oddziałują destabilizująco, utrudniają osiąganie zamierzonych celów oraz mogą zagrażać spójności całego systemu Innymi słowy, eufunkcja oznacza obserwowalne skutki zjawisk społecznych sprzyjające adaptacji i rozwojowi systemu społecznego, przy czym to samo zjawisko może jednocześnie wywoływać skutki zarówno eufunkcjonalne, jak i dysfunkcjonalne[198]. Chociaż pojęcie eufunkcji wykorzystywane było dotychczas głównie na gruncie socjologii, wydaje się ono szczeólnie użyteczne również w analizie politologicznej, zwłaszcza przy badaniu funkcjonowania państwa[199].

Analiza istniejących ujęć funkcjonalności i dysfunkcyjności państwa wskazuje zarówno na ich różnorodność, jak i brak jednej powszechnie akceptowanej definicji. W związku z tym zasadne wydaje się podjęcie próby zaproponowania nowej kategorii analitycznej. W niniejszej dysertacji proponuje się zastosowanie pojęcia „eufunkcji państwa", rozumianej jako: zjawisko społeczne, które przejawia się w zdolnościach państwa do zapewnienia równowagi wewnętrznej i zachowania kluczowych atrybutów

[196] We współczesnym dyskursie naukowym termin „eufuncja" jest często używany w odniesieniu do działalności, której rezultaty mają pozytywny wpływ na utrzymanie porządku i stabilności społecznej. Wraz z nim stosuje się również pojęcie dysfunkcji, oznaczające zaburzenie normalnego funkcjonowania państwa lub struktur społecznych. Więcej zob.: G. Marshall, *A Dictionary of Sociology*, Oxford 1998, s. 38

[197] Więcej zob.: R. K. Merton. *Teoria socjologiczna i struktura społeczna*, tłum. E. Morawska, J. Wertenstein-Żuławski, Warszawa 2002.

[198] Ibidem, s.122.

[199] J. Szacki*, Historia myśli socjologicznej*, Warszawa 2002, s. 829.

państwowości – terytorium, ludności, suwerenności i zdolności do utrzymywania relacji z innymi państwami – nawet w warunkach znacznej presji zewnętrznej lub wewnętrznej, która opiera się na optymalizacji jego funkcjonowania. Optymalizacja ta determinowana jest zarówno przez czynniki wewnętrzne, jak i przez oddziaływanie aktorów zewnętrznych.

Do podstawowych warunków występowania eufunkcji państwa należą:

1) występowanie celowego oddziaływania podmiotów zewnętrznych (innych państw, organizacji międzynarodowych, ugrupowań terrorystycznych lub separatystycznych itp.) zmierzającego do osłabienia lub całościowego zniszczenia państwa jako podmiotu stosunków międzynarodowych;
2) zdolność państwa do szybkiego i skutecznego reagowania na tego typu oddziaływania;
3) zdolność do modyfikowania własnych zachowań politycznych oraz adaptacji do nowych uwarunkowań wewnętrznych i międzynarodowych;
4) mobilizacja zasobów państwowych i społecznych w celu neutralizacji skutków zagrożeń;
5) zdolność do reorganizacji struktur państwowych oraz dostosowywania mechanizmów sprawowania władzy w celu zwiększenia efektywności funkcjonowania państwa.

Skutki eufunkcji państwa mogą mieć zarówno charakter pozytywny jak i negatywny. Pozytywnym rezultatem jest zachowanie własnej państwowości oraz utrzymanie kontroli nad zasadniczą częścią terytorium państwa. oznacza to również zachowanie zdolności do realizowania podstawowych funkcji państwowych, takich jak: prowadzenie polityki zagranicznej, gospodarczej czy obronnej. Eufunkcja państwa sprzyja ponadto wzmacnianiu potencjału instytucjonalnego oraz zwiększaniu odporności państwa na zagrożenia wewnętrzne i zewnętrzne.

Negatywną konsekwencją eufunkcji może być częściowe ograniczenie wykonywania niektórych funkcji państwa. W sytuacji koncentracji zasobów na przeciwdziałaniu zagrożeniom zewnętrznym lub wewnętrznym określone obszary aktywności państwa mogą zostać czasowo zaniedbane lub realizowane w ograniczonym zakresie. Państwo, dążąc do zachowania integralności terytorialnej, ciągłości instytucjonalnej oraz zdolności obronnych, może ograniczać zaangażowanie w wybrane obszary polityki społecznej, gospodarczej czy kulturalnej, co nie musi oznaczać całkowitego zaprzestania wykonywania tych funkcji. W konsekwencji mogą pojawiać się częściowe dysfunkcje w poszczególnych sferach działalności państwa.

Jeżeli jednak państwo nie dysponuje wystarczającym potencjałem do neutralizacji zagrożeń lub ograniczenia skutków destabilizujących oddziaływań, może stopniowo przechodzić od stanu eufunkcyjności do stanu dysfunkcyjności. Eufunkcja państwa nie oznacza zatem stanu pełnej sprawności, lecz zdolność do zachowania podstawowych atrybutów państwowości pomimo występowania czynników zagrażających jego funkcjonowaniu

W przekonaniu autora stosowanie pojęcia „eufunkcji państwa" pozwala na pełniejsze uchwycenie złożoności procesów związanych z funkcjonowaniem współczesnego państwa. Kategoria ta umożliwia odejście od dychotomicznego podziału na państwo funkcjonalne i państwo dysfunkcyjne oraz pozwala analizować stopień odporności państwa na zagrożenia wewnętrzne i zewnętrzne. Rozróżnienie pojęć „eufunkcja państwa" i „dysfunkcja państwa" stwarza ponadto możliwość stopniowania poziomu funkcjonalności państwa w badaniach politologicznych poświęconych specyfice funkcjonowania współczesnych państw.

1.5 Państwo w stanie wojny – „zarządzanie konfliktem" – teoretyczny zarys problemu

Wojna należy do najbardziej złożonych zjawisk społeczno-politycznych, istotnie wpływających na losy państw i narodów. Najczęściej definiowana jest jako zorganizowana konfrontacja zbrojna między wspólnotami politycznymi (państwami, koalicjami państw, narodami lub innymi podmiotami politycznymi). Wojna wywołuje jednocześnie głębokie przemiany w funkcjonowaniu państwa, wpływając na jego struktury polityczne, prawne, gospodarcze i społeczne. W warunkach wojennych państwo funkcjonuje w stanie zwiększonej mobilizacji zasobów ludzkich, materialnych i organizacyjnych. Wprowadzane są szczególne rozwiązania prawne, wzrasta znaczenie sił zbrojnych i organów bezpieczeństwa, a nadrzędnym celem staje się zapewnienie zdolności obronnych, zachowanie suwerenności oraz organizacja zbiorowego przetrwania wspólnoty politycznej.

1.5.1 „Wojna" – próba definicji

Wojna należy do najbardziej złożonych zjawisk społecznych, politycznych i militarnych. Pomimo wielowiekowej tradycji badań nad konfliktami zbrojnymi w nauce nie wykształciła się jedna powszechnie akceptowana definicja wojny. Wynika to z jej wielowymiarowego charakteru oraz zmieniających się w czasie form prowadzenia konfliktów. Najczęściej przyjmuje się jednak, że wojna jest szczególną formą konfliktu politycznego,

w którym strony dążą do osiągnięcia określonych celów przy użyciu zorganizowanej przemocy zbrojnej[200].

Próby definiowania wojny podejmowano już w starożytności. Sun Tzu postrzegał ją jako zjawisko o fundamentalnym znaczeniu dla przetrwania państwa, natomiast Platon i Arystoteles wskazywali, że jej ostatecznym celem powinno być zapewnienie pokoju i bezpieczeństwa wspólnocie politycznej[201]. Istotny wpływ na rozwój refleksji nad wojną wywarła również średniowieczna koncepcja wojny sprawiedliwej rozwijana przez św. Augustyna i św. Tomasza z Akwinu[202]. W epoce nowożytnej badacze coraz częściej koncentrowali się na politycznych i prawnych aspektach wojny. Hugo Grotius definiował ją jako stan rozstrzygania sporów przy użyciu siły[203]. Thomas Hobbes natomiast źródeł wojny upatrywał w naturze człowieka, wskazując, że stan natury oznacza „wojnę wszystkich przeciw wszystkim" (*bellum omnium contra omnes*)[204]. W jego ujęciu dopiero powstanie państwa pozwala przezwyciężyć chaos i zapewnić bezpieczeństwo jednostkom.

Przełomowe znaczenie dla współczesnych badań nad wojną miała teoria Carla von Clausewitza, który określił wojnę jako „dalszy ciąg stosunków politycznych prowadzonych innymi środkami" [205]. W jego ujęciu wojna pozostaje narzędziem realizacji celów politycznych i nie może być analizowana w oderwaniu od polityki państwa. Koncepcja ta wywarła ogromny wpływ na rozwój nowoczesnej myśli strategicznej i do dziś stanowi jeden z najważniejszych punktów odniesienia w badaniach nad konfliktami zbrojnymi[206].

W XX i XXI wieku wojna zaczęła być postrzegana nie tylko jako zjawisko militarne, lecz również społeczne, polityczne, ekonomiczne i informacyjne. Quincy Wright definiował ją jako społecznie uznaną formę konfliktu związaną z użyciem przemocy, natomiast James R. Osgood wskazywał na jej zorganizowany charakter oraz podporządkowanie określonym celom politycznym[207]. Z kolei Carl Schmitt ujmował ją jako walkę

[200] A. Polak, *Wojna jako wyzwanie dla badacza*, „Kwartalnik Bellona" 2/2010, s. 61.
[201] Zob. Sun Tzu, *Sztuka wojny*, Warszawa 1994, s. 7–13, Platon, *Państwo z dodaniem siedmiu ksiąg „Praw", tom I,* Warszawa 1958, s. 74-78, Arystoteles, *Polityka,* Warszawa, 1964, s. 280-290. Por. też refleksje Cucerona, który zdefiniował wojnę jako rozstrzyganie sporu przy użyciu siły, A. Tomaszewski, *Podstawowe kategorie sztuki wojennej*, Warszawa 1996, s. 8, R. Rosa, *Wybrane koncepcje wojny i pokoju w dziejach myśli filozoficznej. Starożytność i średniowiecze*, Warszawa 1991, s. 213–214.
[202] Zob. Święty Augustyn, *O państwie Bożym, tom II*, Warszawa 1977, s. 411-413, W. Ziółkowski, *Wojna sprawiedliwa u św. Tomasza z Akwinu.* „Ogrody Nauk i Sztuk".1,1 (luty 2020), s. 22–27.
[203] H. Grotius, *Trzy księgi o prawie wojny i pokoju, tom I*, Warszawa 1957, s. 50–52.
[204] T. Hobbes, *Lewiatan, czyli materia, forma i władza państwa kościelnego i świeckiego,* Kraków 1959, s. 109.
[205] C. von Clausewitz, *O wojnie*, Warszawa 1958, s. 15.
[206] Ibidem, s. 15-16.
[207] Więcej zob.: F. Ryszka, *Polityka i wojna. Świadomość potoczna a teorie XX wieku*, Warszawa 1975, s. 34-35; R.E. Osgood, *Limited War*, Moskwa 1960, s. 246.

prowadzoną przez politycznie zorganizowane wspólnoty przy użyciu uzbrojenia, zwracając szczególną uwagę na problem wojny domowej jako potencjalnego źródła rozpadu państwa[208].

Problematyka wojny była również przedmiotem zainteresowania polskiej myśli politycznej i wojskowej. Szczególną uwagę poświęcano jej zarówno w okresie międzywojennym, jak i po II wojnie światowej. Polscy badacze analizowali wojnę nie tylko jako zjawisko militarne, lecz także jako złożony proces polityczny i społeczny wpływający na funkcjonowanie państwa. W centrum zainteresowania znajdowały się zwłaszcza relacje między wojną a polityką, znaczenie bezpieczeństwa państwa oraz wpływ konfliktów zbrojnych na organizację życia społecznego i działalność instytucji publicznych[209].

Pojęcie wojny definiowane jest także w słownikach i encyklopediach naukowych. Najczęściej określa się ją jako zorganizowaną walkę zbrojną prowadzoną między państwami, narodami lub innymi podmiotami politycznymi w celu osiągnięcia określonych celów politycznych, gospodarczych, ideologicznych lub militarnych. W ujęciach encyklopedycznych podkreśla się zarazem, że wojna stanowi szczególny stan stosunków międzynarodowych, związany z użyciem zorganizowanej przemocy oraz wywołujący istotne skutki polityczne, społeczne, gospodarcze i prawne[210].

Współczesne badania podkreślają również znaczenie działań informacyjnych, psychologicznych, cybernetycznych i ekonomicznych, które coraz częściej stanowią integralny element konfliktów zbrojnych[211].

Istotne znaczenie ma również rozróżnienie pomiędzy pojęciami „wojna" i „konflikt zbrojny"[212]. Konflikt zbrojny jest pojęciem szerszym, ponieważ obejmuje nie tylko starcia między państwami, lecz także działania prowadzone przez podmioty niepaństwowe, takie jak organizacje terrorystyczne, ugrupowania rebelianckie czy inne formacje

[208] F. Ryszka, *Polityka i wojna*, Warszawa 1974, s. 149.
[209] Zob. np. F. Skibiński, *Rozważania o sztuce wojennej*, Warszawa 1995, s. 24, J. Białocerkiewicz, *Prawo międzynarodowe publiczne. Zarys wykładu*, Olsztyn, 2005, s. 440, J. Wiatr, *Socjologia wojska*, Warszawa 1964, s. 50, K. Nożko, *Zagadnienia współczesnej sztuki wojennej*, Warszawa 1973, s. 7–34, czy R. Borkowski (red.), *Konflikty współczesnego świata*, Kraków 2001, s. 39.
[210] Por. *Wielka Encyklopedia Powszechna*, tom XVIII, Kraków 1928–1934, s. 185, *Słownik języka polskiego*, Warszawa 1989, s. 398-399. *Słownik terminów wojskowych,* Warszawa 1958, s. 300, *Encyklopedia powszechna PWN*, *wyd. II*, Warszawa 1987, s. 758, J. Urbanowicz (red.), *Mała encyklopedia wojskowa*, T. III, Warszawa 1971, s. 494.
[211] Por. B. Chocha, J. Kaczmarek, *Wojna i doktryna wojenna*, Warszawa 1980, s. 101, M. Walzer, *Spór o wojnę*, Warszawa 2006, s. 7.
[212] To rozróżnienie zawarte jest w art. 2 wspólnym dla wszystkich czterech konwencji genewskich z 1949 roku: Konwencja niniejsza będzie miała zastosowanie w razie wypowiedzenia wojny lub powstania jakiegokolwiek innego konfliktu zbrojnego (*armed conflict*) między dwiema lub więcej tzw. Wysokimi Umawiającymi się Stronami, nawet gdyby jedna z nich nie uznała stanu wojny. Zob. więcej J. Białocerkiewicz, *Prawo międzynarodowe publiczne. Zarys wykładu*, Olsztyn 2005, s. 464.

zbrojne[213]. Nie każdy konflikt zbrojny jest więc wojną w sensie prawnym lub politologicznym, choć każda wojna stanowi konflikt zbrojny.

Współcześnie wojna nie może być postrzegana wyłącznie jako klasyczne starcie sił zbrojnych dwóch państw. Rozwój technologiczny oraz przemiany zachodzące w środowisku bezpieczeństwa sprawiły, że obejmuje ona również działania informacyjne, gospodarcze, psychologiczne, cybernetyczne i propagandowe[214]. W rezultacie wojna stanowi obecnie wielowymiarowe zjawisko społeczno-polityczne, którego skutki obejmują niemal wszystkie obszary funkcjonowania państwa i społeczeństwa.

Na potrzeby niniejszej pracy wojna będzie rozumiana jako „zorganizowany konflikt polityczny prowadzony przy użyciu środków przemocy zbrojnej przez państwo lub inne podmioty polityczne w celu osiągnięcia określonych celów politycznych, strategicznych lub egzystencjalnych, wywołujący istotne zmiany w funkcjonowaniu państwa oraz jego systemu politycznego, społecznego i gospodarczego". Takie ujęcie pozwala uwzględnić zarówno klasyczne wojny międzypaństwowe, jak i współczesne konflikty o charakterze wielowymiarowym.

1.5.2 „Państwo walczące" w okresie zarządzania kryzysem

Wypowiedzenie wojny jest formalną procedurą prawa międzynarodowego i prawa konstytucyjnego państw, która polega na oficjalnym powiadomieniu przez jedno państwo drugiego państwa (lub grupy państw) o zakończeniu stanu pokoju i przejściu do stanu wojny[215]. Może ono przyjąć formę ustnego oświadczenia właściwego organu państwowego lub dokumentu podpisanego przez upoważnionego przedstawiciela rządu. Stan wojny oznacza szczególną sytuację prawną pomiędzy państwami uczestniczącymi w konflikcie zbrojnym. Jego konsekwencją jest zerwanie stosunków dyplomatycznych, konsularnych i gospodarczych, ograniczenie bezpośrednich kontaktów między obywatelami stron konfliktu oraz zawieszenie obowiązywania części umów międzynarodowych zawartych pomiędzy państwami wojującymi[216].

Kwestie związane z rozpoczęciem działań wojennych zostały uregulowane między innymi w III Konwencji Haskiej z 1907 r., zgodnie z którą działania wojenne nie powinny rozpoczynać się bez uprzedniego i jednoznacznego ostrzeżenia w postaci wypowiedzenia

[213] Por. R. Borkowski (red.), *Konflikty współczesnego świata*, Kraków 2001, s. 39.
[214] Por. *Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego*, Warszawa 2002, s. 156; *Słownik terminów i definicji NATO*, AAP-6, NATO, https://wcnjik.wp.mil.pl/u/AAP6PL.pdf (dostęp 15.02.2023),
[215] Tu przydałoby się źródło wskazujące taką procedurę
[216] Ukraina i Rosja są stronami Konwencji Haskiej o wybuchu wojny z 1907 r.

wojny lub ultimatum warunkowego[217]. W kolejnych dekadach społeczność międzynarodowa podejmowała próby ograniczenia prawa do wojny poprzez rozwój norm prawa międzynarodowego. Szczególne znaczenie miały Konwencje Londyńskie z 1933 r., które po raz pierwszy zdefiniowały agresję jako kategorię prawną[218], oraz Karta Narodów Zjednoczonych z 1945 r., dopuszczająca użycie siły wyłącznie w ramach samoobrony indywidualnej lub zbiorowej bądź na podstawie decyzji Rady Bezpieczeństwa ONZ[219]. Z kolei Konwencje Genewskie z 1949 r. rozszerzyły ochronę ofiar konfliktów zbrojnych i potwierdziły, że normy międzynarodowego prawa humanitarnego obowiązują niezależnie od formalnego wypowiedzenia wojny[220].

Należy zauważyć, że postanowienia III Konwencji Haskiej z 1907 r. dotyczące wypowiedzenia wojny nie straciły swojej mocy i nadal stanowią element współczesnego porządku prawa międzynarodowego. Jednocześnie rozwój prawa międzynarodowego po II wojnie światowej doprowadził do istotnego ograniczenia dopuszczalności użycia siły w stosunkach międzypaństwowych. Zgodnie z Kartą Narodów Zjednoczonych użycie siły jest dopuszczalne wyłącznie w ramach indywidualnej lub zbiorowej samoobrony albo na podstawie decyzji Rady Bezpieczeństwa ONZ

Szczególne znaczenie dla współczesnego rozumienia agresji ma Rezolucja Zgromadzenia Ogólnego ONZ nr 3314 (XXIX) z dnia 14 grudnia 1974 r., zawierająca definicję agresji[221]. Zgodnie z jej postanowieniami formalne wypowiedzenie wojny nie może legalizować działań zbrojnych naruszających prawo międzynarodowe. Oznacza to, że wojna rozpoczęta z naruszeniem postanowień Karty Narodów Zjednoczonych pozostaje aktem bezprawnym niezależnie od tego, czy została formalnie wypowiedziana[222].

Artykuł 3 wspomnianej rezolucji wskazuje przykładowe działania uznawane za akty agresji. Należą do nich w szczególności:

---

[217] S. Kirichenko, M. Lobko, V. Semenenko, *On the issue of the legal regime of martial law and the state of war*, „Nauka i oborona: Zhurnal" 2019, No. 2., s. 9-16. Zob. też *Convention (III) relative to the Opening of Hostilities*, signed 18 October 1907, official website of the International Committee of the Red Cross https://ihl-databases.icrc.org/en/ihl-treaties/hague-conv-iii-1907 (dostęp 15.02.2023).

[218] *Konwencja o określeniu napaści, podpisana w Londynie dnia 3 lipca 1933 r., Dz.U. 1933, nr 93, poz. 712, dostęp: ISAP – Konwencja o określeniu napaści (dostęp: 15.02.2023).*

[219] *Charter of the United Nations of 26 June 1945,* official UN website https://www.un.org/en/about-us/uncharter/full-text (dostęp 15.02.2023).

[220] The Conventions for the Protection of War Victims, signed in Geneva on 12 August 1949, official UN website https://www.un.org/en/genocideprevention/documents/atrocity-crimes/Doc.33_GC-IV-EN.pdf (dostęp 15.02.2023).

[221] Zob. United Nations General Assembly Resolution 3314 (XXIX), adopted by the United Nations General Assembly on 14 December 1974, official UN website https://documents.un.org/doc/resolution/gen/nr0/739/16/img/nr073916.pdf?OpenElement (dostęp 15.02.2023).

[222] Ibidem.

- inwazja lub atak sił zbrojnych jednego państwa na terytorium innego państwa, a także okupacja wojskowa lub aneksja całości bądź części jego terytorium;
- bombardowanie terytorium innego państwa lub użycie przeciwko niemu jakiegokolwiek rodzaju uzbrojenia;
- blokada portów lub wybrzeży innego państwa;
- atak na siły lądowe, morskie lub powietrzne innego państwa;
- wykorzystanie własnych sił zbrojnych stacjonujących na terytorium innego państwa z naruszeniem warunków obowiązującej umowy;
- udostępnienie własnego terytorium innemu państwu w celu dokonania aktu agresji przeciwko państwu trzeciemu;
- wysyłanie, wspieranie lub finansowanie nieregularnych grup zbrojnych dokonujących działań o charakterze zbrojnym przeciwko innemu państwu[223].

Przywołane postanowienia mają szczególne znaczenie dla współczesnych konfliktów zbrojnych, ponieważ pozwalają na ocenę działań państw nie tylko przez pryzmat formalnego wypowiedzenia wojny, lecz przede wszystkim przez analizę faktycznego użycia siły. W konsekwencji o kwalifikacji danego działania jako agresji decyduje jego rzeczywisty charakter, a nie forma prawna przyjęta przez państwo dokonujące ataku. Okoliczność ta ma istotne znaczenie również dla analizy współczesnych konfliktów zbrojnych, w tym agresji Federacji Rosyjskiej przeciwko Ukrainie, w której wiele działań podejmowanych po 2014 r., a szczególnie po 24 lutego 2022 r., odpowiada przesłankom agresji wskazanym w art. 3 Rezolucji 3314 (XXIX).

W większości współczesnych państw kompetencje związane z ogłoszeniem stanu wojny należą do najwyższych organów państwowych i są szczegółowo uregulowane w konstytucjach oraz ustawach. Formalne ogłoszenie stanu wojny wywołuje określone skutki prawne zarówno na płaszczyźnie międzynarodowej, jak i krajowej. Do najważniejszych należą zawieszenie stosunków dyplomatycznych i konsularnych, ograniczenie lub zawieszenie wykonywania części umów międzynarodowych, wprowadzenie szczególnych regulacji dotyczących obywateli państwa nieprzyjacielskiego oraz uruchomienie norm międzynarodowego prawa humanitarnego regulujących przebieg konfliktu zbrojnego[224]. Jednocześnie wraz z rozpoczęciem działań wojennych następuje podział ludności na osoby cywilne oraz członków sił zbrojnych (kombatantów), którym przysługuje

[223] Ibidem.
[224] III Konwencja Haska dotycząca rozpoczęcia działań wojennych z 18 października 1907 r.; J. Białocerkiewicz, *Prawo międzynarodowe publiczne. Zarys wykładu*, Olsztyn 2005, s. 463–468.

odmienny status prawny wynikający z Konwencji Genewskich z 1949 r. i ich protokołów dodatkowych[225].

Od momentu wypowiedzenia wojny lub faktycznego wybuchu konfliktu zbrojnego zastosowanie znajdują normy Międzynarodowego Prawa Humanitarnego, których podstawy zostały wypracowane w XIX i XX wieku. Regulacje te określają między innymi sposób rozpoczynania i kończenia konfliktów zbrojnych, status prawny członków sił zbrojnych, zasady okupacji terytorium nieprzyjaciela, ochronę ludności cywilnej, ochronę rannych i chorych, dopuszczalne środki i metody prowadzenia walki oraz skutki prawne stanu wojny w stosunkach międzynarodowych[226]. Szczególne znaczenie w tym zakresie mają Konwencje Haskie oraz Konwencje Genewskie, które do dziś stanowią podstawę międzynarodowego prawa konfliktów zbrojnych[227].

W większości współczesnych państw sposób ogłaszania stanu wojny jest szczegółowo regulowany przez przepisy konstytucyjne oraz ustawowe. Określają one kompetencje organów państwowych, procedury podejmowania decyzji oraz warunki legalnego użycia sił zbrojnych. W Ukrainie przykładowo decyzję o ogłoszeniu stanu wojny podejmuje parlament, czyli Rada Najwyższa Ukrainy[228] na wniosek Prezydenta Ukrainy. Zgodnie z Konstytucją Ukrainy Prezydent przedkłada parlamentowi wniosek o ogłoszenie stanu wojny oraz w przypadku zbrojnej agresji przeciwko państwu, podejmuje decyzje dotyczące użycia Sił Zbrojnych Ukrainy i innych formacji wojskowych utworzonych zgodnie z prawem[229]. Do kompetencji Rady Najwyższej należy natomiast zatwierdzanie tych decyzji oraz podejmowanie uchwał w sprawie wojny i pokoju[230].

Dla porównania w Polsce uchwałę o stanie wojny podejmuje Sejm Rzeczypospolitej Polskiej, a jeżeli nie może się on zebrać, kompetencję tę przejmuje Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej. Może to nastąpić wyłącznie w przypadku zbrojnej napaści na terytorium państwa lub gdy z umów międzynarodowych wynika zobowiązanie do wspólnej

[225] Zob. Konwencje Genewskie z 12 sierpnia 1949 r., zwłaszcza III Konwencja Genewska o traktowaniu jeńców wojennych oraz IV Konwencja Genewska o ochronie osób cywilnych podczas wojny.
[226] Więcej zob.: J. Crowe, K. Weston-Scheuber*, Principles of International Humanitarian Law*, Chetenham 2015.
[227] Więcej zob.: D. Fleck, *The Handbook of International Humanitarian La*w, Oxford 2013.
[228] Aby uniknąć powtórzeń autor posługuje się nie tylko określeniem „parlament", ale również wymiennie pojęciami: Rada Najwyższa oraz Wierchowna Rada.
[229] Zob. Artykuł 106 Konstytucji Ukrainy z dnia 28 czerwca 1996 r., https://www.president.gov.ua/documents/constitution (dostęp 15.02.2023).
[230] Artykuł 85 Konstytucji Ukrainy…, op. cit.

obrony przeciw agresji[231]. Stan wojny stanowi podstawę do rozpoczęcia działań obronnych oraz formalnie komunikuje społeczności międzynarodowej zaistnienie konfliktu zbrojnego.

W Federacji Rosyjskiej, zgodnie z jej Konstytucją oraz federalną ustawą „O obronie", decyzję o ogłoszeniu stanu wojny podejmuje Prezydent Federacji Rosyjskiej w przypadku zbrojnej napaści lub bezpośredniego zagrożenia agresją, niezwłocznie informując o tym Radę Federacji i Dumę Państwową[232]. Stan wojny może zostać ogłoszony również w sytuacji realizacji zobowiązań wynikających z umów międzynarodowych Federacji Rosyjskiej[233]. Od momentu ogłoszenia stanu wojny lub faktycznego rozpoczęcia działań wojennych rozpoczyna się czas wojny, który trwa do chwili formalnego i faktycznego zakończenia działań zbrojnych[234].

Warto zauważyć, że pomimo występowania różnic ustrojowych większość współczesnych systemów prawnych opiera się na współdziałaniu najwyższych organów wykonawczych i ustawodawczych przy podejmowaniu decyzji dotyczących wojny i pokoju. Przykładowo w Stanach Zjednoczonych wyłączne kompetencje do wypowiadania wojny posiada Kongres, podczas gdy Prezydent pełni funkcję Naczelnego Dowódcy Sił Zbrojnych[235].

Należy przy tym odróżnić stan wojny, czas wojny oraz stan wojenny. Stan wojny oznacza szczególną sytuację prawną w relacjach pomiędzy państwami pozostającymi w konflikcie zbrojnym. Czas wojny obejmuje okres od rozpoczęcia działań zbrojnych do ich faktycznego zakończenia. Natomiast stan wojenny stanowi szczególny reżim prawny obowiązujący wewnątrz państwa, wprowadzany w sytuacji agresji zewnętrznej lub bezpośredniego zagrożenia taką agresją[236].

W czasie wojny państwo uzyskuje możliwość czasowego rozszerzenia kompetencji organów publicznych przy jednoczesnym ograniczeniu niektórych praw i wolności obywatelskich. Stan wojenny przewiduje zazwyczaj przyznanie szczególnych uprawnień

---

[231] Art. 116 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r., https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19970780483/O/D19970483.pdf (dostęp 15.02.2023).

[232] Artykuł 87 Konstytucji Federacji Rosyjskiej z dnia 25 grudnia 1993 r., http://duma.gov.ru/legislative/documents/constitution/ (dostęp 15.02.2023).

[233] Ustawa Federalna *O obronie* z dnia 31 maja 1996 r. No 61-FZ (z późniejszymi zmianami i uzupełnieniami), http://www.kremlin.ru/acts/bank/9446 (dostęp 15.02.2023).

[234] Ibidem.

[235] Zob. Artykuł 1, sekcja 8 i 10 Konstytucji USA z dnia 19 września 1787 r., https://www.senate.gov/about/origins-foundations/senate-and-constitution/constitution.htm (dostęp 15.02.2023).

[236] Więcej zob.: *Stan wojenny*, Wielki Słownik Języka Polskiego https://wsjp.pl/haslo/podglad/19533/stan-wojenny (dostęp 15.02.2023).

organom państwowym i wojskowym, niezbędnych do przeciwdziałania zagrożeniom i zapewnienia bezpieczeństwa państwa, a także możliwość wprowadzania ograniczeń w zakresie wykonywania określonych praw konstytucyjnych[237].

Centralną rolę podczas wojny odgrywają siły zbrojne oraz instytucje odpowiedzialne za bezpieczeństwo państwa. Jednocześnie głębokim przeobrażeniom ulegają wszystkie sfery funkcjonowania państwa, w tym gospodarka, administracja publiczna, transport, edukacja czy system ochrony zdrowia. Wprowadzane są również szczególne obowiązki publiczne związane z obronnością, takie jak służba wojskowa, świadczenia na rzecz obrony państwa czy udział w działaniach obrony cywilnej.

Istotnym instrumentem funkcjonowania państwa w czasie wojny jest mobilizacja. Może być ona rozumiana zarówno jako całokształt działań przygotowujących siły zbrojne oraz zasoby gospodarcze do funkcjonowania w warunkach wojennych, jak i jako powoływanie rezerwistów do czynnej służby wojskowej[238]. Działania te mają na celu zwiększenie zdolności obronnych państwa, utrzymanie ciągłości funkcjonowania instytucji publicznych oraz zapewnienie skutecznego prowadzenia działań wojennych.

Wojna może zakończyć się na różne sposoby, m.in. poprzez zawarcie rozejmu, podpisanie traktatu pokojowego, kapitulację jednej ze stron lub zakończenie działań wojennych w wyniku osiągnięcia celów politycznych przez uczestników konfliktu[10]. Niezależnie od sposobu zakończenia konfliktu ostatecznym celem pozostaje przywrócenie pokoju rozumianego jako stan bezpieczeństwa i stabilizacji stosunków międzynarodowych.

W warunkach wojny szczególnego znaczenia nabiera zarządzanie kryzysowe rozumiane jako system pilnych i strategicznych działań podejmowanych przez konstytucyjnie oraz ustawowo umocowane organy państwa, odpowiedzialne za zapewnienie bezpieczeństwa, koordynację zasobów, utrzymanie funkcjonowania instytucji publicznych oraz ochronę ludności[239]. Oznacza to, że państwo funkcjonujące w warunkach konfliktu zbrojnego realizuje jednocześnie zadania związane z prowadzeniem działań wojennych oraz szeroko rozumianym zarządzaniem sytuacją kryzysową.

W literaturze przedmiotu podkreśla się, że wojna zmienia tradycyjną logikę zarządzania państwem, przekształcając ją w model mobilizacji kryzysowej. W takich warunkach stabilność państwa, zdolność do przetrwania, odbudowy oraz zapewnienia ludności

[237] Ibidem.
[238] Więcej zob.: *Mobilizacja*, Encyklopedia PWN https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/mobilizacja;3942432.html#:~:text=%5Błac.,lub%20w%20jej%20początkowym%20okresie (dostęp 15.02.2023).
[239] Por. W. Kitler, *Bezpieczeństwo narodowe RP*, Warszawa 2011, s. 221–236; R. Wróblewski, *Zarządzanie kryzysowe jako element bezpieczeństwa narodowego*, Warszawa 2014, s. 15–22.

podstawowych dóbr i usług publicznych stają się podstawowymi kryteriami skuteczności działania władz publicznych[240]. Oznacza to, że legitymizacja państwa jest w znacznej mierze uzależniona od jego zdolności do ochrony obywateli, utrzymania porządku publicznego oraz zapewnienia ciągłości funkcjonowania kluczowych instytucji.

Jednocześnie skuteczność zarządzania kryzysowego zależy od wielu czynników, w szczególności od jakości instytucji państwowych, sprawności administracji publicznej, dostępności zasobów materialnych i ludzkich, efektywności systemów komunikacji oraz zdolności państwa do adaptacji w warunkach dynamicznie zmieniającego się środowiska bezpieczeństwa[241]. W przypadku niepowodzenia państwo może stopniowo tracić zdolność do wykonywania części swoich podstawowych funkcji, co prowadzi do osłabienia legitymizacji władz oraz pogłębiania procesów dysfunkcyjnych[242].

Z tego względu analiza zarządzania kryzysowego w czasie wojny nie może ograniczać się wyłącznie do decyzji o charakterze wojskowym lub administracyjnym. Obejmuje ona również takie obszary jak polityka humanitarna, ochrona ludności cywilnej, zarządzanie stabilnością społeczną, adaptacja społeczno-gospodarcza, ochrona infrastruktury krytycznej czy tworzenie odpowiednich zabezpieczeń prawnych dla funkcjonowania państwa. Współczesne zarządzanie kryzysowe ma zatem charakter kompleksowy i wielowymiarowy, integrując elementy bezpieczeństwa militarnego, ekonomicznego, społecznego i politycznego.

Każde państwo, które uznaje bezpieczeństwo narodowe za priorytet, posiada stosowne przepisy dotyczące zarządzania kryzysowego i własne procedury ich wdrażania. Przykładowo, w polskim porządku prawnym zarządzanie kryzysowe definiuje się „jako działalność organów administracji publicznej będąca elementem kierowania bezpieczeństwem narodowym, która polega na zapobieganiu sytuacjom kryzysowym, przygotowaniu do przejmowania nad nimi kontroli w drodze zaplanowanych działań, reagowaniu w przypadku wystąpienia sytuacji kryzysowych, usuwaniu ich skutków oraz odtwarzaniu zasobów i infrastruktury krytycznej”[243].

---

[240] Więcej zob.: G. Jaśchenko, *Zarządzanie kryzysami humanitarnymi w czasie wojny*, „Efektywność zarządzania państwowego” 2024, Nr 1(74/75), s. 81–85. Por. J. Goldstone J., *Pathways to State Failure*, „Conflict Management and Peace Science” 2008, vol. 25, no. 4, s. 285-296.

[241] Więcej zob.: G. Jaśchenko, *Zarządzanie kryzysami humanitarnymi w czasie wojny*, „Efektywność zarządzania państwowego” 2024, Nr 1(74/75), s. 81–85.

[242] Por. J. Goldstone J., *Pathways to State Failure*, „Conflict Management and Peace Science” 2008, vol. 25, no. 4, s. 285-296.

[243] Ustawa Rzeczypospolitej Rolski z dnia 26 kwietnia 2007 r. *O zarządzaniu kryzysowym* ((Dz. U. z 2007 r. Nr 89, poz. 590), https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=wdu20070890590 (dostęp 15.02.2023).

W Ukrainie nie funkcjonuje jedna kompleksowa ustawa regulująca całość problematyki zarządzania kryzysowego. Nie oznacza to jednak braku odpowiednich mechanizmów prawnych. Problematyka ta regulowana jest przez szereg aktów normatywnych odnoszących się do bezpieczeństwa narodowego, ochrony ludności, reagowania na sytuacje nadzwyczajne oraz ochrony infrastruktury krytycznej. Szczególne znaczenie posiada ustawa „O infrastrukturze krytycznej" z dnia 16 listopada 2021 r., określająca zasady ochrony obiektów i systemów o strategicznym znaczeniu dla funkcjonowania państwa[244]. Uzupełniają ją liczne akty wykonawcze oraz uchwały Gabinetu Ministrów Ukrainy dotyczące funkcjonowania systemu ochrony infrastruktury krytycznej, reagowania kryzysowego, ochrony ludności i organizacji usług publicznych w sytuacjach nadzwyczajnych.

W rezultacie można stwierdzić, że współczesne państwo walczące funkcjonuje równocześnie jako podmiot prowadzący działania obronne i jako organizator wielowymiarowego zarządzania kryzysowego. To właśnie zdolność do utrzymania ciągłości funkcjonowania instytucji, ochrony ludności, mobilizacji zasobów oraz adaptacji do warunków wojennych staje się jednym z najważniejszych wskaźników jego funkcjonalności lub eufunkcjonalności w sytuacji zagrożenia egzystencjalnego.

[244] Ustawa Ukrainy *O infrastrukturze krytycznej* z dnia 16 listopada 2021 r. nr 1882-IX, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1882-20#Text (dostęp 28.02.2024).

Rozdział II

Uwarunkowania historyczne zbrojnej agresji Federacji Rosyjskiej przeciwko Ukrainie

Wybuch pełnoskalowej wojny rosyjsko-ukraińskiej w lutym 2022 roku stanowił kulminację długotrwałych napięć i konfliktów występujących w relacjach rosyjsko-ukraińskich. Ich źródeł należy poszukiwać znacznie głębiej, sięgając zarówno do okresu Imperium Rosyjskiego, jak i późniejszych doświadczeń historycznych związanych z funkcjonowaniem Ukrainy w obrębie Związku Radzieckiego oraz procesem kształtowania się jej niepodległej państwowości po 1991 r. W konsekwencji współczesnych napięć między Rosją a Ukrainą nie można postrzegać jako zjawiska nagłego ani przypadkowego. Ich geneza kształtowała się przez wieki, pozostając pod silnym wpływem czynników historycznych, kulturowych i geopolitycznych.

2.1 Stosunki rosyjsko-ukraińskie w XX wieku – geneza konfliktu

Konflikt rosyjsko-ukraiński ma głębokie korzenie historyczne, sięgające okresu imperialnej dominacji Rosji nad ziemiami ukraińskimi, następnie czasów radzieckich, aż po współczesny kryzys geopolityczny, które ostatecznie przebrał postać pełnoskalowej wojny. Jest to złożona konfrontacja, obejmująca elementy pamięci historycznej, tożsamości narodowej, sporów kulturowych oraz rywalizacji geopolitycznej.

W XX wieku stosunki rosyjsko-ukraińskie przeszły przez kolejne trudne i dramatyczne etapy, uwarunkowane czynnikami historycznymi, geopolitycznymi, gospodarczymi i kulturowymi[245]. Na początku XX wieku większość ziem ukraińskich pozostawała częścią Imperium Rosyjskiego ze stolicą w Petersburgu. Już w pierwszych dekadach tego

[245] Problematyka stosunków rosyjsko-ukraińskich w XX i XXI wieku doczekała się obszernego opracowania w literaturze anglojęzycznej, ukraińskojęzycznej, polskojęzycznej i rosyjskojęzycznej. Z uwagi na fakt, że zagadnienie to stanowi jedynie kontekst dla głównego problemu badawczego niniejszej rozprawy, autor ogranicza się do przedstawienia jego syntetycznego zarysu. Do najważniejszych badaczy zajmujących się historią relacji rosyjsko-ukraińskich, procesami narodotwórczymi oraz politycznymi i kulturowymi uwarunkowaniami konfliktu należą m.in. Serhii Plokhy, autor prac poświęconych dziejom Ukrainy i kształtowaniu się ukraińskiej tożsamości narodowej, w tym The Gates of Europe: A History of Ukraine; Serhiy Yekelchyk, badający historię polityczną i społeczną Ukrainy w XX wieku; Zenon Kohut, analizujący proces ograniczania autonomii Ukrainy przez Imperium Rosyjskie; Andreas Kappeler, zajmujący się wielonarodowym charakterem Imperium Rosyjskiego i miejscem Ukrainy w jego strukturach; oraz Alexander J. Motyl, którego dorobek koncentruje się na problematyce ukraińskiego nacjonalizmu, transformacji państw postsowieckich i stosunków ukraińsko-rosyjskich. Do najczęściej wykorzystywanych prac tych autorów należą m.in. *The Gates of Europe: A History of Ukraine*, *Ukraine: Birth of a Modern* Nation, *Russian Centralism and Ukrainian Autonomy* oraz *The Russian Empire: A Multiethnic History*.

stulecia ukraiński ruch narodowy zaczął stopniowo rozwijać się w odpowiedzi na ucisk polityczny i kulturowy, stosowany prze władze rosyjskie[246].

Po rewolucji lutowej 1917 roku pojawiły się realne możliwości utworzenia niezależnego państwa ukraińskiego[247]. W listopadzie 1917 r. powstała Ukraińska Republika Ludowa (*Українська Народна Республіка*),[248] która podjęła próbę budowy suwerennego państwa. Dążenia te hamowane były przede wszystkim przez konflikty wewnętrzne i zagrożenia zewnętrzne, zwłaszcza ze strony armii bolszewickiej. Po wybuchu rewolucji październikowej oraz wojny domowej trwającej do 1921 roku, bolszewicy przejęli kontrolę nad większością terytorium Ukrainy, co doprowadziło do utworzenia Ukraińskiej Socjalistycznej Republiki Radzieckiej jako części Związku Socjalistycznych Republik Radzieckich (ZSRR)[249].

W okresie istnienia ZSSR Ukraina miała dla władz w Moskwie znaczenie strategiczne. Była jedną z głównych republik przemysłowych i rolniczych państwa, dysponując znacznymi zasobami węgla, stali oraz żyznych ziem rolnych. Terytorium Ukrainy stanowiło również ważny szlak tranzytowy dla transportu surowców energetycznych do państw Europy Środkowo-Wschodniej oraz Europy Zachodniej. Równie istotne było jej położenie geopolityczne umożliwiające oddziaływanie na Bałkany, Turcję, region Morza Czarnego oraz Bliski Wschód.

Jednym z najbardziej tragicznych wydarzeń w historii Ukrainy był Hołodomor z lat 1932-1933, czyli klęska głodu wywołana polityką przymusowej kolektywizacji oraz

---

[246] Tematowi historii Ukrainy w pierwszej połowie XX wieku dużo uwagi poświecił między innymi ukraiński historyk Taras Hunczak, który jest autorem licznych prac na temat Ukrainy w latach 1917-1929, a także stosunków ukraińsko-rosyjskich i ukraińsko-polskich. Zob. np. Idem, *Ukraina-persha polovyna XX stolittia: Narysy politychnoi istorii*; *Symon Petliura ta ievrei*; *„U mundyrakh voroha”.* Wśród anglojęzycznych opracowań Hunchaka poświęconych temu okresowi znajdują się m.in.: *„Russian Imperialism from Ivan the Great to the Revolution*", *„The Ukraine, 1917-1921: A Study in Revolution”*, „*On the Horns of a Dilemma: The Story of the Ukrainian Division Halychyna”*, *„Symon Petliura i Żydzi: A reappraisal (Ukrainian Jewish studies)”*, *Ukraina: Wyzwania II wojny światowej.*

[247] Rewolucja lutowa 1917 r. w Rosji doprowadziła do upadku caratu i powołania Rządu Tymczasowego. Na ziemiach ukraińskich rozpoczął się proces tworzenia własnych instytucji politycznych i administracyjnych. Kluczową rolę odegrała Ukraińska Centralna Rada, utworzona 17 marca 1917 r. w Kijowie, która stopniowo przekształciła się w ogólnoukraiński organ przedstawicielski. W Pierwszym Uniwersale z 23 czerwca 1917 r. Centralna Rada proklamowała autonomię Ukrainy, natomiast 28 czerwca 1917 r. powołała Sekretariat Generalny, uznawany za pierwszy ukraiński rząd okresu rewolucyjnego. Zob. *Materiały informacyjne na Dzień Jedności Ukrainy 2023 i 105. rocznicę ogłoszenia niepodległości Ukraińskiej Republiki Ludowej, Ukraiński Instytut Pamięci Narodowej, https://uinp.gov.ua/ (dostęp: 10.11.2023).*

[248] *III Uniwersał Centralnej Rady Ukrainy z dnia 20 listopada 1917 roku,* http://static.rada.gov.ua/site/const/universal-3.html (dostęp 01.2025)

[249] V. Verstiuk, *Wojna domowa w Ukrainie 1917-1921*, [w:] *Encyklopedia historii Ukrainy: T. 2: G-D,* red. V. Smolii i in., Kijów 2004, s.213- 215.

konfiskaty płodów rolnych prowadzoną przez władze radzieckie[250]. Według różnych szacunków doprowadził on do śmierci milionów mieszkańców Ukrainy. Ten tragiczny epizod był jednym z kluczowych momentów, które pogłębiły antagonizm między narodami ukraińskim i rosyjskim. W świadomości społecznej wydarzenie to stało się bowiem symbolem represyjnej polityki Moskwy wobec narodu ukraińskiego i jednym z fundamentów współczesnej pamięci historycznej Ukrainy[251].

Polityka narodowościowa ZSSR zakładała tworzenie nowej wspólnoty identyfikowanej jako „naród radziecki", co wiązało się z ograniczaniem odrębnych tożsamości narodowych, w tym również ukraińskiej [252]. Władze radzieckie podejmowały działania zmierzające do osłabienia odrębności kulturowej i językowej republik związkowych, promując wspólną tożsamość radziecką.

Podczas II wojny światowej Ukraina ponownie stała się obszarem intensywnych działań wojennych. Wielu Ukraińców walczyło zarówno przeciwko III Rzeszy, jak i przeciwko władzom radzieckim, dążąc do odzyskania niepodległości. Pomimo uzyskania po wojnie statusu członka-założyciela Organizacji Narodów Zjednoczonych Ukraina pozostawała częścią ZSRR, a jej samodzielność polityczna była ograniczona[253].

W okresie powojennym kontynuowano politykę integracji kultury ukraińskiej z rosyjską, jednak społeczeństwo ukraińskie zachowywało silne poczucie odrębności narodowej. Przejawiało się ono między innymi w działalności środowisk intelektualnych oraz grup dysydenckich[254]. W latach 70. i 80. XX wieku nasiliły się procesy rusyfikacyjne prowadzone przez władze centralne w Moskwie [255]. Ich celem było wzmacniane pozycji języka rosyjskiego oraz ograniczanie znaczenia języka ukraińskiego w administracji, edukacji i życiu publicznym. Działania te służyły pogłębianiu integracji republiki ukraińskiej z radzieckim centrum politycznym i kulturowym.

---

[250] Więcej.: R. Conquest, *The Harvest of Sorrow: Soviet Collectivization and the Terror-Famine*, Oxford 1986.
[251] W. Kudela-Świątek, *Hołodomor jako symbol niezłomności w ukraińskiej kulturze pamięci w ostatniej dekadzie*, „Politeja" 2024, nr 7 (94), s. 239–259.
[252] Więcej zob.: M. Heller, *Cogs in the Wheel: The Formation of Soviet Man*, Tacoma 1988.
[253] Więcej zob.: S. Yekelchyk, *Stalin's Empire of Memory: Russian-Ukrainian Relations in the Soviet Historical Imagination*, Toronto 2015.
[254] Więcej zob.: Dziuba I., *Internacjonalizm czy rusyfikacja?*, London 1968.
[255] W wyniku rusyfikacji Ukrainy w czasach sowieckich, odsetek osób posługujących się językiem ukraińskim w populacji znacznie spadł, podczas gdy odsetek osób posługujących się językiem rosyjskim wzrósł. Odsetek osób uważających ukraiński za swój język ojczysty w populacji w latach 1959-1989 spadł z 73,0% do 64,7%. Więcej zob.: V. Kotyhorenko, *Skład etniczny i kompetencje etnolingwistyczne ludności Ukrainy według spisów powszechnych z lat 1959, 1970, 1979, 1989, 2001 oraz wyniki badań socjologicznych z lat 1994 i 2001*, [w:] *Encyklopedia historii Ukrainy: T. 3: E-Y*, red. V. Smolii i in., Kijów 2005, s. 51-56.

Dopiero polityka pierestrojki zapoczątkowana przez Mihaila Gorbaczowa w 1985 roku, stworzyła warunki do istotnych przemian społecznych i politycznych w Związku Radzieckim, dając jednocześnie nowe możliwości rozwoju ukraińskiego ruchu narodowego[256]. *Pierestrojka* oraz związane z nią procesy demokratyzacji i głasnosti wywarły znaczący wpływ na kształtowanie się nowoczesnej świadomości narodowej Ukraińców. Liberalizacja życia publicznego umożliwiła prowadzenie szerszej debaty na temat historii, kultury oraz tożsamości narodowej Ukrainy, co sprzyjało ponownemu zainteresowaniu ukraińskim językiem, narodowym dziedzictwem kulturowym oraz problemami wcześniej marginalizowanymi przez władze radzieckie.

W warunkach stopniowej liberalizacji systemu politycznego zaczęły powstawać nowe organizacje społeczne i polityczne, wśród których szczególną rolę odegrał Ukraiński Ruch Ludowy. Organizacje te stały się platformą artykulacji postulatów większej autonomii, demokratyzacji życia politycznego, a z czasem również niepodległości państwowej.[257]. Wzrost świadomości narodowej wśród Ukraińców przejawił się w licznych demonstracjach, protestach oraz żądaniach rozszerzenia praw językowych i kulturowych, zwłaszcza w zakresie używania języka ukraińskiego w edukacji, administracji i życiu publicznym[258].

Pod wpływem reform Gorbaczowa oraz nasilających się procesów narodowo-emancypacyjnych zmiany polityczne zachodzące w Ukrainie, podobnie jak w innych republikach radzieckich, ostatecznie doprowadziły do rozpadu Związku Radzieckiego i ogłoszenia niepodległości Ukrainy. Przełomowym momentem był nieudany pucz moskiewski z sierpnia 1991 roku, po 24 sierpnia 1991 r. Rada Najwyższa Ukrainy uchwaliła Akt Niepodległości Ukrainy, potwierdzony następnie w ogólnokrajowym referendum z 1 grudnia 1991 r.[259]. Wydarzenia te zapoczątkowały nowy etap w relacjach rosyjsko-ukraińskich.

Pomimo formalnego uznania niepodległości Ukrainy przez Federację Rosyjską, w rosyjskiej przestrzeni politycznej i intelektualnej przez długi czas obecne były nurty kwestionujące odrębność narodu ukraińskiego i suwerenny charakter państwowości

[256] Więcej zob.: S. Kotkin, *Armageddon Averted: The Soviet Collapse, 1970-2000*, Oxford 2001.
[257] Więcej zob.: O. Garan, O. Sydorchuk, *Ludowy ruch Ukrainy* [w:] *Encyklopedia historii Ukrainy: T. 7: M-O*, red. V. Smolii i in., Kijów 2010, s. 184-186.
[258] Więcej zob.: *United For Freedom: The Remarkable Story Of A Living Chain Across Ukraine,* 23 January 2024, Radio Liberty https://www.rferl.org/a/living-chain-across-ukraine-independence-soviet-union/32788067.html (dostęp 28.01.2025)
[259] *Akt Deklaracji Niepodległości Ukrainy z dnia 24 sierpnia 1991 r.*, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1427-12 (dostęp 28.01.2025)

ukraińskiej. W wielu rosyjskich interpretacjach historycznych Ukraina przedstawiana była jako część szerszej wspólnoty rosyjskiej, której korzenie miały sięgać wspólnej tradycji Rusi Kijowskiej oraz wielowiekowego współistnienia w granicach Imperium Rosyjskiego i Związku Radzieckiego^6. Poglądy tego rodzaju wywierały wpływ na kształt rosyjskiej polityki wobec Ukrainy po 1991 r. i stanowiły jeden z elementów późniejszych sporów dotyczących jej niezależności politycznej i geopolitycznej orientacji.

Istotną rolę w kształtowaniu rosyjskiej myśli geopolitycznej odegrały również koncepcje Aleksandra Dugina. W swojej doktrynie geopolitycznej sformułowanej w połowie lat dziewięćdziesiątych XX w. wskazywał on, że utrzymanie niepodległej Ukrainy pozostaje sprzeczne z geopolitycznymi interesami Rosji[260]. Poglądy te nie stanowiły oficjalnej doktryny państwowej, jednak są często przywoływane jako przykład rosyjskiego nurtu neoimperialnego, który zakłada ograniczenie samodzielności geopolitycznej Ukrainy.

Lata 1992–1997 charakteryzowały się jednoczesnym rozwojem współpracy i narastaniem sporów pomiędzy oboma państwami. W 1992 r. podpisano umowę o zasadach stosunków między Ukrainą a Federacją Rosyjską, która stała się podstawą dalszego dialogu politycznego[261]. Jednocześnie źródłem napięć pozostawały kwestie podziału Floty Czarnomorskiej, statusu Krymu i Sewastopola oraz przebiegu granic państwowych, zwłaszcza granicy morskiej. Rosyjscy politycy wielokrotnie podważali w tym okresie zakres ukraińskiej jurysdykcji nad Krymem[262].

Szczególne znaczenie miało podpisanie w 1994 roku Memorandum Budapesztańskiego, na mocy którego Ukraina zrezygnowała z odziedziczonego po Związku Radzieckim arsenału broni jądrowej, będącego wówczas trzecim co do wielkości arsenałem nuklearnym na świecie[263]. W zamian Federacja Rosyjska, Stany Zjednoczone i Wielka Brytania zobowiązały się do poszanowania niepodległości, suwerenności i istniejących granic Ukrainy[264]. Dokument ten stał się jednym z najważniejszych elementów europejskiego ładu bezpieczeństwa po zakończeniu zimnej wojny, a zarazem podstawą poczucia

[260] A. Dugin, *Podstawy geopolityki Księga 1,* Moskwa 1997, s. 216-219,
[261] Umowa między Ukrainą a Federacją Rosyjską o dalszym rozwoju stosunków międzypaństwowych, podpisana w Dagomyślu 23 czerwca 1992 r., https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/643_018#Text (data 28.03.2025).
[262] Zob. np. E. Mironowicz, „Rosja–Ukraina. 25 lat między «ograniczoną współpracą a ograniczoną konfrontacją»", *Studia z Dziejów Rosji i Europy Środkowo-Wschodniej* 2014, t. 49, s. 201-221.
[263] Memorandum w sprawie gwarancji bezpieczeństwa w związku z przystąpieniem Ukrainy do Układu o nierozprzestrzenianiu broni jądrowej, podpisane w Budapeszcie 5 grudnia 1994 r., strona internetowa parlamentu Ukrainy https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/998_158#Text (dostęp 28.03.2025)
[264] USA, Wielka Brytania i Rosja udzieliły Ukrainie między innymi gwarancji w zakresie: poszanowania jej suwerenności i granic; powstrzymania się od gróźb lub użycia siły przeciwko Ukrainie; niestosowania presji gospodarczej lub politycznej; odwołanie się do ONZ w przypadku zagrożenia.

bezpieczeństwa młodego państwa ukraińskiego. Dla Rosji była to okazja do wzmocnienia kontroli nad radziecką spuścizną nuklearną[265].

Kolejnym istotnym etapem było podpisanie w maju 1997 r. Traktatu o Przyjaźni, Współpracy i Partnerstwie pomiędzy Ukrainą i Federacją Rosyjską [266]. Na mocy tego porozumienia Rosja oficjalnie uznała integralność terytorialną Ukrainy i nienaruszalność istniejących granic państwowych. Porozumienie regulowało również kwestie związane z podziałem Floty Czarnomorskiej oraz zasadami korzystania przez Rosję z infrastruktury wojskowej w Sewastopolu. Dla Ukrainy traktat stanowił istotne potwierdzenie jej suwerenności i podmiotowości międzynarodowej, zaś dla Rosji był jednym z instrumentów utrzymywania wpływów politycznych i strategicznych na obszarze postradzieckim.

2.2 Stosunki rosyjsko-ukraińskie po wyborze Władimira Putina na prezydenta Federacji Rosyjskiej w 2000 roku

Od momentu upadku Związku Socjalistycznych Republik Radzieckich Federacja Rosyjska podejmowała działania zmierzające do odbudowy swojej pozycji jako jednego z głównych aktorów stosunków międzynarodowych. W rosyjskiej polityce i debacie publicznej zauważalne były tendencje określane niekiedy mianem „syndromu postimperialnego", przejawiające się w przekonaniu o utracie przez Rosję statusu mocarstwowego po rozpadzie ZSRR. Szczególnie wyraźnym przykładem tego sposobu myślenia była wypowiedź Władimira Putina, w której uznał on rozpad ZSRR za „największą katastrofą geopolityczną XX wieku i prawdziwym dramatem dla narodu rosyjskiego"[267]. W konsekwencji polityka rosyjska po 2000 r. coraz wyraźniej koncentrowała się na odbudowie wpływów w państwach obszaru poradzieckiego, w tym przede wszystkim na Ukrainie.

Jednym z pierwszych poważnych sporów pomiędzy Ukrainą a Federacją Rosyjską po objęciu władzy przez Władimira Putina był konflikt wokół wyspy Tuzła w 2003 roku. We wrześniu tego roku Federacja Rosyjska rozpoczęła budowę grobli w Cieśninie Kerczeńskiej, mającej połączyć Półwysep Tamański z wyspą, która administracyjnie

[265] Z perspektywy późniejszych wydarzeń istotnym problemem okazał się brak skutecznych mechanizmów gwarancyjnych i egzekucyjnych przewidzianych w Memorandum Budapeszteńskim, co uwidoczniło się szczególnie po 2014 r., kiedy Rosja naruszyła swoje zobowiązania, co miało katastrofalne skutki dla bezpieczeństwa w Europie i wiarygodności międzynarodowych zabezpieczeń w ogóle.

[266] Traktat o przyjaźni, współpracy i partnerstwie między Ukrainą a Federacją Rosyjską, podpisany w Kijowie 31 maja 1997 r. r. (weszło w życie w 1999 r.), https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/643_006 (dostęp 28.01.2025)

[267] *Putin: rozpad ZSRR to katastrofa*, 25 kwietnia 2005 r., Wprost.pl, https://www.wprost.pl/swiat/75943/putin-rozpad-zsrr-to-katastrofa-aktl.html (dostęp 15.02.2023).

stanowiła część Krymu należącego do Ukrainy[268]. Działania te zostały odebrane przez stronę ukraińską jako naruszenie integralności terytorialnej państwa. W reakcji na rozwój wydarzeń prezydent Ukrainy Leonid Kuczma przerwał oficjalną wizytę w Ameryce Południowej i udał się na Krym. Jednocześnie podjęto działania dyplomatyczne oraz administracyjne mające na celu ochronę interesów państwa ukraińskiego przy jednoczesnym uniknięciu eskalacji konfliktu[269]. W celu rozwiązania sporu podjęto rozmowy polityczne pomiędzy władzami obu państw. Utworzono specjalny zespół konsultacyjny, którego zadaniem było wypracowanie kompromisu dotyczącego statusu Morza Azowskiego i Cieśniny Kerczeńskiej. Ostatecznie Federacja Rosyjska wstrzymała dalszą budowę grobli, co doprowadziło do deeskalacji napięcia[270]. Konflikt wokół Tuzły uznawany jest jednak przez wielu badaczy za istotny sygnał narastających sprzeczności w relacjach rosyjsko-ukraińskich oraz zapowiedź późniejszych sporów dotyczących suwerenności i integralności terytorialnej Ukrainy.

Przełomowym wydarzeniem w stosunkach rosyjsko-ukraińskich była Pomarańczowa rewolucja z 2004 roku i wybór na prezydenta Ukrainy Wiktora Juszczenki[271]. Wydarzenia te ujawniły istnienie silnych aspiracji demokratycznych znacznej części ukraińskiego społeczeństwa oraz rosnącego poparcia dla integracji europejskiej i niezależnej polityki zagranicznej[272] . Wybór Juszczenki oznaczał odejście od bardziej prorosyjskiej orientacji poprzednich władz Ukrainy i został negatywnie odebrany przez rosyjskie elity polityczne, które postrzegały Ukrainę jako istotny element swojej strefy wpływów[273].

Po 2005 r. Federacja Rosyjska zaczęła wykorzystywać szeroki wachlarz instrumentów oddziaływania na Ukrainę. Obejmowały one działania gospodarcze, polityczne,

---

[268] P. Gai-Nyzhnyk, *Eskalacja wokół wyspy Kosa Tuzla w 2003 roku jako element geostrategicznej operacji Federacji Rosyjskiej mającej na celu zajęcie wód Morza Azowskiego i okupację-aneksję Krymu*, „Południe Ukrainy: wymiary etnohistoryczne, językowe, kulturowe i religijne: zbiór prac naukowych" 2017, Nr 6, s. 86–93. Zob. też: M. Wojciechowski, *Przedzieleni groblą*, „Gazeta Wyborcza" 2003, nr 239.

[269] Ibidem. Zob. też: R. Kłaczyński, *Rosyjsko-ukraiński konflikt o archipelag wysp Kosa Tuzla: historia, przebieg, konsekwencje*, „Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis. Studia Politologica" 2014, Tom 12, nr 151 (2014), s. 113.

[270] Ibidem.

[271] J. Sherr, *The Orange Revolution's Challenge to Ukraine, Russia and Europe*, „Politique Étranger" 2005, nr 1 (Spring Issue), s. 9–20.

[272] O. Sushko, *The International Implications of Ukraine's Orange Revolution*, PONARS Policy Memo 356 report, February 2005, Center for Strategic and International Studies https://www.csis.org/analysis/ponars-policy-memo-356-international-implications-ukraines-orange-revolution (dostęp 15.02.2023).

[273] Pomarańczowa Rewolucja stanowiła dla władz rosyjskich sygnał ostrzegawczy, wskazujący na możliwość występowania masowych ruchów społecznych sprzeciwiających się prorosyjskim i autorytarnym modelom rządzenia na obszarze poradzieckim. Więcej zob.: V.Petrenko, E.Novak, *Kolorowe rewolucje": istota, główne czynniki i charakterystyka*, „Życie polityczne" 2023, nr 2, s. 18-23. Zob. też: I. Katchanovski, *The Orange Evolution? The Orange Revolution' and Political Changes in Ukraine*, „Post-Soviet Affairs" 2008, Vol. 24, Issue 4, s. 351-382, O. Lutsevych,, *Ukraine-Russia Relations*, 24 November 2021, Chatham House, https://www.chathamhouse.org/2021/11/ukraine-russia-relations (dostęp 15.02.2023).

informacyjne, kulturowe oraz religijne. W wymiarze gospodarczym szczególne znaczenie miały próby zwiększania wpływu na strategiczne sektory ukraińskiej gospodarki, zwłaszcza związane z tranzytem surowców energetycznych[274]. W tym kontekście istotne znaczenie miały tzw. wojny gazowe oraz liczne spory handlowe między oboma krajami[275].

W sferze politycznej Rosja wspierała partie i środowiska opowiadające się za utrzymaniem ścisłych relacji z Federacją Rosyjską. Na arenie międzynarodowej władza rosyjska podejmowano działania zmierzające do ograniczenia integracji Ukrainy ze strukturami zachodnimi oraz włączenia jej do rosyjskich projektów integracyjnych na obszarze poradzieckim. Ważnym elementem tej polityki były również działania informacyjne[276], obecność rosyjskich mediów[277] oraz aktywność (oraz aktywność Rosyjskiej Cerkwi Prawosławnej promujące idee russkogo mira („rosyjskiego świata")[278].

W literaturze przedmiotu podkreśla się, że wiele z wymienionych działań wyprzedzało późniejsze wykorzystanie narzędzi charakterystycznych dla wojny hybrydowej. Szczególnie widoczne stało się to w okresie prezydentury Wiktora Janukowycza (2010–2014). Część badaczy wskazuje, że w tym czasie rosły wpływy rosyjskie w niektórych instytucjach państwowych Ukrainy, w tym w strukturach odpowiedzialnych za bezpieczeństwo państwa[279]. Zjawiska te, w połączeniu z napięciami politycznymi i geopolitycznymi narastającymi od początku XXI wieku, stworzyły warunki sprzyjające eskalacji konfliktu, którego przełomowym momentem okazały się wydarzenia roku 2014.

2.3 Aneksja Krymu w 2014 roku jako przejaw „zakamuflowanej agresji" Federacji Rosyjskiej przeciwko Ukrainie

[274] Por. N. Sorochynska, O. Gisem, *Historia Ukrainy*, Tarnopol, 2019, s. 213.
[275] Więcej zob.: O. Jastrzębska, *Geoekonomiczne motywy działań Rosji względem Ukrainy*, „Ante Portas. Studia Nad Bezpieczeństwem" 2015, Nr 2(5) s.137-148.
[276] E. Lange-Ionatamišvili, *Analysis of Russia's Information Campaign Against Ukraine*, special report of NATO Strategic Communications Centre of Excellence, Riga 2014, https://stratcomcoe.org/cuploads/pfiles/russian_information_campaign_public_12012016fin.pdf (dostęp 15.02.2023).
[277] Więcej zob.: J. Szostek, *Russia and the News Media in Ukraine: A Case of 'Soft Power'?*, „East European Politics and Societies" 2014, Nr 28 (3), s. 463–486.
[278] *Russkij mir* — termin używany do określenia koncepcji kulturowo-cywilizacyjnej, geopolitycznej i religijnej, która zakłada zjednoczenie ludności rosyjskojęzycznej na całym świecie. Patz więcej: A., Meienberger, *The Concept of the "Russkiy Mir": History of the Concept and Ukraine,* „Euxeinos" 2023, nr 13 s. 15-29. Patz też: R. Bailey and others, *The Russian Orthodox Church Declares „Holy War" Against Ukraine and Articulates Tenets of Russia's Emerging Official Nationalist Ideology*, 30 March 2024, Institute for the Study of War https://www.understandingwar.org/backgrounder/russian-orthodox-church-declares- "holy-war"-against-ukraine-and-articulates-tenets (dostęp 15.02.2023).
[279] O. Gisem, O. Martyniuk, *Historia Ukrainy*, Charków 2019, s.190-192.

W następstwie wydarzeń związanych z Euromajdanem oraz odsunięciem od władzy prezydenta Wiktora Janukowycza sytuacja polityczna na Ukrainie uległa gwałtownej destabilizacji[280]. Po opuszczeniu terytorium Ukrainy przez Janukowycza 22 lutego 2014 r. obowiązki Prezydenta Ukrainy tymczasowo przejął przewodniczący Rady Najwyższej Ukrainy Ołeksandr Turczynow[281] Wydarzenia te zostały uznane przez władze Federacji Rosyjskiej za niekonstytucyjną zmianę władzy[282], a później określane były przez Władimira Putina mianem „przewrotu państwowego"[283].

Kryzys polityczny w Kijowie doprowadził do wzrostu aktywności środowisk prorosyjskich na Krymie. Proces ten był wspierany przez działania rosyjskich mediów, służb specjalnych oraz kampanię informacyjną przedstawiającą nowe władze Ukrainy jako zagrożenie dla ludności rosyjskojęzycznej[284]. W rosyjskiej przestrzeni medialnej szczególnie eksponowano rolę środowisk nacjonalistycznych uczestniczących w protestach na Majdanie, przedstawiając je jako siły ekstremistyczne i antyrosyjskie[285].

W rezultacie na Krymie zaczęły narastać protesty środowisk prorosyjskich domagających się odrzucenia legalności nowych władz centralnych, przeprowadzenia referendum dotyczącego statusu półwyspu oraz zwrócenia się do Federacji Rosyjskiej o wsparcie polityczne i militarne[286]. Władze rosyjskie wykorzystały tę sytuację do realizacji działań zmierzających do przejęcia kontroli nad Krymem.

Już pod koniec lutego 2014 r. na Półwyspie Krymskim pojawiły się uzbrojone oddziały wojskowe bez oznaczeń państwowych, określane później mianem „zielonych ludzików" (ros. зеленые человечки) lub „uprzejmych ludzi" (ros. вежливые люди)[287]. Ich faktyczna przynależność do Sił Zbrojnych Federacji Rosyjskiej została początkowo

[280] J. Chojnacki, *Zestrzelenie samolotu Malaysia Airlines (lot MH17): odpowiedzialność materialna i karna w świetle prawa międzynarodowego*, „Sprawy Międzynarodowe" 2016, nr 1, s. 63.
[281] Uchwała Rady Najwyższej Ukrainy *W sprawie powierzenia Przewodniczącemu Rady Najwyższej Ukrainy wykonywania obowiązków Prezydenta Ukrainy zgodnie z art. 112 Konstytucji Ukrainy* z dnia 23 lutego 2014 r. nr 764-VII, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/764-18#Text (dostęp 22.02.2024).
[282] Oświadczenie Ministerstwa Spraw Zagranicznych Rosji w sprawie wydarzeń na Ukrainie z dnia 27 lutego 2014 r. https://www.mid.ru/ru/foreign_policy/news/1673195 (dostęp 15.02.2024).
[283] *Władimir Putin odpowiedział na pytania dziennikarzy dotyczące sytuacji na Ukrainie,* 4 marca 2014 r., oficjalny portal prezydenta Rosji http://www.kremlin.ru/events/president/news/20366 (dostęp 15.02.2024).
[284] Stenogram z posiedzenia Rady Bezpieczeństwa Narodowego i Obrony Ukrainy *O pilnych środkach w celu zapewnienia bezpieczeństwa narodowego, suwerenności i integralności terytorialnej Ukrainy* z dnia 28 lutego 2014 r., oficjalny portal Rady Bezpieczeństwa Narodowego i Obrony Ukrainy https://www.rnbo.gov.ua/files/2016/stenogr.pdf (dostęp 15.02.2024).
[285] C. Pawlak, *Konflikt na Wschodzie Ukrainy i aneksja Krymu – standardowym przykładem działań hybrydowych*, „Rocznik Bezpieczeństwa Międzynarodowego" 2017, t. 11, nr 1, s. 278.
[286] Por. M. Lakomy: *Przebieg i uwarunkowania konfliktu na wschodzie Ukrainy*. W: *Implikacje konfliktu ukraińskiego dla polityki zagranicznej i bezpieczeństwa Polski*. Red. K. Czornik, M. Lakomy, M. Stolarczyk. Katowice 2015, s. 18—19.
[287] Ibidem.

oficjalnie negowana przez władze rosyjskie, choć później została potwierdzona przez samego Władimira Putina[288].

Oddziały te zajęły obiekty strategiczne na Krymie, w tym lotnisko w Symferopolu, lotnisko Belbek w Sewastopolu, przeprawę promową w Kerczu oraz budynki administracji publicznej[289]. Wkrótce potem rosyjska Flota Czarnomorska zablokowała ukraińskie jednostki morskie, a rosyjskie siły specjalne rozpoczęły blokowanie ukraińskich baz wojskowych i punktów kontrolnych. 27 lutego 2014 r. uzbrojone oddziały bez oznaczeń przejęły kontrolę nad najważniejszymi budynkami administracji Autonomicznej Republiki Krymu[290]. W kolejnych dniach utworzono nowe władze regionalne, które podjęły decyzję o przeprowadzeniu referendum dotyczącego przyszłego statusu półwyspu[291].

1 marca 2014 roku Siergiej Aksoniov zwrócił się do prezydenta Federacji Rosyjskiej z prośbą o udzielenie pomocy w „zapewnieniu pokoju i bezpieczeństwa" na Krymie[292]. Tego samego dnia Władimir Putin zwrócił się do Zgromadzenia Federalnego (parlamentu Rosji) o zgodę na użycie rosyjskich sił zbrojnych „do czasu ustabilizowania sytuacji społeczno-politycznej na Ukrainie"[293]. Obie izby rosyjskiego parlamentu rosyjskiego zaakceptowały tę decyzję, umożliwiając formalne wykorzystanie wojsk rosyjskich poza granicami państwa[294]. W odpowiedzi Rada Bezpieczeństwa Narodowego i Obrony Ukrainy zadecydowała o postawieniu Sił Zbrojnych Ukrainy w stan pełnej gotowości bojowej i opracowała „Szczegółowy plan działania w przypadku bezpośredniej agresji wojskowej ze strony Federacji Rosyjskiej"[295]. Władze ukraińskie nie zdecydowały się

[288] W. Putin, wypowiedź podczas corocznej konferencji „Direct Line", 17.04.2014.
[289] A. Wilson, *Ukraine Crisis. What It Means for the West*, New Haven–London 2014, s. 95–102.
[290] Decyzja ta nie została uznana przez władze Ukrainy, bowiem zgodnie z obowiązującym prawem kandydatura premiera Krymu wymagała uzgodnienia z prezydentem Ukrainy, zob. Artykuł 136 Konstytucji Ukrainy …, op. cit. Por. *Przemówienie przewodniczącego Rady Najwyższej Ukrainy, p.o. prezydenta Ukrainy Ołeksandra Turczynowa do narodu w związku z sytuacją w Autonomicznej Republice Krymu*, 6 marca 2014 r., https://www.rada.gov.ua/news/Povidomlennya/89101.html (dostęp 25.02.2024).
[291] Por. D. Arel, J. Driscoll, *Ukraine's Unnamed War: Before the Russian Invasion of 2022*, Cambridge 2023, s. 286-288, *Rada Najwyższa Autonomicznej Republiki Krym zagłosowała za przeprowadzeniem referendum*, http://crimea.gov.ru/news/27_02_14_5 (dostęp 25.02.2024).
[292] J. Cosgrove, *The Russian Invasion of the Crimean Peninsula, 2014-2015: A Post-Cold War Nuclear Crisis Case Study*, Laurel, 2020, s.10-13
[293] Więcej zob.: *Władimir Putin złożył apel do Rady Federacji*, 1 marca 2014 r., http://kremlin.ru/events/president/news/20353 (dostęp 25.02.2024).
[294] Uchwała Rady Federacji Zgromadzenia Federalnego Federacji Rosyjskiej *O użyciu Sił Zbrojnych Federacji Rosyjskiej na terytorium Ukrainy* z dnia 01 marca 2014 r. nr 48-SF, http://council.gov.ru/activity/documents/44424/ (dostęp 25.02.2024).
[295] *Sekretarz RBNiO: Ukraińskie Siły Zbrojne zostaną doprowadzone do pełnej gotowości bojowej*, 19 marca 2014 r., https://www.rnbo.gov.ua/ua/Diialnist/1631.html (dostęp 25.02.2024).

jednak na wprowadzenie stanu wojennego ani na podjęcie działań militarnych mających na celu odzyskanie kontroli nad Krymem[296].

W rezultacie przejmowanie przez stronę rosyjską kontroli nad strategicznymi obiektami infrastruktury cywilnej i wojskowej odbywało się w większości przypadków bez użycia siły zbrojnej oraz bez większego oporu ze strony jednostek ukraińskich. Jednocześnie władze Federacji Rosyjskiej, w tym prezydent Władimir Putin[297] oraz minister obrony Siergiej Szojgu[298] początkowo zaprzeczali udziałowi wojsk rosyjskich w działaniach prowadzonych na Krymie.

6 marca 2014 r. Rada Najwyższa Krymu podjęła decyzję o przeprowadzeniu 16 marca referendum dotyczącego przyszłego statusu półwyspu, Głosujący mieli opowiedzieć się za przyłączeniem Krymu do Federacji Rosyjskiej albo za przywróceniem Konstytucji Republiki Krymu z 1992 r. i pozostaniem w składzie Ukrainy[299]. W literaturze przedmiotu wskazuje się, że przyspieszenie terminu referendum mogło służyć stworzeniu faktów dokonanych przed uzyskaniem przez władze Ukrainy możliwości skutecznej reakcji politycznej i organizacyjnej na Krymie[300].

11 marca 2014 r. Rada Najwyższa Krymu oraz Rada Miejska Sewastopola przyjęły Deklarację Niepodległości, zgodnie z którą w przypadku pozytywnego głosowania, Krym miał stać się suwerenną republiką i zwrócić się do Federacji Rosyjskiej o przyjęcie w skład państwa rosyjskiego[301]. Warto zaznaczyć, iż referendum zostało przeprowadzone pomimo sprzeciwu władz Ukrainy (w tym prezydenta, parlamentu i Sądu Konstytucyjnego), które uznały je za niezgodne z Konstytucją Ukrainy[302].a także sprzeciwu Rady Bezpieczeństwa ONZ.

---

[296] Za prawdopodobne przyczyny tego faktu uznaje się: strach przed bezpośrednimi starciami z armią rosyjską (wtedy ocenianą jako druga armia świata), brak gotowości elit poniesienia odpowiedzialności (w tym politycznej) za rozpoczęcia działań wojennych i ograniczone możliwości wojska ukraińskiego.

[297] Władimir Putin w dniu 4 marca 2014 r. na konferencji prasowej na zapytanie o przynależność do Rosji sił prowadzących operację wojskową na terytorium Krymu, odpowiedział, że rosyjskich żołnierzy tam nie ma. Por.: *Władimir Putin odpowiedział na pytania dziennikarzy dotyczące sytuacji na Ukrainie*…, op. cit.

[298] 5 marca 2014 r. rosyjski minister obrony Siergiej Szojgu kategorycznie zaprzeczył obecności rosyjskich wojsk na Krymie. Por.: *Shoigu: ludzie w nieoznakowanych mundurach na Krymie nie mają nic wspólnego z rosyjską armią*, 5 marca 2014 r., TASS https://tass.ru/politika/1022832 (dostęp 25.02.2024).

[299] Rezolucja Rady Najwyższej Republiki Krymu *W sprawie przeprowadzenia referendum na Krymie* z dnia 6 marca 2014 r., http://crimea.gov.ru/act/11689 (dostęp 25.02.2024).

[300] Zob. np. M. Menkiszak, *Rosyjska interwencja zbrojna we wschodniej Ukrainie*, „Analizy OSW", 3.09.2014, https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2014-09-03/rosyjska-interwencja-zbrojna-we-wschodniej-ukrainie (dostęp 25.02.2024).

[301] Deklaracja Niepodległości Autonomicznej Republiki Krymu i Sewastopola z dnia 11 marca 2014 r., http://www.crimea.gov.ru/news/11_03_2014_1 (dostęp 25.02.2024).

[302] Zob. Dekret Prezydenta Ukrainy *O zawieszeniu uchwały Rady Najwyższej Autonomicznej Republiki Krymu z dnia 6 marca 2014 r. nr 1702-6/14 „O przeprowadzeniu referendum na Krymie"* z dnia 7 marca 2014 r. nr 261/2014, http://president.gov.ua/documents/16743.html (dostęp 25.02.2024), Uchwała Rady Najwyższej Ukrainy *O przedterminowym wygaśnięciu uprawnień Rady Najwyższej Autonomicznej*

Według oficjalnych danych władz krymskich frekwencja w referendum wyniosła 83,1%, a. 96,77% głosujących opowiedziało się za przyłączeniem Krymu do Federacji Rosyjskiej, natomiast 2,51% za przywróceniem Konstytucji Republiki Krymu z 1992 roku[303]. Wyniki referendum nie zostały jednak uznane przez Ukrainę oraz zdecydowaną większość państw świata, które zakwestionowały legalność zarówno samego głosowania, jak i warunków jego przeprowadzenia.

Bezpośrednio po ogłoszeniu wyników referendum władze krymskie ogłosiły niepodległość Krymu i zwróciły się do Rosji o włączenie Krymu w skład Federacji Rosyjskiej[304]. Tego samego dnia, to jest 17 marca 2014 r. prezydent Rosji Władimir Putin uznał Republikę Krymu za niepodległe państwo[305]. Dzień później w Moskwie podpisano traktat o przyjęciu Republiki Krymu i miasta Sewastopol do Federacji Rosjyiskiej[306]. Proces ten został następnie zatwierdzony przez Dumę Państwową Federacji Rosyjskiej, a 21 marca 2014 r. Krym został formalnie włączony do Rosji jako nowy podmiot federalny[307].

Należy zaznaczyć, że od samego początku operacji krymskiej ukraińskie władze polityczne i wojskowe nakazywały jednostkom pozostającym lojalnymi wobec Ukrainy powstrzymywanie się od użycia siły oraz nieskutkowanie działań mogących doprowadzić do otwartego konfliktu zbrojnego z Rosją [308]. Dodatkowym problemem okazały się przypadki przechodzenia części żołnierzy i funkcjonariuszy na stronę rosyjską, w tym dowódcy ukraińskiej Marynarki Wojennej admirała Dmytro Berezowskiego[309].

Dopiero po pierwszych ofiarach śmiertelnych premier Ukrainy Arsenij Jaceniuk stwierdził, że konflikt między Ukrainą a Rosją przeszedł z fazy politycznej do

---

Republiki Krymu, z dnia 15 marca 2014 № 891-VIIdane Rady Najwyższej Ukrainy, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/891-18 (dostęp 25.02.2024), Decyzja Sądu Konstytucyjnego *W sprawie O uznaniu uchwały Rady Najwyższej Autonomicznej Republiki Krymu "O przeprowadzeniu ogólnokrymskiego referendum" za niezgodną z Konstytucją* z dnia 14 marca 2014 r. nr 2-rp/2014, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v013p710-20#Text (dostęp 25.02.2024).

[303] Komisja Wyborcza Autonomicznej Republiki Krymu, *Oficjalne wyniki referendum przeprowadzonego 16 marca 2014 r.*, cyt. za: A. Wilson, *Ukraine Crisis: What It Means for the West*, Yale University Press, New Haven–London 2014, s. 128.

[304] Dekret Rady Najwyższej Krymu *O niepodległości Krymu* z dnia 17 marca 2014 r. nr 1745-6/14, http://crimea.gov.ru/rule-making-activity/legislative-sitting-list/6108-7 (dostęp 25.02.2024).

[305] Dekret Prezydenta Federacji Rosyjskiej *O uznaniu Republiki Krymu* z dnia 17.03.2014 r. nr 147, http://www.kremlin.ru/acts/bank/38202 (dostęp 25.02.2024).

[306] Traktat między Federacją Rosyjską a Republiką Krymu O przyjęciu Republiki Krymu do Federacji Rosyjskiej i utworzeniu nowych podmiotów w ramach Federacji Rosyjskiej z dnia 18 marca 2014 r., http://www.kremlin.ru/events/president/news/20605 (dostęp 25.02.2024).

[307] Federalna Ustawa konstytucyjna *O przyjęciu Republiki Krymu do Federacji Rosyjskiej i utworzeniu nowych podmiotów - Republiki Krymu i miasta o znaczeniu federalnym Sewastopol - w ramach Federacji Rosyjskiej* z dnia 21.03.2014 r. N 6-FKZ, http://www.kremlin.ru/acts/bank/38220 (dostęp 28.02.2024).

[308] P. Hai-Nyzhnyk, *Russian-Ukrainian War — War for Life (2014—2022): Periodization*, „Ukrainian Studies" 2022, nr 1, s. 51–76.

[309] O. Gisem, O Martyniuk*, Historia Ukrainy*, Charków 2019, s. 211.

wojskowej[310]. 20 marca 2014 roku Rada Najwyższa Ukrainy przyjęła deklarację dotyczącą walki o wyzwolenie okupowanego terytorium Ukrainy[311], jednak nie podjęto działań militarnych mających na celu odzyskanie Krymu. Ostatecznie 23 marca 2014 roku pełniący obowiązki prezydenta Ukrainy Oleksandr Turczynow podpisał dekret nakazujący wycofanie ukraińskich wojsk z Krymu i Sewastopola[312]. Rozpoczęła się ewakuacja personelu oraz części sprzętu wojskowego z półwyspu.

Aneksja Krymu spotkała się z bardzo pozytywnym odbiorem społecznym w Rosji. Towarzyszyły jej liczne uroczystości publiczne, a rosyjskie Ministerstwo Obrony ustanowiło medal „Za powrót Krymu" (ros. „За возращение Крыма")[313]. W narracji władz rosyjskich wydarzenia te przedstawiano jako „powrót Krymu do ojczyzny", odwołując się do argumentów historycznych i kulturowych podkreślających szczególny związek półwyspu z Rosją. Jednocześnie badania opinii społecznej wskazywały na wyraźny wzrost popularności Władimira Putina[314] oraz wzrost społecznego poparcia dla „prezydenckiej" partii Jedyna Rosja po aneksji Krymu[315].

Aneksja Krymu nie została uznana przez Ukrainę, Zgromadzenie Ogólne ONZ, Zgromadzenie Parlamentarne Rady Europy, OBWE oraz większość państw świata[316]. Społeczność międzynarodowa uznała działania Rosji za naruszenie podstawowych norm

---

[310] P. Ochmann, J. Wojas, *Zagadnienia prawne rosyjskiej interwencji zbrojnej na Krymie w 2014 r.*, „Sprawy międzynarodowe" 2016, nr 1, s. 92.

[311] Deklaracja *O walce o wyzwolenie Ukrainy, przyjęta przez Radę Najwyższą Ukrainy* z dnia 20 marca 2014 r., https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1139-18#Text (dostęp 28.02.2024).

[312] Dekret Prezydenta Ukrainy *W sprawie decyzji Rady Bezpieczeństwa Narodowego i Obrony Ukrainy z dnia 23 marca 2014 r. O przemieszczeniu jednostek wojskowych (pododdziałów), instytucji i organizacji Sił Zbrojnych Ukrainy, innych formacji wojskowych i organów ścigania Ukrainy z tymczasowo okupowanego terytorium Autonomicznej Republiki Krymu i miasta Sewastopol do innych regionów Ukrainy* z dnia 23 marca 2014 r. nr 339/2014, https://www.president.gov.ua/documents/3392014-16568 (dostęp 25.02.2024).

[313] Rozporządzenie Ministra Obrony Federacji Rosyjskiej *O ustanowieniu medalu Ministerstwa Obrony Federacji Rosyjskiej „Za powrót Krymu"* z dnia 21 marca 2014 r. nr 160 https://stat.doc.mil.ru/files/Hrohologicheskii_perechen_prikazov.rtf (dostęp 25.02.2024).

[314] Por.: *Wskaźnik zaufania do Putina od 1999 r. WCIOM, Lewada i FOM,* 28 kwietnia 2020 r., Rosja w danych https://ourcountryindata.ru/rejting-doveriya-putinu-s-1999-goda-vcziom-levada-i-fom/ (dostęp 25.02.2024).

[315] Ibidem, Według danych Centrum Lewada przeważająca część Rosjan (86%) niezmiennie popiera aneksję Krymu (liczba ta od 2014 roku, nieznacznie się waha) i tylko ok. 9% nie popiera tej aneksji, więcej zob. *Krym*, dane o wsparciu Rosjan na temat przyłączenia Krymu dom Rosji, 26 kwietnia 2021 r., Lewada-centrum https://www.levada.ru/2021/04/26/krym/ (dostęp 28.02.2024).

[316] 2 lipca 2014 r. Zgromadzenie Parlamentarne Organizacji Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie uznało takie działania Rosji za agresję wojskową, niesprowokowaną i opartą na całkowicie bezpodstawnych założeniach i pretekstach. Zob.: Resolution N68/262 adopted by the General Assembly on 27 March 2014 *Territorial integrity of Ukraine*, official website of the UN Security Council https://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BFCF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/a_res_68_262.pdf (dostęp 28.02.2024), Parliamentary Assembly of the Council of Europe. 2014. Resolution 1990 (2014). *Reconsideration On Substantive Grounds of the Previously Ratified Credentials of the Russian Delegation*, official website of the Parliamentary Assembly of the Council of Europe https://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-en.asp?fileid=20882&lang=en (dostęp 28.02.2024),

prawa międzynarodowego, w tym zasad nienaruszalności granic oraz integralności terytorialnej państw[317]. W związku z tym Stany Zjednoczone, Unia Europejska i część innych państw odmówiły uznania wyników referendum, potępiły działania agresora i wprowadziły sankcje wobec Rosji, obejmujące m.in. ograniczenia finansowe, zamrożenie aktywów oraz restrykcje wizowe wobec osób odpowiedzialnych za aneksję Krymu.

W literaturze przedmiotu wydarzenia na Krymie w 2014 r. często interpretowane są jako przykład działań hybrydowych, łączących operacje wojskowe prowadzone przez nieoznakowane oddziały, działania informacyjne, oddziaływanie psychologiczne, aktywność służb specjalnych oraz presję polityczną[318]. Przypadek Krymu pokazał, że w określonych warunkach geopolitycznych kontrola nad terytorium może zostać przejęta nie tylko przy użyciu klasycznych działań wojennych, lecz również za pomocą skoordynowanych operacji politycznych, informacyjnych i wojskowych prowadzonych poniżej progu pełnoskalowego konfliktu zbrojnego[319].

2.4 Działania zbrojne w Donbasie jako kontynuacja agresywnej polityki „kamuflażu" w latach 2014-2022

W marcu 2014 r., równolegle z aneksją Krymu, władze Federacji Rosyjskiej kontynuowały działania zmierzające do destabilizacji pozostałych regionów Ukrainy. Jak wskazano wcześniej, proces wewnętrznego osłabiania Ukrainy rozpoczął się 1 marca 2014 roku wraz z nasileniem prorosyjskich protestów w miastach południowej i wschodniej Ukrainy[320]. Przejęcie budynków administracyjnych i części obiektów infrastruktury krytycznej w obwodach ługańskim i donieckim umożliwiło ugrupowaniom separatystycznym przejęcie kontroli nad wieloma miejscowościami regionu.

Warto podkreślić, że część mieszkańców wschodniej Ukrainy spodziewała się powtórzenia tzw. „scenariusza krymskiego", nie przewidując jednocześnie długotrwałej konfrontacji zbrojnej, masowych ofiar czy rozległych zniszczeń infrastruktury[321]. W tym

[317] Por. K. Rydel, *Przyłączenie Krymu przez Rosję w świetle prawa międzynarodowego, „*Historia Teoria" 2019, nr 1, s. 225-237.
[318] M. Galeotti, *Hybrid, Ambiguous, and Non-Linear? How New Is Russia's „New Way of War"?*, „Small Wars & Insurgencies" 2016, vol. 27, nr 2, s. 282–301.
[319] A. Rácz, *Russia's Hybrid War in Ukraine. Breaking the Enemy's Ability to Resist*, FIIA Report 43, Helsinki 2015, s. 27–41.
[320] Protesty te miały miejsce w Charkowie (pierwsze zajęcie regionalnej administracji państwowej), Dnieprze (wówczas Dniepropietrowsku), Doniecku (3 marca, pierwsze zajęcie regionalnej administracji państwowej), Melitopolu, Ługańsku (9 marca, pierwsze zajęcie regionalnej administracji państwowej), Mikołajowie, Odessie (3 marca, szturm na regionalną administrację państwową) i Chersoniu, a 5 marca w Zaporożu i innych miastach wschodniej Ukrainy. Por.: V. Golovko, *Operacja antyterrorystyczna w Donbasie* [w:] *Encyklopedia historii Ukrainy: Ukraina-Ukraińcy. Ks.2*, red. V. Smolii i in., Kijów 2019, s. 420-423.
[321] V. Vlasov, S. Kulchytskyi, *Historia Ukrainy*, Kijów 2019, s. 252.

samym czasie Federacja Rosyjska wspierała środowiska separatystyczne i prorosyjskie na południu i wschodzie Ukrainy, przystępując tym samym do realizacji projektu „Noworosji”[322]. Istotną rolę odgrywały również rosyjskie media, które prowadziły intensywną kampanię informacyjną wzmacniającą nastroje antyukraińskie, podczas gdy ugrupowania separatystyczne otrzymywały wsparcie organizacyjne, finansowe i militarne[323].

W kwietniu 2014 roku proklamowano tzw. Doniecką Republikę Ludową (DRL) oraz Ługańską Republikę Ludową (ŁRL)[324]. Próby utworzenia podobnych struktur w innych miastach południowo-wschodniej Ukrainy, m.in. w Charkowie, Dnieprze, Mikołajowie i Odessie nie powiodły się z powodu oporu lokalnych elit oraz znaczącej części społeczeństwa opowiadającej się za zachowaniem integralności terytorialnej państwa ukraińskiego[325]. Mimo podejmowanych działań mających na celu legitymizację swego istnienia, DRL i ŁRL nie zostały uznane za państwa przez społeczność międzynarodową Co istotne, również Federacja Rosyjska przez długi czas nie uznawała ich formalnie za niepodległe podmioty prawa międzynarodowego.

W odpowiedzi na rozwój działań separatystycznych władze ukraińskie 14 kwietnia 2014 roku rozpoczęły operację antyterrorystyczną (ATO), prowadzoną początkowo przez służby bezpieczeństwa i jednostki sił wewnętrznych, a następnie wspieraną przez Siły Zbrojne Ukrainy[326]. Konflikt szybko przekształcił się w regularne działania o rosnącej

---

[322] Projekt „Noworosja” (ros. *Noworossija*) stanowił ideologiczną i polityczną koncepcję promowaną przez Federację Rosyjską po 2014 r. w związku z agresją przeciwko Ukrainie. Odwoływała się ona do historycznego pojęcia używanego w Imperium Rosyjskim w XVIII i XIX wieku wobec części ziem południowej i wschodniej Ukrainy przyłączonych po wojnach z Imperium Osmańskim. W 2014 r. koncepcja ta została ponownie wykorzystana przez rosyjskie środowiska polityczne i wspierane przez Rosję ugrupowania separatystyczne w Donbasie. Jej celem było utworzenie quasi-państwowego tworu obejmującego część wschodnich i południowych obwodów Ukrainy, m.in. doniecki, ługański, charkowski, dniepropetrowski, zaporoski, chersoński, mikołajowski i odeski, oraz związanie tych terytoriów z rosyjską strefą wpływów. W praktyce projekt realizowano poprzez wspieranie samozwańczych „Donieckiej Republiki Ludowej” (DNR) i „Ługańskiej Republiki Ludowej” (LNR) oraz próby tworzenia struktur politycznych mających legitymizować oderwanie części terytorium Ukrainy od państwa ukraińskiego. Głównym celem projektu było osłabienie ukraińskiej państwowości i utrudnienie integracji Ukrainy z instytucjami euroatlantyckimi. Więcej zob.: V. Socor, *Russian ‘Referendums’ in Ukrainian Territories Boosting Putin’s Novorossiya Project,* Eurasia Daily Monitor 2022, Volume: 19 Issue: 140 https://jamestown.org/program/russian-referendums-in-ukrainian-territories-boosting-putins-novorossiya-project (dostęp 28.02.2024).

[323] Por. A. Rácz, *Russia's Hybrid War in Ukraine...*, s. 16–33.

[324] 7 kwietnia 2014 r. w sali obrad w Doniecku (Obwodowej Administracji Państwowej separatyści ogłosili „Deklarację suwerenności Donieckiej Republiki Ludowej”. „Ługańska Republika Ludowa” została proklamowana 27 kwietnia 2014 r. przez grupę osób, które zajęły budynek biura Służby Bezpieczeństwa Ukrainy w obwodzie ługańskim przy wsparciu kilkuset demonstrantów. Więcej zob.: V. Golovko, *Operacja antyterrorystyczna w Donbasie…*, op. cit., s. 421-422.

[325] D. R. Marples, *The War in Ukraine’s Donbas: Origins, Contexts, and the Future*, New York 2022, s. 7-28.

[326] Dekret Prezydenta Ukrainy *W sprawie decyzji Rady Bezpieczeństwa Narodowego i Obrony Ukrainy O pilnych środkach w celu przezwyciężenia zagrożenia terrorystycznego i zachowania integralności terytorialnej Ukrainy* z dnia 13 kwietnia 2014 r. nr 405/2014, https://www.president.gov.ua/documents/4052014-16886 (dostęp 28.02.2024).

intensywności. Ogłoszono częściową mobilizację, a istotną rolę w działaniach bojowych zaczęły odgrywać formacje ochotnicze określane potocznie jako dobrobaty (ukr. добровольчіі батальйони, czyli bataliony ochotnicze)[327].

Według danych ukraińskich oraz raportów organizacji międzynarodowych liczebność nielegalnych formacji zbrojnych działających na okupowanych terytoriach szybko wzrastała, a ich wyposażenie obejmowało m.in. czołgi, artylerię oraz wyrzutnie rakietowe typu „Grad"[328]. Na terenach kontrolowanych przez separatystów tworzono zaplecze organizacyjne i logistyczne umożliwiające dalsze prowadzenie działań zbrojnych[329].

11 maja 2014 r. na obszarach kontrolowanych przez separatystów przeprowadzono referenda dotyczące statusu DRL i ŁRL. Organizatorzy ogłosili wyniki wskazujące na zdecydowane poparcie dla niepodległości obu quasi-państw. Referenda zostały jednak uznane przez władze Ukrainy oraz większość państw i organizacji międzynarodowych za nielegalne oraz niespełniające podstawowych standardów demokratycznych i konstytucyjnych[330]. Pomimo tego przedstawiciele Donieckiej Republiki Ludowej i Ługańskiej Republiki Ludowej ogłosili niepodległość oraz zwrócili się do Federacji Rosyjskiej z wnioskiem o przyjęcie do jej składu.

Istotnym wydarzeniem politycznym były również wybory prezydenckie przeprowadzone 25 maja 2014 roku, w wyniku których urząd objął Petro Poroszenko. Nowy prezydent zapowiadał szybkie zakończenie operacji antyterrorystycznej, jednak rozwój sytuacji militarnej uniemożliwił realizację tych założeń[331]. W czerwcu 2014 roku Ukraina podpisała gospodarczą część umowy stowarzyszeniowej z Unią Europejską[332], co zostało negatywnie odebrane przez władze rosyjskie i przyczyniło się do dalszego pogorszenia relacji między oboma państwami.

---

[327] Wraz z rozpoczęciem agresji zbrojnej Rosji na Ukrainę wiosną 2014 roku, Ministerstwo Obrony Ukrainy rozpoczęło rekrutację do batalionów Obrony Terytorialnej, które tworzyły się przy obwodowych administracjach państwowych z mieszkańców-ochotników regionów. Więcej zob.: *Ministerstwo Obrony Narodowej: w rejonach powstają bataliony Obrony Terytorialnej*, z polowaniem na oficjalną wiadomość, 30 kwietnia 2014 r., ZN.UA (Dzerkalo tyżnia) https://zn.ua/ukr/POLITICS/minoboroni-hoche-zminiti-filosofiyu-viyskovogo-upravlinnya-142515_.html (dostęp 28.02.2024).

[328] A. Rácz, *Russia's Hybrid War in Ukraine...*, s. 36–49.

[329] N. Sorochynska, O. Gisem, *Historia Ukrainy…*, op. cit., s. 217.

[330] E. Mironowicz, *Rosja–Ukraina. 25 lat między «ograniczoną współpracą a ograniczoną konfrontacją*, „Studia z Dziejów Rosji i Europy Środkowo-Wschodniej" 2014, t. 49, s. 212–214.

[331] 28 maja 2014 r. P. Poroszenko zapowiedział, że „operacja antyterrorystyczna nie może trwać i nie będzie trwać dwa czy trzy miesiące. Powinna i będzie trwać godzinami…Wkrótce zobaczymy skuteczność operacji antyterrorystycznej. Więcej zob.: *Poroszenko: ATO powinno być krótkie i skuteczne,* wypowiedź P. Poroszenki (transmisja), 28 maja 2014 r., YouTube https://www.youtube.com/watch?v=fN5vYJ_hfSg (dostęp 28.02.2024).

[332] EU–Ukraine Association Agreement *Quick Guide to the Association Agreement*, signed 27 June 2014, official website of the European External Action Service https://www.eeas.europa.eu/sites/default/files/071215_eu-ukraine_association_agreement.pdf (dostęp 28.02.2024).

Do połowy lipca 2014 r. siłom ukraińskim udało się odzyskać kontrolę nad znaczną częścią terytoriów zajętych wcześniej przez separatystów. Nie zdołano jednak przejąć pełnej kontroli nad granicą ukraińsko-rosyjską, co umożliwiało dalszy napływ ludzi, sprzętu wojskowego i zaopatrzenia z terytorium Federacji Rosyjskiej[333].

Wybuch konfliktu na Wschodzie ujawnił również poważne problemy organizacyjne oraz logistyczne ukraińskich sił zbrojnych, wynikające z wieloletnich zaniedbań i niedofinansowania armii. W odpowiedzi na te problemy na Ukrainie rozwinął się bezprecedensowy ruch wolontariacki, który dostarczał wojsku wyposażenie, środki medyczne, żywność oraz specjalistyczny sprzęt wojskowy. Równocześnie organizacje społeczne wspierały osoby przesiedlone wewnętrznie, pomagały rodzinom ofiar konfliktu oraz uczestniczyły w poszukiwaniu osób zaginionych i uwolnieniu jeńców.

Działalność wolontariuszy opierała się przede wszystkim na oddolnej mobilizacji społecznej oraz mechanizmach crowdfundingowych[334]. Z czasem organizacje wolontariackie stały się jednym z najważniejszych elementów społecznego wsparcia państwa w warunkach wojny, funkcjonując we wszystkich większych miastach kontrolowanych przez Ukrainę, przy znaczącym wsparciu ukraińskiej diaspory za granicą[335].

Pod koniec lata 2014 roku bezpośrednie zaangażowanie sił rosyjskich doprowadziło do znaczących strat sił ukraińskich w rejonie Iłowajska. Jednocześnie pojawiło się realne zagrożenie zajęcia Mariupola (strategicznie ważnego miasta) oraz obwodu zaporoskiego, co skłoniło władze Ukrainy do podjęcia intensywnych działań dyplomatycznych na rzecz ograniczenia eskalacji konfliktu.

W wyniku negocjacji prowadzonych przy udziale przedstawicieli Ukrainy, Rosji, Francji i Niemiec w ramach tzw. „formatu normandzkiego" 5 września 2014 roku podpisano pierwsze porozumienie mińskie (Mińsk I)[336]. Dokument ten nie kończył konfliktu, lecz przewidywał wprowadzenie zawieszenia broni oraz szereg działań mających doprowadzić do jego deeskalacji. Protokół obejmował m.in. wymianę jeńców, dostarczenie

[333] *Ukraina nie kontroluje ponad 400 kilometrów granicy państwowej z Rosją-DPS*, z polowaniem na oficjalną wiadomość Państwowej służby granicznej Ukrainy, 28 listopada 2014 r., Radio Svoboda https://www.crisisgroup.org/visual-explainers/conflict-ukraines-donbas-visual-explainer (dostęp 28.02.2024).
[334] Więcej zob.: D. Gorelov, O. Kornievskyi, *Ruch wolontariacki: doświadczenie światowe i ukraińskie praktyki obywatelskie. Raport analityczny*, Kijów 2015, s.34 - 37.
[335] Ibidem.
[336] Protocol on the results of consultations of the Trilateral Contact Group, signed in Minsk, 5 September 2014, official website of the Organization for Security and Co-operation in Europe |https://www.osce.org/files/f/documents/a/a/123258.pdf (dostęp 28.02.2024).

pomocy humanitarnej oraz monitoring przestrzegania rozejmu przez Organizację Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie (OBWE)[337].

Porozumienie nie przewidywało uznania Donieckiej ani Ługańskiej Republiki Ludowej, natomiast zakładało nadanie szczególnego statusu części obwodów donieckiego i ługańskiego poprzez przyjęcie odpowiednich rozwiązań ustawowych przez Ukrainę[338]. W konsekwencji 16 września 2014 roku Rada Najwyższa Ukrainy uchwaliła ustawę dotyczącą szczególnego trybu samorządu lokalnego na wybranych obszarach Donbasu[339]. Mimo to porozumienie pozostawało nieprecyzyjne w wielu kluczowych kwestiach, w tym dotyczących przebiegu linii rozgraniczenia oraz mechanizmów kontroli przestrzegania zawieszenia broni.

Walki nie ustały jednak nawet po podpisaniu porozumienia. Według danych strony ukraińskiej oraz obserwatorów międzynarodowych w okresie od września 2014 r. do stycznia 2015 r. dochodziło do licznych naruszeń zawieszenia broni, a sytuacja militarna pozostawała niestabilna[340]. W odpowiedzi na eskalację konfliktu państwa zachodnie zdecydowały się na rozszerzenie sankcji gospodarczych wobec Federacji Rosyjskiej, jednak nie doprowadziło to do trwałej stabilizacji sytuacji w Donbasie.

Kolejnym etapem konfliktu były walki o Debalcewe na przełomie 2014 i 2015 roku. Miasto to stanowiło istotny węzeł komunikacyjny pomiędzy Donieckiem i Ługańskiem, dlatego jego kontrola miała znaczenie strategiczne dla obu stron konfliktu. Nasilenie działań wojennych doprowadziło do kolejnej rundy rozmów dyplomatycznych zakończonych podpisaniem 12 lutego 2015 r. drugiego porozumienia mińskiego (Mińsk II)[341].

Podczas spotkania przywódców Ukrainy, Rosji, Niemiec i Francji uzgodniono m.in. natychmiastowe zawieszenie broni, wycofanie ciężkiego uzbrojenia od linii kontaktu, monitoring realizacji porozumień przez OBWE oraz podjęcie działań politycznych mających doprowadzić do rozwiązania konfliktu. W praktyce jednak większość postanowień porozumienia nie została w pełni wdrożona. Konflikt stopniowo przekształcił się

[337] Ibidem, pkt 1–4 oraz 7–10.
[338] Ustawa Ukrainy *O specjalnej procedurze dla samorządu lokalnego w niektórych rejonach obwodów Donieckiego i Ługańskiego* z dnia 16 września 2014 roku nr 1680-VII, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1680-VII#Text (dostęp 28.02.2024).
[339] Ibidem.
[340] V.Vlasov, S. Kulchytskyi, *Historia Ukrainy*…, op. cit., s. 256.
[341] Package of Measures for the Implementation of the Minsk Agreements, adopted on 12 February 2015 in Minsk, official website of the Organization for Security and Co-operation in Europe https://www.osce.org/files/f/documents/5/b/140221.pdf (dostęp 28.02.2024).

w wojnę pozycyjną, prowadzoną wzdłuż liczącej około 420 km linii rozgraniczenia, na której po obu stronach rozmieszczono dziesiątki tysięcy żołnierzy[342].

Równolegle do działań militarnych Federacja Rosyjska wywierała na Ukrainę presję ekonomiczną. Obejmowała ona m.in. ograniczenia handlowe, wykorzystywanie dostaw gazu ziemnego jako instrumentu nacisku politycznego oraz działania wymierzone w ukraińską gospodarkę. Po 2014 r. Ukraina stopniowo ograniczała swoją zależność energetyczną od Rosji dzięki zwiększeniu importu gazu z państw Unii Europejskiej[343].

Istotnym wymiarem konfliktu stały się również operacje cybernetyczne. W latach 2015–2017 Ukraina była celem licznych ataków cybernetycznych wymierzonych zarówno w instytucje państwowe, jak i przedsiębiorstwa infrastruktury krytycznej. Szczególnie duże znaczenie miał atak z wykorzystaniem złośliwego oprogramowania NotPetya w 2017 r., który zakłócił funkcjonowanie szeregu ukraińskich instytucji oraz przedsiębiorstw[344]. Należy wspomnieć, że jednoczesne prowadzenie wojny, nałożenie sankcji przez USA[345] i UE[346] oraz wprowadzenie sankcji przez władze rosyjskie[347], a także gwałtowny spadek światowych cen ropy[348] zapewne były dla Rosji dotkliwe w skutkach.

---

[342] *Conflict in Ukraine's Donbas: A Visual Explainer*, International Crisis Group https://www.crisisgroup.org/visual-explainers/conflict-ukraines-donbas-visual-explainer (dostęp 28.02.2024).

[343] Por. P. De Micco, *The Russian-Ukrainian Gas Deal: Taking the Bite out of Winter?*, Directorate-General for External Policies, European Parliament, Brussels 2014, s. 4–8; A. Wilson, *Ukraine Crisis: What It Means for the West*, New Haven–London 2014, s. 157–170.

[344] E. Nakashima, *Russian military was behind 'NotPetya' cyberattack in Ukraine, CIA concludes*, 13 January 2018, The Washington Post https://www.washingtonpost.com/world/national-security/russian-military-was-behind-notpetya-cyberattack-in-ukraine-cia-concludes/2018/01/12/048d8506-f7ca-11e7-b34a-b85626af34ef_story.html (dostęp 28.02.2024).

[345] Sankcje USA zostały wydane w formie rozporządzeń wykonawczych prezydenta lub uchwalone przez Kongres tzw. Executive Orders (EO) nr 13660 (6.03.2014), 13661 (17.03.2014), 13662 (20.03.2014), 13685 (19.12.2014). Więcej zob.: *Ukraine and Russia Sanctions*, dane Departamentu Stanu USA, https://www.state.gov/division-for-counter-threat-finance-and-sanctions/ukraine-and-russia-sanctions (dostęp 11.12.2024).

[346] W marcu 2014 r. Unia Europejska zdecydowała się nałożyć sankcje na Rosję ze względu na jej zaangażowanie w konflikt na wschodzie Ukrainy, aneksję Krymu i zestrzelenie malezyjskiego samolotu pasażerskiego. Sankcje dotyczyły określonych osób i podmiotów i obejmowały: ograniczenia dyplomatyczne, zamrożenie aktywów i rachunków bankowych, a także zakazy gospodarcze i finansowe. 19 marca 2015 roku przywódcy UE postanowili uzależnić istniejący system sankcji od realizacji porozumień mińskich. Por..: *Sankcje UE wobec Rosji – kalendarium,* Dane Rady Unii Europejskiej, https://www.consilium.europa.eu/pl/policies/sanctions/restrictive-measures-against-russia-over-ukraine/history-restrictive-measures-against-russia-over-ukraine/ (dostęp 28.02.2024).

[347] W sierpniu 2014 r. Rosja nałożyła odwetowe „kontrsankcje", zakazując importu produktów rolnych z krajów, które wprowadziły lub poparły antyrosyjskie sankcje (w tym UE, USA, Kanada, Australia i Norwegia). Więcej zob.: Dekret Prezydenta Federacji Rosyjskiej *W sprawie stosowania niektórych specjalnych środków ekonomicznych w celu zapewnienia bezpieczeństwa Federacji Rosyjskiej* z dnia 6 sierpnia 2014 r. nr 560, http://kremlin.ru/events/president/news/46404 (dostęp 28.02.2024).

[348] Przeciętna cena ropy naftowej typu Brent w styczniu 2016 r. cena ta spadła do 27,72 USD za baryłkę, osiągając tym samym najniższy poziom notowany przez ostatnie 13 lat. Ten gwałtowny spadek ceny ropy spowodował istotną dewaluację narodowej waluty Rosji. Więcej zob.: *Europe Brent Spot Price FOB*, data from the United States Energy Information Administration for 1987-2016 period https://www.eia.gov/dnav/pet/hist/LeafHandler.ashx?n=PET&s=RBRTE&f=M (dostęp 28.02.2024).

Jednak pomimo poważnych strat gospodarczych i spadku stopy życiowej Rosjan nie osłabiło to agresji Rosji na Ukrainę.

Jednocześnie konflikt ujawnił potrzebę reorganizacji systemu zarządzania na obszarach objętych działaniami wojennymi. W odpowiedzi na ograniczoną skuteczność części władz lokalnych utworzono administracje cywilno-wojskowe, które przejęły część zadań związanych z zapewnieniem bezpieczeństwa oraz funkcjonowaniem podstawowych usług publicznych[349]. W dniu 17 marca 2015 r. Rada Najwyższa Ukrainy uznała część terytoriów obwodów donieckiego i ługańskiego za tymczasowo okupowane przez Federację Rosyjską[350].

Kolejna zmiana nastąpiła 30 kwietnia 2018 r., kiedy zakończono formalnie operację antyterrorystyczną (ATO), zastępując ją Operacją Sił Połączonych (JFO). Zmiana ta miała przede wszystkim znaczenie organizacyjne i prawne, nie doprowadziła jednak do zasadniczego przełomu militarnego[351].

Istotnym elementem funkcjonowania państwa ukraińskiego w warunkach konfliktu pozostawał proces demokratyczny. Pomimo wojny odbywały się kolejne wybory prezydenckie, parlamentarne i samorządowe, a instytucje państwowe kontynuowały działalność na terytoriach znajdujących się pod kontrolą Kijowa. W wyborach prezydenckich w 2019 roku. zwyciężył Wołodymyr Zełenski, który zapowiadał podjęcie nowych prób pokojowego rozwiązania konfliktu. Mimo wznowienia dialogu w ramach formatu normandzkiego oraz dalszych prac grupy kontaktowej w Mińsku nie udało się jednak osiągnąć trwałego porozumienia politycznego[352].

Należy podkreślić, że mimo ograniczonej skuteczności porozumień mińskich przez cały okres konfliktu zbrojnego w Donbasie (2014–2021) nie przerwano negocjacji prowadzonych w ramach Trójstronnej Grupy Kontaktowej w Mińsku[353]. Choć efektywność

---

[349] Więcej zob.: Ustawa Ukrainy *O administracji cywilno-wojskowej* z dnia 3 lutego 2015 r. nr 141-VIII, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/141-19#Text (dostęp 28.02.2024).

[350] Uchwała Rady Najwyższej *Ukrainy O uznaniu niektórych dzielnic, miast, miasteczek i wsi obwodów donieckiego i ługańskiego za terytoria tymczasowo okupowane* z dnia 17 marca 2015 r. nr 254-VIII, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254-19#Text (dostęp 28.02.2024).

[351] Ustawa Ukrainy *O szczególnych cechach polityki państwa w zakresie zapewnienia suwerenności państwowej Ukrainy na tymczasowo okupowanych terytoriach w obwodach donieckim i ługańskim* z dnia 18 stycznia 2018 r. nr 2268-VIII, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2268-19#Text (dostęp 28.02.2024).

[352] *Ogólne uzgodnione wnioski ze szczytu paryskiego w formacie normandzkim 9 grudnia 2019 r.*, wiadomość z 10 grudnia 2019 r., https://www.president.gov.ua/news/zagalni-uzgodzheni-visnovki-parizkogo-samitu-v-normandskomu-58797 (dostęp 28.02.2024). Por.: *Zełenski stwierdził potrzebę rozszerzenia formatu „Normandia" i unowocześnienia „Mińska"*, 27 lutego 2021 r., Radio Svoboda https://www.radiosvoboda.org/a/news-zelenskyi-normandskyi-format-minsk/31225652.html (dostęp 28.02.2024).

[353] Trójstronna Grupa Kontaktowa ds. Ukrainy (znana również jako Trójstronna Grupa Kontaktowa ds. Pokojowego Rozwiązania Sytuacji na Wschodzie Ukrainy) była grupą złożoną z przedstawicieli Ukrainy, Federacji Rosyjskiej i Organizacji Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie (OBWE), utworzoną w celu

tego formatu była ograniczona, umożliwił on utrzymanie kanałów komunikacji pomiędzy stronami konfliktu oraz doprowadził do przeprowadzenia kilku wymian jeńców i osób przetrzymywanych po obu stronach linii rozgraniczenia. Jednocześnie kwestia więźniów pozostawała istotnym elementem negocjacji rosyjsko-ukraińskich, wykorzystywanym przez strony jako narzędzie nacisku politycznego.

W latach 2014–2021 konflikt wywołał także poważne skutki gospodarcze i społeczne dla Ukrainy. W wyniku utraty kontroli nad Krymem oraz częścią Donbasu państwo utraciło znaczną część swojego potencjału gospodarczego i przemysłowego. Wojna doprowadziła do znaczącego pogorszenia sytuacji gospodarczej państwa, obejmującego spadek produktu krajowego brutto, wzrost inflacji, osłabienie waluty krajowej oraz zmniejszenie rezerw walutowych[354]. Skutki wojny były odczuwalne nie tylko w sferze ekonomicznej. Działania zbrojne doprowadziły do zniszczenia znacznej części infrastruktury przemysłowej Donbasu, masowych przesiedleń ludności cywilnej oraz przekształcenia strefy konfliktu w jeden z najbardziej zaminowanych obszarów świata[355]. W rezultacie około 7% terytorium Ukrainy pozostawało poza kontrolą władz centralnych, obejmując Krym oraz część obwodów donieckiego i ługańskiego[356].

Powyższe dane pokazują skalę wyzwań, przed którymi stanęło państwo ukraińskie po 2014 r. Celem działań militarnych, politycznych, gospodarczych i informacyjnych

ułatwienia dyplomatycznego rozwiązania wojny w Donbasie na Ukrainie w 2014. W jej skład wchodziło kilka podgrup. Więcej zob.: dane o rezultatach pracy Trójstronnej Grupy Kontaktowa ds. Ukrainy w okresie 2014-2022 na oficjalnej stronie internetowej Organizacji Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie https://www.osce.org/gsearch?qr=+Trilateral+Contact+Group (dostęp 28.02.2024).

[354] Zob. *Wskaźniki cen konsumpcyjnych w latach 1991-2019,* dane statystyczne Narodowej Służby Statystycznej Ukrainy https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2006/ct/cn_rik/isc/isc_u/isc_m_u.htm (dostęp 28.02.2024); *Dynamika rezerw międzynarodowych*, dane statystyczne Narodowego Banku Ukrainy https://bank.gov.ua/ua/markets/international-reserves-allinfo/dynamics?startDate=01.02.2003&endDate=01.12.2015 (dostęp 28.02.2024), *Oficjalny kurs wymiany hrywny w stosunku do walut obcych,* dane statystyczne Narodowego Banku Ukrainy https://bank.gov.ua/ua/markets/exchangerate-chart?cn%5B%5D=USD&startDate=01.01.2006&endDate=01.01.2016 (dostęp 28.02.2024).

[355] W marcu 2015 roku, według Biura ONZ ds. Koordynacji Pomocy Humanitarnej, liczba przesiedleńców wewnętrznych na terenie Ukrainy wyniosła 1 mln 177 tys. Największa liczba osób wewnętrznie przesiedlonych znajdowała się na terenach bezpośrednio otaczających obszar dotknięty konfliktem zbrojnym, na kontrolowanych przez rząd ukraiński terenach obwodów donieckiego i ługańskiego, a także w obwodach charkowskim, dnieprowskim i zaporoskim. Natomiast za granicą przebywało ponad 760 tys. uchodźców z Ukrainy. Z tego ponad 625 tys. wyjechało do Rosji, ponad 80 tys. na Białoruś, a ponad 44 tys. do Polski. Około 3 miliony Ukraińców zamieszkiwały na terytoriach okupowanych. Por. *Ukraine: Overview of population displacement (as of 23 March 2015)*, 27 March 2015, UN Office for the Coordination of Humanitarian Affairs https://reliefweb.int/map/ukraine/ukraine-overview-population-displacement-23-march-2015 (dostęp 28.02.2024), *Conflict in Ukraine's Donbas: A Visual Explainer*, International Crisis Group https://www.crisisgroup.org/visual-explainers/conflict-ukraines-donbas-visual-explainer (dostęp 28.02.2024).

[356] Więcej zob.: *Przemówienie prezydenta Poroszenki na posiedzeniu Zgromadzenia Ogólnego ONZ w sprawie okupacji rosyjskiej – 20.02.2019,* transmisja wystąpienia, 20 lutego 2019 r., YouTube https://www.youtube.com/watch?v=0MckuSGXebE (dostęp 28.02.2024).

wspieranych przez Federację Rosyjską było nie tylko utrzymanie kontroli nad częścią terytorium Ukrainy, lecz również destabilizacja państwa ukraińskiego, osłabienie władz centralnych oraz ograniczenie jego samodzielności politycznej i geopolitycznej.

Jednocześnie warto podkreślić, że pomimo tych strat oraz trwającego konfliktu zbrojnego ukraińskie instytucje państwowe nadal funkcjonowały na terytoriach pozostających pod kontrolą władz w Kijowie. Rząd centralny, administracja publiczna, organy samorządu terytorialnego, sądy, służby bezpieczeństwa oraz inne instytucje państwa zachowały zdolność do wykonywania podstawowych funkcji publicznych[357]. Ukraina kontynuowała również proces reform, w tym reformy samorządowej i decentralizacyjnej, a także rozwijała system wsparcia dla osób wewnętrznie przesiedlonych[358]. W szczególności kontynuowano reformę decentralizacji, która odegrała istotną rolę w zwiększeniu odporności instytucjonalnej państwa po 2022 r.

Istotnym przejawem zachowania ciągłości funkcjonowania państwa było regularne przeprowadzanie procesów wyborczych. W analizowanym okresie odbyły się wybory prezydenckie (2014 i 2019), parlamentarne (2014 i 2019) oraz wybory samorządowe (2015 i 2020), co świadczyło o utrzymaniu podstawowych mechanizmów demokratycznych pomimo trwającego konfliktu zbrojnego[359].

W konsekwencji można stwierdzić, że mimo utraty części terytorium, znacznych kosztów gospodarczych i społecznych oraz długotrwałego konfliktu zbrojnego państwo ukraińskie zachowało zdolność do wykonywania swoich podstawowych funkcji. Fakt ten stanowi istotną przesłankę do analizy funkcjonowania Ukrainy w kategoriach eufunkcji państwa w warunkach zagrożenia egzystencjalnego.

2.5 „Specjalna wojskowa operacja" Władimira Putina jako jawna agresja przeciwko Ukrainie

15 lutego 2022 r. Duma Państwowa Federacji Rosyjskiej przyjęła uchwałę wzywającą prezydenta Władimira Putina do uznania tzw. Donieckiej Republiki Ludowej (DRL)

[357] Więcej. na temat Ukrainy zob. w raportach Freedom House Nation in tranzit za lata 2014-2019 https://freedomhouse.org/country/ukraine/nations-transit/2014 (dostęp 28.02.2024).
[358] Więcej zob.: O. Bojko, *Ukraina: modernizacja państwa w latach 2014-2020*, Wielka Encyklopedia Ukraińska https://vue.gov.ua/Україна:_модернізація_держави_у_2014–2020 (dostęp 28.02.2024).
[359] Zob. Dane rządowe o wyborach prezydenckich w Ukrainie w okresie 2014-2021, oficjalny portal Centralnej Komisji Wyborczej (CKW) Ukrainy https://www.cvk.gov.ua/vibory_category/vibori-prezidenta-ukraini.html (dostęp 28.02.2024), Dane rządowe o wyborach parlamentarnych w Ukrainie w okresie 2014-2021, oficjalny portal CKW Ukrainy https://www.cvk.gov.ua/vibory_category/vibori-narodnih-deputativ-ukraini.html (dostęp 28.02.2024), Dane rządowe o wyborach lokalnych w Ukrainie w okresie 2014-2021, oficjalny portal CKW Ukrainy https://www.cvk.gov.ua/pls/vm2015/wm001pt001f01=100.html (dostęp 28.02.2024).

oraz Ługańskiej Republiki Ludowej (ŁRL) za niepodległe państwa. Kilka dni później, 21 lutego 2022 roku. Federacja Rosyjska oficjalnie uznała oba podmioty za niezależne państwa[360] oraz podpisała z nimi traktaty „O przyjaźni, współpracy i wzajemnej pomocy"[361]. Następnie prezydent Rosji wydał rozkaz skierowania wojsk rosyjskich na kontrolowane przez separatystów obszary Donbasu, określając ich obecność mianem „misji pokojowej".

24 lutego 2022 roku Federacja Rosyjska rozpoczęła pełnoskalową inwazję na Ukrainę. O godzinie 5 czasu moskiewskiego Władimir Putin ogłosił rozpoczęcie tzw. „specjalnej operację wojskowej"[362], której deklarowanymi celami miały być „demilitaryzacja" i „denazyfikacja Ukrainy"[363]. W praktyce działania te oznaczały rozpoczęcie zakrojonej na szeroką skalę operacji wojskowej przeciwko suwerennemu państwu, prowadzonej jednocześnie z kilku kierunków strategicznych: z terytorium Federacji Rosyjskiej, Białorusi oraz okupowanego Krymu[364].

Według informacji publikowanych przez zachodnie służby wywiadowcze oraz późniejszych analiz wojskowych rosyjski plan operacyjny zakładał szybkie osiągnięcie przewagi w powietrzu, dezorganizację ukraińskiego systemu dowodzenia, okrążenie Kijowa oraz doprowadzenie do załamania centralnych organów władzy w ciągu kilku dni od

[360] Dekret Prezydenta Federacji *Rosyjskiej W sprawie uznania Donieckiej Republiki Ludowej* z dnia 21 lutego 2022 r. nr 71, http://publication.pravo.gov.ru/Document/View/0001202202220002 (dostęp 17.09.2023). Patrz też: Dekret Prezydenta Federacji Rosyjskiej *W sprawie uznania Ługańskiej Republiki Ludowej* z dnia 21 lutego 2022 r. nr 72 http://publication.pravo.gov.ru/Document/View/0001202202220001 (dostęp 17.09.23).

[361] Traktat o przyjaźni, współpracy i wzajemnej pomocy między Federacją Rosyjską a Ługańską Republiką Ludową z dnia 21 lutego 2022 r., http://publication.pravo.gov.ru/Document/View/0001202202280002 (dostęp 17.09.23). Patrz też: Traktat o przyjaźni, współpracy i wzajemnej pomocy między Federacją Rosyjską a Doniecką Republiką Ludową z dnia 21 lutego 2022 r., http://publication.pravo.gov.ru/Document/View/0001202202280001 (dostęp 17.09.2023).

[362] W rosyjskiej terminologii wojskowej nie ma ogólnie przyjętej lub formalnej definicji pojęcia „specjalna operacja wojskowa". Termin ten jest zbieżny z wojskowym terminem „operacja specjalna", który oznacza rozwiązanie lokalnych zadań wojskowo-politycznych przez niewielkie siły profesjonalnych jednostek specjalnych. Głównymi cechami charakterystycznymi „operacji specjalnej" są tajność przygotowań i realizacji, element zaskoczenia i szybkość działań. Por. R.N. Mc Dermott, C. K. Bartles. *Defining the "Special Military Operation",* „Russian Studies Series" September 2022, 05/2022, https://www.ndc.nato.int/defining-the-special-military-operation (dostęp 28.02.2024). Warto dodać, że w rosyjskiej narracji politycznej termin „specjalna operacja wojskowa" jest głównym określeniem wojny przeciwko Ukrainie i zastępuje pojęcie „wojny", której rosyjskie władze i państwowe media unikały w pierwszych miesiącach inwazji. Posługiwanie się terminem „wojna" w kontekście inwazji na Ukrainę może prowadzić do ścigania przez rosyjskie władze na mocy „ustawy o fałszywych wiadomościach" przyjętej 4 marca 2022 r., ponieważ „wojna" nie odpowiada oficjalnemu stanowisku Rosji, a zatem stanowi dezinformację w świetle rosyjskiego prawa. Więcej zob.: *Przyjęto poprawki dotyczące...,* op. cit.

[363] Orędzie Prezydenta Federacji Rosyjskiej z dnia 24 lutego 2022 r., http://kremlin.ru/events/president/news/67843 (dostęp 17.09.23).

[364] W zachodnich (w tym polskich) i ukraińskich źródłach naukowych wykorzystuję się zarówno terminy „inwazja", „inwazja na pełna skalę" jak też „wojna" i „pełnoskalowa wojna" Rosji przeciwko Ukrainie.

rozpoczęcia inwazji[365]. W części opracowań wskazuje się również, że zakładano zastąpienie legalnych władz Ukrainy administracją bardziej przychylną Moskwie, a jednym z potencjalnych kandydatów do odegrania istotnej roli politycznej miał być były prezydent Ukrainy Wiktor Janukowycz[366].

Za pośrednie potwierdzenie przekonania władz rosyjskich o rychłym zwycięstwie uznawana jest również przedwcześnie opublikowana przez państwową agencję informacyjną RIA Nowosti depesza przedstawiająca rosyjską operację jako zakończoną sukcesem i opisująca Ukrainę jako państwo ponownie zintegrowane z rosyjską przestrzenią polityczną[367].

W pierwszych godzinach wojny przeprowadzono zmasowane ataki rakietowe i lotnicze na lotniska wojskowe, magazyny uzbrojenia, stanowiska dowodzenia oraz infrastrukturę krytyczną na obszarze całej Ukrainy. Jednocześnie rosyjskie wojska lądowe rozpoczęły ofensywę w kierunku Kijowa, Charkowa, Sum, Czernihowa, Chersonia i Mariupola[368]. Skala zaangażowanych sił sprawiła, że konflikt rosyjsko-ukraiński stał się największą wojną w Europie od zakończenia II wojny światowej. W działaniach wojennych wykorzystano niemal wszystkie rodzaje uzbrojenia pozostające w dyspozycji Federacji Rosyjskiej, w tym lotnictwo, systemy rakietowe, artylerię, wojska pancerne oraz marynarkę wojenną[369].

Rosyjskie działania wojenne od początku wywoływały poważne kontrowersje w świetle międzynarodowego prawa humanitarnego. Liczne organizacje międzynarodowe, organizacje praw człowieka oraz instytucje państwowe dokumentowały przypadki ataków na ludność cywilną oraz obiekty nieposiadające znaczenia militarnego, w tym szpitale, szkoły, budynki mieszkalne i infrastrukturę komunalną[370]. Szczególne znaczenie miały wydarzenia w Buczy, Irpieniu oraz Iziumie, gdzie po wycofaniu wojsk rosyjskich ujawniono dowody masowych naruszeń praw człowieka, będących przedmiotem śledztw

[365] Zob. np. M. Kofman, R. Lee, *Ukraine and Russia: Lessons Learned from the First Phase of the War*, CNA, Arlington 2022, s. 6–15; L. Freedman, *Command: The Politics of Military Operations from Korea to Ukraine*, London 2022, s. 357–364.
[366] J. Winiecki, *Rząd marionetkowy w Kijowie? Putin ma w głowie sowiecką strategię*, 28 lutego 2022 r., Polityka https://www.polityka.pl/tygodnikpolityka/swiat/2156331,1,rzad-marionetkowy-w-kijowie-sowiecka-strategia-putina.read (dostęp 17.09.2023).
[367] A. Jastrzębski, *Niezbity dowód na fiasko planu Putina. Wpadka rosyjskiej agencji,* 28 lutego 2022 r., WP Wiadomości https://wiadomosci.wp.pl/niezbity-dowod-na-fiasko-planu-putina-wpadka-agencji-z-rosji-6742127344458240a (dostęp 17.09.2023).
[368] M. Kofman, R. Lee, *Ukraine and Russia…,* s. 6–12.
[369] International Institute for Strategic Studies (IISS), *The Military Balance 2023*, London 2023, s. 184–189.
[370] Freedom House, *Freedom in World 2024. Ukraine* …., op. cit.

prowadzonych przez organy ukraińskie, Międzynarodowy Trybunał Karny oraz organizacje międzynarodowe[371].

Równolegle do działań militarnych na okupowanych obszarach podejmowano działania zmierzające do integracji tych terytoriów z Federacją Rosyjską. Obejmowały one między innymi zmianę programów nauczania, wprowadzanie rosyjskich standardów administracyjnych, paszportyzację mieszkańców oraz modyfikację przestrzeni symbolicznej i kulturowej. Zjawiska te były interpretowane przez część badaczy jako element szerszej polityki podporządkowania okupowanych terytoriów rosyjskiej przestrzeni politycznej i kulturowej[372].

Istotnym problemem humanitarnym stały się również przymusowe przesiedlenia ludności cywilnej i deportacje dzieci z terenów objętych działaniami wojennymi[373]. Kwestie te stały się przedmiotem zainteresowania organizacji międzynarodowych, Rady Europy, Organizacji Narodów Zjednoczonych oraz Międzynarodowego Trybunału Karnego[374]. Według oficjalnych danych władz rosyjskich do połowy 2023 roku z terytorium Ukrainy do Federacji Rosyjskiej przewieziono setki tysięcy dzieci, co wywołało szeroką debatę dotyczącą zgodności tych działań z normami międzynarodowego prawa humanitarnego i praw człowieka[375].

W przeciwieństwie do wydarzeń z 2014 r. pełnoskalowa inwazja z lutego 2022 r. oznaczała odejście od strategii działań pośrednich i hybrydowych na rzecz otwartego użycia regularnych sił zbrojnych. Tym samym konflikt przeszedł z fazy ograniczonej wojny prowadzonej głównie na obszarze Donbasu do etapu jawnej agresji międzypaństwowej, której stawką stało się dalsze istnienie i funkcjonowanie państwa ukraińskiego.

---

[371] Ibidem.

[372] Ibidem.

[373] W maju 2022 roku Putin podpisał ustawę, która ułatwiła Rosjanom adopcję ukraińskich dzieci i uprościła procedurę przyznawania obywatelstwa rosyjskiego ukraińskim sierotom lub osobom pozbawionym opieki rodzicielskiej, zob. Dekret Prezydenta Federacji Rosyjskiej *O wprowadzeniu zmian do dekretu Prezydenta Federacji Rosyjskiej z dnia 24 kwietnia 2019 r. nr 183 „O określeniu w celach humanitarnych kategorii osób uprawnionych do składania wniosków o przyjęcie do obywatelstwa Federacji Rosyjskiej w trybie uproszczonym" oraz dekretu Prezydenta Federacji Rosyjskiej z dnia 29 kwietnia 2019 r. nr 187 „O niektórych kategoriach obcokrajowców i osób bez obywatelstwa, które mogą ubiegać się o obywatelstwo Federacji Rosyjskiej w trybie uproszczonym"* z dnia 30 maja 2022 r. nr 330, http://publication.pravo.gov.ru/Document/View/0001202205300008 (dostęp 28.02.2024).

[374] *Resolution 2605: Deportation and forcible transfer of Ukrainian children to the Russian Federation,* adopted 27 April 2023 by Parliamentary Assembly of the Council of Europe, official website of Parliamentary Assembly of the Council of Europe https://pace.coe.int/en/files/31776 (dostęp 28.02.2024).

[375] Ibidem. Zob. też Ustawa Ukrainy *O zatwierdzeniu dekretu Prezydenta Ukrainy O wprowadzeniu stanu wojennego w Ukrainie* z dnia 24 lutego 2022 r. nr 2102-IX, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2102-20#Text (dostęp 17.09.2023).

2.6 Ogłoszenie stanu wojennego w Ukrainie w reakcji na zbrojną agresję

Reakcja ukraińskich władz na pełnoskalową agresję Federacji Rosyjskiej z 24 lutego 2022 roku była szybka, zdecydowana i wielopoziomowa. Bezpośrednio po rozpoczęciu rosyjskiej inwazji prezydent Ukrainy Wołodymyr Zełenski wprowadził na całym terytorium państwa stan wojenny na okres 30 dni, który następnie został zatwierdzony przez Radę Najwyższą Ukrainy[376]. Jednocześnie ogłoszono powszechną mobilizację, uruchomiono procedury powoływania rezerwistów, rozpoczęto formowanie nowych jednostek obrony terytorialnej oraz otwarto możliwość masowego zgłaszania się ochotników do służby wojskowej [377].

Władze państwowe bardzo szybko skoordynowały działania Sił Zbrojnych Ukrainy, Gwardii Narodowej, Służby Bezpieczeństwa oraz pozostałych struktur odpowiedzialnych za bezpieczeństwo państwa[378]. Istotne znaczenie miały również reformy decentralizacyjne realizowane jeszcze przed 2022 rokiem, które zwiększyły zdolność władz regionalnych i lokalnych do samodzielnego działania w sytuacjach kryzysowych oraz ułatwiły organizację obrony na poziomie lokalnym[379].

W pierwszych tygodniach wojny walki obejmowały niemal cały obszar państwa. Rosyjskie siły zbrojne prowadziły równoległe operacje lądowe, lotnicze i rakietowe, natomiast wojska ukraińskie koncentrowały się na obronie głównych kierunków natarcia przeciwnika[380]. Działania strony rosyjskiej charakteryzowały się przy tym brutalnością

---

[376] Ustawa Ukrainy *O zatwierdzeniu dekretu Prezydenta Ukrainy O wprowadzeniu stanu wojennego w Ukrainie* z dnia 24 lutego 2022 r. nr 2102-IX, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2102-20#Text (dostęp 17.09.2023).

[377] Konstytucja Ukrainy z dnia 28.06.1996 r. przewiduje obowiązek obywateli do obrony swojego kraju, w tym w obliczu zagrożenia jego suwerenności i integralności terytorialnej. Jedną z kluczowych norm, która prawnie zobowiązuje obywateli do udziału w obronie państwa, zwłaszcza w kontekście agresji zbrojnej, jest art. 65 Konstytucji Ukrainy, który wprost określa, że „*obrona Ojczyzny, niepodległości i integralności terytorialnej Ukrainy jest obowiązkiem obywateli Ukrainy*". Jest to nie tylko prawo, lecz także konstytucyjny obowiązek każdego obywatela. Więcej zob.: Artykuł 65 Konstytucji Ukrainy…, op. cit.

[378] Zgodnie z art. 17 Konstytucji Ukrainy obrona Ukrainy, ochrona jej suwerenności, integralności terytorialnej i nienaruszalności przysługuje Siłom Zbrojnym Ukrainy. Oznacza to, że w czasie wojny struktury wojskowe pełnią tę funkcję, a obywatele są zobowiązani do udziału w obronie poprzez mobilizację, służbę lub inne formy uczestnictwa. Więcej zob.: Artykuł 17 Konstytucji Ukrainy…, op. cit.

[379] S. Deborah, *Ukraine's third wave of military reform 2016–2022 – building a military able to defend Ukraine against the Russian invasion,* w „Defense & Security Analysis, Taylor & Francis Journals, Vol. 39(3), s. 312-328, Y. Alshamy, and others, *Polycentric defense, Ukraine style: explaining Ukrainian resilience against invasion*, „GMU Working Paper in Economics" 2023, Nr 23-0339(1), s. 36-58.

[380] M. Clark, G. Barros, K.Stepanenko, *Russia-Ukraine Warning Update: Russian Offensive Campaign Assessment, February 25, 2022*, 25 February 2022, Institute for the Study of War https://www.understandingwar.org/backgrounder/russia-ukraine-warning-update-russian-offensive-campaign-assessment-february-25-2022 (dostęp 17.10.2023).

wobec ukraińskiej ludności cywilnej (w tym dokonywaniem zbrodni wojennych oraz działaniami dezinformacyjnymi)[381].

Mimo początkowej przewagi militarnej Rosji zakładane cele operacyjne nie zostały osiągnięte. Wobec skutecznego oporu wojsk ukraińskich oraz problemów logistycznych pod koniec marca 2022 r. Rosja została zmuszona do wycofania większości sił z obwodu kijowskiego i rezygnacji z planu szybkiego zdobycia stolicy[382].

Zapewnienie obrony Kijowa oraz utrzymanie ciągłości funkcjonowania centralnych organów państwowych stało się kluczowym elementem reakcji władz Ukrainy. Szczególne znaczenie miała decyzja prezydenta Wołodymyra Zełenskiego, członków rządu oraz kierownictwa państwa o pozostaniu w stolicy pomimo bezpośredniego zagrożenia jej zajęcia przez wojska rosyjskie. W wymiarze politycznym i symbolicznym decyzja ta stała się istotnym czynnikiem wzmacniającym morale społeczeństwa ukraińskiego, które zjednoczyło się w oporze wobec agresora[383] oraz sygnałem dla społeczności międzynarodowej, że państwo zamierza kontynuować opór wobec agresji[384].

Warto dodać, że w pierwszych miesiącach wojny państwo ukraińskie wykazało znaczną zdolność adaptacji do nowych warunków funkcjonowania. Przeprowadzono reorganizację systemu logistycznego, relokowano część centrów dowodzenia oraz dostosowano struktury zarządzania państwem i siłami zbrojnymi do dynamicznie zmieniającej się sytuacji na froncie[385]. Pozwoliło to utrzymać ciągłość działania instytucji publicznych oraz skutecznie koordynować działania obronne mimo skali zagrożenia.

Równolegle z działaniami militarnymi Ukraina prowadziła intensywną działalność dyplomatyczną. Prezydent Wołodymyr Zełenski regularnie występował przed parlamentami oraz przywódcami państw zachodnich a także w organizacjach międzynarodowych

---

[381] *The Russian Federation's aggression against Ukraine: ensuring accountability for serious violations of international humanitarian law and other international crimes,* report, doc. 15510, 26 April 2022 Committee on Legal Affairs and Human Rights, Official website of PACE https://pace.coe.int/en/files/29995/html#_TOC_d185e40 (dostęp 17.09.23).

[382] M. Clark, G. Barros, K. Hird, *Russian Offensive Campaign Assessment, April 1, 2022*, 1 April 2022, Institute for the Study of War https://www.understandingwar.org/backgrounder/russian-offensive-campaign-assessment-april-1 (dostęp 17.10.2023).

[383] Congressional Research Service, *Russia's War in Ukraine: Military and Intelligence Aspects*, CRS Report Nr R47068, Washington 2022, Library of the Congress of USA https://sgp.fas.org/crs/row/R47068.pdf (dostęp 17.10.2023).

[384] Więcej zob.: A. Demczuk, *Idealized Influence of President Volodymyr Zelensky*, „Politeja" 2023, Nr 5(86), s. 329-341.

[385] Więcej zob.: R. Bandura, J. Staguhn , B.Jensena, *Modernizing Ukraine's Transport and Logistics Infrastructure*, raport specjalny, 20 października 2022 r. https://csis-website-prod.s3.amazonaws.com/s3fs-public/publication/221020_Bandura_Ukraine_Infrastructure.pdf (dostęp 17.10.2023), H. Gruenwald, *Ukraine Military Logistics Early Days,* March 2022, https://www.researchgate.net/publication/359023734_Ukraine_Military_Logistics_Early_Days (dostęp 17.09.2023).

(ONZ, NATO i UE), apelując o zwiększenie pomocy wojskowej, finansowej i humanitarnej dla Ukrainy[386]. Działania te przyczyniły się do uruchomienia szerokiego programu wsparcia międzynarodowego obejmującego m.in. dostawy uzbrojenia, pomocy finansową i gospodarczą oraz sankcje nakładane na Federację Rosyjską.

Istotnym elementem ukraińskiej strategii okazała się również polityka informacyjna. Już od pierwszych dni wojny władze państwowe prowadziły intensywną komunikację z obywatelami za pośrednictwem codziennych wystąpień prezydenta, komunikatów sztabu generalnego oraz kanałów informacyjnych administracji państwowej[387]. Ważną rolę odegrał także całodobowy program informacyjny *Jedyni Nowyny* (ukr. *Єдині новини),* który umożliwiał koordynację przekazu medialnego oraz przeciwdziałanie rosyjskim działaniom dezinformacyjnym[388].

Jednocześnie państwo podjęło szereg działań mających na celu zapewnienie bezpieczeństwa wewnętrznego. Obejmowały one między innymi ograniczenie działalności prorosyjskich partii i mediów, ściganie przypadków kolaboracji oraz tworzenie nowych mechanizmów koordynacji pomocy humanitarnej[389]. Uruchomiono również platformę UNITED24, której celem było pozyskiwanie międzynarodowych środków finansowych na potrzeby obronności, pomocy humanitarnej oraz odbudowy infrastruktury[390].

Pełnoskalowa inwazja doprowadziła do bezprecedensowej mobilizacji społeczeństwa ukraińskiego. Zjawisko to stanowiło jeden z najważniejszych czynników wzmacniających zdolności adaptacyjne państwa. Już w pierwszych dniach wojny około 100 tys.

---

[386] Więcej zob. na oficjalnej stronie prezydenta Ukrainy: https://www.president.gov.ua/videos/videos-archive?date-from=24-02-2022&date-to= (dostęp 17.10.2023).

[387] Codzienna komunikacja publiczna została ustanowiona nie tylko poprzez tradycyjne median (prasa, telewizja, lecz także w Internecie. Przykładowo: Sztab Generalny Sił Zbrojnych komunikował się w kilku sieciach społecznościowych, w tym za pośrednictwem oficjalnej strony internetowej Sił Zbrojnych Ukrainy (https://www.zsu.gov.ua (dostęp 17.09.2023)), internetowej strony Sztabu Generalnego Sił Zbrojnych Ukrainy na Twitter (od 2023 serwis społecznościowy X, https://x.com/generalstaffua (dostęp 17.09.2023)), strony internetowej Sztabu Generalnego Sił Zbrojnych Ukrainy w Instagram (https://www.instagram.com/uaf_general_staff/ (dostęp 17.09.2023)), strony internetowej Sztabu Generalnego Sił Zbrojnych Ukrainy w Telegram (https://t.me/GeneralStaffZSU (dostęp 17.09.2023)), strony internetowej Sztabu Generalnego Sił Zbrojnych Ukrainy na Facebook (https://www.facebook.com/GeneralStaff.ua/ (dostęp 17.09.2023)).

[388] K. Bakayevych, *Ukraiński teleturniej „jednolite wiadomości" podczas rosyjskiej inwazji na pełną skalę: propaganda, pr czy konieczność?*, „Zintegrowane Komunikacje" 2024, Nr 1 (17), s. 139-144.

[389] A. Yermak, *Centrum Koordynacji Kwestii Humanitarnych i Społecznych aktywnie i skutecznie pracuje nad rozwiązaniem konkretnych problemów Ukraińców w czasie wojny*, 10 marca 2022 r., oficjalny portal Prezydenta Ukrainy https://www.president.gov.ua/news/koordinacijnij-shtab-z-gumanitarnih-i-socialnih-pitan-aktivn-73469 (dostęp 17.09.2023).

[390] Globalna inicjatywa wspierająca Ukrainę została uruchomiona przez ukraińskie władze w dniu 5 maja 2022 r. Por. oficjalny portal rządowy *UNITED24*: https://u24.gov.ua/uk (dostęp 17.09.23).

osób zgłosiło się do jednostek obrony terytorialnej[391]. Szczególnego znaczenia nabrał wspomniany już ruch wolontariacki, który organizował transport pomocy humanitarnej, wyposażenia wojskowego, środków medycznych oraz wsparcie logistyczne dla wojska [392]. Doświadczenia zdobyte podczas konfliktu w Donbasie w latach 2014–2021 pozwoliły szybko uruchomić mechanizmy samoorganizacji społecznej, które objęły zarówno wsparcie dla sił zbrojnych, jak i pomoc dla ludności cywilnej[393]. W działania te zaangażowali się przedstawiciele różnych grup wiekowych i społecznych, organizacji pozarządowych, przedsiębiorstw prywatnych oraz ukraińskiej diaspory. W praktyce wolontariat stał się jednym z najważniejszych elementów wspomagających funkcjonowanie państwa w warunkach wojny[394]. Działalność ochotnicza koncentrowała się przede wszystkim na dwóch obszarach: wspieraniu Sił Zbrojnych Ukrainy oraz pomocy osobom dotkniętym skutkami wojny, w szczególności osobom wewnętrznie przesiedlonym i mieszkańcom obszarów przyfrontowych[395]. Jednocześnie znacząco wzrosło społeczne zaufanie do sił zbrojnych oraz skala ich finansowego i materialnego wsparcia ze strony obywateli. W pomoc armii angażowały się nie tylko organizacje społeczne, lecz także przedsiębiorstwa prywatne, które dostosowywały swoją działalność do potrzeb obronnych państwa, uczestnicząc m.in. w produkcji wyposażenia ochronnego, środków technicznych oraz bezzałogowych systemów rozpoznawczych[396].

Badania opinii publicznej wskazywały jednocześnie na wysoki poziom społecznej mobilizacji oraz przekonanie większości obywateli, że celem rosyjskiej agresji jest podważenie ukraińskiej państwowości i ograniczenie prawa Ukrainy do samodzielnego

[391] *System oporu narodowego w Ukrainie: obrona terytorialna jako jeden z głównych elementów*, wiadomość, 19 lutego 2025 r., https://mod.gov.ua/news/sistema-naczionalnogo-sprotivu-v-ukrayini-teritorialna-oborona-yak-odin-z-osnovnih-elementiv (dostęp 09.06.2025)

[392] W. Witkowska, *Główne kierunki pracy organizacji „trzeciego sektora" w stanie wojennym,* „Socioprostir: interdyscyplinarny elektroniczny zbiór artykułów naukowych z socjologii i pracy socjalnej" 2023, nr 12, s.53.

[393] Ibidem.

[394] O. Golovko, *Wolontariat w Ukrainie: aspekty historyczne i prawne*, „Prawo i bezpeka" 2023, Nr 2(89), s. 9-18. Więcej zob.: A. Pankova, A. Kasperowicz*, Ukraiński ruch wolontariacki w warunkach zbrojnej rosyjskiej agresji w kontekście krajowych i globalnych wyzwań i możliwości powojennej odbudowy państwa*, „Dziennik gospodarki europejskiej" 2022, Vol 21, nr 3, Grudzień 2022, s. 277-294.

[395] Ibidem.

[396] Na przykład w 2022 r. ukraińska fundacja charytatywna „Come Back Alive" stała się pierwszą tego typu organizacją na Ukrainie, która otrzymała pozwolenie od Państwowej Służby Kontroli Eksportu Ukrainy na zakup towarów do celów wojskowych z zagranicy, w tym śmiercionośnej broni. Zakupiła ona Bayraktary (kompleks bezzałogowych statków powietrznych) za łączną kwotę 16 502 450 USD bezpośrednio od tureckiej firmy Baykar, a następnie przekazała go Głównej Dyrekcji Wywiadu Ukrainy. Więcej zob.: M. Kostiv, and others, *The War in Ukraine, Volunteers and Non-profit Organizations: Regulatory and Law-Related Challenges*, January 2025, Nonprofit Policy Forum https://www.degruyter-brill.com/document/doi/10.1515/npf-2023-0103/html (dostęp 17.09.2023).

rozwoju politycznego[397]. Równolegle obserwowano wzrost nastrojów antyrosyjskich oraz postępujące ograniczanie wpływów instytucji kojarzonych z rosyjską przestrzenią polityczną i kulturową[398].

Równocześnie gwałtowny charakter rosyjskiej ofensywy doprowadził do największego kryzysu uchodźczego w Europie od zakończenia II wojny światowej. Miliony obywateli Ukrainy zostały zmuszone do opuszczenia swoich miejsc zamieszkania, szukając schronienia zarówno w innych regionach kraju, jak i za granicą Według danych UNCHR do czerwca 2022 r. ponad sześć milionów osób przekroczyło granice Ukrainy kierując się głównie do Polski, Rumunii, Mołdawii, Słowacji i Węgier[399].

W odpowiedzi na kryzys migracyjny Unia Europejska po raz pierwszy uruchomiła dyrektywę w sprawie tymczasowej ochrony, umożliwiając szybkie objęcie obywateli Ukrainy pomocą socjalną, edukacyjną i zdrowotną bez konieczności przechodzenia standardowych procedur azylowych[400]. Rozwiązanie to istotnie odciążyło państwa przyjmujące uchodźców oraz przyczyniło się do ograniczenia skutków humanitarnych wojny[401]. Część uchodźców wykorzystywała państwa sąsiadujące z Ukrainą jako kraje tranzytowe,

---

[397] *Polityka zagraniczna i kwestie bezpieczeństwa: opinie i stanowiska ekspertów (luty-marzec 2023 r.)*", (raport 12 kwietnia 2023 r.), raport Centrum im. Razumkowa, badanie sondażowe przeprowadzone w okresie w okresie 26 lutego - 15 marca 2023 r., https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/problemy-zovnishnoi-polityky-ta-bezpeky-krainy-dumky-ta-pozytsii-ekspertiv-liutyi-berezen-2023r (dostęp 17.09.2023)

[398] Jeszcze w lutym 2022 r., a więc bezpośrednio przed rozpoczęciem pełnoskalowej inwazji Rosji na Ukrainę, 34% Ukraińców deklarowało pozytywny stosunek do Rosji jako państwa, podczas gdy 50% oceniało ją negatywnie. Po rozpoczęciu inwazji nastąpiła gwałtowna zmiana nastrojów społecznych. W maju 2022 r. aż 92% respondentów deklarowało negatywny stosunek do Rosji, natomiast jedynie 2% wyrażało opinię pozytywną. Równocześnie 82% badanych oceniało negatywnie Rosjan, podczas gdy pozytywny stosunek do nich deklarowało 11% respondentów. Zmiany te świadczą o istotnym wzroście postaw antyrosyjskich w społeczeństwie ukraińskim po rozpoczęciu pełnoskalowej agresji Federacji Rosyjskiej na Ukrainę, Więcej zob.: *Nastawienie Ukraińców do Rosji i Rosjan*, dane KMIS (Kijowski Międzynarodowy Instytut Socjologii) z sondażów przeprowadzonych w latach 2008-2024 https://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1446&page=1 (dostęp 17.09.2023). Wojna przyspieszyła również proces osłabiania wpływów Ukraińskiej Prawosławnej Cerkwi Patriarchatu Moskiewskiego. W 2022 r. wzrosła liczba osób identyfikujących się z Prawosławnym Kościołem Ukrainy, natomiast większość badanych opowiadała się za ograniczeniem działalności instytucji religijnych powiązanych z Patriarchatem Moskiewskim. Więcej zob.: *Dynamika samoidentyfikacji religijnej ludności Ukrainy*, raport KMIS (Kijowski Międzynarodowy Instytut Socjologii), 5 sierpnia 2022 r., sondaż przeprowadzony w dniach 6-20 lipca 2022 r. https://kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1129&page=42 (dostęp 17.09.2023). Zob. też: *Jaka powinna być polityka rządu wobec Ukraińskiego Kościoła Prawosławnego (Patriarchatu Moskiewskiego)?* raport KMIS (Kijowski Międzynarodowy Instytut Socjologii), 9grudnia 2022 r., sondaż przeprowadzony w dniach 4-27 grudnia 2022 r. https://www.kiis.com.ua/?lang=rus&cat=reports&id=1165&page=38&t=753 (dostęp 17.09.2023).

[399] *UNHCR Operational Data Portal for the Ukraine Refugee Situation*, operational data portal of the UNHCR https://data.unhcr.org/en/working-group/437?secret=unhcrrestricted&geo=0&sv=65#target-one (dostęp 17.09.2023).

[400] *Refugees from Ukraine in the EU*, Council of Europe data, official website of the Council of Europe https://www.consilium.europa.eu/pl/infographics/ukraine-refugees-eu/ (dostęp 17.09.2023).

[401] Ibidem.

przemieszczając się następnie do innych państw europejskich oraz poza Europę, w szczególności do Stanów Zjednoczonych, Kanady i Australii, które uruchomiły specjalne programy pomocowe dla obywateli Ukrainy[402].

Odrębnym problemem humanitarnym stały się przymusowe przesiedlenia ludności na terytorium Federacji Rosyjskiej[403]. Według różnych szacunków od początku pełnoskalowej wojny do Rosji wywieziono kilka milionów obywateli Ukrainy, co stało się przedmiotem krytyki ze strony organizacji międzynarodowych oraz instytucji zajmujących się ochroną praw człowieka[404].

Wojna wywarła również istotny wpływ na sytuację demograficzną Ukrainy. Masowa emigracja ludności, straty wojenne oraz niepewność związana z przedłużającym się konfliktem przyczyniły się do dalszego spadku liczby urodzeń, która osiągnęła jeden z najniższych poziomów w historii niepodległej Ukrainy[405].

Opisane działania władz państwowych, instytucji publicznych i społeczeństwa obywatelskiego pokazują, że mimo skali zagrożenia egzystencjalnego Ukraina nie utraciła zdolności do wykonywania podstawowych funkcji państwowych. Wręcz przeciwnie,

---

[402] Stany Zjednoczone przyznały Ukraińcom status tymczasowej ochrony, umożliwiając im pozostanie w kraju bez obawy o deportację. Od grudnia 2022 r. USA przyjęły około 221 000 ukraińskich uchodźców w ramach różnych programów, w tym Uniting for Ukraine. Zob.: *Temporary Protected Status Designated Country: Ukraine*, official information of the U.S. government, U.S. Citizenship and Immigration Services https://www.uscis.gov/humanitarian/temporary-protected-status/TPS-Ukraine (dostęp 17.09.2023). Kanada wprowadziła specjalny program o nazwie CUAET (Canada-Ukraine Authorisation for Emergency Travel), który umożliwił Ukraińcom uzyskanie statusu pobytu tymczasowego na okres do trzech lat. W okresie od marca 2022 r. do lipca 2023 r. złożono ponad 1 milion wniosków, z których ponad 962 000 zostało zatwierdzonych, a około 298 000 osób przybyło do Kanady. Więcej zob.: *Canada-Ukraine Authorization for Emergency Travel*, official information of the government of Canada, official website of the government of Canada https://www.canada.ca/en/immigration-refugees-citizenship/news/2022/03/canada-ukraine-authorization-for-emergency-travel.html (dostęp 17.09.2023). Australia również wprowadziła specjalne programy wizowe dla Ukraińców, umożliwiające im pracę, naukę i opiekę medyczną. Od marca 2022 r. około 11 500 Ukraińców otrzymało wizy na pobyt czasowy w Australii. Więcej zob.: *Ukraine visa suport,* official information of the Australian government, The Department of Home Affairs https://www.homeaffairs.gov.au/help-and-support/ukraine-visa-support (dostęp 17.09.2023).

[403] W grudniu 2022 r. Komisarz Rady Najwyższej ds. praw człowieka Dmytro Lubinets poinformował, że od 24 lutego 2022 r., podczas inwazji Rosji na Ukrainę na pełną skalę, co najmniej 2 miliony 800 tysięcy Ukraińców zostało zmuszonych do opuszczenia lub deportacji na terytorium Federacji Rosyjskiej. Więcej zob.: publikacja Komisarza ukraińskiego parlamentu ds. praw człowieka, Dmytra Lubinetsa, 4 grudnia 2022 r., Telegram https://t.me/dmytro_lubinetzs/1315 (dostęp 17.09.2023).

[404] Deportacjom tym towarzyszyły liczne naruszenia praw człowieka, w tym nielegalna adopcja dzieci, czy przymusowe pozbawienie obywatelstwa. W 2023 roku. Międzynarodowy Trybunał Karny wydał nakazy aresztowania prezydenta Rosji Władimira Putina i Rzecznika Praw Dziecka Marii Lwowej-Belowej za nielegalną deportację ukraińskich dzieci. Więcej zob.: *Situation in Ukraine: ICC judges issue arrest warrants against Vladimir Vladimirovich Putin and Maria Alekseyevna Lvova-Belova*, official data of the International Criminal Court, 17 March 2023, official website of the International Criminal Court https://www.icc-cpi.int/news/situation-ukraine-icc-judges-issue-arrest-warrants-against-vladimir-vladimirovich-putin-and (dostęp 17.09.2023).

[405] Więcej zob.: *World Population Review data on Ukraine for 2022*, World Population Review https://worldpopulationreview.com/countries/ukraine (dostęp 17.09.2023).

wojna uruchomiła szerokie procesy mobilizacyjne, które przyczyniły się do zwiększenia odporności państwa i społeczeństwa na skutki agresji. Zagadnienie to zostanie szerzej omówione w kolejnych rozdziałach poświęconych eufunkcji państwa ukraińskiego w warunkach wojny.

Rozdział III

Naczelne organy władzy w Ukrainie – uwarunkowania konstytucyjno-prawne

Zgodnie z art. 5 i 6 Konstytucji Ukrainy z 28 czerwca 1996 r. Ukraina jest republiką, a suwerenem i jedynym źródłem władzy państwowej pozostaje Naród Ukrainy[406]. Naród sprawuje władzę bezpośrednio oraz za pośrednictwem organów władzy państwowej i organów samorządu terytorialnego. Ustrój państwa opiera się na zasadzie podziału władzy na ustawodawczą, wykonawczą i sądowniczą[407], przy czym każda z nich działa w granicach określonych przez Konstytucję oraz obowiązujące ustawodawstwo[408].

Współczesny system polityczny Ukrainy najczęściej klasyfikowany jest jako republika parlamentarno-prezydencka (forma mieszana), charakteryzująca się współistnieniem silnej pozycji prezydenta oraz rządu odpowiedzialnego politycznie przed parlamentem[409]. Rozwiązanie to stanowi rezultat reform konstytucyjnych przeprowadzonych po 2004 r. oraz ponownie po wydarzeniach Euromajdanu w 2014 roku. Konstytucja Ukrainy gwarantuje obywatelom szeroki katalog praw i wolności, a ich ochrona stanowi podstawowy obowiązek państwa. Zgodnie z art. 3 Konstytucji Ukrainy człowiek, jego życie, zdrowie, godność, nietykalność i bezpieczeństwo uznawane są za najwyższą wartość społeczną, zaś działalność władz publicznych powinna być ukierunkowana na zapewnienie i ochronę praw oraz wolności jednostki[410].

3.1 Władza ustawodawcza – Rada Najwyższa (*Верховна Рада України*) – podstawy prawne

Jedynym organem władzy ustawodawczej w Ukrainie jest Rada Najwyższa Ukrainy (Верховна Рада України). Stanowi ona ogólnonarodowy organ przedstawicielski, którego członkowie wybierani są w wyborach powszechnych, równych, bezpośrednich i tajnych. W systemie konstytucyjnym Ukrainy parlament odgrywa centralną rolę w procesie stanowienia prawa oraz sprawowania kontroli nad działalnością innych

[406] Pojęcie „Naród" autor wykorzystuje w rozumieniu prawno-konstytucyjnym.
[407] Artykuł 5, 6 Konstytucji Ukrainy z dnia 28 czerwca 1996 r., https://www.president.gov.ua/documents/constitution (dostęp 15.04.2024).
[408] Szczegółowe zasady podziału władz oraz kompetencje naczelnych organów państwowych określają przede wszystkim art. 5–6, 19 oraz rozdziały IV–VI Konstytucji Ukrainy. Więcej zob.: Konstytucja Ukrainy…, op. cit.
[409] Więcej na temat formy rządów w Ukrainie w podrozdziale *3.2 Władza wykonawcza – dualizm egzekutywy i podstawy konstytucyjne* niniejszej pracy.
[410] Konstytucja uznaje człowieka, jego życie i zdrowie za najwyższą wartość społeczną. Więcej zob.: artykuł 3 Konstytucji Ukrainy …, op. cit.

organów państwa[411]. Zgodnie z art. 76 Konstytucji Ukrainy Rada Najwyższa składa się z 450 deputowanych ludowych (*народні депутати*), wybieranych na pięcioletnią kadencję [412]. Szczegółowe zasady funkcjonowania parlamentu określa Regulamin Rady Najwyższej Ukrainy [413], który reguluje organizację prac parlamentarnych, przebieg sesji oraz tryb uchwalania ustaw. Rada Najwyższa obraduje w trybie sesyjnym. Działalność parlamentu wspierają jego organy wewnętrzne, w szczególności Przewodniczący Rady Najwyższej, jego zastępcy, komisje parlamentarne oraz inne struktury pomocnicze. Szczególne znaczenie dla procesu legislacyjnego mają komisje parlamentarne, które przygotowują projekty ustaw, opiniują inicjatywy legislacyjne oraz wykonują funkcje kontrolne wobec organów administracji publicznej. Ich organizację i zakres działania regulują odrębne przepisy ustawowe[414]. Posiedzenia Rady Najwyższej Ukrainy mają co do zasady charakter jawny. Możliwe jest posiedzeń zamkniętych, jeśli decyzja taka zostanie podjęta większością konstytucyjnego składu parlamentu[415]. Zakres kompetencji Rady Najwyższej określają przede wszystkim przepisy rozdziału IV Konstytucji Ukrainy[416]. Parlament wykonuje trzy podstawowe grupy funkcji:

1) funkcję ustawodawczą i ustrojodawczą, obejmującą uchwalanie ustaw, wprowadzanie zmian do obowiązujących aktów prawnych oraz udział w procedurze zmiany Konstytucji Ukrainy;

2) funkcję kreacyjną, polegającą na powoływaniu i zatwierdzaniu osób zajmujących najważniejsze stanowiska państwowe oraz udział w kształtowaniu składu innych organów władzy publicznej;

3) funkcję kontrolną, obejmującą nadzór nad działalnością rządu, kontrolę wykonywania budżetu państwa oraz ocenę funkcjonowania innych instytucji publicznych[417].

---

[411] Zob. Artykuł 75 Konstytucji Ukrainy …, op. cit.; Ustawa Ukrainy *O statusie deputowanego ludowego Ukrainy* z dnia 17 listopada 1992 r. nr 2790-XII, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2790-12#Text (dostęp 15.04.2024). Kwestie, które do nich nie należą, są rozstrzygane w drodze ogólnoukraińskiego referendum. Procedura wyznaczania, przygotowywania i przeprowadzania referendum oraz ustalania jego wyników jest określona w ustawie Ukrainy „O ogólnoukraińskich i lokalnych referendach" z dn. 3 lipca 1991 r.

[412] Artykuł 76 Konstytucji Ukrainy z dnia 28 czerwca 1996 r., https://www.president.gov.ua/documents/constitution (dostęp 15.04.2024).

[413] Ustawa Ukrainy *O regulaminie Rady Najwyższej* Ukrainy z dnia 10 lutego 2010 r. nr 1861-VI, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1861-17#Text (dostęp 15.04.2024).

[414] Ustawa Ukrainy *O stałych komisjach Rady Najwyższej Ukrainy* z dnia 04 kwietnia 1995 r. nr 116/95-WR, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/117/95-вр#Text (dostęp 15.04.2024).

[415] Artykuł 84 Konstytucji Ukrainy …, op. cit.

[416] Artykuł 85 Konstytucji Ukrainy…, op. cit.

[417] Rada Najwyższa Ukrainy sprawuje bezpośrednią kontrolę parlamentarną nad: zapewnieniem konstytucyjnych praw, wolności i obowiązków człowieka i obywatela; działalnością Gabinetu Ministrów Ukrainy, Prokuratora Generalnego Ukrainy, innych organów państwowych i urzędników wybranych, mianowanych lub zatwierdzonych przez Radę Najwyższą Ukrainy lub których mianowanie wymaga jej zgody; działalnością finansową i gospodarczą państwa.

3.2 Władza wykonawcza – dualizm egzekutywy i podstawy konstytucyjne

W systemie ustrojowym Ukrainy władza wykonawcza opiera się na zasadzie dualizmu egzekutywy. Oznacza to współistnienie dwóch ośrodków władzy wykonawczej: Prezydenta Ukrainy i Gabinetu Ministrów Ukrainy z Premierem na czele[418]. Do struktur władzy wykonawczej zaliczają się również organy administracji państwowej, realizujące zadania państwa na poziomie krajowym i lokalnym[419].

Konstytucyjny model Ukrainy zakłada podział kompetencji pomiędzy prezydenta a rząd, przy czym zakres ich uprawnień nie jest tożsamy. Prezydent pełni funkcje związane przede wszystkim z reprezentowaniem państwa, bezpieczeństwem narodowym i polityką zagraniczną, natomiast Gabinet Ministrów odpowiada za bieżące kierowanie administracją publiczną oraz realizację polityki państwa. W praktyce oba te podmioty współuczestniczą w wykonywaniu funkcji wykonawczej, choć w odmiennym zakresie i na podstawie różnych kompetencji konstytucyjnych[420].

W rezultacie ukraiński model ustrojowy łączy elementy systemu parlamentarnego i prezydenckiego, co uzasadnia zaliczanie go do kategorii systemów mieszanych[421]. Za taką kwalifikacją przemawia przede wszystkim sposób kształtowania i funkcjonowania rządu. Zgodnie z art. 113 Konstytucji Ukrainy Gabinet Ministrów ponosi odpowiedzialność zarówno przed Prezydentem Ukrainy, jak i przed Radą Najwyższą Ukrainy. Tego rodzaju podwójna odpowiedzialność polityczna uznawana jest za jedną z podstawowych cech systemów półprezydenckich[422].

Charakter mieszany ukraińskiego systemu władzy potwierdza również procedura powoływania rządu, w której uczestniczą zarówno prezydent, jak i większość parlamentarna. Rozwiązanie to prowadzi do instytucjonalnego współdziałania organów wywodzących się z różnych segmentów władzy państwowej oraz stanowi próbę zachowania równowagi pomiędzy ośrodkiem prezydenckim i parlamentarnym[423]. Na mieszany charakter

[418] Więcej zob.: Rozdziały V, VI Konstytucji Ukrainy…, op. cit.
[419] Ibidem.
[420] Konstytucja Ukrainy…, op. cit., art. 102–106 oraz art. 113–116.
[421] Przyjęta w 1996 r. Konstytucja zafiksowała republikę jako formę rządów, ale nie określiła, jaki to dokładnie typ republiki - a to znaczy, że odpowiednie cechy wyróżniające (podział władzy, formę sprawowania władzy, sposób mianowania rządu) pozostały przedmiotem interpretacji, co powoduje trudności z klasyfikacją formy rządów Ukrainy. Więcej zob.: Rozdziały V, VI Konstytucji Ukrainy…, op. cit.
[422] W literaturze spotkać można również określenia „republika mieszana" lub „republika półprezydencka". Klasyfikacja systemu politycznego Ukrainy pozostaje przedmiotem dyskusji, ponieważ praktyka ustrojowa nie zawsze odpowiada modelowi konstytucyjnemu. Zob. wskazaną literaturę przedmiotu.
[423] Konstytucja Ukrainy…, op. cit., art. 113–114. Gabinet Ministrów Ukrainy jest odpowiedzialny przed Prezydentem Ukrainy oraz podlega kontroli i składa sprawozdania Radzie Najwyższej Ukrainy, natomiast Premier Ukrainy powoływany jest przy udziale zarówno Prezydenta Ukrainy, jak i parlamentu.

systemu politycznego Ukrainy wskazuje także praktyka ustrojowa ostatnich dziesięcioleci. Pomimo konstytucyjnego podziału kompetencji w poszczególnych okresach historycznych dominującą rolę odgrywał albo prezydent, albo parlament i większość rządowa. Nie świadczy to jednak o niestabilności modelu, lecz raczej o jego elastyczności oraz zdolności dostosowywania się do zmieniających się warunków politycznych[424].

W rezultacie współczesny system władzy wykonawczej Ukrainy można określić jako model dualistyczny, oparty na współistnieniu silnej pozycji prezydenta oraz odpowiedzialnego politycznie przed parlamentem rządu. Rozwiązanie to stanowi jeden z najważniejszych elementów ukraińskiego systemu konstytucyjnego i wpływa na sposób funkcjonowania państwa zarówno w warunkach pokoju, jak i w sytuacjach nadzwyczajnych, w tym podczas stanu wojennego.

3.2.1 Prezydent Ukrainy (*Президент України*) – perspektywa konstytucyjnoprawna

Zgodnie z Konstytucją Ukrainy prezydent Ukrainy jest głową państwa oraz gwarantem suwerenności i integralności terytorialnej państwa, przestrzegania Konstytucji Ukrainy, a także praw i wolności człowieka i obywatela[425]. Jego status ustrojowy określono w Rozdziale V Konstytucji Ukrainy, regulującym zasady wyboru prezydenta, zakres jego kompetencji oraz możliwość odwołania go z urzędu i wygaśnięcia jego uprawnień[426].

W systemie politycznym Ukrainy prezydent zajmuje szczególną pozycję ustrojową. Nie kieruje on bezpośrednio działalnością administracji publicznej, lecz odgrywa kluczową rolę w zapewnianiu ciągłości państwa, bezpieczeństwa narodowego oraz stabilności systemu konstytucyjnego. Do najważniejszych kompetencji prezydenta należą reprezentowanie państwa w stosunkach międzynarodowych, kierowanie polityką bezpieczeństwa i obrony, zwierzchnictwo nad Siłami Zbrojnymi Ukrainy oraz udział w procesie powoływania najwyższych organów państwowych.

---

[424] Więcej zob.: O. Petryshyn, O. Petryshyn, *Forma rządów Ukrainy w warunkach integracji europejskiej: tradycje i innowacje* [w:] Nauka prawnicza i ustawodawstwo Ukrainy: europejski wektor rozwoju w warunkach stanu wojennego, red. W. Żurawiel i in., Charków 2023, s. 73-82; R. Martyniuk, *Forma rządów ustanowiona w pierwotnej wersji Konstytucji Ukrainy: trudności klasyfikacyjne*, „Prawo Ukrainy" 2021, Vol. 12, s. 173-183; V. Oliinyk, V. Oliinyk, *Republikańska forma rządów państwowych: cechy charakterystyczne jej mieszanej formy na Ukrainie*, „Prawo i społeczeństwo" 2018, Nr 4 Cz. 2, s. 42-48; M. Prokop, *The Institution of Prime Minister and Government in A Hybrid Regime in Ukraine* (1996–2021), „Polish Political Science Review 2024, Vol. 12(1), s.15-35.

[425] Artykuł 102 Konstytucji Ukrainy z dnia 28 czerwca 1996 r., https://www.president.gov.ua/documents/constitution (dostęp 15.04.2024).

[426] Rozdział V Konstytucji Ukrainy …, op. cit.

W literaturze przedmiotu wskazuje się, że Prezydent Ukrainy realizuje przede wszystkim trzy podstawowe funkcje: reprezentacyjną, arbitrażową oraz wykonawczą. Funkcja reprezentacyjna wiąże się z występowaniem w imieniu państwa zarówno na arenie krajowej, jak i międzynarodowej. Funkcja arbitrażowa polega na zapewnianiu równowagi pomiędzy poszczególnymi segmentami władzy publicznej i stabilności systemu politycznego. Natomiast funkcja wykonawcza przejawia się przede wszystkim w obszarze polityki zagranicznej, obronności i bezpieczeństwa państwa[427].

3.2.2 Rząd Ukrainy (*Кабінет Міністрів України*) z Premierem na czele – uwarunkowania konstytucyjno-prawne

Rząd, czyli Gabinet Ministrów Ukrainy jest kolegialnym i najwyższym organem w systemie władzy wykonawczej Ukrainy[428]. Zgodnie z Konstytucją Ukrainy ponosi on odpowiedzialność przed Prezydentem Ukrainy oraz podlega kontroli i składa sprawozdania Radzie Najwyższej Ukrainy[429], co stanowi jedną z cech ukraińskiego modelu parlamentarno-prezydenckiego.

Na czele Gabinetu Ministrów stoi Premier (*Прем'єр-міністр України*), który organizuje i koordynuje pracę rządu. Zgodnie z art. 107 Konstytucji Ukrainy jest on także członkiem Rady Bezpieczeństwa Narodowego i Obrony Ukrainy[430]. Procedura jego powoływania odzwierciedla dualistyczny charakter egzekutywy. Premier jest mianowany przez Radę Najwyższą Ukrainy na wniosek prezydenta[431], przy czym kandydatura jest wyłaniana przez większość parlamentarną[432]. Rozwiązanie to wymaga współdziałania prezydenta i parlamentu w procesie kształtowania rządu.

Głosowanie w Radzie Najwyższej Ukrainy w sprawie mianowania premiera Ukrainy odbywa się w trybie jawnym. W przypadku odrzucenia przez Radę Najwyższą Ukrainy kandydata na stanowisko Premiera Ukrainy, Prezydent Ukrainy przedkłada Radzie Najwyższej Ukrainy nowy wniosek o powołanie na to stanowisko[433].

---

[427] Warto dodać, że w odniesieniu do funkcji wykonawczej prezydenta w literaturze politologicznej toczy się swego rodzaju spór. Według niektórych badaczy prezydent, wykonując uprawnienia regulacyjne, nie powinien stanowić władzy wykonawczej. Z drugiej strony istnieją również stanowiska przeciwne, zgodnie z którymi uprawnienia regulacyjne prezydenta umożliwiają mu aktywne uczestnictwo w procesach politycznych związanych z funkcjonowaniem rządy.
[428] Artykuł 113 Konstytucji Ukrainy …, op. cit.
[429] Artykuły 87, 113 Konstytucji Ukrainy …, op. cit.
[430] Artykuł 107 Konstytucji Ukrainy…, op. cit.
[431] Artykuł 114 Konstytucji Ukrainy …, op. cit.
[432] Ustawa Ukrainy *O Gabinecie Ministrów Ukrainy* z dnia 27 lutego 2014 r. nr 794-VII, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/794-18#Text (dostęp 20.04.2024).
[433] Ibidem.

Premier kieruje działaniami Gabinetu Ministrów Ukrainy w celu zapewnienia realizacji polityki wewnętrznej i zagranicznej państwa[434]. W skład Gabinetu Ministrów wchodzą również wicepremierzy oraz ministrowie kierujący poszczególnymi działami administracji państwowej Funkcjonowanie rządu oraz uprawnienia Premiera regulują przede wszystkim Konstytucja Ukrainy oraz ustawa O Gabinecie Ministrów Ukrainy z dnia 27 lutego 2014 roku[435].

Władza wykonawcza na szczeblu regionalnym realizowana jest przez lokalne administracje państwowe działające w obwodach, rejonach oraz w miastach Kijowie i Sewastopolu[436], Administracje te są odpowiedzialne przed Prezydentem Ukrainy i Gabinetem Ministrów Ukrainy oraz podlegają kontroli organów wykonawczych wyższego szczebla[437]. Kierownicy lokalnych administracji państwowych[438] są mianowani i odwoływani przez Prezydenta Ukrainy na wniosek Gabinetu Ministrów Ukrainy[439]. Zgodnie z art. 116–117 Konstytucji Ukrainy[440] oraz wspomnianą ustawą o Gabinecie Ministrów Ukrainy[441] do głównych funkcji rządu Ukrainy jako organu władzy wykonawczej należą:

1) funkcja wykonawcza – realizacja ustaw oraz polityki państwa;

2) funkcja kierowniczo-administracyjna – koordynowanie działalności ministerstw i innych organów administracji publicznej;

3) funkcja prawodawcza – inicjowanie i przygotowywanie projektów aktów normatywnych;

4) funkcja planistyczno-programowa – opracowywanie strategii i programów rozwoju państwa;

5) funkcja finansowo-gospodarcza – przygotowywanie budżetu państwa oraz realizacja polityki gospodarczej i finansowej;

6) funkcja bezpieczeństwa – podejmowanie działań związanych z bezpieczeństwem państwa i porządkiem publicznym;

---

[434] Ibidem.
[435] Artykuł 116 Konstytucji Ukrainy…, op. cit., Ustawa Ukrainy *O Gabinecie Ministrów Ukrainy* z dnia 27 lutego 2014 r. nr 794-VII …, op. cit.
[436] Artykuł 118 Konstytucji Ukrainy …, op. cit.
[437] Ibidem.
[438] Polskim odpowiednikiem kierowników lokalnych administracji państwowych są w pierwszej kolejności wojewodowie (na szczeblu województwa, jako przedstawiciele rządu Rzeczypospolitej Polskiej) oraz władze samorządowe, wśród których są starostowie, burmistrzowie i prezydenci miast na szczeblu gminy, a także starostowie na szczeblu powiatu.
[439] Ibidem.
[440] Artykuły 116 Konstytucji Ukrainy …, op. cit.
[441] Ustawa Ukrainy *O Gabinecie Ministrów Ukrainy* z dnia 27 lutego 2014 r. nr 794-VII …, op. cit.

7) funkcja społeczna – realizacja polityki społecznej, zdrowotnej, edukacyjnej i socjalnej[442].

Ponieważ część wymienionych funkcji analizowana jest w dalszej części pracy jako funkcje państwa realizowane za pośrednictwem odpowiednich ministerstw i instytucji publicznych, dalsza analiza działalności Gabinetu Ministrów będzie koncentrowała się przede wszystkim na funkcji wykonawczej, kierowniczo-administracyjnej, prawodawczej, planistyczno-programowej oraz finansowo-gospodarczej[443].

3.2.2.1 Ministerstwa jako wiodące organy w systemie centralnych organów władzy wykonawczej – podstawy prawne

Zgodnie z ustawodawstwem Ukrainy, system centralnych organów władzy wykonawczej Ukrainy obejmuje ministerstwa, inne centralne organy wykonawcze oraz centralne organy wykonawcze o specjalnym statusie[444]. Ministerstwa zajmują zatem w tym systemie pozycję szczególną, ponieważ są głównymi organami odpowiedzialnymi za kształtowanie i realizację polityki państwa w poszczególnych obszarach jego funkcjonowania[445]. Ministrowie jako członkowie Gabinetu Ministrów Ukrainy, odpowiadają za opracowywanie i wdrażanie polityki państwowej w powierzonych im działach administracji publicznej, koordynują działalność podległych organów władzy wykonawczej

[442] Autor jest świadomy, że przedstawiona lista funkcji rządu podlega dyskusji akademickiej, ponieważ rozmaici badacze w różny sposób interpretują granice władzy wykonawczej oraz równowagę między uprawnieniami politycznymi i administracyjnymi rządu. Dlatego w użyciu są także inne określenia tych funkcji. Jednocześnie w większości prac dotyczących prawa konstytucyjnego i administracyjnego takie podejście do klasyfikacji uznaje się za stosowne i akceptowalne. Więcej zob.: I. Wurman*, Constitutional Administration*, „Stanford Law Review" 2017, Lov. 69, s. 399-410; J. D. Mortenson, *Article II Vests Executive Power, Not the Royal Prerogative*, „Columbia Law Rewiew" 2019, Vol. 119 No., 5, s.66-96; D. M. Driesen *The Unitary Executive Theory in Comparative Context*, „UC Law Journal" 2020, s.3-26; A.Le Sueur and others *Introduction to Executive Functions (5 th.edn ed.)*, [w:] Public Law: Text, Cases, and Materials, Oxford 2025, s.285-305; M. Grzybowski, *Konstytucyjne funkcje Rady Ministrów i formy ich praktycznej* realiz*acji (próba typologii),* [w:] System rządów Rzeczypospolitej Polskiej. Założenia konstytucyjne a praktyka ustrojowa, red. M. Grzybowski, Warszawa 2006 s. 190-192; P. Sarnecki, *Zakres działania i funkcje Rady Ministrów*, [w:] Rada Ministrów. Organizacja i funkcjonowanie, red. A. Bałaban (red.) i inni, Kraków 2002, s. 181–254.

[443] Warto zaznaczyć, iż w niniejszej rozprawie funkcja gospodarczo-organizatorska państwa za realizację, której jest odpowiedzialne Ministerstwo Finansów, jest rozpatrywana w ramach analizy funkcji finansowej i gospodarczej rządu. Wynika to z ograniczeń bazy badań empirycznych wykorzystanych przez autora, które nie zawierają usystematyzowanych danych dotyczących działalności ministra finansów czy funkcjonowania Ministerstwa Finansów jako odrębnego organu władzy państwowej. Z uwagi na ograniczoną dostępność porównywalnych danych empirycznych dotyczących działalności Ministerstwa Finansów Ukrainy autor uwzględnia realizowaną przez nie funkcję gospodarczo-organizacyjną w ramach analizy funkcji finansowo-gospodarczej rządu.

[444] Ustawa Ukrainy *O centralnych organach wykonawczych* z dnia 17 marca nr 3166-VI, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3166-17#Text (dostęp 23.04.2024).

[445] Ibidem.

oraz uczestniczą w podejmowaniu decyzji rządowych[446]. Jednocześnie ponoszą zarówno indywidualną odpowiedzialność za funkcjonowanie kierowanych przez siebie resortów, jak i odpowiedzialność kolegialną za działalność całego Gabinetu Ministrów[447].

W momencie prowadzenia niniejszych badań w skład Gabinetu Ministrów Ukrainy wchodziło 19 ministerstw. Spośród nich szczególne znaczenie dla funkcjonowania państwa w warunkach wojny posiadają: Ministerstwo Obrony Ukrainy, Ministerstwo Spraw Wewnętrznych Ukrainy oraz Ministerstwo Spraw Zagranicznych Ukrainy[448].

3.2.2.1.1 Ministerstwo Obrony Ukrainy (*Міністерство оборони України*) – aspekty prawne

Ministerstwo Obrony Ukrainy jest centralnym organem administracji rządowej odpowiedzialnym za kształtowanie i realizację polityki obronnej państwa. Podstawy jego funkcjonowania określają przede wszystkim Konstytucja Ukrainy oraz ustawa „O Siłach Zbrojnych Ukrainy" z dnia 6 grudnia 1991 roku[449]. W systemie funkcji państwa ministerstwo realizuje przede wszystkim funkcję obrony państwa.

3.2.2.1.2 Ministerstwo Spraw Wewnętrznych Ukrainy (*Міністерство внутрішніх справ України*) – podstawy prawne

Ministerstwo Spraw Wewnętrznych Ukrainy jest centralnym organem administracji rządowej odpowiedzialnym za kształtowanie i realizację polityki państwa w zakresie bezpieczeństwa publicznego, ochrony porządku publicznego, zwalczania przestępczości oraz ochrony praw i wolności obywateli. Podstawy jego funkcjonowania określa przede wszystkim Regulamin Ministerstwa Spraw Wewnętrznych Ukrainy zatwierdzony uchwałą Gabinetu Ministrów Ukrainy z dnia 28 października 2015 r.[450]. W systemie funkcji państwa ministerstwo realizuje przede wszystkim funkcję porządkową oraz funkcję administracyjną.

---

[446] Nie jest dozwolone przyjmowanie aktów Gabinetu Ministrów Ukrainy i jego organów, przedkładanie projektów ustaw i aktów Prezydenta Ukrainy w takich kwestiach bez zgody odpowiedniego ministra. Minister, zgodnie z wymogami ustawodawstwa i w granicach swoich uprawnień, określa priorytety polityczne i kierunki strategiczne Ministerstwa oraz sposoby osiągnięcia wyznaczonych celów. Więcej zob.: Ustawa Ukrainy *O Gabinecie Ministrów Ukrainy* z dnia 27 lutego 2014 r. nr 794-VII …, op. cit.

[447] Ustawa Ukrainy *O Gabinecie Ministrów Ukrainy* wyraźnie przewiduje wspólną odpowiedzialność wszystkich członków rządu jako kolegialnego organu władzy wykonawczej. Więcej zob.: Ustawa Ukrainy *O Gabinecie Ministrów Ukrainy* z dnia 27 lutego 2014 r. nr 794-VII …, op. cit.

[448] Por. Wykaz organów władzy wykonawczej, https://www.kmu.gov.ua/catalog (dostęp 23.04.2024).

[449] Ustawa Ukrainy *O Siłach Zbrojnych Ukrainy* z dnia 6 grudnia 1991 r., nr 1934-XII, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1934-12#Text (dostęp 23.04.2024).

[450] Rozporządzenie Gabinetu Ministrów Ukrainy *W sprawie Ministerstwa spraw* wewnętrznych zatwierdzoną Uchwałą Gabinetu Ministrów Ukrainy z dnia 28 października 2015 r. nr 878, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/878-2015-п#Text (dostęp 24.04.2024).

3.2.2.1.3 Ministerstwo Spraw Zagranicznych Ukrainy (*Міністерство закордонних справ України*) – podstawy prawne

Ministerstwo Spraw Zagranicznych Ukrainy jest centralnym organem administracji rządowej odpowiedzialnym za kształtowanie i realizację polityki zagranicznej państwa. Do jego podstawowych zadań należy prowadzenie stosunków dyplomatycznych, reprezentowanie Ukrainy na arenie międzynarodowej oraz koordynowanie współpracy z organizacjami międzynarodowymi. Podstawy funkcjonowania ministerstwa określa uchwała Gabinetu Ministrów Ukrainy z dnia 30 marca 2016 r. w sprawie Ministerstwa Spraw Zagranicznych Ukrainy[451]. W systemie funkcji państwa ministerstwo realizuje przede wszystkim funkcję uczestnictwa w rozwiązywaniu problemów ponadnarodowych.

3.2.2.1.4 Ministerstwo Polityki Społecznej Ukrainy (*Міністерство соціальної політики України*) – podstawy prawne

Ministerstwo Polityki Społecznej Ukrainy jest centralnym organem administracji rządowej odpowiedzialnym za kształtowanie i realizację polityki państwa w zakresie zabezpieczenia społecznego, polityki rodzinnej, rynku pracy, pomocy społecznej oraz usług socjalnych. Podstawy jego funkcjonowania określa Regulamin Ministerstwa Polityki Społecznej Ukrainy zatwierdzony dekretem Prezydenta Ukrainy z dnia 6 kwietnia 2011 r.[452]. W systemie funkcji państwa ministerstwo realizuje przede wszystkim funkcję socjalną.

3.2.2.1.5 Ministerstwo Ochrony Zdrowia Ukrainy (*Міністерство охорони здоров'я України*) – podstawy prawne

Ministerstwo Ochrony Zdrowia Ukrainy jest centralnym organem administracji rządowej odpowiedzialnym za kształtowanie i realizację polityki państwa w dziedzinie ochrony zdrowia. Do jego podstawowych zadań należy organizacja systemu opieki zdrowotnej, przeciwdziałanie zagrożeniom epidemiologicznym, regulacja rynku produktów leczniczych oraz koordynowanie funkcjonowania publicznego systemu ochrony zdrowia. Podstawy funkcjonowania ministerstwa określa Regulamin Ministerstwa Ochrony

[451] Rozporządzenie *W sprawie Ministerstwa Spraw Zagranicznych Ukrainy* zatwierdzone przez Gabinet Ministrów Ukrainy w dniu 30 marca 2016 r., nr 281, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/281-2016-п#Text (dostęp 24.04.2024).

[452] Rozporządzenie *W sprawie Ministerstwa Polityki Społecznej Ukrainy* zatwierdzone Dekretem Prezydenta Ukrainy z dnia 6 kwietnia 2011 r. nr 389/2011, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389/2011#Text (dostęp 27.04.2024).

Zdrowia Ukrainy zatwierdzony uchwałą Gabinetu Ministrów Ukrainy z dnia 25 marca 2015 r.[453]. W systemie funkcji państwa ministerstwo realizuje przede wszystkim funkcję socjalną w zakresie ochrony zdrowia.

3.2.2.1.6 Ministerstwo Edukacji i Nauki Ukrainy (*Міністерство освіти і науки України*) – uwarunkowania prawne

Ministerstwo Edukacji i Nauki Ukrainy jest centralnym organem administracji rządowej odpowiedzialnym za kształtowanie i realizację polityki państwa w zakresie edukacji, szkolnictwa wyższego, nauki oraz działalności innowacyjnej. Do jego kompetencji należy również nadzór nad funkcjonowaniem instytucji edukacyjnych i naukowych oraz wspieranie rozwoju badań naukowych. Podstawy funkcjonowania ministerstwa określa Regulamin Ministerstwa Edukacji i Nauki Ukrainy zatwierdzony uchwałą Gabinetu Ministrów Ukrainy z dnia 16 października 2014 r.[454]. W systemie funkcji państwa ministerstwo realizuje przede wszystkim funkcję edukacyjną oraz naukowo-rozwojową.

3.3 Organy władzy sądowniczej – podstawy konstytucyjne

Zgodnie z Konstytucją Ukrainy władza sądownicza stanowi odrębną gałąź władzy państwowej, obok władzy ustawodawczej i wykonawczej. Sądy sprawują wymiar sprawiedliwości na podstawie Konstytucji Ukrainy oraz ustaw, pozostając niezależne od pozostałych władz[455]. System sądownictwa Ukrainy opiera się na zasadach terytorialności, specjalizacji oraz instancyjności, co determinuje organizację i podział kompetencji poszczególnych sądów[456].

Najwyższym organem systemu sądów powszechnych jest Sąd Najwyższy Ukrainy. Odmienną pozycję zajmuje Sąd Konstytucyjny Ukrainy, który jest jedynym organem sądownictwa konstytucyjnego i nie wchodzi w skład systemu sądów powszechnych. Do jego podstawowych zadań należy kontrola zgodności aktów normatywnych z Konstytucją Ukrainy oraz dokonywanie jej oficjalnej wykładni.

---

[453] Rozporządzenie *W sprawie Ministerstwa Zdrowia Ukrainy* zostało zatwierdzone uchwałą Gabinetu Ministrów Ukrainy nr 267 z dnia 25 marca 2015 r. (ze zmianami), https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/267-2015-п#n8 (dostęp 28.04.2024).
[454] Rozporządzenie *W sprawie Ministerstwa Edukacji i Nauki Ukrainy* zatwierdzone Uchwałą Gabinetu Ministrów Ukrainy w dniu 16 października 2014 r., nr 630, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/630-2014-п#Text (dostęp 29.04.2024).
[455] Artykuł 6 Konstytucji Ukrainy z dnia 28 czerwca 1996 r., https://www.president.gov.ua/documents/constitution (dostęp 15.04.2024).
[456] Ibidem, rozdział VIII.

3.3.1 Sąd Najwyższy Ukrainy (*Верховний Суд України*) – podstawy konstytucyjno-prawne

Sąd Najwyższy Ukrainy jest najwyższym organem w systemie sądownictwa powszechnego Ukrainy[457]. Zgodnie z Konstytucją Ukrainy oraz ustawą „O ustroju sądów i statusie sędziów" zapewnia jednolitość orzecznictwa oraz prawidłowe stosowanie prawa przez sądy wszystkich instancji[458]. Pełni przede wszystkim funkcję sądu kasacyjnego, a w przypadkach określonych ustawą może również występować jako sąd pierwszej instancji lub sąd odwoławczy.

W strukturze Sądu Najwyższego funkcjonują: Wielka Izba Sądu Najwyższego, Kasacyjny Sąd Cywilny, Kasacyjny Sąd Karny, Kasacyjny Sąd Gospodarczy oraz Kasacyjny Sąd Administracyjny[459]. Organizację i tryb działania Sądu Najwyższego regulują przede wszystkim Konstytucja Ukrainy oraz wspomniana już ustawa Ukrainy „O ustroju sądów i statusie sędziów" z dnia 2 czerwca 2016 r.

Sędziowie Sądu Najwyższego powoływani są na czas nieokreślony w procedurze konkursowej przewidzianej przez ustawę. W systemie organów państwowych Sąd Najwyższy realizuje przede wszystkim funkcję wymiaru sprawiedliwości, zapewniając ochronę praw jednostki oraz jednolite stosowanie prawa na terytorium całego państwa[460].

3.3.2 Sąd Konstytucyjny Ukrainy (*Конституційний Суд України*) – podstawy konstytucyjno-prawne

Sąd Konstytucyjny Ukrainy jest jedynym organem sądownictwa konstytucyjnego w Ukrainie. Jego podstawowym zadaniem jest zapewnianie nadrzędności Konstytucji Ukrainy poprzez kontrolę zgodności ustaw i innych aktów normatywnych z Konstytucją.

Sąd Konstytucyjny składa się z osiemnastu sędziów. Po sześciu sędziów powołują odpowiednio: Prezydent Ukrainy, Rada Najwyższa Ukrainy oraz Kongres Sędziów Ukrainy. Od 2016 r. obsadzanie stanowisk odbywa się w drodze procedury konkursowej[461], natomiast od 2022 r. kandydaci podlegają dodatkowej ocenie prowadzonej przez

[457] Ibidem, artykuł 152.
[458] Ustawa Ukrainy o sądownictwie i statusie sędziów z dnia 2 czerwca 2016 r. nr 1402-VIII, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text (dostęp 26.04.2024).
[459] Ustawa Ukrainy o sądownictwie i statusie sędziów…, op. cit.
[460] Ibidem.
[461] Ustawa Ukrainy *O poprawkach do Konstytucji Ukrainy (dotyczących wymiaru sprawiedliwości)* z dnia 2 czerwca 2016 r. nr 1401-VIII, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1401-19#Text (dostęp 29.04.2024).

Doradczą Grupę Ekspertów[462]. Status prawny, organizację oraz kompetencje Sądu Konstytucyjnego określają Konstytucja Ukrainy oraz ustawa „O Sądzie Konstytucyjnym Ukrainy" z dnia 13 lipca 2017 roku[463]. Do podstawowych kompetencji Sądu Konstytucyjnego należy:

- orzekanie o zgodności ustaw i innych aktów normatywnych z Konstytucją Ukrainy;
- dokonywanie oficjalnej wykładni Konstytucji Ukrainy;
- rozstrzyganie spraw związanych ze skargą konstytucyjną;
- realizacja kontroli konstytucyjności działalności organów państwowych.

W przeciwieństwie do Sądu Najwyższego Sąd Konstytucyjny nie wchodzi w skład systemu sądów powszechnych. Jego podstawową funkcją jest sprawowanie wymiaru sprawiedliwości konstytucyjnej oraz ochrona konstytucyjnych podstaw funkcjonowania państwa[464].

[462] Ustawa Ukrainy *O zmianie niektórych aktów ustawodawczych Ukrainy w celu usprawnienia procedury wyboru kandydatów na stanowisko sędziego Sądu Konstytucyjnego Ukrainy w drodze konkursu* z dnia 13 grudnia 2022 r. nr 2846-IX, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2846-20#Text (dostęp 29.04.2024).
[463] Zob. Rozdział XII Konstytucji Ukrainy…, op. cit., Ustawa Ukrainy *O Sądzie Konstytucyjnym Ukrainy* z dnia 13 lipca 2017 r. nr 2136-VIII…, op. cit.
[464] Rozdział XII Konstytucji Ukrainy…, op. cit.

Rozdział IV

Naczelne organy władzy Ukrainy przed pełnoskalową agresją Rosji (2019–2022) – analiza funkcjonowania

Naczelne organy władzy państwowej Ukrainy w latach 2019–2022 funkcjonowały w szczególnie wymagających warunkach politycznych, społecznych i bezpieczeństwa. Okres ten rozpoczął się po wyborach prezydenckich i parlamentarnych przeprowadzonych w 2019 r., które doprowadziły do znaczących zmian w ukraińskim systemie politycznym. Jednocześnie państwo nadal zmagało się z konsekwencjami konfliktu zbrojnego w Donbasie oraz czasowej okupacji Krymu przez Federację Rosyjską.

Dodatkowym wyzwaniem była pandemia COVID-19 w latach 2020–2021, która wymagała od władz państwowych podejmowania działań nadzwyczajnych w sferze ochrony zdrowia, polityki społecznej i gospodarki. W analizowanym okresie władze Ukrainy koncentrowały się na realizacji reform społeczno-gospodarczych, zapewnieniu bezpieczeństwa państwa, przeciwdziałaniu skutkom pandemii oraz kontynuowaniu procesu integracji europejskiej i euroatlantyckiej.

Ocena funkcjonowania naczelnych organów władzy w latach 2019–2022 ma istotne znaczenie dla dalszych rozważań dotyczących zdolności państwa ukraińskiego do funkcjonowania po rozpoczęciu pełnoskalowej agresji Federacji Rosyjskiej w lutym 2022 roku.

4.1 Władza ustawodawcza – Rada Najwyższa Ukrainy (*Верховна Рада України*)

Rada Najwyższa Ukrainy IX kadencji została wybrana w przedterminowych wyborach parlamentarnych przeprowadzonych 21 lipca 2019 roku [465]. Wybory zostały zarządzone po objęciu urzędu przez nowo wybranego Prezydenta Ukrainy Wołodymyra Zełenskiego, który już podczas inauguracji swojej kadencji zapowiedział rozwiązanie parlamentu i rozpisanie nowych wyborów[466].

W nowo wybranym parlamencie reprezentowanych było pięć ugrupowań politycznych wyłonionych w części proporcjonalnej systemu wyborczego, a także liczni

[465] Dane rządowe o wyborach parlamentarnych w Ukrainie w okresie 2014-2021 …, op. cit.
[466] Dekret Prezydenta Ukrainy *O przedterminowym wygaśnięciu uprawnień Rady Najwyższej Ukrainy i wyznaczeniu przedterminowych wyborów* z dnia 21 maja 2019 r. nr 303/2019, https://www.president.gov.ua/documents/3032019-27121 (dostęp 15.04.2024).

deputowani wybrani w okręgach jednomandatowych[467]. Szczególne znaczenie miało zwycięstwo partii „Sługa Ludu" (*Слуга народу*), która jako pierwsza w historii niepodległej Ukrainy uzyskała możliwość utworzenia samodzielnej większości parlamentarnej[468]. Oznaczało to niespotykane wcześniej w historii niepodległej Ukrainy skupienie większości parlamentarnej wokół ugrupowania wspierającego urzędującego prezydenta i stworzyło warunki do szybkiej realizacji programu reform zapowiadanego podczas kampanii wyborczej.

4.1.1 Funkcja ustawodawcza

W pierwszych miesiącach funkcjonowania parlamentu IX kadencji odnotowano wyjątkowo wysoką aktywność legislacyjną, określaną w debacie publicznej mianem „turboreżimu". Uchwalono znaczną liczbę ustaw i uchwał, obejmujących zarówno reformy ustrojowe i gospodarcze, jak również kwestie związane z funkcjonowaniem państwa[469]. Największa intensywność prac legislacyjnych przypadła na drugą połowę 2019 roku.

Dominowały inicjatywy ustawodawcze zgłaszane przez deputowanych, choć znaczącą rolę odgrywały również projekty przygotowywane przez prezydenta oraz Gabinet Ministrów[470]. Wśród przyjmowanych aktów prawnych znajdowały się zarówno rozwiązania reformujące funkcjonowanie państwa, jak i ustawy budzące kontrowersje

[467] Proprezydencka partia „Sługa Narodu" (Слуга народу) uzyskała 43,16% głosów i łącznie 254 mandaty, co umożliwiło jej samodzielne utworzenie większości parlamentarnej. Próg wyborczy przekroczyły również: „Platforma Opozycyjna – Za Życie", „Batkiwszczyna", „Europejska Solidarność" oraz „Hołos". Spośród konstytucyjnych 450 mandatów obsadzono 424, ponieważ przeprowadzenie wyborów na części okupowanych terytoriów Krymu, Sewastopola oraz obwodów donieckiego i ługańskiego było niemożliwe. Por. Gazeta Rady Najwyższej Ukrainy *Głos Ukrainy*, Nr 148 (7154). Kijów 2019 r. 7 sierpnia, s. 4-9.

[468] Ponad 80% spośród deputowanych otrzymało mandat po raz pierwszy. Do Rady Najwyższej „powróciło" 81 deputowanych z poprzedniej kadencji (40 z list partyjnych i 41 w systemie większościowym). Średni wiek wybranych deputowanych IX kadencji wynosił 41 lat, trzech deputowanych ma ponad 60 lat, 17 miało mniej niż 30 lat. Kobiety stanowiły 20,8%. Więcej zob.: *Portret deputowanego ludowego nowej Rady: wiek, wykształcenie, płeć*, 26 lipca 2019 r., 24 kanał, https://24tv.ua/naskilki_onovitsya_verhovna_rada_pidrahunki_n1183908 (dostęp 15.04.2024).

[469] W okresie między 29.08.2019 a 31.12.2019 roku zarejestrowano 1490 projektów ustaw i uchwał. Spośród nich uchwalono 94 ustawy (co wynosiło 6,31% spośród zarejestrowanych) i 267 uchwał (17,92%), zob. A. Szliachtin, *Tryb Turbo Rady Najwyższej: Razumkow wyjaśnił, skąd wzięło się tak wiele projektów ustaw,* 10 października 2019 r., 24 kanał https://24tv.ua/turborezhim_verhovnoyi_radi_razumkov_poyasniv_zvidki_vzyalosya_stilki_zakonoproyektiv_n1217340 (dostęp 15.04.2024).

[470] Jeśli przeanalizować w tym okresie przyjęte projekty ustaw i uchwał według kierunków polityki państwowej, największa ich liczba dotyczyła kwestii gospodarczych (22,1%) , a najmniejsza - wielostronnych umów międzynarodowych (0,2%); kwestie organizacyjne – 9,9%, rozwój branżowy -16,3%, polityka prawna – 16,3%, uprawnienia składowe – 28,2%, budownictwo państwowe -5,2%, bezpieczeństwo i obrona – 3,4%, polityka społeczna – 3,3%, dwustronne umowy międzynarodowe – 1,6%, inne (oświadczenia, apele Rady Najwyższej) – 1,38%, polityka humanitarna – 0,5%; razem łącznie przyjęto 361 ustaw i uchwał. Więcej zob.: dane za okres od 29.08.2019 r. do 31.12.2019 r., https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/index (dostęp 16.04.2024).

polityczne i społeczne. W części przypadków uchwalane regulacje stawały się przedmiotem krytyki opozycji oraz protestów społecznych organizowanych przed siedzibami parlamentu, rządu lub kancelarii prezydenta[471]. 14 listopada 2019 roku Rada Najwyższa przyjęła budżet na kolejny rok[472].

W 2020 r. działalność ustawodawcza parlamentu została zdominowana przez działania związane z przeciwdziałaniem skutkom pandemii COVID-19. W tym okresie Rada Najwyższa przeprowadziła 88 posiedzeń plenarnych i przyjęła 249 ustaw[473]. Znaczna część prac parlamentarnych była związana z organizacją systemu ochrony zdrowia, wsparciem przedsiębiorców oraz ograniczaniem gospodarczych skutków pandemii. Parlament uchwalił również ustawę budżetową na 2021 rok[474].

W 2021 r. Rada Najwyższa przeprowadziła 91 posiedzeń plenarnych, zarejestrowano 1452 projektów ustaw, z których 272 zostało uchwalonych. Większość projektów ustawodawczych została zainicjowana przez deputowanych ludowych – 1158. Prezydent zgłosił 70 projektów ustaw, a inicjatorem 226 projektów był Gabinet Ministrów[475]. W tym okresie przyjęto szereg aktów prawnych dotyczących reform gospodarczych i instytucjonalnych, wzmacniania zdolności obronnych państwa oraz dalszej integracji europejskiej. Szczególne znaczenie miały ustawy dotyczące rozwoju obrony terytorialnej,

[471] Największą reakcję wywołały zmiany polityczne: 10 września 2019 r. uchwalono ustawę nr 1012 o impeachmencie prezydenta, ograniczającą przesłanki usunięcia do zdrady stanu lub innych przestępstw. 13 września 2019 odwołano cały skład Centralnej Komisji Wyborczej co wywołało oburzenie ze względu na udział nowo powołanych osób związanych z poprzednim rządem. 2 października 2019 przyjęto ustawę nr 1029 o wznowieniu prac Krajowej Agencji Zapobiegania Korupcji, anulowano finansowanie państwowe dla partii, które nie przekroczyły progu 2%, oraz zmniejszono finansowanie dla partii parlamentarnych; 19 grudnia 202 przyjęto nową ordynację wyborczą z otwartymi listami regionalnymi; 20 września 2019 r. przyjęto ustawy nr 1053-1 i nr 1073 o usuwaniu w cień handlu, które wywołały protesty przedsiębiorców. 13 listopada 2019 r. projekt ustawy nr 2178-10 o rynku ziemi zostaje przyjęty w pierwszym czytaniu, po czym frakcja Batkiwszczyna ogłosiła o przejście do opozycji. Por. *Wyniki z 2019 r.: Za czym głosowali deputowani Rady Najwyższej IX kadencji*, 24 grudnia 2019 r., dane ruchu Chesno https://www.chesno.org/post/3754/ (dostęp 16.04.2024).

[472] Ustawa Ukrainy *O budżecie państwa Ukrainy na 2020 r.* z dnia 14 listopada 2020 r. nr 294-IX, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/294-20#Text (dostęp 16.04.2024).

[473] Dane Rady Najwyższej Ukrainy za 2020 r., https://www.rada.gov.ua/news/Novyny/201524.html (dostęp 16.04.2024).

[474] Więcej zob.: *Rada Wierchowna IX. Wyniki roku pracy*, sprawozdanie Rady Najwyższej Ukrainy, 28 lipca 2020 r., https://rada.oporaua.org/analityka/zviti/23620-verkhovna-rada-ix-sklikannya-pidsumki-roku-roboti (dostęp 16.04.2024), Ustawa Ukrainy *O budżecie państwa Ukrainy na 2021 r.* z dnia 15 grudnia 2020 r. nr 1082-IX, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1082-20#Text (dostęp 16.04.2024).

[475] Największa liczba ustaw dotyczyła kwestii gospodarczych – 23%, a najmniejsza polityki humanitarnej – 4,5%, przy czym: rozwój branżowy –9,5%, polityka prawna – 19,6%, budownictwo państwowe – 6,4%, bezpieczeństwo i obrona – 8%, polityka społeczna –13%, dwustronne umowy międzynarodowe –16%. Więcej zob.: dane Rady Najwyższej Ukrainy za 2021 r., https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/searchResultsAdvanced (dostęp 16.04.2024).

zwiększenia liczebności Sił Zbrojnych Ukrainy, reformy państwowego koncernu Ukroboronprom oraz regulacji rynku rolnego[476].

Do istotnych osiągnięć legislacyjnych należy również zaliczyć uchwalenie ustawy o referendum ogólnoukraińskim, która miała na celu zwiększenie udziału obywateli w procesach demokratycznych, oraz przyjęcie ustawy budżetowej na 2022 rok[477]. Analizując działalność ustawodawczą Rady Najwyższej w latach 2019–2021 można stwierdzić, że parlament zachował zdolność do realizacji podstawowej funkcji ustawodawczej zarówno w warunkach trwającego konfliktu zbrojnego na wschodzie państwa, jak i podczas pandemii COVID-19. Jednocześnie dominacja większości parlamentarnej sprzyjała sprawności procesu legislacyjnego, lecz równocześnie wywoływała dyskusję dotyczącą jakości procedury ustawodawczej oraz poziomu parlamentarnej kontroli nad stanowieniem prawa.

4.1.2 Funkcja kreatywna

W latach 2019-2022 Rada Najwyższa Ukrainy aktywnie realizowała swoją funkcję kreatywną, polegającą na powoływaniu i odwoływaniu osób zajmujących najważniejsze stanowiska państwowe. Już podczas pierwszego posiedzenia IX kadencji, 29 sierpniu 2019 roku. parlament zatwierdził skład nowego Gabinetu Ministrów Ukrainy, w tym Premiera Ukrainy, ministrów obrony i spraw zagranicznych, a także powołał kierownictwo najważniejszych instytucji państwowych, w tym Szefa Służby Bezpieczeństwa Ukrainy oraz Prokuratora Generalnego[478].

---

[476] Największa liczba ustaw dotyczyła kwestii gospodarczych – 23%, a najmniejsza polityki humanitarnej – 4,5%, przy czym: rozwój branżowy –9,5%, polityka prawna – 19,6%, budownictwo państwowe – 6,4%, bezpieczeństwo i obrona – 8%, polityka społeczna –13%, dwustronne umowy międzynarodowe –16%. Więcej zob.: dane Rady Najwyższej Ukrainy za 2021 r., https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/searchResultsAdvanced (dostęp 16.04.2024). Zob. też Ustawa Ukrainy *O zmianie niektórych aktów ustawodawczych Ukrainy dotyczących warunków obrotu gruntami rolnymi* z dnia 31 marca 2020 r. nr 552-IX, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/552-20#Text (dostęp 16.04.2024), Ustawa Ukrainy *O zapobieganiu zagrożeniom dla bezpieczeństwa narodowego związanym z nadmiernym wpływem osób o znaczącym znaczeniu gospodarczym i politycznym w życiu publicznym (oligarchów)* z dnia 23 września 2021 r. nr 1780-IX, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1135-20#Text (dostęp 16.04.2024), Ustawa Ukrainy *O fundamentach oporu narodowego* z dnia 16 lipca 2021 r., nr 1702-IX, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1702-20#Text (dostęp 16.04.2024).

[477] Zob. Ustawa Ukrainy *O ogólnoukraińskim referendum* z dnia 26 stycznia 2021 r. nr 1135-IX, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1135-20#Text (dostęp 16.04.2024), Ustawa Ukrainy *O budżecie państwa Ukrainy na 2022 r*. z dnia 2 grudnia 2021 r. nr 1928-IX, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1928-20#Text (dostęp 16.04.2024).

[478] Zob. Uchwała Rady Najwyższej Ukrainy *O utworzeniu Gabinetu Ministrów Ukrainy* z dnia 29 sierpnia 2019 roku nr 12-IX, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/12-IX#Text (dostęp 15.04.2024), Uchwała Rady Najwyższej Ukrainy *W sprawie powołania O. Honczaruka na stanowisko premiera Ukrainy* z dnia 29 sierpnia 2019 roku nr 7-IX, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/7-IX#Text (dostęp 15.04.2024). Uchwała

W październiku 2019 r. Rada Najwyższa zatwierdziła nowy skład Centralnej Komisji Wyborczej Ukrainy [479]. Jednak już w marcu 2000 r. doszło do dymisji rządu Ołeksija Honczaruka i powołania nowego gabinetu pod przewodnictwem Denysa Szmyhala[480]. W kolejnych miesiącach parlament wielokrotnie korzystał ze swoich kompetencji kreacyjnych, dokonując zmian na najważniejszych stanowiskach państwowych, zarówno w rządzie, jak i w instytucjach odpowiedzialnych za bezpieczeństwo, finanse publiczne oraz wymiar sprawiedliwości[481].

Skala i częstotliwość zmian personalnych dowodziła aktywności parlamentu w zakresie realizacji funkcji kreatywnej. Jednocześnie fakt posiadania przez partię „Sługa Narodu" samodzielnej większości parlamentarnej powodował, że decyzje dotyczące obsady

Rady Najwyższej Ukrainy *W sprawie powołania A.P. Zahorodniuka na stanowisko ministra obrony Ukrainy* z dnia 29 sierpnia 2019 roku nr 8-IX, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/8-IX#Text (dostęp 15.04.2024), Uchwała Rady Najwyższej Ukrainy *W sprawie powołania V. Prystaika na stanowisko ministra spraw zagranicznych Ukrainy* z dnia 29 sierpnia 2019 roku nr 9-IX, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/9-IX#Text (dostęp 15.04.2024), Uchwała Rady Najwyższej Ukrainy *W sprawie powołania I. Bakanowa na stanowisko szefa Służby Bezpieczeństwa Ukrainy* z dnia 29 sierpnia 2019 roku nr 11-IX, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/11-20 (dostęp 15.04.2024), Uchwała Rady Najwyższej Ukrainy *W sprawie wyrażenia zgody na powołanie przez prezydenta Ukrainy R.G. Riaboszapki na stanowisko Prokuratora Generalnego Ukrainy* z dnia 29 sierpnia 2019 roku nr 20-IX, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/22-IX#Text (dostęp 15.04.2024).

[479] *Rada Najwyższa Ukrainy zatwierdziła skład Centralnej Komisji Wyborczej,* dane Rady Najwyższej Ukrainy 4.10.2019 r., https://www.rada.gov.ua/news/Novyny/182289.html (dostęp 15.04.2024).

[480] Uchwała Rady Najwyższej Ukrainy *W sprawie powołania D. Szmyhala na stanowisko premiera Ukrainy* z dnia 4 marca 2020 r. nr 515-IX, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/515-IX#Text (dostęp 16.04.2024).

[481] Zob. m.in. Uchwała Rady Najwyższej Ukrainy *W sprawie powołania I. Pietraszko na stanowisko ministra rozwoju gospodarki, handlu i rolnictwa Ukrainy* z dnia 17 marca 2020 r. nr 537-IX, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/537-IX#Text (dostęp 15.04.2024), Uchwała Rady Najwyższej Ukrainy *O powołaniu M.W. Stepanowa na stanowisko Ministra Zdrowia Ukrainy* z dnia 30 marca 2020 r. nr 550-IX, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/550-IX#Text (dostęp 15.04.2024), Uchwała Rady Najwyższej Ukrainy *O powołaniu S.Marczenki na stanowisko Ministra Finansów Ukrainy* z dnia 30 marca 2020 r. nr 549-IX, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/549-IX#Text (dostęp 15.04.2024), Uchwała Rady Najwyższej Ukrainy *W sprawie powołania O. Tkaczenki na stanowisko ministra kultury i polityki informacyjnej Ukrainy* z dnia 4 czerwca 2020 r. nr 669-IX, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/669-IX (dostęp 15.04.2024), Uchwała Rady Najwyższej Ukrainy *W sprawie powołania O. Stefanishyny na stanowisko wicepremiera Ukrainy ds. integracji europejskiej i euroatlantyckiej* z dnia 4 czerwca 2020 r. nr 668-IX, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/668-IX (dostęp 15.04.2024), Uchwała Rady Najwyższej Ukrainy *W sprawie wyrażenia zgody na powołanie I. Wenediktowej na stanowisko Prokuratora Generalnego przez Prezydenta Ukrainy* z dnia 17 marca 2020 r. nr 536-IX, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/536-20#Text (dostęp 15.04.2024). W kwestii finansów publicznych zob. Uchwała Rady Najwyższej Ukrainy *O odwołaniu J. Smolija ze stanowiska prezesa Narodowego Banku Ukrainy* z dnia 3 lipca 2020 r. nr 747-IX, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/747-IX#Text (dostęp 17.04.2024), zob. też Uchwała Rady Najwyższej Ukrainy *W sprawie powołania K. Szewczenki na stanowisko prezesa Narodowego Banku Ukrainy* z dnia 16 lipca 2020 r. nr 799-IX, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/799-IX#Text (dostęp 17.04.2024). W sprawie zmian w wymiarze sprawiedliwości zob. np. Uchwała Rady Najwyższej Ukrainy *O odwołaniu J. Smolija ze stanowiska prezesa Narodowego Banku Ukrainy* z dnia 3 lipca 2020 r. nr 747-IX, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/747-IX#Text (dostęp 17.04.2024), Uchwała Rady Najwyższej Ukrainy *W sprawie dymisji ministra spraw wewnętrznych Ukrainy A. Awakowa* z dnia 15 lipca 2021 r. nr 1650-IX, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1650-20#Text (dostęp 15.04.2024) i Uchwała Rady Najwyższej Ukrainy o powołaniu D.A. Monastyrskiego na stanowisko Ministra Spraw Wewnętrznych Ukrainy z dnia 16 lipca 2021 r. nr 1699-IX, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1699-IX#Text (dostęp 15.04.2024).

najważniejszych stanowisk państwowych mogły być podejmowane bez konieczności poszukiwania szerokiego konsensusu politycznego. W rezultacie polityka kadrowa państwa pozostawała w znacznym stopniu związana z zapleczem politycznym Prezydenta Wołodymyra Zełenskiego.

4.1.3 Funkcja kontrolna

Ocena realizacji funkcji kontrolnej przez Radę Najwyższą Ukrainy w latach 2019–2022 jest mniej jednoznaczna niż w przypadku funkcji ustawodawczej czy kreatywnej. W literaturze przedmiotu podkreśla się, że właśnie efektywność parlamentarnej kontroli nad organami wykonawczymi pozostaje jednym ze słabszych elementów funkcjonowania ukraińskiego parlamentaryzmu[482].

Istotną rolę w realizacji funkcji kontrolnej odgrywał Rzecznik Praw Obywatelskich Rady Najwyższej Ukrainy. W analizowanym okresie systematycznie rosła liczba spraw kierowanych przez obywateli do tej instytucji: z 47 393 w 2019 r. do 48 169 w 2020 r. oraz 66 865 w 2021 roku[483]. Wzrastała również liczba wizyt monitorujących przeprowadzanych przez Biuro Rzecznika, co świadczyło o rosnącej aktywności instytucji w zakresie ochrony praw obywatelskich.

Funkcja kontrolna parlamentu realizowana była także poprzez nadzór nad działalnością Gabinetu Ministrów, m.in. poprzez zatwierdzanie programu działalności rządu, analizę jego sprawozdań oraz udział parlamentu w procedurach powoływania członków rządu[484]. Ważnym instrumentem kontroli były również tzw. „godziny pytań do rządu", podczas których deputowani mogli zadawać pytania przedstawicielom władzy

[482] Więcej zob.: raport specjalny *Parlamentaryzm wojskowy: specyfika pracy Rady Najwyższej Ukrainy w stanie wojennym* „Czasopismo Parlament 2023", №1/2022-2023.
[483] Warto podkreślić, że działalność Rzecznika Praw Obywatelskich Rady Najwyższej Ukrainy obejmowała także ochronę praw obywateli Ukrainy przebywających poza granicami państwa. W latach 2018–2022 Ludmyła Denisowa podejmowała działania na rzecz obywateli Ukrainy przetrzymywanych w Federacji Rosyjskiej oraz na terytoriach okupowanych, uczestnicząc również w procesach wymiany więźniów pomiędzy Ukrainą a Rosją. Więcej zob.: Roczne sprawozdania Rzecznika Praw Człowieka Parlamentu Ukrainy na temat stanu przestrzegania i ochrony praw i wolności człowieka i obywatela w Ukrainie w latach 2019 -2021 https://ombudsman.gov.ua/uk/shchorichni-ta-specialni-dopovidi (dostęp 16.04.2024).
[484] Przykładowo: Zarządzenie Gabinetu Ministrów Ukrainy *W sprawie zatwierdzenia sprawozdania z postępów i wyników realizacji Programu działań Gabinetu Ministrów Ukrainy w 2020 r.* z dnia 14 kwietnia 2021 r. nr 327-r, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/327-2021-p#Text (dostęp 15.04.2024). Zob. też: *Rada Najwyższa Ukrainy zatwierdziła Program działań Gabinetu Ministrów Ukrainy Uchwałą nr 188-IX z dnia 4 października 2019 r.*, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/188-20#Text (dostęp 15.04.2024), dane Rady Najwyższej Ukrainy w sprawie powołania nowego składu rządu w latach 2019-2020, https://itd.rada.gov.ua/BILLINFO/Bills/searchResultsAdvanced (dostęp 15.04.2024), Uchwały Rady Najwyższej Ukrainy w sprawie ww. odwołań ze stanowiska ministra, https://itd.rada.gov.ua/BILLINFO/Bills/searchResultsAdvanced (dostęp 15.04.2024).

wykonawczej. W analizowanym okresie przeprowadzono odpowiednio: 5 takich posiedzeń w 2019 r., 13 w 2020 r. oraz 19 w 2021 roku[485].

Jednocześnie ukraiński parlament sprawował swoistą „samokontrolę", podejmując decyzje o aresztowaniu posłów popełniających przestępstwa[486]. Sprawował on również kontrolę nad finansami publicznymi i realizacją budżetu państwa za pośrednictwem Izby Obrachunkowej oraz poprzez udział w powoływaniu kierownictwa Narodowego Banku Ukrainy, Komitetu Antymonopolowego Ukrainy czy Funduszu Mienia Państwowego[487]. Funkcjonowały także wyspecjalizowane komisje parlamentarne oraz tymczasowe komisje śledcze i specjalne[488], których liczba w latach 2019–2021 pozostawała na stosunkowo wysokim poziomie.

Pomimo funkcjonowania formalnych instrumentów kontroli społeczna ocena działalności parlamentu pozostawała niska. W marcu 2021 r. jedynie 14% obywateli pozytywnie oceniało działalność deputowanych ludowych, podczas gdy 75% wyrażało opinie negatywne[489]. Jednocześnie ponad połowa respondentów opowiadała się za przeprowadzeniem przedterminowych wyborów parlamentarnych[490]. W grudniu 2021 r. pogląd ten podzielało już 63% badanych[491].

---

[485] Dane Rady Najwyższej Ukrainy, https://www.rada.gov.ua/meeting/awt/84 (dostęp 16.04.2024).

[486] Według ustaleń śledczych, deputowany zorganizował korupcyjny plan defraudacji 93 mln hrywień z państwowych kolej „Ukrzaliznycia" w czasie, gdy był szefem Komisji Transportu w Radzie Najwyższej VIII kadencji. W sumie Dubnevych jest uczestnikiem 37 dochodzeń antykorupcyjnych.

[487] Świadczą o tym coroczne raporty Izby Rachunkowej Ukrainy, które były przekazywane, a później rozpatrywane przez Radę Najwyższą. Więcej: dane Rady Najwyższej Ukrainy https://budget.rada.gov.ua/news/Rah_Palata/Zvit_diyaln_RP/ (dostęp 17.04.2024). Zob. też: Uchwała Rady Najwyższej Ukrainy *W sprawie powołania K. Szewczenki ...,* op. cit., Uchwała Rady Najwyższej Ukrainy *W sprawie zmian w składzie Zarządu Narodowego Banku Ukrainy* z dnia 12 listopada 2019 r. nr 270-IX, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/270-20#n2 (dostęp 17.04.2024), Uchwała Rady Najwyższej Ukrainy *W sprawie mianowania O. Pishchanskiej na stanowisko szefa Komitetu Antymonopolowego Ukrainy* z dnia 16 lipca 2020 r. nr 801-IX, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/801-IX#Text (dostęp 17.04.2024), Uchwała Rady Najwyższej Ukrainy *O powołaniu Dmytro Sennyczenki na stanowisko szefa Funduszu Mienia Państwowego* Ukrainy z dnia 19 września 2019 r. nr 118-IX, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/118-IX#Text (dostęp 17.04.2024).

[488] Dane o tymczasowych komisjach Rady Najwyższej Ukrainy, które zaprzestały działalności, http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/site2/p_temp_komitis_closed (dostęp 17.04.2024).

[489] Więcej zob.: *Badanie IRI: Postawy społeczno-polityczne na Ukrainie* raport grupy sondażowej „Rating", 21 maja 2021 r., badanie przeprowadzone w dniach 13–21 marca 2021 r., s. 48 https://ratinggroup.ua/research/ukraine/opros_iri_obschestvenno-politicheskie_nastroeniya_v_ukraine.html (dostęp 17.04.2024).

[490] Więcej zob.: *Badania socjologiczne nad sytuacją polityczną na Ukrainie: 2021*, raport Ukraińskiego Instytutu Przyszłości, 18 lutego 2021 r., badanie przeprowadzone w okresie od 27 stycznia 2021 do 05 lutego 2021 r. https://uifuture.org/publications/zvit-socziologichnogo-doslidzhennya-shhodo-politychnoyi-sytuacziyi-v-ukrayini-2021-rku/ (dostęp 17.04.2024).

[491] Więcej zob.: *Nastroje społeczno-polityczne ludności (14-16 grudnia 2021 r.)*, raport sondażowej grupy „Rating", 20 grudnia 2021 r., badanie przeprowadzone w dniach 14-16 grudnia 2021 r., s. 23 https://ratinggroup.ua/research/ukraine/obschestvenno-politicheskie_nastroeniya_naseleniya_14-16_dekabrya_2021.html (dostęp 17.04.2024).

Niski poziom społecznego zaufania do parlamentu potwierdzają również badania opinii publicznej z końca 2021 r. Jedynie 11% obywateli deklarowało zaufanie do Rady Najwyższej Ukrainy, natomiast 67% wyrażało wobec niej nieufność[492]. Wskazuje to, że pomimo aktywnej działalności legislacyjnej i kadrowej parlament nie cieszył się wysokim poziomem społecznej legitymizacji bezpośrednio przed pełnoskalową agresją Federacji Rosyjskiej.

Analiza działalności Rady Najwyższej Ukrainy w latach 2019–2021 pozwala stwierdzić, że parlament skutecznie realizował przede wszystkim funkcję ustawodawczą oraz kreatywną. Świadczy o tym zarówno wysoka aktywność legislacyjna, jak i znaczący udział w obsadzaniu najważniejszych stanowisk państwowych. Znacznie słabiej oceniana była natomiast realizacja funkcji kontrolnej, czego przejawem były ograniczona skuteczność parlamentarnego nadzoru nad rządem oraz niski poziom społecznego zaufania do parlamentu. Mimo tych niedoskonałości Rada Najwyższa zachowała zdolność do wykonywania swoich podstawowych kompetencji konstytucyjnych, co stanowiło istotny element ciągłości funkcjonowania państwa ukraińskiego bezpośrednio przed rozpoczęciem pełnoskalowej agresji Federacji Rosyjskiej w 2022 roku.

4.2 Władza wykonawcza

W latach 2019–2022 w relacjach pomiędzy Prezydentem Ukrainy a Gabinetem Ministrów można było zaobserwować stopniową koncentrację wpływów politycznych wokół ośrodka prezydenckiego. Zjawisko to stanowiło jeden z charakterystycznych elementów funkcjonowania ukraińskiego modelu parlamentarno-prezydenckiego w analizowanym okresie. Szczególną rolę odgrywała Kancelaria Prezydenta Ukrainy (*Офіс Президента України*), która w praktyce uczestniczyła w koordynowaniu działań rządu oraz kształtowaniu najważniejszych kierunków polityki państwa[493].

Zjawisko to przejawiało się zwłaszcza w obszarze polityki zagranicznej, bezpieczeństwa i obronności, a także w aktywnym wpływie otoczenia prezydenta na decyzje kadrowe i strategiczne[494]. W analizowanym okresie dochodziło również do sporów

[492] Por. *Dynamika zaufania do instytucji społecznych w latach 2021–2023*, raport KMIS (Kijowski Międzynarodowy Instytut Socjologii), 18 grudnia 2023 r., badanie przeprowadzone w dniach 29 listopada–9 grudnia 2023 r., KMIS https://kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1335&page=1 (dostęp 24.04.2024).
[493] T. Sedelius, O. Mashtaler, T. Raunio, *Semi-presidentialism and war: executive leadership models in Ukraine during Zelenskyi's presidency*, „East European Politics" 2024, Vol. 40, s.10-12.
[494] Por. M. Jędrysiak, *Zełenski, Jermak i wojenny mechanizm władzy na Ukrainie*, Komentarze OSW nr 619, 14 sierpnia 2024 r., Ośrodek Studiów Wschodnich https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/komentarze-osw/2024-08-14/zelenski-jermak-i-wojenny-mechanizm-wladzy-na-ukrainie (dostęp 12.01.2025).

między głową państwa a przedstawicielami rządu dotyczących priorytetów politycznych oraz obsady najważniejszych stanowisk państwowych.

4.2.1 Prezydent Ukrainy (*Президент України*)

W wyniku wyborów prezydenckich przeprowadzonych w kwietniu 2019 roku Wołodymyr Zełenski został wybrany szóstym Prezydentem Ukrainy, obejmując urząd w dniu 20 maja 2019 roku[495]. W przeciwieństwie do swoich poprzedników, nie posiadał wcześniejszego doświadczenia politycznego ani administracyjnego[496]. Fakt ten został jednak pozytywnie odebrany przez znaczną część społeczeństwa, oczekującą zmian oraz odnowy klasy politycznej[497].

Od początku kampanii wyborczej Zełenski cieszył się dużym zaufaniem społecznym[498], co przełożyło się nie tylko na jego zwycięstwo w wyborach prezydenckich, lecz również na sukces związane z nim partii „Sługa Narodu" w wyborach parlamentarnych. Uzyskanie przez to ugrupowanie większości parlamentarnej znacząco wzmocniło pozycję polityczną prezydenta oraz zwiększyło jego możliwości wpływania na proces decyzyjny państwa. W latach 2019-2022 Wołodymyr Zełenski będąc Prezydentem Ukrainy wykonywał wszystkie przypisane mu funkcje konstytucyjne.

4.2.1.1 Funkcja reprezentacyjna

Analiza działalności Wołodymyra Zełenskiego wskazuje, że w latach 2019–2022 aktywnie realizował on funkcję reprezentacyjną. Pomimo ograniczeń związanych z pandemią COVID-19 prezydent prowadził intensywną działalność międzynarodową, obejmującą liczne wizyty zagraniczne, spotkania bilateralne oraz kontakty z organizacjami

[495] Protokół Centralnej Komisji Wyborczej Ukrainy *O wynikach ponownego głosowania w wyborach prezydenckich na Ukrainie z dnia 30 kwietna 2019 r.*, https://www.cvk.gov.ua/wp-content/uploads/2019/11/vpu_2019_protokol_cvk_30042019.pdf (dostęp 18.04.2024). W momencie pisania danego Rozdziału dysertacji (wiosną 2024 r.) Wołodymyr Zełenski nadal pełni funkcję głowy państwa.

[496] Przed objęciem urzędu Prezydenta zyskał popularność i uznanie społeczeństwie jako showman, aktor, komik, reżyser, scenarzysta i producentem. Por. *Zełenski jest najmłodszym prezydentem Ukrainy: ile lat mieli pozostali gwaranci, gdy stali na czele państwa?* 22 kwietnia 2019 r., 24 kanał https://24tv.ua/zelenskiy__naymolodshiy_prezident_ukrayini_u_skilki_rokiv_ocholyuvali_derzhavu_reshta_garantiv_n1144336 (dostęp 18.04.2024).

[497] W latach 2018-2019 socjologowie notowali bezprecedensowe rozczarowanie dotychczasowymi politykami i porażkami ówczesnej władzy wśród Ukraińców. Najważniejszym trendem w tym okresie stal się szybki wzrost żądań społecznych dotyczących zmian w najwyższych władzach. Więcej zob.: M. Sydorżewski, *Starzy politycy odchodzą: dlaczego Ukraińcy chcą nowych twarzy,* 26 czerwca 2019 r., Deutsche Welle https://www.dw.com/uk/старі-політики-на-вихід-чому-українці-хочуть-нових-облич-у-раді/a-49350285 (dostęp 18.04.2024).

[498] W drugiej turze z 21 kwietnia 2019 roku Zełenski otrzymał bardzo wysoką liczbę głosów wyborczych –73,2%, co stanowiło rekordowy poziom poparcia wyborczego w historii Ukrainy od 1991 roku.

międzynarodowymi[499]. W ramach wykonywania funkcji reprezentacyjnej przyjmował również listy uwierzytelniające ambasadorów akredytowanych w Ukrainie oraz reprezentował państwo podczas najważniejszych wydarzeń międzynarodowych[500].

Do zadań realizowanych w ramach funkcji reprezentacyjnej należało także zgłaszanie kandydatur na stanowisko ministra spraw zagranicznych, mianowanie ambasadorów oraz przedstawicieli Ukrainy przy organizacjach międzynarodowych[501]. Przykładem może być przeprowadzona w marcu 2020 r. zmiana na stanowisku Ministra Spraw Zagranicznych Ukrainy[502].

Prezydent realizował również kompetencje związane z nadawaniem tytułów i odznaczeń państwowych, które zgodnie z prawem stanowią najwyższe uznanie zasług cywilnych i wojskowych[503]. W latach 2019-2022 podpisał 33 dekrety dotyczące nadania

[499] Przykładowo, w 2019 r. prezydent Zełenski odbył 13 oficjalnych wizyt zagranicznych, w 2020 r. 12, w 2021 r. również 13, natomiast w pierwszych miesiącach 2022 r., zob. Dane o zagranicznych oficjalnych wizytach prezydenta Ukrainy https://www.president.gov.ua (dostęp 18.04.2024). W latach 2019–2021 prezydent uczestniczył dodatkowo w ponad 190 spotkaniach międzynarodowych oraz ponad 340 rozmowach i konsultacjach dyplomatycznych z przedstawicielami różnych państw i organizacji międzynarodowych. Najczęściej kontaktował się z przedstawicielami Stanami Zjednoczonymi i Niemcami. Tylko raz prezydent rozmawiał z przedstawicielami Afganistanu, Bułgarii, Brazylii, Indii, Kataru, Rumunii, Portugalii, Serbii i Węgier. Pośród organizacji międzynarodowych najczęściej głowa państwa kontaktował się z przedstawicielami Komisji Europejskiej, Rady Europejskiej, Międzynarodowego Funduszu Walutowego i NATO. Por. *Wizyty Zełenskiego: Ile podróży krajowych i zagranicznych odbył prezydent?* 24 lutego 2021, Slowo i Dilo https://www.slovoidilo.ua/2021/02/24/infografika/polityka/vizyty-zelenskoho-skilky-vnutrishnix-mizhnarodnyx-poyizdok-zdijsnyv-prezydent (dostęp 18.04.2024).

[500] Przykładowo: w dniu 11 września 2019 r. Prezydent Ukrainy otrzymał listy uwierzytelniające od ambasadorów wielu państw: Kaimo Kuusk z Republiki Estońskiej, Etienne de Poncins z Republiki Francuskiej, Gernot Pfandler z Republiki Austrii, Johannes Hermann Adrianus de Mol z Królestwa Niderlandów oraz Melinda Simmons ze Zjednoczonego Królestwa Wielkiej Brytanii i Irlandii Północnej. Więcej zob.: dane z oficjalnej strony internetowej prezydenta Ukrainy https://www.president.gov.ua/news/prezident-ukrayini-prijnyav-virchi-gramoti-u-posliv-inozemni-57189 (dostęp 18.04.2024).

[501] Na przykład w czerwcu 2019 roku Wołodymyr Zełenski podpisał wniosek o odwołaniu ministra spraw zagranicznych Pawło Klimkina i złożył wniosek o powołanie Wadyma Prystajki. Rada Najwyższa poparła wniosek prezydenta i przegłosowała powołanie dyplomaty W. Prystajki na stanowisko ministra. Zob. Uchwała Rady Najwyższej Ukrainy *W sprawie powołania W. Prystaiki* …op. cit. Z kolei 18 grudnia 2019 r. mianował nowych ambasadorów Ukrainy w Jordanii (Myroslava Shcherbatiuk), Mołdawii (Mark Shevchenko), Katarze (Andriy Kuzmenko) i Chinach (Serhiy Kamyshev). Świadczą o tym dekrety prezydenta nr 912, 913, 914 i 915 z dnia 18 grudnia 2019 r. *O mianowaniu ambasadorów w Jordanii, Mołdawii, Katarze i Chinach*, https://www.president.gov.ua/documents/decrees?date-from=17-05-2019&date-to=17-05-2020&page=9 (dostęp 18.04.2024). Także w grudniu Prezydent mianował Stałego Przedstawiciela Ukrainy przy Organizacji Narodów Zjednoczonych. Więcej zob.: Dekret Prezydenta *Ukrainy O nadaniu odznaczeń państwowych Ukrainy z okazji Dnia Sił Zbrojnych Ukrainy* z dnia 4 grudnia 2019 r. nr 878/2019, https://www.president.gov.ua/documents/8782019-30937 (dostęp 18.04.2024).

[502] Por. projekt Uchwały *w sprawie powołania Dmytro Kuleby na stanowisko ministra spraw zagranicznych Ukrainy*, https://www.kmu.gov.ua/bills/proekt-postanovi-pro-priznachennya-kulebi-di-ministrom-zakordonnikh-sprav-ukraini (dostęp 18.04.2024). Zob. też: Uchwała Rady Najwyższej Ukrainy *W sprawie powołania D. Kuleby na stanowisko ministra spraw zagranicznych Ukrainy* z dnia 4 marca 2020 r. nr 518-IX, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/518-IX#Text (dostęp 18.04.2024).

[503] Świadczą o tym dekrety prezydenckie wydane w danym okresie. Przykładowo: Dekret Prezydenta Ukrainy *O nadaniu odznaczeń państwowych Ukrainy z okazji Dnia Sił Zbrojnych Ukrainy* z dnia 4 grudnia 2019 r. nr 878/2019, https://www.president.gov.ua/documents/8782019-30937 (dostęp 18.04.2024).

tytułu Bohatera Ukrainy, przyznając najwyższe państwowe wyróżnienie 43. osobom szczególnie zasłużonym dla państwa[504].

Istotnym aspektem realizacji funkcji reprezentacyjnej było również utrzymywanie europejskiego i euroatlantyckiego kierunku polityki zagranicznej Ukrainy. W analizowanym okresie prezydent aktywnie wspierał proces integracji z Unią Europejską oraz współpracę z NATO, współdziałając w tym zakresie z parlamentem oraz rządem[505].

4.2.1.2 Funkcja arbitrażowa

W latach 2019-22 Wołodymyr Zełenski realizował również przewidzianą przez Konstytucję Ukrainy funkcję arbitrażową. Jedną z pierwszych decyzji po objęciu urzędu było rozwiązanie Rady Najwyższej Ukrainy i zarządzenie przedterminowych wyborów parlamentarnych[506]. Zwycięstwo partii „Sługa Ludu" umożliwiło utworzenie rządu wspierającego prezydenta, co znacząco zwiększyło jego wpływ na proces polityczny.

W praktyce inicjatywy prezydenta były w dużej mierze popierane przez parlament i Gabinet Ministrów. W sytuacji sporów politycznych prezydent korzystał z przysługującego mu prawa weta[507] lub opóźniał podpisanie niektórych ustaw[508]. Istotnym instrumentem pozostawała również Rada Bezpieczeństwa Narodowego i Obrony Ukrainy. Przykładowo w lutym 2021 roku Rada wprowadziła sankcje wobec deputowanego Tarasa Kozaka oraz podjęła decyzję o zablokowaniu działalności prorosyjskich kanałów telewizyjnych[509].

---

[504] Zob. Ustawa *O nagrodach państwowych Ukrainy* z dnia 16 marca 2000 r. nr 1549-III, https://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1549-14#Text (dostęp 18.04.2024), Dane o dekretach prezydenta Ukrainy z oficjalnej strony prezydenta Ukrainy https://www.president.gov.ua/documents/decrees (dostęp 18.04.2024).

[505] Poprawki do Konstytucji Ukrainy, które wyznaczają kurs Ukrainy w kierunku członkostwa w Unii Europejskiej i Sojuszu Północnoatlantyckiego (NATO), weszły w życie 21 lutego 2019 r. Por. Ustawa *O poprawkach do Konstytucji Ukrainy (dotyczących strategicznego kursu państwa na pełne członkostwo Ukrainy w Unii Europejskiej i Organizacji Traktatu Północnoatlantyckiego)* z dnia 7 lutego 2019 r., nr 2680-VIII, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2680-19#Text (dostęp 18.04.2024).

[506] Dekret Prezydenta Ukrainy *O przedterminowym wygaśnięciu uprawnień Rady Najwyższej* …, op. cit.

[507] Przykładowo: w dniu 4 września 2019 r. prezydent W. Zełenski zawetował ustawę *O państwowym uznaniu i wsparciu Plastu - Narodowej Organizacji Skautowej Ukrainy*. Por. http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=66668 (dostęp 18.04.2024).

[508] Zgodnie z Konstytucją, Prezydent Ukrainy musi podpisać ustawę w ciągu 15 dni od jej otrzymania lub zwrócić ją Radzie Najwyższej do ponownego rozpatrzenia (art. 94 Konstytucji Ukrainy). Ukraińscy dziennikarze informowali, że w dniu 12 maja 2020 r. na podpis Prezydenta czeka 10 ustaw przyjętych przez Radę Najwyższą jeszcze w 2019. Więcej zob.: https://www.slovoidilo.ua/2020/05/12/novyna/polityka/skilky-zakonoproektiv-ne-pidpysav-prezydent-volodymyr-zelenskyj (dostęp 18.04.2024).

[509] Zob. Decyzja Rady Bezpieczeństwa Narodowego i Obrony Ukrainy *O zastosowaniu osobistych specjalnych środków ekonomicznych i innych środków ograniczających (sankcji)* z dnia 2 lutego 2021 r. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0006525-21#n2 (dostęp 18.04.2024), Dekret Prezydenta Ukrainy *W sprawie decyzji Rady Bezpieczeństwa Narodowego i Obrony Ukrainy z dnia 2 lutego 2021 r. w sprawie stosowania*

Znaczącą rolę prezydent odgrywał także w sektorze bezpieczeństwa. Jako Zwierzchnik Sił Zbrojnych Ukrainy powoływał najważniejszych urzędników odpowiedzialnych za bezpieczeństwo państwa, w tym sekretarza Rady Bezpieczeństwa Narodowego i Obrony oraz szefa Sztabu Generalnego[510]. Regularnie odwiedzał także linię frontu w strefie operacji Sił Połączonych, podkreślając polityczne znaczenie bezpieczeństwa[511]. Do istotnych działań prezydenta należało również uczestnictwo w procesach wymiany jeńców i osób przetrzymywanych przez Federację Rosyjską, prowadzonych przy udziale organizacji międzynarodowych i partnerów zagranicznych[512].

W analizowanym okresie prezydent realizował także kompetencje związane z powoływaniem i odwoływaniem najwyższych urzędników państwowych, w tym Prokuratora Generalnego, kierownictwa Służby Bezpieczeństwa Ukrainy oraz szefów administracji obwodowych i rejonowych[513]. Z jednej strony umożliwiało to sprawniejsze realizowanie polityki państwa, z drugiej zaś rodziło pytania dotyczące rosnącej koncentracji wpływów politycznych wokół ośrodka prezydenckiego. W literaturze oraz debacie

---

osobistych specjalnych środków ekonomicznych i innych środków ograniczających (sankcji)" z dnia 2 lutego nr 43/2021, https://www.president.gov.ua/documents/432021-36441(dostęp 18.04.2024).

[510] Zob. Dekret Prezydenta Ukrainy *W sprawie powołania O. Daniłowa na stanowisko Sekretarza Rady Bezpieczeństwa Narodowego i Obrony Ukrainy* z dnia 3 października 2019 r. nr 733/2019, https://www.president.gov.ua/documents/7332019-29869 (dostęp 18.04.2024), Dekret Prezydenta Ukrainy *W sprawie mianowania R. Chomczaka na stanowisko Szefa Sztabu Generalnego - Naczelnego Dowódcy Sił Zbrojnych Ukrainy* z dnia 21 maja 2019 r. nr 302/2019, https://www.president.gov.ua/documents/3022019-27129 (dostęp 18.04.2024), Dekret Prezydenta Ukrainy *O powołaniu R. Riaboszapki na stanowisko Prokuratora Generalnego* z dnia 5 lipca 2019 r. nr 490/2019, https://www.president.gov.ua/documents/6382019-29341 (dostęp 18.04.2024), Uchwała Rady Najwyższej Ukrainy *O powołaniu I.G. Bakanowa na stanowisko szefa Służby Bezpieczeństwa Ukrainy* z dnia 29 sierpnia 2019 r. nr 11-IX, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/11-20#Text (dostęp 18.04.2024), Dekret Prezydenta Ukrainy *W sprawie powołania M. Malskiego na stanowisko szefa Lwowskiej Obwodowej Administracji Państwowej* z dnia 5 lipca 2019 r. nr 490/2019, https://www.president.gov.ua/documents/4902019-27921 (dostęp 18.04.2024). Łącznie w okresie od 20.05.2019 r. do 24.02.2022 r. prezydent powołał 600 szefów regionalnych jednostek administracji państwowej. Więcej zob.: oficjalny portal Prezydenta Ukrainy: https://www.president.gov.ua/documents/instructions?s-num=&contain-rule=contains&s-text=Про+призначення+&date-from=20-05-2019&date-to=24-02-2022&order=desc&_token=1crrc0Yve1aRcq2OgmWuuDCXyyc3qYj-DyTrxBL8S (dostęp 12.01.2025).

[511]Przykładowo: w dniu 14 października 2019 roku podczas roboczej wizyty w obwodzie donieckim prezydent Wołodymyr Zełenski zapoznał się z sytuacją na linii kontaktu w rejonie operacji Sił Połączonych, a także z warunkami służby i życia ukraińskich żołnierzy na linii frontu. Więcej zob. na temat na oficjalnej stronie internetowej prezydenta Ukrainy https://www.president.gov.ua/news/prezident-vidvidav-peredovu-v-zoni-provedennya-oos-57797 (dostęp 18.04.2024).

[512] Przykładowo: prezydent i szef Międzynarodowego Komitetu Czerwonego Krzyża przeprowadzili konsultacje w sprawie wzajemnego uwolnieniu więźniów, poszukiwaniu zaginionych osób i rozminowywania Donbasu. Zob. oficjalny portal Prezydenta Ukrainy https://www.president.gov.ua/news/prezident-obgovoriv-z-ochilnikom-mkchh-pitannya-vzayemnogo-z-64953 (dostęp 18.04.2024).

[513] Zob. np. Dekret Prezydenta Ukrainy *W sprawie mianowania sędziów* z dnia 1 grudnia 2021 r. nr 612/2021, https://www.president.gov.ua/documents/6122021-40777 (dostęp 18.04.2024), Dekret Prezydenta Ukrainy *O odwołaniu ze stanowiska sędziego Sądu Konstytucyjnego Ukrainy* z dnia 29 grudnia 2020 r. nr 607/2020, https://www.president.gov.ua/documents/6072020-36197 (dostęp 18.04.2024).

publicznej zwracano uwagę, że część nominacji budziła kontrowersje związane z doświadczeniem i kwalifikacjami osób powoływanych na stanowiska publiczne.

Analiza działalności Prezydenta Ukrainy w latach 2019–2022 wskazuje, że najpełniej realizowane były funkcje reprezentacyjna i arbitrażowa. Jednocześnie uzyskanie przez partię „Sługa Narodu" większości parlamentarnej doprowadziło do wyraźnego wzmocnienia pozycji głowy państwa w systemie politycznym Ukrainy. Mimo formalnego zachowania zasad republiki parlamentarno-prezydenckiej praktyka polityczna wskazywała na stopniowe zwiększanie roli prezydenckiego centrum decyzyjnego w funkcjonowaniu państwa bezpośrednio przed pełnoskalową agresją Federacji Rosyjskiej.

4.2.1.3 Funkcja wykonawcza

W latach 2019–2022 Prezydent Ukrainy aktywnie wykonywał swoją konstytucyjną funkcję wykonawczą. Pomimo ograniczonego zakresu bezpośrednich kompetencji wykonawczych, od początku kadencji corocznie wyznaczał priorytety polityki państwa, określając najważniejsze zadania dla rządu oraz centralnych organów administracji publicznej. Dotyczyły one przede wszystkim rozwoju społeczno-gospodarczego, modernizacji infrastruktury, bezpieczeństwa państwa oraz integracji europejskiej Ukrainy[514].

Jednym z najbardziej rozpoznawalnych przedsięwzięć realizowanych pod patronatem prezydenta był program „Wielkie Budownictwo" (ukr. *Велике будівництво*), obejmujący rozwój infrastruktury transportowej, edukacyjnej, zdrowotnej i sportowej. Program ten był jednocześnie przedmiotem kontrowersji dotyczących sposobu wydatkowania środków publicznych[515].

W ramach wykonywania funkcji wykonawczej prezydent podejmował również działania związane z reagowaniem na sytuacje kryzysowe. W marcu 2020 r., w związku z zagrożeniem wywołanym pandemią COVID-19, zwołał nadzwyczajne posiedzenie

[514] Przykładowo: Dekret Prezydenta Ukrainy *W sprawie pilnych środków w celu stabilizacji sytuacji w sektorze energetycznym i dalszego rozwoju energetyki jądrowej* z dnia 22 września 2020 r. nr 406/2020, https://www.president.gov.ua/documents/2672002-141 (dostęp 18.04.2024).

[515] Według danych przedstawianych przez władze państwowe, w 2020 r. wyremontowano m.in. 150 km dróg oraz 216 mostów, natomiast w 2021 r. prezydent wskazywał, że w ciągu dwóch lat zmodernizowano ponad 40% głównej sieci drogowej Ukrainy, co miało przyczynić się również do utrzymania około 200 tys. miejsc pracy w okresie pandemii COVID-19, zob. Oficjalny portal Gabinetu Ministrów Ukrainy https://web.archive.org/web/20210715073619/https://bigbud.kmu.gov.ua/#about (dostęp 18.04.2024). Zob. też: O. Komarowa, „*Wielka budowa" Zełenskiego: program rządowy czy kampania medialna?*, 18 czerwca 2020 r., Radio Svoboda https://www.radiosvoboda.org/a/velyke-budyvnyctvo-zelensky-sluga-naroda/30676319.html (dostęp 18.04.2024), W. Taranenko, „*Wielka kradzież"? Prokuratura zajęła się głównym projektem Bankovej*, 21 stycznia 2021 r., Glavcom https://glavcom.ua/publications/velike-kradivnictvo-prokuratura-vzyalas-za-golovniy-projekt-bankovoji-731614.html#google_vignette (dostęp 18.04.2024).

Rady Najwyższej Ukrainy. Ponadto przez cały okres sprawowania urzędu regularnie zwracał się do obywateli oraz wygłaszał coroczne i specjalne orędzia do parlamentu[516].

Jednocześnie należy zauważyć, że w analizowanym okresie Prezydentowi Ukrainy nie udało się zrealizować znacznej części obietnic wyborczych przedstawionych podczas kampanii prezydenckiej[517]. Znajdowało to odzwierciedlenie w ocenach społecznych. W marcu 2021 r. działalność Wołodymyra Zełenskiego pozytywnie oceniało 38% obywateli, podczas gdy większość respondentów (53%) deklarowała brak aprobaty dla jego działań[518]. W grudniu 2021 r. poziom zaufania do prezydenta wynosił 27%, natomiast brak zaufania deklarowała połowa badanych (50%)[519]. Z kolei w sierpniu 2021 r. 48% respondentów było przeciwnych jego ponownemu wyborowi na urząd prezydenta[520], a w styczniu 2022 r. aż 62,5% obywateli nie popierało jego kandydowania na drugą kadencję w wyborach planowanych na 2024 rok[521].

4.2.2 Rząd Ukrainy (*Кабінет Міністрів України*) na czele z premierem

W latach 2019–2022 Gabinet Ministrów Ukrainy realizował wszystkie konstytucyjne funkcje najwyższego organu władzy wykonawczej. Rząd odpowiadał za wykonywanie polityki państwa oraz sprawował nadzór nad działalnością ministerstw i centralnych organów administracji publicznej. Miało to szczególne znaczenie w warunkach pandemii COVID-19 oraz trwającego konfliktu zbrojnego w Donbasie, gdy zdolność do

[516] Przykładowo w orędziu z 20 października 2020 r. prezydent skupił się na kwestiach związanych z przeciwdziałaniem epidemii Covid-19, sposobach ustanowienia pokoju na Wschodzie, reokupacji Donbasu i powrocie Krymu pod kontrolę Ukrainy, współpracy z instytucjami międzynarodowymi i krajami wspierającymi Ukrainę, walce z korupcją, wzmacnianiu demokracji, a także rozwoju Sił Zbrojnych Ukrainy i współpracy z NATO. Zob. wystąpienie prezydenta Ukrainy przed Radą Najwyższą w sprawie wewnętrznej i zewnętrznej sytuacji Ukrainy z dnia 20 października 2020 r., https://president.gov.ua/news/poslannya-prezidenta-ukrayini-volodimira-zelenskogo-do-verho-64717 (dostęp 18.04.2024).

[517] Według ukraińskich dziennikarzy, w ciągu dwóch lat prezydent Zełenski złożył 647 obietnic (w tym obietnice wyborcze i programowe): 184 (28%) z nich zostało spełnionych, 102 nie powiodły się, a 361 było w trakcie realizacji. Por. *Dwa lata prezydentury: na szczycie spełnionych i niespełnionych obietnic Zełenskiego*, 19 maja 2021 r., Slovo i Dilo https://www.slovoidilo.ua/2021/05/19/infografika/polityka/dva-roky-prezydentstva-top-vykonanyx-provalenyx-obicyanok-zelenskoho (dostęp.04.2024).

[518] *Badanie IRI: Postawy społeczno-polityczne na Ukrainie* … op. cit., s. 41.

[519] *Dynamika zaufania do instytucji społecznych w latach 2021–2023* … op. cit.

[520] Por. *Ocena cech osobistych i działalności Wołodymyra Zełenskiego jako prezydenta Ukrainy (lipiec-sierpień 2021 r.)*, raport Centrum im. Razumkowa, 17 sierpnia 2021, badanie sondażowe przeprowadzone w okresie od 29 lipca do 4 sierpnia 2021 r., https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/otsinka-osobystisnykh-iakostei-ta-diialnosti-volodymyra-zelenskogo-na-posadi-prezydenta-ukrainy (dostęp 19.04.2024).

[521] Por. *Nastroje społeczno-polityczne ludności Ukrainy: wybory Prezydenta Ukrainy i Rady Najwyższej Ukrainy na podstawie wyników badania telefonicznego przeprowadzonego w dniach 20-21 stycznia 2022 r.* raport KMIS (Kijowski Międzynarodowy Instytut Socjologii), 24 stycznia 2022 r., badanie przeprowadzone w dniach 20-21 stycznia 2022 r., KMIS https://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1090&page=1 (dostęp 19.04.2024).

szybkiego reagowania na sytuacje kryzysowe stała się jednym z kluczowych wyzwań funkcjonowania państwa.

W analizowanym okresie urząd premiera sprawowało kilku polityków. W sierpniu 2019 r. Rada Najwyższa Ukrainy powołała na stanowisko premiera Ołeksija Honczaruka[522]. Stał się on najmłodszym premierem w historii niepodległej Ukrainy, a jego nominacja została pozytywnie oceniona przez część partnerów międzynarodowych Ukrainy[523]. Gabinet Ministrów kierowany przez O. Honczaruka składał się głównie z osób związanych ze środowiskami eksperckimi i reformistycznymi. Rząd inicjował działania na rzecz modernizacji administracji publicznej, liberalizacji gospodarki oraz wdrażania reform rynkowych. Jednak stosunkowo szybko spotkał się z krytyką dotyczącą skuteczności realizacji programów rządowych oraz prowadzonej polityki kadrowej[524]. Już na początku 2020 r. większość obywateli deklarowała brak zaufania zarówno wobec premiera, jak i całego Gabinetu Ministrów, wskazując, że państwo rozwija się w niewłaściwym kierunku[525]. Dodatkowo po ujawnieniu nagrań audio, które wywołały szerokie kontrowersje polityczne, oraz po krytycznych wypowiedziach prezydenta wobec działań rządu, Ołeksij Honczaruk złożył dymisję[526]. W marcu 2020 r. Rada Najwyższa przyjęła jego rezygnację, wyrażając jednocześnie wotum nieufności wobec kierowanego przez niego gabinetu[527]. W tej sytuacji parlament bez większej zwłoki powołał nowego premiera oraz zatwierdził nowy skład Gabinetu Ministrów Ukrainy[528].

---

[522] Uchwała Rady Najwyższej Ukrainy w sprawie powołania O. Honczaruka na stanowisko premiera Ukrainy Ukrainy …, op. cit.

[523] S. Sydorenko*, Młody, techniczny i zarządzalny": jak rząd Zełenskiego został oceniony w krajach zachodnich?*, publik. 31 sierpnia 2020 r., Europejska prawda https://www.eurointegration.com.ua/articles/2019/08/30/7100253/ (dostęp 20.04.2024).

[524] Ibidem.

[525] *Ocena sytuacji w kraju przez obywateli, poziom zaufania do organów wykonawczych i organów ścigania, ocena działalności rządu (luty 2020 r.)*, raport Centrum im. Razumkowa, 21 lutego 2020 r., badanie sondażowe przeprowadzone od 13 do 17 lutego 2020 r., Centrum im. Razumkowa https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/otsinka-gromadianamy-sytuatsii-v-kraini-riven-doviry-do-vykonavchykh-ta-pravookhoronnykh-organiv-vlady-otsinka-diialnosti-uriadu-liutyi-2020r (dostęp 21.04.2024).

[526] Wystąpienie prezydenta Ukrainy Wołodymyra Zełenskiego na nadzwyczajnym posiedzeniu Rady Najwyższej Ukrainy z dnia 4 marca 2020 r., oficjalny portal Prezydenta Ukrainy https://www.president.gov.ua/news/vistup-prezidenta-ukrayini-volodimira-zelenskogo-na-pozacher-60017 (dostęp 21.04.2024).

[527] Za projektem uchwały nr 3158 głosowało 353 posłów. Zob. http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/radan_gs09/ns_golos?g_id=4314 (dostęp 21.04.2024).

[528] Po przyjęciu dymisji Ołeksija Honczaruka Prezydent Ukrainy przedstawił Radzie Najwyższej kandydaturę Denysa Szmyhala na stanowisko premiera. W dniu 4 marca 2020 r. parlament zatwierdził jego nominację większością 291 głosów. W momencie powołania D. Szmyhal pełnił funkcję wicepremiera i ministra rozwoju wspólnot oraz terytoriów Ukrainy. Większość ugrupowań opozycyjnych głosowała przeciwko jego kandydaturze lub nie udzieliła jej poparcia. Więcej zob. http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/radan_gs09/ns_golos?g_id=4315 (dostęp 21.04.2024).

4.2.2.1 Funkcja wykonawcza

W latach 2019–2022 Gabinet Ministrów Ukrainy realizował politykę państwa w szeregu kluczowych obszarów, w szczególności w zakresie ochrony zdrowia, energetyki oraz gospodarki, funkcjonując w warunkach poważnych wyzwań wewnętrznych i zewnętrznych. Kierunki działań rządu zostały określone w programach i priorytetach działalności Gabinetu Ministrów, wśród których szczególne znaczenie przypisywano bezpieczeństwu narodowemu, dobrobytowi obywateli, stabilności makrofinansowej, reformom strukturalnym oraz wspieraniu rozwoju przedsiębiorczości[529]. Priorytety te obejmowały również integrację europejską, przeciwdziałanie korupcji oraz rozwój usług publicznych w obszarze edukacji i ochrony zdrowia, co wskazuje na kompleksowy charakter realizowanej polityki państwowej.

Jednym z przykładów realizacji funkcji wykonawczej była prywatyzacja części przedsiębiorstw państwowych niezaliczanych do podmiotów strategicznych oraz reorganizacja spółki „Naftogaz Ukraina", co miało służyć zwiększeniu przejrzystości i konkurencyjności sektora energetycznego[530]. Rząd podejmował również działania mające na celu wzmocnienie mechanizmów rynkowych oraz poprawę efektywności zarządzania majątkiem publicznym.

Szczególnie istotnym wyzwaniem dla władzy wykonawczej była pandemia COVID-19. W odpowiedzi na zagrożenie epidemiologiczne Gabinet Ministrów utworzył w 2020 r. Fundusz Walki z COVID-19, którego początkowa wartość wynosiła 64,7 mld UAH, a do końca roku wzrosła do 80,9 mld UAH[531]. Środki finansowe przeznaczono na rozwój infrastruktury medycznej, zakup sprzętu i środków ochrony, dodatki dla personelu medycznego, a także wsparcie dla przedsiębiorców oraz osób pozostających bez pracy. Działania te potwierdzają zdolność rządu do wykonywania swoich funkcji również w warunkach nadzwyczajnych. Jednocześnie skuteczność realizacji części polityk publicznych była ograniczona przez czynniki zewnętrzne, przede wszystkim pandemię COVID-

[529] *Priorytety działań rządu*, Zob. oficjalny portal Gabinetu Ministrów Ukrainy https://www.kmu.gov.ua/npas/deyaki-pitannya-diyalnosti-akcionernogo-tovaristva-nacionalna-akcionerna-kompaniya-naftogaz-ukrayini-1405-301219 (dostęp 20.04.2024).

[530] Rozporządzenie Gabinetu Ministrów Ukrainy *Niektóre kwestie związane z działalnością Spółki Akcyjnej „Naftogaz Ukrainy"* z dnia 30 grudnia 2019 r. Ind 37, https://www.kmu.gov.ua/npas/deyaki-pitannya-diyalnosti-akcionernogo-tovaristva-nacionalna-akcionerna-kompaniya-naftogaz-ukrayini-1405-301219 (dostęp 20.04.2024).

[531] *Ministerstwo Finansów przedstawia szczegółową analizę wykorzystania środków Funduszu Walki z COVID w 2020 r. przez głównych dysponentów*, 2 lutego 2021 r., wiadomość Ministerstwa Finansów Ukrainy https://www.kmu.gov.ua/news/minfin-predstavlyaye-detalnij-analiz-vikoristannya-koshtiv-fondu-borotbi-z-covid-u-2020-roci-golovnimi-rozporyadnikami (dostęp 20.04.2024).

19, która w znacznym stopniu utrudniała planowanie i wdrażanie programów sektorowych[532].

W okresie od 29 sierpnia 2019 r. do 4 marca 2020 r. funkcję premiera Ukrainy sprawował Ołeksij Honczaruk. W tym czasie rząd koncentrował się na reformach gospodarczych i administracyjnych. Do najważniejszych przedsięwzięć należały: uruchomienie rynku ziemi rolnej[533], prywatyzacja ponad 500 nierentownych przedsiębiorstw państwowych[534], przeprowadzenie przetargów koncesyjnych dotyczących portów morskich, reforma spółki „Naftogaz Ukraina"[535] oraz rozwój usług cyfrowych i cyfryzacja rejestrów państwowych. Rząd podejmował również działania wymierzone w nielegalny sektor hazardowy, likwidując około 5300 nielegalnych punktów hazardowych, a także wdrożył program tanich kredytów wspierających małe i średnie przedsiębiorstwa[536].

Po powołaniu nowego Gabinetu Ministrów 4 marca 2020 r. funkcję premiera objął Denys Szmyhal. W analizowanym okresie do 24 lutego 2022 r. realizował on konstytucyjną funkcję wykonywania ustaw, koncentrując działalność rządu przede wszystkim na przeciwdziałaniu skutkom pandemii COVID-19[537]. Gabinet Ministrów kierowany przez D. Szmyhala przeznaczył znaczne środki budżetowe na ochronę zdrowia, programy ograniczania bezrobocia oraz rozwój infrastruktury krytycznej[538].

Warto zauważyć, że program działania nowo powołanego rządu został dwukrotnie odrzucony przez Radę Najwyższą Ukrainy, co oznaczało brak uzyskania ustawowego immunitetu chroniącego gabinet przed odwołaniem w ciągu roku od powołania[539].

---

[532] Więcej zob.: D. Boyarchuk, M. Dabrowski, *Reforms in Ukraine 2019-2020*, Kyiv – Warszawa 2020.

[533] *Sprawozdanie z postępów i wyników programu działań Gabinetu Ministrów Ukrainy w 2019 r.*, https://www.kmu.gov.ua/news/zvit-pro-hid-i-rezultati-vikonannya-programi-diyalnosti-kabinetu-ministriv-ukrayini-u-2019-roci (dostęp 20.04.2024).

[534] Było to wykonaniem Ustawy Ukrainy *W sprawie prywatyzacji mienia państwowego i komunalnego* z dnia 18 stycznia 2018 r. nr 2269-VIII, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2269-19#Text (dostęp 20.04.2024).

[535] Rozporządzenie Gabinetu Ministrów Ukrainy *Niektóre kwestie związane z działalnością Spółki Akcyjnej „Naftogaz Ukrainy"* z dnia 30 grudnia 2019 r. Ind 37, https://www.kmu.gov.ua/npas/deyaki-pitannya-diyalnosti-akcionernogo-tovaristva-nacionalna-akcionerna-kompaniya-naftogaz-ukrayini-1405-301219 (dostęp 20.04.2024).

[536] Rząd Ukrainy uruchomił program *Dostępne Pożyczki 5-7-9%* z rekordowo niskim oprocentowaniem. Zob. oficjalny portal Gabinetu Ministrów Ukrainy https://www.kmu.gov.ua/news/oleksij-goncharuk-uryad-zapustiv-programu-dostupnih-kreditiv-5-7-9-pid-rekordno-nizkij-vidsotok (dostęp 20.04.2024).

[537] *„Przed nami dużo pracy, musimy szybko nadrobić zaległości" – premier Denys Szmyhal na pierwszym posiedzeniu rządu*, 5 marca 2020 r., oficjalny portal Gabinetu Ministrów Ukrainy https://www.kmu.gov.ua/news/na-nas-chekaye-bagato-roboti-mi-mayemo-shvidko-uvijti-u-temp-premyer-ministr-denis-shmigal-na-pershomu-zasidanni-uryadu (dostęp 22.04.2024).

[538] Zob. *Rząd rozdysponował 66 mld UAH z funduszu COVID-19*, 24 lipca 2020 r., oficjalny portal Gabinetu Ministrów Ukrainy https://www.kmu.gov.ua/news/uryad-rozpodiliv-66-mlrd-grn-z-fondu-borotbi-z-covid-19 (dostęp 22.04.2024).

[539] Oznaczało to, że Gabinet Ministrów nie uzyskał rocznego immunitetu przed dymisją. *Program działalności Gabinetu Ministrów Ukrainy*, https://www.kmu.gov.ua/programa-dij-uryadu (dostęp 22.04.2024).

Pomimo tego rząd wdrożył szereg dokumentów strategicznych dotyczących bezpieczeństwa i obronności[540], polityki społecznej[541], oraz współpracy transgranicznej[542]. Premier D. Szmyhal nadzorował również wdrażanie elektronicznych aukcji ziemi[543], negocjacje dotyczące współpracy finansowej z Międzynarodowym Funduszem Walutowym[544] oraz podniesienia emerytur i wynagrodzeń[545]. Rozpoczęcie programu amnestii podatkowej wywołało jednocześnie liczne kontrowersje polityczne i gospodarcze[546].

Rząd koordynował także realizację polityk sektorowych obejmujących m.in. edukację, energetykę, budownictwo mieszkaniowe oraz wsparcie dla weteranów[547]. W związku z utrzymującym się konfliktem zbrojnym w Donbasie istotnym obszarem działalności pozostawało również zapewnienie Siłom Zbrojnym Ukrainy nowoczesnego wyposażenia wojskowego, w tym sprzętu produkowanego przez krajowy przemysł zbrojeniowy[548]. Jednocześnie kierunek polityki zagranicznej państwa nie uległ zmianie

---

[540] Dekret Prezydenta Ukrainy *W sprawie decyzji Rady Bezpieczeństwa Narodowego i Obrony Ukrainy z* dnia 18 czerwca 2021 r. nr 225/2021*, W sprawie strategii rozwoju przemysłu obronnego Ukrainy* z dnia 20 sierpnia 2021 r. nr 372/2021, https://www.president.gov.ua/documents/3722021-39733 (dostęp 22.04.2024)

[541] Rozporządzenie Gabinetu Ministrów Ukrainy *W sprawie zatwierdzenia Narodowej strategii tworzenia przestrzeni bez barier w Ukrainie na okres do 2030 r.* z dnia 14 kwietnia 2021 r. nr 366-p, https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-shvalennya-nacionalnoyi-strategiyi-iz-stvorennya-bezbaryernogo-prostoru-v-ukrayini-na-period-do-t140421 (dostęp 22.04.2024).

[542] Uchwała Gabinetu Ministrów Ukrainy *W sprawie zatwierdzenia Państwowego Programu Rozwoju Współpracy Transgranicznej na lata 2021-2027* z dnia 14 kwietnia 2021 r. nr 408, https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennya-derzhavnoyi-programi-rozvitku-transkordonnogo-s140421 (dostęp 22.04.2024)

[543] *Początek rynku gruntów: najważniejsze pytania o innowacje w obszarze zarządzania gruntami,* 2 lipca 2021 r., oficjalny portal Gabinetu Ministrów Ukrainy https://www.kmu.gov.ua/news/start-rinku-zemli-najvazhlivishi-pitannya-pro-novaciyi-u-sferi-zemleustroyu (dostęp 22.04.2024)

[544] *IMF Executive Board Completes First Review Under Stand-By Arrangement for Ukraine, Approves Extension of the Arrangement*, 22 listopada 2021 r., oficjalny portal MFW https://www.imf.org/en/News/Articles/2021/11/22/pr21342-imf-executive-board-completes-review-for-ukraine-extension-of-the-arrangement?fbclid=IwAR3JmRNDJ7gq3aaHTfS_JxgaD7MTzYiUYK-Jalq9hvsCQDvrFDYrzCWYLLo
(dostęp 22.04.2024).

[545] Por. *Kluczowe osiągnięcia Rządu w 2021 r*., oficjalne wiadomość rządowa, 7 stycznia 2022 r., https://www.kmu.gov.ua/news/klyuchovi-dosyagnennya-uryadu-u-2021-roci (dostęp 22.04.2024).

[546] Por. *Amnestia podatkowa: wszystko, co musisz wiedzieć*, 28 września 2021 r oficjalny portal Państwowej Służby Podatkowej Ukrainy https://cvp.tax.gov.ua/media-ark/news-ark/print-506073.html (dostęp 22.04.2024); https://cvp.tax.gov.ua/media-ark/news-ark/print-506073.html#:~:text=У%20разі%20подання%20одноразової%20(спеціальної,добровільного%20декларування%20у%20розмірі%207%20%25 (dostęp 22.04.2024) oraz *Amnestia podatkowa: wszystko, co musisz wiedzieć*, wiadomość, 28 września 2021 r., ibidem https://cvp.tax.gov.ua/media-ark/news-ark/print-506073.html (dostęp 22.04.2024).https://cvp.tax.gov.ua/media-ark/news-ark/print-506073.html#:~:text=У%20разі%20подання%20одноразової%20(спеціальної,добровільного%20декларування%20у%20розмірі%207%20%25 (dostęp 22.04.2024).

[547]*Rok od niezatwierdzonego programu rządu: ile obietnic udało się zrealizować rządowi*, 11 czerwca 2021 r., Slovo i Dilo https://www.slovoidilo.ua/2021/06/11/stattja/polityka/rik-nezatverdzhenij-prohrami-kabminu-skilky-obicyanok-vstyh-vykonaty-uryad (dostęp 22.04.2024).

[548] Godzina pytań do rządu w Radzie Najwyższej Ukrainy z dnia 17 grudnia 2021 roku, transmisja wystąpienia premiera przez Radą Najwyższą, YouTube https://www.youtube.com/watch?v=IfGfYSE9SZM (dostęp 22.04.2024) oraz *Kluczowe osiągnięcia Rządu w 2021 r*…, op. cit.

i konsekwentnie pozostawał proeuropejski. Przykładem było podpisanie w 2021 r. umowy o wspólnej przestrzeni lotniczej pomiędzy Ukrainą a Unią Europejską[549].

4.2.2.2 Funkcja kierowniczo-administracyjna

W analizowanym okresie Gabinet Ministrów Ukrainy realizował funkcję kierowniczo-administracyjną poprzez koordynowanie działalności ministerstw i innych centralnych organów administracji państwowej, przygotowywanie i wykonywanie budżetu państwa, zatwierdzanie programów rządowych, alokację zasobów publicznych oraz nadzór nad realizacją polityk sektorowych[550]. Funkcja ta przejawiała się przede wszystkim w bieżącym zarządzaniu aparatem państwowym oraz zapewnianiu ciągłości funkcjonowania instytucji publicznych.

W 2019 r., po wyborach parlamentarnych i zmianie układu politycznego, rząd podjął działania zmierzające do reformy administracji publicznej, decentralizacji oraz reorganizacji struktury ministerstw. Jednym z narzędzi koordynacji tych procesów było utworzenie Biura ds. Reform przy Sekretariacie Gabinetu Ministrów Ukrainy (*Офіс реформ*), którego zadaniem było wspieranie wdrażania reform administracyjnych[551]. Istotnym elementem modernizacji państwa było również powołanie Ministerstwa Transformacji Cyfrowej Ukrainy w 2019 r., które odpowiadało za rozwój cyfryzacji administracji publicznej oraz usług elektronicznych[552]. Efektem tych działań było uruchomienie w 2020 r. systemu usług cyfrowych „Dija" (*Дія*), który stopniowo stał się jednym z najważniejszych narzędzi kontaktu obywateli z administracją państwową[553].

Pomimo osiągniętych postępów tempo niektórych reform pozostawało niewystarczające. Ograniczenia instytucjonalne, rozbudowana biurokracja oraz opór części grup interesu utrudniały realizację bardziej kompleksowych zmian systemowych. Analizy dotyczące reform realizowanych w latach 2019–2020 wskazują, że pomimo deklaracji modernizacyjnych nadal występowały istotne niedostatki w zakresie zarządzania

[549] Zob. *Ukraina i Unia Europejska podpisały umowę o wspólnej przestrzeni lotniczej,* wiadomość, 12 października 2021 r., https://www.kmu.gov.ua/news/ukrayina-ta-yevropejskij-soyuz-uklali-ugodu-pro-spilnij-aviacijnij-prostir (dostęp 22.04.2024).
[550] Przy opracowaniu podrozdziału *4.2.2.5 Funkcja kierowniczo - administracyjna* pomocne były narzędzia sztucznej inteligencji, w tym CzatGPT (Open AI) https://chatgpt.com/ (dostęp 22.04.2024).
[551] Por. *Biuro ds. reform Rady Ministrów Ukrainy,* https://www.kmu.gov.ua/en/reforms-delivery-office-cabinet-ministers-ukraine (dostęp 20.04.2024).
[552] Rozporządzenie *W sprawie Transformacji Cyfrowej Ukrainy* zatwierdzone Uchwałą Gabinetu Ministrów Ukrainy z dnia 18 września 2019 r. nr 856б https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/630-2014-п#Text (dostęp 29.04.2024).
[553] Zob. portal rządowy *Dija* https://diia.gov.ua (dostęp 30.04.2024).

publicznego, przejrzystości działania instytucji oraz realizacji średnio- i długoterminowych strategii rozwojowych[554].

W latach 2020–2021 działalność kierowniczo-administracyjna rządu była dodatkowo skoncentrowana na przeciwdziałaniu skutkom pandemii COVID-19, zarządzaniu wydatkami publicznymi oraz koordynacji najważniejszych reform państwowych[555]. Premier Ołeksij Honczaruk aktywnie wykonywał funkcję kierowniczo-administracyjną. Już podczas posiedzenia Gabinetu Ministrów 2 września 2019 r. podjął decyzję o reorganizacji części ministerstw poprzez ich konsolidację i zmianę zakresu kompetencji[556]. W rezultacie liczba członków rządu została zmniejszona z 25 do 17 ministrów[557]. Równocześnie pod jego przewodnictwem regularnie odbywały się posiedzenia Gabinetu Ministrów Ukrainy, zapewniające bieżącą koordynację pracy administracji państwowej[558].

Funkcję kierowniczo-administracyjną wykonywał również premier Denys Szmyhal. Po objęciu urzędu częściowo odwrócił on reformy organizacyjne przeprowadzone przez swojego poprzednika, przywracając samodzielność niektórym ministerstwom[559].

---

[554] Por.: A. Bilous and others, *White Book of Reforms. Five Years of Reforms joint KSE and VoxUkraine project*, Kyiv, 2019, s. 6-10, s.47-70.

[555] Przykładowo: reforma administracji publicznej, rozpoczęta jeszcze przed 2020 r., była kontynuowana jako inicjatywa strategiczna w latach 2020–2021, obejmując wdrożenie nowych procedur planowania, optymalizację funkcji ministerstw i poprawę jakości decyzji rządowych. Reformy ta miała na celu zwiększenie efektywności działania organów władzy wykonawczej, co z kolei miało zapewnić lepszą koordynację i zdolność zarządzania rządu. Zob. *Reforma administracji publicznej*, https://www.kmu.gov.ua/reformi/efektivne-vryaduvannya/reforma-derzhavnogo-upravlinnya (dostęp 30.04.2024).

[556] Uchwała Gabinetu Ministrów Ukrainy *Niektóre kwestie optymalizacji systemu centralnych organów wykonawczych* z dnia 02 września 2019 r. Ind 81, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/829-2019-п/ed20190902#Text (dostęp 20.04.2024)

[557] W ramach reformy administracji rządowej połączono m.in. Ministerstwo Młodzieży i Sportu, Ministerstwo Polityki Informacyjnej oraz Ministerstwo Kultury, tworząc Ministerstwo Kultury, Młodzieży i Sportu. Kontrowersje wzbudziło również połączenie Ministerstwa Ekologii i Zasobów Naturalnych z Ministerstwem Energetyki i Przemysłu Węglowego w jedno Ministerstwo Energii i Ochrony Środowiska, ze względu na częściowo sprzeczny charakter realizowanych przez nie zadań. W celu przeprowadzenia reorganizacji rząd powołał 6 września 2019 r. specjalne komisje reorganizacyjne. Por. Rozporządzenie Gabinetu Ministrów Ukrainy *W sprawie ustanowienia komisji ds. reorganizacji i likwidacji niektórych centralnych organów wykonawczych* z dnia 06 września 2019 r. nr 738-r, https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-utvorennya-komisij-z-provedenny-a060919 (dostęp 21.04.2024).

[558] Zob. oficjalny portal Gabinetu Ministrów Ukrainy https://www.kmu.gov.ua/searchresult?key=Засідання+Кабінету+Міністрів+України (dostęp 21.04.2024).

[559] Na mocy Uchwały Gabinetu Ministrów Ukrainy nr 212 z 11 marca 2020 r. rozdzielono wcześniej połączone Ministerstwo do Spraw Weteranów, Terytoriów Tymczasowo Okupowanych i Osób Wewnętrznie Przesiedlonych Ukrainy, tworząc dwa odrębne resorty: Ministerstwo do Spraw Weteranów oraz Ministerstwo do Spraw Terytoriów Tymczasowo Okupowanych i Osób Wewnętrznie Przesiedlonych Ukrainy. Więcej zob. oficjalny portal Gabinetu Ministrów Ukrainy https://www.kmu.gov.ua/npas/deyaki-pitannya-optimizaciyi-sistm110320emi-centralnih-organiv-vikonavchoyi-vladi (dostęp 22.04.2024). Anulowano także decyzję o likwidacji Ministerstwa Młodzieży i Sportu Ukrainy Uchwała Gabinetu Ministrów Ukrainy *Niektóre kwestie dotyczące Ministerstwa Młodzieży i Sportu z* dnia 11 marca 2020 r. nr 216 Ind 81, https://www.kmu.gov.ua/npas/deyaki-pitannya-ministerstva-molodi-ta-sportu-216110320 (dostęp 22.04.2024). W maju 2020 r. podzielono również Ministerstwo Energetyki i Ochrony Środowiska Ukrainy, w wyniku czego utworzono Ministerstwo Ochrony Środowiska i Zasobów Naturalnych Ukrainy oraz Ministerstwo Energetyki Ukrainy na mocy Uchwały Gabinetu Ministrów Ukrainy *Niektóre kwestie*

W okresie od 4 marca 2020 r. do 24 lutego 2022 r. regularnie przewodniczył posiedzeniom Gabinetu Ministrów, które odbywały się również w warunkach pandemicznych ograniczeń[560].

Jednocześnie analiza funkcjonowania rządu wskazuje, że istotny wpływ na politykę kadrową Gabinetu Ministrów posiadał Prezydent Ukrainy oraz Kancelaria Prezydenta (*Офіс Президента*). Przykładowo w maju 2020 r. z inicjatywy Kancelarii Prezydenta dokonano zmian na stanowiskach ministra finansów oraz ministra ochrony zdrowia. W praktyce jedną z nielicznych osób posiadających względnie niezależną pozycję polityczną w rządzie D. Szmyhala pozostawał minister spraw wewnętrznych Arsen Awakow, który jednak również został odwołany w lipcu 2021 roku[561].

4.2.2.3 Funkcja prawodawcza

W ramach funkcji prawodawczej Gabinet Ministrów Ukrainy aktywnie uczestniczył w kształtowaniu polityki państwa, przygotowując projekty ustaw, opracowując projekty ustaw budżetowych oraz proponując zmiany do obowiązujących aktów prawnych. Rząd pozostawał jednym z najważniejszych podmiotów inicjatywy ustawodawczej w Ukrainie. Gabinet Ministrów kierowany przez Ołeksija Honczaruka przedkładał Radzie Najwyższej liczne projekty ustaw, z których około 17% zostało uchwalonych[562]. Podobnie aktywny był rząd Denysa Szmyhala. Przykładowo w 2021 r. Gabinet Ministrów zarejestrował 226 projektów ustaw[563], z czego około 18% zostało przyjętych przez parlament[564].

---

optymalizacji systemu centralnych organów wykonawczych z dnia 27 maja 2020 r. nr 425 Ind 81, https://www.kmu.gov.ua/npas/deyaki-pitannya-optimizaciyi-sistemi-centralnih-organiv-vikonavchoyi-t270520 (dostęp 22.04.2024).

[560] Przykładowo: w pierwszym tygodniu pracy rząd przyjął szereg decyzji mających na celu ochronę Ukraińców przed COVID-19. Zob. oficjalny portal Gabinetu Ministrów Ukrainy https://www.kmu.gov.ua/news/uryad-prijnyav-nizku-rishen-shcho-mayut-ubezpechiti-ukrayinciv-vid-covid-19-11-03-20 (dostęp 22.04.2024).

[561] Uchwała Rady Najwyższej Ukrainy *W sprawie dymisji ministra spraw wewnętrznych Ukrainy A. Awakowa* w dniu 15 lipca 2021 r. nr 1650-IX, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1650-20#Text (dostęp 22.04.2024).

[562] Dane za okres od 29.08.2019 r. do 04.03.2019 r., oficjalny portal Parlamentu Ukrainy https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/index (dostęp 16.04.2024).

[563] Dane za okres od 04.03.2020 r. do 23.02.2022 r., oficjalny portal Parlamentu Ukrainy, https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/index (dostęp 22.04.2024).

[564] W lipcu 2021 r. średni czas rozpatrywania projektów ustaw wniesionych przez Gabinet Ministrów wynosił 120 dni. Najkrócej procedowano projekt ustawy nr 3254 (10 dni), a najdłużej projekt ustawy nr 0934 dotyczący statusu prawnego cudzoziemców i bezpaństwowców (551 dni). Więcej zob.: *Działalność legislacyjna Rady: ile projektów ustaw rejestruje się i jak szybko są one rozpatrywane*, 09 lipca 2021 r., Opora https://www.oporaua.org/parliament/zakonotvorcha-diialnist-radi-skilki-zakonoproiektiv-reiestruiut-taiak-shvidko-rozgliadaiut-23254 (dostęp 22.04.2024).

Istotną rolę w działalności normotwórczej odgrywali również premierzy Ukrainy. W okresie od 29 sierpnia 2019 r. do 4 marca 2020 r. Ołeksij Honczaruk podpisał 548 uchwał oraz 932 rozporządzenia Gabinetu Ministrów Ukrainy[565], aktywnie uczestnicząc w kształtowaniu polityki regulacyjnej państwa. Jeszcze większą aktywność normotwórczą odnotowano podczas urzędowania Denysa Szmyhala. W okresie od 4 marca 2020 r. do 24 lutego 2022 r. zatwierdził on 2696 uchwał i 3405 rozporządzeń Gabinetu Ministrów Ukrainy[566]. Wskazuje to na wzrost intensywności działalności prawotwórczej rządu oraz rosnącą rolę premiera w procesie realizacji polityki państwa.

4.2.2.4 Funkcja planistyczno-programowa

W latach 2019–2022 Gabinet Ministrów Ukrainy opracowywał i zatwierdzał średnio- oraz długoterminowe programy państwowe, strategie rozwojowe i plany działań określające główne kierunki funkcjonowania władzy wykonawczej[567]. Dokumenty te obejmowały zagadnienia związane ze stabilnością makroekonomiczną, dobrobytem społecznym, reformami administracyjnymi oraz modernizacją instytucji państwowych[568].

Przykładem realizacji tej funkcji było przyjęcie w grudniu 2021 r. Strategii reformy systemu zarządzania finansami publicznymi na lata 2022–2025, której celem było zwiększenie efektywności zarządzania finansami publicznymi oraz wspieranie rozwoju społeczno-gospodarczego państwa[569]. Elementem funkcji planistyczno-programowej była również działalność sprawozdawcza rządu wobec parlamentu. Zarówno Ołeksij Honczaruk, jak i Denys Szmyhal regularnie uczestniczyli w posiedzeniach Rady Najwyższej, przedstawiając informacje dotyczące bieżącej sytuacji społeczno-gospodarczej oraz realizacji polityki państwa. Najczęściej odbywało się to podczas tzw. „godziny pytań do rządu”[570].

---

[565] Dane za okres od 29.08.2019 r. do 04.03.2019 r., oficjalny portal Gabinetu Ministrów Ukrainy https://www.kmu.gov.ua/npasearch (dostęp 16.04.2024).

[566] Dane za okres od 04.03.2020 r. do 23.02.2022 r., oficjalny portal Gabinetu Ministrów Ukrainy https://www.kmu.gov.ua/npasearch (dostęp 22.04.2024).

[567] Przy opracowaniu podrozdziału *4.2.2.5 Funkcja planistyczno-programowa* pomocne były narzędzia sztucznej inteligencji, w tym CzatGPT (Open AI) https://chatgpt.com/ (dostęp 22.04.2024).

[568] *Program i plany priorytetowych działań rządu*, dane Gabinetu Ministrów Ukrainy https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/programa-diyalnosti-uryadu (dostęp 22.04.2024).

[569] Rozporządzenie Gabinetu Ministrów Ukrainy *W sprawie zatwierdzenia Strategii reformy systemu zarządzania finansami publicznymi na lata 2022–2025 oraz planu działań służących jej realizacji* z dnia 29 grudnia 2021 r. nr 1805-r, https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-shvalennya-strategiyi-reformuvannya-sistemi-upravlinnya-derzhavnimi-finansami-na-20222025-roki-ta-planu-zahodiv-z-yiyi-realizaciyi-i291221-1805 (dostęp 22.04.2024).

[570] Por. Godzina pytań do rządu w Parlamencie Ukrainy z dnia 1 listopada 2019 r. YouTube https://www.youtube.com/watch?v=MICsm1jNv_8 (dostęp 20.04.2024), Dane o przebiegu sesji plenarnych Rady Najwyższej Ukrainy, https://www.rada.gov.ua/news/hpz9/ (dostęp 20.04.2024) oraz Dane o sesji plenarnej Rady Najwyższej Ukrainy z dnia 06 listopada 2020 r., transmisja, YouTube

W lutym 2020 r. Gabinet Ministrów przedstawił sprawozdanie z realizacji programu działań rządu za 2019 rok[571]. Analogicznie w 2021 r. rząd Denysa Szmyhala przedłożył parlamentowi raport dotyczący wykonania programu działań za rok 2020[572]. Jednocześnie nie wszystkie dokumenty sprawozdawcze były przygotowywane terminowo. Przykładowo sprawozdanie z wykonania ustawy budżetowej za 2021 r. zostało zatwierdzone przez Gabinet Ministrów dopiero w kwietniu 2023 r., co było związane z ograniczeniami wynikającymi z wprowadzenia stanu wojennego po 24 lutego 2022 roku[573].

4.2.2.5 Funkcja finansowo-gospodarcza

W ramach funkcji finansowo-gospodarczej Gabinet Ministrów Ukrainy prowadził politykę budżetową, regulował wydatki publiczne, pozyskiwał finansowanie zewnętrzne, zaciągał zobowiązania finansowe oraz wspierał strategiczne sektory gospodarki[574]. Jednocześnie podejmowano działania na rzecz liberalizacji gospodarki, rozwoju konkurencji, przyciągania inwestycji oraz restrukturyzacji przedsiębiorstw państwowych[575].

Pomimo głębokiego kryzysu wywołanego pandemią COVID-19 dochody budżetu państwa w 2020 r. przekroczyły pierwotne założenia[576]. Jednocześnie rząd oraz parlament zdecydowały o znaczącym zwiększeniu deficytu budżetowego do poziomu 298 mld UAH w celu finansowania działań związanych z przeciwdziałaniem skutkom pandemii, wsparciem systemu ochrony zdrowia, świadczeniami społecznymi oraz projektami

---

https://www.youtube.com/watch?v=nYKmz25MG2 (dostęp 22.04.2024), Godzina pytań do rządu z dnia 18 września 2020 r., transmisja, YouTube https://www.youtube.com/watch?v=LT8Em4G3USo (dostęp 22.04.2024), Sesja plenarna Rady Najwyższej Ukrainy w dniu 22 listopada 2021r., transmisja, YouTube https://www.youtube.com/watch?v=4jDfZKu8Ui0 (dostęp 22.04.2024) i Dane o przebiegu sesji plenarnej Rady Najwyższej Ukrainy, https://www.rada.gov.ua/news/hpz9/ (dostęp 22.04.2024).

[571] Rozporządzenie Gabinetu Ministrów Ukrainy *W sprawie zatwierdzenia sprawozdania z przebiegu i wyników realizacji Programu działalności Kabinetu Ministrów Ukrainy w 2019 roku* z dnia 12 lutego 2020 r. nr 100-r., https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/100-2020-p#Text (dostęp 22.04.2024).

[572] Sprawozdanie z postępów i wyników programu działań Gabinetu Ministrów Ukrainy w 2020 r. zostało przedstawione Radzie Najwyższej w dniu 14 kwietnia 2021 r. Więcej zob.: https://www.kmu.gov.ua/storage/app/uploads/public/607/855/17c/60785517cf4cd976277005.pdf (dostęp 22.04.2024).

[573] Więcej zob.: *Budżet 2021*, upubliczniło informację na temat wykonania skonsolidowanego i państwowego budżetu Ukrainy na 2021 r., wiadomość Ministerstwa Finansów Ukrainy https://mof.gov.ua/uk/budget-process-projects-declaration (dostęp 22.04.2024). Por. *Rząd Ukrainy zatwierdził sprawozdanie z wykonania budżetu państwa Ukrainy na rok 2022*, dane Ministerstwa Finansów Ukrainy, opublikowane 25 kwietnia 2023 r. o godz. https://www.kmu.gov.ua/news/uriad-ukrainy-skhvalyv-zvit-pro-vykonannia-derzhavnoho-biudzhetu-ukrainy-2022 (dostęp 22.04.2024).

[574] Przy opracowaniu podrozdziału *4.2.2.5 Funkcja finansowa i gospodarcza* pomocne były narzędzia sztucznej inteligencji, w tym CzatGPT (Open AI) https://chatgpt.com/ (dostęp 22.04.2024).

[575] *2020 investment climate statements: Ukraine*, U.S. Department of State report 2020, official website of U.S. Department of State https://www.state.gov/reports/2020-investment-climate-statements/ukraine (dostęp 20.04.2024).

[576] *Ministerstwo Finansów: Budżet państwa na rok 2020 został przekroczony pod względem dochodów*, 4 stycznia 2021 r., wiadomość Ministerstwa Finansów Ukrainy https://www.kmu.gov.ua/news/minfin-derzhbyudzhet2020-perevikonano-po-dohodah (dostęp 20.04.2024).

infrastrukturalnymi[577]. Polityka ta pozwoliła ograniczyć skutki kryzysu, lecz jednocześnie przyczyniła się do wzrostu zadłużenia publicznego i obciążeń budżetowych.

Analiza działalności rządu kierowanego przez Ołeksija Honczaruka wskazuje, że formalnie wykonywał on swoje konstytucyjne kompetencje. Jednak spadające poparcie społeczne, krytyczna ocena skuteczności prowadzonej polityki oraz konflikt z prezydentem doprowadziły do utraty politycznego zaufania do gabinetu. W konsekwencji w marcu 2020 r. parlament przyjął dymisję premiera. Przyczyny jego odwołania miały przede wszystkim charakter polityczny, a nie formalnoprawny[578].

Po objęciu urzędu przez Denysa Szmyhala działalność rządu koncentrowała się na stabilizacji gospodarczej oraz zarządzaniu kryzysowym, zwłaszcza w warunkach pandemii COVID-19 i narastających zagrożeń bezpieczeństwa. Rząd kontynuował realizację swoich konstytucyjnych funkcji, dostosowując politykę gospodarczą i finansową do dynamicznie zmieniającej się sytuacji wewnętrznej i międzynarodowej.

4.2.3 Wybrane Ministerstwa w pryzmacie realizacji funkcji

W latach 2019–2022 ministerstwa Ukrainy odpowiadały za realizację polityk publicznych w poszczególnych sektorach życia społecznego i gospodarczego, zapewniając wykonywanie podstawowych funkcji państwa w granicach swoich ustawowych kompetencji. Szczególne znaczenie miały działania podejmowane w obszarach obronności i bezpieczeństwa, energetyki, infrastruktury, polityki społecznej, ochrony zdrowia, edukacji oraz nauki. Ministerstwa, jako centralne organy administracji rządowej, odgrywały istotną rolę w utrzymaniu stabilności państwa, realizacji reform oraz zapewnieniu ciągłości funkcjonowania instytucji publicznych w warunkach trwającego konfliktu zbrojnego we wschodniej Ukrainie.

4.2.3.1 Ministerstwo Obrony Ukrainy (*Міністерство оборони України*) – realizacja funkcji obrony państwa

W latach 2019–2022 Ukraina pozostawała państwem dotkniętym konfliktem zbrojnym w Donbasie oraz narastającym zagrożeniem ze strony Federacji Rosyjskiej. Według różnych szacunków wydatki związane z obronnością pochłaniały od 3 do 5%

[577] Ustawa Ukrainy *O wprowadzeniu zmian do ustawy Ukrainy „O budżecie państwa Ukrainy na rok 2020”* z dnia 13 kwietnia 2020 r. nr 553-IX, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/553-20#Text (dostęp 17.04.2024).
[578] Zob. *Honcharuk becomes fellow of Atlantic Council's Eurasia Center*, Kyiv Post, 1 września 2020 r., https://archive.kyivpost.com/ukraine-politics/honcharuk-becomes-fellow-of-atlantic-councils-eurasia-center.html (dostęp 20.02.2024).

PKB rocznie[579]. W analizowanym okresie Ministerstwo Obrony Ukrainy realizowało konstytucyjną funkcję obrony państwa, odpowiadając za przygotowanie oraz funkcjonowanie Sił Zbrojnych Ukrainy[580].

W ramach Operacji Połączonych Sił (OOC) armia ukraińska wykonywała zadania związane z powstrzymywaniem rosyjskiej agresji oraz utrzymaniem kontroli nad linią rozgraniczenia w Donbasie[581].Pomimo prowadzonych rozmów pokojowych i kolejnych prób zawieszenia broni nie udało się osiągnąć trwałego rozwiązania konfliktu. W szczególności porozumienie dotyczące pełnego zawieszenia broni, które miało wejść w życie w lipcu 2020 r., było wielokrotnie naruszane przez strony konfliktu[582]. Walki miały wprawdzie mniejszą intensywność niż w poprzednich latach, jednak regularne ostrzały i incydenty zbrojne były nadal odnotowywane na całej linii frontu.

W analizowanym okresie Ukrainie nie udało się odzyskać kontroli nad okupowanymi częściami obwodów donieckiego i ługańskiego ani nad Półwyspem Krymskim. Jednocześnie Siły Zbrojne Ukrainy wykonywały swoje zadania w wyjątkowo trudnych warunkach wynikających zarówno z agresji rosyjskiej, jak i skutków pandemii COVID-19. Pandemia wpływała na funkcjonowanie jednostek wojskowych, proces szkolenia oraz zabezpieczenie logistyczne armii. Dodatkowym wyzwaniem pozostawały rosyjskie działania dezinformacyjne oraz cyberataki wymierzone w infrastrukturę krytyczną państwa, co wymagało zwiększonej koordynacji działań obronnych i modernizacji systemu bezpieczeństwa.

W latach 2019–2022, z inicjatywy Prezydenta Ukrainy, trzykrotnie zmieniano ministra obrony, a w lipcu 2021 r. przeprowadzono szeroką reorganizację najwyższego dowództwa wojskowego[583]. Częste zmiany kadrowe mogą świadczyć zarówno o wysokich

[579] Kwota finansowania Ministerstwa Obrony Ukrainy w walucie krajowej corocznie wzrastała. W 2019 r. na obronność przeznaczono 103 mld UAH, w 2020 r. – 118 mld UAH, w 2021 r. – 121,5 mld UAH.
[580] Świadczą o tym dane o wynikach jej pracy w analizowanym okresie, por. oficjalny portal Ministerstwa Obrony Ukrainy https://mod.gov.ua/diyalnist/normativno-pravova-baza/nakazi-ministerstva-oboroni-ukraini-za-2019-rik (dostęp 25.04.2024); https://mod.gov.ua/diyalnist/normativno-pravova-baza/nakazi-ministerstva-oboroni-ukraini-za-2020-rik (dostęp 25.04.2024); https://mod.gov.ua/diyalnist/normativno-pravova-baza/nakazi-ministerstva-oboroni-ukraini-za-2021-rik (dostęp 25.04.2024);
[581] Ustawa Ukrainy *O specyfice polityki państwa w zakresie zapewnienia suwerenności państwowej Ukrainy na tymczasowo okupowanych terytoriach w obwodach donieckim i ługańs*kim z dnia 18 stycznia 2018 r., nr 2268-19, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1934-12#Text (dostęp 23.04.2024).
[582] Dowódca Operacji Sił Zjednoczonych Ukrainy W. Krawczenko poinformował, że bojownicy w Donbasie naruszyli zawieszenie broni, które weszło w życie o północy 27 lipca. Więcej zob.: https://www.youtube.com/watch?v=R1oG9J4L-cM (dostęp 23.04.2024).
[583] Zob. Uchwała Rady Najwyższej Ukrainy *W sprawie powołania A.P. Zahorodniuka na stanowisko ministra obrony Ukrainy* z dnia 29 sierpnia 2019 r. …, op. cit., Uchwała Rady Najwyższej Ukrainy *W sprawie powołania Tarana A.V. na stanowisko Ministra Obrony Ukrainy* z dnia 4 marca 2020 r. nr 517-IX, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/517-IX (dostęp 23.04.2024). Uchwała Rady Najwyższej Ukrainy *W sprawie powołania O. Reznikowa na stanowisko Ministra Obrony Ukrainy* z dnia 4 listopada 2021 r. nr

oczekiwaniach politycznych wobec resortu obrony, jak i o poszukiwaniu skuteczniejszych mechanizmów zarządzania sektorem bezpieczeństwa.

Jednocześnie Ministerstwo Obrony konsekwentnie rozwijało zdolności obronne państwa. W analizowanym okresie przygotowano najważniejsze dokumenty strategiczne dotyczące bezpieczeństwa narodowego, w tym Strategię Bezpieczeństwa Wojskowego Ukrainy[584] oraz Strategiczny Biuletyn Obronny Ukrainy[585]. Ministerstwo Obrony w analizowanym czasie prowadziło intensywną modernizację sił zbrojnych, rozwijało zdolności krajowego przemysłu obronnego, wdrażało standardy NATO oraz rozszerzało współpracę wojskowo-techniczną z partnerami zagranicznymi[586]. W analizowanym okresie realizowano projekty obronne m.in. z Turcją, Wielką Brytanią, Stanami Zjednoczonymi oraz Szwecją[587].

1857-IX, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1857-20#Text (dostęp 23.04.2024) oraz Dekret Prezydenta Ukrainy *O mianowaniu W. Załużnego na stanowisko Naczelnego Dowódcy Sił Zbrojnych Ukrainy* z dnia 27 lipca 2021 r. nr 320/2021, https://www.president.gov.ua/documents/3202021-39509 (dostęp 23.04.2024), Dekret prezydenta Ukrainy *O mianowaniu S. Szaptały na stanowisko szefa Sztabu Generalnego Sił Zbrojnych Ukrainy* z dnia 28 lipca 2021 roku nr 327/2021, https://www.president.gov.ua/documents/3272021-39533 (dostęp 23.04.2024), Dekret prezydenta Ukrainy *O mianowaniu Ołeksandra Pawliuka na stanowisko Dowódcy Połączonych Sił Zbrojnych* z dnia 28 lipca 2021 r. nr 329/2021 https://www.president.gov.ua/documents/3292021-39541 (dostęp 23.04.2024). Dekret prezydenta Ukrainy *O mianowaniu Ołeksandra Pawliuka na stanowisko Dowódcy Połączonych Sił Zbrojnych* z dnia 28 lipca 2021 r. nr 329/2021, https://www.president.gov.ua/documents/3292021-39541 (dostęp 23.04.2024). Prezydent Ukrainy także zatwierdził zarządzenia Ministra Obrony O mianowaniu dowódców Dowództwa Operacyjnego „Południe", „Wschód" i „Zachód" oraz zastępcy szefa Sztabu Generalnego, zob. oficjalny portal Prezydenta Ukrainy https://www.president.gov.ua/news/pid-chas-vidvidannya-ostrova-zmiyinij-volodimir-zelenskij-pr-70037 (dostęp 23.04.2024).

[584] *Strategia Bezpieczeństwa Wojskowego* Ukrainy zatwierdzona Dekretem Prezydenta Ukrainy z 25 marca 2021 r. nr 121/2021, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/121/2021#n15 (dostęp 23.04.2024).

[585] *Strategiczny Biuletyn Obronny Ukrainy* zatwierdzony Dekretem Prezydenta Ukrainy z 17 września 2021 r. nr 473/2021, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0063525-21#Text (dostęp 23.04.2024).

[586] Przykładowo w 2020 r. do arsenałów wojskowych dostarczono ponad 740 ton amunicji i materiałów bojowych, a także realizowano programy związane z wyposażeniem armii w system rakietowy „Neptun" oraz rakiety „Wilcha, Zob. *Biała księga 2019-2020. Siły Zbrojne Ukrainy. Państwowa Służba Transportu Specjalnego*, Kijów 2020, https://www.mil.gov.ua/content/files/whitebook/WB_2020_FINAL.pdf (dostęp 23.04.2024), *Biała Księga 2021: Polityka Obronna Ukrainy*, Kijów 2022, https://www.mil.gov.ua/content/files/whitebook/WhiteBook_2021_Draft_Final_03.pdf (dostęp 23.04.2024). Por. I. Rusnak, W. Telelim, *Reforma obronna w Ukrainie: główne wyniki i perspektywy*, Kijów 2021, „Nauka i Obrona" Nr 1, s. 4-12.

[587] *Korwety i drony uderzeniowe: Ministerstwo Obrony zawarło bezpośrednie umowy z tureckimi firmami*, dane Centrum prasowego Minerstwa Obrony Ukrainy, 14 grudnia 2020 r., Facebook https://www.facebook.com/MinistryofDefence.UA/posts/3704634149599063 (dostęp 23.04.2024); Umowa ramowa między Rządem Ukrainy a Rządem Zjednoczonego Królestwa Wielkiej Brytanii i Irlandii Północnej w sprawie wsparcia kredytowego na rzecz rozwoju zdolności Marynarki Wojennej Sił Zbrojnych Ukrainy, podpisana w dniu 12 listopada 2021 r., https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/826_001-21#Text (dostęp 23.04.2024); Umowa ramowa w sprawie strategicznych podstaw partnerstwa obronnego między Ministerstwem Obrony Ukrainy a Departamentem Obrony USA, https://www.kmu.gov.ua/news/u-vashingtoni-pidpisano-ramkovu-ugodu-shchodo-strategichnih-osnov-oboronnogo-partnerstva-mizh-ministerstvami-oboroni-ukrayini-ta-ssha (dostęp 23.04.2024). Por. Umowa między Rządem Ukrainy a Rządem Stanów Zjednoczonych Ameryki w sprawie projektów badawczych, rozwojowych, testowych i ewaluacyjnych, https://www.kmu.gov.ua/news/ministra-oboroni-andriya-tarana-upovnovazheno-pidpisati-ugodu-mizh-uryadami-ukrayini-ta-ssha-pro-proekti-u-sferi-doslidzhen-rozrobok-viprobuvan-i-ocinki (dostęp

Ważnym elementem funkcji obronnej pozostawało szkolnictwo wojskowe. W 2019 r. ukraiński system edukacji wojskowej obejmował 12 uczelni wojskowych i instytucji szkolenia wyższego[588]. Szkolenie kadr było systematycznie rozwijane. Przykładowo w 2021 r. przygotowanie wojskowe prowadzono w 10 centrach szkoleniowych, 19 wyspecjalizowanych szkołach oraz 3 centrach szkolenia podoficerów[589] . tym samym roku przeprowadzono ponad 50 ćwiczeń dowódczo-sztabowych, ponad 900 ćwiczeń sztabowych, około 60 ćwiczeń taktycznych z użyciem ostrej amunicji oraz ponad 1000 ćwiczeń batalionowo-taktycznych[590]. Równocześnie corocznie realizowano kampanie poborowe do Sił Zbrojnych Ukrainy. W 2020 r. przeprowadzono dwa pobory: wiosenny oraz jesienny[591], w wyniku których do służby wojskowej powołano około 30 tys. poborowych[592]. Jednym z najważniejszych przedsięwzięć przygotowujących państwo do potencjalnej eskalacji działań wojennych było utworzenie w styczniu 2022 r. Wojsk Obrony Terytorialnej jako odrębnego rodzaju Sił Zbrojnych Ukrainy. W każdym obwodzie utworzono brygady obrony terytorialnej, a na poziomie rejonów bataliony oraz jednostki wsparcia[593]. Na początku 2022 r. powołano również pierwszego dowódcę Wojsk Obrony Terytorialnej[594].

23.04.2024); Umowa między Gabinetem Ministrów Ukrainy a Rządem Królestwa Szwecji o współpracy w dziedzinie obronności podpisana w dniu 14 grudnia 2021 r., https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/752_002-21 (dostęp 23.04.2024).

[588] W tym funkcjonowały: 2 uniwersytety, 4 akademie, 6 instytutów wojskowych oraz wydziały szkolenia wojskowego (5 dla oficerów zawodowych, 26 dla oficerów rezerwy). W 2019 roku ponad 3000 osób zostało przyjętych do wojskowych instytucji edukacyjnych. Prawie 70% kandydatów to młodzież cywilna, a 30% to kadra wojskowa. Zob. *Podczas tegorocznej kampanii rekrutacyjnej konkurencja na niektóre kierunki wojskowe przekraczała 4 osoby na jedno miejsce*, 4 września 2019 r., Armyinform https://armyinform.com.ua/2019/09/04/pid-chas-czogorichnoyi-vstupnoyi-kampaniyi-konkurs-na-okremi-vijskovi-speczialnosti-perevyshhuvav-4-osoby-na-miscze/#:~:text=на%20місце%20–%20АрміяInform-,Під%20час%20цьогорічної%20вступної%20кампанії%20конкурс%20на%20окремі,перевищував%204%20особи%20на%20місце&text=2019%20року%20на%20навчання%20до,молоді%2C%2030%25%20–%20військовослужбовці . (dostęp 23.04.2024).

[589] *Generalny Sztab Sił Zbrojnych Ukrainy wprowadza jednolity system szkolenia żołnierzy*, 16 czerwca 2021 r., Facebook https://www.facebook.com/GeneralStaff.ua/posts/генеральний-штаб-зс-україни-впроваджує-єдину-уніфіковану-систему-підготовки-війс/1973158619520052/ (dostęp 23.04.2024).

[590] A. Taran, *Główne wyniki Ministerstwa Obrony Ukrainy w realizacji zadań reformy obronnej w latach 2020-2021 i zadania na przyszłość*, Kijów, „Nauka i Obrona" Nr 3, 2021, s. 3-12. DOI 10.33099/2618-1614-2021-16-3-3-12 (dostęp 23.04.2024).

[591] Dekret Prezydenta Ukrainy *O zwolnieniu poborowych, terminie regularnego poboru i regularnym poborze obywateli Ukrainy do regularnej służby wojskowej w 2020 r.* (z późniejszymi zmianami) z 16 stycznia 2020 r. nr 13/2020, https://www.president.gov.ua/documents/132020-31825 (dostęp 23.04.2024).

[592] Zob. *30 tysięcy Ukraińców powołano do służby wojskowej w 2020 roku*, 21 grudnia 2021 r., Armyinform https://armyinform.com.ua/2020/12/21/30-tysyach-ukrayinczіv-pryzvaly-na-strokovu-sluzhbu-u-2020-roczi/ (dostęp 23.04.2024).

[593] Więcej zob. oficjalny portal Ministerstwa Obrony Ukrainy https://www.mil.gov.ua/ministry/sklad-zbrojnix-sil-ukraini/sili-teritorialnoi-oboroni-zbrojnih-sil-ukraini.html (dostęp 23.04.2024).

[594] Dekret Prezydenta Ukrainy *O mianowaniu Jurija Hałuszkina na stanowisko dowódcy Wojsk Obrony Terytorialnej Sił Zbrojnych Ukrainy* z dnia 1 stycznia 2022 r. nr 1/2022, https://www.president.gov.ua/documents/12022-41101 (dostęp 23.04.2024).

Działania podejmowane przez Ministerstwo Obrony znajdowały stosunkowo wysoką ocenę społeczną. W maju 2021 r. respondenci oceniali skuteczność działań władz w zakresie obronności na 2,9 punktu w pięciostopniowej skali[595], natomiast w marcu 2021 r. 48% obywateli opowiadało się za przystąpieniem Ukrainy do NATO[596]. Szczególnie wysoki poziom zaufania społecznego odnotowywały same Siły Zbrojne Ukrainy – w grudniu 2021 r. ufało im 72% obywateli[597].

4.2.3.2 Ministerstwo Spraw Wewnętrznych Ukrainy (*Міністерство внутрішніх справ України*) – realizacja funkcji porządkowej i administracyjnej

W latach 2019–2022 Ministerstwo Spraw Wewnętrznych Ukrainy, wraz z podległą mu Policją Narodową Ukrainy, realizowało funkcję porządkową państwa, odpowiadając za ochronę bezpieczeństwa publicznego, przeciwdziałanie przestępczości oraz utrzymanie porządku publicznego. W 2019 r. Policja Narodowa Ukrainy zarejestrowała około 418 tys. przestępstw, z czego wykryto około 186 tys.[598]. Szczególne znaczenie miało zapewnienie bezpieczeństwa podczas wyborów prezydenckich i parlamentarnych, które odbyły się w 2019 roku.

W 2020 r. organy ścigania odnotowały 335 tys. przestępstw, z czego wykryto około 164 tys.[599]. Natomiast w 2021 r. Policja Narodowa Ukrainy przyjęła ponad 7 mln zgłoszeń od obywateli wymagających interwencji lub podjęcia czynności służbowych[600]. W tym samym roku wykryto około 145 tys. przestępstw, co oznaczało spadek o około 11%

---

[595] Więcej zob.: *Ocena sytuacji gospodarczej, działań władz i roli państwa w życiu społecznym przez obywateli Ukrainy (maj 2021 r.)*, raport Centrum im. Razumkowa, 1 czerwca 2021 r., badanie sondażowe przeprowadzone od 21 do 26 maja 2021 r., https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/otsinka-gromadianamy-ukrainy-sytuatsii-v-ekonomichnii-sferi-dii-vlady-ta-roli-derzhavy-v-zhytti-suspilstva (dostęp 23.04.2024).

[596] *Badanie IRI: Postawy społeczno-polityczne na Ukrainie* … op. cit., s.55.

[597] *Dynamika zaufania do instytucji społecznych w latach 2021–2023* … op. cit.

[598] Policja Narodowa Ukrainy jest podstawową formacją podległą Ministerstwu Spraw Wewnętrznych odpowiedzialną za realizację funkcji porządkowej państwa. Dane statystyczne dotyczące jej działalności pochodzą z corocznych sprawozdań publikowanych przez Policję Narodową Ukrainy. Zob. oficjalny portal Narodowej Policji Ukrainy https://www.npu.gov.ua/diyalnist/zvitnist/richni-zviti (dostęp 25.04.2024) oraz *Sprawozdanie Szefa Narodowej Policji Ukrainy o wynikach pracy agencji w 2019 roku* https://media-www.npu.gov.ua/npu-pre-prod/sites/1/Docs/Dialnist/Richni_zvity/zvit_NPU_2019.pdf (dostęp 25.04.2024).

[599] Zgodnie ze Sprawozdaniem Narodowej Policji Ukrainy o wynikach działalności za 2020 r. wykrywalność zabójstw wyniosła 95%, ciężkich uszkodzeń ciała 97%, a gwałtów 98%. W 2020 r. zlikwidowano również 353 zorganizowane grupy przestępcze odpowiedzialne za ponad 3,5 tys. przestępstw. Więcej zob.: Sprawozdanie Narodowej Policji Ukrainy o wynikach działalności za 2020 r. Więcej zob.: *Sprawozdanie Narodowej Policji Ukrainy o wynikach jej pracy w 2020 roku* https://media-www.npu.gov.ua/npu-pre-prod/sites/1/Docs/Dialnist/Richni_zvity/zvit-npu-za-2020-rik_com.pdf (dostęp 25.04.2024).

[600] Zob. *Sprawozdanie Narodowej Policji Ukrainy o wynikach jej pracy w 2021* https://media-www.npu.gov.ua/npu-pre-prod/sites/1/Docs/Dialnist/Richni_zvity/Zvit_NPU_2021_.pdf (dostęp 25.04.2024).

w porównaniu z rokiem poprzednim[601]. Ponadto podjęto działania w celu wdrożenia środków zapobiegających rozprzestrzenianiu się pandemii COVID-19 w Ukrainie[602].

W analizowanym okresie policja koncentrowała się przede wszystkim na zwalczaniu przestępczości narkotykowej, handlu ludźmi, nielegalnego obrotu bronią, przemocy domowej, cyberprzestępczości oraz na poprawie bezpieczeństwa ruchu drogowego i ochronie praw dzieci[603]. Działania te przyczyniły się do rozbicia wielu grup przestępczych, przejęcia znacznych ilości narkotyków i nielegalnej broni oraz odnalezienia większości zaginionych dzieci. Jednocześnie funkcjonowanie resortu nie było pozbawione problemów. Krytykę budziły przypadki nadużywania uprawnień przez funkcjonariuszy, korupcja oraz niewystarczająca przejrzystość działania niektórych jednostek organizacyjnych[604]. Zdarzały się również przypadki utrudniania dostępu do informacji publicznej oraz zarzuty dotyczące nierównego traktowania obywateli przez organy ścigania[605]. Znane były też przypadki, gdy policja nie przybywała na wezwania lub sytuacji, kiedy zatrzymanymi okazywali się być tzw. „nietykalni"[606].

Ministerstwo Spraw Wewnętrznych realizowało również istotną funkcję administracyjną[607]. Obejmowała ona przede wszystkim prowadzenie postępowań związanych z nadawaniem, utratą i przywracaniem obywatelstwa ukraińskiego[608], rejestracją ludności

---

[601] Zgodnie ze Sprawozdaniem Narodowej Policji Ukrainy za 2021 r. wykrywalność zabójstw i ciężkich uszkodzeń ciała wyniosła 98%, a organy ścigania zlikwidowały 428 zorganizowanych grup przestępczych, co było najwyższym wynikiem w historii działalności Policji Narodowej Ukrainy. Więcej zob.: *Sprawozdanie Narodowej Policji Ukrainy o wynikach jej pracy w 2021* …, op. cit. s.12-13.

[602] W 2021 r. Policja Narodowa Ukrainy aktywnie uczestniczyła w egzekwowaniu ograniczeń związanych z pandemią COVID-19. Funkcjonariusze sporządzili ponad 56 tys. protokołów administracyjnych oraz wszczęli ok. 2,3 tys. postępowań dotyczących fałszowania i wykorzystywania dokumentów covidowych. Więcej zob.: *Sprawozdanie Narodowej Policji Ukrainy o wynikach jej pracy w 2021*…, op. cit., s.11.

[603] Na podstawie analizy Sprawozdań Narodowej Policji Ukrainy o wynikach jej pracy w latach 2019-2021, https://npu.gov.ua/diyalnist/zvitnist/richni-zviti (dostęp 24.04.2024).

[604] Więcej zob.: V. Pchelin, *The Agencies of the National Police of Ukraine as a Subject of Prevention and Counteraction to Corruption in Ukraine*, Law and Safety 2019, nr 72, s. 72-77.

[605] Więcej zob.: UNCAC Coalition`s report, *New Civil Society Report on Ukraine: Implementation of UNCAC Chapters II and V*. Vienna: UNCAC Coalition, June 17, 2024. https://uncaccoalition.org/new-civil-society-report-on-ukraine-2024/ (dostęp 24.04.2024).

[606] W ukraińskim dyskursie publicznym pojęcie „osób nietykalnych" odnosi się nie tylko do osób korzystających z konstytucyjnych immunitetów, lecz także do podmiotów posiadających faktyczną ochronę wynikającą z wpływów politycznych, ekonomicznych lub społecznych, utrudniającą skuteczną reakcję organów ścigania. Zob. H. Kokhan, *Police in Ukraine: Corruption Versus Reform*, w: U4 Anti-Corruption Resource Centre, October 20, 2020. https://www.cmi.no/publications/7312-police-in-ukraine-corruption-versus-reform (dostęp 24.04.2024).

[607] Za realizację funkcji administracyjnej w Ministerstwie Spraw Wewnętrznych w głównej mierze odpowiada Państwowa Służba Migracyjna Ukrainy. Za realizację funkcji administracyjnej państwa odpowiada Ministerstwo Sprawiedliwości Ukrainy (Міністерство юстиції України) oraz częściowo inne Ministerstwa i organy władzy państwowej, w tym Narodowy Bank Ukrainy. Więcej zob. coroczne sprawozdania Państwowej Służby Migracyjnej Ukrainy, https://dmsu.gov.ua/diyalnist/statistichni-dani.html (dostęp 24.04.2024).

[608] Przykładowo: w 2019 roku 21320 osobom nadano obywatelstwo Ukrainy, zob. *Wskaźniki działalności Państwowej Służby Migracyjnej Ukrainy w 2019 roku*,

oraz wydawaniem dokumentów tożsamości i paszportów[609], a także obsługą spraw dotyczących cudzoziemców, uchodźców i migrantów[610]. W kompetencjach resortu pozostawały również procedury związane z legalizacją pobytu cudzoziemców, przyznawaniem statusu uchodźcy oraz wydawaniem odpowiednich dokumentów pobytowych[611]. Do zadań administracyjnych ministerstwa należało także wydawanie zezwoleń na zakup, posiadanie i noszenie broni cywilnej. Przykładowo w 2020 r. wydano 3126 takich zezwoleń[612].

Istotnym elementem działalności resortu pozostawało szkolnictwo i doskonalenie zawodowe funkcjonariuszy. System edukacyjny Ministerstwa Spraw Wewnętrznych był częścią ogólnokrajowego systemu kształcenia i obejmował zarówno szkolenia podstawowe, jak i specjalistyczne, przygotowujące kadry do wykonywania zadań związanych z zapewnieniem bezpieczeństwa publicznego.

Oceny społeczne działalności władz w obszarze bezpieczeństwa pozostawały umiarkowane. W maju 2021 r. obywatele oceniali skuteczność państwa w zakresie ochrony praw i wolności obywatelskich na poziomie 2,7 punktu w pięciostopniowej skali[613]. Znacznie gorzej oceniano skuteczność egzekwowania prawa przez urzędników administracji publicznej (2,1 punktu) oraz walkę z korupcją (1,8 punktu)[614]. W grudniu 2021 r. brak zaufania do Policji Narodowej deklarowało 44% respondentów[615].

---

https://dmsu.gov.ua/assets/files/statistic/year/2019_12.pdf (dostęp 24.04.2024). Z kolei w 2020 roku na mocy dekretu prezydenckiego 19 osób pozbawiono obywatelstwo Ukrainy, zob. *Wskaźniki działalności Państwowej Służby Migracyjnej Ukrainy w 2020 roku,* https://dmsu.gov.ua/assets/files/statistic/year/2019_12.pdf (dostęp 24.04.2024), a w 2021 roku 19 osobom przywrócono obywatelstwo Ukrainy, zob. *Wskaźniki działalności Państwowej Służby Migracyjnej Ukrainy w 2021 roku,* https://dmsu.gov.ua/assets/files/statistic/year/2019_12.pdf (dostęp 24.04.2024).

[609] Przykładowo: w 2019 roku 1589004 osobom wydano paszporty w formie w dowodów osobistych (ID), zob. *Wskaźniki działalności Państwowej Służby Migracyjnej Ukrainy w 2019 roku* …, op. cit. Z kolei w 2020 roku 1955 osobom wydano paszporty w formie książeczki, zob. *Wskaźniki działalności Państwowej Służby Migracyjnej Ukrainy w 2020 roku*…, op. cit., a w 2021 roku wydano 2 043 862 mln paszportów dla obywateli Ukrainy podróżujących za granicę, zob. *Wskaźniki działalności Państwowej Służby Migracyjnej Ukrainy w 2021 roku* …, op. cit.

[610] Przykładowo, W 2020 roku 9935 osobom przedłużono pobyt dla cudzoziemców i bezpaństwowców oraz podjęto 8 246 decyzję w sprawie zatrzymanych nielegalnych imigrantów, zob. *Wskaźniki działalności Państwowej Służby Migracyjnej Ukrainy w 2020 roku* …, op. cit., z kolei W 2021 roku 87 osób uznano za uchodźców wydając im odpowiednie zaświadczenia, zob. *Wskaźniki działalności Państwowej Służby Migracyjnej Ukrainy w 2021 roku* …, op. cit.

[611] Przykładowo: w 2019 roku 76431 osobom wydano zezwolenia na pobyt czasowy i 52 osoby uznano za osobę wymagającą dodatkowej ochrony, zob. *Wskaźniki działalności Państwowej Służby Migracyjnej Ukrainy w 2019 roku* …, op. cit.

[612] Więcej zob.: A. Dubowska, O. Taranenko, *Broń w obwodzie równieńskim: policja podała, ile zezwoleń wydano w ciągu trzech lat*, z powołaniem na dane Narodowej Policji Ukrainy 20 lutego 2022 r., Suspilne https://suspilne.media/rivne/207136-zbroa-na-rivnensini-u-policii-rozpovili-skilki-dozvoliv-nadali-za-tri-roki/ (dostęp 24.04.2024).

[613] Więcej zob.: *Ocena sytuacji gospodarczej, działań władz* …, op. cit.

[614] Ibidem.

[615] *Dynamika zaufania do instytucji społecznych w latach 2021–2023* … op. cit.

4.2.3.3 Ministerstwo Spraw Zagranicznych Ukrainy (*Міністерство закордонних справ України)* – realizacja funkcji uczestnictwa w rozwiazywaniu problemów ponadnarodowych

W latach 2019–2022 Ministerstwo Spraw Zagranicznych Ukrainy realizowało funkcję uczestnictwa państwa w rozwiązywaniu problemów ponadnarodowych, działając w warunkach trwającej agresji rosyjskiej, napiętej sytuacji geopolitycznej oraz ograniczeń wynikających z pandemii COVID-19. Kluczowym zadaniem polityki zagranicznej pozostawało wzmacnianie bezpieczeństwa państwa oraz pozyskiwanie międzynarodowego wsparcia dla Ukrainy.

Po wyborach prezydenckich i parlamentarnych w 2019 r. zasadnicze kierunki polityki zagranicznej Ukrainy nie uległy zmianie[616]. W latach 2019–2021 Prezydent Ukrainy, premier, minister spraw zagranicznych oraz inni przedstawiciele władz państwowych, mimo zagrożeń związanych z pandemią COVID-19, odbyli liczne wizyty zagraniczne i spotkania z przywódcami Unii Europejskiej, Stanów Zjednoczonych, Kanady, Turcji, państw bałtyckich oraz innych partnerów międzynarodowych[617]. Pomimo utrzymania strategicznego kursu integracyjnego proces dostosowywania prawa i instytucji Ukrainy do standardów UE postępował wolniej od pierwotnych założeń. Jednocześnie intensyfikowano współpracę wojskową i polityczną z NATO, co stanowiło odpowiedź na rosnące zagrożenie ze strony Federacji Rosyjskiej[618].

Równocześnie Ministerstwo Spraw Zagranicznych prowadziło działania służące wzmacnianiu międzynarodowego wizerunku Ukrainy poprzez projekty kulturalne, współpracę medialną oraz organizację wizyt zagranicznych dziennikarzy. Pogłębiano także współpracę bilateralną m.in. z Polską, Litwą i Turcją[619]. Istotne znaczenie miała aktywność Ukrainy na forum organizacji międzynarodowych, takich jak ONZ, OBWE i Rada Europy, gdzie konsekwentnie podnoszono kwestie okupacji Krymu, konfliktu w

[616] Zob. *Ukraina 2019-2020: Wielkie możliwości, sprzeczne wyniki (oceny analityczne),* raport analityczny Centrum im. Razumkowa,, Kijów 2020, https://razumkov.org.ua/uploads/other/2020-PIDSUMKI-UKR_ENG.pdf (dostęp 24.04.2024).
[617] Na postawie raportów analitycznych: *Ukraińska pryzma: Polityka zagraniczna 2019. Badanie analityczne*, organizacja pozarządowa „Rada Polityki Zagranicznej „Ukraińska pryzma", Fundacja im. F. Eberta, Kijów 2020 http://prismua.org/wp-content/uploads/2020/05/UkrainianPrism.ForeignPolicy19_ukr.pdf (dostęp 24.04.2024), *Ukraińska pryzma: Polityka zagraniczna 2020. Badanie analityczne*, organizacja pozarządowa „Rada Polityki Zagranicznej „Ukraińska pryzma", Fundacja im. F. Eberta, Kijów 2021 http://prismua.org/wp-content/uploads/2021/04/31.03-FIN.pdf (dostęp 24.04.2024), *Ukraińska pryzma: Polityka zagraniczna 2021. Badanie analityczne*, organizacja pozarządowa „Rada Polityki Zagranicznej „Ukraińska pryzma", Fundacja im. F. Eberta, Kijów 2022 http://prismua.org/wp-content/uploads/2022/06/UPFP-21-vers8PRESS.pdf (dostęp 24.04.2024).
[618] Ibidem.
[619] Ibidem.

Donbasie oraz bezpieczeństwa międzynarodowego. Ważnym elementem polityki zagranicznej pozostawało także utrzymywanie relacji z diasporą ukraińską na świecie[620].

Ważnym obszarem aktywności resortu była dyplomacja gospodarcza. Państwa członkowskie Unii Europejskiej pozostawały najważniejszym partnerem handlowym Ukrainy[621]. Ministerstwo prowadziło działania na rzecz rozwoju współpracy gospodarczej zarówno w kierunku europejskim, jak i azjatyckim. Przykładowo w 2020 r. kontynuowano negocjacje z UE dotyczące umowy ACAA dotyczącej oceny zgodności i dopuszczania produktów przemysłowych do obrotu, a także uruchomiono specjalny portal monitorujący wdrażanie gospodarczej części Umowy Stowarzyszeniowej między Ukrainą a Unią Europejską. W rezultacie udział UE w ukraińskim eksporcie utrzymywał się na poziomie przekraczającym 40% całkowitego eksportu państwa[622].

Znaczącym osiągnięciem dyplomacji ukraińskiej było uruchomienie inicjatywy Platforma Krymska. Jej inauguracyjny szczyt, który odbył się 23 sierpnia 2021 r. w Kijowie, zgromadził przedstawicieli 47 państw i organizacji międzynarodowych, potwierdzając szerokie poparcie dla integralności terytorialnej Ukrainy[623]. W 2021 r. Ministerstwo Spraw Zagranicznych przygotowało również Strategię Polityki Zagranicznej Ukrainy, porządkującą główne kierunki działań państwa na arenie międzynarodowej[624]. W celu zapewnienia spójności przekazu międzynarodowego Prezydent Ukrainy wskazał trzy osoby uprawnione do składania oficjalnych oświadczeń w sprawach polityki zagranicznej: Prezydenta Ukrainy, Premiera Ukrainy oraz Ministra Spraw Zagranicznych Ukrainy[625].

Oceny społeczne działalności władz w obszarze polityki zagranicznej były umiarkowanie pozytywne. W maju 2021 r. skuteczność działań państwa w tej sferze oceniano średnio na 2,7 punktu w pięciostopniowej skali, identycznie oceniając działania na rzecz poprawy międzynarodowego wizerunku Ukrainy[626].

---

[620] Ibidem.
[621] Porozumienie ACAA (Agreement on Conformity Assessment and Acceptance) między Ukrainą a UE ma kluczowe znaczenie dla pełnej integracji i otwarcia rynku (szczególnie w sektorze lotniczym). Więcej zob.: *Ukraińska pryzma: Polityka zagraniczna 2020 ...,* op. cit., s. 72-76.
[622] Ibidem.
[623] Freedom House, *Nations in Transit. 2022. Ukraine* …, op. cit.
[624] *Strategia ukraińskiej polityki zagranicznej* zatwierdzona Dekretem prezydenta Ukrainy z dnia 26 sierpnia 2021 r. nr 448/2021, oficj https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/448/2021#Text (dostęp 24.04.2024).
[625]Dekret prezydenta Ukrainy *W sprawie koordynacji działań państwa w zakresie polityki zagranicznej* z dnia 22 grudnia 2021 r. nr 671/2021, https://www.president.gov.ua/documents/6712021-41005 (dostęp 24.04.2024).
[626] Zob. *Ocena sytuacji gospodarczej, działań władz i roli państwa w życiu społecznym przez obywateli Ukrainy (maj 2021 r.) …*, op. cit.

4.2.3.4 Ministerstwo Polityki Społecznej Ukrainy (*Міністерство соціальної політики України)* – realizacja funkcji socjalnej

W latach 2019–2022 Ministerstwo Polityki Społecznej Ukrainy realizowało funkcję socjalną państwa w warunkach szczególnie trudnych wyzwań społeczno-gospodarczych związanych z trwającym konfliktem zbrojnym w Donbasie oraz pandemią COVID-19. Sytuacja ta zwiększyła zapotrzebowanie na pomoc społeczną i wymagała dostosowania polityki socjalnej do nowych zagrożeń ekonomicznych i demograficznych.

Do podstawowych zadań ministerstwa należało wdrażanie polityki społecznej państwa, obejmującej system świadczeń socjalnych, zabezpieczenia emerytalnego oraz wsparcia dla grup szczególnie narażonych na wykluczenie społeczne. W 2020 r. pomoc społeczną otrzymywało ponad 2,2 mln obywateli, a wydatki państwa na cele socjalne systematycznie rosły[627]. Rozwijano system ubezpieczeń społecznych, regularnie indeksowano emerytury oraz finansowano programy wsparcia dla dzieci, osób starszych i osób z niepełnosprawnościami.

Szczególną uwagę poświęcano ochronie praw dziecka, wspierając działalność rodzin zastępczych oraz placówek opiekuńczo-wychowawczych. Ministerstwo realizowało także programy na rzecz przeciwdziałania przemocy domowej, handlowi ludźmi i nierównościom społecznym, a także wspierało weteranów, uczestników Rewolucji Godności, osoby wewnętrznie przesiedlone oraz osoby z niepełnosprawnościami[628].

Jednym z rozpoznawalnych programów społecznych była „Paczka dla dziecka" (*Пакунок малюка*), obejmująca podstawowe artykuły niezbędne do opieki nad noworodkiem i przekazywana rodzinom niezależnie od ich sytuacji materialnej[629]. Funkcjonowały również programy rehabilitacyjne oraz sieć schronisk i ośrodków wsparcia dla osób znajdujących się w trudnej sytuacji życiowej.

Mimo rozbudowanego systemu świadczeń społecznych problem ubóstwa pozostawał aktualny, szczególnie wśród rodzin wychowujących dzieci[630]. Pomoc oferowana przez państwo często nie zapewniała poziomu życia uznawanego za godny, a poziom

[627] Na postawie analizy Raportów socjalnych za lata 2019-2021 Ministerstwa Polityki Społecznej Ukrainy, zob. kolejno: https://www.msp.gov.ua/news/18746.html (dostęp 26.04.2024), https://www.msp.gov.ua/news/20083.html (dostęp 26.04.2024), https://www.msp.gov.ua/news/20277.html (dostęp 26.04.2024).
[628] Uczestnicy Rewolucji Godności (2013–2014) posiadają w Ukrainie szczególny status prawny, uprawniający m.in. do korzystania z określonych świadczeń socjalnych, opieki zdrowotnej i programów wsparcia państwowego.
[629] Więcej na temat państwowej pomocy dzieciom w Ukrainie zob. państwowy portal internetowy *Dija* https://diia.gov.ua/life-situations/dopomoga-pri-narodzhenni-ditini (dostęp 03.05.2024).
[630] Ibidem.

życia obywateli Ukrainy pozostawał wyraźnie niższy niż w większości państw Unii Europejskiej[631]. W analizowanym okresie Ukraina należała do najuboższych państw Europy, a średnia długość życia pozostawała niższa niż w wielu innych krajach europejskich[632].

Oceny społeczne polityki socjalnej były raczej krytyczne. W maju 2021 r. skuteczność władz w zakresie wynagrodzeń, ochrony socjalnej oraz systemu emerytalnego oceniano średnio na 2,2 punktu w pięciostopniowej skali[633]. Jeszcze niższe oceny uzyskały działania związane z poprawą poziomu życia obywateli (2,0) oraz polityką cenową i taryfową (1,6). W grudniu 2021 r. aż 80% respondentów uważało, że sytuacja w zakresie cen i opłat komunalnych uległa pogorszeniu, a 90% wyrażało podobną opinię dotyczącą cen podstawowych towarów i leków[634].

4.2.3.5 Ministerstwo Ochrony Zdrowia Ukrainy (*Міністерство охорони здоров'я України*) – realizacja funkcji socjalnej (w zakresie ochrony zdrowia)

W latach 2019–2022 Ministerstwo Ochrony Zdrowia Ukrainy realizowało funkcję socjalną państwa w obszarze ochrony zdrowia[635]. Okres ten przypadł na trudną sytuację gospodarczą, niekorzystne trendy demograficzne oraz pandemię COVID-19, która stała

[631] Pomimo znaczącego wzrostu gospodarczego po 1991 r. Ukraina pozostawała w tyle za większością państw Europy Środkowo-Wschodniej pod względem PKB per capita, poziomu wynagrodzeń oraz wskaźników rozwoju społecznego. Zob. *30 lat niepodległości Ukrainy: wyniki gospodarcze*, raport z badań, Ukraińskiego Instytutu Przyszłości, 18 sierpnia 2021 r., https://uifuture.org/publications/30-rokiv-nezalezhnosti-ukrayiny-ekonomichni-pid-sumky/#:~:text=Україна%20протягом%2030%20років%20незалежності,%25%2C%20порівняно%20з%201991%20роком. (dostęp 26.04.2024). Według danych Międzynarodowego Funduszu Walutowego Ukraina należała w 2021 r. do najuboższych państw Europy pod względem PKB per capita, ustępując jedynie Mołdawii. Zob. *Raport dla wybranych krajów i tematów: październik 2021 r.*, październik 2021, https://www.imf.org/en/Publications/WEO/weo-database/2021/October/weo-report?c=926,&s=NGDP_R,NGDP_RPCH,NGDPD,PPPGDP,NGDPRPPPPC,NGDPDPC,PPPPC,PPPEX,&sy=2007&ey=2026&ssm=0&scsm=1&scc=0&ssd=1&ssc=0&sic=0&sort=country&ds=.&br=1 (dostęp 26.04.2024).

[632] W 2021 r. średnia długość życia w Ukrainie wynosiła ok. 69,8 roku, podczas gdy średnia dla Unii Europejskiej przekraczała 80 lat. Zob. *Life expectancy at birth down to 80.1 years in 2021,* dane Eurostatu, 16 marca 2023 r. Eurostat https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news/w/ddn-20230316-1#:~:text=At%20the%20country%20level%2C%20the,and%20Latvia%20(73.1%20years) (dostęp 26.04.2024).

[633] Zob. *Ocena sytuacji gospodarczej, działań władz i roli państwa w życiu społecznym przez obywateli Ukrainy (maj 2021 r.)* ..., op. cit.

[634] *Nastroje społeczno-polityczne ludności (16-18 grudnia 2021 r.)*, raport sondażowej grupy „Rating", 20 grudnia 2021 r., badanie przeprowadzone w dniach 14-16 grudnia 2021 r., s. 11, https://ratinggroup.ua/research/ukraine/obschestvenno-politicheskie_nastroeniya_itogi_2021_16-18_dekabrya_2021.html (dostęp 17.04.2024).

[635] Zob. Dane Ministerstwa ochrony zdrowia Ukrainy, https://moz.gov.ua/uk/nakazi-moz (dostęp 03.05.2024); https://moz.gov.ua/uk/vidkriti-dani (dostęp 03.05.2024); https://moz.gov.ua/uk/ostanni-novini (dostęp 03.05.2024). Dodatkowe wyzwanie dla systemu ochrony zdrowia stwarza starzenie się społeczeństwa.

się największym wyzwaniem dla systemu ochrony zdrowia od czasu uzyskania przez Ukrainę niepodległości.

Ministerstwo odpowiadało za funkcjonowanie wielopoziomowego systemu opieki zdrowotnej. W 2020 r. na Ukrainie działało 1719 placówek podstawowej opieki zdrowotnej, w których pracowało 4797 lekarzy[636]. Opiekę specjalistyczną zapewniało ponad 1300 szpitali i innych jednostek medycznych[637]. Funkcjonował również rozbudowany system ratownictwa medycznego, ochrony zdrowia psychicznego, opieki nad matką i dzieckiem oraz rehabilitacji medycznej[638].

W 2021 r. system ratownictwa medycznego obejmował 24 regionalne centra zatrudniające około 39 tys. pracowników, którzy udzielili pomocy ponad 550 tys. osób[639]. Opieka psychiatryczna była realizowana przez 79 wyspecjalizowanych placówek oraz setki poradni zdrowia psychicznego[640]. Funkcjonowały również szpitale położnicze, przychodnie, sanatoria rehabilitacyjne oraz centra opieki paliatywnej i rozbudowana sieć państwowych placówek stomatologicznych[641]. Ministerstwo koordynowało również zaopatrzenie systemu w leki i środki medyczne poprzez scentralizowane zakupy oraz program „Dostępne leki"[642]. W jego kompetencjach znajdowała się także realizacja obowiązkowych programów szczepień ochronnych[643]. Istotnym elementem systemu pozostawało kształcenie kadr medycznych. W 2020 r. studia medyczne podjęło około 61 tys. studentów uczelni wyższych oraz ponad 52 tys. osób kształcących się w placówkach średniego szczebla medycznego[644].

---

[636] *Sprawozdanie Centrum Zdrowia Publicznego Ukrainy Ministerstwa Ochrony Zdrowia za 2020 rok*, http://medstat.gov.ua/ukr/MMXX.html (dostęp 03.05.2024).
[637] Ibidem.
[638] Zob. *Sprawozdanie Centrum Zdrowia Publicznego Ukrainy Ministerstwo Zdrowia za 2020 rok …,* op. cit.
[639] Zob. *Sprawozdanie Centrum Zdrowia Publicznego Ukrainy Ministerstwo Zdrowia za 2021 rok,* http://medstat.gov.ua/ukr/MMXXI.html (dostęp 03.05.2024).
[640] Zob. *Sprawozdanie Centrum Zdrowia Publicznego Ukrainy Ministerstwo Zdrowia za 2019 rok,* http://medstat.gov.ua/ukr/MMXIX.html (dostęp 03.05.2024).
[641] Zob. np. *Sprawozdanie Centrum Zdrowia Publicznego Ukrainy Ministerstwo Zdrowia za 2020 rok* …, op. cit. Zob. też: *NSZU: Opieka paliatywna: gdzie i jak pacjent może uzyskać bezpłatną pomoc,* dane Narodowej Służby Zdrowia Ukrainy, 7 października 2021 r., https://www.kmu.gov.ua/news/nszu-paliativna-dopomoga-de-i-yak-paciyentu-otrimati-bezoplatno (dostęp 03.05.2024).
[642] *Ponad 1,5 mln starszych Ukraińców otrzymuje leki w ramach programu refundacji*, Dane rządowe, 1 października 2020 r., https://www.kmu.gov.ua/news/ponad-15-mln-ukrayinciv-pohilogo-viku-otrimuyut-liki-za-programoyu-reimbursaciyi (dostęp 03.05.2024). Zob. też: *Kierunki zapewnienia pacjentom leków*, dane Narodowej Służby Zdrowia Ukrainy, 21 sierpnia 2021 r., https://www.dls.gov.ua/for_subject/напрямки-забезпечення-пацієнтів-лік/ (dostęp 03.05.2024).
[643] Dane Centrum Zdrowia Publicznego na temat stanu sczepień w Ukrainie za lata 2019-2021, https://phc.org.ua/kontrol-zakhvoryuvan/imunizaciya/okhoplennya-scheplennyami (dostęp 03.05.2024).
[644] *Dane Centrum Zdrowia Publicznego Ukrainy Ministerstwo Zdrowia za 2019 rok* …, op. cit.

W latach 2020–2021 działalność resortu była jednak zdominowana przez działania związane z przeciwdziałaniem pandemii COVID-19. Priorytetem stała się organizacja opieki nad osobami zakażonymi, rozwój infrastruktury medycznej, zakup sprzętu ochronnego oraz koordynacja programu szczepień. Pomimo prowadzonych reform system ochrony zdrowia nadal zmagał się z licznymi problemami strukturalnymi. Szczególnie widoczne było jego chroniczne niedofinansowanie, niewystarczający poziom wyposażenia części placówek oraz powszechna praktyka ponoszenia przez pacjentów dodatkowych kosztów leczenia[645]. Poważnym problemem pozostawała również emigracja personelu medycznego oraz potrzeba poprawy warunków pracy i wynagrodzeń lekarzy oraz pielęgniarek.

Oceny społeczne funkcjonowania systemu ochrony zdrowia pozostawały umiarkowanie negatywne. W maju 2021 r. skuteczność władz w tym obszarze oceniano średnio na 2,2 punktu w pięciostopniowej skali[646]. Jednocześnie 58% respondentów negatywnie oceniało działania Ministerstwa Zdrowia związane z przeciwdziałaniem pandemii COVID-19, a 31% wyrażało opinię pozytywną[647]. Większość obywateli (66%) uważała również, że reforma ochrony zdrowia realizowana po 2014 r. nie przyniosła oczekiwanych rezultatów[648]. W grudniu 2021 r. 45% respondentów deklarowało pogorszenie jakości opieki zdrowotnej, 31% nie dostrzegało zmian, a jedynie 17% oceniało, że sytuacja w tym zakresie uległa poprawie[649].

4.2.3.6 Ministerstwo Edukacji i Nauki Ukrainy (*Міністерство освіти і науки України)* – realizacja funkcji edukacyjnej

W latach 2019–2022 Ministerstwo Edukacji i Nauki Ukrainy realizowało funkcję edukacyjną państwa w warunkach trudnej sytuacji wewnętrznej, niekorzystnych trendów demograficznych oraz trwającej agresji rosyjskiej[650]. Funkcjonowanie systemu edukacji

[645] *Czy ludzi stać na opłacenie opieki zdrowotnej? Nowe dowody na ochronę finansową na Ukrainie* (raport WHO), 2023. https://iris.who.int/bitstream/handle/10665/374836/WHO-EURO-2023-8922-48694-72368-ukr.pdf?sequence=1&isAllowed=y (dostęp 03.05.2024).
[646] Więcej zob.: *Ocena sytuacji gospodarczej, działań władz i roli państwa w życiu społecznym przez obywateli Ukrainy (maj 2021 r.) …*, op. cit.
[647] *Badanie IRI: Postawy społeczno-polityczne na Ukrainie* … op. cit., s.73.
[648] Ibidem s. 92.
[649] *Nastroje społeczno-polityczne ludności (16-18 grudnia 2021 r.), …*, op. cit., s.11.
[650] Zob. sprawozdania Ministerstwo edukacji i nauki Ukrainy o wynikach jej pracy w analizowanym okresie, https://mon.gov.ua/ministerstvo-2/diyalnist/plani-ta-zviti-roboti-mon (dostęp 30.04.2024). Warto dodać, że spadek liczby ludności w Ukrainie po 1991 r. znalazł odzwierciedlenie w zmniejszeniu liczby placówek edukacyjnych oraz liczby uczniów. W latach 1995–2021 liczba szkół spadła o ok. 32%, a liczba uczniów o ok. 41%. Zob. dane statystyczne Państwowej służby statycznej Ukrainy dot. edukacji za lata 1990-2020 https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/pro_stat/Prosto/Osvita/osvita.pdf (dostęp 30.04.2024).

opierało się na rozwiązaniach przyjętych w ustawie Ukrainy „O edukacji" z 5 września 2017 r.[651]. Na terytoriach okupowanych Krymu oraz części obwodów donieckiego i ługańskiego funkcję edukacyjną wykonywały natomiast struktury okupacyjne, wykorzystując system oświaty do upowszechniania narracji zgodnej z polityką Federacji Rosyjskiej.

Ministerstwo odpowiadało za funkcjonowanie wszystkich szczebli edukacji. W 2019 r. w Ukrainie działało ponad 14 tys. placówek wychowania przedszkolnego, do których uczęszczało około 1,27 mln dzieci, a zatrudnienie znajdowało ponad 137 tys. nauczycieli[652]. W roku szkolnym 2019/2020 funkcjonowało około 14,9 tys. szkół ogólnokształcących, kształcących ponad 4,2 mln uczniów[653]. System edukacji pozaszkolnej obejmował ponad 2 tys. instytucji oraz około 70 tys. kół zainteresowań, sekcji i pracowni, zrzeszających ponad 1,19 mln dzieci[654]. Istotnym elementem systemu pozostawało szkolnictwo zawodowe, realizowane przez ponad 700 placówek, w których kształciło się około 400 tys. uczniów[655]. Funkcjonowało również rozbudowane szkolnictwo wyższe obejmujące blisko tysiąc uczelni oraz system studiów doktoranckich i kształcenia podyplomowego[656]. W analizowanym okresie Ukraina po raz pierwszy uczestniczyła w badaniu PISA (Programme for International Student Assessment). Wyniki wykazały, że osiągnięcia edukacyjne piętnastoletnich uczniów były niższe od średniej państw OECD, szczególnie w zakresie matematyki[657]. Jednocześnie analizy wskazywały, że przy relatywnie

[651] Ustawa Ukrainy *O edukacji* z dnia 5 września 2017 roku nr 2145-VIII, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text (dostęp 04.05.2024).
[652] *Edukacja przedszkolna,* dane Ministerstwa Edukacji i Nauki Ukrainy na 2021 r., https://mon.gov.ua/tag/doshkilna-osvita?&type=all&tag=doshkilna-osvita (dostęp 04.05.2024).
[653] Dane statystyczne Państwowej służby statycznej Ukrainy dot. edukacji za lata 1990-2020…, op. cit.
[654] Więcej zob.: *Edukacja w Ukrainie: wyzwania i perspektywy*, raport, Kijów 2020, Instytut Analityki Edukacyjnej https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/zagalna%20serednya/serpneva-konferencia/2020/metod-zbirka-osvita-ta-covid-2020.pdf (dostęp 04.05.2024).
[655] W 2019 r. system szkolnictwa wyższego i nauki obejmował 996 instytucji, w tym 831 uczelni i innych jednostek edukacyjnych oraz 165 instytutów badawczych. Wśród uczelni funkcjonowało 450 uniwersytetów, akademii i instytutów, z czego 257 miało status państwowy. Zob. S. Kwit (red.), *Sprawozdanie roczne Krajowej Agencji ds. zapewniania jakości w szkolnictwie wyższym za 2021 r.,* Kijów 2022, Narodowa Agencja ds. Zapewnienia Jakości Szkolnictwa Wyższego https://naqa.gov.ua/wp-content/uploads/2022/02/Звіт-2021.pdf (dostęp 04.05.2024).
[656] Dane Państwowej służby statystycznej Ukrainy …, op. cit. Przykładowo: w 2021 r. funkcjonowało 25 instytucji kształcenia podyplomowego pedagogicznego. Zob. *Studia podyplomowe z pedagogiki*, dane Ministerstwa edukacji i nauki Ukrainy na 2021 r., https://mon.gov.ua/ministerstvo-2/gromadskosti/korisni-resursi/pislyadiplomna-pedagogichna-osvita (dostęp 04.05.2024).
[657] *Ukraina – Informacje o państwie – Wyniki badania PISA 2018* (raport z 3 grudnia 2019 r.), program Międzynarodowej Oceny Uczniów, realizowany pod auspicjami Organizacji Współpracy Gospodarczej i Rozwoju (OECD) https://testportal.gov.ua/wp-content/uploads/2019/12/Luchiya-Tramonte_03.12.pdf (dostęp 10.05.2024).

niskim poziomie finansowania system edukacyjny osiągał stosunkowo wysoką efektywność[658].

Ministerstwo odpowiadało również za rozwój nauki i działalności badawczej. Funkcjonowały instytuty Narodowej Akademii Nauk Ukrainy, jednostki badawcze uczelni wyższych oraz instytuty resortowe i branżowe[659]. Wsparcie dla badań naukowych realizowano m.in. za pośrednictwem Narodowej Fundacji Badań Ukrainy, która finansowała konkursy dla młodych i doświadczonych naukowców. W 2020 r. na ten cel przeznaczono blisko 300 mln UAH[660]. Pomimo podejmowanych działań nadal odczuwalne były problemy związane z niedostatecznym finansowaniem edukacji, stanem infrastruktury, poziomem wyposażenia placówek oraz relatywnie niskim prestiżem i wynagrodzeniami nauczycieli oraz pracowników akademickich.

Nowym wyzwaniem dla systemu edukacji stała się pandemia COVID-19. W latach 2020–2021 konieczne było zapewnienie ciągłości nauczania w warunkach ograniczeń sanitarnych oraz rozwój kształcenia zdalnego[661] . W odpowiedzi na te potrzeby Ministerstwo Edukacji i Nauki wspólnie z Ministerstwem Transformacji Cyfrowej uruchomiło platformę edukacyjną „Diia. Osvita" (*Дія. Освіта*), wspierającą rozwój kompetencji cyfrowych i naukę na odległość[662].

Oceny społeczne funkcjonowania systemu edukacji pozostawały raczej krytyczne. W marcu 2021 r. 59% obywateli uważało, że reforma edukacji po 2014 r. zakończyła się niepowodzeniem, a jedynie 13% oceniało ją pozytywnie[663]. W maju 2021 r. skuteczność władz w rozwiązywaniu problemów edukacji oceniano na 2,5 punktu w pięciostopniowej skali[664]. Natomiast w grudniu 2021 r. 45% respondentów uważało, że jakość edukacji

---

[658] Ibidem.

[659] Por. *Informacja o Narodowej Akademii Nauk Ukrainy (stan na dzień 01.01.2021 r.)*, 1 stycznia 2021 r., Narodowa Akademia Nauk Ukrainy https://files.nas.gov.ua/text/url/2020_dovidka.pdf (dostęp 04.05.2024), *Narodowe akademie nauk*, dane Ministerstwa edukacji i nauki Ukrainy za 2021 r., https://mon.gov.ua/nauka/nauka-2/natsionalni-akademii-nauk (dostęp 04.05.2024), *Narodowe akademie nauk*, dane Ministerstwa edukacji i nauki Ukrainy za 2021 r., https://mon.gov.ua/nauka/nauka-2/natsionalni-akademii-nauk (dostęp 04.05.2024).

[660] Zob. *Misja i cel Funduszu*, dane Narodowego Funduszu Badań Ukrainy, https://nrfu.org.ua/about-us/the-mission-and-purpose-of-the-foundation/ (dostęp 04.05.2024) oraz *Reforma edukacji i nauki,* dane rządu Ukrainy, https://www.kmu.gov.ua/reformi/rozvitok-lyudskogo-kapitalu/reforma-osviti (dostęp 10.05.2024).

[661] *Edukacja w Ukrainie: wyzwania i perspektywy*…, op. cit., s.248.

[662] Więcej zob. portal rządowy *Osvita.dija* https://osvita.diia.gov.ua (dostęp 10.05.2024).

[663] *Badanie IRI: Postawy społeczno-polityczne na Ukrainie*…, op. cit., s. 92.

[664] Więcej zob.: *Ocena sytuacji gospodarczej, działań władz i roli państwa w życiu społecznym przez obywateli Ukrainy (maj 2021 r.)....*, op. cit.

uległa pogorszeniu, 28% nie dostrzegało zmian, a jedynie 12% wskazywało na poprawę[665].

Analiza działalności rządu w latach 2019–2022 pozwala na umiarkowanie krytyczną ocenę realizowanych polityk publicznych. Z jednej strony podejmowano działania modernizacyjne dotyczące gospodarki, energetyki, przedsiębiorstw państwowych oraz administracji publicznej, tworząc podstawy dla dalszych reform. Z drugiej jednak strony ich efektywność i trwałość były ograniczane przez słabości instytucjonalne państwa, niestabilność polityczną, pandemię COVID-19 oraz utrzymujący się konflikt zbrojny. W rezultacie rządowi udało się zapewnić względną stabilność i kontynuację reform, jednak nie stworzył trwałych podstaw dla długofalowego rozwoju społeczno-gospodarczego państwa.

4.3 Organy władzy sądowniczej

W latach 2019–2022 władza sądownicza Ukrainy, reprezentowana przez Sąd Najwyższy oraz system sądów powszechnych, realizowała funkcję wymiaru sprawiedliwości, zapewniając ochronę praw obywateli oraz wykonywanie zasady praworządności. Funkcjonowanie sądów odbywało się w wyjątkowo trudnych warunkach związanych zarówno z pandemią COVID-19, jak i trwającą wojną we wschodniej części państwa.

Pomimo licznych ograniczeń organizacyjnych i kadrowych sądy zachowały zdolność do rozpatrywania spraw oraz sprawowania kontroli nad stosowaniem prawa. Jednocześnie skuteczność działania wymiaru sprawiedliwości była ograniczana przez niedobory kadrowe, przeciążenie sędziów, niedostateczne finansowanie oraz utrzymujące się problemy związane z reformą sądownictwa. W rezultacie władza sądownicza przyczyniała się do zachowania stabilności instytucjonalnej państwa, jednak jej potencjał nie był w pełni wykorzystywany.

4.3.1 Sąd Najwyższy Ukrainy (*Верховний Суд України*)

W analizowanym okresie Sąd Najwyższy Ukrainy, jako najwyższy organ sądownictwa powszechnego, odgrywał kluczową rolę w zapewnianiu jednolitości orzecznictwa i ochronie praw obywatelskich. Rozpatrywał tysiące spraw cywilnych, karnych, administracyjnych i gospodarczych, wpływając na praktykę stosowania prawa przez sądy niższych instancji.

[665] *Nastroje społeczno-polityczne ludności (16-18 grudnia 2021 r.), …*, op. cit., s.11.

Jednocześnie funkcjonowanie Sądu Najwyższego odbywało się w warunkach znaczących trudności organizacyjnych. Do najważniejszych problemów należały niedobory kadrowe, przeciążenie sędziów liczbą spraw, ograniczenia finansowe oraz pojawiające się zarzuty dotyczące nacisków politycznych na wymiar sprawiedliwości. Mimo tych problemów Sąd Najwyższy zachował zdolność do wykonywania swoich podstawowych funkcji ustrojowych, pozostając jednym z kluczowych elementów systemu ochrony prawnej państwa.

4.3.1.1 Zapewnienie jednolitości praktyki sądowej

W latach 2019–2022 Sąd Najwyższy Ukrainy realizował funkcję zapewnienia jednolitości orzecznictwa oraz stabilności praktyki sądowej. W analizowanym okresie doskonalono mechanizmy kontroli kasacyjnej, co sprzyjało ujednolicaniu wykładni prawa oraz poprawie jakości orzeczeń sądowych[666]. Istotnym elementem działalności Sądu Najwyższego było systematyczne opracowywanie i publikowanie przeglądów orzecznictwa oraz materiałów analitycznych dotyczących najważniejszych zagadnień prawnych[667]. Przygotowywano m.in. opracowania z zakresu prawa pracy, prawa rodzinnego, prawa podatkowego i celnego[668]. W 2021 r. po raz pierwszy opublikowano również podsumowania orzecznictwa dotyczącego zobowiązań kredytowych oraz sporów związanych z usługami mieszkaniowymi i komunalnymi[669].

Pomimo istniejących ograniczeń organizacyjnych oraz skutków pandemii COVID-19 Sąd Najwyższy zachował zdolność do zapewniania jednolitości orzecznictwa i wykonywania funkcji kasacyjnych[670]. W okresie obowiązywania ograniczeń sanitarnych znaczną część działalności organizacyjnej i szkoleniowej przeniesiono do przestrzeni zdalnej. Dotyczyło to posiedzeń, konferencji naukowych, seminariów i szkoleń zawodowych. Wraz z poprawą sytuacji epidemicznej w 2021 r. stopniowo powracano do

[666] Zob. *Sąd Najwyższy w liczbach i faktach,* dane oficjalne Sądu Najwyższego Ukrainy za lata 2019-2022, https://supreme.court.gov.ua/supreme/pokazniki-diyalnosti/zvit_vs/ (dostęp 19.06.2024).
[667] *Sąd Najwyższy w liczbach i faktach w 2019 r.*, raport z działalności Sądu Najwyższego Ukrainy, s. 63-64, https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/Zvit_VS_2019_.pdf (dostęp 20.06.2024).
[668] *Sąd Najwyższy w liczbach i faktach w 2020 r.,* raport z działalności Sądu Najwyższego Ukrainy, s. 97-98, https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/Zvit_2020_2.pdf (dostęp 24.06.2024).
[669] *Sąd Najwyższy w liczbach i faktach w 2021 r.* raport z działalności Sądu Najwyższego Ukrainy, s. 84-86., https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/zvi/Zvit_VS_2021_.pdf (dostęp 24.06.2024).
[670] Przykładowo, w 2020 r. rozpatrzono około 93,5 tys. spraw, co odpowiadało poziomowi z roku poprzedniego. W 2021 r. odnotowano natomiast najwyższy wpływ spraw w historii Sądu Najwyższego, sięgający niemal 96 tys. postępowań. Więcej zob. *Sąd Najwyższy w liczbach i faktach w 2020 …*., op. cit., *Sąd Najwyższy w liczbach i faktach w 2021 r.* …, op. cit., s.15-18.

stacjonarnych form współpracy[671]. Sędziowie i pracownicy Sądu Najwyższego aktywnie uczestniczyli w działaniach edukacyjnych, eksperckich i szkoleniowych, wspierając rozwój kompetencji zawodowych oraz zdolności instytucjonalnych ukraińskiego wymiaru sprawiedliwości[672].

4.3.1.2 Funkcja kontrolna

W latach 2019–2022 Sąd Najwyższy Ukrainy wykonywał również funkcję kontrolną wobec innych organów państwowych. Szczególne znaczenie miało rozpatrywanie sporów związanych z wyborami prezydenckimi i parlamentarnymi przeprowadzonymi w 2019 r., co przyczyniło się do zapewnienia legalności procesu wyborczego[673]. Sąd Najwyższy aktywnie uczestniczył także w procesie legislacyjnym, przygotowując opinie do projektów ustaw. Ich liczba systematycznie rosła: z 45 opinii w 2019 r. do 157 w 2020 r. oraz 208 w 2021 roku[674]. W celu kontroli zgodności prawa z Konstytucją sędziowie Sądu Najwyższego kierowali również wnioski do Sądu Konstytucyjnego Ukrainy[675].

W analizowanym okresie Sąd Najwyższy wydawał także orzeczenia w tzw. sprawach wzorcowych oraz rozpatrywał liczne skargi dotyczące działań, zaniechań i bezczynności organów administracji publicznej[676]. W ten sposób uczestniczył w kontroli legalności działań władzy publicznej i ochronie praw obywateli.

---

[671] Ibidem s.7.

[672] Na podstawie analizy danych o działalności Sądu Najwyższego oficjalnych za lata 2019-2021, https://supreme.court.gov.ua/supreme/pokazniki-diyalnosti/zvit_vs/ (dostęp 29.06.2024).

[673] Więcej zob.: *Sąd Najwyższy w liczbach i faktach w 2019* …. op. cit., s 32-33.

[674] Sąd Najwyższy Ukrainy regularnie opiniował projekty ustaw procedowane przez komisje parlamentarne oraz uczestniczył w pracach legislacyjnych dotyczących wymiaru sprawiedliwości. Zob. sprawozdania Sądu Najwyższego Ukrainy za lata 2019–2021, strona internetowa Sądu Najwyższego Ukrainy https://supreme.court.gov.ua/supreme/pokazniki-diyalnosti/zvit_vs/ (dostęp 29.06.2024).

[675] W 2021 r. Plenum Sądu Najwyższego zwróciło się do Sądu Konstytucyjnego z wnioskiem dotyczącym konstytucyjności przepisów regulujących funkcjonowanie Wysokiej Rady Sprawiedliwości, wskazując na ryzyko zakłócenia ciągłości działania organów wymiaru sprawiedliwości. Więcej zob.: Uchwała Plenum Sądu Najwyższego *Ukrainy O zwróceniu się do Trybunału Konstytucyjnego Ukrainy z wnioskiem konstytucyjnym o sprawdzenie zgodności z Konstytucją Ukrainy (konstytucyjności) postanowień akapitu trzynastego punktu 23-1 rozdziału III „Postanowienia końcowe i przejściowe" Ustawy Ukrainy z dnia 21 grudnia 2016 r. nr 1798-VIII „O Najwyższej Radzie Sprawiedliwości", ustępów pierwszego, szóstego i jedenastego punktu 4 rozdziału 11 „Postanowienia końcowe i przejściowe" ustawy Ukrainy z dnia 14 lipca 2021 r. nr 1635-IX „O wprowadzeniu zmian do niektórych aktów prawnych Ukrainy dotyczących porządku wyboru (mianowania) na stanowiska członków Najwyższej Rady Sprawiedliwości oraz działalności inspektorów dyscyplinarnych Najwyższej Rady Sprawiedliwości"* z dnia 9 października 2021 r nr 9, https://ccu.gov.ua/sites/default/files/4_395_2021.pdf (dostęp 27.06.2024).

[676] Sprawy wzorcowe stanowią szczególną kategorię spraw administracyjnych rozpoznawanych przez Sąd Najwyższy w celu ujednolicania orzecznictwa w podobnych sprawach. Zob. art. 22 ust. 1 pkt 4 Kodeksu postępowania administracyjnego Ukrainy. Więcej zob.: art. 22 ust. 1 pkt 4 Kodeksu Postępowania Administracyjnego Ukrainy z dnia 6 lipca 2005 r., https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text (dostęp 27.06.2024). Przykładowo w 2019 r. do Sądu Najwyższego wpłynęło 529 spraw dotyczących działań lub bezczynności najwyższych organów państwowych, z czego rozpatrzono 528. Zob. *Sprawozdanie z*

Jednocześnie funkcjonowanie sądownictwa było ograniczane przez szereg problemów systemowych. Do najważniejszych należały niedobory kadrowe przekraczające 2 tys. stanowisk sędziowskich[677], niewystarczające finansowanie wymiaru sprawiedliwości[678] oraz utrzymujące się zagrożenia dla niezależności sądów i organów samorządu sędziowskiego[679].

Pomimo kolejnych reform Ukraina nadal zmagała się z problemem postrzeganej korupcji i upolitycznienia sądownictwa[680]. Wprowadzony po 2016 r. system konkursowego doboru sędziów Sądu Najwyższego spotykał się z krytyką części organizacji społecznych oraz środowisk eksperckich wskazujących na niewystarczającą przejrzystość procedur i niedostateczną eliminację kandydatów budzących kontrowersje[681]. W rezultacie wiele reform sądownictwa podejmowanych w latach 2020–2021 nie przyniosło oczekiwanych rezultatów[682], co znajdowało odzwierciedlenie w ocenach społecznych.

W 2019 r. brak zaufania do Sądu Najwyższego deklarowało 59,3% obywateli, a do sądów lokalnych – 65,8%[683]. W 2021 r. większość respondentów uznawała reformę sądownictwa po 2014 r. za nieudaną[684], a skuteczność państwa w zakresie przestrzegania prawa oraz zwalczania korupcji oceniano bardzo nisko – odpowiednio na 2,1 oraz 1,8

wykonywania sprawiedliwości przez Najwyższy Sąd Administracyjny Sądu Najwyższego Ukrainy, s. 4., https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/Zvit_KAS_2019.pdf (dostęp 27.06.2024).

[677] W 2021 r. faktycznie obsadzonych było 5234 z 7304 etatów sędziowskich, co oznaczało niedobór około 29% kadry orzeczniczej. Więcej zob.: *Oleg Prudivus: „Musimy wychodzić z założenia autorytetu władzy sądowniczej"*, dane Sędzia Sądu Najwyższego Ukrainy, 6 października 2021 r., https://court.gov.ua/press/interview/1190586/ (dostęp 27.06.2024).

[678] W 2021 r. system sądownictwa Ukrainy zmagał się z istotnym niedoborem środków finansowych przeznaczonych na bieżące funkcjonowanie sądów. Więcej zob.: *W VRS przedstawiono raport dotyczący finansowania systemu sądownictwa Ukrainy w latach 2018–2021,* Dane Wysokiej Rady Sprawiedliwości, 7 lipca 2021 r., https://hcj.gov.ua/news/u-vrp-prezentovano-zvit-shchodo-finansuvannya-sudovoyi-systemy-ukrayiny-za-period-2018-2021 (dostęp 27.06.2024).

[679] Po 2019 r. działalność Wysokiej Komisji Kwalifikacyjnej Sędziów Ukrainy została faktycznie wstrzymana, co doprowadziło do zahamowania konkursów i ocen kwalifikacyjnych sędziów. Działalność Komisji wznowiono na podstawie ustawy nr 1629-IX z 13 lipca 2021 r. Więcej zob.: Ustawa Ukrainy *O zmianach w Ustawie Ukrainy „O systemie sądownictwa i statusie sędziów" oraz niektórych ustawach Ukrainy dotyczących wznowienia działalności Wysokiej Komisji Kwalifikacyjnej Sędziów Ukrainy* z dnia 13 lipca 2021 r. nr 1629-IX, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1629-20#Text (dostęp 27.06.2024)

[680] Więcej zob.: raporty Freedom House: *Freedom in the World: Ukraine 2019*…, op. cit.; *Freedom in the World: Ukraine 2020*…, op cit.; *Freedom in the World: Ukraine 202*1, op, cit..

[681] *Freedom in the World: Ukraine 2019* …, op. cit.,

[682] *Freedom in the World: Ukraine 2020* …, op. cit.,

[683] *Ocena sytuacji w kraju i działalności władz*, raport Centrum im. Razumkowa, 17 września 2019, badanie sondażowe przeprowadzone od 6 do 11 września 2019 r., https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/otsinka- gromadianamy-sytuatsii-v-kraini-ta-diialnosti-vlady (dostęp 29.06.2024).

[684] *Badanie IRI: Postawy społeczno-polityczne na Ukrainie*…, op. cit., s. 92.

punktu w pięciostopniowej skali[685]. Jednocześnie stopień realizacji funkcji związanej z ochroną praw i wolności obywatelskich oceniono na 2,7 punktu[686].

Przywołane dane wskazują, że mimo zachowania ciągłości funkcjonowania i wykonywania podstawowych kompetencji przez władzę sądowniczą, poziom społecznego zaufania do wymiaru sprawiedliwości pozostawał niski, a skuteczność realizowanych reform była oceniana przez obywateli krytycznie.

4.3.2 Sąd Konstytucyjny Ukrainy (*Конституційний Суд України*)

W latach 2019–2022 działalność Sądu Konstytucyjnego Ukrainy przebiegała w warunkach istotnych napięć politycznych, reform instytucjonalnych oraz rosnącego zainteresowania społeczeństwa problematyką kontroli konstytucyjności prawa. W analizowanym okresie Sąd realizował swoje podstawowe funkcje ustrojowe, do których należały: kontrola zgodności aktów normatywnych z Konstytucją Ukrainy, rozpatrywanie skarg konstytucyjnych oraz dokonywanie wykładni Konstytucji.

4.3.2.1 Orzekanie w sprawach konstytucyjności i legalności aktów normatywnych

W latach 2019–2022 Sąd Konstytucyjny Ukrainy aktywnie wykonywał funkcję kontroli konstytucyjności prawa[687]. W 2019 r. wydał 16 orzeczeń w sprawach konstytucyjnych, 6 opinii oraz ponad 460 rozstrzygnięć proceduralnych, łącznie przyjmując 486 aktów procesowych[688]. Przykładem było orzeczenie dotyczące ustawy regulującej funkcjonowanie państwowego regulatora rynku energii, którego część przepisów uznano za niezgodną z Konstytucją[689].

---

[685] Więcej zob.: *Ocena sytuacji gospodarczej, działań władz i roli państwa w życiu społecznym przez obywateli Ukrainy (maj 2021 r.)....*, op. cit.
[686] Więcej zob.: *Ocena sytuacji gospodarczej, działań władz …*, op. cit.
[687] Świadczą o tym sprawozdania Sądu Konstytucyjnego Ukrainy o wynikach swojej działalności w analizowanym okresie (2019-2022), https://ccu.gov.ua/storinka/shchorichna-informaciyna-dopovid-ksu (dostęp 14.05.2024).
[688] *Sąd Konstytucyjny Ukrainy w liczbach za okres od 01.01.2019 do 31.12.2019,* Dane statystyczne za 2019 r., https://ccu.gov.ua/publikaciya/konstytuciynyy-sud-ukrayiny-u-cyfrah-za-period-z-01012019-po-30112019 (dostęp 14.05.2024).
[689] W wyroku z 13 czerwca 2019 r. Sąd Konstytucyjny Ukrainy uznał za niezgodne z Konstytucją część przepisów ustawy regulującej działalność Narodowej Komisji ds. Regulacji Państwowych w Sektorze Energetyki i Usług Komunalnych. Więcej zob.: Orzeczenie Sądu Konstytucyjnego Ukrainy *W sprawie wniosku konstytucyjnego 46 deputowanych ludowych Ukrainy w sprawie zgodności z Konstytucją Ukrainy (konstytucyjności) części pierwszej artykułu 1, ust. 2 części pierwszej artykułu 4, części pierwszej, akapitów pierwszego, drugiej części drugiego artykułu 5, akapitów drugiego, trzeciego, czwartego, piątego, trzydziestego dziewiątego, czterdziestego części trzeciej, części szóstej artykułu 8 Ustawy Ukrainy "O Komisji Narodowej prowadzącej regulacje państwowe w sferze energetyki i usług komunalnych" (sprawa Komisji Narodowej prowadzącej regulacje państwowe w sferze energetyki i usług komunalnych)* z dnia 13 czerwca 2019 r nr 5-r / 2019, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v005p710-19#Text (dostęp 14.05.2024).

W 2020 r. Sąd wydał 21 orzeczeń merytorycznych oraz 449 rozstrzygnięć proceduralnych, natomiast w 2021 r. odpowiednio 14 orzeczeń i ponad 580 rozstrzygnięć proceduralnych[690]. Do istotnych spraw należała kontrola konstytucyjności przepisów ustawy „O pełnym średnim wykształceniu ogólnym"[691] oraz analiza ograniczeń dotyczących rozpowszechniania części rosyjskich filmów i programów telewizyjnych[692].

Dane te wskazują, że pomimo pandemii COVID-19 Sąd Konstytucyjny utrzymał ciągłość działania oraz zdolność do wykonywania funkcji kontroli konstytucyjnej.

4.3.2.2 Orzeczenie w sprawach skarg konstytucyjnych

W analizowanym okresie Sąd Konstytucyjny realizował również funkcję rozpoznawania skarg konstytucyjnych[693]. Najczęściej dotyczyły one prawa do sądu, możliwości zaskarżania orzeczeń sądowych, opłat sądowych oraz zasad ponownego rozpoznawania spraw. Znaczną grupę stanowiły również sprawy dotyczące praw socjalnych, w szczególności zabezpieczenia emerytalnego określonych grup zawodowych, m.in. wojskowych, uczestników likwidacji skutków katastrofy czarnobylskiej oraz prokuratorów[694]. Osoby prawne najczęściej kwestionowały przepisy regulujące działalność gospodarczą, w tym normy podatkowe, ubezpieczeniowe i prawa majątkowe[695].

Jednocześnie część skarg dotyczyła aktów prawnych niepodlegających kontroli w trybie skargi konstytucyjnej, takich jak akty Prezydenta Ukrainy czy Gabinetu Ministrów. Świadczyło to o utrzymujących się problemach związanych ze społecznym rozumieniem istoty i zakresu skargi konstytucyjnej[696].

---

[690] *Sąd Konstytucyjny Ukrainy w liczbach za okres od 01.01.2020 do 31.12.2020,* Dane statystyczne za 2022 r., https://ccu.gov.ua/publikaciya/konstytuciynyy-sud-ukrayiny-u-cyfrah (dostęp 14.05.2024).

[691] W wyroku z 16 września 2020 r. Sąd Konstytucyjny Ukrainy uznał za niekonstytucyjne przepisy przyznające Prezydentowi Ukrainy kompetencję do tworzenia NABU oraz powoływania jego dyrektora. Decyzja ta wywołała poważne kontrowersje wokół funkcjonowania systemu antykorupcyjnego. Więcej zob.: Orzeczenie Sądu Konstytucyjnego Ukrainy *W sprawie o wniosku konstytucyjnego 50 deputowanych narodowych Ukrainy w sprawie zgodności Konstytucji Ukrainy (konstytucyjności) poszczególnych przepisów Ustawy Ukrainy "O Narodowym Biurze Antykorupcyjnym Ukrainy" z dnia 16 września 2020 r nr 11-r/2020*, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v011p710-20#Text (dostęp 14.05.2024).

[692] W wyroku z 21 grudnia 2021 r. Sąd Konstytucyjny Ukrainy potwierdził zgodność z Konstytucją przepisów ograniczających rozpowszechnianie części rosyjskich filmów i programów telewizyjnych po 2014 r. Więcej zob. Orzeczenie Sądu Konstytucyjnego Ukrainy *W sprawie wniosku konstytucyjnego 47 deputowanych ludowych Ukrainy w sprawie zgodności Konstytucji Ukrainy (konstytucyjności) poszczególnych przepisów artykułu 6 Ustawy Ukrainy „O telewizji i radiofonii", artykułów 15, 15-1, 26 Ustawy Ukrainy „O kinematografii"* z dnia 21 grudnia 2021 r. nr 3-p/2021, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/va03p710-21#Text (dostęp 14.05.2024).

[693] Przykładowo w 2020 r. do Sądu Konstytucyjnego Ukrainy wpłynęło 563 spraw skarg konstytucyjnych: 523 od osób fizycznych i 40 od osób jurydycznych. *Konstytucyjny Sąd Ukrainy w liczbach za okres od 01.01.2020 r. do 31.12.2020 r. …*., op. cit.

[694] Ibidem.

[695] Ibidem.

[696] Ibidem.

4.3.2.3 Wykładnia prawa konstytucyjnego

W okresie 2019- 2022 Sąd Konstytucyjny Ukrainy pełnił też przypisaną mu funkcję wykładni prawa konstytucyjnego[697]. W 2021 r. opublikowano specjalne wydanie Konstytucji Ukrainy zawierające zestawienie wszystkich dotychczasowych orzeczeń dotyczących interpretacji jej postanowień. Największe znaczenie polityczne miało jednak orzeczenie z października 2020 r., w którym Sąd uznał część przepisów ustawy antykorupcyjnej za niezgodne z Konstytucją[698].

Decyzja ta doprowadziła do poważnego kryzysu konstytucyjnego, ograniczyła funkcjonowanie instytucji antykorupcyjnych i wywołała szeroką debatę publiczną. W odpowiedzi Prezydent Ukrainy Wołodymyr Zełenski podjął działania zmierzające do zmiany składu Sądu, jednak nie przyniosły one oczekiwanych rezultatów[699]. Parlament ostatecznie przywrócił część uchylonych rozwiązań antykorupcyjnych w grudniu 2020 roku[700].

Kolejnym źródłem napięć był konflikt wokół przewodniczącego Sądu Konstytucyjnego Oleksandra Tupyckiego. W 2021 r. prezydent próbował pozbawić go stanowiska, jednak działania te zostały zakwestionowane przez Sąd Najwyższy[701]. Wydarzenia te

---

[697] Zob. np.: Orzeczenie Sądu Konstytucyjnego Ukrainy *W sprawie wniosku konstytucyjnego 49 deputowanych ludowych Ukrainy w sprawie oficjalnej interpretacji postanowień art. 151-2 Konstytucji Ukrainy z dnia 2 grudnia 2019 r. nr 11-rp/2019*, https://ccu.gov.ua/storinka-knygy/5659-rishennya-sudu (dostęp 29.05.2024).

[698] Zob.: *Konstytucja Ukrainy: [oficjalny tekst z dnia 1 maja 2021 r. wraz z fragmentami orzeczeń Sądu Konstytucyjnego Ukrainy dotyczących oficjalnej interpretacji jej artykułów]*, Kijów 2021, Konstytucyjny Sąd Ukrainy, https://ccu.gov.ua/library/konstytuciya-ukrayiny-oficiynyy-tekst-stanom-na-1-travnya-2021-r-razom-iz-vytyagamy-z-rishen (dostęp 29.05.2024), dane Rady Najwyższej Ukrainy, https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=70282 (dostęp 29.05.2024) oraz Orzeczenie Sądu Konstytucyjnego Ukrainy *W sprawie wniosku konstytucyjnego 47 deputowanych Ukrainy o zgodności niektórych przepisów ustawy Ukrainy „O zapobieganiu korupcji" i Kodeksu karnego Ukrainy z Konstytucją Ukrainy z dnia 27 października 2020 r. nr 13-rp/2019*, https://ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/13_p_2020.pdf (dostęp 29.05.2024). Więcej zob.: *Konstytucja Ukrainy: [oficjalny tekst z dnia 1 maja 2021 r. wraz z fragmentami orzeczeń Sądu Konstytucyjnego Ukrainy dotyczących oficjalnej interpretacji jej artykułów]*, Kijów 2021, Konstytucyjny Sąd Ukrainy, https://ccu.gov.ua/library/konstytuciya-ukrayiny-oficiynyy-tekst-stanom-na-1-travnya-2021-r-razom-iz-vytyagamy-z-rishen (dostęp 29.05.2024).

[699] Dekret Prezydenta Ukrainy *O odwołaniu ze stanowiska sędziego Sądu Konstytucyjnego Ukrainy* z dnia 29 grudnia 2020 r. nr 607/2020, https://www.president.gov.ua/documents/6072020-36197 (dostęp 12.06.2024).

[700] Ustawa Ukrainy *O wprowadzeniu zmian do niektórych aktów ustawodawczych Ukrainy w sprawie ustanowienia odpowiedzialności za podanie niedokładnych informacji i niezłożenie oświadczenia przez osobę upoważnioną do pełnienia funkcji państwowych lub samorządowych* z dnia 4 grudnia 2020 r. nr 1074-IX, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1074-20#Text (dostęp 12.06.2024).

[701] W marcu 2021 r. W. Zełenski wydał dekret O zwolnieniu O. Tupyckiego, argumentując, że sędziowie mianowani przez W. Janukowycza „stanowią zagrożenie dla niezależności państwa i bezpieczeństwa narodowego Ukrainy". Zob. Dekret Prezydenta Ukrainy *W sprawie niektórych kwestii związanych z zapewnieniem bezpieczeństwa narodowego Ukrainy* z dnia 27 marca 2021 r. nr 124/2021, https://www.president.gov.ua/documents/1242021-37701 (dostęp 13.06.2024).

unaoczniły ograniczony wpływ władzy wykonawczej na sądownictwo konstytucyjne oraz znaczenie zasady niezależności sądów.

Pomimo kontrowersji wokół części orzeczeń działalność Sądu Konstytucyjnego potwierdziła funkcjonowanie mechanizmów kontroli konstytucyjnej w państwie. Jednocześnie utrzymującym się problemem pozostawało niewykonywanie części orzeczeń sądowych, co wskazywało na słabości kultury prawnej i ograniczoną skuteczność egzekwowania prawa[702].

Badania opinii publicznej wskazują, że poziom zaufania społecznego do Sądu Konstytucyjnego pozostawał niski. W listopadzie 2019 r. brak zaufania deklarowało 58,2% respondentów, przy 20% odpowiedzi pozytywnych[703]. W lutym 2020 r. odsetek osób nieufających wzrósł do 60,9%, podczas gdy zaufanie deklarowało 20,9% badanych[704].

Analiza funkcjonowania państwa ukraińskiego przed 24 lutego 2022 r. prowadzi również do wniosku, że jednym z najpoważniejszych problemów systemowych pozostawała korupcja. Według ocen Organizacji Narodów Zjednoczonych oraz organizacji monitorujących jakość rządzenia zjawisko to negatywnie wpływało na funkcjonowanie administracji publicznej, rozwój gospodarczy oraz poziom zaufania do instytucji państwa[705]. Potwierdzały to wyniki Corruption Perceptions Index 2020, zgodnie z którymi Ukraina zajęła 117. miejsce spośród 180 badanych państw[706]. Korupcja oraz wpływy oligarchiczne ograniczały tempo reform i utrudniały budowę przejrzystych instytucji publicznych. Jednocześnie organizacje społeczeństwa obywatelskiego odgrywały istotną rolę w promowaniu przejrzystości życia publicznego i monitorowaniu działań władz, choć ich wpływ na proces decyzyjny pozostawał ograniczony.

---

[702] Por. I. Wolska, *Reformy sądownictwa konstytucyjnego na Ukrainie*, „ Seria Prawo" 2021, Vol 66, s. 42-45.

[703] Więcej zob.: *Ocena sytuacji w kraju i działań władz przez obywateli, poziom zaufania do instytucji społecznych i polityków*, raport Centrum im. Razumkowa, z 11 listopada 2019, badanie sondażowe przeprowadzone w dniach 1–7 listopada 2019 r., https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/otsinka-gromadianamy-sytuatsii-v-kraini-ta-diialnosti-vlady-riven-doviry-do-sotsialnykh-instytutiv-ta-politykiv-2 (dostęp 02.06.2024).

[704] Więcej zob.: *Ocena działań rządu przez obywateli, poziom zaufania do instytucji społecznych i polityków oraz orientacja wyborcza obywateli (luty 2020 r.)* raport Centrum im. Razumkowa, 24 lutego 2020), badanie sondażowe przeprowadzone w dniach 13–17 lutego 2020 r., https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/otsinka-gromadianamy-diialnosti-vlady-riven-doviry-do-sotsialnykh-instytutiv-ta-politykiv-elektoralni-oriientatsii-gromadian-liutyi-2020r (dostęp 02.06.2024).

[705] Więcej zob.: *Ukraine common country analysis*, raport ONZ z listopada 2021 r., United Nations https://ukraine.un.org/sites/default/files/2021-12/CCA_UN_Ukraine_November%202021_Executive%20summary_UKR.pdf (dostęp 29.04.2024).

[706] *Corruption Perceptions Index 2020,* Transparency International Ukraine report, January 2021, official website of the Transparency International https://www.transparency.org/en/cpi/2020 (dostęp 29.04.2024).

Rozdział V

Podstawy prawne i funkcjonowanie państwa ukraińskiego po 24 lutego 2022 roku (24.02.2022 r. - 31.12.2024 r.)

Po rozpoczęciu pełnoskalowej agresji Federacji Rosyjskiej przeciwko Ukrainie 24 lutego 2022 r. naczelne organy władzy państwowej stanęły przed koniecznością funkcjonowania w warunkach wojny oraz zapewnienia ciągłości działania państwa. W tej sytuacji priorytetem stały się kwestie związane z obroną państwa, bezpieczeństwem obywateli oraz utrzymaniem funkcjonowania najważniejszych instytucji publicznych.

W analizowanym okresie organy władzy państwowej podejmowały działania zmierzające do ochrony suwerenności i integralności terytorialnej Ukrainy, wzmacniania zdolności obronnych państwa oraz ograniczania społecznych i gospodarczych skutków wojny. Równocześnie Ukraina utrzymywała stosunki dyplomatyczne z innymi państwami oraz rozwijała współpracę międzynarodową, w szczególności z państwami wspierającymi ją w walce z rosyjską agresją.

Lata 2022–2024 stanowiły okres funkcjonowania państwa w warunkach długotrwałego konfliktu zbrojnego, który wywarł istotny wpływ na działalność naczelnych organów władzy państwowej oraz realizację podstawowych funkcji państwa. Przedmiotem analizy w niniejszym rozdziale są podstawy prawne funkcjonowania państwa oraz działalność jego najważniejszych instytucji w warunkach wojny.

5.1 Naczelne organy władzy państwowej Ukrainy i pełnione przez nie funkcje w warunkach stanu wojennego – podstawy prawne

Zgodnie z ustawodawstwem Ukrainy stan wojenny jest szczególnym reżimem prawnym wprowadzanym na całym terytorium państwa lub jego części w przypadku zbrojnej agresji, zagrożenia atakiem, niepodległością państwową lub integralnością terytorialną Ukrainy. Reżim ten przewiduje przyznanie dodatkowych uprawnień organom władzy państwowej, dowództwu wojskowemu oraz organom samorządu terytorialnego w celu zapewnienia bezpieczeństwa narodowego i obrony państwa, a także możliwość czasowego ograniczenia niektórych praw i wolności obywatelskich[707]. Podstawę prawną

[707] Zgodnie z Ustawą, stan wojenny wprowadza się w następujący sposób: 1) Rada Bezpieczeństwa Narodowego i Obrony Ukrainy składa odpowiedni wniosek do prezydenta; 2) Prezydent wydaje dekret; 2) Rada Najwyższa zbiera się w ciągu dwóch dni i rozpatruje go bez zwołania; 3) Po zatwierdzeniu dekret zostaje natychmiast opublikowany i wchodzi w życie wraz z odpowiednią Ustawą. Przepisy ustawodawcze nie ograniczają liczby przedłużeń stanu wojennego. Więcej zob.: Ustawa Ukrainy *O reżimie prawnym stanu*

funkcjonowania państwa w warunkach stanu wojennego stanowią przede wszystkim Konstytucja Ukrainy, ustawa Ukrainy „O reżimie prawnym stanu wojennego" z dnia 12 maja 2015 r. oraz dekrety Prezydenta Ukrainy wprowadzające i przedłużające obowiązywanie stanu wojennego[708]. Ustawa „O reżimie prawnym stanu wojennego" określa kompetencje i zakres działania organów władzy państwowej, wojskowych organów zarządzania oraz organów samorządu terytorialnego w sytuacji nadzwyczajnego zagrożenia państwa[709].

Przełomowe znaczenie miał Dekret Prezydenta Ukrainy „O wprowadzeniu stanu wojennego w Ukrainie" z dnia 24 lutego 2022 roku[710] , na mocy którego na całym terytorium państwa wprowadzono szczególny reżim prawny mający zapewnić obronę, ochronę suwerenności i integralności terytorialnej Ukrainy. W praktyce oznaczało to dostosowanie funkcjonowania organów państwowych do warunków wojny, zwiększenie zakresu kompetencji organów wykonawczych i struktur bezpieczeństwa oraz podporządkowanie wielu procesów państwowych potrzebom obronnym i mobilizacyjnym. Jednocześnie wprowadzony reżim prawny dopuszczał możliwość czasowego ograniczenia niektórych praw i wolności konstytucyjnych w zakresie niezbędnym do zapewnienia bezpieczeństwa państwa i skutecznej realizacji zadań związanych z obroną kraju[711]. Ograniczenia te miały charakter czasowy i musiały odpowiadać zasadom legalności oraz proporcjonalności. W konsekwencji stan wojenny stał się podstawą funkcjonowania państwa ukraińskiego w warunkach pełnoskalowej wojny, determinując sposób działania naczelnych organów władzy państwowej oraz wykonywanie przez nie podstawowych funkcji publicznych.

5.2 Naczelne organy władzy i pełnione przez nie funkcje w kontekście toczącej się wojny

Na podstawie wspomnianego Dekretu „O wprowadzeniu stanu wojennego w Ukrainie" z dnia 24 lutego 2022 r. zakres kompetencji naczelnych organów władzy

wojennego z dnia 12 maja 2015 r. nr 389-VIII, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text (dostęp 15.10.2024).

[708] Ustawa Ukrainy *O reżimie prawnym stanu wojennego* z dnia 12 maja 2015 r. nr 389-VIII …, op. cit.

[709] Ponadto Artykuł 10. tej ustawy ustala niedopuszczalność zawieszenia kompetencji organów władzy państwowej i innych organów państwowych w stanie wojennym. Ustawa Ukrainy *O reżimie prawnym stanu wojennego* z dnia 12 maja 2015 r. nr 389-VIII …, op. cit.

[710] Dekret Prezydenta Ukrainy *O wprowadzeniu stanu wojennego w Ukrainie* z dnia 24 lutego 2022 r. nr 64/2022, https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397 (dostęp 01.11.2024).

[711] Ibidem.

państwowej został rozszerzony i dostosowany do warunków wojennych[712]. Rozwiązanie to wynikało z konieczności zapewnienia szybkiej i skutecznej reakcji państwa na agresję zbrojną Federacji Rosyjskiej. Analiza funkcjonowania naczelnych organów władzy państwowej przed i po rozpoczęciu pełnoskalowej wojny pozwala dostrzec wyraźne różnice w sposobie wykonywania przez nie funkcji publicznych. W warunkach pokoju Prezydent Ukrainy realizuje przede wszystkim funkcje reprezentacyjną, wykonawczą i arbitrażową. W czasie wojny jego rola ulega jednak znacznemu wzmocnieniu. Jako Zwierzchnik Sił Zbrojnych Ukrainy kieruje polityką obronną państwa, inicjuje wprowadzenie i przedłużanie stanu wojennego, koordynuje działalność najważniejszych organów państwowych oraz reprezentuje państwo w kontaktach międzynarodowych, w tym w negocjacjach dotyczących wojny i pokoju.

Rada Najwyższa Ukrainy w warunkach pokoju realizuje przede wszystkim funkcje ustawodawczą, kontrolną i kreacyjną. W czasie wojny szczególnego znaczenia nabiera jej funkcja ustawodawcza, związana z uchwalaniem regulacji dotyczących obronności, mobilizacji, bezpieczeństwa państwa, finansów publicznych oraz zabezpieczenia społecznego. Parlament zachowuje również funkcję kontrolną, dostosowując ją do wymogów funkcjonowania państwa w warunkach stanu wojennego. Z kolei Gabinet Ministrów Ukrainy w czasie pokoju odpowiada przede wszystkim za realizację polityki państwa oraz koordynację działalności administracji publicznej. W warunkach wojny działalność rządu koncentruje się na zarządzaniu kryzysowym, zapewnieniu funkcjonowania gospodarki, realizacji programów obronnych i humanitarnych, ochronie infrastruktury krytycznej, organizacji procesów mobilizacyjnych oraz koordynowaniu działań organów administracji centralnej i lokalnej. Biorąc pod uwagę skalę zagrożeń związanych z pełnoskalową agresją Federacji Rosyjskiej, rozszerzenie kompetencji naczelnych organów władzy państwowej należy uznać za rozwiązanie uzasadnione. Stanowiło ono element nadzwyczajnego systemu zarządzania państwem, którego celem było zapewnienie jego odporności, utrzymanie zdolności obronnych oraz zachowanie suwerenności i integralności terytorialnej Ukrainy.

5.2.1. Rada Najwyższa Ukrainy (*Верховна Рада України*) – naczelny organ władzy ustawodawczej po 24 lutego 2022 roku (24.02.2022 r. – 31.12.2024 r.)

Rada Najwyższa Ukrainy IX kadencji stała się jednym z kluczowych organów państwa odpowiedzialnych za zapewnienie ciągłości funkcjonowania systemu politycznego

[712] Ibidem.

i prawnego w warunkach pełnoskalowej wojny. Pomimo nadzwyczajnych okoliczności parlament kontynuował wykonywanie swoich konstytucyjnych funkcji, realizując przede wszystkim funkcję ustawodawczą, kreacyjną oraz kontrolną[713].

W odpowiedzi na rozpoczęcie przez Federację Rosyjską otwartej agresji zbrojnej 24 lutego 2022 r. Rada Najwyższa Ukrainy zatwierdziła wprowadzenie stanu wojennego na terytorium państwa[714], co wywarło istotny wpływ na funkcjonowanie wszystkich instytucji publicznych. W związku z utrzymującym się zagrożeniem stan wojenny był następnie wielokrotnie przedłużany na podstawie kolejnych ustaw przyjmowanych przez parlament[715]. Rada Najwyższa zatwierdzała również dekrety Prezydenta Ukrainy dotyczące powszechnej mobilizacji oraz przedłużania okresu jej obowiązywania[716].

W analizowanym okresie wojna przyczyniła się do zwiększenia stopnia współpracy między głównymi siłami politycznymi reprezentowanymi w parlamencie. Pomimo istniejących różnic politycznych ugrupowania opozycyjne w wielu kwestiach związanych z obroną państwa wspierały działania władz publicznych. Dzięki temu Rada Najwyższa mogła stosunkowo szybko reagować na wyzwania wojenne poprzez uchwalanie regulacji dotyczących obronności, mobilizacji, bezpieczeństwa państwa, finansów publicznych, pomocy społecznej oraz integracji europejskiej.

Znaczna część ustaw była przyjmowana w trybie przyspieszonym, co umożliwiało szybkie reagowanie na zmieniającą się sytuację wojenną, choć jednocześnie rodziło

---

[713] Świadczą o tym dane oficjalne Rady Najwyższej Ukrainy o przebiegu i efektach jej działalności w analizowanym okresie.

[714] Ustawa Ukrainy *O zatwierdzeniu dekretu Prezydenta Ukrainy „O wprowadzeniu stanu wojennego w Ukrainie z dnia 24 lutego.2022 r. nr 2102-IX* …, op. cit.

[715] Zob. Ustawy Ukrainy *O zatwierdzeniu dekretu Prezydenta Ukrainy „O przedłużeniu stanu wojennego w Ukrainie"*: z dnia 15 marca 2022 r. nr 2119-IX, z dnia 21 kwietnia 2022 r. nr 2212-IX, z dnia 22 maja 2022 r. nr 2263-IX, z dnia 15 sierpnia 2022 r. nr 2500-IX, z dnia 16 listopada 2022 r. nr 2738-IX, z dnia 7 lutego 2023 r. nr 2915-IX; z dnia 2 maja 2023 r. nr 3057-IX, z dnia 27 lipca 2023 r. nr 3275-IX; z dnia 8 listopada 2023 r. nr 3429-IX; z dnia 06 lutego 2024 r. nr 3564-IX; z dnia 8 maja 2024 r. nr 3684-IX; z dnia 23 lipca 2024 r. nr 3891-IX, z dnia 29 października 2024 r. nr 4024-IX, https://zakon.rada.gov.ua/laws/main?find=2&dat=20220000&user=a&text=Про+затвердження+Указу+Президента+України+"Про+продовження+строку+проведення+загальної+мобілізаці"++&textl=1&bool=and&org=1&typ=1&yer=2022&mon=00&day=00&dat_from=2022-02-24&dat_to=2024-12-31&datl=3&numl=2&num=&minjustl=2&minjust= (dostęp 10.11.2024).

[716] Okres mobilizacji obywateli do wojska został przedłużony na mocy odpowiednich ustaw *O zatwierdzeniu dekretu Prezydenta Ukrainy „O przedłużeniu okresu powszechnej mobilizacji"*: z dnia 22 maja 2022 r. nr. 2264-IX, z 15 sierpnia 2022 r. nr 2501-IX, 16 listopada 2022 r. nr 2739-IX; z dnia 7 lutego 2023 r. nr 2916-IX, z dnia 2 maja 2023 r. nr 3058-IX, z dnia 27 lipca 2023 r. nr 3276-IX; z dnia 6 lutego 2024 r. nr 3565-IX, z dnia 8 maja 2024 r. nr 3685-IX.; z dnia 23 lipca 2024 r. nr 3892-IX, z dnia 29 października 2024 r. nr 4024-IX, https://zakon.rada.gov.ua/laws/main?find=2&dat=20220000&user=a&text=Про+затвердження+Указу+Президента+України+"Про+продовження+строку+проведення+загальної+мобілізаці"++&textl=1&bool=and&org=1&typ=1&yer=2022&mon=00&day=00&dat_from=2022-02-24&dat_to=2024-12-31&datl=3&numl=2&num=&minjustl=2&minjust= (dostęp 10.11.2024).

pytania dotyczące jakości części procedowanych rozwiązań legislacyjnych. Równolegle kontynuowano również reformy o charakterze instytucjonalnym i antykorupcyjnym, istotne z punktu widzenia procesu integracji Ukrainy z Unią Europejską.

Wojna wpłynęła także na organizację pracy parlamentu. Posiedzenia Rady Najwyższej były wielokrotnie przerywane alarmami przeciwlotniczymi oraz innymi zagrożeniami wynikającymi z działań wojennych. Mimo to parlament zachował zdolność do realizacji swoich podstawowych kompetencji konstytucyjnych.

Pod koniec 2023 r., po delegalizacji części ugrupowań prorosyjskich, w Radzie Najwyższej pozostawało 400 deputowanych zrzeszonych w ośmiu frakcjach i grupach parlamentarnych[717]. Fakt ten wpłynął na strukturę polityczną parlamentu, nie doprowadził jednak do utraty jego zdolności do wykonywania funkcji ustawodawczej i kontrolnej w warunkach wojny.

W rezultacie można stwierdzić, że pomimo wyjątkowo trudnych warunków funkcjonowania państwa parlament zachował zdolność do wykonywania swoich podstawowych funkcji konstytucyjnych, zapewniając niezbędne podstawy prawne dla działalności państwa w czasie pełnoskalowej wojny.

5.2.1.1 Funkcja ustawodawcza/ustrojodawcza

W okresie od 24 lutego 2022 r. do 31 grudnia 2024 r. Rada Najwyższa Ukrainy kontynuowała działalność legislacyjną, zachowując zdolność do realizacji konstytucyjnej funkcji ustawodawczej i ustrojodawczej pomimo warunków pełnoskalowej wojny. W pierwszym roku wojny parlament przyjął 347 ustaw oraz 384 uchwały[718]. Łącznie zarejestrowano 1499 projektów ustaw i uchwał, z których uchwalono 731 (48,7%)[719].

---

[717] *Co miesiąc parlament traci jednego posła – KWU*, dane Komitetu wyborców Ukrainy, 15 grudnia 2023 r., Komitet wyborców Ukrainy http://www.cvu.org.ua/nodes/view/type:news/slug:omisiatsia-vr-vtrachaie-odnoho-narodnoho-deputata-kvu (dostęp 15.11.2024).

[718] Łącznie w 2022 roku przyjęto 399 ustaw, co stanowi najwyższą liczbę od 2014 roku. Dla porównania: w 2021 r. przyjęto 272 ustawy, w 2020 r. - 242, w 2019 r. - 173, w 2018 r. - 160 ustaw, w 2017 r. - 185, w 2016 r. - 208, w 2015 r. - 350, a w 2014 r. - 229 ustaw. Por. Dane Rady Najwyższej Ukrainy za okres: 24.02.2022-31.12.2022 r., https://zakon.rada.gov.ua/laws/main?find=2&dat=20230000&user=a&text=&textl=1&bool=and&org=0&typ=1&yer=2023&mon=00&day=00&dat_from=2022-02-24&dat_to=2023-02-24&datl=3&numl=2&num=&minjustl=2&minjust= (dostęp 17.11.2024).

[719] W analizowanym okresie najwięcej przyjętych aktów prawnych pochodziło z inicjatywy deputowanych ludowych (567 ustaw i uchwał), następnie Gabinetu Ministrów (80) oraz Prezydenta Ukrainy (65). Jednocześnie inicjatywy prezydenckie charakteryzowały się najwyższą skutecznością legislacyjną. Większość przyjętych aktów dotyczyła kwestii gospodarczych (20,4%), natomiast najmniej ustaw uchwalono w obszarze polityki humanitarnej (2,0%). Więcej zob.: dane Rady Najwyższej za okres od 24.02.2022 r. do 31.12.2022 r., https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/SearchAdvanced (dostęp 18.11.2024).

W 2022 r. działalność ustawodawcza koncentrowała się przede wszystkim na kwestiach obronności, bezpieczeństwa narodowego, gospodarki oraz ochrony socjalnej. W sferze obronności uchwalono dziesięć nowelizacji ustawy budżetowej na 2022 r., które przewidywały przeznaczenie 1141 mld UAH na potrzeby armii (18,2% PKB)[720]. Przyjęte regulacje usprawniły proces rekrutacji żołnierzy, uregulowały status kapelanów wojskowych[721], kwestie dotyczące jeńców wojennych[722], umożliwiły Siłom Obrony Terytorialnej prowadzenie działań w strefie walk[723] oraz stworzyły podstawy prawne dla funkcjonowania systemu cyberobrony państwa[724]. Uregulowano również zasady służby wojskowej cudzoziemców oraz poboru kobiet do wojska[725].

W obszarze polityki humanitarnej przyjęto przepisy zakazujące rosyjskiej propagandy, używania symboli agresji (liter „Z" i „V"), importu rosyjskiej literatury oraz publicznego odtwarzania rosyjskiej muzyki[726]. Choć część tych rozwiązań mogła zostać wprowadzona wcześniej, stanowiły one istotny element przeciwdziałania zagrożeniom hybrydowym.

Rada Najwyższa wielokrotnie apelowała również do społeczności międzynarodowej o wsparcie Ukrainy, potępienie agresji Federacji Rosyjskiej, uznanie Rosji za

---

[720] Ustawa Ukrainy *O budżecie państwa Ukrainy na 2020 r.* z dnia 2 grudnia 20221 roku…op. cit.

[721] Ustawa Ukrainy *O zmianach w sekcji IV „Postanowienia końcowe" ustawy Ukrainy „O służbie kapelanów wojskowych"* z dnia 15 marca 2022 r. nr 2131-IX, https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/2131-20#Text (dostęp 18.10.2024).

[722] Ustawa Ukrainy *O zmianie niektórych aktów ustawodawczych Ukrainy w sprawie uregulowania kwestii związanych z jeńcami wojennymi w specjalnym okresie* z dnia 24 marca 2022 r. nr 2158-IX, https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/2158-20#Text (dostęp 18.10.2024).

[723] Ustawa Ukrainy *O zmianach w ustawie Ukrainy „O podstawach oporu narodowego" w celu umożliwienia obronie terytorialnej wykonywania zadań w obszarach operacji wojskowych (bojowych)* z dnia 3 maja 2022 r. nr 2237-IX, https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/2237-20#Text (dostęp 18.10.2024).

[724] Ustawa Ukrainy *O zmianie niektórych ustaw Ukrainy w sprawie zapewnienia kształtowania i realizacji polityki państwa w dziedzinie aktywnego przeciwdziałania agresji w cyberprzestrzeni* z dnia 28 lipca 2022 r. nr 2470-IX, https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/2470-20#Text (dostęp 18.10.2024).

[725] Zob. Ustawa Ukrainy *O zmianie ustawy Ukrainy „O obowiązku wojskowym i służbie wojskowej" w sprawie niektórych kwestii służby wojskowej cudzoziemców i bezpaństwowców* z dnia 14 kwietnia 2022 r. nr 2197-IX, https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/2197-20#Text (dostęp 19.10.2024) i Ustawa Ukrainy *O zmianach w art. 1 ustawy Ukrainy „O obowiązku wojskowym i służbie wojskowej" w odniesieniu do rejestracji kobiet do służby wojskowej* z dnia 7 października 2022 r. nr 2664-IX, https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/2664-20#Text (dostęp 19.10.2024).

[726] Zob. kolejno: Ustawa Ukrainy *O zmianach w niektórych ustawach Ukrainy o zakazie produkcji i dystrybucji produktów informacyjnych mających na celu promowanie działań państwa-agresora* z dnia 3 marca 2022 r. nr 2109-IX, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2109-20#Text (dostęp 11.10.2024), Ustawa Ukrainy *O zakazie propagandy rosyjskiego nazistowskiego reżimu totalitarnego, zbrojnej agresji Federacji Rosyjskiej jako państwa terrorystycznego przeciwko Ukrainie oraz symboli wojskowej inwazji rosyjskiego nazistowskiego reżimu totalitarnego na Ukrainę* z dnia 22 maja 2022 r. nr 2265-IX, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2265-20#Text (dostęp 11.10.2024) i Ustawa Ukrainy *O zmianach w niektórych ustawach Ukrainy o wspieraniu narodowego produktu muzycznego i ograniczeniu publicznego wykorzystywania produktu muzycznego państwa agresora* z dnia 19 czerwca 2022 r. nr 2310-IX, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2310-20#Text (dostęp 11.10.2024).

państwo sponsorujące terroryzm oraz powołanie międzynarodowego trybunału do spraw zbrodni agresji przeciwko Ukrainie[727]. W 2022 r. ratyfikowano ponad 30 umów międzynarodowych, w tym z NATO i Turcją, a także wypowiedziano 11 umów, głównie z Federacją Rosyjską i Wspólnotą Niepodległych Państw[728].

Istotnym kierunkiem działalności ustawodawczej pozostawała integracja europejska. Przyjęto regulacje dotyczące reformy sądownictwa, rynku medialnego, ochrony praw mniejszości narodowych, przeciwdziałania praniu pieniędzy i finansowaniu terroryzmu, a także harmonizacji ukraińskiego porządku prawnego z prawem Unii Europejskiej[729]. W obszarze gospodarki uchwalono przepisy dotyczące nacjonalizacji majątku Federacji Rosyjskiej, monitorowania zagrożeń w przedsiębiorstwach państwowych, dostępu do pomocy publicznej, sankcji gospodarczych, ochrony własności intelektualnej oraz zamówień publicznych w warunkach stanu wojennego[730].

---

[727] Zob. kolejno: Uchwała Rady Najwyższej Ukrainy *W sprawie apelu Rady Najwyższej Ukrainy do Organizacji Narodów Zjednoczonych, Komisji Europejskiej, Parlamentu Europejskiego, innych organizacji międzynarodowych i ich zgromadzeń parlamentarnych, parlamentów i rządów państw członkowskich Unii Europejskiej i NATO, parlamentów i rządów demokratycznych krajów świata w sprawie konieczności podjęcia dodatkowych wspólnych środków w celu powstrzymania agresji Federacji Rosyjskiej przeciwko Ukrainie i zapobieżenia rozprzestrzenianiu się tej agresji na inne kraje europejskie* z dnia 24 marca 2022 r. nr 2141-IX, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2141-20#Text (dostęp 19.10.2024), Uchwała *W sprawie apelu Rady Najwyższej Ukrainy do Izby Reprezentantów i Senatu Kongresu Stanów Zjednoczonych w sprawie uznania Federacji Rosyjskiej za państwo sponsorujące terroryzm* z dnia 3 maja 2022 r. nr 2234-IX, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2234-IX#Text (dostęp 19.10.2024) i Uchwała *W sprawie apelu Rady Najwyższej Ukrainy do Organizacji Narodów Zjednoczonych, Parlamentu Europejskiego, Zgromadzenia Parlamentarnego Rady Europy, Zgromadzenia Parlamentarnego NATO, Zgromadzenia Parlamentarnego OBWE, Zgromadzenia Parlamentarnego GUAM i parlamentów narodowych innych państw w sprawie powołania specjalnego międzynarodowego trybunału ds. zbrodni agresji przeciwko Ukrainie* z dnia 7 października 2022 r. nr 2663-IX, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2663-IX#Text (dostęp 19.10.2024).

[728] Zob. Ustawa Ukrainy *O ratyfikacji Protokołu ustaleń między rządem Ukrainy a Organizacją Łączności i Informacji NATO o współpracy w zakresie konsultacji, zarządzania, łączności, wywiadu, obserwacji i rozpoznania w ramach programu NATO Partnerstwo dla Pokoju* z dnia 16 listopada 2022 r. nr 2741-IX, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2741-ix#Text (dostęp 19.10.2024), Ustawa Ukrainy *O ratyfikacji Umowy ramowej między rządem Ukrainy a rządem Republiki Turcji o współpracy w dziedzinie zaawansowanych technologii, lotnictwa i przemysłu kosmicznego* z dnia 13 grudnia 2022 r. nr 2828-IX, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2828-ix#Text (dostęp 19.10.2024). Zob. też: Dane Rady Najwyższej Ukrainy, za okres od 24.02.2022 r. do 12.12.2022 r., https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/SearchAdvanced (dostęp 19.10.2024).

[729] Zob. kolejno: Ustawa Ukrainy *O zmianie niektórych aktów ustawodawczych Ukrainy w celu usprawnienia procedury wyboru kandydatów na stanowisko sędziego Sądu Konstytucyjnego Ukrainy w drodze konkursu* z dnia 13 grudnia 2022 r. nr 2846-IX, https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/2846-IX#Text (dostęp 19.10.2024), Ustawa Ukrainy *O mediach* z dnia 13 grudnia 2022 r. nr 2849-IX, https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/2849-IX#Text (dostęp.10.2024), Ustawa Ukrainy *O mniejszościach narodowych (wspólnotach) Ukrainy* z dnia 13 grudnia 2022 r. nr 2827-IX, https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/2827-IX#Text (dostęp 19.10.2024) i Ustawa Ukrainy *O ratyfikacji Protokołu dodatkowego do Konwencji Rady Europy o zapobieganiu terroryzmowi* z dnia 20 września 2022 r. nr 2589-IX, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2589-20#Text (dostęp 19.10.2024).

[730] Zob. kolejno: Ustawa Ukrainy *O podstawowych zasadach przymusowego konfiskaty mienia Federacji Rosyjskiej i jej rezydentów w Ukrainie* z dnia 3 marca 2022 r. nr 2116-IX, https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/2116-20#Text (dostęp 19.10.2024), Ustawa Ukrainy *O zmianie niektórych ustaw Ukrainy o monitorowaniu potencjalnych zagrożeń dla bezpieczeństwa narodowego Ukrainy w sferze*

W sferze społecznej przyjęto regulacje dotyczące prawa pracy, wsparcia osób z niepełnosprawnościami, osób wewnętrznie przesiedlonych, ofiar rosyjskiej agresji oraz wolontariuszy[731].

W warunkach wojny zmieniła się również organizacja pracy parlamentu. Znaczna część prac legislacyjnych odbywała się na poziomie komisji parlamentarnych, a następnie projekty ustaw były przyjmowane przez Radę Najwyższą często bez szerokiej debaty plenarnej[732]. Posiedzenia odbywały się za zamkniętymi drzwiami, co wynikało z wymogów bezpieczeństwa, ale jednocześnie ograniczało przejrzystość procesu legislacyjnego. Szczególne kontrowersje wywołały ustawy dotyczące urbanistyki[733], Sądu Konstytucyjnego[734] oraz zaostrzenia odpowiedzialności karnej wojskowych[735]. Pomimo tych

gospodarczej z dnia 1 kwietnia 2022 r. nr 2182-IX, https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/2182-20#Text (dostęp 19.10.2024), Ustawa Ukrainy *O zmianie klauzuli 5-2 sekcji 9 „Postanowienia końcowe i przejściowe" ustawy Ukrainy „O pomocy państwa dla podmiotów gospodarczych" w odniesieniu do stosowania jej przepisów w okresie stanu wojennego* z dnia 1 kwietnia 2022 r. nr 2175-IX, https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/2175-20#Text (dostęp 19.10.2024), Ustawa Ukrainy *O zmianie niektórych aktów ustawodawczych Ukrainy w celu zwiększenia skuteczności sankcji dotyczących majątku osób fizycznych* z dnia 12 maja 2022 r. nr 2257-IX, https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/2257-20#Text (dostęp 19.10.2024), Ustawa Ukrainy *O ochronie interesów własności intelektualnej w czasie stanu wojennego wprowadzonego w związku z agresją zbrojną Federacji Rosyjskiej przeciwko Ukrainie* z dnia 1 kwietnia 2022 r. nr 2174-IX, https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/2174-20#Text (dostęp 19.10.2024) i Ustawa Ukrainy *O zmianie ustawy Ukrainy o zamówieniach publicznych i innych aktów prawnych Ukrainy dotyczących obrony i zamówień publicznych w okresie stanu wojennego* z dnia 16 sierpnia 2022 r. nr 2526-IX , https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/2526-20#Text (dostęp 20.10.2024).

[731] Zob. kolejno: Ustawa Ukrainy *O zmianie niektórych aktów ustawodawczych Ukrainy dotyczących regulacji stosunków pracy z nieokreślonymi godzinami pracy* z dnia 18 lipca 2022 r. nr 2421-IX, https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/2421-ix#Text (dostęp 28.10.2024), Ustawa Ukrainy *O zmianie niektórych ustaw Ukrainy dotyczących zwolnienia ze służby wojskowej osób niepełnosprawnych oraz osób opiekujących się osobami niepełnosprawnymi i chorymi dziećmi* z dnia 15 marca 2022 r. nr 2122-IX, https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/2122-ix#Text (dostęp 28.10.2024), Ustawa Ukrainy *O zmianie ustawy Ukrainy „O wolontariacie" w celu wsparcia wolontariatu* z dnia 15 sierpnia 2022 r. nr 2519-IX, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2519-IX#Text (dostęp 28.10.2024).

[732] Więcej zob.: N. Bukhalova, O. Davlikhanova , S. Tymchenko, *Raport analityczny: Parlament Ukrainy w czasie wojny*, Kijów 2023, s. 29-30, https://library.fes.de/pdf-files/bueros/ukraine/20967.pdf (dostęp 28.10.2024).

[733] Projekt ustawy wywołał sprzeciw części środowisk architektonicznych, samorządowych i organizacji pozarządowych, które wskazywały na ryzyko ograniczenia kontroli publicznej nad procesami inwestycyjnymi oraz ochroną dziedzictwa kulturowego. Zob.: Ustawa Ukrainy *O zmianie niektórych ustaw Ukrainy w sprawie priorytetowych środków reformowania sfery działalności w zakresie rozwoju miast* z dnia 12 maja 2022 r. nr 2254-IX, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2254-20#Text (dostęp 16.04.2024).

[734] Projekt ustawy nr 7662 spotkał się z krytyką ekspertów oraz Komisji Weneckiej, którzy wskazywali na niewystarczające gwarancje niezależności procedury wyboru sędziów Sądu Konstytucyjnego Ukrainy. Zob.: Ustawa Ukrainy *O zmianie niektórych aktów ustawodawczych Ukrainy w celu usprawnienia procedury wyboru kandydatów na stanowisko sędziego Sądu Konstytucyjnego Ukrainy w drodze konkursu* z dnia 13 grudnia 2022 r. nr 2846-IX, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2846-20#:~:text=судді%20Конституційного%20Суду-,1.,комісія%2C%20яку%20створює%20Президент%20України. (dostęp 16.04.2024).

[735] Ustawa zaostrzyła odpowiedzialność karną za wybrane przestępstwa wojskowe, w szczególności dezercję, samowolne opuszczenie jednostki wojskowej oraz niewykonanie rozkazu w warunkach stanu wojennego. Zob. Ustawa Ukrainy *O zmianie Kodeksu wykroczeń administracyjnych Ukrainy, Kodeksu karnego Ukrainy i innych aktów ustawodawczych Ukrainy dotyczących specyfiki służby wojskowej w stanie*

ograniczeń parlament zachował zdolność do efektywnego procedowania aktów prawnych[736]. Pod koniec 2023 r. sesje plenarne odbywały się już niemal w regularnym trybie[737].

W 2023 r. Rada Najwyższa przeprowadziła 51 posiedzeń plenarnych, podczas których uchwalono 337 ustaw oraz 367 uchwał. Łącznie zarejestrowano 1829 projektów ustaw i uchwał, z których przyjęto 665 (36,7%)[738]. Priorytetem pozostały kwestie związane z obronnością i bezpieczeństwem państwa. Uchwalono regulacje dotyczące funkcjonowania Sił Zbrojnych Ukrainy, uproszczenia zamówień obronnych, służby wojskowej cudzoziemców oraz podstawowego szkolenia wojskowego[739] . W ciągu roku wydatki na obronność zwiększono o 518,2 mld UAH[740]. Ponadto przyjęto przepisy przewidujące rekompensaty za zniszczone mieszkania, ulgi podatkowe dla regionów dotkniętych wojną oraz mechanizmy wsparcia kredytobiorców mieszkających na terenach objętych

wojennym lub w sytuacjach bojowych z dnia 13 grudnia 2022 r. nr 2839-IX, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2839-20#Text (dostęp 16.04.2024).

[736] O. Grigoriev, *Ukraiński parlament w kontekście stanu wojennego: cechy funkcjonowania*, „Studia Regionalne" 2023, nr 35 s. 180-181.

[737] Ze względu na wymogi bezpieczeństwa jawność prac parlamentu w okresie wojny została ograniczona. Stenogramy, wyniki głosowań i informacje o przyjętych ustawach publikowano po zakończeniu posiedzeń, a transmisje wideo z obrad wznowiono dopiero w kwietniu 2022 r. Zob. szerzej: *Parlamentaryzm wojskowy: specyfika pracy Rady Najwyższej Ukrainy w stanie wojennym*, „Czasopismo Parlament", nr 1/2022–2023, op. cit.

[738] Najwięcej przyjętych ustaw i uchwał pochodziło z inicjatywy deputowanych ludowych (523), następnie Gabinetu Ministrów (91) oraz Prezydenta Ukrainy (51). Jednocześnie projekty prezydenckie charakteryzowały się najwyższym odsetkiem uchwalenia i wejścia w życie. Największa grupa przyjętych aktów prawnych dotyczyła kwestii gospodarczych (17,9%), polityki prawnej (13,7%), spraw organizacyjnych (13,2%) oraz rozwoju branżowego (13,1%). Najmniejszy udział miały dwustronne i wielostronne umowy międzynarodowe (po 3,9%). Więcej zob.: dane Rady Najwyższej Ukrainy za okres od 01.01.2023 r. do 31.12.2023 r., https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/SearchAdvanced (dostęp 18.10.2024). Zob. też: Dane Rady Najwyższej Ukrainy za okres od 24.02.2022 r. do 24.02.2023 r., https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/SearchAdvanced (dostęp 18.10.2024) i Dane Rady Najwyższej Ukrainy za okres od 24.02.2022 r. do 24.02.2023 r., https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/SearchAdvanced (dostęp 18.10.2024).

[739] Zob. kolejno: Ustawa Ukrainy *O zmianie niektórych aktów ustawodawczych Ukrainy dotyczących ochrony granicy państwowej Ukrainy* z dnia 24 lutego 2023 r. nr 2952-IX, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2952-IX#Text (dostęp 11.10.2024), Ustawa Ukrainy *O zmianach w Kodeksie celnym Ukrainy w sprawie specyfiki importu towarów na potrzeby bezpieczeństwa i obrony na obszar celny Ukrainy w czasie stanu wojennego* dnia 10 kwietnia 2023 r. nr 3020-IX, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3020-20#Text (dostęp 11.10.2024), Ustawa Ukrainy *O zmianach w niektórych ustawach Ukrainy dotyczących procedury pełnienia służby wojskowej na podstawie kontraktu przez cudzoziemców i bezpaństwowców w Siłach Zbrojnych Ukrainy, Państwowej Służbie Transportu Specjalnego i Gwardii Narodowej Ukrainy* z dnia 12 stycznia 2023 r. nr 2863-IX, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2863-20#Text (dostęp 11.10.2024) i Ustawa Ukrainy *O zmianie niektórych ustaw Ukrainy dotyczących niektórych kwestii związanych ze służbą wojskową w czasie stanu wojennego* z dnia 28 czerwca 2023 r. nr 3161-IX, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3161-20#Text (dostęp 11.10.2024).

[740] Ustawa Ukrainy *O zmianach w ustawie Ukrainy „O budżecie państwa Ukrainy na 2023 r." w sprawie zapewnienia wydatków dla sektora bezpieczeństwa i obrony* z dnia 21 marca 2023 r. nr 2992-IX, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2992-20#Text (dostęp 11.10.2024).

działaniami wojennymi[741]. W polityce społecznej uregulowano kwestie emerytur osób wewnętrznie przesiedlonych oraz uznawania dokumentów edukacyjnych uzyskanych na terytoriach okupowanych[742], a także tworzenie mieszkań dla przesiedleńców – choć z opóźnieniem[743]. Wypowiedziano również traktaty z Rosją i Wspólnotą Niepodległych Państw, w szczególności dotyczące współpracy na Morzu Azowskim[744] i walki z handlem ludźmi[745]. W dziedzinie polityki humanitarnej przyjęto ustawę o potępieniu rosyjskiej propagandy imperialnej i zakazującą stosowania rosyjskich nazw ukraińskich miejscowości[746]. W ramach integracji europejskiej ratyfikowano 26 umów międzynarodowych, w tym dotyczących udziału Ukrainy w programach UE „EU4Health" oraz „Łącząc Europę"[747]. W listopadzie 2023 r. przyjęto ustawę budżetową na rok 2024[748]. Parlament

[741] Zob. kolejno: Ustawa Ukrainy *O odszkodowaniu za uszkodzenie i zniszczenie niektórych kategorii nieruchomości w wyniku działań wojennych, aktów terrorystycznych, sabotażu spowodowanego zbrojną agresją Federacji Rosyjskiej przeciwko Ukrainie oraz o państwowym rejestrze mienia uszkodzonego i zniszczonego w wyniku działań wojennych, aktów terrorystycznych, sabotażu spowodowanego zbrojną agresją Federacji Rosyjskiej przeciwko Ukrainie* z dnia 23 lutego 2023 r. nr 2923-IX, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2923-IX#Text (dostęp 11.10.2024)., Ustawa Ukrainy *O zmianach w kodeksie podatkowym Ukrainy i innych aktach ustawodawczych Ukrainy w sprawie zwolnienia z podatku środowiskowego, opłaty gruntowej i podatku od nieruchomości innej niż działka za zniszczoną lub uszkodzoną nieruchomość* z dnia 11 kwietnia 2023 r. Nr 3050-IX, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3050-20#Text (dostęp 11.10.2024) oraz Ustawa Ukrainy *O zmianie niektórych ustaw Ukrainy w sprawie specyfiki naliczania odsetek od kredytów konsumenckich w okresie stanu wojennego i poprawy regulacji państwowych w sektorze usług finansowych* z dnia 10 czerwca 2023 r. nr 3156-IX, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3156-20#Text (dostęp 11.10.2024).

[742] Ustawa Ukrainy *O zmianach w ustawie Ukrainy „O obowiązkowym państwowym ubezpieczeniu emerytalnym" w zakresie przyznawania emerytur osobom zamieszkałym na terytorium tymczasowo okupowanym lub na terytorium, na którym prowadzone są operacje wojskowe* z dnia 20 marca 2023 r. nr 2981-IX, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2981-20#Text (dostęp 11.10.2024) oraz Ustawa Ukrainy *O zmianie niektórych ustaw Ukrainy w sprawie uznawania wyników kształcenia osób przebywających na tymczasowo okupowanym terytorium Ukrainy* z dnia 21 listopada 2023 r. nr 3482-IX, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3482-20#Text (dostęp 11.10.2024).

[743] Ustawa Ukrainy *O zmianie ustawy Ukrainy „O zapewnieniu praw i wolności osób wewnętrznie przesiedlonych" w sprawie niektórych kwestii zapewnienia osobom wewnętrznie przesiedlonym tymczasowego zakwaterowania* z dnia 8 listopada 2023 r. nr 3446-IX, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3446-20#Text (dostęp 11.10.2024).

[744] Ustawa Ukrainy *O wypowiedzeniu Traktatu między Ukrainą a Federacją Rosyjską o współpracy w zakresie korzystania z Morza Azowskiego i Cieśniny Kerczeńskiej* z dnia 24 lutego 2023 r. nr 2948-IX, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2948-20#Text (dostęp 11.11.2024).

[745] Ustawa Ukrainy *O wypowiedzeniu Umowy o utworzeniu jednolitej przestrzeni gospodarczej* z dnia 29 czerwca 2023 r. nr 3171-IX, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3171-IX#Text (dostęp 11.11.2024).

[746] Ustawa Ukrainy *O potępieniu i zakazie propagandy rosyjskiej polityki imperialnej w Ukrainie i dekolonizacji toponimii* z dnia 21 marca 2023 r. nr 3005-IX, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3005-20#Text (dostęp 11.10.2024).

[747] Dane Rady Najwyższej Ukrainy, za okres od 01.01.2023 r. do 31.12.2023 r., https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/SearchAdvanced (dostęp 19.10.2024) oraz Ustawa Ukrainy *O ratyfikacji Umowy między Ukrainą a Unią Europejską w sprawie udziału Ukrainy w programie EU4Health* z dnia 12 stycznia 2023 r. nr 2853-IX, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2853-IX#Text (dostęp 19.10.2024).

[748] Ustawa Ukrainy *O budżecie państwa Ukrainy na 2024 r.* z dnia 9 listopada 2023 r. nr 3460-IX, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3460-20#Text (dostęp 11.11.2024).

zwrócił się do organizacji międzynarodowych z apelem o wsparcie Ukrainy i izolację Rosji w sferze politycznej i sportowej[749].

W 2024 r. Rada Najwyższa przeprowadziła 75 posiedzeń plenarnych i przyjęła 628 ustaw oraz uchwał[750]. Większość uchwalonych ustaw została zainicjowana przez deputowanych ludowych (515), 42 przyjęte ustawy pochodziły z inicjatywy prezydenckiej, a 71 z inicjatywy Gabinetu Ministrów[751]. Priorytetem pozostawały kwestie bezpieczeństwa państwa. Utworzono Siły Systemów Bezzałogowych, umożliwiono cudzoziemcom pełnienie służby oficerskiej w Siłach Zbrojnych Ukrainy oraz uproszczono import sprzętu przeznaczonego do rozminowywania i sektora energetycznego[752].

Jednym z najważniejszych aktów prawnych były zmiany w przepisach dotyczących mobilizacji. Utworzono jednolity rejestr wojskowy, zwiększono odpowiedzialność za naruszenie obowiązków ewidencyjnych oraz wprowadzono ograniczenia dla osób uchylających się od służby wojskowej[753]. Regulacje te wywołały szeroką debatę społeczną i spotkały się z krytyką części opinii publicznej[754].

---

[749] Uchwała Rady Najwyższej Ukrainy *W sprawie apelu Rady Najwyższej Ukrainy do parlamentów i rządów demokratycznych państw świata, Międzynarodowego Komitetu Olimpijskiego i międzynarodowych federacji sportowych w sprawie potępienia nielegalnej dyskwalifikacji przez Międzynarodową Federację Szermierczą ukraińskiej szermierzki, mistrzyni olimpijskiej, sześciokrotnej mistrzyni świata, ośmiokrotnej mistrzyni Europy Olhy Harlan* z dnia 10 sierpnia 2023 r. nr 3316-IX, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3316-IX#Text (dostęp 12.12.2024).

[750] Dane Rady Najwyższej Ukrainy za okres od 01.01.2024 r. do 31.12.2024 r., https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/SearchAdvanced (dostęp 18.10.2024).

[751] Analizując przyjęte w okresie pierwszego roku ustawy i uchwały według kierunków polityki państwowej, największa ich liczba dotyczyła kwestii gospodarczych – 14,9 %, , a najmniejsza polityki humanitarnej – 2,8 %, przy czym: rozwój branżowy –16,5%, polityka prawna –15,7%, budownictwo państwowe –3,2%, bezpieczeństwo i obrona –8,9%, polityka społeczna – 4,8 %, dwustronne umowy międzynarodowe – 4,6%, kwestie organizacyjne – 12,6%, uprawnienia składowe – 4,6%, wielostronne umowy międzynarodowe – 3,1%, inne (oświadczenia, apele Rady Najwyższej) -8,3%. Więcej zob.: dane Rady Najwyższej Ukrainy za okres od 01.01.2024 r. do 31.12.2024 r., https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/SearchAdvanced (dostęp 18.10.2024).

[752] Zob. kolejno: Ustawa Ukrainy *O zmianie art. 3 ustawy Ukrainy „O Siłach Zbrojnych Ukrainy"* z dnia 3 września 2024 r. nr 3943-IX, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3943-20#Text (dostęp 11.10.2024), Ustawa Ukrainy *O zmianach w niektórych ustawach Ukrainy w sprawie procedury zaciągania się i pełnienia służby wojskowej na podstawie umowy przez cudzoziemców i bezpaństwowców w Siłach Zbrojnych Ukrainy, Państwowej Służbie Transportu Specjalnego i Gwardii Narodowej Ukrainy* z dnia 10 października 2024 r. Nr 4019-IX, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4019-IX#Text (dostęp 11.10.2024) oraz Ustawa Ukrainy *O zmianach w Kodeksie celnym Ukrainy w sprawie zwolnienia z cła przywozowego towarów przeznaczonych do produkcji i / lub naprawy zmechanizowanych maszyn do rozminowywania, towarów przyczyniających się do odbudowy infrastruktury energetycznej Ukrainy oraz o niektórych osobliwościach odprawy celnej towarów przeznaczonych na potrzeby bezpieczeństwa i obrony* z dnia 16 lipca 2024 r. Nr 3854-IX, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3854-20#Text (dostęp 11.10.2024).

[753] Ustawa Ukrainy *O zmianie niektórych aktów ustawodawczych Ukrainy dotyczących niektórych kwestii służby wojskowej, mobilizacji i rejestracji wojskowej* z dnia 11 kwietnia 2024 r. nr 3633-IX, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3633-IX#Text (dostęp 11.10.2024).

[754] W czerwcu 2024 ponad połowa Ukraińców (52%) nie popierała przyjęcia ww. ustawy, przy czym 34% wyraża nie swoje poparcie. Konsekwencją takich ustaw może być obniżone zaufanie do państwa jako takiego. Więcej zob.: *Wyniki ankiety KMIS w ramach projektu „Mobilise", przeprowadzonej w dniach 26 maja – 1 czerwca*, raport KMIS (Kijowski Międzynarodowy Instytut Socjologii), 17 czerwca 2024 r.,

W 2024 r. zwiększono również wydatki obronne o kolejne 495,8 mld UAH[755]. Jednocześnie przyjęto kontrowersyjne zmiany podatkowe, podwyższając podatek dochodowy oraz opłatę wojskową[756], co spotkało się z negatywną reakcją części społeczeństwa[757] . Przyjęto także ustawę ograniczającą działalność organizacji religijnych związanych z Patriarchatem Moskiewskim oraz kolejne regulacje służące przeciwdziałaniu rosyjskiej propagandzie[758]. W polityce społecznej uproszczono procedury uzyskiwania statusu weterana, osoby z niepełnosprawnością wojenną oraz członka rodziny ofiary wojny[759]. Uregulowano również kwestie emerytalne osób przesiedlonych z Krymu[760]. W sprawach gospodarczych zdecydowano m.in. o uproszczeniu prowadzenia działalności gospodarczej w warunkach stanu wojennego[761], zwiększenia kontroli operacji

badanie przeprowadzone w dniach 26 maja -1 czerwca 2024 r. https://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1416& (dostęp 19.10.2024).

[755] Ustawa Ukrainy *O zmianach w ustawie Ukrainy „O budżecie państwa Ukrainy na rok 2024" w sprawie wsparcia finansowego sektora bezpieczeństwa i obrony* z dnia 18 września 2024 r. nr 3978-IX, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3978-20#Text (dostęp 19.10.2024).

[756] Ustawa Ukrainy *O zmianie Kodeksu podatkowego Ukrainy i innych ustaw Ukrainy w sprawie zapewnienia równowagi dochodów budżetowych w okresie stanu wojennego* z dnia 10 października 2024 r. Nr 3994-IX, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4015-IX#Text (dostęp 19.10.2024).

[757] W październiku 2024 r. większość 57,8 % Ukraińców negatywnie postrzegała daną decyzję Rady Najwyższej o podniesieniu podatków, a 35,3 % - skrajnie negatywnie. Więcej zob.: *Sondaż socjologiczny 18-20 października 2024 r.* raport z badań, Zaawansowane inicjatywy prawne, badanie opinii publicznej przeprowadzone w okresie 18-20 października 2024 r. https://ppi.international/20-10-24.pdf (dostęp 19.10.2024).

[758] Zob. Ustawa Ukrainy *O ochronie porządku konstytucyjnego w zakresie działalności organizacji religijnych* z dnia 20 sierpnia 2024 r., nr 3894-IX, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3894-20#Text (dostęp 19.10.2024). W intencji ustawodawcy przyjęcie ustawy ma na celu zapewnienia niezależności duchowej, zapobiegania rozłamom w społeczeństwie na tle religijnym, promowania konsolidacji społeczeństwa ukraińskiego i ochrony interesów narodowych. Więcej zob.: Projekt ustawy *O zmianie niektórych ustaw Ukrainy dotyczących działalności organizacji religijnych na terenie Ukrainy* od 19 stycznia 2023 r. nr rej. 8371, https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/41219 (dostęp 19.10.2024).

[759] Ustawa Ukrainy *O zmianach w niektórych ustawach Ukrainy w sprawie usprawnienia procedury prowadzenia ewidencji wojskowej i uzyskania statusu weterana wojennego w czasie stanu wojennego* z dnia 5 czerwca 2024 r. nr 3783-IX, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3783-20#Text (dostęp 19.10.2024).

[759] Ustawa Ukrainy *O zmianie ustawy Ukrainy „O statusie weteranów wojennych, gwarancjach ich ochrony socjalnej" w celu wyjaśnienia niektórych przepisów ustawy* z dnia 8 października 2024 r. nr 4000-IX, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4000-IX#Text (dostęp 19.10.2024) oraz Ustawa Ukrainy *O zmianie niektórych ustaw Ukrainy dotyczących obliczania okresu ubezpieczenia i świadczeń emerytalnych* z dnia 25 kwietnia 2024 r. nr 3674-IX, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3674-20#Text (dostęp 19.10.2024).

[760] Ustawa Ukrainy *O zmianie niektórych ustaw Ukrainy dotyczących obliczania okresu ubezpieczenia i świadczeń emerytalnych* z dnia 25 kwietnia 2024 r. nr 3674-IX, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3674-20#Text (dostęp 19.10.2024).

[761] Ustawa Ukrainy *O zmianach niektórych ustaw Ukrainy w sprawie uproszczenia warunków prowadzenia działalności gospodarczej w okresie stanu wojennego w Ukrainie* z dnia 17 lipca 2024 r. nr 3869-IX, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3869-20#Text (dostęp 19.10.2024).

finansowych[762], wprowadzenia kary za nielegalny handel drewnem opałowym[763]. W obszarze współpracy międzynarodowej ratyfikowano 43 umowy międzynarodowe[764] oraz przyjęto kolejne regulacje harmonizujące prawo ukraińskie ze standardami Unii Europejskiej[765], m.in. w zakresie ochrony środowiska, audytu i polityki klimatycznej[766]. W listopadzie 2024 r. uchwalono budżet państwa na 2025 rok[767].

Podsumowując, w latach 2022–2024 działalność ustawodawcza Rady Najwyższej Ukrainy koncentrowała się przede wszystkim na tworzeniu podstaw prawnych dla funkcjonowania państwa w warunkach wojny. Parlament zachował zdolność do wykonywania swojej podstawowej funkcji konstytucyjnej, dostosowując porządek prawny do potrzeb obronnych, społecznych i gospodarczych państwa. Należy jednak zauważyć, że część rozwiązań prawnych, zwłaszcza dotyczących bezpieczeństwa informacyjnego i odporności państwa na zagrożenia hybrydowe, mogła zostać wprowadzona już po 2014 r., po rozpoczęciu rosyjskiej agresji na Krym i Donbas.

5.2.1.2 Funkcja kreatywna

W okresie od 24 lutego 2022 r. do 31 grudnia 2024 r. Rada Najwyższa Ukrainy nadal wykonywała konstytucyjną funkcję kreatywną, polegającą przede wszystkim na powoływaniu i odwoływaniu osób zajmujących najważniejsze stanowiska państwowe. Działania te miały szczególne znaczenie dla zapewnienia ciągłości funkcjonowania aparatu państwowego w warunkach pełnoskalowej wojny.

---

[762] Ustawa Ukrainy *O zmianie niektórych aktów ustawodawczych Ukrainy w sprawie poprawy funkcji Narodowego Banku Ukrainy w zakresie państwowej regulacji rynków usług finansowych* z dnia 8 października 2024 r. nr 3994-IX, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3994-20#Text (dostęp 19.10.2024).
[763] Ustawa Ukrainy *O zmianach w Kodeksie Ukrainy w sprawie przestępstw administracyjnych i Kodeksie karnym Ukrainy w sprawie poprawy odpowiedzialności za przestępstwa w dziedzinie ochrony flory, leśnictwa i zwalczania nielegalnego handlu drewnem* z dnia 10 października 2024 r. nr 4018-IX, https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/42658 (dostęp 19.10.2024).
[764] Dane Rady Najwyższej Ukrainy za okres od 01.01.2024 r. do 31.12.2024 r., https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/SearchAdvanced (dostęp 19.10.2024).
[765] W 2023 r. Rada Najwyższa Ukrainy przyjęła 11 ustaw i 2 uchwały na wniosek Komitetu ds. Integracji Ukrainy z UE. Więcej zob.: dane Rady Najwyższej Ukrainy, https://www.rada.gov.ua/news/news_kom/245226.html (dostęp 19.10.2024).
[766] Zob. kolejno: Ustawa Ukrainy *O zintegrowanym zapobieganiu i kontroli zanieczyszczeń przemysłowych* z dnia 16 lipca 2024 r. Nr 3855-IX, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3855-20#Text (dostęp 12.12.2024) oraz Ustawa Ukrainy *O zmianach w ustawie Ukrainy o Izbie Rachunkowej i niektórych innych aktach ustawodawczych Ukrainy* z dnia 30 października 2024 r. Nr 4042-IX, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4042-IX#Text (dostęp 12.12.2024).
[767] Ustawa Ukrainy *O budżecie państwa Ukrainy na 2025 r*. z dnia 19 listopada 2024 r. 2024 r. nr 4059-IX, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4059-IX#Text (dostęp 12.12.2024).
[767] Uchwała Rady Najwyższej Ukrainy *W sprawie powołania M.T. Solskiego na stanowisko ministra polityki rolnej i żywności Ukrainy* z dnia 24 marca 2022 r. nr 2166-IX, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2144-IX#Text (dostęp 12.12.2024).

W 2022 r. parlament dokonał szeregu zmian personalnych w składzie Gabinetu Ministrów, obejmujących m.in. stanowiska ministrów polityki rolnej, ochrony środowiska, polityki społecznej oraz infrastruktury[768]. Latem 2022 roku powołano także nowego Prokuratora Generalnego oraz Szefa Służby Bezpieczeństwa Ukrainy[769]. W październiku tego samego roku Rada Najwyższa zatwierdziła nowego Prezesa Narodowego Banku Ukrainy[770].

W 2023 r. parlament powołał nowych ministrów spraw wewnętrznych, przemysłu strategicznego oraz edukacji[771]. Szczególne znaczenie miała również zmiana na stanowisku Ministra Obrony Ukrainy[772], dokonana w warunkach trwających działań wojennych i zwiększonych oczekiwań społecznych wobec funkcjonowania sektora bezpieczeństwa. W 2024 r. proces zmian kadrowych był kontynuowany. We wrześniu, z inicjatywy Prezydenta Ukrainy[773], dokonano zmian na stanowiskach ministrów spraw zagranicznych, sprawiedliwości, ochrony środowiska oraz przemysłu strategicznego. Zlikwidowano

---

[768] Zob. kolejno: Uchwała Rady Najwyższej Ukrainy *W sprawie powołania M.T. Solskiego na stanowisko ministra polityki rolnej i żywności Ukrainy* z dnia 24 marca 2022 r. nr 2166-IX, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2144-IX#Text (dostęp 12.12.2024), Uchwała Rady Najwyższej Ukrainy *W sprawie powołania R.O. Striltsa na stanowisko Ministra Ochrony Środowiska i Zasobów Naturalnych Ukrainy* z dnia 14 kwietnia 2022 r nr. 2210-IX, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2210-20#Text (dostęp 12.12.2024), Uchwała Rady Najwyższej Ukrainy *W sprawie powołania O.I. Zholnovych na stanowisko Ministra Polityki Społecznej Ukrainy* z dnia 19 lipca 2022 r., nr 2423-IX, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2423-IX#Text (dostęp 12.12.2024) oraz Uchwała Rady Najwyższej Ukrainy *W sprawie powołania O.M. Kubrakowa na stanowisko wicepremiera ds. odbudowy Ukrainy - ministra rozwoju społeczności, terytoriów i infrastruktury Ukrainy* z dnia 1 grudnia 2022 r. nr 2817-IX, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2817-20#Text (dostęp 12.12.2024).

[769] Uchwała Rady Najwyższej Ukrainy *W sprawie wyrażenia zgody na powołanie A. Kostina na stanowisko Prokuratora Generalnego przez Prezydenta Ukrainy* z dnia 27 lipca 2022 r. nr 2440-IX, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2440-20 (dostęp 12.12.2024) oraz Dekret prezydenta Ukrainy *O tymczasowym pełniącym obowiązki szefa Służby Bezpieczeństwa Ukrainy* z dnia 18 lipca 2022 r. nr 504/2022, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/504/2022#Text (dostęp 12.12.2024).

[770] Uchwała Rady Najwyższej Ukrainy *W sprawie powołania A.G. Pysznogo na stanowisko prezesa Narodowego Banku Ukrainy* z dnia 7 października 2022 r. nr 2665-IX, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2665-IX#Text (dostęp 12.12.2024).

[771] Zob. kolejno: Uchwała Rady Najwyższej Ukrainy *O mianowaniu O. Kłymenki na stanowisko ministra spraw wewnętrznych Ukrainy* z dnia 7 lutego 2023 r. nr 2914-IX, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2914-IX#Text (dostęp 12.12.2024), Uchwała Rady Najwyższej Ukrainy O mianowaniu Kamyszyna O.M. na stanowisko ministra przemysłu strategicznego Ukrainy z dnia 21 marca 2023 r. nr 2987-IX, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2987-IX#Text (dostęp 12.12.2024) oraz Uchwała Rady Najwyższej Ukrainy *O powołaniu O.V. Lisovogo na stanowisko Ministra Edukacji i Nauki Ukrainy* z dnia 21 marca 2023 r. Nr 2988-IX, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2988-IX#Text (dostęp 12.12.2024).

[772] Uchwała Rady Najwyższej Ukrainy *W sprawie powołania R.E. Umerowa na stanowisko Ministra Obrony Ukrainy* z dnia 6 września 2023 r. nr 3376-IX, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3376-IX#Text (dostęp 12.12.2024).

[773] Według Wołodymyra Zełenskiego zmiany personalne w składzie rządu były podyktowane potrzebą „nowej energii" oraz zwiększenia efektywności działań państwa w kluczowych obszarach. Więcej zob.: wystąpienie Wołodymyra Zełenskiego dotyczące zmian w Gabinecie Ministrów Ukrainy *o zmianach kadrowych: Instytucje rządowe muszą działać jeszcze aktywniej niż dotychczas*, 5 września 2024 r., Ukrinform https://www.ukrinform.ua/rubric-polytics/3902611-zelenskij-pro-kadrovi-zmini-uradovi-institucii-maut-pracuvati-se-aktivnise-niz-ranise.html (dostęp 12.12.2024).

także Ministerstwo ds. Reintegracji Tymczasowo Okupowanych Terytoriów, a nowe kierownictwo objęło Ministerstwo Kultury oraz resort odpowiedzialny za młodzież i sport[774]. Przeprowadzone zmiany kadrowe miały na celu dostosowanie struktury administracji państwowej do wyzwań wynikających z wojny oraz zwiększenie skuteczności działania instytucji publicznych. Tym samym Rada Najwyższa zachowała zdolność do wykonywania funkcji kreatywnej, zapewniając ciągłość obsady najważniejszych stanowisk państwowych.

5.2.1.3 Funkcja kontrolna

W okresie od 24 lutego 2022 r. do 31 grudnia 2024 r. Rada Najwyższa Ukrainy kontynuowała wykonywanie funkcji kontrolnej pomimo ograniczeń wynikających z toczącej się wojny i obowiązywania stanu wojennego. Należy jednak zauważyć, że już przed rozpoczęciem pełnoskalowej agresji funkcja ta była uznawana za jeden z najsłabiej rozwiniętych elementów działalności ukraińskiego parlamentu[775].

Istotnym instrumentem kontroli parlamentarnej pozostawała działalność Rzecznika Praw Obywatelskich Ukrainy. W lipcu 2022 r. parlament powołał nowego Ombudsmana, który rozpoczął reformę instytucji i rozszerzył zakres jej aktywności. W analizowanym okresie systematycznie rosła liczba skarg dotyczących naruszeń praw człowieka: z 42 485 w 2022 r. do 95 796 w 2023 r. oraz 123 221 w 2024 roku[776]. Podobnie jak przed rozpoczęciem wojny instytucja Ombudsmana prowadziła wizyty monitorujące, przygotowywała rekomendacje dla organów państwowych oraz publikowała raporty dotyczące stanu przestrzegania praw człowieka[777]. Do jej najważniejszych zadań należały również działania związane z wymianą jeńców wojennych, powrotem deportowanych dzieci oraz współpracą z rodzinami osób przebywających w niewoli.

Pomimo aktywności Rzecznika Praw Obywatelskich parlamentarna kontrola nad rządem pozostawała ograniczona. Chociaż Rada Najwyższa formalnie uczestniczyła w procedurach powoływania i odwoływania członków rządu, faktyczny wpływ na najważniejsze decyzje kadrowe zachowywały Kancelaria Prezydenta Ukrainy oraz sam Prezydent Ukrainy. Jednym z podstawowych instrumentów kontroli parlamentarnej

[774] Więcej zob.: dane parlamentu Ukrainy, https://www.rada.gov.ua/print/253229.html (dostęp 12.12.2024).
[775] *Parlamentaryzm wojskowy: specyfika pracy Rady Najwyższej*…, op. cit., s.46-50.
[776] Więcej zob.: Roczne sprawozdania Rzecznika Praw Człowieka Parlamentu Ukrainy o wynikach jego pracy w analizowanym okresie, https://ombudsman.gov.ua/uk/shchorichni-ta-specialni-dopovidi (dostęp 16.04.2024).
[777] Ibidem.

pozostawała procedura „godziny pytań do rządu", jednak w warunkach wojny była ona realizowana nieregularnie. W 2022 r. odbyło się 10 takich posiedzeń, w 2023 r. jedynie 2, natomiast w 2024 r. 12[778]. Podczas tych spotkań członkowie rządu odpowiadali na pytania deputowanych dotyczące bezpieczeństwa państwa, gospodarki, mobilizacji, polityki energetycznej oraz sytuacji społecznej.

Parlament sprawował również kontrolę wewnętrzną poprzez procedury pozbawiania mandatów deputowanych naruszających prawo lub dopuszczających się przestępstw[779]. Istotną rolę odgrywała także Izba Rachunkowa, która monitorowała wydatkowanie środków publicznych i przedstawiała coroczne sprawozdania z realizacji budżetu państwa[780]. W 2024 r. instytucja ta została poddana reformie mającej zwiększyć efektywność kontroli finansów publicznych[781].

Funkcja kontrolna była realizowana również poprzez udział parlamentu w procedurach powoływania Prezesa oraz członków kierownictwa Narodowego Banku Ukrainy[782], przewodniczącego Komitetu Antymonopolowego Ukrainy oraz szefa Funduszu Mienia Państwowego[783]. W latach 2022–2024 funkcjonowały ponadto komisje parlamentarne oraz tymczasowe komisje śledcze i specjalne, których liczba wynosiła odpowiednio: 4 w 2022 r., 9 w 2023 r. oraz 9 w 2024 roku[784].

Podsumowując, funkcja kontrolna Rady Najwyższej była realizowana również w warunkach wojny, jednak jej zakres pozostawał ograniczony. Głównym przedmiotem

---

[778] Więcej zob.: dane Rady Najwyższej Ukrainy, https://www.rada.gov.ua/meeting/awt/84 (dostęp 12.12.2024).

[779] Przykładowo: Uchwała Rady Najwyższej Ukrainy *O przedterminowym wygaśnięciu uprawnień deputowanego ludowego Ukrainy O.M. Truchina* z dnia 23 lutego 2023 r. nr 2927-IX, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2927-20#Text (dostęp 12.12.2024).

[780] Dane Rady Najwyższej, https://rp.gov.ua/FinControl/FinReports/ (dostęp 17.04.2024).

[781] Ustawa Ukrainy *o zmianach w ustawie Ukrainy „O Izbie Rachunkowej" i niektórych innych aktach ustawodawczych Ukrainy* z dnia 30 października 2024 r. nr 4042-IX, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4042-20#Text (dostęp 12.12.2024).

[782] Jak już wspomniano w analizowanym okresie Rada Najwyższa Ukrainy przyjęła wszystkie Ustawy budżetowe (na 2023 r.; na 2024 r.; na 2025 r.), i zawsze w odpowiednim terminie. Zgodnie z obowiązującymi ustawodawstwem, ustawa o budżecie państwa Ukrainy ma być przyjęta od 15 września do 1 grudnia roku poprzedzającego rok planowany. W 2022 roku Parlament uchwalił Ustawę budżetową 3 listopada, w 2023 - 9 listopada, w 2024 – 19 listopada. Zob. też: Uchwała Rady Najwyższej Ukrainy *W sprawie powołania A.G. Pyshnogo*, …op. cit. oraz Uchwała Rady Najwyższej Ukrainy *W sprawie zmian w składzie Zarządu Narodowego Banku Ukrainy* z dnia 1 grudnia 2022 r. nr 2794-IX, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2794-IX#Text (dostęp 17.12.2024).

[783] Zob. Uchwała Rady Najwyższej Ukrainy *W sprawie mianowania P.O Kyrylenka na stanowisko szefa Komitetu Antymonopolowego* Ukrainy z dnia 16 lipca 2020 r. nr 801-IX, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3377-IX#Text dostęp 17.12.2024) oraz Uchwała Rady Najwyższej Ukrainy *O powołaniu W.S. Kowalia na stanowisko szefa Funduszu Mienia Państwowego Ukrainy* z dnia 21 listopada 2023 r. nr 3470-IX, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3470-IX (dostęp 17.04.2024).

[784] Dane Rady Najwyższej o tymczasowych komisjach Rady Najwyższej Ukrainy, które zaprzestały działalności, http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/site2/p_temp_komitis (dostęp 17.04.2024).

kontroli parlamentarnej były kwestie związane z prowadzeniem działań wojennych, bezpieczeństwem państwa, ochroną praw człowieka oraz wydatkowaniem środków publicznych przeznaczonych na cele obronne i humanitarne. Jednocześnie można zauważyć utrzymującą się przewagę ośrodka prezydenckiego nad parlamentem w procesie podejmowania najważniejszych decyzji politycznych i kadrowych.

Znaczenie Rady Najwyższej Ukrainy szczególnie wzrosło po rozpoczęciu pełnoskalowej agresji Federacji Rosyjskiej w 2022 r. Pomimo trwających działań wojennych parlament nie przerwał działalności, kontynuując proces ustawodawczy, zatwierdzając kolejne przedłużenia stanu wojennego i mobilizacji oraz przyjmując rozwiązania prawne niezbędne do funkcjonowania państwa w warunkach wojny. To właśnie zdolność parlamentu do nieprzerwanego wykonywania swoich konstytucyjnych funkcji stanowi jeden z przejawów zachowania ciągłości instytucjonalnej państwa ukraińskiego w czasie konfliktu zbrojnego.

5.2.2. Organy władzy wykonawczej po 24 lutego 2022 roku (24.02.2022 r. – 31.12.2024 r.)

W latach 2022–2024 organy władzy wykonawczej Ukrainy funkcjonowały w warunkach długotrwałej wojny oraz obowiązywania stanu wojennego. Sytuacja ta wpłynęła zarówno na zakres wykonywanych przez nie funkcji, jak i na praktykę zarządzania państwem. Wprowadzenie stanu wojennego przyczyniło się do dalszej centralizacji procesów decyzyjnych oraz zwiększenia znaczenia działań o charakterze kryzysowym i mobilizacyjnym.

Gabinet Ministrów Ukrainy, jako najwyższy organ władzy wykonawczej, koncentrował swoją działalność przede wszystkim na zarządzaniu kryzysowym oraz wykonywaniu ustaw i decyzji podejmowanych przez naczelne organy państwowe. Również ministerstwa i pozostałe centralne organy administracji publicznej dostosowały swoją działalność do wymogów funkcjonowania państwa w warunkach wojny, koncentrując się na realizacji zadań związanych z obronnością, bezpieczeństwem, pomocą humanitarną i utrzymaniem ciągłości usług publicznych. Istotną rolę w systemie zarządzania państwem odgrywały również lokalne organy administracji państwowej, które odpowiadały za wdrażanie polityki państwowej na poziomie regionalnym i lokalnym. Szczególne znaczenie miało to na terenach położonych w pobliżu stref działań wojennych oraz na obszarach wyzwalanych spod okupacji rosyjskiej.

Funkcjonowanie organów władzy wykonawczej w analizowanym okresie charakteryzowało się jednocześnie wzmocnieniem kompetencji wynikających ze stanu wojennego oraz utrzymaniem konstytucyjnych zasad odpowiedzialności politycznej rządu przed parlamentem. W praktyce prowadziło to do zwiększenia roli Prezydenta Ukrainy jako Zwierzchnika Sił Zbrojnych i głównego koordynatora działań państwa w warunkach wojny. Stan ten można uznać za przejaw dostosowania modelu parlamentarno-prezydenckiego do nadzwyczajnej sytuacji związanej z pełnoskalową agresją Federacji Rosyjskiej.

5.2.2.1 Prezydent Ukrainy (*Президент України*) po 24.02.2022 roku (24.02.2022 r. – 31.12.2024 r.)

Zakres kompetencji Prezydenta Ukrainy w warunkach stanu wojennego regulują zarówno przepisy Konstytucji Ukrainy, jak i ustawa Ukrainy „O reżimie prawnym stanu wojennego" z dnia 12 maja 2015 roku[785]. Akty te określają szczególną rolę głowy państwa w zakresie bezpieczeństwa narodowego, obrony państwa oraz koordynacji działalności organów władzy publicznej w warunkach nadzwyczajnego zagrożenia.

Analiza działalności Wołodymyra Zełenskiego w latach 2022–2024 wskazuje, że wykonywał on wszystkie konstytucyjne funkcje Prezydenta Ukrainy, odgrywając jednocześnie kluczową rolę w zapewnieniu ciągłości funkcjonowania państwa. W warunkach pełnoskalowej wojny prezydent stał się nie tylko najwyższym przedstawicielem państwa na arenie międzynarodowej, ale również symbolem oporu społeczeństwa ukraińskiego wobec agresji Federacji Rosyjskiej.

5.2.2.1.1 Funkcja reprezentacyjna

W okresie od 24 lutego 2022 r. do 31 grudnia 2024 r. Prezydent Ukrainy nieprzerwanie wykonywał funkcję reprezentacyjną, wykorzystując ją przede wszystkim do mobilizowania międzynarodowego wsparcia dla walczącej Ukrainy. Pomimo trwającej wojny Wołodymyr Zełenski odbył liczne wizyty zagraniczne. W 2022 r. odwiedził oficjalnie dwa państwa, w 2023 r. trzydzieści pięć państw, natomiast w 2024 r. czterdzieści

[785] Artykuł 11 został uzupełniony o część czwartą zgodnie z ustawą nr 2259-IX z dnia 12.05.2022, Ustawa Ukrainy *O reżimie prawnym stanu wojennego*…, op. cit.

dwa państwa[786]. Łącznie uczestniczył w ponad 145 spotkaniach z przywódcami państw oraz przedstawicielami organizacji międzynarodowych na terytorium Ukrainy[787].
W ramach realizacji funkcji reprezentacyjnej prezydent regularnie występował przed parlamentami państw sojuszniczych oraz na forum organizacji międzynarodowych, takich jak ONZ, Rada Europy czy NATO, zabiegając o wsparcie wojskowe, finansowe i humanitarne dla Ukrainy[788]. Szczególne znaczenie miały jego działania skierowane do przywódców Stanów Zjednoczonych, Niemiec, Wielkiej Brytanii i innych państw wspierających Ukrainę.

Aktywność dyplomatyczna prezydenta przyczyniła się do rozszerzania międzynarodowej koalicji wspierającej Ukrainę oraz do nałożenia kolejnych pakietów sankcji gospodarczych na Federację Rosyjską przez państwa Unii Europejskiej, Stany Zjednoczone i ich sojuszników[789]. Jednocześnie Ukraina otrzymała szerokie wsparcie wojskowe, finansowe i humanitarne od ponad czterdziestu państw oraz organizacji międzynarodowych[790]. W ramach swoich kompetencji prezydent przyjmował listy uwierzytelniające ambasadorów akredytowanych w Ukrainie[791], mianował przedstawicieli dyplomatycznych oraz inicjował zmiany kadrowe w kierownictwie Ministerstwa Spraw Zagranicznych Ukrainy[792]. Istotnym elementem funkcji reprezentacyjnej pozostawało również nadawanie najwyższych odznaczeń państwowych. W okresie od 24 lutego 2022 r. do 31

[786] Oficjalne dane o zagranicznych oficjalnych wizytach prezydenta Ukrainy https://www.president.gov.ua (dostęp 18.04.2024).
[787] Ibidem.
[788] Na podstawie analizy wystąpień prezydenta Ukrainy w analizowanym okresie, oficjalny portal Prezydenta Ukrainy https://www.president.gov.ua/news/speeches?date-from=24-02-2022&date-to=31-12-2024&_token=vPobgPdbDg5v60R4jcOrUNkkOeQrEKiPrnBgGPET (dostęp 11.12.2024).
[789] Warto odnotować, że 16 grudnia 2024 r. Unia Europejska przyjęła piętnasty pakiet sankcji wobec Federacji Rosyjskiej, którego celem było dalsze ograniczenie zdolności Rosji do prowadzenia wojny przeciwko Ukrainie. Więcej zob.: Więcej zob.: *Sankcje UE wobec Rosji,* dane Rady Unii Europejskiej, https://www.consilium.europa.eu/pl/policies/sanctions-against-russia/ (dostęp 11.12.2024). Ponadto 18 grudnia 2024 r. nałożono dodatkowe sankcje na podmioty zaangażowane w budowę gazociągu Nord Stream 2 oraz na nowych właścicieli statków objętych wcześniej ograniczeniami na podstawie ustawy PEESA. Sankcje zastosowano zgodnie z rozporządzeniem wykonawczym (E.O.) 14024 dotyczącym działań uznanych za szkodliwe dla bezpieczeństwa międzynarodowego i związanych z polityką Federacji Rosyjskiej. Więcej zob.: *Ukraine and Russia Sanctions*…, op. cit.
[790] Więcej zob.: C. Trebesch, *The Ukraine Support Tracker: Which countries help Ukraine and how?,* Kiel Working Paper, No. 2218, 2023, Kiel Institute for the World Economy, Kiel https://www.ifw-kiel.de/publications/the-ukraine-support-tracker-which-countries-help-ukraine- and-how-20852/ (dostęp 11.12.2024).
[791] Przykładowo: 23 grudnia 2024 r. prezydent W. Zełenski otrzymał listy uwierzytelniające od nowo mianowanych ambasadorów Chin, Arabii Saudyjskiej i Serbii w Ukrainie. Więcej zob.: https://www.president.gov.ua/photos/prezident-prijnyav-virchi-gramoti-vid-posliv-inozemnih-derzh-6753 (dostęp 20.12.2024).
[792] Więcej zob.: dane o odpowiednich dekretach prezydenta Ukrainy z oficjalnej strony internetowej prezydenta Ukrainy https://www.president.gov.ua/documents/decrees?s-num=&contain-rule=contains&s-text=про+призначення+&date-from=24-02-2022&date-to=31-12-2024&order=desc&_token=sG7zhk9ZvMegwPI0LoBsTzmg8xHuGK3kxMzpVDtw (dostęp 12.01.2025).

grudnia 2024 r. tytuł „Bohatera Ukrainy" został nadany przez prezydenta 501 obywatelom Ukrainy[793].

W pierwszych tygodniach wojny Wołodymyr Zełenski podejmował również próby bezpośrednich negocjacji z Federacją Rosyjską. Rozmowy prowadzone od lutego do końca marca 2022 r. nie przyniosły jednak oczekiwanych rezultatów. We wrześniu 2022 r. Ukraina oficjalnie zakończyła dialog polityczny z władzami rosyjskimi, a od tego momentu prezydent nie odbywał oficjalnych spotkań z przedstawicielami naczelnych organów władzy Federacji Rosyjskiej[794]. Istotnym elementem działalności międzynarodowej Prezydenta Ukrainy było również przedstawienie ukraińskiego planu pokojowego, zakładającego m.in. przywrócenie integralności terytorialnej Ukrainy w granicach z 1991 r., powrót deportowanych obywateli oraz stworzenie systemu gwarancji bezpieczeństwa[795]. Inicjatywa ta uzyskała poparcie państw grupy G7 oraz uczestników Światowego Szczytu Pokoju, choć nie została zaakceptowana przez Federację Rosyjską[796].

W analizowanym okresie prezydent konsekwentnie realizował również strategiczny kierunek polityki zagranicznej Ukrainy związany z integracją europejską i euroatlantycką. W 2022 r. Ukraina złożyła formalny wniosek o członkostwo w Unii Europejskiej. Już 23 czerwca 2022 r. uzyskała status państwa kandydującego do UE[797] , a w latach

---

[793] Więcej zob.: dane o dekretach prezydenta Ukrainy https://www.president.gov.ua/documents/decrees (dostęp 18.04.2024).

[794] Dekret Prezydenta Ukrainy *W sprawie decyzji Rady Bezpieczeństwa Narodowego i Obrony Ukrainy z dnia 30 września 2022 r. nr 679/2022 „W sprawie działań Ukrainy w odpowiedzi na próbę aneksji terytoriów naszego państwa przez Federację Rosyjską w celu zagwarantowania bezpieczeństwa obszaru euroatlantyckiego, Ukrainy i przywrócenia jej integralności terytorialnej"* z dnia 30 września 2022 r., https://www.president.gov.ua/documents/6792022-44249 (dostęp 18.04.2024). Warto dodać, iż 22 lutego 2022 r. Trójstronna Grupa Kontaktowa faktycznie przestała istnieć wraz z wycofaniem się Rosji z porozumień mińskich. Więcej zob.: *Władimir Putin odpowiedział na pytania dziennikarzy*, wywiad prasowy z Władimirem Putinem, 22 lutego 2022 r., oficjalny portal Prezydenta Rosji http://kremlin.ru/events/president/news/67838 (dostęp 18.04.2024). Zob. też: Dekret Prezydenta Ukrainy *O unieważnieniu niektórych aktów Prezydenta Ukrainy* z dnia 1 września 2022 r. nr 621/2022, https://www.president.gov.ua/documents/6212022-43789 (dostęp 18.04.2024).

[795] Szczegółowa treść 10-punktowej „*Formuły pokojowej*" została upubliczniona przez prezydenta Ukrainy W. Zełenskiego 15 listopada 2022 r. podczas szczytu przywódców G20 na Bali w Indonezji. Więcej zob.: *Ukraine's Peace Formula Philosophy*, formuła pokoju prezydenta Zełenskiego, https://www.president.gov.ua/storage/j-files-storage/01/19/53/32af8d644e6cae41791548fc82ae2d8e_1691483767.pdf (dostęp 18.04.2024).

[796] Więcej zob.: *Szczyt Pokojowy dla Ukrainy: Wspólny komunikat w sprawie fundamentów pokoju*, z dnia 16 czerwca 2024 r. https://www.eda.admin.ch/eda/en/fdfa/fdfa/aktuell/dossiers/konferenz-zum-frieden-ukraine/Summit-on-Peace-in-ukraine-joint-communique-on-a-peace-framework.html (dostęp 18.04.2024).

[797] Należy zaznaczyć, że poparcie dla przystąpienia do UE w Ukrainie wśród społeczeństwa ukraińskiego wzrosło do 91%. Więcej zob.: *Siódme ogólnokrajowe badanie: Ukraina w warunkach wojny (30-31 marca 2022 r.)*, raport Rating group, 5 kwietnia 2022 r., https://ratinggroup.ua/research/ukraine/sedmoy_obschenacionalnyy_opros_ukraina_v_usloviyah_voyny_30-31_marta_2022.html (dostęp 10.01.2025). Zob. też: *Wołodymyr Zełenski podpisał wniosek o członkostwo Ukrainy w Unii Europejskiej,* wiadomość z 28 lutego 2022 r., https://www.president.gov.ua/news/volodimir-zelenskij-pidpisav-zayavku-na-chlenstvo-ukrayini-

2022–2023 wdrożyła siedem kluczowych zaleceń Komisji Europejskiej dotyczących reform instytucjonalnych[798]. W rezultacie w 2024 r. rozpoczęto formalne negocjacje akcesyjne pomiędzy Ukrainą a Unią Europejską[799], co należy uznać za jedno z największych osiągnięć ukraińskiej polityki zagranicznej w analizowanym okresie.

5.2.2.1.2 Funkcja arbitrażowa

W latach 2022–2024 Prezydent Ukrainy Wołodymyr Zełenski aktywnie wykonywał funkcję arbitrażową, wykorzystując przysługujące mu kompetencje do koordynowania działalności najważniejszych organów państwowych oraz zapewnienia sprawnego funkcjonowania systemu władzy w warunkach wojny. Inicjatywy ustawodawcze prezydenta cieszyły się zazwyczaj szerokim poparciem parlamentu i rządu[800]. Znaczna część zgłaszanych projektów ustaw dotyczyła kwestii bezpieczeństwa państwa, obronności, mobilizacji oraz funkcjonowania stanu wojennego[801].

Prezydent wywierał również istotny wpływ na politykę kadrową państwa, szczególnie w sektorze bezpieczeństwa i obrony. W analizowanym okresie aktywnie korzystał z prawa weta oraz możliwości czasowego wstrzymywania podpisania ustaw. W 2022 r. skorzystał z tego uprawnienia 12 razy, w 2023 r. 10 razy, a w 2024 r. 7 razy[802].

Istotnym instrumentem realizacji funkcji arbitrażowej pozostawała Rada Bezpieczeństwa Narodowego i Obrony Ukrainy, której przewodniczył prezydent. Działalność tego organu koncentrowała się przede wszystkim na przeciwdziałaniu wpływom Federacji Rosyjskiej, nakładaniu sankcji na osoby fizyczne, przedsiębiorstwa i organizacje powiązane z państwem agresorem oraz ograniczaniu działalności podmiotów uznawanych za zagrożenie dla bezpieczeństwa narodowego Ukrainy, w tym niektórych partii politycznych i organizacji religijnych związanych z Rosyjską Cerkwią Prawosławną[803]. W

u-73249 (dostęp 10.01.2025) oraz *Ukraine*, official data from the Council of the European Union, https://www.consilium.europa.eu/pl/policies/ukraine/#candidate (dostęp 10.01.2025).

[798] *Ukraine Report 2023*, European Commission report, 8 November 2023, https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/ukraine-report-2023_en (dostęp 18.04.2024).

[799] *EU opens accession negotiations with Ukraine,* Komunikat prasowy Rady Europejskiej, 25 czerwca 2024 r., https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2024/06/25/eu-opens-accession-negotiations-with-ukraine/ (dostęp 18.04.2024).

[800] Na postawie analizy danych Rady Najwyższej Ukrainy o przyjętych ustawach za okres od 24.02.2022 r. do 31.12.2024 r., https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/searchResultsAdvanced (dostęp 12.01.2025).

[801] Ibidem.

[802] Ibidem.

[803] W ciągu niespełna 3 lat trwania wojny wprowadzono 54 dekrety prezydenckie wdrażające decyzje Rady Bezpieczeństwa Narodowego i Obrony Ukrainy w sprawie stosowania sankcji. Do początku 2025 roku ukraińskie sankcje zostały nałożone na 9 881 osób fizycznych i 6 492 podmioty prawne. Obowiązują również odrębne decyzje w sprawie sankcji sektorowych. Por. *Sankcje wobec Federacji Rosyjskiej*, 22 maja 2025 r., oficjalny portal Ministerstwa Spraw Zagranicznych Ukrainy https://mfa.gov.ua/protidiya-agresiyi-

odpowiedzi na ujawniane przypadki nadużyć i korupcji w czasie wojny prezydent inicjował również działania naprawcze. Dotyczyły one m.in. zmian personalnych w wojskowych centrach rekrutacyjnych, administracji publicznej oraz cyfryzacji procedur związanych z wojskowymi komisjami lekarskimi. Zarządzono również kontrolę orzeczeń o niepełnosprawności wydanych po 24 lutego 2022 roku[804].

Jako Zwierzchnik Sił Zbrojnych Ukrainy Wołodymyr Zełenski utworzył Sztab Naczelnego Wodza[805], ogłosił zerwanie stosunków dyplomatycznych z Federacją Rosyjską oraz koordynował współpracę pomiędzy wojskiem, rządem i partnerami międzynarodowymi[806]. W 2024 r. zainicjował także zmiany kadrowe w kierownictwie Sił Zbrojnych Ukrainy[807]. W analizowanym okresie ponad dwadzieścia razy odwiedzał linię frontu[808] , uczestniczył w działaniach dotyczących wymiany jeńców wojennych oraz prowadził rozmowy z przywódcami innych państw, w tym Turcji, dotyczące kwestii bezpieczeństwa i procesu pokojowego[809].

---

rf/sankciyi-proti-rf (dostęp 11.12.2024). Por. decyzje Prezydenta jako głowy Rady Bezpieczeństwa Narodowego i Obrony Ukrainy za okres 24.02.2022-31.12.2024, https://www.rnbo.gov.ua/ua/Ukazy/?ACT=line&LNG=1&CATS=18&DTF=2022-02-24&DTT=2024-12-31&S= (dostęp 11.12.2024).

[804] Ibidem.

[805] Dekret Prezydenta Ukrainy *O utworzeniu Kwatery Głównej Naczelnego Dowódcy* z dnia 24 lutego 2022 r. nr 72/2022, https://www.president.gov.ua/documents/7332019-29869 (dostęp 12.01.2025).

[806] Więcej zob.: *Ukraina zerwała stosunki dyplomatyczne z Rosją, która podstępnie ją zaatakowała; nasz kraj będzie się bronił i nie odda swojej wolności – Wołodymyr Zełenski,* wiadomość (z powołaniem na słowa prezydenta), 24 lutego 2022 r., https://www.president.gov.ua/news/ukrayina-rozirvala-diplomatichni-vidnosini-z-rosiyeyu-yaka-p-73133 (dostęp 12.01.2025). Zob. też dane o działalności prezydenta Ukrainy, https://www.president.gov.ua/search?query=ставка&section=news&date-from=24-02-2022&date-to=31-12-2024&_token=hbuJxZ0KdIPQxqoTqrr2FWZMr4rAHhwhenaYpVAf (dostęp 12.01.2025).

[807] Według doniesień prasowych, zainicjował zmiany kadrowe wynikały z konfliktu politycznego między prezydentem Ukrainy a Naczelnym Dowódcą Sił Zbrojnych Ukrainy, generałem W. Załużnym i odmiennych poglądów na sytuację na froncie rosyjsko-ukraińskim. Więcej zob. o zmianach: Dekret Prezydenta Ukrainy *O powołaniu O. Syrskiego na stanowisko Naczelnego Dowódcy Sił Zbrojnych Ukrainy* z dnia 8 lutego 2024 r. nr 60/2024, https://www.president.gov.ua/documents/662024-49713 (dostęp 12.01.2025). Dekret Prezydenta Ukrainy *O mianowaniu A. Bargylevycha na stanowisko Szefa Sztabu Generalnego Sił Zbrojnych Ukrainy* z dnia 9 lutego 2024 r. nr 66/2024, https://www.president.gov.ua/documents/662024-49713 (dostęp 12.01.2025). Dekrety prezydenckie nr 69-72 zmieniające dowódców Sił Połączonych, Wojsk Obrony Terytorialnej, Sił Powietrzno-Szturmowych oraz zatwierdzające nowego dowódcę Wojsk Lądowych, https://www.president.gov.ua/documents/decrees?date-from=14-01-2024&date-to=14-01-2025&page=33 (dostęp 12.01.2025).

[808] W pierwszym roku pełnoskalowej wojny Wołodymyr Zełenski wielokrotnie odwiedzał linię frontu, m.in. w obwodach charkowskim, donieckim, ługańskim, zaporoskim, mikołajowskim i dniepropetrowskim. Szczególne znaczenie miała jego wizyta w Bachmucie w grudniu 2022 r., podczas jednej z najcięższych bitew wojny. Więcej zob.: oficjalny portal Prezydenta Ukrainy, https://www.president.gov.ua/photos/working-visits (dostęp 12.01.2025).

[809] Przykładem aktywności dyplomatycznej Prezydenta Ukrainy było trójstronne spotkanie we Lwowie 18 sierpnia 2022 r. z Prezydentem Turcji Recepem Tayyipem Erdoğanem oraz Sekretarzem Generalnym ONZ António Guterresem, poświęcone kwestii wymiany jeńców wojennych oraz przymusowych deportacji obywateli Ukrainy. Więcej zob.: oficjalny portal Prezydenta Ukrainy, komunikat z 18.08.2022 r. https://www.president.gov.ua/news/glava-ukrayinskoyi-derzhavi-prezident-turechchini-ta-general-77145 (dostęp 12.01.2025). Z kolei Ambasador Ukrainy w Turcji Wasyl Bodnar podczas wywiadu prasowego

W celu usprawnienia zarządzania państwem w warunkach wojny prezydent utworzył 184 administracje wojskowe[810]. Jednocześnie warto odnotować, że w latach 2022–2023 nie dokonywano nominacji nowych sędziów, a procedura ich powoływania została wznowiona dopiero w 2024 roku[811] .

Prezydent wykonywał również funkcję arbitrażową poprzez powoływanie i odwoływanie wysokich urzędników państwowych, w tym Prokuratora Generalnego Ukrainy (za zgodą parlamentu) oraz kierowników regionalnych i rejonowych administracji państwowych. W latach 2022–2024 powołał 279 szefów administracji państwowych i odwołał 88[812]. Część decyzji kadrowych była bezpośrednio związana z ujawnionymi przypadkami korupcji. Przykładowo w 2023 r. zdymisjonowano pięciu szefów administracji obwodowych oraz zastępcę szefa Biura Prezydenta[813]. Z inicjatywy prezydenta odwołano również wiceministra infrastruktury, zatrzymanego pod zarzutem przyjęcia korzyści majątkowej, a także jednego z wiceministrów obrony w związku z nieprawidłowościami przy zakupach żywności dla wojska[814]. Podejmowane działania kadrowe były prezentowane jako element walki z korupcją i miały istotne znaczenie zarówno dla opinii publicznej w Ukrainie, jak i dla partnerów międzynarodowych wspierających państwo

zaznaczył, że Turcja pozostaje aktywnym pośrednikiem i mediatorem w dialogu między Ukrainą a Rosją. Więcej zob.: *Bajraktary, bezpieczeństwo na Morzu Czarnym i sankcje wobec Rosji. Wywiad z ambasadorem Wasylem Bodnarem* (transmisja), 16 września 2024 r., YouTube https://www.youtube.com/watch?v=kDq3Jhfowv8 (dostęp 12.01.2025).

[810] Więcej zob.: W. Maksimowa, *Ile administracji wojskowych utworzono w Ukrainie w okresie obowiązywania stanu wojennego?*, wyniki badań ruchu „Chesno", 26 grudnia 2023 r., https://www.chesno.org/post/5824/ (dostęp 12.01.2025).

[811] Więcej zob. na oficjalnej stronie prezydenta Ukrainy: https://www.president.gov.ua/documents/decrees?s-num=&contain-rule=contains&s-text=Про+призначення+судді&date-from=24-02-2022&date-to=31-12-2023&order=desc&_token=lPc18kMXC4tFGPYJTsYFQcrYlv2d9qgk3qH5pxEw (dostęp 12.01.2025) oraz https://www.president.gov.ua/documents/decrees?s-num=&contain-rule=contains&s-text=Про+призначення+судді&date-from=01-01-2024&date-to=31-12-2024&order=desc&_token=lPc18kMXC4tFGPYJTsYFQcrYlv2d9qgk3qH5pxEw&page=4 (dostęp 12.01.2025).

[812] Więcej zob. na oficjalnej stronie prezydenta Ukrainy: https://www.president.gov.ua/documents/instructions?s-num=&contain-rule=contains&s-text=Про+призначення+&date-from=24-02-2022&date-to=31-12-2024&order=desc&_token=1crrc0Yve1aRcq2OgmWuuDCXyyc3qYjDyTrxBL8S&page=1 (dostęp 12.01.2025).

[813] Zob. Odpowiednie dekrety prezydenckie nr 37-41/2023 z dnia 24 stycznia 2023 r., https://www.president.gov.ua/documents/decrees?s-num=&contain-rule=contains&s-text=&date-from=24-01-2023&date-to=24-01-2023&order=desc&_token=xuo2x9SGymbdWexS7gRPbJan2D5V9Brb8I951q9i (dostęp 12.01.2025) oraz Dekret Prezydenta Ukrainy *O odwołaniu K. Tymoszenko ze stanowiska zastępcy szefa Kancelarii* Prezydenta Ukrainy z dnia 23 stycznia 2023 r. nr 28/2023, https://www.president.gov.ua/documents/282023-45621 (dostęp 12.01.2025).

[814] Zob. Rozporządzenie Gabinetu Ministrów Ukrainy *O odwołaniu W. Lozynskiego ze stanowiska wiceministra rozwoju społeczności, terytoriów i infrastruktury Ukrainy* z dnia 22 stycznia 2023 r. nr 43-r, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/58-2023-p#Text (dostęp 12.01.2025) oraz Rozporządzenie Gabinetu Ministrów Ukrainy *O zwolnieniu W. Szapowalowa ze stanowiska wiceministra obrony Ukrainy* z dnia 24 stycznia 2023 r. nr 58-p, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/43-2023-p#Text (dostęp 12.01.2025).

ukraińskie[815]. Jednocześnie można zauważyć wyraźne zwiększenie znaczenia ośrodka prezydenckiego w systemie politycznym Ukrainy. Było to w dużej mierze konsekwencją obowiązywania stanu wojennego, który przyznał głowie państwa szerokie kompetencje w zakresie bezpieczeństwa i obrony. W efekcie doszło do wyraźnej koncentracji wpływu politycznego wokół Prezydenta Ukrainy oraz Kancelarii Prezydenta, które odgrywały kluczową rolę w procesie podejmowania najważniejszych decyzji państwowych[816].

5.2.2.1.3 Funkcja wykonawcza

W okresie od 24 lutego 2022 r. do 31 grudnia 2024 r. Prezydent Ukrainy wykonywał konstytucyjną funkcję wykonawczą, wyznaczając główne kierunki działalności organów państwowych w warunkach pełnoskalowej wojny. Od początku agresji Federacji Rosyjskiej Wołodymyr Zełenski formułował zadania dla rządu, parlamentu, Sił Zbrojnych Ukrainy oraz organów bezpieczeństwa, koncentrując się przede wszystkim na zapewnieniu obrony i bezpieczeństwa państwa[817] .

W wyniku działań wojennych realizacja programu „Wielkie Budownictwo" została wstrzymana w 2022 r. Jednak już w latach 2023–2024 powrócono do części jego założeń, realizując projekty związane z odbudową infrastruktury zniszczonej w wyniku wojny oraz budową nowych obiektów publicznych[818]. Program ten nadal był przedmiotem

[815] Działania władzy Ukrainy w walce z korupcją zostały dostrzeżone za granicą. „Nie komentujemy toczących się dochodzeń karnych, ale z zadowoleniem przyjmujemy fakt, że ukraińskie władze poważnie podchodzą do tych kwestii" - powiedziała rzeczniczka Komisji Europejskiej Ana Pisonero podczas briefingu w Brukseli w dniu 24 stycznia 2023 roku. Więcej zob.: K. Polska, *UE z zadowoleniem przyjmuje dochodzenie w sprawie korupcji na Ukrainie*, 24 stycznia 2023 r., Deutsche Welle https://www.dw.com/uk/es-vitae-rozsliduvanna-korupcii-v-ukraini/a-64501197 (dostęp 12.01.2025).
[816] M. Jędrysiak, *Zełenski, Jermak i wojenny mechanizm …, op. cit.*
[817] Przykładowo: Dekret Prezydenta Ukrainy *W sprawie pilnych środków w celu zjednoczenia wysiłków na rzecz wsparcia Ukrainy* z dnia 17 maja 2022 r., nr 344/2022, https://www.president.gov.ua/documents/3442022-42561 (dostęp 14.01.2025); Dekret Prezydenta Ukrainy *W sprawie niektórych środków mających na celu przygotowanie procesu negocjacji w sprawie przystąpienia Ukrainy do Unii Europejskiej* z dnia 8 listopada 2023 r. nr 744/2023, https://www.president.gov.ua/documents/7442023-48833 (dostęp 14.01.2025); Dekret Prezydenta Ukrainy *O pilnych środkach wsparcia weteranów wojennych, członków ich rodzin, członków rodzin zmarłych weteranów wojennych, członków rodzin zmarłych obrońców Ukrainy* z dnia 22 sierpnia 2024 r., nr 344/2024, https://www.president.gov.ua/documents/5122024-51669 (dostęp 14.01.2025). Zob. też: dane za okres od 24.02.2022 r. do 01.01.2025 r. z oficjalnego portalu Prezydenta Ukrainy https://www.president.gov.ua/documents/decrees (dostęp 14.01.2025) oraz dane za okres od 24.02.2022 r. do 01.01.2025 r. https://www.president.gov.ua/documents/decrees (dostęp 14.01.2025).
[818] Uchwała Gabinetu Ministrów Ukrainy *W sprawie zmian do uchwały Gabinetu Ministrów Ukrainy z dnia 21 marca 2018 r. nr 382* z dnia 21 marca 2023 r. nr 254, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254-2023-п#Text (dostęp 12.01.2025); Uchwała Gabinetu Ministrów Ukrainy *W sprawie niektórych kwestii wykorzystania salda środków określonych w art. 36 ust. 2 ustawy Ukrainy „O budżecie państwa Ukrainy na 2024 r."* z dnia 23 lutego 2024 r. nr 199, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/199-2024-п#Text (dostęp 12.01.2025).

krytyki ze strony części opinii publicznej i mediów, które podnosiły zarzuty dotyczące nieprzejrzystości wydatkowania środków publicznych[819] .

Jednym z najważniejszych przedsięwzięć zainicjowanych przez prezydenta było utworzenie w 2022 r. Narodowej Rady Odbudowy Ukrainy[820], odpowiedzialnej za przygotowanie powojennego Narodowego Planu Odbudowy. Dokument ten obejmował programy odbudowy infrastruktury, reform gospodarczych oraz zmian legislacyjnych i został zaprezentowany podczas międzynarodowej konferencji w Lugano w lipcu 2022 roku[821]. W tym samym roku Wołodymyr Zełenski zaproponował również, aby poszczególne państwa partnerskie objęły patronatem wybrane regiony Ukrainy dotknięte skutkami wojny[822]. Inicjatywa ta uzyskała poparcie około trzydziestu państw[823].

W kolejnych latach działania związane z odbudową państwa były kontynuowane. W 2023 r. uruchomiono pilotażowe projekty odbudowy sześciu miejscowości szczególnie dotkniętych wojną[824], a prezydent regularnie monitorował przebieg prac rekonstrukcyjnych. W październiku 2024 r. Wołodymyr Zełenski przedstawił tzw. Plan Zwycięstwa Ukrainy, obejmujący pięć głównych punktów oraz trzy niejawne załączniki. W założeniu miał on stanowić podstawę dalszej strategii politycznej i wojskowej Ukrainy wobec Federacji Rosyjskiej[825]. Z kolei w grudniu 2024 r. prezydent zainicjował program jednorazowego wsparcia finansowego dla obywateli w wysokości 1000 UAH na osobę,

---

[819] M. Orliak, *NABU kontynuuje dochodzenie w sprawie korupcji przy „Wielkiej Budowie", w szeregu spraw trwają ekspertyzy,* z powołaniem na oświadczenie dyrektor Narodowego Biura Antykorupcyjnego Ukrainy Semena Kryvonosa, 16 sierpnia 2023 r., Cenzornet https://censor.net/n3437767 (dostęp 14.01.2025).

[819] Dekret Prezydenta Ukrainy *W sprawie Narodowej Rady Odbudowy Ukrainy ze skutków wojny* z dnia 21 kwietnia 2022 r. nr 266/2022, https://www.president.gov.ua/documents/2662022-42225 (dostęp 14.01.2025).

[820] Ibidem. W sumie plan odbudowy obejmuje 850 projektów, a ich realizacja wymaga finansowania w wysokości około 750 miliardów dolarów. Więcej zob. na rządowym portalu *Recovery.ua* https://recovery.gov.ua (dostęp 14.01.2025).

[821] Więcej zob. na temat na oficjalnej stronie Międzynarodowej konferencji poświęconej odbudowie Ukrainy (URC 2022) w Lugano *Ukraine Recovery Conference 2022*: https://ua.urc-international.com/past-conferences/urc22/ukraine-recovery-conference-2022-mizhnarodna-konferenciya-z-pitan-vidnovlennya-ukrayini (dostęp 14.01.2025).

[822] Więcej zob.: *Wystąpienie prezydenta Ukrainy Wołodymyra Zełenskiego na Światowym Forum Ekonomicznym w Davos* z dnia 23 maja 2022 r., transmisja, YouTube https://www.youtube.com/watch?v=rb5Ex6yB5r4 (dostęp 14.01.2025).

[823] Więcej zob.: O. Wysokolian, *Odbudowa Ukrainy: jak będą wyglądały odnowione ukraińskie miasta po wojnie*, 25 lutego 2024 r., Radio Swoboda https://www.radiosvoboda.org/a/vidbudova-ukrayiny-proyekty-vidnovleni-mista-pislya-viyny/32819772.html dostęp 14.01.2025).

[824] Dane z oficjalnej strony internetowej prezydenta Ukrainy https://www.president.gov.ua/search?query=+ознайомився+з+перебігом+відновлення&section=news&date-from=24-02-2022&date-to=01-01-2025&_token=QjvG6LwFqS9MjiIQkIySNvpIoyT6qYZbbQ2ppO24 (dostęp 14.01.2025).

[825] Więcej zob.: *Plan zwycięstwa składa się z pięciu punktów i trzech tajnych załączników,* wiadomość dot. Planu Zwycięstwa Ukrainy, 16 października 2024 r., https://www.president.gov.ua/news/plan-peremogi-skladayetsya-z-pyati-punktiv-i-troh-tayemnih-d-93857 (dostęp 15.01.2025).

argumentując go potrzebą pomocy społeczeństwu w okresie zimowym[826]. Rozwiązanie to spotkało się jednak z krytyką części środowisk politycznych i eksperckich, które uznawały je za działanie o charakterze populistycznym[827]. W ramach realizacji funkcji wykonawczej prezydent zwracał się również do obywateli i parlamentu, przedstawiając ocenę sytuacji państwa oraz kierunki dalszych działań. W analizowanym okresie wygłosił dwa coroczne orędzia do Rady Najwyższej Ukrainy: 28 grudnia 2022 r. oraz 19 listopada 2024 roku[828].

Przedstawione działania wskazują, że w warunkach wojny funkcja wykonawcza Prezydenta Ukrainy wykraczała poza tradycyjne kompetencje głowy państwa i obejmowała również koordynację procesów odbudowy, mobilizację zasobów państwowych oraz wyznaczanie strategicznych kierunków rozwoju Ukrainy w warunkach długotrwałego konfliktu zbrojnego.

5.2.2.2 Rząd Ukrainy (*Кабінет Міністрів України*) na czele z premierem po 24 lutego 2022 roku (24.02.2022 r. – 31.12.2024 r.)

Funkcjonowanie Gabinetu Ministrów Ukrainy pod przewodnictwem Denysa Szmyhala w okresie od 24 lutego 2022 r. do 31 grudnia 2024 r. było zdominowane przez konieczność reagowania na skutki pełnoskalowej agresji Federacji Rosyjskiej. Działalność rządu koncentrowała się przede wszystkim na zapewnieniu ciągłości funkcjonowania państwa, utrzymaniu stabilności gospodarczej i społecznej oraz realizacji zadań związanych z obroną kraju.

---

[826] Więcej zob.: *Uruchomiono program „Zimowa pomoc": jak otrzymać 1000 UAH pomocy w „Diji"*, wiadomość rządowa, 1 grudnia 2024 r., portal rządowy *Dija* https://diia.gov.ua/news/zapustyly-prohramu-zymova-iepidtrymka-iak-otrymaty-1-000-hryven-dopomohy-v-dii (dostęp 15.01.2025).

[827] Więcej zob.: K. Żyrij, *„Tysiąc Zełenskiego" numer dwa: święto populizmu czy potężne wsparcie*, 30 października 2024 r., UNIAN https://www.unian.ua/economics/finance/tisyacha-zelenskogo-nomer-dva-svyato-populizmu-chi-potuzhna-pidtrimka-12804672.html (dostęp 15.01.2025).

[828] W orędziu z 28 grudnia 2022 r. Wołodymyr Zełenski skoncentrował się na kwestiach obronności, rozwoju przemysłu zbrojeniowego, powojennej odbudowy państwa oraz wsparcia dla uchodźców i weteranów. Przemówienie opublikowane po jego wygłoszeniu, bez transmisji na żywo. Zob. *Wystąpienie prezydenta Ukrainy W. Zełenskiego przed Radą Najwyższą w sprawie wewnętrznej i zewnętrznej sytuacji Ukrainy* z dnia 28 grudnia 2022 r. https://www.president.gov.ua/news/vistup-prezidenta-zi-shorichnim-poslannyam-do-verhovnoyi-rad-80113 (dostęp 15.01.2025). Z kolei w orędziu z 19 listopada 2024 r. prezydent przedstawił tzw. Plan Odporności Ukrainy, ukierunkowany na wzmacnianie zdolności państwa i społeczeństwa w warunkach wojny. Podkreślono, że dokument będzie rozwijany przy udziale społeczeństwa obywatelskiego, środowisk eksperckich, biznesu i organizacji społecznych. Zob. *Wystąpienie prezydenta Ukrainy W. Zełenskiego przed Radą Najwyższą w sprawie wewnętrznej i zewnętrznej sytuacji Ukrainy* z dnia 19 listopada 2024 r. https://www.president.gov.ua/news/mi-mayemo-ne-dopustiti-shob-htos-u-sviti-zasumnivavsya-u-sti-94497 (dostęp 15.01.2025).

W warunkach obowiązywania stanu wojennego Gabinet Ministrów uzyskał dodatkowe kompetencje umożliwiające sprawniejsze zarządzanie kryzysowe. Jednocześnie odpowiadał za wdrażanie decyzji naczelnych organów państwowych, koordynację działalności ministerstw oraz współpracę z partnerami zagranicznymi w zakresie pomocy finansowej, wojskowej i humanitarnej.

W rezultacie działalność rządu w analizowanym okresie była podporządkowana przede wszystkim zapewnieniu odporności państwa i społeczeństwa na skutki wojny, co stanowiło podstawowy warunek zachowania ciągłości funkcjonowania Ukrainy jako suwerennego państwa.

5.2.2.2.1 Funkcja wykonawcza

W latach 2022–2024 Premier Ukrainy Denys Szmyhal oraz kierowany przez niego Gabinet Ministrów realizowali funkcję wykonawczą przede wszystkim w warunkach pełnoskalowej wojny. Działalność rządu koncentrowała się na wykonywaniu ustaw, wdrażaniu decyzji naczelnych organów państwowych oraz minimalizowaniu skutków wojny dla społeczeństwa i gospodarki. W tym okresie Denys Szmyhal odgrywał istotną rolę w bieżącym zarządzaniu państwem i koordynowaniu działalności administracji publicznej.

Po rozpoczęciu rosyjskiej agresji premier podjął działania mające na celu zapewnienie bezpieczeństwa państwa, wsparcie ludności cywilnej oraz utrzymanie funkcjonowania gospodarki[829]. W przeciwieństwie do wielu przywódców państw zagrożonych wojną Szmyhal pozostał w Kijowie, nieprzerwanie kierując pracami rządu przez cały analizowany okres[830]. Z inicjatywy Gabinetu Ministrów budżet państwa został podporządkowany potrzebom obronnym, zapewniono funkcjonowanie infrastruktury krytycznej oraz skoordynowano działania administracji z Siłami Zbrojnymi Ukrainy i organami

[829] 24 lutego 2022 r. Gabinet Ministrów Ukrainy przyjął plan działań na okres stanu wojennego oraz nadzwyczajne rozwiązania organizacyjne mające zapewnić ciągłość funkcjonowania administracji państwowej i koordynację działań z dowództwem wojskowym. Zob. szerzej: Rozporządzenie Gabinetu Ministrów Ukrainy *W sprawie wprowadzenia i zapewnienia realizacji środków reżimu prawnego stanu wojennego w Ukrainie* z dnia 24 lutego 2022 r. nr 181-r, op. cit. Tego samego dnia rząd zatwierdził również zasady funkcjonowania jednolitego państwowego systemu ochrony ludności w warunkach stanu wojennego, obejmujące m.in. procedury ewakuacji ludności z terenów zagrożonych działaniami wojennymi. Zob. Rozporządzenie Gabinetu Ministrów Ukrainy *W sprawie organizacji funkcjonowania jednolitego państwowego systemu ochrony ludności w stanie wojennym* z dnia 24 lutego 2022 r. nr 179-r, op. cit.

[830] 25 lutego 2022 r. Wołodymyr Zełenski opublikował nagranie z przedstawicielami najwyższych władz państwowych, potwierdzając pozostanie kierownictwa państwa w Kijowie i zachowanie ciągłości władzy mimo rosyjskiej agresji. Więcej zob.: *„Jesteśmy tutaj. Jesteśmy w Kijowie. Bronimy Ukrainy”*, nagranie wideo z 25.02.2022 r., https://www.youtube.com/watch?v=mtmD_1PoSWs (dostęp 12.01.2025).

bezpieczeństwa[831]. Rząd wprowadził również ograniczenia dotyczące wyjazdu poborowych za granicę oraz podejmował działania mające na celu zapewnienie armii niezbędnego uzbrojenia[832], zarówno poprzez rozwój produkcji krajowej, jak i pozyskiwanie wsparcia od partnerów zagranicznych[833].

Istotnym obszarem działalności premiera było także zapewnienie bezpieczeństwa energetycznego i infrastrukturalnego państwa. Denys Szmyhal nadzorował budowę umocnień i fortyfikacji obronnych, przygotowanie schronów oraz działania na rzecz ochrony infrastruktury energetycznej przed rosyjskimi atakami[834]. Szczególne znaczenie miały przedsięwzięcia związane z odbudową kraju. W analizowanym okresie realizowano 787 projektów inwestycyjnych, utworzono około 13,4 tys. „punktów niezłomności" (*пункти незламності*) oraz uruchomiono program wsparcia zakupu instalacji fotowoltaicznych i turbin wiatrowych[835].

---

[831] *Rząd Ukrainy zatwierdził sprawozdanie z wykonania budżetu państwa Ukrainy na rok 2022*, wiadomość Ministerstwa Finansów Ukrainy, 25 kwietnia 2023 r., https://mof.gov.ua/uk/news/uriad_ukraini_skhvaliv_zvit_pro_vikonannia_derzhavnogo_biudzhetu_ukraini_2022-3974 (dostęp 12.01.2025).

[832] W związku z wprowadzeniem stanu wojennego i mobilizacji ograniczono m.in. możliwość zmiany miejsca zamieszkania oraz wyjazdu za granicę osób podlegających obowiązkowi wojskowemu. Podstawę prawną tych ograniczeń stanowiły przepisy stanu wojennego oraz ustawy o przygotowaniu mobilizacyjnym i mobilizacji. Zob. Dekret Prezydenta Ukrainy *O wprowadzeniu stanu wojennego na Ukrainie* z dnia 24.02.2022 r. nr 64/2022 oraz Ustawa Ukrainy *O przygotowaniu mobilizacyjnym i mobilizacji* z dnia 21 października 1993 r. nr 3543-XII (ze zmianami), https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3543-12#Text (dostęp 12.01.2025). Równocześnie kontynuowano rozwój krajowego przemysłu obronnego. Według danych rządowych produkcja uzbrojenia w 2023 r. znacząco wzrosła, choć nadal nie była w stanie w pełni zaspokoić potrzeb Sił Zbrojnych Ukrainy. We wrześniu 2024 r. finansowanie produkcji broni zostało objęte statusem chronionego wydatku budżetowego. Zob. *Rząd udziela jasnych odpowiedzi na aktualne wyzwania*, wiadomość rządowa, pub. 27 września 2024r, Uriadowy Kurier https://ukurier.gov.ua/uk/news/uryaddaye-chitki-vidpovidi-na-aktualni-vikliki/ (dostęp 04.02.2025).

[833] Zob. dane Gabinetu Ministrów o negocjacjach premiera w analizowanym okresie, https://www.kmu.gov.ua/searchresult?key=прем%27єр+міністр+україни+провів+перемовини (dostęp 04.02.2025).

[834] W czerwcu 2023 r. Premier Ukrainy zarządził ogólnokrajową kontrolę schronów oraz zainicjował zaostrzenie odpowiedzialności prawnej za nieprawidłowości w tym obszarze. Przeprowadzone kontrole wykazały, że do użytkowania nadawało się około 77% spośród 63 tys. zweryfikowanych obiektów ochronnych. Więcej zob.: *Szmyhal poinformował, ile schronów w Ukrainie nadaje się do użytku*, wideo nagranie wiadomości, 24 czerwca 2023 r., YouTube https://www.youtube.com/watch?v=NFkLvM-ZO7U (dostęp 04.02.2025). Według danych Ministerstwa Energetyki Ukrainy od października 2022 r. do września 2024 r. infrastruktura energetyczna Ukrainy była celem ponad tysiąca rosyjskich ataków. Pomimo znacznych strat prowadzono systematyczne działania odbudowujące moce wytwórcze sektora energetycznego. Więcej zob.: *W ciągu dwóch lat Rosja zaatakowała ukraiński sektor energetyczny ponad 1000 razy – Herman Haluszczenko,* dane Ministra Energetyki Ukrainy Hermana Galushchenki, 11 września 2024 r., https://mev.gov.ua/novyna/za-dva-roky-rosiya-atakuvala-ukrayinsku-enerhetyku-ponad-1000-raziv-herman-halushchenko (dostęp 04.02.2025).

[835] Warto dodać, że Rząd Ukrainy realizował działania mające na celu utrzymanie odporności energetycznej państwa, m.in. poprzez rozwój krajowej produkcji obronnej, odbudowę infrastruktury krytycznej oraz wsparcie inwestycji w zdecentralizowane źródła energii. W 2024 r. rozszerzono program „Dostępne Kredyty 5-7-9%" na finansowanie instalacji energetycznych, a największe banki Ukrainy rozpoczęły kredytowanie projektów odbudowy infrastruktury energetycznej. Więcej zob.: *Programy wsparcia Ukraińców, krajowa produkcja obronna i współpraca z partnerami – podsumowujące posiedzenie Kongresu władz lokalnych i regionalnych za rok*, oficjalny portal Prezydenta Ukrainy; *Rozszerzenie programu „Dostępne kredyty 5-7-9%"*, wiadomość Ministerstwa Gospodarki Ukrainy z 18.06.2024 r.; *W ciągu siedmiu miesięcy*

Rząd pod kierownictwem Denysa Szmyhala podejmował również działania mające na celu zachowanie stabilności gospodarczej i społecznej. Wprowadzono programy wsparcia dla przedsiębiorców, zwłaszcza sektora małych i średnich przedsiębiorstw[836], utrzymywano mechanizmy pomocy dla osób dotkniętych skutkami wojny[837], zapewniano finansowanie kluczowych sektorów gospodarki[838] oraz organizowano pomoc humanitarną dla regionów najbardziej dotkniętych działaniami wojennymi i osób wewnętrznie przesiedlonych[839].

Jednym z najważniejszych zadań rządu było pozyskiwanie wsparcia międzynarodowego. Premier prowadził negocjacje z organizacjami międzynarodowymi i państwami partnerskimi dotyczące kredytów, dotacji oraz pomocy humanitarnej[840]. Szczególnie istotne znaczenie miał uzgodniony w 2023 r. program współpracy z Międzynarodowym Funduszem Walutowym o wartości 15,6 mld dolarów amerykańskich[841], który umożliwił

banki rozpoczęły finansowanie projektów związanych z odbudową infrastruktury energetycznej na kwotę 10,5 mld UAH, wiadomość Narodowego Banku Ukrainy z 15.01.2025 r. (dostęp: 04.02.2025).

[836] Od 1 lipca 2022 r. w Ukrainie uruchomiono sześć programów rządowych dla małych i średnich przedsiębiorstw, a także dla osób, które straciły pracę podczas wojny lub zdecydowały się rozpocząć karierę w branży IT lub założyć własną firmę. Całkowity budżet wynosi ponad 40 mld UAH. Więcej zob. *Erobota.dija*: https://erobota.diia.gov.ua (dostęp 04.02.2025).

[837] Więcej zob. rządowy portal rejestracji pomocy humanitarnej *Edopomoga*: https://groshi.edopomoga.gov.ua (dostęp 04.02.2025).

[838] Niezależność energetyczną stała się z priorytetów rządu Ukrainy. Więcej zob.: *Niezależność energetyczna*, https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/priorytety-uriadu/enerhetychna-nezalezhnist (dostęp 04.02.2025). W latach 2022-2024 istotnymi obszarami wydatków budżetowych były wydatki na obronę i porządek publiczny (bezpieczeństwo, sądownictwo) oraz wydatki socjalne. Na podstawie analizy danych Ministerstwa Finansów Ukrainy, https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/gov/expense/2022/ (dostęp 04.02.2025), https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/gov/expense/2023/ (dostęp 04.02.2025), https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/cons/expense/ (dostęp 04.02.2025).

[839] W 2024 r. rozszerzono program „Dostępne Kredyty 5–7–9%" o finansowanie inwestycji energetycznych oraz uruchomiono dodatkowe instrumenty wspierające odbudowę infrastruktury energetycznej państwa. Więcej zob.: *Programy wsparcia Ukraińców, krajowa produkcja obronna i współpraca z partnerami – podsumowujące posiedzenie Kongresu władz lokalnych i regionalnych za rok*, oficjalny portal Prezydenta Ukrainy; *Rozszerzenie programu „Dostępne kredyty 5-7-9%"*, wiadomość Ministerstwa Gospodarki Ukrainy z 18.06.2024 r.; *W ciągu siedmiu miesięcy banki rozpoczęły finansowanie projektów związanych z odbudową infrastruktury energetycznej na kwotę 10,5 mld UAH*, wiadomość Narodowego Banku Ukrainy z 15.01.2025 r. (dostęp: 04.02.2025). Zob. też. Uchwała Gabinetu Ministrów Ukrainy *O zatwierdzeniu trybu i warunków udzielania dodatkowych dotacji z budżetu państwa do budżetów lokalnych na wykonywanie uprawnień organów samorządu terytorialnego na terytoriach nieokupowanych, tymczasowo okupowanych i innych terytoriach Ukrainy dotkniętych agresją zbrojną Federacji Rosyjskiej na pełną skalę* z dnia 30 grudnia 2022 r. nr 1477, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1477-2022-п#Text (dostęp 04.02.2025). Patrz też: https://www.kmu.gov.ua/news/uriad-zatverdyv-rozpodil-dodatkovoi-dotatsii-dlia-mistsevykh-biudzhetiv-na-maizhe-800-mln-hrn (dostęp 04.02.2025) oraz Uchwała Gabinetu Ministrów Ukrainy *W sprawie niektórych kwestii związanych z wypłatą dodatku mieszkaniowego dla osób wewnętrznie przesiedlonych* z dnia 20 marca 2022 r. nr 332, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/332-2022-п#Text (dostęp 04.02.2025).

[840] Dane Gabinetu Ministrów rządowe o negocjacjach premiera w analizowanym okresie, https://www.kmu.gov.ua/searchresult?key=прем%27єр+міністр+україни+провів+перемовини (dostęp 04.02.2025).

[841] Zgodnie z danymi Ministerstwa finansów rozmiar finansowania zewnętrznego Międzynarodowego Funduszu Walutowego w ciągu 24.02.24-31.11.2024 stanowił 11,4 mld USD. Więcej zob.: *Ponad 30% zewnętrznego finansowania od lutego 2022 r. to dotacje. Jakie są warunki pozyskania 100 mld dolarów*

finansowanie części wydatków społecznych i humanitarnych państwa. Pomimo trwającej wojny Gabinet Ministrów kontynuował również działania reformacyjne. Przyjęto strategie rozwoju dotyczące m.in. edukacji, polityki dochodowej, rolnictwa, energetyki oraz decentralizacji[842].

Premier aktywnie wspierał ponadto proces integracji europejskiej Ukrainy. W lutym 2022 r. podpisał wniosek Ukrainy o członkostwo w Unii Europejskiej oraz uczestniczył w zawieraniu porozumień z UE dotyczących logistyki, handlu, energetyki i cyfryzacji[843]. W grudniu 2023 r. Rada Europejska podjęła decyzję o rozpoczęciu negocjacji akcesyjnych z Ukrainą, a w czerwcu 2024 r. rozpoczęto ich formalny etap[844]. W tym samym roku Ukraina podpisała umowę o bezpieczeństwie z Unią Europejską[845]. Równolegle premier uczestniczył w rozmowach z przedstawicielami państw NATO dotyczących dalszego rozwoju współpracy wojskowej i bezpieczeństwa[846].

Podsumowując, działalność Gabinetu Ministrów Ukrainy w latach 2022–2024 koncentrowała się przede wszystkim na zapewnieniu funkcjonowania państwa w warunkach wojny, utrzymaniu stabilności społeczno-gospodarczej oraz koordynowaniu działań

środków?, wiadomość Ministerstwa Finansów Ukrainy, 5 listopada 2024 r., https://www.kmu.gov.ua/news/ponad-30-iz-zovnishnoho-finansuvannia-z-liutoho-2022-roku-hranty-iaki-umovy-100-mlrd-zaluchenykh-koshtiv (dostęp 22.04.2024).

[842] Zob. kolejno: Rozporządzenie Gabinetu Ministrów Ukrainy *W sprawie zatwierdzenia strategii wdrażania równości płci w edukacji do 2030 r. oraz zatwierdzenia planu działań operacyjnych na lata 2022-2024 w celu jej wdrożenia* z dnia 20 grudnia 2022 r. nr 1163-r., https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1163-2022-p#Text (dostęp 12.01.2025), Rozporządzenie Gabinetu Ministrów Ukrainy *W sprawie zatwierdzenia Narodowej Strategii Dochodów do 2030 r.* z dnia 27 grudnia 2023 r. nr 1218-p, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1218-2023-p#Text (dostęp 12.01.2025), Rozporządzenie Gabinetu Ministrów Ukrainy *W sprawie zatwierdzenia strategii rozwoju rolnictwa i obszarów wiejskich w Ukrainie na okres do 2030 r. oraz zatwierdzenia planu działań operacyjnych na rzecz jej realizacji w latach 2025-2027* z dnia 15 listopada 2024 r. nr 1163-p, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1163-2024-p#Text (dostęp 12.01.2025).

[843] Zob. *Umowa o drogowym transporcie towarów z dnia 29 czerwca 2022 r.*, https://www.president.gov.ua/storage/j-files-storage/01/15/97/261bc523c91b6c5c680fcd44533f4028_1663320692.pdf (dostęp 12.02.2025), Ustawa *Ukrainy O przystąpienia Ukrainy do Konwencji o uproszczeniu formalności w obrocie towarowym* z dnia 30 sierpnia 2022 r. nr 2554-IX, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2554-20#Text (dostęp 12.02.2025).

[844] *Premier: Unia Europejska rozpoczęła negocjacje w sprawie przystąpienia Ukrainy*, wiadomość 25 czerwca 2024 r., https://www.kmu.gov.ua/news/premier-ministr-ievropeiskyi-soiuz-vidkryv-perehovory-pro-vstup-ukrainy (dostęp 12.02.2025).

[845] Joint security commitments between the European Union and Ukraine, 27 June 2024, https://www.eeas.europa.eu/eeas/joint-security-commitments-between-european-union-and-ukraine_en (dostęp 12.02.2025).

[846] Podczas 75. szczytu NATO w Waszyngtonie w lipcu 2024 r., zauważono, że Ukraina i partnerzy poczynili znaczne postępy we współpracy dotyczącej wzmocnienia i przywrócenia ukraińskiego sektora bezpieczeństwa i obrony, wsparcia w perspektywie długoterminowej oraz przejścia Ukrainy do pełnej interoperacyjności z NATO. Więcej zob.: *Oświadczenie Rady NATO-Ukraina,* 11 lipca 2024 r., https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_227863.htm?utm_source=multi&utm_medium=smc&utm_campaign=110724%26summit%26washington%26ukraine&fbclid=IwY2xjawIem6xleHRuA2FlbQIxMAABHTLFbM-3hBz9C_GD-q3oGQchP1rpeZU6qtglw-cnpVw_h6j1EHf8F_Selmw_aem_-lPLhM9AVHN-2oVAnotj8Q (dostęp 12.02.2025)

związanych z obroną i odbudową kraju. Mimo osiągnięć w zakresie integracji europejskiej oraz pozyskiwania wsparcia zagranicznego nie udało się jednak zrealizować postulatu szybkiego członkostwa Ukrainy w Unii Europejskiej i NATO.

5.2.2.2.2 Funkcja kierowniczo-administracyjna

W latach 2022–2024 funkcja kierowniczo-administracyjna Gabinetu Ministrów Ukrainy miała szczególne znaczenie dla zapewnienia ciągłości zarządzania państwem w warunkach wojny. Rząd odpowiadał za koordynację działań centralnych organów władzy wykonawczej, współpracę z administracją lokalną oraz dostosowywanie procedur administracyjnych do wymogów stanu wojennego[847]. Dzięki temu możliwe było utrzymanie podstawowej sprawności instytucji państwowych pomimo trwających działań wojennych[848].

Jednocześnie skuteczność realizacji tej funkcji była ograniczana przez problemy kadrowe, wysokie obciążenie administracji publicznej oraz konieczność funkcjonowania w warunkach permanentnego kryzysu[849]. Wskazuje to na potrzebę dalszego wzmacniania zdolności zarządczych administracji państwowej.

W analizowanym okresie Premier Ukrainy Denys Szmyhal regularnie przewodniczył posiedzeniom Gabinetu Ministrów, które odbywały się pomimo zagrożeń wynikających z działań wojennych[850]. Jednocześnie przeprowadzono szereg zmian organizacyjnych w strukturze rządu. W 2022 r. utworzono Ministerstwo Rozwoju Wspólnot, Terytoriów i Infrastruktury Ukrainy, które w 2024 r. przekształcono w Ministerstwo Rozwoju

---

[847] Przy opracowaniu niniejszego podrozdziału pomocne były narzędzia sztucznej inteligencji, w tym CzatGPT (Open AI) https://chatgpt.com/ (dostęp 22.04.2024).

[848] W celu usprawnienia koordynacji działań administracji publicznej w okresie wojny Gabinet Ministrów Ukrainy powoływał wyspecjalizowane sztaby koordynacyjne zajmujące się m.in. ochroną praw dziecka, organizacją ewakuacji ludności oraz polityką wobec weteranów. Zob. Rozporządzenie Gabinetu Ministrów Ukrainy *O utworzeniu sztabu koordynacyjnego ds. ochrony praw dziecka w warunkach stanu wojennego* z dnia 17 marca 2022 r. nr 302 dnia 27 grudnia 2023 r. nr 1218-p, https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-utvorennya-koordinacijnogo-shtabu-z-pitan-zahistu-prav-ditini-v-umovah-voyennogo-stanu-302 (dostęp 12.01.2025); Rozporządzenie Gabinetu Ministrów Ukrainy *O utworzeniu sztabu koordynacyjnego ds. przeprowadzania ewakuacji i skutecznego reagowania na masowe przemieszczanie ludności* z dnia 29 lipca 2022 r. nr 854, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/854-2022-п/conv#n3 (dostęp 12.01.2025); Rozporządzenie Gabinetu Ministrów Ukrainy *O utworzeniu sztabu koordynacyjnego ds. realizacji państwowej polityki wobec weteranów* z dnia 20 grudnia 2024 r. nr 1478, https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-utvorennia-koordynatsiinoho-shtabu-z-pytan-realizatsii-derzhavnoi-veteranskoi-t201224 (dostęp 12.01.2025).

[849] *Ukraine: Ukrainian input for the period June 2023 – March 2024 to the Individual Annual Report within the 2024 Enlargement Package*, European Commission report, 24 April 2024 r., s.56-83, https://me.gov.ua/download/a0465395-4d5e-48df-b795-9bfe46aaef1d/file.pdf (dostęp 12.01.2025).

[850] Dane dotyczące posiedzeń Gabinetu Ministrów Ukrainy w analizowanym okresie, https://www.kmu.gov.ua/searchresult?key=Засідання+Кабінету+Міністрів+України (dostęp 12.02.2025).

Wspólnot i Terytoriów Ukrainy[851]. Zmieniono również nazwy i zakres działania niektórych resortów, m.in. Ministerstwa Kultury i Komunikacji Strategicznej Ukrainy oraz Ministerstwa Jedności Narodowej Ukrainy, które zastąpiło Ministerstwo ds. Reintegracji Terytoriów Tymczasowo Okupowanych[852].

Trudno jednoznacznie ocenić, czy wszystkie te zmiany organizacyjne były niezbędne z punktu widzenia funkcjonowania państwa w warunkach wojny. Należy jednak zauważyć, że decyzje dotyczące składu osobowego rządu były w znacznym stopniu inicjowane przez Prezydenta Ukrainy i Biuro Prezydenta[853] . W praktyce oznaczało to, że rola premiera w zakresie polityki kadrowej była ograniczona, a funkcja kierowniczo-administracyjna koncentrowała się przede wszystkim na bieżącej koordynacji działalności rządu. Pomimo tego Gabinet Ministrów zachował zdolność do wykonywania swoich podstawowych zadań, zapewniając stabilność funkcjonowania administracji publicznej w warunkach wojny.

5.2.2.2.3 Funkcja prawodawcza

W analizowanym okresie Gabinet Ministrów Ukrainy aktywnie korzystał z prawa inicjatywy ustawodawczej. W 2022 r. rząd skierował do Rady Najwyższej Ukrainy 118 projektów ustaw, z których uchwalono 33 (ok. 27%)[854]. W 2023 r. zarejestrowano 194 projekty ustaw, z czego przyjęto 46 (ok. 23%). Natomiast w 2024 r. Gabinet Ministrów wniósł 176 projektów ustaw, z których uchwalono 43 (ok. 24%)[855].

Realizując funkcję prawodawczą, rząd wydawał również akty normatywne niezbędne do funkcjonowania państwa w warunkach wojny. W okresie od 24 lutego 2022 r. do 31 grudnia 2024 r. Premier Ukrainy podpisał 4183 uchwały oraz 3501 rozporządzeń Gabinetu Ministrów Ukrainy[856]. Świadczy to o dużej aktywności prawotwórczej rządu,

---

[851] Zob. Uchwala Gabinetu Ministrów Ukrainy *Niektóre kwestie optymalizacji systemu centralnych organów wykonawczych* z dnia 2 grudnia 2022 r. nr 1343, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1343-2022-п#Text (dostęp 12.02.2025) oraz Uchwała Gabinetu Ministrów Ukrainy *W sprawie zmiany nazwy Ministerstwa Kultury i Polityki Informacyjnej Ukrainy oraz Ministerstwa Rozwoju Społecznego, Terytorialnego i Infrastruktury Ukrainy* z dnia 06 września 2024 r. nr 1028, https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-pereimenuvannia-ministerstva-kultury-ta-informatsiinoi-polityky-ukrainy-i-ministerstva-rozvytku-hromad-terytorii-ta-infrastruktury-ukrainy-1028-060924 (dostęp 12.02.2025).

[852] Zob. Uchwała Gabinetu Ministrów Ukrainy *O zmianie nazwy Ministerstwa ds. Reintegracji Tymczasowo Okupowanych Terytoriów Ukrainy* z dnia 3 grudnia 2024 r. nr 1366, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1366-2024-п#Text (dostęp 12.02.2025).

[853] Por. Podrozdział o Parlamencie niniejszej pracy: *5.2.1.2 Funkcja kreatywna.*

[854] Dane Rady Najwyższej Ukrainy, za okres 24.02.2022 - 31.12.2024, https://itd.rada.gov.ua/BILLINFO/Bills/SearchAdvanced (dostęp 22.04.2024).

[855] Ibidem.

[856] Dane Gabinetu Ministrów Ukrainy za okres 24.02.2022-31.12.2024, https://www.kmu.gov.ua/npasearch?&category=3&from=24.02.2022&to=31.12.2024 (dostęp 22.04.2024). Zob. też: dane Gabinetu

związanej przede wszystkim z koniecznością bieżącego reagowania na skutki wojny i wdrażania decyzji ustawowych.

5.2.2.2.4 Funkcja planistyczno-programowa

W latach 2022–2024 Gabinet Ministrów Ukrainy wykonywał również funkcję planistyczno-programową. Premier Denys Szmyhal uczestniczył w posiedzeniach parlamentu, przedstawiając informacje dotyczące działalności rządu, najczęściej w ramach procedury parlamentarnej „godziny pytań do rządu". W analizowanym okresie procedura ta nie była realizowana regularnie: w 2022 r. odbyła się 8 razy, w 2023 r. tylko raz, a w 2024 r. 12 razy[857]. W dyskusjach uczestniczyli również ministrowie i wicepremierzy, odpowiadając na pytania dotyczące bezpieczeństwa państwa, mobilizacji, funkcjonowania gospodarki, energetyki czy odbudowy infrastruktury[858].

Jednocześnie w latach 2022–2024 Gabinet Ministrów nie przedstawił pełnych rocznych sprawozdań z realizacji programu działalności rządu[859]. Mimo to przygotowywano i przekazywano parlamentowi sprawozdania dotyczące wykonania budżetu państwa. W 2023 r. rząd przedłożył sprawozdania z wykonania budżetu za lata 2021 i 2022, natomiast w 2024 r. przedstawiono sprawozdanie z wykonania budżetu za rok 2023. Równolegle poszczególne ministerstwa i centralne organy administracji przygotowywały własne raporty z działalności[860].

Ministrów Ukrainy za okres 24.02.2022-31.12.2024, https://www.kmu.gov.ua/npasearch?&category=1&from=24.02.2022&to=31.12.2024 (dostęp 22.04.2024).

[857] Więcej zob.: oficjalne dane Rady Najwyższej Ukrainy o porządkach obrad posiedzeń plenarnych w okresie 24.02.2022-31.12.2024, https://www.rada.gov.ua/meeting/awt/84 (dostęp 12.12.2024).

[858] Przykładowo: wystąpienie premiera Ukrainy D. Shmyhala podczas „Godziny pytań do rządu" w Radzie Najwyższej z dnia 6 września 2024 r., transmisja, 06 września 2024 r.,YouTube https://www.youtube.com/watch?v=Pyukf0lXeUY(dostęp 12.12.2024).

[858] Zob. np.: wystąpienie Ministra Energetyki Ukrainy H. Galuszczenko podczas „Godziny pytań do rządu" w Radzie Najwyższej z dnia 24 maja 2024 r.,transmisja, 21maja 2024 r., YouTube https://www.youtube.com/watch?v=hqiOx_QIFoY (dostęp 12.12.2024), wystąpienie wicepremiera Ukrainy J. Swyrydenko podczas „Godziny pytań do rządu" w Radzie Najwyższej z dnia 21 czerwca 2024 r, ttransmisja, 21czerwca 2024 r., YouTube https://www.youtube.com/watch?v=0Ysnfg8JgtI (dostęp 12.12.2024). Por. S. Lazarova, *Iluzja kontroli: jak przebiega „godzina pytań do rządu" podczas wojny,* materiały analityczne, 8 sierpnia 2024 r., Chesno, https://www.chesno.org/post/6066/ (dostęp 12.12.2024).

[859] Art. 228 Regulaminu Rady Najwyższej przewiduje między innymi, że Parlament raz w roku rozpatruje sprawozdanie Gabinetu Ministrów z postępów i wyników realizacji Programu Działań Gabinetu Ministrów. Sprawozdanie z postępów i wyników realizacji programu działań jest przedkładane przez Gabinet Ministrów w ciągu 45 dni po zakończeniu roku kalendarzowego.

[860] Zob. Rozporządzenie Gabinetu Ministrów Ukrainy *O zatwierdzeniu sprawozdania z wykonania ustawy Ukrainy „O budżecie państwa Ukrainy na rok 2022"* z dnia 25 kwietnia 2022 r. nr 341-r, *https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-skhvalennia-zvitu-pro-vykonannia-zakonu-ukrainy-pro-derzhavnyi-biudzhet-ukrainy-na-2022-s366-250423* (dostęp 22.04.2024), Rozporządzenie Gabinetu Ministrów Ukrainy *W sprawie zatwierdzenia sprawozdania z wykonania ustawy Ukrainy „O budżecie państwa Ukrainy na 2021 r."* z dnia 25 kwietnia 2023 r. nr 366-r, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/366-2023-p#Text (dostęp 12.02.2025), Rozporządzenie Gabinetu Ministrów Ukrainy *W sprawie zatwierdzenia sprawozdania z*

5.2.2.3.5 Funkcja finansowo-gospodarcza

W latach 2022–2024 funkcja finansowo-gospodarcza Gabinetu Ministrów Ukrainy miała kluczowe znaczenie dla utrzymania stabilności państwa w warunkach pełnoskalowej wojny. Rząd prowadził politykę gospodarczą w sytuacji spadku aktywności ekonomicznej, wzrostu wydatków na obronność i pomoc społeczną oraz wysokiej niepewności gospodarczej[861]. W odpowiedzi na te wyzwania polityka budżetowa została podporządkowana finansowaniu potrzeb obronnych, świadczeń społecznych oraz utrzymaniu infrastruktury krytycznej, przy jednoczesnym dążeniu do zachowania stabilności makroekonomicznej i mobilizacji krajowych dochodów[862].

Istotną rolę odegrała współpraca z Międzynarodowym Funduszem Walutowym, Bankiem Światowym oraz innymi partnerami międzynarodowymi, dzięki której możliwe było częściowe finansowanie deficytu budżetowego oraz utrzymanie wydatków społecznych i obronnych[863]. Jednocześnie wzrastająca zależność od finansowania zewnętrznego wskazywała na ograniczone możliwości krajowego systemu finansów publicznych w warunkach wojny. Można jednak stwierdzić, że mimo wyjątkowo trudnych okoliczności Gabinet Ministrów zachował zdolność do wykonywania funkcji finansowo-

wykonania ustawy Ukrainy „O budżecie państwa Ukrainy na 2023 r." z dnia 23 kwietnia 2024 r. nr 341-r, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/341-2024-p#Text (dostęp 12.02.2025), a także sprawozdanie z realizacji Narodowego Programu Informatyzacji za 2023 r.. Więcej zob.: *Rada Ministrów Ukrainy przedstawiła raport z realizacji Krajowego Programu Informatyzacji za rok 2023 – Komitet ds. Transformacji Cyfrowej*, wiadomość, 18 lipca 2024 r., https://www.rada.gov.ua/news/news_kom/251870.html (dostęp 12.02.2025).

[861] Przy opracowaniu niniejszego podrozdziału pomocne były narzędzia sztucznej inteligencji, w tym CzatGPT (Open AI) https://chatgpt.com/ (dostęp 22.04.2024).

[862] W 2022 r. budżet państwa został wykonany z deficytem w wysokości 911,1 mld UAH (co stanowiło ok. 34.4% PKB państwa), w 2023 r. - w wysokości 1,333 bln UAH (ok. 40.8% PKB państwa), w 2024 r. - w wysokości 1,358 bln UAH (ok. 37 % PKB państwa). Dla porównania, przed wojną 2021 r. deficyt budżetu państwa Ukrainy wyniósł 197 mld UAH (ok. 23 % PKB państwa). Należy dodać, że w 2022 r. odnotowano 29% spadek PKB. Więcej zob.: dane za okres 2021-2024, oficjalny portal Ministerstwa Finansów Ukrainy https://mof.gov.ua/uk/state-budget (dostęp 20.03.2025), dane Państwowej Służby Statystycznej dochodach i wydatkach ludności Ukrainy za 2022 r., https://stat.gov.ua/uk/datasets/richni-natsionalni-rakhunky (dostęp 20.03.2025). Należy także odnotować, że w 2022 r. rzeczywiste wydatki na ochronę socjalną i zabezpieczenie społeczne wyniosły 509,5 mld UAH. Natomiast w 2024 r. wydatki socjalne wyniosły już 579,2 mld USD. Więcej zob.: https://mof.gov.ua/uk/budget_2022-538 (dostęp 20.03.2025); https://mof.gov.ua/uk/budget_2023-582 (dostęp 20.03.2025).

[863] Zob. *IMF Executive Board Completes the Fourth Review of the Extended Fund Facility Arrangement for Ukraine*, IMF Press Release No. 24/252, 28 June 2021 r., official website of the International Monetary Fund https://www.imf.org/en/news/articles/2024/06/28/pr24252-ukraine-imf-exec-board-completes-4th-rev-eff-arr (dostęp 20.03.2025). Realizacja budżetu państwa Ukrainy w latach 2022–2024 opierała się na dochodach krajowych, finansowaniu wewnętrznym oraz szerokim wsparciu międzynarodowym, w szczególności ze strony MFW, Banku Światowego, Unii Europejskiej i państw grupy G7. Pozyskane środki umożliwiły finansowanie wydatków obronnych, społecznych oraz utrzymanie stabilności makroekonomicznej państwa. Zob. World *Bank Supports Ukraine to Maintain Economic Stability*, World Bank Press Release, 26 March 2024 r., official website of the World Bank https://www.imf.org/en/news/articles/2024/06/28/pr24252-ukraine-imf-exec-board-completes-4th-rev-eff-arr (dostęp 20.03.2025).

gospodarczej, przyczyniając się do utrzymania stabilności ekonomicznej państwa i finansowania jego podstawowych potrzeb w okresie pełnoskalowej agresji Federacji Rosyjskiej.

Zatem warto dodać, iż po rozpoczęciu pełnoskalowej agresji Federacji Rosyjskiej w 2022 r. szczególnie uwidoczniło się znaczenie dualizmu egzekutywy, kiedy zarówno Prezydent Ukrainy, jak i Gabinet Ministrów odgrywały kluczową rolę w organizowaniu obrony państwa i zapewnianiu ciągłości funkcjonowania instytucji publicznych.

5.2.2.4 Ministerstwa i pełnione przez nie funkcje państwa po 24 lutego 2022 r. (24.02.2022 r. – 31.12.2024 r.)

Ze względu na zasadniczy problem badawczy dotyczący zdolności państwa do realizacji podstawowych funkcji w sytuacji nadzwyczajnej, jaką jest wojna, analizie poddano działalność wybranych ministerstw odpowiedzialnych za wykonywanie kluczowych funkcji państwa w okresie od 24 lutego 2022 r. do 31 grudnia 2024 roku[864]. Są to: Ministerstwo Obrony Ukrainy, Ministerstwo Spraw Wewnętrznych Ukrainy, Ministerstwo Spraw Zagranicznych Ukrainy, Ministerstwo Polityki Społecznej Ukrainy, Ministerstwo Ochrony Zdrowia Ukrainy oraz Ministerstwo Edukacji i Nauki Ukrainy.

Wybór tych instytucji nie był przypadkowy. Ministerstwa te odpowiadają za realizację funkcji mających zasadnicze znaczenie dla zachowania suwerenności państwa, utrzymania porządku publicznego, zabezpieczenia potrzeb ludności oraz zdolności państwa do funkcjonowania w warunkach wojny. Analiza koncentruje się zatem na funkcji obrony państwa, porządkowej i administracyjnej, funkcji uczestnictwa w rozwiązywaniu problemów ponadnarodowych, funkcji socjalnej oraz edukacyjnej. To właśnie ich wykonywanie pozwala ocenić stopień odporności państwa ukraińskiego oraz skuteczność jego instytucji w warunkach pełnoskalowej agresji zbrojnej.

Wybór wskazanych ministerstw wynika z charakteru realizowanych przez nie funkcji, które w warunkach wojny nabierają szczególnego znaczenia dla zachowania ciągłości funkcjonowania państwa. Analiza koncentruje się na wskazanych wyżej funkcjach, by tylko je przypomnieć: obronna, porządkowa, uczestnictwa w rozwiązywaniu problemów ponadnarodowych, socjalna, edukacyjna.

[864] Należy zaznaczyć, że w niniejszej dysertacji funkcja gospodarczo-finansowa państwa analizowana jest w ramach działalności Gabinetu Ministrów Ukrainy. Wynika to z ograniczeń wykorzystanej bazy źródeł empirycznych, która nie zawiera usystematyzowanych danych dotyczących funkcjonowania Ministerstwa Finansów Ukrainy ani działalności ministra finansów jako odrębnego podmiotu analizy. W związku z brakiem porównywalnych wskaźników empirycznych wyodrębnienie Ministerstwa Finansów Ukrainy jako osobnego przedmiotu badań byłoby metodologicznie nieuzasadnione.

Działalność analizowanych ministerstw w latach 2022–2024 koncentrowała się przede wszystkim na ograniczaniu skutków rosyjskiej agresji oraz utrzymaniu zdolności państwa do wykonywania podstawowych zadań publicznych. W warunkach wojny realizacja wskazanych funkcji stała się istotnym elementem zarządzania kryzysowego, ukierunkowanego na zapewnienie bezpieczeństwa państwa, stabilności instytucjonalnej oraz zachowanie odporności społeczeństwa ukraińskiego.

5.2.2.4.1 Ministerstwo Obrony Ukrainy (*Міністерство оборони України*) – realizacja funkcji obrony państwa po 24 lutego 2022 r. (24.02.2022 r. – 31.12.2024 r.)

Po rozpoczęciu pełnoskalowej agresji Federacji Rosyjskiej Ministerstwo Obrony Ukrainy stanęło przed koniecznością szybkiego dostosowania działalności do warunków wojennych. Do najważniejszych zadań resortu należały: przeprowadzenie mobilizacji rezerwistów i ochotników, organizacja systemu zaopatrzenia armii, pozyskiwanie uzbrojenia i sprzętu wojskowego, rozwój współpracy z partnerami zagranicznymi oraz zapewnienie wsparcia socjalnego żołnierzom i weteranom. Kontynuowano również reformy strukturalne mające zwiększyć efektywność zarządzania siłami zbrojnymi oraz przeciwdziałać dezinformacji i zagrożeniom hybrydowym[865] . Dzięki tym działaniom państwo zachowało zdolność do wykonywania funkcji obronnej oraz utrzymało kontrolę nad znaczną częścią swojego terytorium.

Analiza wskazuje, że w latach 2022–2024 Ministerstwo Obrony zasadniczo realizowało funkcję obrony państwa[866]. Po wprowadzeniu stanu wojennego Siły Zbrojne Ukrainy podjęły działania mające na celu ochronę kluczowych ośrodków miejskich, w tym Kijowa, Charkowa i Mikołajowa, a także powstrzymanie dalszej ekspansji wojsk rosyjskich[867]. Na podstawie dekretów mobilizacyjnych przeprowadzono powszechną mobilizację obywateli[868] , w wyniku której w ciągu pierwszych dziesięciu dni do Sił

[865] Zob. Dane Ministerstwa Obrony Ukrainy w okresie 24.02.2022 r.- 31.12.2024 r., https://mod.gov.ua/news?tags=Діяльність+Міноборони (dostęp 28.02.2025).

[866] Ze względu na przedmiot badań autor ogranicza prezentację działań wojennych do wydarzeń mających bezpośredni wpływ na realizację funkcji obronnej państwa. Szczegółowy przebieg wojny rosyjsko-ukraińskiej został szeroko omówiony w literaturze przedmiotu.

[867] Zob. Dekret Prezydenta Ukrainy *O użyciu Sił Zbrojnych Ukrainy i innych formacji wojskowych* z dnia 24 lutego 2022 r. nr 66/2022, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/66/2022#n2 (dostęp 23.02.2023) oraz *Rok wojny o wolność: Wojskowa historia wojny rosyjsko-ukraińskiej (24.02.2022-24.02.2023). W 4 książkach*. *Księga I*, raport, Gabinet Naczelnego Dowódcy Sił Zbrojnych Ukrainy, Sztab Generalny Sił Zbrojnych Ukrainy, Centrum Badań Historii Wojskowej Sił Zbrojnych Ukrainy, Kijów 2023, s. 104-132, http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?C21COM=2&I21DBN=ELIB&P21DBN=ELIB&Image_file_name=book/0018197.pdf&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=0 (dostęp 23.02.2023).

[868] Według informacji przedstawionych przez Ołeksija Reznikowa w lipcu 2022 r., od początku pełnoskalowej wojny zmobilizowano około 700 tys. żołnierzy Sił Zbrojnych Ukrainy, 60 tys. funkcjonariuszy Straży

Obrony Terytorialnej zgłosiło się ponad 100 tys. ochotników[869]. Istotną rolę odegrał także opór społeczny na terenach okupowanych, obejmujący działalność informacyjną i wywiadowczą oraz organizowanie pokojowych protestów przeciwko okupacji[870].Pomimo początkowych sukcesów wojsk rosyjskich, którym udało się przełamać obronę Ukrainy na niektórych kierunkach działań[871] , czemu towarzyszyły duże straty wśród ludności cywilnej[872], armia ukraińska zdołała ustabilizować front dzięki wsparciu zachodnich sojuszników, obejmującemu dostawy uzbrojenia, szkolenia oraz dane wywiadowcze[873]. Pozwoliło to nie tylko powstrzymać dalsze postępy wojsk rosyjskich, lecz także przeprowadzić kontrofensywę jesienią 2022 roku[874].

W 2023 r. działania wojenne koncentrowały się głównie na Donbasie, zwłaszcza w rejonie Bachmutu i Awdijiwki. Jednocześnie Rosja nasiliła ataki na infrastrukturę krytyczną Ukrainy. Szczególnie dotkliwe skutki przyniosło zniszczenie zapory w Nowej Kachowce w czerwcu 2023 r., które doprowadziło do poważnej katastrofy humanitarnej i ekologicznej[875] . W tym samym roku ukraińskie siły zbrojne podjęły próbę

Granicznej, 90 tys. funkcjonariuszy Gwardii Narodowej oraz 100 tys. funkcjonariuszy Policji Narodowej. Więcej zob. T. Melnyk, *Ponad milion umundurowanych Ukraińców zapewnia obronę kraju-Reznikov, wiadomość z powołaniem na dane Ministra Obrony Ukrainy*, 08 lipca 2022 r., Forbes.ua https://forbes.ua/news/ponad-1-mln-lyudey-u-formi-zabezpechuyut-oboronu-ukraini-reznikov-08072022-7072 (dostęp 23.02.2023). Jednocześnie od kwietnia 2024 r. wiek mobilizacyjny w Ukrainie obniżono z 27 do 25 lat. Uchylanie się od mobilizacji stanowi przestępstwo określone w art. 336 Kodeksu karnego Ukrainy. Więcej zob.: *Kodeks karny Ukrainy* z dnia 5 kwietnia 2001 r. nr 2341-III, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text (dostęp 23.02.2023).

[869] *Rok wojny o wolność: Wojskowa historia wojny rosyjsko-ukraińskiej*…, op. cit., s.268-269.

[870] Ibidem.

[871] Ibidem s. 268.

[872] Po wycofaniu wojsk rosyjskich z obwodu kijowskiego ujawniono liczne przypadki zabójstw, tortur i innych naruszeń prawa międzynarodowego wobec ludności cywilnej. Szczególnym symbolem rosyjskich zbrodni wojennych stała się Bucza. W 2023 r. Niezależna Międzynarodowa Komisja ONZ ds. Ukrainy potwierdziła popełnienie przez Rosję zbrodni wojennych. Więcej zob.: Raport Niezależnej Międzynarodowej Komisji ONZ ds. Ukrainy; Raport Niezależnej Międzynarodowej Komisji ONZ ds. Rozpatrywania Naruszeń w Ukrainie, https://www.ohchr.org/sites/default/files/2022-10/A-77-533-AUV-UA.pdf (dostęp 23.02.2023).

[873] Po 24 lutego 2022 r. Ukraina otrzymała szerokie wsparcie wojskowe ze strony państw zachodnich oraz organizacji międzynarodowych, obejmujące dostawy uzbrojenia, sprzętu wojskowego, szkolenia, pomoc finansową oraz wsparcie medyczne i logistyczne. Pomoc ta istotnie zwiększyła zdolności obronne państwa. Więcej zob.: *Rok wojny o wolność: Wojskowa historia wojny rosyjsko-ukraińskiej (24.02.2022-24.02.2023). W 4 książkach*. *Księga IV*, raport przygotowany przez Gabinet Naczelnego Dowódcy Sił Zbrojnych Ukrainy, Sztab Generalny Sił Zbrojnych Ukrainy, Centrum Badań Historii Wojskowej Sił Zbrojnych Ukrainy, Kijów, 2023.

[874] Por. *Rok wojny o wolność: Wojskowa historia wojny rosyjsko-ukraińskiej (24.02.2022-24.02.2023). W 4 książkach*. *Księga II*, raport przygotowany przez Gabinet Naczelnego Dowódcy Sił Zbrojnych Ukrainy, Sztab Generalny Sił Zbrojnych Ukrainy, Centrum Badań Historii Wojskowej Sił Zbrojnych Ukrainy, Kijów, 2023, s. 197.

[875] Zniszczenie zapory w Nowej Kachowce wywołało katastrofę humanitarną i ekologiczną o dużej skali. Zgodnie z art. 56 Protokołu dodatkowego I do Konwencji Genewskich obiekty takie jak tamy korzystają ze szczególnej ochrony prawa międzynarodowego humanitarnego, a ich celowe niszczenie może stanowić zbrodnię wojenną. Więcej zob.: *Protokół I do Konwencji Genewskich*, przyjęty na konferencji dyplomatycznej w Genewie w dniu 8 czerwca 1977 r., https://ihl-databases.icrc.org/assets/treaties/470-AP-I-EN.pdf

kontrofensywy, jednak ograniczone tempo działań[876] wynikało m.in. z opóźnień w dostawach uzbrojenia, rozbudowanych rosyjskich pól minowych oraz przewagi przeciwnika w powietrzu[877], W rezultacie wojna przyjęła charakter pozycyjny[878].

W 2024 r. działania wojenne nadal toczyły się na całej długości frontu[879]. Rosja kontynuowała działania ofensywne, zdobywając m.in. Awdijiwkę[880] i Vuhłedar[881], podczas gdy Ukraina przeprowadziła operację w obwodzie kurskim[882]. Według dostępnych danych do końca 2024 r. Rosja kontrolowała około 18% terytorium Ukrainy,

(dostęp 23.02.2023). Zob. też: *Wywiad Svitłany Hrynczuk dla kanału Rada,* transmisja wywiadu Ministra Ochrony Środowiska i Zasobów Naturalnych Ukrainy S. Hrynchuk, 4 stycznia 2025 r., YouTubehttps://www.youtube.com/watch?v=bGKU7hN6OXo (dostęp 23.02.2023). Według danych na dzień 20 lipca 2023 r. ewakuowano łącznie 2783 osoby, w tym 309 dzieci i 80 osób o ograniczonej sprawności ruchowej. *Briefing „likwidacja skutków wybuchu elektrowni wodnej w Kahowskiej i udzielanie pomocy ludności cywilnej"*, transmisja briefingu Rzecznika Państwowej Służby Sytuacji Nadzwyczajnych Ukrainy 20 czerwca 2023 r., YouTube https://www.youtube.com/watch?v=ilGWf7JrrOY (dostęp 23.02.2023).

[876] Por. W. Rodkiewicz, T. Iwański, *Długa wojna. Ukraina i Rosja po niepowodzeniu ukraińskiej kontrofensywy* Komentarze OSW nr 555, 16 listopada 2023 r., Ośrodek Studiów Wschodnich https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/komentarze-osw/2023-11-16/dluga-wojna-ukraina-i-rosja-po-niepowodzeniu-ukrainskiej (dostęp 01.03.2023).

[877] Pomimo okresowych opóźnień w dostawach uzbrojenia pomoc dla Ukrainy pozostawała stabilna. Od 2023 r. Europa stała się głównym źródłem wsparcia wojskowego, finansowego i humanitarnego, a największe obciążenie w relacji do PKB ponosiły państwa skandynawskie i Europy Środkowo-Wschodniej. Więcej zob.: P. Bombesi and others, *Ukraine Support After Three Years of War: Aid remains low but steady and there is a shift toward weapons procurement* , 14 February 2025, Kiel Institute for the World Economy, Kiel, https://www.ifw-kiel.de/fileadmin/Dateiverwaltung/Subject_Dossiers_Topics/Ukraine/Ukraine_Support_Tracker/3rd_Aniv_Report.pdf (dostęp 23.02.2023).

[878] Więcej na temat przebiegu drugiego roku wojny zob. w: A. Wilk, P. Żochowski, J. Ber, *Drugi rok wojny w analizach Ośrodka Studiów Wschodnich,* Warszawa 2024, Ośrodek Studiów Wschodnich https://www.osw.waw.pl/sites/default/files/DRUGI%20ROK%20WOJNY.pdf (dostęp 01.03.2023). Por. A. Wilk, P. Żochowski, *Ukraina potwierdza niepowodzenie kontrofensywy. 617. dzień wojny*, OSW Analizy, 3 listopada 2023 r., Ośrodek Studiów Wschodnich https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2023-11-03/ukraina-potwierdza-niepowodzenie-kontrofensywy-617-dzien-wojny (dostęp 01.03.2023).

[879] W. Konończuk, *Drugi rok wojny: ofensywa Rosji, strategiczne złudzenia Zachodu*, Komentarze OSW nr 576, 23 lutego 2024, Ośrodek Studiów Wschodnich https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/komentarze-osw/2024-02-23/drugi-rok-wojny-ofensywa-rosji-strategiczne-zludzenia-zachodu (dostęp 01.03.2023). Warto dodać, że w odpowiedzi na ukraińskie naloty władze rosyjskie ogłosiły reżim antyterrorystyczny w obwodach kurskim, biełgorodzkim i briańskim, rozmieszono ponad 50 000 żołnierzy, aby odeprzeć atak. W listopadzie 2024 r. władze rosyjskie ogłosiły, że Rosją odzyskano około połowy terytorium utraconego w Kursku. Zob. *Global Conflict Tracker: War in Ukraine,* Center for Preventive Action/Council on Foreign Relations https://www.cfr.org/global-conflict-tracker/conflict/conflict-ukraine (dostęp 01.03.2023).

[880] Więcej na temat strat poniesionych przez Federację Rosyjską podczas operacji w Awdijiwki (od 10 października 2023 r. do 17 lutego 2024 r.) zob. *W Siłach Zbrojnych Ukrainy podano straty Rosjan podczas ofensywy na Awdijiwkę,* 18 lutego 2024 r., Slovo i Dilo https://www.slovoidilo.ua/2024/02/18/novyna/bezpeka/zsu-nazvaly-vtraty-rosiyan-nastupu-avdiyivku (dostęp 01.03.2023).

[881] J. Ber, P. Żochowski J. Tarociński*, Wuhledar w rękach Rosjan. 950. dzień wojny,* OSW Analizy, 1 października 2024 r., Ośrodek Studiów Wschodnich https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2024-10-01/wuhledar-w-rekach-rosjan-950-dzien-wojny (dostęp 01.03.2023).

[882] Do 15 sierpnia 2024 r. Ukraińskie siły zbrojne zajęły terytorium obwodu kurskiego, obejmujące 82 osady i 1150 kilometrów kwadratowych. Zob. W. Romanenko, *Na Kursku Siły Zbrojne Ukrainy posunęły się naprzód o kolejne 0,5-1,5 km i kontrolują 82 miejscowości – główny dowódca* (z powołaniem na Raport Naczelnego Dowódcy Sił Zbrojnych Ukrainy Ołeksandra Syrskiego na posiedzeniu Stawki w dniu 15 sierpnia 2024 r), 15 sierpnia 2024 r., Prawda https://www.pravda.com.ua/news/2024/08/15/7470521/ (dostęp 01.03.2023).

uwzględniając także obszary okupowane od 2014 roku[883]. Skala strat ludzkich pozostaje trudna do oszacowania. Według deklaracji prezydenta Wołodymyra Zełenskiego z 2024 r. Ukraina utraciła około 46 tys. zabitych żołnierzy, a liczba rannych wyniosła około 380 tys.[884].

Poważnym wyzwaniem dla realizacji funkcji obronnej pozostawała korupcja[885] . W 2023 r. ujawniono nieprawidłowości dotyczące zamówień wojskowych, w tym zawyżania cen dostaw dla armii[886]. Szczególne kontrowersje wywołała sprawa Jewhena Borysowa, kierownika jednego z centrów rekrutacyjnych, któremu zarzucono ukrywanie majątku za granicą[887]. W odpowiedzi przeprowadzono kontrole wojskowych komisji uzupełnień, wszczynając ponad 112 postępowań karnych wobec urzędników wojskowych[888].

[883] Por. A. Evans and others, *Russian Offensive Campaign Assessment, December 31, 2024*, data from the Institute for the Study of War , December 31, 2024, https://www.understandingwar.org/backgrounder/russian-offensive-campaign-assessment-december-31-2024 (dostęp 01.03.2023), S. Warnes, L. Robinson, *Visualizing how Ukraine has changed in the 3 years since Russia's full-scale invasion*, CNN analysis based on data from the Institute for the Study of War, CNN https://edition.cnn.com/2025/02/23/world/charts-ukraine-war-status-dg/index.html (dostęp 01.03.2023) i *Ukraine Fact Sheet, February 21, 2025*, data from the Institute for the Study of War , February 21, 2025, https://www.understandingwar.org/backgrounder/ukraine-fact-sheet-february-21-2025 (dostęp 01.03.2023).

[884] Na dzień 8 stycznia 2025 r. straty ludzkie Rosji stanowiły około 800 670 żołnierzy (wliczając w to jeńców wojennych i rannych). *Ogólne straty bojowe przeciwnika od 24.02.22 do 08.01.25*, Dane Sztabu Generalnego Sił Zbrojnych Ukrainy, 8 stycznia 2025 r., Uriadowy Kurier https://ukurier.gov.ua/uk/news/zagalni-bojovi-vtrati-protivnika-po-08012/ (dostęp 01.03.2023).

[885] Według badań z 2024 r. korupcja stanowiła drugi po wojnie najważniejszy problem Ukrainy, a za jej najbardziej szkodliwą formę uznano korupcję na najwyższych szczeblach władzy. Zob. *Korupcja w Ukrainie 2024: zrozumienie, postrzeganie, rozpowszechnienie. Raport analityczny na podstawie wyników ankiety przeprowadzonej wśród ludności i przedsiębiorstw,* raport Narodowej Agencji Zapobiegania Korupcji Ukrainy Kijów 2024, https://nazk.gov.ua/pdfjs/?file=/wp-content/uploads/Pages/07/17/0717bf197d9dbfd35baa6d2e939ca43a2e47460785552328ee7bd5e2fdebb05e11548549.pdf (dostęp 01.03.2023).

[886] Na przełomie lat 2023–2024 ujawniono nieprawidłowości przy realizacji kontraktów na dostawy odzieży wojskowej dla Sił Zbrojnych Ukrainy. Według ustaleń śledczych państwo poniosło z tego tytułu straty przekraczające 1 mld UAH. Więcej zob.: DBR zakończyło śledztwo w sprawie zakupu złej jakości odzieży dla potrzeb Sił Zbrojnych Ukrainy za ponad 1 mld UAH, Państwowe Biuro Śledcze Ukrainy, 21 października 2024 r., https://dbr.gov.ua/news/dbr-zavershilo-rozsliduvannya-spravi-pro-zakupivlyu-neyakisnogo-odyagu-dlya-potreb-zsu-na-ponad-1-mlrd-griven (dostęp 01.03.2023).

[887] Sprawa Jewhena Borysowa, byłego kierownika wojskowego centrum rekrutacyjnego w Odessie, stała się jednym z najbardziej nagłośnionych przykładów korupcji związanej z systemem mobilizacji podczas wojny. Więcej zob.: *Były komendant wojskowy Borysow ponownie trafił do aresztu śledczego*, 26 grudnia 2024 r., Slovo i Dilo https://www.slovoidilo.ua/2024/12/26/novyna/suspilstvo/kolyshnoho-vijskkoma-borysova-znovu-vidpravyly-sizo (dostęp 11.03.2025).

[888] Kontrole wojskowych centrów rekrutacyjnych ujawniły liczne nieprawidłowości korupcyjne i organizacyjne, co doprowadziło do postępowań wobec części urzędników odpowiedzialnych za mobilizację. Więcej zob.: J. Ber, *Korupcja i nieprawidłowości na tyłach armii ukraińskiej* OSW Analizy, 4 sierpnia 2023 r., Ośrodek Studiów Wschodnich https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2023-08-04/korupcja-i-nieprawidlowosci-na-tylach-armii-ukrainskiej (dostęp 11.03.2025). Według danych OpenDataBot od początku pełnoskalowej wojny skazano prawie 7 tys. osób za przestępstwa korupcyjne, przy czym jedynie około 1,5% wyroków obejmowało karę pozbawienia wolności. Więcej zob.: https://opendatabot.ua/analytics/corrupted-officials-2024 (dostęp 11.03.2025).

Pomimo zmian personalnych problem korupcji nadal negatywnie wpływał na proces mobilizacji oraz poziom zaufania społecznego do instytucji państwowych[889].

Wraz z przedłużaniem się wojny coraz wyraźniej widoczne stały się problemy związane z pozyskiwaniem nowych rekrutów[890]. Rosnące straty wojenne[891], zmęczenie społeczne, niedoskonałości systemu mobilizacyjnego i ograniczona skuteczność organów państwowych wpływały na spadek motywacji do służby wojskowej[892]. W odpowiedzi państwo obniżyło wiek mobilizacyjny z 27 do 25 lat[893], zaktualizowało system ewidencji wojskowej[894] oraz dopuściło możliwość służby wojskowej części osób skazanych prawomocnymi wyrokami[895]. Mimo tych działań problemy związane z uchylaniem się od

[889] Badania z 2024 r. wskazywały, że większość Ukraińców uznawała mobilizację za konieczną, jednocześnie krytycznie oceniając sposób jej realizacji i wskazując na występowanie nierówności społecznych. Więcej zob.: J. Barbieri, *Mobilizacja serc i umysłów w czasie wojny: obawy i nadzieje Ukraińców dotyczące służby wojskowej,* lipiec 2024 r., Charkowski Instytut Badań Społecznych https://khisr.kharkov.ua/mobilizatsiia-serdets-i-umiv-u-voiennyy-chas-poboiuvannia-ta-spodivannia-ukraintsiv-shchodo-viyskovoi-sluzhby/ (dostęp 11.03.2025).

[890] *Spis ludności Ukrainy z 2001 r.,* dane Państwowego Komitetu Statystyczny Ukrainy http://2001.ukrcensus.gov.ua/results/general (dostęp 11.03.2025).

[891] Ukraina nie publikuje pełnych danych dotyczących strat wojennych. Według projektu badawczego UA Losses Project, opartego na źródłach otwartych, do 31 grudnia 2023 r. potwierdzono śmierć około 40,7 tys. ukraińskich żołnierzy. Więcej zob.: Dane na stronie *UA Losses*: https://ualosses.org/en/soldiers/ (dostęp 11.03.2025).

[892] Zgodnie z badaniem przeprowadzonym przez Fundację „Demokratyczne Inicjatywy" im. Ilka Kuczeriwa i Centrum Razumkowa w marcu 2024 r. jedynie 7% respondentów deklarowało gotowość wstąpienia do Sił Obrony Ukrainy w przypadku mobilizacji, natomiast większość wskazywała na gotowość udzielania wsparcia niemilitarnego lub koncentrowania się na przetrwaniu. Więcej zob.: *Orientacje społeczno-polityczne i problemy mobilizacji w Ukrainie – ogólnokrajowa ankieta*, raport Fundacji „Demokratyczne Inicjatywy" im. Ilka Kucheriva, 25 kwietnia 2024 r., badania sondażowe przeprowadzone w dniach 21–27 marca 2024 r. https://dif.org.ua/article/sotsialno-politichni-orientatsii-ta-problemi-mobilizatsii-v-ukraini-zagalnonatsionalne-opituvannya (dostęp 11.03.2025).

[893] Zob. Dane z oficjalnego prtalu Parlamentu Ukrainy https://itd.rada.gov.ua (dostęp 11.03.2025).

[894] Ustawa Ukrainy *O zmianie niektórych aktów ustawodawczych Ukrainy dotyczących niektórych kwestii służby wojskowej, mobilizacji i rejestracji wojskowej* z dnia 11 kwietnia 2024 r. nr 3633-IX …, op. cit. Zob. też *Spis ludności Ukrainy z 2001 r.,* Dane Państwowego Komitetu Statystycznego Ukrainy http://2001.ukrcensus.gov.ua/results/general (dostęp 11.03.2025).

[895] Ustawa Ukrainy *W sprawie wprowadzenia zmian do Kodeksu karnego i postępowania karnego Ukrainy oraz innych aktów prawnych Ukrainy w zakresie wprowadzenia instytucji warunkowego wcześniejszego zwolnienia osób z odbywania kary za bezpośredni udział w obronie państwa, ochronie jego niepodległości i integralności terytorialnej* z dnia 8 maja 2024 r. nr 3687-IX, https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/43914 (dostęp 11.03.2025).

służby[896] i dezercją[897] nadal pozostawały aktualne[898]. Kluczowe znaczenie dla utrzymania zdolności obronnych Ukrainy miała współpraca z NATO i państwami zachodnimi. W latach 2022–2024 Sojusz Północnoatlantycki zapewniał pomoc finansową, szkoleniową i wojskową, obejmującą dostawy broni, amunicji i sprzętu wojskowego[899].

[896] Odsetek Ukraińców, którzy ze zrozumieniem traktują uchylających się, wzrósł z jednej trzeciej na początku 2024 r. do prawie połowy latem 2024 r. Zob.: *Wojna czy pokój. Ukraińcy chcą przywrócić granice z 1991 roku, ale czyimi rękami? Wyniki badania sondażowego*, 15 lipca 2024 r., Centrum Razumkowa, badanie przeprowadzone w dniach 20–28 czerwca 2024 r. na zlecenie ZN.UA, ZN.UA (Dzerkalo tyżnia) https://zn.ua/ukr/UKRAINE/vijna-chi-mir-ukrajintsi-khochut-povernuti-kordoni-1991-roku-ale-chijimi-rukami-rezultati-sotsiolohichnoho-doslidzhennja.html (dostęp 11.03.2025).

[897] Żołnierze, którzy uciekli ze służby, mogą zostać pociągnięci do odpowiedzialności na podstawie dwóch artykułów Kodeksu karnego Ukrainy: Artykuł 407 przewiduje karę pozbawienia wolności na okres od 5 do 10 lat; Artykuł 408 (dezercja) – od 5 do 12 lat. Zob. *Kodeks Karny Ukrainy*…, op. cit. Po rozpoczęciu pełnoskalowej wojny znacząco wzrosła liczba postępowań i wyroków dotyczących uchylania się od mobilizacji. W latach 2023–2024 przestępstwo określone w art. 336 Kodeksu karnego Ukrainy stało się jedną z częściej rozpatrywanych kategorii spraw karnych. Więcej zob. *Uchylanie się od mobilizacji: liczba wyroków sądowych wzrosła 93-krotnie*, 2 stycznia 2025 r., https://www.helsinki.org.ua/articles/ukhylennia-vid-mobilizatsii-kilkist-sudovykh-vyrokiv-zrosla-v-93-razy/ (dostęp 11.03.2025). Dane Prokuratury Generalnej Ukrainy za lata 2022-2024 https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2 (dostęp 11.03.2025).

[898] Problemy mobilizacyjne były związane m.in. z niedoskonałościami systemu poboru, przypadkami korupcji, próbami unikania służby wojskowej oraz niewystarczającym przygotowaniem części zmobilizowanych. We wrześniu 2024 r. Ołeksandr Syrski publicznie przyznał, że poziom wyszkolenia rekrutów nie jest w pełni satysfakcjonujący. Więcej zob.: N. Sobenko, *Mniej niż byśmy chcieli": Syrski o czasie trwania przygotowań mobilizowanych*, z powołaniem na słowa A. Syrskiego, 5 września 2024 r., Suspilne https://suspilne.media/830063-mense-niz-hotilosa-b-sirskij-pro-trivalist-pidgotovki-mobilizovanih/ (dostęp 11.03.2025). Warto nadmienić, że według szacunków władz Ukrainy liczba potencjalnych poborowych pozostających do dyspozycji systemu mobilizacyjnego wynosiła około 3,7 mln osób. Ministerstwo Obrony wskazywało jednocześnie, że posiadane rezerwy mobilizacyjne są wystarczające do bieżących potrzeb armii. Zob. Komunikat Ministerstwa Obrony Ukrainy https://www.youtube.com/watch?v=bSZ5bYzlx3c&t=351s (dostęp 11.03.2025). Ponadto, według danych z września 2024 r. w szeregach Sił zbrojnych Ukrainy służyło około 68 tys. kobiet, z czego ponad 48 tys. jako żołnierze (co stanowi około 7% składu osobowego). Więcej zob.: *68 000 kobiet w Siłach Zbrojnych Ukrainy: Ministerstwo Obrony Narodowej udało się wprowadzić systemowe zmiany w polityce równości płci — Ludmiła Daragan,* wiadomość, 27 września 2024 r., https://mod.gov.ua/news/68-000-zhinok-u-zsu-minoboroni-vdalosya-vprovaditi-sistemni-zmini-u-gendernij-politiczi-lyudmila-daragan (dostęp 11.03.2025). Nie wprowadzono jednak obowiązkowej mobilizacji kobiet. Zob. R. Petrenko, *Mobilizacja kobiet: Zełenski twierdzi, że nie podpisze takiej ustawy*, 19 grudnia 2023 r., Ukraińska Pravda. https://www.pravda.com.ua/eng/news/2023/12/19/7433763/ (dostęp 11.03.2025).

[899] NATO i państwa członkowskie zapewniły Ukrainie szerokie wsparcie wojskowe, obejmujące dostawy uzbrojenia, szkolenia oraz rozwój zdolności obronnych. Jednocześnie utworzono specjalne koalicje państw wspierające rozwój kluczowych zdolności wojskowych Ukrainy, w tym obrony powietrznej, artylerii i systemów bezzałogowych. Więcej zob.: *Wsparcie NATO dla Ukrainy podczas wojny rosyjsko-ukraińskiej,* luty 2024 r., Ukraina do NATO https://ukrainetonato.com.ua/75-rokiv-nato/pidtrymka-nato-ukrainy-pid-chas-rosiysko-ukrainskoi-viyny/ (dostęp 15.02.2025). Po wkroczeniu Rosji, sojusznicy z NATO zapewnili Ukrainie prawie 120 miliardów dolarów pomocy wojskowej, humanitarnej i finansowej w 2022 r., zob. NATO, *The Secretary General's Annual Report 2022*, 21 March 2023, official website NATO https://www.nato.int/cps/en/natohq/opinions_212795.htm?selectedLocale=uk (dostęp 15.02.2025). Warto dodać, że od 2022 r. NATO realizuje wobec Ukrainy program Comprehensive Assistance Package (CAP), obejmujący dostawy wyposażenia wojskowego, środków medycznych, sprzętu logistycznego, systemów łączności, ochrony przed zagrożeniami CBRN oraz wsparcie rozminowywania. Zob.: *Comprehensive Assistance Package (CAP) for Ukraine,* official NATO information, 20 June 2025, official website NATO https://www.nato.int/cps/fr/natohq/topics_231639.htm?selectedLocale=uk (dostęp 15.02.2025). Zob. Też: Dane Ministerstwa Obrony Ukrainy o pomocy międzynarodowej za okres 2022-2024, https://mod.gov.ua/news?tags=Міжнародна+допомога (dostęp 11.03.2025) oraz Dane Ministerstwa

Rozszerzono również programy szkoleniowe oraz współpracę wywiadowczą. Równocześnie kontynuowano wdrażanie standardów NATO w ukraińskich siłach zbrojnych[900]. Do połowy 2023 r. wdrożono 293 dokumenty normatywne NATO i państw członkowskich. Na szczycie NATO w 2024 r. państwa sojusznicze potwierdziły długoterminowe zobowiązania w zakresie wsparcia bezpieczeństwa Ukrainy[901].

Ministerstwo Obrony koncentrowało się także na modernizacji technicznej armii[902]. Rozwijano krajowy przemysł obronny, podpisywano kontrakty z przedsiębiorstwami ukraińskimi[903] i zagranicznymi[904], a także wdrażano nowoczesne

Obrony Ukrainy o współpracy międzynarodowej za okres 2022-2024, https://mod.gov.ua/news?tags=Міжнародне+співробітництво (dostęp 11.03.2025).

[900] Y. Repilo, V. Rossintsev, *Model oceny zgodności publikacji i standardów wojskowych z międzynarodowymi dokumentami normatywnymi*, „Zbiór prac naukowych Charkowskiego Narodowego Uniwersytetu Sił Powietrznych" 2023, № 4 (78), 31 grudnia 2023 r., s. 101-112.

[901] W 2024 r. NATO uruchomiło Inicjatywę Wsparcia Bezpieczeństwa i Szkolenia NATO dla Ukrainy (NSATU), której celem jest koordynacja dostaw sprzętu wojskowego, szkoleń oraz długoterminowego wsparcia bezpieczeństwa Ukrainy. Więcej zob.: *NSATU assumes responsibilities to support Ukraine*, official NATO information, 18 December 2024, official website of the Supreme headquarters Allied Powers Europe https://shape.nato.int/news-archive/2024/nsatu-responsibilities (dostęp 15.02.2025). W lutym 2024 r. podjęto decyzję o utworzeniu w Bydgoszczy Wspólnego Centrum Analityczno-Szkoleniowo-Edukacyjnego NATO–Ukraina (JATEC), którego zadaniem jest analiza doświadczeń wojennych Ukrainy oraz rozwój interoperacyjności sił zbrojnych Ukrainy i państw NATO. Więcej zob.: *Centrum Analiz, Szkolenia i Edukacji NATO Ukraina już działa,* dane polskiego rządu, 17 lutego 2025 r., oficjalny serwis Rzeczypospolitej Polskiej https://www.gov.pl/web/obrona-narodowa/centrum-analiz-szkolenia-i-edukacji-nato-ukraina-juz-dziala (dostęp 15.02.2025). Dodatkowo, w ramach formatu „Ramstein" państwa wspierające Ukrainę koordynowały dostawy uzbrojenia i pomocy wojskowej. Do początku 2025 r. zadeklarowana wartość wsparcia przekroczyła 145 mld USD. Więcej zob.: *„Ramstein" w liczbach: 25 spotkań i ponad 145 mld dolarów pomocy dla Ukrainy*, 21 stycznia 2025 r., oficjalny portal Ministerstwa Obrony Ukrainy https://mod.gov.ua/news/ramshtajn-u-czifrah-25-zustrichej-i-ponad-145-mlrd-dolariv-dopomogi-ukrayini (dostęp 15.02.2025). Zob. też: *Washington Summit Declaration,* 10 July 2024, official website NATO https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_227678.htm?selectedLocale=uk#pledge(dostęp 15.02.2025) oraz Defense contact group webcite https://uamission.com/ukraine-defense-contact-group/ (dostęp 11.03.2025).

[902] W latach 2022–2024 do uzbrojenia Sił Zbrojnych Ukrainy wprowadzono szereg nowych wzorów moździerzy, granatników oraz amunicji produkcji krajowej i zagranicznej, co stanowiło element modernizacji potencjału bojowego armii. Więcej zob.: *Ponad 25 egzemplarzy moździerzy i granatników uzupełniło arsenał Sił Zbrojnych Ukrainy w ciągu dwóch lat,* wiadomość, 17 maja 2024 r., https://mod.gov.ua/news/ponad-25-zrazkiv-minometiv-ta-granatometiv (dostęp 15.02.2025). zob. też: *W 2024 roku Ministerstwo Obrony dopuściło do eksploatacji ponad 1300 egzemplarzy uzbrojenia i sprzętu wojskowego*, 31 grudnia 2024 r., https://mod.gov.ua/news/u-2024-roczi-minoboroni-dopustilo-do-ekspluatacziyi-ponad-1300-zrazkiv-ozbroyennya-ta-vijskovoyi-tehniki (dostęp 11.03.2025).

[903] W 2024 r. około 70% kontraktów zawieranych przez Agencję Zamówień Obronnych Ukrainy przypadło na krajowych producentów uzbrojenia i sprzętu wojskowego. Szczególnie dynamicznie rozwijał się sektor produkcji dronów, a udział prywatnych przedsiębiorstw w przemyśle obronnym znacząco wzrósł od początku wojny. Więcej zob.: *Kontrakty z ukraińskimi przedsiębiorstwami sektora obronnego to wzmocnienie bezpieczeństwa kraju" – Dmytro Klymenkow,* 4 maja 2024 r., https://mod.gov.ua/news/kontrakti-z-ukrainskimi-pidpriemstvami-opk-cze-posilennya-bezpeki-kraini-dmitro-klimenkov (dostęp 15.02.2025). Zob. też Ustawa Ukrainy *O zamówieniach publicznych* od 25 grudnia 2015 № 922-VIII (ze zmianami), https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/922-19#Text (dostęp 15.02.2025).

[904] Na 2024 r. Agencja Zamówień Obronnych miała podpisane bezpośrednie kontrakty na dostawy broni z dziesięciu krajów świata. Więcej zob.: *Agencja Zamówień Obronnych Ministerstwa Obrony zawarła ponad 20 bezpośrednich umów z światowymi producentami uzbrojenia*, 18 lipca 2024 r., https://mod.gov.ua/news/agencziya-oboronnih-zakupivel-minoboroni-uklala-ponad-20-pryamih-kontraktiv-zi-svitovimi-virobnikami-ozbroennya (dostęp 11.03.2025).

technologie wojskowe, w tym systemy bezzałogowe[905], cyberobronę[906] i zaawansowane systemy łączności[907]. Rozwijano współpracę z przedsiębiorstwami sektora IT[908] oraz zagranicznymi producentami uzbrojenia[909]. Równocześnie modernizowano system logistyki wojskowej[910] oraz szkolnictwa wojskowego[911]. Programy przygotowania

[905] Zob.: *Armia dronów – rok. Masowa produkcja dronów w Ukrainie, kompanie uderzeniowe BLA, szkolenie operatorów dronów – główne osiągnięcia projektu*, Dane rządowe, 26 lipca 2023 r., https://thedigital.gov.ua/news/armii-droniv-rik-masove-virobnitstvo-droniv-v-ukraini-udarni-roti-bpla-navchannya-operatoriv-droniv-golovni-dosyagnennya-proektu (dostęp 11.03.2025).

[906] Ustawa *Ukrainy O podstawowych zasadach zapewnienia cyberbezpieczeństwa Ukrainy* 5 października 2017 r. nr 2163-VIII (ze zmianami), https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2163-19#Text (dostęp 15.02.2025).

[907] *Ministerstwo Obrony przekazało ponad 1,2 mln dronów dla Sił Obronnych. Kolejne 100 000 trafi do nich do końca grudnia,* wiadomość, 11 grudnia 2024 r., https://mod.gov.ua/news/minoboroni-peredalo-ponad-1-2-mln-droniv-dlya-sil-oboroni-shhe-100-000-nadijdut-do-kinczya-grudnya (dostęp 11.03.2025).

[908] W celu wspierania innowacji w sektorze obronnym Ministerstwo Obrony Ukrainy utworzyło w 2022 r. Akcelerator Rozwoju Innowacji, który w 2024 r. został zastąpiony przez Biuro Innowacji Obronnych. Więcej zob.: Rozkaz Ministerstwa Obrony Ukrainy *O utworzeniu Biura Innowacji Obronnych Ministerstwa Obrony Ukrainy* z dnia 13 sierpnia 2024 r. nr 541 https://lexinform.com.ua/militarylex/nakaz-541-vid-12-08-2024-pro-utvorennya-ofisu-oboronnyh-innovatsij-ministerstva-oborony-ukrayiny/ (dostęp 11.03.2025).

[909] Ze względów bezpieczeństwa w czasie wojny oficjalne źródła ukraińskie nie publikowały pełnych danych dotyczących dostaw uzbrojenia i sprzętu wojskowego dla Sił Zbrojnych Ukrainy.

[910] W 2022 r. Ministerstwo Obrony wdrożyło w armii zautomatyzowany program logistyczny Logfas, z którego korzystają kraje NATO. Zob.: *Ukraina z powodzeniem integruje się z NATO na poziomie logistyki,* wiadomość Rady Bezpieczeństwa Narodowego i Obrony Ukrainy https://www.rnbo.gov.ua/ua/Diialnist/5840.html?PRINT (dostęp 11.03.2025). W 2023 r. w Siłach Zbrojnych został wdrożony zautomatyzowany system zarządzania zasobami obronnymi oparty na System Analysis Programme Development (SAP), por. *Ministerstwo Obrony zakończyło pierwszy etap wdrażania systemu zarządzania zasobami obronnymi w Siłach Zbrojnych Ukrainy,* 12 stycznia 2024 r., https://mod.gov.ua/news/minoboroni-zavershilo-pershij-etap-vprovadzhennya-sistemi-upravlinnya-oboronnimi-resursami-v-zsu (dostęp 11.03.2025). W 2024 r. utworzono z kolei Ukraińskie centrum logistyczne służące przyjmowaniu międzynarodowej pomocy wojskowej. Zob. *Powstaje „Ukraiński punkt logistyczny" do otrzymywania międzynarodowej pomocy wojskowej*, wiadomość, 20 lutego 2024 r., https://mod.gov.ua/news/stvoryuetsya-ukrainskij-logistichnij-punkt-dlya-otrimannya-mizhnarodnoi-vijskovoi-dopomogi (dostęp 11.03.2025). Zob. też: O. Tesnikov, V. Fursova, *Kierunki rozwoju logistyki wojskowej na Ukrainie w warunkach stanu wojennego jako czynnika jej bezpieczeństwa gospodarczego*, „Ekonomika i społeczeństwo" 2024, Nr 62, s. 1-6.

[911] System szkolnictwa wojskowego obejmował 15 uniwersytetów i uczelni wyższych. Zob. oficjalny portal Sił Zbrojnych Ukrainy: https://www.zsu.gov.ua/karyera-2/perelik-vvnz-vnp-zvo-ukrayiny-shho-zdijsnyuyut-pidgotovku-dlya-zbrojnyh-syl-ukrayiny/ (dostęp 11.03.2025). System podstawowego szkolenia wojskowego obejmował ponad 25 centrów szkoleniowych. Zob.: J. Buket, *W Siłach Zbrojnych Ukrainy utworzono ponad 25 ośrodków szkoleniowych o różnej specjalizacji*, wiadomość z powołaniem na dane Sił Zbrojnych Ukrainy, 19 października 2024 r, Armiainform https://armyinform.com.ua/2024/10/19/u-zsu-rozgornuto-ponad-25-navchalnyh-czentriv-z-riznoyu-speczyfikoyu/ (dostęp 11.03.2025). Co więcej, według oficjalnych danych w okresie 24.02.2022-19.10.202024 ponad 100 000 żołnierzy Sił Obronnych Ukrainy zostało już przeszkolonych w państwach partnerskich. Zob.: *Ponad 100 tysięcy ukraińskich żołnierzy przeszło szkolenie za granicą – Sztab Generalny,* wiadomość z powołaniem na dane Sztabu Generalego Sił Zbrojnych Ukrainy*,* 20 lutego 2024 r., Ukrinform https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3917908-ponad-100-tisac-ukrainskih-vijskovih-projsli-pidgotovku-za-kordonom-genstab.html (dostęp 11.03.2025). Zob. też: S. Kozacki *34 państwa zaangażowane w szkolenie żołnierzy Sił Zbrojnych Ukrainy za granicą*, wiadomość z powołaniem na dane Sztabu Generalego Sił Zbrojnych Ukrainy, 5 stycznia 2024 r., Militarnyi https://mil.in.ua/uk/news/do-pidgotovky-vijskovyh-zsu-za-kordonom-zalucheni-34-krayiny/ (dostęp 11.03.2025).

żołnierzy[912] były sukcesywnie dostosowywane do doświadczeń frontowych[913]. Od listopada 2024 r. podstawowe szkolenie wojskowe wydłużono do 45 dni, zwiększając nacisk na przeciwdziałanie dronom i przygotowanie psychologiczne[914]. Wprowadzono również nowe specjalności wojskowe związane z obsługą systemów bezzałogowych[915]. Mimo tych działań w debacie publicznej nadal pojawiały się zarzuty dotyczące niewystarczającego wyposażenia i poziomu wyszkolenia części zmobilizowanych żołnierzy[916].

Całościowo należy stwierdzić, że Ministerstwo Obrony Ukrainy zdołało utrzymać zdolność państwa do realizacji funkcji obronnej w warunkach pełnoskalowej wojny. Jednocześnie przedłużający się konflikt ujawnił liczne problemy strukturalne, w tym kwestie mobilizacji, korupcji oraz ograniczeń organizacyjnych, które nadal wpływały na efektywność funkcjonowania systemu obronnego państwa[917].

---

[912] Każdy zmobilizowany obywatel przed skierowaniem do jednostki wojskowej przechodzi kurs podstawowego szkolenia ogólnowojskowego, którego celem jest przygotowanie do wykonywania zadań bojowych oraz uzyskanie podstawowej specjalności wojskowej. Program tego szkolenia był wielokrotnie aktualizowany z uwzględnieniem doświadczeń wojny rosyjsko-ukraińskiej oraz rozwiązań stosowanych w wybranych państwach NATO. W chwili przygotowywania niniejszego opracowania obowiązywała piąta edycja programu z 10 lutego 2025 r. Więcej zob.: Z naciskiem na odporność psychiczną: *w Siłach Zbrojnych Ukrainy zaktualizowano program podstawowego szkolenia wojskowego,* 19 października 2024 r, oficjalny portal Ministerstwa Obrony Ukrainy https://mod.gov.ua/news/z-akczentom-na-psihologichnu-stijkist-v-zsu-onovleno-programu-bazovoyi-vijskovoyi-pidgotovki (dostęp 11.03.2025).

[913] W latach 2022–2024 do uzbrojenia Sił Zbrojnych Ukrainy wprowadzono wiele nowych moździerzy, granatników oraz amunicji produkcji krajowej i zagranicznej, co stanowiło element modernizacji potencjału bojowego armii. Więcej zob.: *Ponad 25 egzemplarzy moździerzy i granatników uzupełniło arsenał Sił Zbrojnych Ukrainy w ciągu dwóch lat,* wiadomość, 17 maja 2024 r., https://mod.gov.ua/news/ponad-25-zrazkiv-minometiv-ta-granatometiv (dostęp 15.02.2025). Zob. też: *Ukraina zwiększyła produkcję pocisków moździerzowych 42 razy, a pocisków artyleryjskich prawie trzykrotnie – Kamyszyn,* wiadomość, Interfaks https://interfax.com.ua/news/general/956863.html (dostęp 11.03.2025) i *Sprawozdanie Ołeksija Reznikowa za 22 miesiące pracy na stanowisku ministra obrony Ukrainy*, wiadomość, 5 września 2023 r., ArmiaInform https://armyinform.com.ua/2023/09/05/zvit-oleksiya-reznikova-za-22-misyaczi-roboty-na-posadi-ministra-oborony-ukrayiny/ (dostęp 11.03.2025).

[914] *Program "Podstawowe szkolenie ogólnowojskowe" (do przygotowania zasobów mobilizacyjnych, wersja 4) (okres szkolenia 1,5 miesiąca),* Sztab Generalny Sił Zbrojnych Ukrainy, październik 2024 r., https://sprotyvg7.com.ua/wp-content/uploads/2024/12/Програма_видання_4.pdf (dostęp 11.03.2025).

[915] Przykładowo: pod koniec 2024 r. w Ukrainie funkcjonowano 14 szkół i centów edukacyjnych kształcących operatorów dronów. Zob. *14 szkół, w których można zostać pilotem bezzałogowych statków powietrznych „Armii dronów”*, 19 lutego 2023 r., Newsskii. https://newssky.com.ua/14-shkil-de-mozhna-stati-pilotom-dlya-bezpilotnikiv-armiyi-droniv/ (dostęp 11.03.2025). Por. Publikacja M. Fedorova, wicepremiera ds. innowacji, edukacji, rozwoju nauki i technologii oraz ministra transformacji cyfrowej, 1 marca 2024 r., Telegram https://t.me/zedigital/4318 (dostęp 11.03.2025).

[916] W debacie publicznej krytykowano zarówno jakość wyposażenia osobistego wydawanego nowo zmobilizowanym żołnierzom, jak i konieczność uzupełniania braków przez wolontariuszy lub z własnych środków. Więcej zob.: J. Ber, *Korupcja i nieprawidłowości na tyłach armii ukraińskiej* …, op. cit. We wrześniu 2024 r. Naczelny Dowódca Sił Zbrojnych Ukrainy Ołeksandr Syrski przyznał, że poziom przygotowania części zmobilizowanych żołnierzy pozostaje niewystarczający względem potrzeb współczesnego pola walki. Zob.: N. Sobenko, *Mniej niż byśmy chcieli": Serski o czasie szkolenia zmobilizowanych*…, op. cit.

[917] Por. Ustawa Ukrainy *O obronie Ukrainy* od 6 grudnia 1991 № 1932-XII (ze zmianami), https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1932-12#Text (dostęp 15.02.2025), Ustawa Ukrainy *W sprawie szkoleń mobilizacyjnych i mobilizacji* od 21 października 1993 № 3543-XII (ze zmianami), https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3543-12#Text (dostęp 15.02.2025).

5.2.2.4.2 Ministerstwo Spraw Wewnętrznych Ukrainy *(Міністерство внутрішніх справ України)* – realizacja funkcji porządkowej i administracyjnej po 24 lutego 2022 r. (24.02.2022 r. – 31.12.2024 r.)

W okresie od 24 lutego 2022 r. do 31 grudnia 2024 r. Ministerstwo Spraw Wewnętrznych Ukrainy realizowało zarówno funkcję porządkową, jak i administracyjną[918]. W warunkach wojny organy resortu działały z dodatkowym obciążeniem, łącząc tradycyjne zadania związane z ochroną bezpieczeństwa publicznego z nowymi obowiązkami wynikającymi z rosyjskiej agresji zbrojnej.

Analiza wskazuje, że w latach 2022–2024 Ministerstwo Spraw Wewnętrznych skutecznie realizowało funkcję porządkową państwa[919]. Policja Narodowa Ukrainy odpowiadała nie tylko za zwalczanie przestępczości[920] i utrzymanie porządku publicznego, ale również za szereg zadań związanych z funkcjonowaniem państwa w warunkach wojennych. Jednocześnie zlikwidowano 360 zorganizowanych grup przestępczych[921]. Policja aktywnie uczestniczyła również w działaniach humanitarnych, organizując ewakuację ludności cywilnej, konwojowanie transportów oraz zabezpieczanie dostaw pomocy. Dzięki jej działaniom w 2022 r. ewakuowano około 5 mln osób[922].

W kolejnych latach odnotowano wzrost przestępczości. W 2023 r. zarejestrowano 374,2 tys. przestępstw, a liczba wykrytych czynów wzrosła do 180,3 tysięcy[923]. Policja zlikwidowała 416 zorganizowanych grup przestępczych skupiających ponad 1750 osób[924]. W 2024 r. odnotowano już 392,4 tys. przestępstw, a priorytetem pozostawała

[918] Specyfika działalności policji w stanie wojennym jest określona w obowiązującym ustawodawstwie, w tym, w Ustawie Ukrainy *O reżimie prawnym stanu wojennego* z dnia 12 maja 2015 r. nr 389-VIII.
[919] Świadczą o tym Dane Narodowej Policji Ukrainy o wynikach swojej pracy w analizowanym okresie, https://www.npu.gov.ua/diyalnist/zvitnist/richni-zviti (dostęp 18.03.2025).
[920] Pomimo ogólnego spadku poziomu przestępczości w warunkach stanu wojennego, wzrosła liczba niektórych kategorii przestępstw, w szczególności oszustw. Więcej zob.: I. Klymenko: *Poziom przestępczości w Ukrainie podczas wojny spadł do 15%*, 23 września 2023 r., https://mvs.gov.ua/uk/news/igor-klimenko-riven-zlocinnosti-v-ukrayini-za-cas-viini-znizivsia-do-15 (dostęp 18.03.2025).
[921] Na postawie analizy ww. Sprawozdań za lata 2022-2024, https://www.npu.gov.ua/diyalnist/zvitnist/richni-zviti (dostęp 18.03.2025).
[922] Ibidem.
[923] W 2023 r. zmniejszyła się liczba części przestępstw przeciwko życiu i mieniu, jednak wzrost odnotowano m.in. w zakresie tzw. przestępczości ciężkiej, oszustw, kradzieży i nielegalnych przejęć pojazdów. Więcej zob.: *Sprawozdanie Narodowej Policji Ukrainy z wyników pracy w 2023 rok,* https://npu.gov.ua/static-objects/npu/sites/1/Docs/Dialnist/Richni_zvity/zvit_NPU_2023.pdf (dostęp 18.03.2025).
[924] I. Klymenko: *Poziom przestępczości w Ukrainie podczas wojny spadł do 15%*, 23 września 2023 r., https://mvs.gov.ua/uk/news/igor-klimenko-riven-zlocinnosti-v-ukrayini-za-cas-viini-znizivsia-do-15 (dostęp 18.03.2025), s.10-11.

walka z przestępczością zorganizowaną[925]. W tym roku rozbito rekordową liczbę 532 grup przestępczych, a do sądu skierowano 97 spraw dotyczących tego typu organizacji[926].

Do nowych zadań Policji Narodowej należało dokumentowanie zbrodni wojennych[927], identyfikowanie kolaborantów, udział w rozminowywaniu terenów, zabezpieczanie punktów kontrolnych oraz organizacja pomocy humanitarnej[928]. Policja prowadziła również działania stabilizacyjne na terenach wyzwolonych[929] oraz wspierała proces mobilizacji obywateli do Sił Zbrojnych Ukrainy[930].

[925] W 2024 r. Policja Narodowa Ukrainy utrzymała wysoką skuteczność w zwalczaniu najpoważniejszych przestępstw, osiągając 98% wykrywalności zabójstw i ciężkich uszkodzeń ciała. Więcej zob.: *Sprawozdanie Narodowej Policji Ukrainy z wyników pracy w 2024 r*., oficjalny portal Gabinetu Ministrów Ukrainy https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/17-civik-2018/zvit_2024/zvit-npu-2024.pdf (dostęp 18.03.2025).

[926] Ibidem

[927] Od początku pełnoskalowej agresji Rosji Narodowa Policja Ukrainy wszczęła dziesiątki tysięcy postępowań dotyczących zbrodni wojennych, kolaboracji, zdrady państwa i innych przestępstw związanych z agresją przeciwko Ukrainie. Więcej zob.: *Przestępstwa popełnione przez wojsko rosyjskie podczas pełnej inwazji na Ukrainę (stan na dzień 31.12.2024 r.)*, publikacja Narodowej Policji Ukrainy, 31 grudnia 2024 r., Facebook https://www.facebook.com/UA.National.Police/posts/злочини-вчинені-військовими-рф-під-час-повномасштабного-вторгнення-в-україну-ста/949550203981677/ (dostęp 18.03.2025).

[928] Zob. *Ministerstwo Spraw Wewnętrznych Ukrainy konsekwentnie realizuje zadania związane z utrzymaniem porządku publicznego, przestrzeganiem zasad praworządności i prawa w czasie wojny*, Dane Policji Ukrainy, 07 marca 2023 r., https://mvs.gov.ua/uk/news/mvs-ukrayini-citko-vikonuje-zavdannia-shhodo-dotrimannia-gromadskogo-poriadku-verxovenstva-prava-ta-zakonu-u-vojennii-cas (dostęp 18.03.2025).

[929] *Igor Klymenko: W Narodowej Policji powstają nowe brygady bojowe, które w najbliższym czasie wzmocnią Siły Obronne,* dane Ministra Spraw Wewnętrznych Ukrainy, 22 czerwca 2024 r., https://mvs.gov.ua/news/igor-klimenko-formuiutsia-novi-boiovi-brigadi-v-nacionalnii-policiyi-iaki-naiblizcim-casom-pidsiliat-sili-oboroni (dostęp 18.03.2025). Warto dodać, że Według Ministra Spraw Wewnętrznych Ukrainy niezbędne do utrzymania dyscypliny i zapobiegania przestępczości są godziny policyjne. Zob. R. Kravets, T. Lozovenko, *Ministerstwo Spraw Wewnętrznych wyjaśniło, dlaczego nadal potrzebna jest godzina policyjna na tyłach*, 3 października 2023 r., Ukraińska Pravda https://www.pravda.com.ua/news/2023/10/3/7422423/ (dostęp 18.03.2025). Por. O. Ivanitskaya, *W ciągu roku ponad 41 tysięcy osób złamało godzinę policyjną w Kijowie — policja*, 24 listopada 2023 r., Hromadske https://hromadske.ua/posts/komendantsku-v-kiyevi-uprodovzh-roku-porushili-ponad-41-tisyacha-lyudej-policiya (dostęp 18.03.2025).

[930] Do czerwca 2024 r. Ministerstwo Spraw Wewnętrznych przydzieliło 513 patroli w całym państwie, aby wesprzeć proces mobilizacji. Por. *Ostro pytamy ministra o mobilizację: TCC, uciekinierzy, korupcja, służba syna | Igor Klymenko*, oświadczenie Ministra spraw wewnętrznych Ukrainy w wywiadzie dla Radio Svoboda, YouTube https://www.youtube.com/watch?v=6kV5eNk2Sqg&t=4741s (dostęp 18.03.2025). Na koniec 2024 r. około 10 tys. funkcjonariuszy Policji Narodowej Ukrainy uczestniczyło bezpośrednio w działaniach bojowych, a kolejne 25 tys. pełniło służbę w strefach przyfrontowych, wykonując m.in. zadania ewakuacyjne, ochronne i stabilizacyjne. Łącznie około 40 tys. policjantów było zaangażowanych w działania związane z funkcjonowaniem państwa w warunkach wojny. Więcej zob.: *I. Klymenko: Nie będzie bezpieczeństwa w państwie, jeśli w miastach nie pozostaną policjanci*, oświadczenie Ministra spraw wewnętrznych Ukrainy, 9 grudnia 2024 r., RBC Ukraina, https://www.rbc.ua/rus/news/igor-klimenko-bezpeki-derzhavi-bude-kshcho-1733667364.html?utm_source=telegram&utm_medium=post (dostęp 18.03.2025).

Niezależnie od działań wojennych kontynuowano walkę z innymi formami przestępczości. Resort zwalczał handel narkotykami[931], handel bronią[932] oraz cyberprzestępczość[933]. Od początku pełnoskalowej wojny do października 2024 r. udokumentowano 323 przypadki handlu ludźmi, a przed sądem stanęli członkowie 15 grup przestępczych[934]. Istotnym problemem pozostawała także przemoc domowa. W 2023 r. odnotowano ponad 291 tys. takich przypadków, czyli o około 20% więcej niż rok wcześniej[935].

Szczególną uwagę poświęcano ochronie dzieci. Od początku wojny do końca 2024 r. policja odnalazła 36 369 zaginionych dzieci[936]. Jednocześnie liczba przestępstw popełnianych przez nieletnich była wyraźnie niższa niż w okresie przedwojennym[937].

W warunkach wojny Policja Narodowa stała się jednym z najbardziej obciążonych organów państwa. Na wielu obszarach, szczególnie w pobliżu stref działań bojowych, funkcjonariusze byli często jedynymi przedstawicielami administracji państwowej obecnymi na miejscu[938]. Od 7 lutego 2023 r. funkcję ministra spraw wewnętrznych sprawuje

[931] W 2022 r. Policja Narodowa Ukrainy ujawniła 33,8 tys. przestępstw związanych z nielegalnym obrotem narkotykami oraz przejęła 2,6 tony środków odurzających i substancji psychotropowych. Coraz większą rolę w tej kategorii przestępczości odgrywał Internet. Więcej zob.: *Sprawozdanie Narodowej Policji Ukrainy z wyników pracy w 2022 roku* …, op. cit., s.10-11.

[932] W 2024 r. Policja Narodowa Ukrainy skonfiskowała znaczne ilości nielegalnej broni, amunicji i materiałów wybuchowych oraz ujawniła liczne nielegalne magazyny uzbrojenia. Jednocześnie wszczęto ponad 5 tys. postępowań karnych dotyczących nielegalnego obrotu bronią i amunicją. Więcej zob.: *B. Drapiaty: W 2024 r. wszczęto 4700 postępowań karnych w sprawie nielegalnego obchodzenia się z bronią, amunicją lub materiałami wybuchowymi*, wiadomość, 23 listopada 2024 r., https://mvs.gov.ua/news/bogdan-drapiatii-u-2024-roci-poruseno-4700-kriminalnix-provadzen-za-nezakonne-povodzennia-zi-zbrojeiu-boiovimi-pripasami-abo-vibuxovimi-recovinami (dostęp 18.03.2025).

[933] *Sprawozdanie Narodowej Policji Ukrainy na temat stanu cyberbezpieczeństwa w 2024 r. (według obszaru odpowiedzialności),* https://npu.gov.ua/diyalnist/zvitnist/richni-zviti (dostęp 18.03.2025).

[934] *Bezpieczna migracja i zatrudnienie: przy wsparciu policji krajowej w Ukrainie odbyła się edukacyjna gra terenowa poświęcona przeciwdziałaniu handlowi ludźmi,* wiadomość, 18 października 2024 r., https://npu.gov.ua/news/bezpechna-mihratsiia-ta-pratsevlashtuvannia-za-spryiannia-natspolitsii-v-ukraini-vidbuvsia-navchalnyi-kvest-z-protydii-torhivli-liudmy?v=6712615680faf (dostęp 18.03.2025).

[935] *Liczba przypadków przemocy domowej wzrosła o 20%: Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Parlament pracują nad zaostrzeniem odpowiedzialności,* 30 marca 2024 r., wiadomość Narodowej Policji Ukrainy https://mvs.gov.ua/news/kilkist-vipadkiv-domasnyogo-nasilstva-zrosla-na-20-mvs-ta-parlament-praciuiut-nad-posilenniam-vidpovidalnosti-1 (dostęp 18.03.2025).

[936] 596 ukraińskich dzieci zostało zabitych przez rosyjską armię, 1792 zostało rannych, 1943 ma status zaginionych, a 19 546 dzieci zostało deportowanych do Rosji. Por.: *Przestępstwa popełnione przez wojsko rosyjskie podczas pełnej inwazji na Ukrainę (stan na dzień 31.12.2024 r.)* …, op. cit.

[937] Więcej zob.: *O zarejestrowanych przestępstwach kryminalnych i wynikach ich śledztwa przedprocesowego,* dane oficjalne Prokuratury Generalnej Ukrainy, https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2 (dostęp 18.03.2025).

[938] Więcej zob.: A. Ivanov, *Prewencyjna działalność organów policji: Realia i wyzwania w warunkach stanu wojennego*, „Pravo i Bezpeka" 2022, nr 87, s. 135-144. https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/5a594873-f372-489a-8939-573451c37910/content (dostęp 18.03.2025).

Igor Kłymenko[939], który objął stanowisko po tragicznej śmierci Denysa Monastyrskiego w katastrofie lotniczej w Browarach 18 stycznia 2023 r. [940].

Pomimo osiągniętych rezultatów działalność resortu napotykała szereg problemów. Należały do nich niedobory finansowe i odpływ wykwalifikowanych funkcjonariuszy[941], wzrost obciążenia[942] służb oraz utrzymujące się problemy korupcyjne[943]. Nadal zdarzały się przypadki zaangażowania funkcjonariuszy w działalność przestępczą[944],, współpracy z Rosją[945] lub innych naruszeń etyki służbowej. Czynniki te ograniczały skuteczność realizacji funkcji porządkowej w warunkach wojennych. Równolegle Ministerstwo Spraw Wewnętrznych nieprzerwanie wykonywało funkcję administracyjną państwa[946]. Potwierdzają to sprawozdania Państwowej Służby Migracyjnej Ukrainy, które wskazują na

[939] Uchwała Rady Najwyższej Ukrainy *O mianowaniu O. Kłymenki* …, op. cit.
[940] 18 stycznia 2023 r. o godzinie 08:20 w Browarach doszło do katastrofy lotniczej. Zginęli wszyscy znajdujący się w helikopterze, w tym kierownictwo Ministerstwa Spraw Wewnętrznych, Więcej zob. https://dsns.gov.ua/news/ostanni-novini/2-roki-tragediyi-u-brovarax-video (dostęp 18.03.2025).
[941] Więcej zob. w: *Sprawozdanie w oparciu o wyniki badania analitycznego perspektyw doskonalenia polityki kadrowej i zmiany warunków wynagradzania funkcjonariuszy Policji w celu zwiększenia konkurencyjności służby policyjnej na rynku pracy* (s. 19-24), https://mvs.gov.ua/upload/1/7/9/2/2/3/zvit-za-rezultatami-analiticnogo-doslizennia-1.pdf (dostęp 18.03.2025).
[942] Jak zaznaczył Minister Spaw Wewnętrznych Igor Klymenko w czerwcu 2024 r., obciążenie funkcjonariusza policji pracą po wybuchu wojny wzrosło około 2,5 do 3 razy i będzie nadal rosło. Więcej zob.: *I. Klymenko: W Narodowej Policji powstają nowe brygady bojowe…, op. cit.*
[943] Przykładowo: w 2023 we Lwowie inspektor policji patrolowej został przyłapany na braniu łapówek w celu uniknięcia mobilizacji. Więcej zob.: *Łapówka za uniknięcie mobilizacji – w Lwowie zdemaskowano policjanta,* dane Prokuratury Ukrainy, 23 stycznia 2023 r., https://gp.gov.ua/ua/posts/xabar-za-uniknennya-mobilizaciyi-u-lvovi-vikrito-policeiskogo (dostęp 18.03.2025).
[944] Przykładem problemów korupcyjnych w organach ścigania była sprawa zastępcy kierownika Departamentu Policji Migracyjnej Sergija Szajcheta, któremu w 2023 r. przedstawiono zarzuty związane z organizowaniem działalności nielegalnych agencji towarzyskich. Por. *„Ochrona" lokali rozrywkowych – sąd aresztował zastępcę szefa Departamentu Policji Migracyjnej*, dane Prokuratury Miejskiej w Kijowie, 04 lutego 2023 r., https://kyiv.gp.gov.ua/ua/news.html?_m=publications&_t=rec&id=327349&fp=1920 (dostęp 18.03.2025). W tym samym roku W 2023 r. ukraińskie służby ujawniły w Dnieprze zorganizowaną grupę zajmującą się obrotem narkotykami, która funkcjonowała przy wsparciu części funkcjonariuszy organów ścigania. Sprawa ta stała się jednym z głośniejszych przykładów powiązań przestępczości z korupcją w strukturach państwowych. Por. *SBU zlikwidowało w Dnieprze grupę przestępczą zajmującą się handlem narkotykami, która działała „pod parasolem ochronnym" lokalnych organów ścigania,* dane Służby Bezpieczeństwa Ukrainy, 19 czerwca 2023 r., https://ssu.gov.ua/novyny/sbu-likviduvala-u-dnipri-narkouhrupovannia-yake-diialo-pid-dakhom-mistsevykh-pravookhorontsiv (dostęp 18.03.2025).
[945] Według danych Ukrinformu na początku 2024 r. zidentyfikowano około 900 funkcjonariuszy policji, którzy po rozpoczęciu rosyjskiej agresji przeszli na stronę okupanta. Zob.: *W policji krajowej zidentyfikowano około 900 policjantów, którzy przeszli na stronę najeźdźców*, z powołaniem na dane Policji Ukrainy, 22 stycznia 2024 r., Ukrinform https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3816598-u-nacpolicii-identifikuvali-blizko-900-policejskih-aki-perejsli-na-bik-zagarbnikiv.html (dostęp 18.03.2025). Przykładem kontrowersji dotyczących powiązań części funkcjonariuszy z Rosją była sprawa zastępcy szefa Policji Narodowej Dmytra Tyszleka, wobec którego pojawiły się zarzuty dotyczące utrzymywania relacji i powiązań majątkowych z osobami posiadającymi związki z Federacją Rosyjską. W następstwie ujawnionych informacji został on czasowo zawieszony w obowiązkach służbowych. Więcej zob.: *Rosyjski paszport żony nie stanowi przeszkody dla objęcia nowego stanowiska! Nawet jeśli jest to stanowisko kierownicze w Narodowej Policji,* Bihus.Info*,* 26 października 2023 r., Telegram https://t.me/bihusinfo/8673 (dostęp 18.03.2025).
[946] Dane statystyczne Państwowej Służby Migracyjnej Ukrainy za okres 2014-2025, https://dmsu.gov.ua/diyalnist/statistichni-dani.html (dostęp 18.03.2025).

ciągłość świadczenia podstawowych usług administracyjnych mimo trwającej wojny. W analizowanym okresie kontynuowano procedury dotyczące nadawania, utraty i przywracania obywatelstwa ukraińskiego[947], rejestracji obywateli Ukrainy oraz wydawania dokumentów tożsamości, w tym dowodów osobistych i paszportów zagranicznych[948]. Nieprzerwanie realizowano również zadania związane z obsługą cudzoziemców, uchodźców i innych kategorii migrantów, obejmujące m.in. wydawanie zezwoleń na pobyt czasowy, przyznawanie statusu uchodźcy oraz legalizację pobytu cudzoziemców[949].

Ministerstwo odpowiadało także za wydawanie pozwoleń na broń. Ważnym krokiem w tym obszarze było uruchomienie w czerwcu 2023 r. elektronicznego Ujednoliconego Rejestru Broni Palnej[950]. Według danych z października 2024 r. złożono ponad 475 tys. wniosków o wydanie pozwolenia na broń, a około 460 tys. z nich zakończyło się wydaniem decyzji administracyjnej [951]. Pomimo wojny funkcjonował również system szkolnictwa i doskonalenia zawodowego podległy Ministerstwu Spraw Wewnętrznych, stanowiący część ogólnokrajowego systemu edukacji[952] . Świadczy to o zachowaniu przez państwo zdolności do wykonywania podstawowych funkcji administracyjnych nawet w warunkach pełnoskalowego konfliktu zbrojnego.

---

[947] Przykładowo: w 2022 roku 10 485 osobom nadano obywatelstwo Ukrainy. Zob. *Wskaźniki działalności Państwowej Służby Migracyjnej Ukrainy w 2022 r.*, https://dmsu.gov.ua/assets/files/statistic/year/2022_12.pdf (dostęp 18.03.2025); w 2023 roku 14 osób pozbawiono obywatelstwa Ukrainy na mocy dekretu prezydenckiego, zob. *Wskaźniki działalności Państwowej Służby Migracyjnej Ukrainy w 2023 r.*, https://dmsu.gov.ua/assets/files/statistic/year/2023_12.pdf (dostęp 18.03.2025); a w2024 roku 14 osobom przywrócono obywatelstwo Ukrainy, zob. *Wskaźniki działalności Państwowej Służby Migracyjnej Ukrainy w 2024 r.*, https://dmsu.gov.ua/assets/files/statistic/year/2024_12.pdf (dostęp 18.03.2025).

[948] Przykładowo: W 2022 roku 1 189 566 osobom wydano paszporty w formie w dowodów osobistych (ID-kartka). Zob. *Wskaźniki działalności Państwowej Służby Migracyjnej Ukrainy w 2022 roku* …, op. cit.; w 2023 roku 1515 osobom wydano paszporty w formie książeczki, zob. *Wskaźniki działalności Państwowej Służby Migracyjnej Ukrainy w 2023 roku*…, op. cit., a w 2024 roku wydano 2 629 646 paszportów dla obywateli Ukrainy podróżujących za granicę., zob. *Wskaźniki działalności Państwowej Służby Migracyjnej Ukrainy w 2024 roku* …, op. cit.

[949] Przykładowo: w 2022 roku 8 144 osobom wydano zezwolenia na pobyt czasowy i 26 osób uznano za wymagające dodatkowej ochrony, zob. *Wskaźniki działalności Państwowej Służby Migracyjnej Ukrainy w 2022 roku* …, op. cit.; w 2023 roku 3 354 osobom przedłużono pobyt dla cudzoziemców i bezpaństwowców, jednocześnie podjęto rozmaite decyzje w sprawie 7318 zatrzymanych nielegalnych imigrantów, zob. *Wskaźniki działalności Państwowej Służby Migracyjnej Ukrainy w 2023 roku* …, op. cit., a w 2024 roku 5 osób otrzymało status uchodźcy i wydano 14 świadectw uchodźcy. *Wskaźniki działalności Państwowej Służby Migracyjnej Ukrainy w 2024 roku* …, op. cit.

[950] Więcej zob. portal Narodowej Policji Ukrainy *Jedyne vikno dla hromadian*: https://services.mvs.gov.ua/services?q=&category=Зброя (dostęp 18.03.2025).

[951] *Ukraińcy złożyli za pośrednictwem Jednolitego Rejestru Broni już prawie 476 tysięcy wniosków o wydanie różnych rodzajów zezwoleń na broń,* 18 października 2024 r., oficjalny portal Ministerstwa Spraw Wewnętrznych Ukrainy https://mvs.gov.ua/news/ukrayinci-podali-cerez-jedinii-rejestr-zbroyi-vze-maize-476-tisiac-zaiav-na-otrimannia-riznix-vidiv-dozvilnix-dokumentiv-na-zbroiu (dostęp 18.03.2025).

[952] W okresie od 24 lutego 2022 r. do 31 grudnia 2024 r. system szkolnictwa resortowego Ministerstwa Spraw Wewnętrznych Ukrainy obejmował 12 uczelni wyższych i instytucji kształcących funkcjonariuszy organów ścigania. Więcej zob.: *Szkoły wyższe,* dane Ministerstwa Spraw Wewnętrznych Ukrainy, https://mvs.gov.ua/ministry/universities (dostęp 18.03.2025).

Podsumowując, Ministerstwo Spraw Wewnętrznych Ukrainy w latach 2022–2024 zachowało zdolność do wykonywania zarówno funkcji porządkowej, jak i administracyjnej. Wojna doprowadziła do znaczącego rozszerzenia katalogu zadań realizowanych przez resort, jednak nie spowodowała całkowitego paraliżu jego podstawowych kompetencji. Jednocześnie utrzymujące się problemy kadrowe, korupcyjne i finansowe nadal ograniczały efektywność funkcjonowania struktur będących w składzie ministerstwa.

5.2.2.4.3 Ministerstwo Spraw Zagranicznych Ukrainy (*Міністерство закордонних справ України*) – realizacja funkcji uczestnictwa w rozwiazywania problemów ponadnarodowych po 24 lutego 2022 r. (24.02.2022 r. – 31.12.2024 r.)

Analiza działalności Ministerstwa Spraw Zagranicznych Ukrainy wskazuje, że w okresie od 24 lutego 2022 r. do 31 grudnia 2024 r. resort nieprzerwanie realizował funkcję uczestnictwa w rozwiązywaniu problemów ponadnarodowych, mimo wyjątkowo trudnych uwarunkowań geopolitycznych i trwającej wojny[953]. W odróżnieniu od wielu historycznych przypadków konfliktów zbrojnych, pełnoskalowa agresja Rosji nie doprowadziła do izolacji międzynarodowej Ukrainy. Państwo utrzymało stosunki dyplomatyczne z większością partnerów zagranicznych oraz rozwinęło aktywność na forum organizacji międzynarodowych[954].

W warunkach wojny polityka zagraniczna Ukrainy została podporządkowana przede wszystkim kwestiom bezpieczeństwa i przetrwania państwa[955]. Priorytetami ukraińskiej dyplomacji stały się: pozyskiwanie pomocy wojskowej, finansowej i humanitarnej; utrzymanie wsparcia politycznego państw zachodnich[956]; wzmacnianie reżimu sankcyjnego wobec Rosji; dokumentowanie zbrodni wojennych oraz rozwój mechanizmów

[953] Zob. Dane Ministerstwa Spraw Zagranicznych Ukrainy, https://mfa.gov.ua (dostęp 20.03.2025). Warto dodać, że Ukraińska polityka zagraniczna po 24 lutego 2022 r. była realizowana w warunkach pełnoskalowej agresji rosyjskiej, kryzysu międzynarodowego systemu bezpieczeństwa oraz rosnących napięć między państwami demokratycznymi i autorytarnymi. Czynniki te w istotny sposób wpływały na kierunki i priorytety działalności dyplomatycznej Ukrainy. Więcej zob.: *Specyfika i priorytety ukraińskiej dyplomacji w czasie* wojny. *Opinie i stanowiska ekspertów, grudzień 2024 r.*, raport Centrum Razumkowa z badań przeprowadzonych w październiku i listopadzie 2024 r. https://razumkov.org.ua/images/2024/12/19/2024-PASHKOV-SOCIO-ZP-3.pdf (dostęp 20.03.2025).
[954] Ibidem s.11-12.
[955] W warunkach wojny priorytety polityki zagranicznej Ukrainy podlegały bieżącej korekcie w zależności od sytuacji międzynarodowej, potrzeb obronnych państwa oraz poziomu wsparcia ze strony partnerów zagranicznych. Więcej zob.: *Specyfika i priorytety ukraińskiej dyplomacji*…, op. cit., s.7.
[956] Według ekspertów największe znaczenie dla wsparcia Ukrainy miały działania Stanów Zjednoczonych, Wielkiej Brytanii, Niemiec, Polski, państw bałtyckich oraz państw skandynawskich. Więcej zob.: *Polityka zagraniczna Ukrainy: stan, trendy, perspektywy (Opinie i stanowiska ekspertów)*, raport Centrum im. Razumkowa przedstawiający wyniki badania eksperckiego przeprowadzonego w dniach 30 września - 10 października 2024 r., https://razumkov.org.ua/images/2024/10/25/2024-PASHKOV-ZP-6.pdf (dostęp 20.03.2025).

odpowiedzialności za zbrodnię agresji[957] . Istotne znaczenie miały również działania na rzecz ochrony uchodźców, odbudowy infrastruktury państwa, wykorzystania zamrożonych aktywów rosyjskich oraz promocji tzw. Formuły Pokoju prezydenta Wołodymyra Zełenskiego[958].

Pomimo wojny aktywność międzynarodowa Ukrainy pozostawała bardzo wysoka. W latach 2022–2024 odbyły się liczne wizyty zagraniczne prezydenta, ministrów i innych przedstawicieli władz państwowych, jak również wizyty przywódców państw partnerskich w Kijowie[959] . Intensywny dialog polityczny przyczynił się do pogłębienia współpracy politycznej, wojskowej, gospodarczej i humanitarnej z najważniejszymi partnerami Ukrainy[960]. Szczególnie bliskie relacje utrzymywano ze Stanami Zjednoczonymi, Wielką Brytanią, Polską, państwami bałtyckimi oraz państwami Europy Środkowej[961].

Jednym z głównych kierunków polityki zagranicznej pozostawała integracja europejska. W 2022 r. Ukraina uzyskała status państwa kandydującego do Unii Europejskiej [962], przystąpiła do kolejnych programów unijnych[963], a w czerwcu 2024 r. oficjalnie rozpoczęto negocjacje akcesyjne[964]. Równolegle rozwijano współpracę z Unią Europejską w zakresie bezpieczeństwa, czego przykładem było przedłużenie misji EUMAM Ukraine

[957] *Ukraińska pryzma: Polityka zagraniczna 2022. Studium analityczne*, raport NGO „Rada Polityki Zagranicznej „Ukraińska pryzma", Fundacja F. Eberta, Kijów, 2023 r. s.16 http://prismua.org/wp-content/uploads/2023/05/UPFP-23-UKR_WEB.pdf (dostęp 20.03.2025).

[958] Na podstawie analizy raportów zawierających dane z badań polityki zagranicznej Ukrainy w okresie od 24.02.2022 r. do 31.12.2024 r. opracowanych przez Centrum im. Razumkowa https://razumkov.org.ua/vydannia/shchorichni-analitychni-pidsumky-i-prohnozy (dostęp 20.03.2025).

[959] W latach 2022–2024 aktywność międzynarodowa Wołodymyra Zełenskiego systematycznie rosła. Oprócz licznych wizyt zagranicznych prezydent odbył ponad 145 spotkań z przywódcami państw i organizacji międzynarodowych odwiedzającymi Ukrainę. Więcej zob. https://www.president.gov.ua (dostęp 18.04.2024).

[960] Wizyty zagranicznych przywódców w Ukrainie stanowiły istotny instrument wsparcia politycznego oraz komunikacji strategicznej z państwem znajdującym się w stanie wojny. Już w 2022 r. Ukrainę odwiedzili przedstawiciele kilkudziesięciu państw i organizacji międzynarodowych. Więcej zob.: Dane Ministerstwa Spraw Zagranicznych Ukrainy, https://mfa.gov.ua (dostęp 20.03.2025).

[961] Wśród państw europejskich najaktywniejsze kontakty z Ukrainą utrzymywali przywódcy Polski, Litwy, Łotwy i Słowacji. Analiza wizyt zagranicznych wskazuje na szczególne znaczenie Europy Środkowo-Wschodniej dla ukraińskiej polityki zagranicznej w czasie wojny. Więcej zob.: M. Balycka, D. Kolodyazhna, *Geografia dyplomatyczna wojny: międzynarodowe wizyty Zełenskiego i zagranicznych przywódców,* dane analityczne, 25 lutego 2025 r., Voks Ukraina https://voxukraine.org/dyplomatychna-geografiya-vijny-mizhnarodni-vizyty-zelenskogo-ta-inozemnyh-lideriv (dostęp 20.03.2025). Por. *Ukraińska pryzma: Polityka zagraniczna 2023. Studium analityczne*…, op. cit., s. 83.

[962] *Conclusions of the Council of the European Union (23–24 June 2022) on Ukraine's candidate status*, 24 June 2022, https://www.consilium.europa.eu/pl/policies/ukraine/ (dostęp 20.03.2025).

[963] W 2022 r. Ukraina podpisała umowy z UE o udziale państwa w unijnych programach celnych i w dziedzinie opodatkowania. Ukraina stała się również członkiem programu „Cyfrowa Europa". W połowie marca 2022 r., Ukraina dołączyła do europejskiej sieci energetycznej ENTSO-E, zob. *Ukraińska pryzma: Polityka zagraniczna 2022. Studium analityczne*…, op. cit., s.72-73.

[964] Por. *Ukraińska pryzma: Polityka zagraniczna 2023. Studium analityczne*, raport, NGO „Rada Polityki Zagranicznej „Ukraińska pryzma", Fundacja F. Eberta. Vestka LLC, Kijów 2024, s. 68. http://prismua.org/wp-content/uploads/2023/05/UPFP-23-UKR_WEB.pdf (dostęp 20.03.2025).

do listopada 2026 roku[965]. Kontynuowano również współpracę z NATO. W analizowanym okresie utworzono Radę NATO–Ukraina, rozwijano Narodowy Program Współpracy oraz poszerzano zakres wsparcia wojskowego i szkoleniowego. Mimo znacznej intensyfikacji współpracy nie nastąpił jednak przełom w kwestii członkostwa Ukrainy w Sojuszu[966].

Duże znaczenie miała także dyplomacja gospodarcza. Ukraina zabiegała o pomoc finansową, zagraniczne inwestycje oraz utrzymanie eksportu w warunkach wojny[967]. Szczególną rolę odegrało utworzenie tzw. korytarza zbożowego, który umożliwił kontynuowanie eksportu produktów rolnych pomimo blokady części portów przez Federację Rosyjską[968] . Jednocześnie następowała stopniowa reorientacja kierunków handlu zagranicznego. Wzrastało znaczenie państw Unii Europejskiej i Azji, podczas gdy powiązania gospodarcze z obszarem postsowieckim ulegały ograniczeniu[969].

W lutym 2022 r. Ukraina zerwała stosunki dyplomatyczne z Rosją. Pierwsze próby negocjacji pokojowych nie przyniosły rezultatów ze względu na rozbieżność stanowisk obu stron[970]. W ocenie autora utrzymanie ograniczonych kanałów komunikacji dyplomatycznej mogłoby zwiększyć możliwości prowadzenia dialogu w przyszłości, jednak decyzja władz Ukrainy była konsekwencją bezprecedensowej skali agresji rosyjskiej.

Istotnym obszarem aktywności dyplomatycznej pozostawała współpraca z organizacjami międzynarodowymi. Działania Ukrainy na forum ONZ, OBWE i Rady Europy umożliwiły utrzymywanie kwestii rosyjskiej agresji w centrum debaty międzynarodowej

---

[965] *Ukraine: Council extends EU military assistance mission mandate by two years*, press release of the Council of the European Union, 8 November 2024, https://www.consilium.europa.eu/pl/press/press-releases/2024/11/08/ukraine-council-extends-the-mandate-of-the-eu-military-assistance-mission-for-two-years/ (dostęp 20.03.2025).

[966] Więcej zob.: *Relations with Ukraine,* official NATO data, https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_37750.htm (dostęp 20.03.2025).

[967] Pomimo znaczącego spadku obrotów handlowych po 24 lutego 2022 r. Ukraina utrzymała funkcjonowanie handlu zagranicznego oraz kontakty gospodarcze z ponad 230 państwami, co ograniczyło negatywne skutki wojny dla gospodarki. Więcej zob. Dane statystyczne Państwowej Służby Statystycznej Ukrainy za lata 2022-2023, https://stat.gov.ua/uk/publications/zovnishnya-torhivlya-ukrayiny-tovaramy-u-2022-rotsi (dostęp 20.03.2025); https://www.ukrstat.gov.ua/express/expr2024/02/04.pdf (dostęp 20.03.2025). Por. Dane statystyczne Narodowego Banku Ukrainy za 2024 r., https://bank.gov.ua/ua/statistic/sector-external (dostęp 20.03.2025).

[968] *Czarnomorska Inicjatywa Zbożowa, zawarta w lipcu 2022 r. przez Ukrainę, Rosję, Turcję i ONZ, umożliwiła wznowienie eksportu ukraińskich produktów rolnych przez porty Morza Czarnego. Porozumienie obowiązywało do lipca 2023 r., kiedy Rosja odmówiła jego przedłużenia.* Więcej zob.: *Black Sea Grain Initiative,* https://www.un.org/en/black-sea-grain-initiative (dostęp 20.03.2025).

[969] Dane statystyczne Narodowego Banku Ukrainy za lata 2022- 2024, https://bank.gov.ua/ua/statistic/sector-external (dostęp 20.03.2025).

[970] W pierwszych miesiącach pełnoskalowej wojny przedstawiciele Ukrainy i Rosji przeprowadzili kilka rund negocjacji na Białorusi i w Turcji, które nie doprowadziły jednak do trwałego porozumienia pokojowego. Więcej zob.: *Rok wojny o wolność: Wojskowa historia wojny rosyjsko-ukraińskiej (24.02.2022-24.02.2023). W 4 książkach*. *Księga I*, …, op. cit., s. 269.

oraz przyczyniły się do podjęcia szeregu decyzji potępiających działania Rosji[971]. Ważnym elementem tej aktywności były również konferencje poświęcone pokojowi i odbudowie Ukrainy, które pozwoliły utrzymać międzynarodowe zaangażowanie na rzecz wsparcia państwa ukraińskiego [972].

W analizowanym okresie wyraźnie rozszerzono kontakty polityczne i gospodarcze z państwami Afryki, Bliskiego Wschodu i Ameryki Łacińskiej[973]. Działania te miały szczególne znaczenie wobec tradycyjnych wpływów rosyjskich w części tych regionów oraz rosnącego znaczenia państw globalnego Południa w stosunkach międzynarodowych. Pomimo warunków wojennych utrzymywano także kontakty z wielomilionową diasporą ukraińską za granicą[974]. Jednocześnie Ministerstwo Spraw Zagranicznych zmagało się z problemami kadrowymi, co stało się impulsem do reformy służby zagranicznej i wprowadzenia bardziej otwartych procedur rekrutacyjnych na stanowiska dyplomatyczne[975]. Zauważalna była również centralizacja procesu prowadzenia polityki zagranicznej oraz

[971] Działania dyplomacji publicznej przyczyniły się do znaczącego wzrostu rozpoznawalności Ukrainy na świecie. W rankingu Global Soft Power Index 2023 Ukraina odnotowała jeden z największych wzrostów pozycji spośród wszystkich badanych państw. Więcej zob.: *Global Soft Power Index* 2023, Brand Finance https://moc.gov.ae/wp-content/uploads/2024/12/Global-Soft-Power-Index-2023.pdf (dostęp 20.03.2025).

[972] Więcej na temat dyplomacji Ukrainy w ONZ zob. https://un.mfa.gov.ua/spivrobitnictvo (dostęp 20.03.2025). Warto dodać, że podczas Ukraine Recovery Conference 2022 w Lugano państwa i organizacje międzynarodowe zadeklarowały wsparcie procesów odbudowy Ukrainy oraz uruchomienie mechanizmów finansowania przyszłej rekonstrukcji kraju. Więcej zob.: *Ukraine Recovery Conference 2022*: https://ua.urc-international.com/past-conferences/urc22/ukraine-recovery-conference-2022-mizhnarodna-konferenciya-z-pitan-vidnovlennya-ukrayini (dostęp 20.03.2025). W czerwcu 2024 r. podczas Pierwszego Globalnego Szczytu Pokoju w Szwajcarii przyjęto natomiast wspólny komunikat dotyczący bezpieczeństwa nuklearnego, bezpieczeństwa żywnościowego oraz kwestii więźniów i osób deportowanych w związku z wojną. Więcej zob.: https://mfa.gov.ua/protidiya-agresiyi-rf/formula-miru (dostęp 20.03.2025).

[973] Rozwijanie relacji z państwami afrykańskimi stanowiło jeden z nowych kierunków aktywności dyplomatycznej Ukrainy po 2022 r. Podstawy tej współpracy określono w Strategii rozwoju stosunków Ukrainy z państwami Afryki. Więcej zob.: *Strategia komunikacji „Ukraina - państwa Afryki”*, https://mfa.gov.ua/storage/app/sites/1/strategiya-afrika-1.pdf (dostęp 20.03.2025). W 2022 r. powołano specjalnego przedstawiciela Ukrainy ds. Bliskiego Wschodu i Afryki, co potwierdzało rosnące znaczenie tych regionów w polityce zagranicznej państwa. Więcej zob. Dekret Prezydenta Ukrainy *O pytaniu co do specjalnego przedstawiciela Ukrainy na Bliskim Wschodzie i w Afryce* z dnia 30 lipca 2022 r. nr 491/2022, https://www.president.gov.ua/documents/4912022-43289 (dostęp 20.03.2025). W styczniu 2024 r. Ministerstwo Spraw Zagranicznych Ukrainy przyjęło Strategię rozwoju stosunków z państwami Ameryki Łacińskiej i Karaibów, określającą priorytety współpracy politycznej, gospodarczej i dyplomatycznej. Więcej zob.: https://mfa.gov.ua/storage/app/sites/1/ukraina-derzhavi-latinskoi-ameriki-ta-karibskogo-baseynu.pdf (dostęp 20.03.2025).

[974] W latach 2022–2024 Ministerstwo Spraw Zagranicznych kontynuowało działania na rzecz społeczności ukraińskiej za granicą, w tym poprzez działalność Narodowej Komisji ds. Ukraińców za Granicą. Więcej zob.: https://zakordonniukrainci.mfa.gov.ua/nacionalna-komisiya-z-pitan-zakordonnih-ukrayinciv (dostęp 20.03.2025).

[975] W marcu 2023 r. minister spraw zagranicznych Dmytro Kułeba po raz pierwszy ogłosił otwarty nabór kandydatów na stanowiska ambasadorów w wybranych państwach, wskazując na potrzebę wzmocnienia służby dyplomatycznej. Więcej zob.: publikacja Ministra Spraw Zagranicznych Ukrainy, 13 marca 2023 r., Facebook https://www.facebook.com/dmytro.kuleba/posts/pfbid02nNrrPgHVK2wpkFKYnFuEfSCYHGYhhPuKGztehBF8WUGoqrCYCAWkhYK4FaSUTL4ul (dostęp 20.03.2025).

wzrost roli prezydenta w podejmowaniu kluczowych decyzji[976]. Dodatkowo we wrześniu 2024 r. przeprowadzono zmiany kadrowe w kierownictwie resortu, a nowy minister spraw zagranicznych Andrij Sybiha rozpoczął reformę struktur centralnych i placówek zagranicznych[977]. Można je interpretować jako próbę zwiększenia efektywności działania ukraińskiej dyplomacji w warunkach wojny.

Warto również podkreślić, że po 24 lutego 2022 r. Ukraina dokonała zasadniczej rewizji priorytetów swojej polityki zagranicznej. Ograniczono lub zamrożono relacje z państwami wspierającymi Rosję bądź unikającymi jednoznacznego potępienia agresji, jednocześnie wzmacniając współpracę z państwami i organizacjami wspierającymi Ukrainę. Proces ten można określić jako głęboką redefinicję miejsca Ukrainy w systemie stosunków międzynarodowych.

5.2.2.4.4 Ministerstwo Polityki Społecznej (*Міністерство соціальної політики України)* – realizacja funkcji socjalnej po 24 lutego 2022 r. (24.02.2022 r. – 31.12.2024 r.)

W okresie od 24 lutego 2022 r. do 31 grudnia 2024 r. Ministerstwo Polityki Społecznej Ukrainy realizowało funkcję socjalną w warunkach pełnoskalowej wojny[978]. Działania resortu były prowadzone w sytuacji głębokiego kryzysu społeczno-gospodarczego, obejmującego spadek aktywności gospodarczej, wzrost inflacji, narastający deficyt budżetowy, wzrost zadłużenia publicznego oraz istotne straty demograficzne spowodowane migracją i działaniami wojennymi[979].

---

[976] Analiza praktyki polityczno-dyplomatycznej Ukrainy w czasie wojny daje podstawy do stwierdzenia, że ogólnie proces opracowywania rozwiązań, wdrażania inicjatyw zewnętrznych i akcji w dużej mierze koncentrowały się w Biurze prezydenta. W szczególności zespół prezydencki prowadzi główną komunikację ze strategicznymi partnerami Ukrainy: USA, Wielką Brytanią, Kanadą, Turcją, Japonią, wiodącymi krajami UE. Biuro Prezydenta nadzorował również procesy integracji europejskiej i euroatlantyckiej, zapewniał kontakty z wiodącymi instytucjami międzynarodowymi.

[977] 6 września 2024 r. stanowisko ministra spraw zagranicznych Ukrainy objął Andrij Sybiha, wieloletni dyplomata i były zastępca szefa Kancelarii Prezydenta Ukrainy. Zob. Biogram dyplomaty, https://mfa.gov.ua/persons/andriy-sibiga (dostęp 20.03.2025). Po objęciu stanowiska Sybiha zapowiedział zmiany organizacyjne w resorcie oraz działania mające zwiększyć udział młodych specjalistów w służbie dyplomatycznej. Zob.: publikacja Ministra Spraw Zagranicznych Ukrainy, 8 września 2023 r., Facebook https://www.facebook.com/andrij.sybiha/posts/pfbid02awpo5QfKSoUHD7jwW2Bj7G88ZyX7AVfdh-wSHje9e9SUqTj7aSTF1akUzBFPVbFval (dostęp 20.03.2025).

[978] O wykonywaniu funkcji socjalnej świadczą dane resoru na oficjalnej stronie internetowej Ministerstwa polityki społecznej Ukrainy https://www.msp.gov.ua/main/Pro-ministerstvo.html (dostęp 20.03.2025).

[979] Roczna inflacja w Ukrainie wyniosła 26,6% w 2022 r., 5,1% w 2023 r. oraz 12,0% w 2024 r. Więcej zob.: Dane za okres 2015-2024, https://www.spfu.gov.ua/ua/regions/zaporizhia/spf-rent-indeksi-inflyacii.html (dostęp 20.03.2025). W latach 2022–2024 Ukraina odnotowywała rekordowo wysoki deficyt budżetowy, znacząco przewyższający poziom sprzed pełnoskalowej wojny. Więcej zob.: Dane za okres 2021-2024, https://mof.gov.ua/uk/state-budget (dostęp 20.03.2025). W ciągu trzech lat pełnoskalowej wojny dług publiczny Ukrainy wzrósł z około 98 mld USD do ponad 166 mld USD. Więcej zob.: Dane za okres 2022-2024, oficjalny portal Ministerstwa Finansów Ukrainy https://mof.gov.ua/uk/state-budget (dostęp

Pomimo tych trudności państwo utrzymało finansowanie podstawowych programów społecznych oraz instrumentów wspierających zatrudnienie. Było to możliwe przede wszystkim dzięki wsparciu organizacji międzynarodowych, instytucji finansowych i państw partnerskich, ponieważ znaczna część dochodów budżetowych była kierowana na potrzeby obrony i bezpieczeństwa państwa[980]. W praktyce oznaczało to rosnące uzależnienie systemu zabezpieczenia społecznego od pomocy zagranicznej, która umożliwiała dalsze finansowanie świadczeń społecznych.

W odpowiedzi na skutki wojny Ministerstwo Polityki Społecznej wdrożyło szereg działań osłonowych, dostosowując regulacje prawne do nowych realiów oraz uruchamiając programy wsparcia dla obywateli i przedsiębiorstw dotkniętych działaniami wojennymi[981]. Szczególny nacisk położono na ochronę grup najbardziej narażonych na skutki kryzysu, w tym osób starszych, osób z niepełnosprawnościami[982], rodzin z dziećmi osób wewnętrznie przesiedlonych[983] oraz rodzin żołnierzy[984]. Istotnym kierunkiem działań było również wspieranie ofiar katastrofy czarnobylskiej[985], weteranów wojennych i

20.03.2025). Por. A. Bespalenko, *Wektory polityki społecznej dla Ukrainy w Warunkach wyzwań wojny.* „Problemy współczesnych przemian. Seria: ekonomia i zarządzanie" 2022, Vol. 1, nr. 4, Sierpień 2022 s 1-8.

[980] Pomimo wojny wydatki na ochronę socjalną i zabezpieczenie społeczne utrzymywały się na bardzo wysokim poziomie i należały do największych kategorii wydatków budżetowych państwa. Więcej zob.: Dane za okres 2022-2024, https://mof.gov.ua/uk/budget_2022-538 (dostęp 20.03.2025); https://mof.gov.ua/uk/budget_2023-582 (dostęp 20.03.2025); https://mof.gov.ua/uk/budget_2023-582 (dostęp 20.03.2025).

[981] Dane o wydatkach budżetowych na zabezpieczenia socjalne i emerytalne za lata 2022-2024, oficjalny portal rządowy *Openbudget* https://openbudget.gov.ua/?month=12&year=2022&budgetType=NATIONAL (dostęp 20.03.2025). Zob. też *Przemówienie premiera Ukrainy Denisa Szmygala na posiedzeniu rządu*, 27 grudnia 2022 r., https://www.kmu.gov.ua/news/promova-premier-ministra-ukrainy-denysa-shmyhalia-na-zasidanni-uriadu27122022 (dostęp 20.03.2025).

[982] W 2023 r. państwowym programem protetyzacji objęto około 11,5 tys. osób, a kolejne 4,5 tys. obywateli otrzymało rekompensatę za samodzielnie zakupione środki rehabilitacyjne. Więcej zob.: *Ministerstwo Polityki Społecznej uruchamia platformę poświęconą państwowemu programowi protetyzacji*, 9 stycznia 2025 r., https://www.msp.gov.ua/press-center/news/onlayn-platformu-pro-derzhavnu-prohramu-protezuvannya (dostęp 20.03.2025),

[983] Jednym z podstawowych instrumentów wsparcia osób wewnętrznie przesiedlonych były dodatki mieszkaniowe finansowane z budżetu państwa. Więcej zob.: Dane rządowe, https://www.msp.gov.ua/otrymuvacham-soc-pidtrymky/vnutrishno-peremishchenym-osobam (dostęp 20.03.2025).

[984] W związku ze wzrostem liczby weteranów wojennych znacząco zwiększono finansowanie polityki państwa wobec weteranów i członków ich rodzin. Więcej zob.: Dane rządowe o budżecie państwa w latach 2022-2024, https://mof.gov.ua/uk/state-budget (dostęp 20.03.2025).

[985] Od 2024 r. rozszerzono zakres świadczeń dla osób poszkodowanych w wyniku katastrofy czarnobylskiej, istotnie zwiększając skalę finansowania tego rodzaju wsparcia. Więcej zob.: *Komisja omówiła aktualne kwestie dotyczące ochrony socjalnej osób poszkodowanych w wyniku katastrofy czarnobylskiej*, dane Rady Najwyższej Ukrainy, 24 kwietnia 2024 r., https://komspip.rada.gov.ua/news/main_news/76863.html (dostęp 20.03.2025).

członków ich rodzin, dla których rozwijano programy rehabilitacji psychologicznej, adaptacji społecznej i zawodowej oraz wsparcia mieszkaniowego[986].

Jednym z głównych priorytetów resortu było utrzymanie stabilności świadczeń społecznych[987] oraz rozwój usług socjalnych na poziomie lokalnym[988]. We współpracy z samorządami wdrażano regionalne programy ochrony socjalnej obejmujące pomoc finansową, mieszkaniową i medyczną. Szczególną uwagę poświęcono również ochronie socjalnej żołnierzy i członków ich rodzin poprzez wprowadzenie dodatkowych świadczeń pieniężnych, programów rehabilitacyjnych oraz preferencyjnych instrumentów mieszkaniowych.

Istotnym elementem polityki społecznej była cyfryzacja usług publicznych. W tym celu rozwijano elektroniczny system usług społecznych oraz uruchomiono platformę „eDopomoha" (*єДопомога*), umożliwiającą obywatelom uzyskiwanie pomocy państwowej i międzynarodowej. Równocześnie stopniowo odchodzono od modelu opartego wyłącznie na transferach pieniężnych na rzecz bardziej kompleksowego wsparcia obejmującego integrację społeczną, aktywizację zawodową oraz rozwój usług opiekuńczych[989]. Zmiana ta była szczególnie widoczna w polityce wobec osób z niepełnosprawnościami, gdzie coraz większy nacisk kładziono na ich integrację społeczną i aktywność zawodową, a nie wyłącznie na wypłatę świadczeń.

W ramach reform rozwijano również wyspecjalizowane usługi społeczne. Wprowadzano rozwiązania skierowane do rodzin znajdujących się w trudnej sytuacji życiowej, osób starszych oraz osób z niepełnosprawnościami[990]. Ważnym elementem była

---

[986] W 2024 r. kontynuowano finansowanie programów adaptacji zawodowej skierowanych do weteranów wojennych i członków ich rodzin. Więcej zob.: Dane rządowe o budżecie państwa w 2024 r., https://mof.gov.ua/uk/budget_of_2024-698 (dostęp 20.03.2025). Opracowano także nowy mechanizm dopłat do wynajmu mieszkań dla osób wewnętrznie przesiedlonych, który został uruchomiony w 2025 r. Więcej: *Globalne zmiany i nowa filozofia wsparcia…,* op cit.

[987] W latach 2023–2024 obywatele Ukrainy wpłacili do Funduszu Emerytalnego ponad 64 mln UAH dobrowolnych składek ubezpieczeniowych. Więcej zob.: *Ministerstwo Polityki Społecznej: Ukraińcy zapłacili 64,8 mln UAH dobrowolnych składek ubezpieczeniowych za lata 2023-2024*, 17 lutego 2025 r., https://www.kmu.gov.ua/news/minsotspolityky-648-mln-hrn-dobrovilnykh-strakhovykh-vneskiv-splatyly-ukraintsi-za-2023-2024-roky (dostęp 20.03.2025).

[988] Od reformy samorządowej z 2020 r. podstawową jednostką samorządu lokalnego w Ukrainie jest gromada terytorialna (*територіальна громада*).

[989] Jednym z pierwszych instrumentów wsparcia gospodarstw domowych po wybuchu wojny był program ePidtrymka, przewidujący jednorazowe wypłaty dla osób, które utraciły dochody wskutek działań wojennych. Więcej zob.: portal rządowy *Dija* https://guide.diia.gov.ua/view/nadannia-dopomohy-v-ramkakh-prohramy-iepidtrymka-u-zviazku-iz-vtratoiu-chastyny-zarobitnoi-platy-dokhodu-robota-ekonomichna-diia-26fdf7fb-b3aa-4c39-a76b-29bfb660a1d9 (dostęp 20.03.2025).

[990] W pierwszej połowie 2024 r. znacząco zwiększono finansowanie rehabilitacji dzieci z niepełnosprawnościami oraz utrzymano funkcjonowanie wyspecjalizowanych ośrodków rehabilitacyjnych. Więcej zob.: Dane rządowe, https://old.msp.gov.ua/news/23986.html (dostęp 20.03.2025);
https://old.msp.gov.ua/news/24265.html?PrintVersion=&utm (dostęp 20.03.2025),

realizacja programu „Asystent rodziny”[991], którego celem było zapobieganie rozpadowi rodzin i ograniczenie kierowania dzieci do placówek opiekuńczych[992]. Kontynuowano również program „Paczka dla malucha” (*Пакунок малюка*), częściowo zastępowany rekompensatą pieniężną[993].

Szczególną uwagę poświęcono problematyce przeciwdziałania przemocy domowej[994], handlowi ludźmi[995] oraz wspieraniu równości płci[996]. W 2023 r. funkcjonowało ponad 500 mobilnych zespołów reagujących na przypadki przemocy[997], a Ministerstwo prowadziło ogólnokrajowe kampanie informacyjne zwiększające świadomość społeczną[998] . Pomimo wojny państwo zachowało ciągłość realizacji podstawowych zobowiązań socjalnych. Finansowano emerytury, świadczenia dla rodzin z dziećmi, osób z niepełnosprawnościami oraz osób wewnętrznie przesiedlonych. W 2023 r. pomoc społeczną otrzymało ponad 5 mln obywateli[999], a wydatki na politykę społeczną wzrosły z

---

[991] Program „Asystent rodziny” był realizowany w ponad 100 instytucjach i organizacjach w 23 regionach Ukrainy, zapewniając wsparcie rodzinom znajdującym się w trudnej sytuacji życiowej. Więcej zob.: *„Asystent rodziny”: Ministerstwo Polityki Społecznej …,* op. cit.

[992] W wyniku wojny wzrosła liczba dzieci pozbawionych opieki rodzicielskiej, co zwiększyło obciążenie systemu rodzinnej i instytucjonalnej pieczy zastępczej. Więcej zob.: V. Dybaylo, i inni, *Dzieci i wojna w Ukrainie: sytuacja dzieci objętych opieką rodzinną i instytucjonalną: Raport nr 1 z wyników monitoringu za okres luty-czerwiec 2022 r.*, Kijów 2022, https://nssu.gov.ua/storage/app/sites/22/doslidz/лютий%20-%20червень.pdf (dostęp 20.03.2025).

[993] W 2024 r. z programu „Paczka dla malucha” skorzystało ponad 41 tys. rodzin, a ponad 102 tys. otrzymało ekwiwalent pieniężny. Więcej zob.: *Ponad 41 tysięcy rodzin otrzymało pakiet dla niemowląt w 2024 roku*, wiadomość, 27 grudnia 2024 r., https://old.msp.gov.ua/news/24338.html (dostęp 03.05.2025).

[994] Na koniec 2024 r. w Ukrainie funkcjonowała rozbudowana sieć instytucji wspierających ofiary przemocy domowej i przemocy ze względu na płeć, obejmująca schroniska, centra wsparcia, mobilne zespoły interwencyjne oraz infolinie. Więcej zob.: *W Ukrainie działa ponad tysiąc wyspecjalizowanych służb zajmujących się przeciwdziałaniem przemocy*, wiadomość, 23 grudnia 2024 r., https://www.kmu.gov.ua/news/v-ukraini-diie-ponad-tysiacha-spetsializovanykh-sluzhb-dlia-protydii-nasylstvu#:~:text=Наразі%20в%20Україні%20діє:„лінія» %20для%20дітей%20та%20молоді. dostęp 20.03.2025).

[995] W 2023 r. status ofiary handlu ludźmi przyznano 118 osobom. Znaczna część przypadków była związana z wykorzystaniem osób w warunkach trwającego konfliktu zbrojnego. Więcej zob.: Rejestr osób, którym przyznano status ofiary handlu ludźmi na dzień 03.01.2024, https://nssu.gov.ua/storage/app/sites/22/uploaded-files/статуси%20птл%20за%202023%20рік.pdf (dostęp 20.03.2025).

[996] W 2022 r. przyjęto Państwową Strategię zapewnienia równych praw i możliwości kobiet i mężczyzn do 2030 r., która określiła główne kierunki polityki państwa w zakresie równości płci oraz plan działań na lata 2022–2024. Więcej zob.: *Rząd zatwierdził Państwową strategię zapewnienia równych praw i możliwości kobietom i mężczyznom na okres do 2030 roku*, 12 sierpnia 2022 r., https://www.kmu.gov.ua/news/uriadom-skhvaleno-derzhavnu-stratehiiu-zabezpechennia-rivnykh-prav-ta-mozhlyvostei-zhinok-i-cholovikiv-na-period-do-2030-roku#:~:text=12%20серпня%202022%20р.,на%202022–2024%20роки (dostęp 20.03.2025).

[997] *W Ukrainie działa ponad 500 mobilnych brygad ds. przeciwdziałania przemocy domowej, ponad 80 z nich zostało utworzonych lub wspieranych przez Fundusz Ludnościowy ONZ*, wiadomość, 7 czerwca 2024 r., https://old.msp.gov.ua/news/23782.html?PrintVersion (dostęp 20.03.2025).

[998] Więcej zob. dane Ministerstwa Polityki Społecznej Ukrainy https://www.msp.gov.ua/timeline/Zapobigannya-ta-protidiya-domashnomu-nasilstvu-ta-zhorstokomu-povodzhennyu-z-lyudmi.html (dostęp 20.03.2025).

[999] W 2023 r. świadczenia socjalne, stypendia i różne formy wsparcia państwowego otrzymało ponad 5 mln obywateli Ukrainy, w tym przesiedleńcy wewnętrzni, rodziny z dziećmi, osoby o niskich dochodach oraz ofiary katastrofy czarnobylskiej. Więcej zob.: oficjalny portal Centrum świadczenia usług

około 800 mld UAH do 953 mld UAH[1000]. Utrzymano funkcjonowanie systemu obowiązkowych ubezpieczeń społecznych oraz przeprowadzono indeksację emerytur w 2023 i 2024 roku[1001].

Istotnym źródłem wsparcia były również programy realizowane wspólnie z organizacjami międzynarodowymi, takimi jak WFP, UNICEF i UNHCR, które umożliwiały udzielanie dodatkowej pomocy finansowej najbardziej potrzebującym grupom społecznym. Kontynuowano także współpracę z Unią Europejską i innymi partnerami zagranicznymi w zakresie modernizacji systemu zabezpieczenia społecznego, zwiększania dostępności usług oraz wspierania zatrudnienia. Równolegle państwo wdrażało działania mające ograniczać negatywne skutki wojny dla rynku pracy i aktywności gospodarczej. Wprowadzono programy wsparcia obywateli i przedsiębiorców, obejmujące dotacje, granty[1002], preferencyjne kredyty[1003] oraz mechanizmy relokacji przedsiębiorstw z terenów objętych działaniami wojennymi[1004].

Pomimo podejmowanych działań wojna doprowadziła do gwałtownego pogorszenia sytuacji społecznej. W 2022 r. PKB Ukrainy spadł o 29%, realne dochody ludności zmniejszyły się o 14,1%, a liczba osób żyjących w ubóstwie znacząco wzrosła[1005]. Według szacunków Banku Światowego około 29% ludności pozostającej w Ukrainie żyło w 2023 r. poniżej granicy ubóstwa. Finansowanie wydatków socjalnych wymagało stałego

---

administracyjnych Gminy Zelenopidsk, https://cnap.zelenopidska-gromada.gov.ua/news/197097-u-2024-roci-vidatki-na-socialnu-sferu-stanovili-953-mlrd-grn-z-iakix-levova-castka-7364-mlrd-grn-bula-spriamovana-n (dostęp 20.03.2025).

[1000] *W 2024 roku wydatki na sferę społeczną wyniosły 953 mld UAH…,* op. cit.

[1001] Na podstawie analizy Sprawozdań z działalności i wykonania budżetu Funduszu Emerytalnego Ukrainy w latach 2023-2024, https://www.pfu.gov.ua/content/uploads/2025/05/Zvit_2024.pdf (dostęp 20.03.2025). https://www.pfu.gov.ua/content/uploads/2024/05/Zvit-2023_06052024.pdf (dostęp 20.03.2025).

[1002] W 2022 r. uruchomiono program grantowy eRobota, wspierający rozwój przedsiębiorczości oraz tworzenie nowych miejsc pracy. Więcej zob.: na temat na portalu rządowym *eRobota* https://erobota.diia.gov.ua (dostęp 20.03.2025).

[1003] W czasie wojny rozszerzono program preferencyjnych kredytów „5–7–9%", który stał się jednym z głównych instrumentów wspierania małych i średnich przedsiębiorstw. Więcej zob.: *Ministerstwo Finansów: W okresie obowiązywania stanu wojennego przedsiębiorcy otrzymali 60 317 kredytów na kwotę 237,5 mld UAH w ramach programu „Dostępne kredyty 5-7-9%"*, 09 września 2024 r., Dane, Ministerstwa Gospodarki Ukrainy https://mof.gov.ua/uk/news/minfin_za_chas_dii_voiennogo_stanu_pidpriiemtsi_otrimali_60_317_kreditiv_na_2375_mlrd_grn_za_programoiu_dostupni_krediti_5-7-9-4780 (dostęp 20.03.2025).

[1004] *Program relokacji przedsiębiorstw,* Dane rządowe, 28 stycznia 2025 r., https://me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=3e766cf9-f3ca-4121-8679-e4853640a99a&title=ProgramaRelokatsiiPidprimstv (dostęp 20.03.2025).

[1005] Według szacunków Banku Światowego w 2023 r. około 29% ludności pozostającej na terytorium Ukrainy żyło w ubóstwie, a liczba osób ubogich wzrosła o około 1,8 mln w porównaniu z 2020 r. Więcej zob.: *Listening to Citizens of Ukraine The Poverty and Human Impacts of Russia's Invasion of Ukraine*, World Bank report for 2023, https://thedocs.worldbank.org/en/doc/2c2d81f33cb64ac4695818d3cf988fa2-0080012024/original/Listening-to-Ukraine-Poverty-Note.pdf (dostęp 20.03.2025). Por. Dane Państwowej Służby Statystycznej dochodach i wydatkach ludności Ukrainy za 2022 r., https://stat.gov.ua/uk/datasets/richni-natsionalni-rakhunky (dostęp 20.03.2025).

wsparcia zewnętrznego, które w 2024 r. szacowano na około 3 mld USD miesięcznie[1006]. Poważnym problemem pozostawały także procesy demograficzne. Spadek liczby urodzeń, wzrost śmiertelności, emigracja oraz postępujące starzenie się społeczeństwa pogłębiały istniejące wcześniej trudności strukturalne[1007]. W wielu regionach nadal występowały niedobory kadrowe oraz ograniczony dostęp do usług społecznych. W konsekwencji Ukraina stanęła wobec perspektywy pogłębiającego się kryzysu demograficznego.

Podsumowując, Ministerstwo Polityki Społecznej zdołało utrzymać ciągłość podstawowych świadczeń i wdrożyć szereg nowych programów pomocowych[1008], jednak funkcja socjalna pozostawała jednym z najtrudniejszych obszarów działalności państwa w czasie wojny[1009]. Ograniczone możliwości finansowe, rosnące potrzeby społeczne[1010] oraz uzależnienie od pomocy zagranicznej powodowały, że państwo nie było w stanie w pełni zaspokoić potrzeb wszystkich grup wymagających wsparcia[1011]. W konsekwencji Ukraina pozostawała jednym z najuboższych państw Europy[1012], a problem ubóstwa i wykluczenia społecznego uległ dalszemu pogłębieniu. W ocenie autora funkcja socjalna była jedną z najtrudniejszych do realizacji spośród analizowanych funkcji państwa w warunkach pełnoskalowej wojny.

[1006] Więcej zob.: Więcej zob.: *Współpraca międzynarodowa jest ważna dla zwycięstwa w wojnie. Miesięczne zapotrzebowanie na finansowanie zewnętrzne wynosi około 3 mld dolarów: Siergiej Marczenko podczas spotkania bloku finansowego G7*, 28 lutego 2024 r., https://mof.gov.ua/uk/news/international_cooperation_is_necessary_to_win_the_war_the_monthly_need_for_external_financing_is_about_3_billion_sergii_marchenko_at_the_meeting_of_the_g7_financial_bloc-4467 (dostęp 20.03.2025).

[1007] Wojna pogłębiła kryzys demograficzny Ukrainy, prowadząc do dalszego spadku liczby urodzeń oraz jednego z najniższych na świecie współczynników dzietności. Więcej zob.: World Population Review data on Ukraine for 2024, https://worldpopulationreview.com/countries/ukraine (dostęp 17.09.2023).

[1008] O. Betliy, *Polityka społeczna w Ukrainie w czasie wojny: 2022 - 2023 …* op. cit., s. 4.

[1009] Pomimo wzrostu wydatków budżetowych na ochronę socjalną ich skala była niewystarczająca wobec rosnących potrzeb społecznych wywołanych wojną. Por. Dane o wykonaniu budżetu państwa za lata 2023-2024, *Openbudget* https://openbudget.gov.ua (dostęp 20.03.2025).

[1010] Zob. N. Lomonosowa i inni, *Usługi socjalne dla kobiet i mężczyzn weteranów w społecznościach: wyzwania i potrzeby*, raport analityczny z badania przeprowadzonego przez ośrodek analityczny Cedos i organizację pozarządową Centrum Praw Człowieka dla Personelu Wojskowego „Zasada" w 2024 r., styczeń 2024 r. https://www.pryncyp.org/analytics/soczialni-poslugy-dlya-veteraniv-ta-veteranok-u-gromadah-vyklyky-ta-potreby/ (dostęp 20.03.2025).

[1011] Kobiety stanowiły większość osób wewnętrznie przesiedlonych oraz beneficjentów pomocy humanitarnej, a jednocześnie nadal doświadczały istotnych nierówności na rynku pracy i w wynagrodzeniach. Więcej zob.: *Rząd zatwierdził Państwową strategię wyrównywania różnic w wynagrodzeniach kobiet i mężczyzn do 2030 r. na Ukrainie na okres do 2030 r.,* 21 września 2023 r., https://me.gov.ua/News/Detail?lang=en-GB&id=dec4c65b-0e93-4380-9787-39703dfa6ad0&title (dostęp 20.03.2025).

[1012] Według danych Międzynarodowego Funduszu Walutowego Ukraina w 2024 r. należała do państw o najniższym PKB per capita w Europie. Por. *GDP per capita, current prices, International Monetary Fund data on Ukraine for 2024, official website of the International Monetary Fund* https://www.imf.org/external/datamapper/NGDPDPC@WEO/OEMDC/ADVEC/WEOWORLD (dostęp 20.03.2025).

5.2.2.4.5 Ministerstwo Ochrony Zdrowia (*Міністерство охорони здоров'я України*) – realizacja funkcji socjalnej (w zakresie ochrony zdrowia) po 24 lutego 2022 r. (24.02.2022 r. – 31.12.2024 r.)

W okresie od 24 lutego 2022 r. do 31 grudnia 2024 r. Ministerstwo Ochrony Zdrowia Ukrainy realizowało funkcję socjalną państwa w zakresie ochrony zdrowia[1013]. Pomimo pełnoskalowej wojny, zniszczeń infrastruktury medycznej, niedoborów kadrowych oraz zagrożeń bezpieczeństwa ukraiński system ochrony zdrowia zachował zdolność do funkcjonowania[1014]. Państwo zapewniało nieprzerwane finansowanie sektora zdrowia, a wydatki budżetowe na ten cel rosły każdego roku (215 mld UAH w 2022 r., 217,4 mld UAH w 2023 r. oraz 238 mld UAH w 2024 r.)[1015].

Priorytetem Ministerstwa było utrzymanie dostępu ludności do podstawowych i specjalistycznych świadczeń zdrowotnych, zwłaszcza na terenach objętych działaniami wojennymi i w strefach przyfrontowych[1016]. W tym celu rozwijano współpracę z

[1013] Świadczą o tym dane i sprawozdania Ministerstwo ochrony zdrowia Ukrainy o wynikach swojej pracy za lata 2022-2024 https://moz.gov.ua/uk/nakazi-moz (dostęp 03.05.2024) https://moz.gov.ua/uk/vidkriti-dani (dostęp 03.05.2024); https://moz.gov.ua/uk/ostanni-novini (dostęp 03.05.2024).

[1014] Funkcjonowanie systemu ochrony zdrowia w czasie wojny było możliwe dzięki utrzymaniu finansowania publicznego oraz znaczącemu wsparciu państw partnerskich i organizacji międzynarodowych. Więcej zob.: *Medycyna w czasie wojny: wpływ inwazji Rosji na pełną skalę na ukraiński system opieki zdrowotnej,* raport przygotowany przez Ukraińskie Centrum Opieki Zdrowotnej, kwiecień 2023 https://drive.google.com/file/d/1dZQHg_aSdY9xlOiJwz6nM_G3fWSny3Ol/view (dostęp 08.04.2025).

[1015] Pomimo wojny wydatki publiczne na ochronę zdrowia utrzymywały tendencję wzrostową w latach 2022–2024. Więcej zob. raporty zamieszczone na oficjalnej stronie internetowej Rządu Ukrainy: *Ministerstwo Finansów: W 2022 r. wydatki na ochronę zdrowia wyniosły 215,3 mld UAH*, 29 marca 2023 r., https://www.mof.gov.ua/uk/news/minfin_u_2022_rotsi_vidatki_na_okhoronu_zdorovia_stanovili_2153_mlrd_griven-3908 (dostęp 08.04.2025), *Ministerstwo Finansów: W 2023 r. wydatki na ochronę zdrowia wyniosły 217,4 mld UAH*, 11 marca 2023 r., https://www.kmu.gov.ua/news/minfin-u-2023-rotsi-vydatky-na-okhoronu-zdorovia-stanovyly-2174-mlrd-hryven (dostęp 08.04.2025), *Ministerstwo Finansów: W 2024 r. wydatki na ochronę zdrowia wyniosły 238,7 mld UAH*, 31 stycznia 2025 r., https://www.kmu.gov.ua/news/minfin-u-2024-rotsi-vydatky-na-okhoronu-zdorovia-stanovyly-2387-mlrd-hryven (dostęp 08.04.2025).

[1016] Przykładowo: od początku pełnoskalowej inwazji do końca 2022 r. około 7 730 pacjentów, którzy zostali ranni podczas działań wojennych, otrzymało bezpłatną opiekę medyczną. Najwięcej pacjentów było w obwodach dniepropietrowskim (3 283), zaporoskim (923), czerkaskim (837), charkowskim (543) i donieckim (320). Zob.: *Prawie 8000 Ukraińców z obrażeniami spowodowanymi działaniami wojennymi otrzymało bezpłatną pomoc medyczną*, 26 października 2022 r., oficjalny portal Narodowej Służby Zdrowia Ukrainy https://nszu.gov.ua/novini/majzhe-8000-ukrayinciv-z-ushkodzhennyami-vnaslidok-vijskovih-809 (dostęp 08.04.2025). W 2023 r. 22 mln Ukraińców otrzymało opiekę medyczną w ramach Programu Gwarancji Medycznych. *Raport Narodowej Służby Zdrowia Ukrainy 2023,* s. 19*,* https://edata.e-health.gov.ua/storage/files/report-2023-ua-web-1-1.pdf (dostęp 08.04.2025). Warto nadmienić, że ukraińscy pracownicy ochrony zdrowia wykonywali obowiązki w warunkach bezpośredniego zagrożenia życia, zapewniając ciągłość funkcjonowania systemu opieki zdrowotnej również w strefach przyfrontowych. Więcej zob.: W. Jasnopolska, *Pod ostrzałem, w trybie 24/7: od początku wojny lekarze w Ukrainie pracują na pełnych obrotach*, wiadomość z powołaniem na dane Ministra Ochrony Zdrowia Ukrainy, 21 marca 2022 r., Fakty https://health.fakty.com.ua/ua/novyny/pid-obstrilamy-v-rezhymi-24-7-medyky-ukrayiny-z-pochatku-vijny-praczyuyut-na-maksymumi-svoyih-syl/ (dostęp 08.04.2025), J. Kirienko, *W ciągu kilku miesięcy pracy uratowano setki osób: lekarze w obwodzie ługańskim ratują życie żołnierzom pod ostrzałem*, wiadomość, 18 listopada 2022 r., TSN https://tsn.ua/ato/za-misyaci-roboti-sotni-vryatovanih-mediki-na-luganschini-pid-obstrilami-ryatuyut-zhittya-biycyam-2204542.html (dostęp 08.04.2025), R. Jarmoljuk,

organizacjami pozarządowymi i partnerami międzynarodowymi[1017], tworzono mobilne zespoły medyczne oraz utrzymywano funkcjonowanie systemu ratownictwa medycznego[1018]. W 2022 r. uruchomiono system medycznej ewakuacji rannych (MedEvac), a opieka nad osobami poszkodowanymi została oparta na zasadzie „jednolitej przestrzeni medycznej", integrującej cywilne i wojskowe służby medyczne[1019].

W odpowiedzi na konsekwencje wojny szczególnego znaczenia nabrała ochrona zdrowia psychicznego. Ministerstwo, przy wsparciu partnerów międzynarodowych, rozbudowywało system opieki psychiatrycznej i psychologicznej, rozwijało kompetencje personelu medycznego[1020] oraz zwiększało dostępność świadczeń[1021] dla osób dotkniętych traumą wojenną[1022]. W 2022 r. wprowadzono nowy pakiet usług zdrowia

Lekarze z Chersoniu pracują w kamizelkach kuloodpornych i nie znoszą życzeń „dobranoc". Często służby ratunkowe otrzymują nawet 300 wezwań na zmianę związanych z obrażeniami spowodowanymi wojną., 29 maja 2022 r., TSN https://tsn.ua/exclusive/mediki-hersona-pracyuyut-v-bronezhiletah-i-nenavidyat-pobazhannya-spokiynoyi-nochi-pro-robotu-pid-obstrilami-2338981.html (dostęp 08.04.2025).

[1017] We współpracy z organizacjami pozarządowymi, takimi jak np. Ukraiński Czerwony Krzyż i Światowa Organizacja Zdrowia, Ministerstwo Ochrony Zdrowia Ukrainy zapewniło tworzenie i wspieranie mobilnych zespołów medycznych, zwłaszcza na linii frontu i na terenach wyzwolonych, zob. *Działalność mobilnych zespołów medycznych w Ukrainie w warunkach wojny*, 7 września 2022 r., Ukrinform https://www.ukrinform.ua/rubric-presshall/3563000-dialnist-mobilnih-medicnih-komand-v-ukraini-v-umovah-vijni.html (dostęp 08.04.2025).

[1018] W 2022 r. Ministerstwo Zdrowia opracowało szczególne procedury udzielania pomocy medycznej poszkodowanym w warunkach działań wojennych. Więcej zob.: Metodyczne Zalecenia dotyczące udzielania pomocy medycznej poszkodowanym na etapie przedszpitalnym w warunkach działań wojennych/stanu wojennego Ministerstwa Ochrony Zdrowia Ukrainy https://moz.gov.ua/uploads/7/36235-dn_488_15_03_2022_dod.pdf (dostęp 08.04.2025).

[1019] Zob. *Ewakuacja medyczna Ukraińców za granicę: co należy wiedzieć*, dane Ministerstwa Ochrony Zdrowia Ukrainy, 9 listopada 2023 r., https://moz.gov.ua/uk/medichna-evakuacija-ukrainciv-za-kordonscho-potribno-znati (dostęp 08.04.2025), por. *Czy karetka przyjedzie do mnie podczas stanu wojennego lub godziny policyjnej?,* wiadomość Ministerstwa Ochrony Zdrowia Ukrainy, 18 kwietnia 2022 r., Facebook https://t.me/mozofficial/2375 (dostęp 08.04.2025), *Osiągnięcia i sukcesy systemu opieki zdrowotnej Ukrainy w 2022 roku*, wiadomość, 31 grudnia 2022 r., https://www.kmu.gov.ua/news/zdobutky-ta-peremohy-medychnoi-systemy-ukrainy-u-2022-rotsi (dostęp 08.04.2025).

[1020] Istotnym elementem reform było zwiększanie kompetencji personelu medycznego w zakresie zdrowia psychicznego poprzez program mhGAP oraz wdrażanie nowych standardów opieki psychiatrycznej. Zob. *System ochrony zdrowia psychicznego: najważniejsze osiągnięcia i plany*, 27 grudnia 2024 r., wiadomość Ministerstwa Ochrony Zdrowia Ukrainy https://moz.gov.ua/uk/sistema-ohoroni-mentalnogo-zdorov-ya-klyuchovi-dosyagnennya-ta-plani (dostęp 08.04.2025).

[1021] W 2024 r. Ministerstwa Ochrony Zdrowia Ukrainy zatwierdziło nową procedurę świadczenia opieki psychiatrycznej w warunkach stacjonarnych, która zapewnia przestrzeganie praw pacjentów do godnych warunków leczenia (m.in. poprzez zakaz zamykania drzwi oddziałów na klucz, zapewnienie dostępu do wody i Internetu, stworzenie komfortowych warunków leczenia itp.). Więcej zob. Rozporządzenie Ministerstwa Zdrowia Ukrainy *W sprawie zatwierdzenia Porządku udzielania pomocy psychiatrycznej w warunkach szpitalnych* z dnia 07.12.2023 r. nr 2085, https://moz.gov.ua/uk/decrees/nakaz-moz-ukraini-vid-07122023--2085-pro-zatverdzhennja-porjadku-nadannja-psihiatrichnoi-dopomogi-v-stacionarnih-umovah (dostęp 08.04.2025).

[1022] Znaczenie problemów zdrowia psychicznego potwierdza stale rosnąca liczba pacjentów zgłaszających tego rodzaju potrzeby zdrowotne. Por. *Od początku wojny na pełną skalę Ukraińcy ponad 9 milionów razy zwracali się do lekarzy z pytaniami dotyczącymi zdrowia psychicznego*, 23 lutego 2024 r., https://moz.gov.ua/uk/z-pochatku-povnomasshtabnoi-vijni-ukrainci-ponad-9-mln-raziv-zvernulisja-z-pitan-psihichnogo-zdorov'ja-do-likariv- (dostęp 08.04.2025).

psychicznego w podstawowej opiece zdrowotnej, a w kolejnych latach znacząco wzrosła liczba placówek i pracowników świadczących tego rodzaju pomoc[1023].

Ważnym kierunkiem działań była odbudowa i modernizacja infrastruktury medycznej uszkodzonej w wyniku rosyjskich ataków[1024]. Jednocześnie systematycznie doposażano placówki ochrony zdrowia w sprzęt medyczny[1025] i specjalistyczną aparaturę[1026]. Równolegle prowadzono cyfryzację systemu ochrony zdrowia. Wprowadzono elektroniczny system nadzoru epidemiologicznego, rozszerzono zakres stosowania e-recept oraz rozpoczęto cyfryzację wojskowych komisji lekarskich i rozwój rozwiązań telemedycznych[1027].

Pomimo wojny zachowano funkcjonowanie wszystkich podstawowych segmentów systemu ochrony zdrowia. W podstawowej opiece zdrowotnej działało ponad 2700 placówek[1028], w których pracowało około 14 tys. lekarzy[1029], a osoby wewnętrznie przesiedlone uzyskały uproszczony dostęp do świadczeń[1030]. Funkcjonowała również sieć

[1023] W 2023 r. uruchomiono ogólnokrajowy program Ty jak? (Ти як?), którego celem było rozwijanie systemu wsparcia psychospołecznego. Zob. portal rządowy *Ty jak?*: https://howareu.com (dostęp 08.04.2025).
[1024] W 2022 r Bank Światowy szacował, że szkody w sektorze opieki zdrowotnej wyniosły ponad 1 mld USD. Zob. *Wyniki systemu opieki zdrowotnej w 2022 r*., dane Narodowego Instytutu Badan Strategicznych za 2022 r., 13 marca 2023, https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/pidsumky-roboty-systemy-okhorony-zdorovya-u-2022-rotsi (dostęp 08.04.2025).
[1025] Istotną rolę w odbudowie potencjału systemu zdrowia odegrała pomoc międzynarodowa oraz finansowanie pozabudżetowe, w tym środki pozyskane przez platformę UNITED24., więcej zob. *Osiągnięcia i sukcesy systemu opieki zdrowotnej Ukriany…,* op. cit.
[1026] Przykładowo w 2023 r. Ministerstwem Ochrony Zdrowia zakupiło i dostarczyło szpitalom 24 tomografy komputerowe, zob. *Pomimo wojny Ministerstwo Zdrowia nadal zapewnia szpitalom niezbędny sprzęt medyczny*, 1 sierpnia 2023 r., https://moz.gov.ua/uk/popri-vijnu-moz-prodovzhue-zabezpechuvati-likarni-kritichno-neobhidnim-medobladnannjam (dostęp 08.04.2025). Z kolei w 2024 r. Ministerstwo Ochrony Zdrowia Ukrainy i państwa partnerskie dostarczyły do ukraińskich placówek medycznych ponad 520 specjalistycznych pojazdów oraz ponad 14 000 jednostek nowoczesnego sprzętu medycznego, por. *Ministerstwo Zdrowia wraz z partnerami nadal zapewnia szpitalom najnowocześniejszy sprzęt medyczny: najważniejsze wyniki*, 24 grudnia 2024 r., https://moz.gov.ua/uk/moz-razom-iz-partnerami-prodovzhuyut-zabezpechuvati-likarni-novitnim-medobladnannyam-klyuchovi-rezultati (dostęp 08.04.2025).
[1027] Zob. *Cyfrowa transformacja służby zdrowia Ukrainy*, Dane rządowe, https://moz.gov.ua/uk/cifrova-transformaciya-ohoroni-zdorov-ya-2 (dostęp 08.04.2025), *Ponad 100 projektów dotyczących cyfryzacji sektora opieki zdrowotnej zaplanowano na rok 2024,* 20 grudnia 2023 r., https://moz.gov.ua/uk/ponad-100-proektiv-iz-cifrovizacii-sferi-ohoroni-zdorov'ja-zaplanovano-na-2024-rik- (dostęp 08.04.2025).
[1028] Według Narodowej Służby Zdrowia Ukrainy na luty 2023 r. na mocy zawartych umów funkcjonowało 2 723 świadczeniodawców podstawowej opieki zdrowotnej, w tym: 743 należące do indywidualnych przedsiębiorców a 324 stanowiące prywatne placówki medyczne. Więcej zob.: *Natalia Gusak, szefowa Narodowej Służby Zdrowia Ukrainy Spodziewamy się, że w 2023 roku podpiszemy pierwsze umowy z placówkami medycznymi na Krymie*, 16 lutego 2023, Ukrinform https://www.ukrinform.ua/rubric-health/3670456-natalia-gusak-golova-nacionalnoi-sluzbi-zdorova-ukraini.html (dostęp 03.05.2025).
[1029] Według danych z maja 2024 r. usługi podstawowej opieki zdrowotnej w Ukrainie świadczyło 14 435 lekarzy, zob.: *Elektroniczna mapa placówek świadczących podstawową opiekę zdrowotną,* Dane z Elektronicznego systemu opieki zdrowotnej na maj 2024 r. https://edata.e-health.gov.ua/e-data/dashboard/pmd-map (dostęp 03.05.2025).
[1030] W. Liaszko, *Pierwsza pomoc medyczna dla osób wewnętrznie przesiedlonych jest zapewniona w pełnym zakresie*, 10 czerwca 2022 r., https://www.kmu.gov.ua/news/pervinna-medichna-dopomoga-dlya-vnutrishno-peremishchenih-osib-nadayetsya-v-povnomu-obsyazi-viktor-lyashko (dostęp 03.05.2025).

szpitali specjalistycznych[1031] i ratownictwa medycznego[1032], która była dodatkowo wspierana przez pomoc międzynarodową, obejmującą między innymi dostawy karetek pogotowia[1033].

Istotnym obszarem działalności państwa pozostawała opieka nad matką i dzieckiem. Pomimo spadku liczby urodzeń[1034] i ograniczeń finansowych utrzymano finansowanie opieki neonatologicznej[1035] oraz leczenia niepłodności metodą in vitro[1036]. Równolegle rozwijano system rehabilitacji medycznej, zwiększając liczbę świadczeń ambulatoryjnych i stacjonarnych[1037], tworząc nowe usługi rehabilitacyjne oraz doskonaląc kwalifikacje personelu medycznego[1038]. Szczególne znaczenie miało to w kontekście

[1031] W 2023 r. pomimo zmniejszenia liczby łóżek szpitalnych w porównaniu z okresem przedwojennym wzrosła intensywność wykorzystania infrastruktury szpitalnej, co świadczy o zwiększonym obciążeniu systemu ochrony zdrowia w warunkach wojny. Więcej zob.: *Roczny raport o stanie zdrowia ludności Ukrainy i sytuacji epidemicznej na 2023 r.* https://moz.gov.ua/storage/uploads/386da5b2-66ed-4e85-932c-d9828ba76a7a/Щорічний-звіт-за-2023-рік.pdf (dostęp 03.05.2025).

[1032] Na podstawie analizy Sprawozdań Narodowej Służby Zdrowia Ukrainy za lata 2022-2024 https://edata.e-health.gov.ua/e-data/zviti (dostęp 03.05.2025).

[1033] N. Bilotyl, *System opieki zdrowotnej w warunkach wojny: dwa lata w liczbach*, wiadomość z powołaniem na dane Ministra Zdrowia Ukrainy, 26.02.2024 r., HUBZ https://hubz.ua/news/medychna-systema-v-umovah-vijny-dva-roky-u-tsyfrah/ (dostęp 03.05.2025).

[1034] Wojna przyczyniła się do dalszego pogłębienia kryzysu demograficznego Ukrainy. W latach 2022–2024 systematycznie malała liczba urodzeń, osiągając najniższy poziom od początku niepodległości państwa. Dla porównania w pierwszej dekadzie XXI w. na Ukrainie rodziło się około 500 tys. dzieci rocznie. Więcej zob.: Dane rządowe za okres 2022-2024, https://minjust.gov.ua/actual-info/stat_info dostęp 03.05.2025).

[1035] W latach 2022–2024 zmniejszała się liczba placówek świadczących stacjonarną opiekę okołoporodową, co było związane zarówno ze spadkiem liczby urodzeń, jak i procesem optymalizacji infrastruktury medycznej. Jednocześnie utrzymano funkcjonowanie wyspecjalizowanych ośrodków zapewniających opiekę nad noworodkami wymagającymi leczenia w skomplikowanych przypadkach. Więcej zob.: Sprawozdania Narodowej Służby Zdrowia Ukrainy za lata 2022-2024 https://edata.e-health.gov.ua/e-data/zviti (dostęp 03.05.2025). W ciągu 2022 r. 29 944 niemowląt otrzymało opiekę neonatologiczną. Więcej zob.: publikacja Narodowej Służby Zdrowia Ukrainy, 17 stycznia 2023 r., Facebook https://www.facebook.com/nszu.ukr/posts/pfbid0VywNT1nxn1qyankiKRkDS7wBpsmyrTYvaMqCeXRisdJE7Fj5NFLjMKiS1kKmWmPdl (dostęp 03.05.2025).

[1036] Więcej zob.: *Zapewnienie leczenia niepłodności w ramach programu PMG-2024 przyniesie krajowi 10 tysięcy nowo narodzonych Ukraińców,* 27 grudnia 2023 r., oficjalny portal Ministerstwa Ochrony Zdrowia Ukrainy https://moz.gov.ua/uk/zabezpechennja-likuvannja-bezpliddja-u-pmg-2024-podarue-kraini-10-tisjach-novonarodzhenih-ukrainciv (dostęp 03.05.2025).

[1037] Wojna znacząco zwiększyła znaczenie rehabilitacji medycznej, co doprowadziło do rozbudowy infrastruktury rehabilitacyjnej oraz zwiększenia liczby świadczeniodawców, zob. *W placówkach medycznych Ukrainy utworzono już ponad 8 tysięcy łóżek rehabilitacyjnych – Wiktor Liaszko*, wystąpienie Ministra Ochrony Zdrowia Ukrainy z dnia 15 kwietnia 2024 r. podczas Kongresu władz lokalnych i regionalnych https://www.congress.gov.ua/u-medychnykh-zakladakh-ukrainy-vzhe-stvoreno-ponad-8-tys-reabilitatsiynykh-lizhok-viktor-liashko/ (dostęp 03.05.2025) por. Sprawozdania Narodowej Służby Zdrowia Ukrainy za lata 2022-2024 https://edata.e-health.gov.ua/e-data/zviti (dostęp 03.05.2025). Zob. też: https://moz.gov.ua/uk/z-pochatku-roku-derzhava-profinansuvala-poslugi-z-reabilitaciyi-na-ponad-tri-mlrd-griven (dostęp 03.05.2025).

[1038] Do 2024 r. specjalistyczne szkolenia z zakresu zdrowia psychicznego ukończyło 17 326 lekarzy podstawowej opieki zdrowotnej oraz 43 067 pracowników ratownictwa medycznego, co znacząco zwiększyło dostępność podstawowych świadczeń psychologicznych i psychiatrycznych w systemie ochrony zdrowia. Więcej zob.: *Gdzie i jak uzyskać bezpłatne usługi w zakresie zdrowia psychicznego*, , 11 kwietnia 2024 r., wiadomość Gabinetu Ministrów Ukrainy https://www.kmu.gov.ua/news/de-i-iak-otrymaty-bezoplatni-posluhy-z-mentalnoho-zdorovia (dostęp 03.05.2025).

rosnącej liczby rannych żołnierzy i cywilów[1039]. Kontynuowano także opiekę nad osobami starszymi[1040], w tym realizację programu „Dostępne leki” [1041], który zapewniał pacjentom cierpiącym na choroby przewlekłe możliwość uzyskiwania leków bezpłatnie lub z częściową refundacją[1042]. Utrzymano funkcjonowanie opieki paliatywnej[1043] oraz rozwijano transplantologię, osiągając pierwsze udane transplantacje wykonywane samodzielnie przez ukraińskich specjalistów[1044].

Pomimo trudnych warunków funkcjonował również system kształcenia medycznego[1045]. Co roku ponad 8 tys. studentów rozpoczynało studia medyczne[1046], a ponad

[1039] Por. *Niepokój i zaburzenia snu — najczęstsze skargi pacjentów dotyczące zdrowia psychicznego w 2023 roku*, 26 marca 2024 r., https://moz.gov.ua/uk/vidchuttja-trivogi-ta-porushennja-snu---najchastishe-skargi-pacientiv-schodo-mentalnogo-zdorov'ja-u-2023-roci (dostęp 03.05.2025), *W ciągu siedmiu miesięcy 2024 roku około 300 tysięcy Ukraińców zgłosiło się do lekarzy pierwszego kontaktu z problemami dotyczącymi zdrowia psychicznego*, 16 sierpnia 2024 r., https://moz.gov.ua/uk/blizko-300-tisyach-ukrayinciv-zvernulisya-zi-skargami-na-mentalne-zdorov-ya-do-likariv-pervinnoyi-lanki-za-sim-misyaciv-2024-roku (dostęp 03.05.2025). Więcej zob.: *Sprawozdanie Narodowej Służby Zdrowia Ukrainy 2022 r.* https://edata.e-health.gov.ua/storage/files/2002-web-new-compressed_1690204056.pdf?1746013216 dostęp 03.05.2025).

[1040] Na 2024 r. w Ukrainie funkcjonowało 78 placówek geriatrycznych oraz około 300 oddziałów opieki stacjonarnej dla osób starszych, obejmujących opieką około 18 tys. osób. Dane te wskazują na utrzymanie funkcjonowania systemu geriatrycznej opieki długoterminowej pomimo warunków wojennych. Więcej zob.: *Ulyana Tokareva, zastępczynią ministra polityki społecznej Ukrainy Naszym ambitnym planem jest zapewnienie niezależności życia osobom starszym i niepełnosprawnym*, 12 listopada 2024 r., Ukrinform https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3926214-ulana-tokareva-zastupnica-ministra-socialnoi-politiki-ukraini.html (dostęp 03.05.2025).

[1041] Na przykład w 2024 r. z programu refundacji leków w przystępnej cenie skorzystało 2,37 mln Ukraińców, zob. wiadomość Narodowej Służby Zdrowia Ukrainy, 31 grudnia 2024 r., Facebook https://www.facebook.com/nszu.ukr/photos/дорогі-друзі-вітаємо-вас-із-прийдешнім-новим-роком2024-рік-був-непростим-але-зав/904707628513183/ (dostęp 03.05.2025).

[1042] W 2023 r. z programu refundacji „Dostępne leki” skorzystało ponad 2,17 mln pacjentów. Według badań USAID blisko 80% beneficjentów odnotowało obniżenie kosztów leczenia, a większość respondentów wskazywała na poprawę dostępności leków, szczególnie w przypadku chorób przewlekłych. Więcej zob.: *Prawie 80% pacjentów odczuło zmniejszenie kosztów leczenia podczas korzystania z programu „Dostępne leki” – wyniki badania*, 24 stycznia 2024 r., https://moz.gov.ua/uk/majzhe-80-pacientiv-vidchuli-zmenshennja-vitrat-na-likuvannja-pid-chas-vikoristannja-programi-dostupni-liki-rezultati-doslidzhennja (dostęp 03.05.2025).

[1043] Przykładowo: według danych z listopada 2023 r. w Ukrainie funkcjonowało 1 447 placówek medycznych świadczących opiekę paliatywną w tym: 676 placówek formie stacjonarnej i 771 placówek w formie mobilnej, finansowanych przez państwo. W ciągu tegoż 2023 r. 70 328 pacjentów otrzymało stacjonarną opiekę paliatywną, a 59 151 pacjentów otrzymało opiekę mobilną. Por. *Z powodu wojny liczba pacjentów wymagających opieki paliatywnej rośnie – Siergiej Dubrow*, 24 listopada 2023 r., wiadomość Ministerstwa Ochrony Zdrowia Ukrainy https://moz.gov.ua/uk/cherez-vijnu-kilkist-pacientiv-jaki-potrebujut-paliativnoi-dopomogi-zbilshuetsja-–-sergij-dubrov (dostęp 03.05.2025).

[1044] Pomimo pełnoskalowej wojny liczba transplantacji narządów w Ukrainie wzrosła z 316 w 2021 r. do 516 w 2024 r., co potwierdza postępujący rozwój krajowej transplantologii. Więcej zob.: *Transplantacja: podsumowanie roku 2024*, 7 stycznia 2024 https://utcc.gov.ua/transplantatsiya-pidsumky-2024-go-roku/ (dostęp 03.05.2025), *W ciągu 2023 roku w Ukrainie przeprowadzono 585 przeszczepów narządów*, 4 stycznia 2024 r., oficjalny portal Gabinetu Ministrów Ukrainy https://www.kmu.gov.ua/news/vprodovzh-2023-roku-v-ukraini-provedeno-585-orhannykh-transplantatsii (dostęp 03.05.2025).

[1045] W 2024 r. w Ukrainie funkcjonowało 15 uniwersytetów medycznych. Zob. *W Ukrainie zmniejszą liczbę uczelni medycznych: Ministerstwo Edukacji Narodowej wydało oświadczenie*, 09 grudnia 2024 r., TSN https://tsn.ua/ukrayina/v-ukrayini-zmenshat-kilkist-medichnih-vishiv-u-mon-zrobili-zayavu-2719191.html (dostęp 03.05.2025).

[1046] Przykładowo, w odpowiedzi na rosnące zapotrzebowanie na świadczenia rehabilitacyjne i psychologiczne rząd zwiększył liczbę miejsc finansowanych ze środków publicznych na kierunkach związanych z

7 tys. absolwentów kończyło edukację i rozpoczynało szkolenie specjalizacyjne[1047]. Kontynuowano także programy doktoranckie oraz szkolenia podyplomowe.

Jednocześnie system ochrony zdrowia pozostawał pod ogromną presją[1048]. Najpoważniejsze problemy stanowiły zniszczenia infrastruktury medycznej, niedobory kadrowe[1049], stosunkowo niskie wynagrodzenia pracowników ochrony zdrowia[1050] oraz ograniczone możliwości finansowe państwa[1051]. W wielu regionach, szczególnie wiejskich i przyfrontowych, utrzymywały się problemy z dostępnością personelu medycznego i nowoczesnego sprzętu. Nadal występowało również zjawisko nieformalnych opłat

terapią, rehabilitacją i psychologią medyczną. W 2023 r. przewidziano m.in. 625 miejsc na studiach licencjackich oraz 490 miejsc na studiach magisterskich na kierunku „Terapia i rehabilitacja", a także 80 miejsc na studiach magisterskich z psychologii medycznej. Więcej zob.: *Rząd zwiększył zamówienia państwowe na kształcenie specjalistów ds. rehabilitacji i psychologów,* 11 lipca 2023 r., https://www.kmu.gov.ua/news/uriad-zbilshyv-derzhzamovlennia-na-pidhotovku-fakhivtsiv-z-reabilitatsii-ta-psykholohiv (dostęp 03.05.2025),

[1047] Chodzi o instytucje szkolnictwa wyższego podległe Ministerstwu Zdrowia Ukrainy. Więcej zob.: *Ponad 8 tysięcy studentów przyjętych na pierwszy rok studiów medycznych*, 4 września 2023 r., oficjalny portal Ministerstwa Ochrony Zdrowia Ukrainy https://moz.gov.ua/uk/ponad-8-tisjach-studentiv-zarahovano-na-pershij-kurs-meduniversitetiv-ukraini-ta-sche-ponad-4-000---vstupili-na-magistraturu (dostęp 03.05.2025). W tym samym roku studia medyczne ukończyło ponad 7300 absolwentów, których skierowano na specjalistyczne staże (farmacja: 1 328 osób; stomatologia: 1 256 osób; chirurgia: 569 osób; terapia: 1 183 osób; pediatria: 1 091 osób; inne specjalności: 1 873 osób). Więcej zob.: *Ponad 7 300 absolwentów medycznych uczelni wyższych zostało w tym roku przydzielonych na praktyki stażowe*, 16 września 2024 r., https://moz.gov.ua/uk/ponad-7-300-vipusknikiv-medichnih-zvo-rozpodileni-cogorich-v-internaturu (dostęp 03.05.2024). Por. Dane Państwowej Służby Statystycznej Ukrainy za lata 2022-2024, https://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2022/osv/aspirantura/arch_aspirantura.htm (dostęp 03.05.2024).

[1048] Wpływ na to miały m.in. poniesione straty. Do końca grudnia 2024 r. w wyniku atak Rosji uszkodzono 1 938 obiektów medycznych w 715 instytucjach opieki zdrowotnej. Rosja całkowicie zniszczyła również 297 obiektów w 114 placówkach medycznych. Największe straty poniosły szpitale w obwodach charkowskim, donieckim, mikołajewskim, kijowskim, czernihowskim, dniepropietrowskim i chersońskim. Do końca 2024 r. w pełni odbudowanych zostało 576 placówek opieki zdrowotnej, a kolejne 372 zostały odbudowane częściowo. Więcej zob.: *Zniszczenia ukraińskich szpitali w liczbach: w trakcie wojny na pełną skalę Rosja uszkodziła 1938 i zniszczyła kolejne 297 obiektów ukraińskich placówek medycznych*, 23 grudnia 2024 r., https://moz.gov.ua/uk/rujnuvannya-ukrayinskih-likaren-u-cifrah-za-chas-povnomasshtabnoyi-vijni-rf-poshkodila-1938-ta-zrujnuvala-she-297-ob-yektiv-ukrayinskih-medzakladiv (dostęp 03.05.2025).

[1049] W październiku 39% ukraińskich placówek medycznych zmagało się z niedoborem specjalistów, więcej zob.: Barometr stanu zabezpieczenia placówek opieki zdrowotnej i potrzeb pacjentów w Ukrainie, dane kwartalnego badania stanu medycyny na Ukrainie „Barometr" za 2023 r., s. 6 https://cdn.prod.website-files.com/64f9d5b781527b3df4eca4cc/66bdc3ea8d97a420409cdafb_Барометр%20%233_звіт.pdf (dostęp03.05.2025).

[1050] Wynagrodzenia ukraińskich pracowników ochrony zdrowia pozostawały wielokrotnie niższe niż w państwach UE. Przykładowo w 2022 r. minimalne wynagrodzenie lekarza w Ukrainie wynosiło około 500 euro miesięcznie, podczas gdy na Łotwie średnie wynagrodzenie lekarzy przekraczało 4,8 tys. euro. Więcej zob.: *Available latest statistics for structure of earnings*, 22 August 2024, Central Statistical Bureau of Latvia https://stat.gov.lv/en/statistics-themes/labour-market/wages-and-salaries/press-releases/20909-main-indicators-structure (dostęp 03.05.2025).

[1051] Pomimo wzrostu nominalnych nakładów na ochronę zdrowia udział tych wydatków w PKB Ukrainy pozostawał relatywnie niski. W 2024 r. wydatki publiczne na ochronę zdrowia wyniosły 238,7 mld UAH, co stanowiło niespełna 3% PKB, podczas gdy średnia dla państw Unii Europejskiej przekraczała 10% PKB. Więcej zob.: *Germany has highest health expenditure in EU*, 25 Januar 2025, data of Statistisches Bundesamt (Destatis), official website of the Statistisches Bundesamt (Destatis) https://www.destatis.de/Europa/EN/Topic/Population-Labour-Social-Issues/Health/HealthExpenditure.html (dostęp 03.05.2025).

pobieranych od pacjentów za świadczenia finansowane ze środków publicznych[1052]. Pomimo tych trudności należy stwierdzić, że funkcja socjalna państwa w zakresie ochrony zdrowia była realizowana stosunkowo skutecznie[1053]. System ochrony zdrowia nie tylko przetrwał warunki wojny, lecz także kontynuował proces modernizacji[1054]. Kluczowe znaczenie miały w tym zakresie zaangażowanie personelu medycznego (któremu umożliwiono m.in. zmianę miejsca)[1055], wsparcie humanitarne oraz pomoc

[1052] Pomimo funkcjonowania Programu Gwarancji Medycznych nadal odnotowywano przypadki pobierania nieformalnych opłat za świadczenia, leki lub materiały medyczne, które powinny być finansowane ze środków publicznych. W 2023 r. do Narodowej Służby Zdrowia Ukrainy wpłynęło 675 skarg dotyczących takich praktyk (24% wszystkich skarg). Wszystkie zgłoszenia zostały rozpatrzone, a w 12% przypadków przywrócono prawa pacjentów, uzyskując zwrot około 144 tys. UAH. Łącznie w 2023 r. do NHSU wpłynęło 2787 skarg. Więcej zob.: *W 2023 roku NSZU otrzymała 2787 skarg – Taras Stetsenko*, 29 kwietnia 2024 r., oficjalny portal Narodowej Służby Zdrowia Ukrainy https://nszu.gov.ua/novini/2-787-skarg-otrimala-nszu-u-2023-roci-taras-stecenko-1293 (dostęp 03.05.2025).

[1053] Przykładowo: w 2022 r. opieka stomatologiczna była świadczona przez ponad 16 tys. stomatologów w 4 418 placówkach ochrony zdrowia. Pomimo wojny sektor ten zachował zdolność do realizacji podstawowych świadczeń zdrowotnych. Więcej zob.:I. Mazur, L. Chernenko i inni, *Analysis of the main indicators of dental care in Ukraine for 2022*, „Oral and General Health" 2023, T. 4., s. 19-25. Zob. też Dane Centrum Zdrowia Publicznego na temat stanu sczepień w Ukrainie za lata 2022-2024, https://phc.org.ua/kontrol-zakhvoryuvan/imunizaciya/okhoplennya-scheplennyami (dostęp 03.05.2024).

[1054] Przykładowo: w 2024 r. wprowadzono nowy model organizacji opieki rehabilitacyjnej oparty na ocenie zdolności rehabilitacyjnych placówek medycznych. Celem zmian było zwiększenie efektywności świadczeń oraz bardziej racjonalne wykorzystanie zasobów kadrowych i infrastrukturalnych. Więcej zob.: *Rząd przyjął zmiany dotyczące organizacji pomocy rehabilitacyjnej w Ukrainie,* 22 października 2024 r., oficjalny portal Gabinetu Ministrów Ukrainy https://www.kmu.gov.ua/news/uriad-ukhvalyv-zminy-shchodo-orhanizatsii-nadannia-reabilitatsiinoi-dopomohy-v-ukraini (dostęp 03.05.2025). W 2022 r. w ramach scentralizowanych zamówień publicznych zakupiono 764 pozycje leków i wyrobów medycznych o wartości przekraczającej 5,5 mld UAH. Działania te miały kluczowe znaczenie dla utrzymania ciągłości zaopatrzenia medycznego w warunkach wojny. Więcej zob.: *W 2022 roku Ministerstwo Zdrowia wraz z Ministerstwem Zdrowia zakupiły leki, produkty medyczne i sprzęt o wartości ponad 7 mld UAH*, 4 kwietnia 2023 r., wiadomość Ministerstwa Ochrony Zdrowia Ukrainy https://moz.gov.ua/uk/za-2022-rik-moz-spilno-z-mzu-zakupili-likiv-medvirobiv-ta-obladnannja-na-ponad-7-mlrd-grn-#! (dostęp 03.05.2025). Oprócz programów ogólnopaństwowych rozwijano również lokalne inicjatywy zdrowotne. Przykładem był program bezpłatnego zaopatrzenia w leki realizowany przez wspólnotę terytorialną Khorostków w latach 2024–2026. Więcej zob.: Program bezpłatnego zapewnienia leków na receptę lekarską w przypadku leczenia ambulatoryjnego określonych grup ludności i określonych kategorii chorób na terenie gminy Chorkostkowska na lata 2024-2026 z dnia 29 grudnia 2023 r., Khorostkiv https://khorostkivska-otg.gov.ua/news/1725888420/ (dostęp 03.05.2025). Instytucje ochrony zdrowia coraz częściej wykorzystywały elektroniczne systemy zakupowe, w szczególności Prozorro Market, co przyczyniło się do zwiększenia efektywności wydatków publicznych. W 2023 r. za jego pośrednictwem zakupiono wyroby medyczne o wartości 2,5 mld UAH, uzyskując oszczędności rzędu 473 mln UAH. Więcej zob.: publikacja państwowego przedsiębiorstwa *Zamówienia medyczne Ukrainy*, 16 stycznia 2025 r., Facebook https://www.facebook.com/uamedpro/posts/pfbid02MagRRjYLQf74AyG34hcixovjyvSLyfXMqFXazq8YEK4YsoxqdBeZTouWWDDJPDml (dostęp 03.05.2025).

[1055] Spośród pracowników ochrony zdrowia, którzy skorzystali z programu relokacji zawodowej po rozpoczęciu pełnoskalowej wojny, 2 040 stanowili lekarze, 1 569 osoby należące do średniego personelu medycznego (m.in. pielęgniarki, położne i ratownicy medyczni), a 827 pracownicy techniczni. Więcej zob.: *Wyniki systemu opieki zdrowotnej w 2022 r.* …, op. cit. Ponadto, władze Ukrainy wielokrotnie wyróżniały pracowników ochrony zdrowia za działalność prowadzoną w warunkach wojennych. Przykładowo w czerwcu 2022 r. prezydent Ukrainy uhonorował 140 medyków za odwagę oraz zasługi w ratowaniu życia i zdrowia pacjentów podczas pełnoskalowej agresji Rosji. Więcej zob.: *Z okazji święta zawodowego prezydent nagrodził ukraińskich lekarzy*, wiadomość, 18 czerwca 2022 r., https://moz.gov.ua/uk/z-nagodi-profesijnogo-svjata-prezident-nagorodiv-ukrainskih-medikiv#! (dostęp 03.05.2025).

międzynarodowa[1056], które umożliwiły utrzymanie dostępności podstawowych usług zdrowotnych[1057], w wyjątkowo trudnych warunkach wojennych[1058] .

5.2.2.4.6 Ministerstwo Edukacji i Nauki Ukrainy (*Міністерство освіти і науки України*) – realizacja funkcji edukacyjnej po 24 lutego 2022 r. (24.02.2022 r. – 31.12.2024 r.)

W okresie od 24 lutego 2022 r. do 31 grudnia 2024 r. Ministerstwo Edukacji i Nauki Ukrainy realizowało funkcję edukacyjną w warunkach pełnoskalowej wojny. Pomimo zagrożeń bezpieczeństwa, zniszczeń infrastruktury, problemów kadrowych oraz masowych migracji ludności państwu udało się zachować ciągłość funkcjonowania systemu edukacji i nauki oraz kontynuować najważniejsze reformy sektora oświaty i szkolnictwa wyższego[1059].

Ministerstwo zapewniało finansowanie wynagrodzeń nauczycieli, stypendiów studenckich, zakupu podręczników, wyposażenia placówek edukacyjnych oraz modernizacji infrastruktury szkolnej[1060]. Szczególną uwagę poświęcono organizacji schronów

[1056] Istotnym elementem stabilizacji systemu ochrony zdrowia podczas wojny była zagraniczna pomoc humanitarna. Do końca 2022 r. Ukraina otrzymała ponad 10,5 tys. ton pomocy medycznej o wartości około 12,85 mld UAH. Więcej zob.: *W okresie stanu wojennego Ukraina otrzymała 10 500 ton pomocy medycznej o wartości 12 850 mln UAH*, wiadomość, 29 grudnia 2022 r., https://moz.gov.ua/uk/za-period-voennogo-stanu-ukraina-otrimala-10-500-tonn-medichnoi-gumanitarnoi-dopomogi-na-sumu-12-850-mln-grn (dostęp 03.05.2025).

[1057] W 2024 r. budżet Programu Gwarancji Medycznych wyniósł ponad 155,6 9 UAH, co umożliwiło sfinansowanie usług medycznych dla 2,4 mln Ukraińców. Więcej zob.: *W tym roku finansowanie programu gwarancji medycznych wyniesie ponad 175,5 mld UAH = premier Denys Szmygal na posiedzeniu rządu*, 10 stycznia 2025 r., https://moz.gov.ua/uk/cogorich-finansuvannya-programi-medichnih-garantij-sklade-ponad-175-5-mlrd-grn-prem-yer-ministr-denis-shmigal-na-zasidanni-uryadu (dostęp 03.05.2025). Zob. też *Zniszczenia ukraińskich szpitali w liczbach: …* , op. cit.

[1058] Zob. *Kierunki zapewnienia pacjentom leków*, 21 sierpnia .2023 r., https://www.dls.gov.ua/for_subject/напрямки-забезпечення-пацієнтів-лік/ (dostęp.05.2025).

[1059] Świadczą o tym dane i sprawozdania Ministerstwo Edukacji i Nauki Ukrainy o wynikach swojej pracy w okresie 24.02.2022-31.12.2024, https://mon.gov.ua/ministerstvo-2/diyalnist/plani-ta-zviti-roboti-mon (dostęp 12.05.2025). W okresie stanu wojennego Ministerstwo Edukacji i Nauki Ukrainy realizowało cele strategiczne określone w corocznych planach operacyjnych, dostosowując politykę edukacyjną i naukową do warunków wojny. Więcej zob.: Plany operacyjne Ministerstwa Edukacji i Nauki Ukrainy na lata 2022–2024, zob. Plany operacyjne Ministerstwa edukacji i nauki Ukrainy na lata 2022- 2024 w elektronicznym archiwum, https://mon.gov.ua/ministerstvo-2/diyalnist/plani-ta-zviti-roboti-mon (dostęp 12.05.2025).

[1060]Pomimo wojny państwo utrzymało wysoki poziom finansowania sektora edukacji. Wydatki budżetowe na ten cel wyniosły 171,9 mld UAH w 2022 r., 143,4 mld UAH w 2023 r. oraz 172 mld UAH w 2024 r. Istotnym elementem finansowania pozostawała subwencja oświatowa przekazywana budżetom lokalnym. Więcej zob.: Dane Ministerstwa Finansów Ukrainy o budżecie państwa za lata 2022-2024 https://mof.gov.ua/uk/budget_2022-538 (dostęp 12.05.2025), https://mof.gov.ua/uk/budget_2023-582 (dostęp 12.05.2025), https://mof.gov.ua/uk/budget_of_2024-698 (dostęp 12.05.2025). Więcej zob.: *Ministerstwo Finansów: W 2023 r. wykorzystano 74% środków z dotacji na wyposażenie schronów w szkołach dla bezpieczeństwa dzieci i nauczycieli*, 2 lutego 2024 r., wiadomość Ministerstwa Finansów Ukrainy https://mof.gov.ua/uk/news/minfin_u_2023_rotsi_vikoristano_74__koshtiv_subventsii_na_oblashtuvannia_ukrittiv_u_shkolakh_dlia_bezpeki_ditei_ta_vchiteliv-4412 (dostęp 12.05.2025).

w szkołach, zapewnieniu bezpieczeństwa uczestników procesu edukacyjnego oraz utrzymaniu dostępu do edukacji na wszystkich poziomach kształcenia.

W analizowanym okresie kontynuowano reformę Nowej Ukraińskiej Szkoły, modernizowano programy nauczania i podnoszono kwalifikacje nauczycieli[1061] . Równolegle realizowano działania związane z modernizacją szkolnictwa zawodowego i wyższego[1062], obejmujące audyt i optymalizację sieci placówek edukacyjnych[1063], przygotowanie projektów ustaw dotyczących indywidualnych ścieżek edukacyjnych i kształcenia dualnego[1064] oraz rozwój centrów praktycznej edukacji zawodowej. W 2024 r. funkcjonowało już 88 takich centrów[1065]. Wspierano również uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi poprzez rozwój usług psychologicznych, pedagogicznych i korekcyjno-rozwojowych[1066].

W obszarze nauki i współpracy międzynarodowej uproszczono system sprawozdawczości projektów badawczych[1067] oraz rozwijano współpracę z partnerami zagranicznymi w zakresie finansowania badań[1068]. Przykładem była współpraca z niemieckim

---

[1061] Więcej zob.: *Reforma edukacji specjalistycznej z 2024 r.,* raport Ministerstwa edukacji i nauki Ukrainy, 6 listopada 2024 r.://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/news/2024/04/08/reforma-profilnoyi-osvity-06-11-2024.pdf (dostęp 12.05.2025).

[1062] Więcej zob.: Sprawozdania z działalności Państwowej Służby Jakości Edukacji Ukrainy za lata 2022-2024, https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/17-civik-2018/zvit2022/Zvit_DSIaO_2022.pdf (dostęp 12.05.2025), https://sqe.gov.ua/wp-content/uploads/2024/02/ANALITICHNIY_ZVIT_SLUZHBI_2023.pdf (dostęp 12.05.2025), https://sqe.gov.ua/wp-content/uploads/2025/02/ZVIT_DERZHAVNA_SLUZHBA_YAKOSTI_OSVITI-2024.pdf (dostęp 12.05.2025).

[1063] Rozporządzenie Ministerstwa Edukacji i Nauki Ukrainy *W sprawie zatwierdzenia mapy drogowej integracji europejskiej Ukrainy w dziedzinie edukacji i nauki do 2027 r.* z dnia 11 grudnia 2023 r. nr 1501, https://mon.gov.ua/npa/pro-zatverdzhennya-dorozhnoyi-karti-yevropejskoyi-integraciyi-ukrayini-u-sferah-osviti-i-nauki-do-2027-roku (dostęp 12.05.2025).

[1064] Ustawa Ukrainy *O zmianie niektórych ustaw Ukrainy w sprawie rozwoju indywidualnych ścieżek edukacyjnych i poprawy procesu edukacyjnego w szkolnictwie wyższym* z dnia 23 kwietnia 2024 r. nr 3642-IX, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3642-20#Text (dostęp 12.05.2025)

[1065] Więcej zob.: *Ministerstwo Finansów: W 2024 r. wydatki na edukację wyniosły 348,4 mld …,* op. cit

[1066] W 2023 r. państwo przeznaczyło ponad 160 mln UAH na zajęcia korekcyjno-rozwojowe oraz ponad 20 mln UAH na wyposażenie placówek edukacyjnych dla osób ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi. Więcej zob.: *Informacja w sprawie wykorzystania subwencji z budżetu państwa dla budżetów lokalnych na zapewnienie wsparcia państwa osobom ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi na trzeci kwartał 2023 r.*, https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/news/2023/12/29/INFORM.shchodo.vykorys.subventsiyi.na.pidtrymku.osobam.z.OOP-29.12.2023.pdf (dostęp 12.05.2025).

[1067] W 2024 r. Ministerstwo Edukacji i Nauki Ukrainy wprowadziło jednolity, uproszczony system sprawozdawczości dla projektów badawczych we wszystkich obszarach zarządzania. Działanie to stanowiło element deregulacji działalności naukowej i ograniczania obciążeń administracyjnych dla jednostek badawczych. Więcej zob.: *MON wprowadza jednolitą uproszczoną sprawozdawczość dla projektów naukowych we wszystkich obszarach zarządzania: kolejny krok w kierunku deregulacji działalności naukowej*, wiadomość, 18 października 2024 r., https://mon.gov.ua/news/mon-zaprovadzhuie-iedynu-sproshchenu-zvitnist-dlia-naukovykh-proiektiv-vsikh-sfer-upravlinnia-cherhovyi-krok-do-derehuliatsii-naukovoi-diialnosti (dostęp 12.05.2025).

[1068] W 2023 r. rozpoczęto wdrażanie standardów OECD w zakresie polityki naukowej, technologicznej i innowacyjnej. Celem reformy było ujednolicenie terminologii oraz wskaźników statystycznych wykorzystywanych w obszarze nauki i innowacji, a także zwiększenie porównywalności danych Ukrainy z państwami rozwiniętymi. Więcej zob.: *MON wdraża standardy OECD w dziedzinie polityki naukowej,*

Federalnym Ministerstwem Edukacji i Badań Naukowych, w ramach której do realizacji wybrano 15 wspólnych projektów badawczych na lata 2024–2025[1069] . Działania te miały znaczenie dla utrzymania aktywności naukowej pomimo wojennych ograniczeń.

Pomimo trwającej wojny funkcjonowały wszystkie podstawowe poziomy systemu edukacji. W edukacji przedszkolnej działało ponad 10 tys. placówek obejmujących około 1 mln dzieci[1070]. Szkolnictwo ogólnokształcące obejmowało około 4 mln uczniów, przy czym w zależności od sytuacji bezpieczeństwa edukacja była realizowana stacjonarnie, zdalnie lub w formule mieszanej[1071]. Szkolnictwo zawodowe funkcjonowało w ponad 660 instytucjach obejmujących około 220 tys. uczniów, mimo że część placówek została uszkodzona lub zniszczona w wyniku działań wojennych[1072]. Nadal funkcjonowała również edukacja pozaszkolna, obejmująca dziesiątki tysięcy kół zainteresowań i sekcji dla dzieci i młodzieży[1073].

---

technologicznej i innowacyjnej, wiadomość, 21 listopada 2023 r., https://mon.gov.ua/news/mon-uprovadzhue-standarti-oesr-u-galuzi-naukovoi-tekhnologichnoi-ta-innovatsiynoi-politiki (dostęp 12.05.2025).

[1069] Więcej zob.: *Ministerstwo Edukacji i Nauki Ukrainy oraz Federalne Ministerstwo Edukacji i Badań Naukowych Niemiec wybrało 15 wspólnych projektów badawczo-rozwojowych do finansowania w latach 2024-2025*, 15 marca 2024 r., https://mon.gov.ua/ua/news/ministerstvo-osviti-i-nauki-ukrayini-ta-federalne-ministerstvo-osviti-ta-doslidzhen-nimechchini-vidibralo-15-naukovo-doslidnih-spilnih-proyektiv-dlya-finansuvannya-v-2024-2025-rokah (dostęp 12.05.2025).

[1070] Więcej zob.: *Jak dostęp dzieci do edukacji przedszkolnej wpływa na dziecko, rodziców i gospodarkę kraju*, Dane statystyczne, 11 października 2023 r., https://eo.gov.ua/yak-dostup-ditey-do-doshkilnoi-osvity-vplyvaie-na-dytynu-batkiv-ta-ekonomiku-krainy/2023/10/11/# (dostęp 14.05.2025). Dodatkowo, w latach 2022–2024 w edukacji przedszkolnej odnotowano znaczący spadek liczby wychowanków, z 934,4 tys. dzieci w 2022 r. do 739,7 tys. w 2023 r. Niewielkie odwrócenie tej tendencji nastąpiło w 2024 r., kiedy do placówek przedszkolnych uczęszczało 754,9 tys. dzieci. Dane te odzwierciedlają negatywny wpływ wojny, migracji ludności oraz pogarszającej się sytuacji demograficznej na system wychowania przedszkolnego. Więcej zob.: *Główne dane statystyczne dotyczące kształcenia (rok akademicki 2023-2024),* Instytut Analiz Edukacyjnych https://iea.gov.ua/diyalnist/naukovo-analitichna-diyalnist/osnovni-czyfry-osvity/ (dostęp 14.05.2025).

[1071] Zob. *Przedszkola będą!,* 13 maja 2023 r., wiadomość Ministerstwa Edukacji i Nauki Ukrainy https://mon.gov.ua/news/dityachim-sadochkam-buti (dostęp 14.05.2025). Ponadto, w roku szkolnym 2022/2023 w Ukrainie funkcjonowało 12 929 szkół ogólnokształcących, w których kształciło się blisko 4 mln uczniów, a zatrudnienie znajdowało niemal 388 tys. pracowników pedagogicznych. Pomimo wojny około 35% szkół prowadziło nauczanie stacjonarne, podczas gdy pozostałe realizowały proces dydaktyczny w trybie zdalnym lub mieszanym, dostosowując organizację nauki do warunków bezpieczeństwa. Więcej zob.: *Główne dane statystyczne dotyczące kształcenia (rok akademicki 2022-2023)*, Instytut Analiz Edukacyjnych https://iea.gov.ua/wp-content/uploads/2023/03/osnovni-czifri-osviti-2023-27.03.2023_v2.pdf (dostęp 14.05.2025).

[1072] Przykładowo, na początku 2024 r. w Ukrainie funkcjonowały 664 placówki kształcenia i szkolenia zawodowego obejmujące ponad 225 tys. uczniów. Większość z nich prowadziła naukę stacjonarną lub mieszaną, pomimo że w wyniku działań wojennych zniszczono 12 placówek tego typu. Więcej zob.: *Główne dane statystyczne dotyczące kształcenia (rok akademicki 2023-2024)…,* op. cit.

[1073] Przykładowo: W 2022 r. system edukacji pozaszkolnej obejmował 1276 placówek, ponad 62 tys. kół zainteresowań i sekcji oraz blisko 1 mln uczestników. Dane te potwierdzają utrzymanie dostępności edukacji pozaszkolnej pomimo warunków wojennych, zob.: *Główne dane statystyczne dotyczące kształcenia (rok akademicki 2021-2022)*, https://iea.gov.ua/wp-content/uploads/2022/07/oosd_20220708.pdf (dostęp 14.05.2025).

Nieprzerwanie działał również system szkolnictwa wyższego, obejmujący ponad 880 uczelni[1074], setki tysięcy studentów oraz dziesiątki tysięcy pracowników naukowo-dydaktycznych. Równocześnie funkcjonował system wyższego szkolnictwa zawodowego, obejmujący około 740 instytucji[1075], a także system kształcenia doktorantów i aspirantów prowadzony w ponad 330 uczelniach i instytucjach badawczych[1076]. Utrzymano również funkcjonowanie studiów podyplomowych[1077] oraz innych form kształcenia ustawicznego.

Pomimo wojny kontynuowano działalność naukowo-badawczą[1078]. W latach 2022–2024 badania prowadziły 202 instytucje naukowe[1079]. Narodowa Fundacja Badań Ukrainy organizowała konkursy grantowe[1080], szczególnie w obszarach związanych z bezpieczeństwem i obronnością[1081]. Jednocześnie rozwijano edukację cyfrową i kształcenie na odległość poprzez tworzenie kursów online dla nauczycieli oraz rozwój platform edukacyjnych. Nadal jednak występowały problemy związane z infrastrukturą cyfrową, dostępem do treści elektronicznych oraz zapleczem technicznym[1082].

[1074] Pomimo wojny system szkolnictwa wyższego zachował zdolność do funkcjonowania, obejmując ponad 1,1 mln studentów oraz 161 tys. pracowników naukowych i dydaktycznych w 882 instytucjach szkolnictwa wyższego. Więcej zob.: *Główne dane statystyczne dotyczące kształcenia (rok akademicki 2022-2023*) …, op. cit.

[1075] Ibidem.

[1076] Pomimo pełnoskalowej wojny odnotowano wyraźny wzrost liczby doktorantów i aspirantów. W roku akademickim 2023/2024 kształcenie na tym poziomie obejmowało ponad 46,5 tys. osób, co stanowiło najwyższy wynik od początku wojny. Więcej zob.: dane Państwowej Służby Statystycznej Ukrainy za lata 2021-2023, https://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2022/osv/aspirantura/arch_aspirantura.htm (dostęp 14.05.2025).

[1077] W 2024 r. w państwie funkcjonowały 22 instytucji w zakresie kształcenia podyplomowego. Więcej zob.: Dane z państwowego rejestru podmiotów prowadzących działalność oświatową w Ukrainie https://registry.edbo.gov.ua/pisliadyplomna-osvita/ (dostęp 14.05.2025).

[1078] Pomimo wojny utrzymano finansowanie działalności naukowej, choć w 2022 r. część środków przeznaczonych pierwotnie na badania została przesunięta do funduszu rezerwowego budżetu państwa. W kolejnych latach finansowanie nauki stopniowo odbudowywano, zwiększając nakłady na Narodowy Fundusz Badań Ukrainy, Narodową Akademię Nauk Ukrainy oraz badania prowadzone na uczelniach wyższych. Więcej zob.: *Ile środków budżetowych Ukraina przeznacza na rozwój badań naukowych*, dane analityczne, 24 maja 2024 r., Slovo i Dilo https://www.slovoidilo.ua/2024/05/24/infografika/nauka/skilky-byudzhetnyx-koshtiv-ukrayina-vytrachaye-rozvytok-naukovyx-doslidzhen (dostęp 14.05.2025).

[1079] Więcej zob.: Dane na temat instytucji naukowych i badawczych z państwowego rejestru podmiotów prowadzących działalność oświatową w Ukrainie https://registry.edbo.gov.ua/pisliadyplomna-osvita/ (dostęp 14.05.2025).

[1080] Zob. Dane o konkursach zamkniętych zamieszczone na oficjalnej stronie Narodowej Fundacji Badań Naukowych Ukrainy https://nrfu.org.ua/contests/completed-competitions/ (dostęp 14.05.2025).

[1081] W latach 2022–2024 realizowano specjalne konkursy grantowe poświęcone odbudowie państwa oraz wzmacnianiu zdolności obronnych Ukrainy. Na finansowanie zwycięskich projektów przeznaczono odpowiednio 450 mln UAH w programie „Nauka na rzecz odbudowy Ukrainy w okresie wojennym i powojennym" oraz 300 mln UAH w programie „Nauka na rzecz wzmocnienia zdolności obronnych Ukrainy". Więcej zob.: dane o warunkach konkursowych na stronie Narodowej Fundacji Badań Naukowych Ukrainy https://nrfu.org.ua/wp-content/uploads/2023/01/umovy-konkursu-2022.01-2.pdf (dostęp 14.05.2025).

[1082] Wojna spowodowała znaczące straty w sektorze nauki. Zniszczeniu uległo około 15% infrastruktury badawczej, w tym laboratoria, specjalistyczna aparatura oraz ośrodki wspólnego wykorzystania sprzętu naukowego. Jednocześnie odnotowano odpływ części kadry naukowej za granicę, szczególnie wśród

Ważnym elementem funkcjonowania systemu edukacji była również pomoc międzynarodowa. Wsparcie dla ukraińskiej edukacji i nauki zapewniało ponad 40 organizacji międzynarodowych oraz liczne państwa partnerskie[1083]. Środki te umożliwiały odbudowę infrastruktury, zakup wyposażenia oraz podtrzymanie funkcjonowania procesu dydaktycznego.

Jednocześnie wojna negatywnie wpłynęła na jakość kształcenia. Wyniki badań międzynarodowych wskazywały na pogorszenie osiągnięć uczniów, szczególnie w zakresie matematyki, czytania i nauk przyrodniczych[1084]. Występowały również wyraźne różnice pomiędzy szkołami miejskimi i wiejskimi[1085] oraz problemy związane ze stanem psychoemocjonalnym uczniów, obniżoną motywacją do nauki i ograniczonym wsparciem części rodziców[1086]. Czynniki te zwiększały nierówności edukacyjne i negatywnie wpływały na efekty kształcenia. Badania wskazywały także, iż nauczyciele oraz studenci szkół zawodowych i uczelni wyższych stosunkowo pozytywnie oceniali organizację procesu dydaktycznego w warunkach wojennych[1087]. Może to świadczyć o stopniowej adaptacji instytucji edukacyjnych do nowych warunków funkcjonowania, choć oceny te należy interpretować ostrożnie.

młodych badaczy. Więcej zob.: *Edukacja i nauka Ukrainy w stanie wojennym*, raport informacyjno-analityczny Ministerstwa edukacji i nauki Ukrainy z 2023 r. s. 43-46 https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/zagalna%20serednya/serpneva-konferencia/2023/22.08.2023/Inform-analytic.zbirn-Osvita.v.umovah.voyennogo.stanu-vykl.rozv.povoyen.perspekt.22.08.2023.pdf (dostęp 14.05.2025).

[1083] Ważnym elementem podtrzymania funkcjonowania systemu edukacji była pomoc międzynarodowa obejmująca dostawy sprzętu komputerowego, wyposażenia dla uczniów i nauczycieli oraz autobusów szkolnych. Wsparcie to przyczyniło się do utrzymania ciągłości procesu dydaktycznego w warunkach wojennych. Więcej zob.: *Międzynarodowe wsparcie dla edukacji i nauki w Ukrainie w warunkach stanu wojennego*, 1 grudnia 2022 r., wiadomość Ministerstwa Edukacji i Nauki Ukrainy https://mon.gov.ua/news/mizhnarodna-pidtrimka-sferi-osviti-ta-nauki-ukraini-v-umovakh-voennogo-stanu (dostęp 14.05.2025).

[1084] Więcej zob.: *PISA-2022: główne wyniki i wnioski*, raport końcowy z badań z 2022 r., portal PISA https://pisa.testportal.gov.ua/wp-content/uploads/2023/12/PISA-2022_Naczionalnyj-zvit_korotkyj.pdf (dostęp 14.05.2025).

[1085] Ibidem.

[1086] Według badań nauczyciele wskazywali na pogorszenie stanu psychoemocjonalnego uczniów oraz spadek motywacji do nauki jako jedne z najważniejszych problemów edukacyjnych okresu wojny. Więcej zob.: *Nauczyciele zwracają uwagę na spadek motywacji i niestabilny stan psychoemocjonalny uczniów: wyniki badania*, wiadomość, 22 maja 2024 r.., https://sqe.gov.ua/osvita-war-2023/ (dostęp 14.05.2025).

[1087] Pomimo trudnych warunków funkcjonowania większość nauczycieli akademickich oraz studentów pozytywnie oceniała organizację procesu kształcenia. W 2023 r. wysoką ocenę jakości nauczania wystawiło 81% nauczycieli akademickich, a poziom satysfakcji studentów szkół zawodowych i uczelni wyższych osiągnął 72%. Więcej zob.: *Większość wykładowców i studentów pozytywnie oceniła organizację procesu edukacyjnego w roku akademickim 2022/2023*, wyniki ankietowego badania internetowego przeprowadzonego wśród studentów i wykładowców szkół zawodowych i wyższych na temat organizacji procesu edukacyjnego i jakości nauczania w warunkach stanu wojennego, która została przeprowadzona w dniach 21-30 czerwca 2023 r., 08 sierpnia 2023 r., https://sqe.gov.ua/bilshist-vikladachiv-ta-studentiv-po/ (dostęp 14.05.2025).

Warto również podkreślić, że wojna spowodowała istotne straty w sferze nauki i edukacji, obejmujące zniszczenie infrastruktury, migrację części kadry naukowo-dydaktycznej oraz ograniczenie dostępności niektórych usług edukacyjnych[1088]. Pomimo podejmowanych działań system edukacji nadal wymagał zwiększenia nakładów finansowych, dalszej modernizacji infrastruktury oraz podniesienia prestiżu zawodu nauczyciela.

Podsumowując, pomimo pełnoskalowej wojny Ministerstwo Edukacji i Nauki Ukrainy zachowało zdolność do realizacji funkcji edukacyjnej państwa. Utrzymano ciągłość nauczania na wszystkich poziomach edukacji, kontynuowano reformy oświatowe oraz zapewniono funkcjonowanie systemu nauki i szkolnictwa wyższego. Jednocześnie pogorszenie wyników nauczania, problemy psychologiczne uczniów, nierówności edukacyjne oraz straty infrastrukturalne wskazują, że odbudowa potencjału edukacyjnego państwa będzie wymagała długotrwałych działań również po zakończeniu wojny. W ocenie autora funkcja edukacyjna była jedną z najlepiej realizowanych funkcji społecznych państwa ukraińskiego w warunkach wojennych, choć jej jakość i efektywność pozostawały ograniczane przez skutki trwającej agresji rosyjskiej.

5.2.3 Ograny władzy sądowniczej po 24 lutego 2022 roku (24.02.2022 r. – 31.12.2024 r.)

Po rozpoczęciu pełnoskalowej agresji Rosji 24 lutego 2022 r. ukraińskie sądownictwo nadal wykonywało swoje konstytucyjne zadania i sprawowało wymiar sprawiedliwości[1089]. Pomimo wyjątkowo trudnych warunków wojennych funkcjonowanie kontynuowały sądy powszechne, Sąd Najwyższy Ukrainy oraz Sąd Konstytucyjny Ukrainy, zapewniając ciągłość działania jednej z podstawowych władz państwowych[1090].

[1088] *Wnioski budżetowe na lata 2023-2025* oraz *Wnioski budżetowe na lata 2024-2026* opublikowane na stronie internetowej Rady Najwyższej Ukrainy zawierają szczegółowe uzasadnienia potrzeb finansowych edukacji i wskazują na potrzebę dodatkowych środków na edukację. Więcej zob.: Dane o wnioskach budżetowych na lata 2023-2026, https://www.rada.gov.ua/documents/gosp_fin_dij_doc/bd_zap/ (dostęp 14.05.2025).

[1089] Działalność sądów, organów i instytucji wymiaru sprawiedliwości w warunkach stanu wojennego reguluję nie tylko Konstytucja Ukrainy jak również ustawa Ukrainy *O reżimie prawnym stanu wojennego* z dnia 12 maja 2015 r. nr 389-VIII (która została uzupełniona o art. 12-2 zgodnie z ustawą nr 1702-IX z dnia 16 lipca 2021 r. i weszła w życie z dniem 01 stycznia 2022 r).

[1090] Świadczą o tym dane dostępne na stronach internetowych Państwowej Administracji Sądowej Ukrainy, Sądu Najwyższego i Sądownictwa Ukrainy. Źródła te zawierają roczne i kwartalne raporty, przeglądy analityczne i statystyki dotyczące działalności sądów wszystkich instancji. Zob. *Władza sądownicza Ukrainy* https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/ (dostęp 16.05.2025).

Najważniejszymi wyzwaniami dla wymiaru sprawiedliwości były niedobory kadrowe[1091], wzrost obciążenia pracą sędziów oraz wydłużenie czasu rozpatrywania spraw[1092]. Dodatkowe utrudnienia wynikały z czasowej niemożności funkcjonowania części sądów na terenach okupowanych lub objętych działaniami wojennymi[1093]. Jednocześnie sądy zostały zobowiązane do rozpatrywania nowych kategorii spraw związanych z wojną, w tym dotyczących zbrodni wojennych i skutków agresji Federacji Rosyjskiej[1094]. W odpowiedzi na wyzwania wojenne przyspieszono proces cyfryzacji wymiaru sprawiedliwości, rozwijając narzędzia elektronicznej komunikacji i obsługi postępowań sądowych[1095]. Działania te przyczyniły się do utrzymania dostępności wymiaru sprawiedliwości pomimo ograniczeń wynikających z bezpieczeństwa, a także pozwoliły ograniczyć część kosztów funkcjonowania sądów.

Jednocześnie istotnym problemem pozostawało finansowanie sądownictwa[1096]. Niedostateczne środki budżetowe wpływały na utrzymujące się braki kadrowe, stosunkowo niskie wynagrodzenia pracowników administracyjnych oraz wysoką rotację personelu[1097]. Dodatkowym wyzwaniem były uszkodzenia budynków sądowych

[1091] Na koniec 2022 r. wymiar sprawiedliwości sprawowało 4434 sędziów, co stanowiło jedynie około 70% przewidzianej obsady etatowej. Deficyt kadrowy przekraczał 1800 stanowisk sędziowskich, co istotnie zwiększało obciążenie pracą funkcjonujących sądów. Więcej zob.: *DSA Ukrainy opublikowała statystyki dotyczące stanu sprawowania wymiaru sprawiedliwości w 2022 r. w warunkach stanu wojennego*, 17 lutego 2023 r., oficjalny portal *Władza sądownicza Ukrainy* https://court.gov.ua/press/news/1384043/ (dostęp 16.05.2025).
[1092] Ibidem.
[1093] Znaczna liczba sądów nie mogła prowadzić działalności na terenach okupowanych lub objętych intensywnymi działaniami wojennymi, szczególnie w obwodach ługańskim, donieckim, zaporoskim, chersońskim i charkowskim oraz na terytorium Autonomicznej Republiki Krymu. Więcej zob.: *Sądownictwo w czasie wojny: sędziowie WS opowiedzieli o wyzwaniach i cechach wykonywania wymiaru sprawiedliwości w warunkach stanu wojennego*, 20 marca 2024 r., oficjalny portal *Władza sądownicza Ukrainy* https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/1576075/ (dostęp 16.05.2025).
[1094] Wraz z trwaniem wojny istotnie wzrosła liczba postępowań związanych z agresją Federacji Rosyjskiej oraz naruszeniami międzynarodowego prawa humanitarnego. Według danych Prokuratury Ukrainy do marca 2024 r. zarejestrowano prawie 130 tys. przestępstw agresji i zbrodni wojennych. Więcej zob.: *Sądownictwo w czasie wojny: sędziowie…,* op. cit.
[1095] Istotnym elementem utrzymania ciągłości wymiaru sprawiedliwości stał się rozwój Jednolitego Systemu Informacyjno-Telekomunikacyjnego Sądownictwa, w szczególności modułów „Elektroniczny Sąd", „Elektroniczny Gabinet" oraz systemu wideokonferencji. W latach 2022–2024 liczba użytkowników usług zdalnych znacząco wzrosła, a liczba rozpraw przeprowadzonych w formule wideokonferencji osiągnęła około 2,6 mln. Więcej zob.: *Przesłuchania na odległość w procesach cywilnych, gospodarczych i administracyjnych: w Sądzie Najwyższym odbyła się prezentacja studium przypadku*, 19 listopada 2024 r., https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/1704347 (dostęp 16.05.2025).
[1096] Pomimo utrzymania funkcjonowania wymiaru sprawiedliwości finansowanie sądownictwa pozostawało niewystarczające. W 2024 r. środki przewidziane w budżecie państwa pokrywały jedynie około 57% bieżących potrzeb systemu sądowego, natomiast wydatki rozwojowe finansowano zaledwie w 14%. Więcej zob.: *Maksim Pampura-szef Państwowej Administracji sądowej Ukrainy na stronie publikacji prawnej opowiedział o cyfryzacji postępowania sądowego i kluczowych zadaniach*, 18 listopada 2024 r., oficjalny portal *Władza sądownicza Ukrainy* https://dsa.court.gov.ua/dsa/pres-centr/general/1703254/ (dostęp 16.05.2025).
[1097] Ibidem.

spowodowane działaniami wojennymi[1098]. Pomimo tych trudności w ocenach Komisji Europejskiej z lat 2023–2024 Ukraina odnotowała postępy w obszarze wymiaru sprawiedliwości i praw podstawowych. Na uwagę zasługuje również fakt, że większość sądów utrzymała zdolność do efektywnego wykonywania swoich zadań pomimo warunków wojennych[1099].

5.2.3.1 Sąd Najwyższy Ukrainy (*Верховний Суд України*) po 24.02.2022 roku (24.02.2022 r. – 31.12.2024 r.)

Z analizy przeprowadzonej w niniejszej dysertacji wynika, że Sąd Najwyższy Ukrainy nieprzerwanie funkcjonował w okresie od 24.02.2022 r. do 31.12.2024 r., tym samym zapewniając stabilność, ciągłość i jednolitość ukraińskiego sądownictwa. Po rozpoczęciu agresji w dniu 24 lutym 2022 r. Sąd Najwyższy Ukrainy kontynuował swoją działalność, adaptując się do warunków toczącej się wojny[1100]. Oficjalne dane wskazują na poważne problemy, ale jednocześnie pokazują stabilność Sąd Najwyższy Ukrainy jako jednej z najważniejszych instytucji w strukturze sądowej władzy państwowej[1101]. W szczególności wprowadzono zdalną formę pracy[1102]. Warto też zaznaczyć, że w ciągu marca 2022 r., Sądy wchodzące do składu Sądu Najwyższego, zlokalizowane w Kijowie

[1098] Działania wojenne spowodowały znaczące straty materialne w wymiarze sprawiedliwości. Do końca 2024 r. uszkodzeniu lub zniszczeniu uległo 147 budynków należących do 136 instytucji sądowych. Utracono również tysiące jednostek sprzętu komputerowego, serwerowego oraz urządzeń służących do rejestracji rozpraw i prowadzenia wideokonferencji. Więcej zob.: *Maksim Pampura-szef Państwowej Administracji sądowej …*, op. cit.

[1099] Komisja Europejska pozytywnie oceniła postępy Ukrainy w reformowaniu wymiaru sprawiedliwości i ochronie praw podstawowych, wskazując jednocześnie na konieczność dalszych działań w zakresie przeciwdziałania korupcji, wzmacniania stabilności kadrowej sądów oraz zapewnienia jednolitości orzecznictwa. Więcej zob.: *Commission Staff Working Document/Ukraine 2024 Report/Accompanying the document Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions/2024 Communication on EU enlargement policy*, 30 October 2024, Brussels, s.28-51, https://enlargement.ec.europa.eu/document/download/1924a044-b30f-48a2-99c1-50edeac14da1_en?filename=Ukraine%20Report%202024.pdf (dostęp 16.05.2025).

[1100] Świadczą o tym roczne Sprawozdania na temat sprawowania wymiaru sprawiedliwości przez Sąd Najwyższy za okres 24.02.2022-31.12.2024 na oficjalnej stronie Sądu Najwyższego Ukrainy, por. https://supreme.court.gov.ua/supreme/gromadyanam/vidkr_dani_vs/stat_zvit_2022_zag_1 (dostęp 19.05.2025). https://supreme.court.gov.ua/supreme/pokazniki-diyalnosti/sud_statistika (dostęp 19.05.2025).

[1101] Por.: Roczne sprawozdania dotyczące wskaźników działalności Sądu Najwyższego Ukrainy w latach 2022-2024, https://supreme.court.gov.ua/supreme/pokazniki-diyalnosti/zvit_vs/ (dostęp 19.05.2025).

[1102] Rozwój elektronicznych form komunikacji sądowej stał się jednym z najważniejszych narzędzi zapewnienia ciągłości wymiaru sprawiedliwości w czasie wojny. W 2023 r. z podsystemu wideokonferencyjnego korzystało 112 tys. użytkowników, a liczba zdalnych rozpraw osiągnęła niemal 1,7 mln. Jednocześnie działalność orzecznicza Sądu Najwyższego Ukrainy była prowadzona przede wszystkim w trybie stacjonarnym. Więcej zob.: *Przesłuchania na odległość w procesach cywilnych…*, op. cit.

rozpatrywały głównie sprawy pilne lub sprawy rozpatrywane bez wzywania stron[1103]. Dopiero od kwietnia 2022 r. Sąd Najwyższy działał jak zwykle[1104].

5.2.3.1.1 Zapewnienie jednolitości praktyki sądowej

W okresie od 24 lutego 2022 r. do 31 grudnia 2024 r. Sąd Najwyższy Ukrainy pełnił kluczową rolę w zapewnianiu jednolitości orzecznictwa oraz stabilności stosowania prawa w warunkach wojny[1105]. Pomimo pełnoskalowej agresji Federacji Rosyjskiej działalność orzecznicza nie została przerwana, a liczba rozpoznawanych spraw systematycznie rosła. W 2022 r. rozpatrzono ponad 70 tys. spraw, w 2023 r. ponad 86 tys., a w 2024 r. ponad 87 tys. [1106] [1107],[1108]. Tendencja ta odzwierciedlała zarówno wzrost obciążenia systemu sądownictwa, jak i utrzymujące się niedobory kadrowe[1109].

W odpowiedzi na nowe wyzwania prawne związane ze stanem wojennym Sąd Najwyższy Ukrainy formułował stanowiska prawne mające zapewnić jednolite stosowanie przepisów przez sądy wszystkich instancji[1110]. Rozwijano również działalność analityczną i informacyjną. Usprawniono funkcjonowanie Bazy Stanowisk Prawnych, rozszerzając możliwości wyszukiwania i wykorzystując rozwiązania oparte na sztucznej inteligencji[1111]. W 2023 r. opublikowano 94 przeglądy orzecznictwa przygotowane na podstawie systematyzacji orzeczeń sądowych[1112]. Natomiast w 2024 r. po raz pierwszy

---

[1103] N. Mamczenko, *Prezes Sądu Najwyższego Wsiewołod Kniazew o wizji Sądownictwa na rok 2023,* wywiad z Prezesem Sądu Najwyższego, 9 stycznia 2023, oficjalny portal internetowy *Władza Sądownicza Ukrainy* https://court.gov.ua/press/interview/1368038/ (dostęp 19.05.2025).
[1104] Ibidem.
[1105] Świadczą o tym dane oficjalne Sądu Najwyższego Ukrainy o wynikach jego działalności w analizowanym okresie, oficjalny portal internetowy *Władza sądownicza Ukrainy* https://supreme.court.gov.ua/supreme/pokazniki-diyalnosti/zvit_vs/ (dostęp 21.05.2025).
[1106] W 2022 roku Sąd rozpatrzył o 4600 spraw więcej niż otrzymał, co pozwoliło zmniejszyć zaległości na początek 2023 r. Więcej zob.: *Sąd Najwyższy w liczbach i faktach w 2022 r.,* sprawozdanie, https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/rizne/Zvit_VS_2022.pdf (dostęp 21.05.2025).
[1107] *Sprawozdanie o sprawowaniu sprawiedliwości Sądu Najwyższego z 2023 r*., https://supreme.court.gov.ua/supreme/gromadyanam/vidkr_dani_vs/stat_zvit_2023_zag_01_2024 (dostęp 21.05.2025).
[1108] *Sąd Najwyższy w liczbach i faktach w 2024 r.,* sprawozdanie, *https://court.gov.ua/storage/portal/supreme/rizne/Zvit_VS_2024_.pdf* (dostęp 21.05.2025).
[1109] Dane za 2023 r. wskazują, że pomimo wojny popyt na usługi wymiaru sprawiedliwości nie uległ zmniejszeniu. Do sądów wpłynęło blisko 4,5 mln spraw i materiałów procesowych, a liczba spraw kierowanych do sądów powszechnych i apelacyjnych osiągnęła poziom porównywalny z okresem sprzed pełnoskalowej agresji Rosji. Więcej zob.: *Imponująca jest zarówno liczba spraw, które trafiły do sądów w 2023 r–, jak i liczba rozpatrywanych spraw w warunkach wojny i niedoboru kadr-Przewodniczący WS Stanisław Krawczenko*, 09 lutego 2024 r., https://court.gov.ua/archive/1554736/ (dostęp 21.05.2025).
[1110] Więcej zob.: *Zapewnienie jedności orzecznictwa w sprawach związanych z wojną: uczestnicy konferencji sądowo-praktycznej nakreślili aktualną problematykę sporów wynikających z wojny*, 27 września 2024 r., https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/1674166/ (dostęp 21.05.2025).
[1111] Więcej zob.: *Imponująca jest zarówno liczba spraw, które trafiły do sądów…*, op. cit.
[1112] Ibidem.

opracowano przegląd orzecznictwa Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej[1113], co stanowiło kolejny element dostosowywania praktyki sądowej do standardów europejskich. Pomimo wojny nie przerwano także działalności edukacyjnej i komunikacyjnej Sądu Najwyższego[1114]. Przedstawiciele Sądu prowadzili szkolenia, przygotowywali materiały informacyjne oraz przekazywali opinii publicznej i środowisku prawniczemu informacje o najważniejszych orzeczeniach[1115]. Kontynuowano również współpracę z partnerami międzynarodowymi, wspierając wymianę doświadczeń oraz promocję europejskich standardów wymiaru sprawiedliwości [1116].

5.2.3.1.2 Funkcje kontrolne w odniesieniu do innych organów państwowych

W okresie od 24 lutego 2022 r. do 31 grudnia 2024 r. Sąd Najwyższy Ukrainy wykonywał również funkcje kontrolne wobec innych organów państwowych. Realizowano je poprzez opiniowanie projektów aktów normatywnych, przygotowywanie ekspertyz prawnych, udział sędziów w pracach grup roboczych oraz rozpatrywanie spraw dotyczących działalności organów administracji publicznej.

Pomimo wojny Sąd Najwyższy nadal analizował projekty ustaw oraz przyjęte akty prawne przekazywane do podpisu Prezydentowi Ukrainy[1117]. Do wielu z nich przygotowywano uwagi i rekomendacje, co świadczyło o aktywnym udziale Sądu w procesie kształtowania polityki legislacyjnej państwa[1118]. Sędziowie uczestniczyli również w pracach komisji parlamentarnych oraz zespołów eksperckich zajmujących się reformą wymiaru sprawiedliwości[1119].

Istotnym elementem działalności Sądu pozostawała kontrola legalności działań organów państwowych poprzez rozpatrywanie sporów dotyczących aktów

---

[1113] Ibidem.
[1114] Więcej zob.: *Sąd Najwyższy w liczbach i faktach w 2022 r.*…, op. cit., s.113-137.
[1115] Więcej zob.: *Sąd Najwyższy w liczbach i faktach w 2024 r.*…, op. cit. s. 93-124.
[1116] Ibidem s.82-92.
[1117] W 2022 r. Sąd Najwyższy Ukrainy analizował 125 projektów ustaw oraz 3 ustawy przekazane Prezydentowi Ukrainy do podpisu. Znaczna część opiniowanych aktów dotyczyła funkcjonowania sądownictwa oraz wymiaru sprawiedliwości w sprawach karnych, co potwierdza aktywny udział Sądu w procesie legislacyjnym państwa. Więcej zob.: *SN jest otwarty na współpracę w zakresie działań legislacyjnych z instytucjami władzy w aspekcie normowania sprawowania wymiaru sprawiedliwości,* wiadomość, 07 lutego 2023 r., https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/1379550/ (dostęp 21.05.2025). Patrz też: Sąd Najwyższy w liczbach i faktach w 2022 r.…, op. cit. s.106.
[1118] *Sąd Najwyższy w liczbach i faktach w 2022* r.…, op. cit. s.106.
[1119] W 2023 r. Rada Naukowo-Konsultacyjna przy Sądzie Najwyższym przygotowała 368 opinii naukowych w odpowiedzi na 115 zapytań sędziów. Opracowania te dotyczyły m.in. kontroli działalności organów państwowych, odpowiedzialności deputowanych oraz odszkodowań za szkody spowodowane agresją Federacji Rosyjskiej. Więcej zob.: *Odbyło się posiedzenie Rady Naukowo-doradczej przy Sądzie Najwyższym, na którym podsumowano prace w latach 2023-2024 i nakreślono sposoby doskonalenia działalności*, 26 września 2024 r., https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/1673545/ (dostęp 21.05.2025).

administracyjnych, decyzji władz publicznych oraz zaniechań administracji[1120]. Jednocześnie monitorowano wykonywanie orzeczeń sądowych przez organy państwowe i samorządowe[1121]. Problemem pozostawało jednak systemowe niewykonywanie części orzeczeń sądów, zwłaszcza w sprawach administracyjnych[1122].

Pomimo postępów w reformowaniu wymiaru sprawiedliwości[1123] utrzymywały się liczne problemy systemowe. Najważniejsze z nich dotyczyły niedoboru sędziów[1124], wydłużonego czasu rozpoznawania spraw, niewystarczającego finansowania sądownictwa[1125] oraz konieczności dalszego wzmacniania niezależności instytucjonalnej

[1120] W 2024 r. do Sądu Najwyższego Ukrainy wpłynęło 656 spraw i skarg dotyczących aktów, działań lub zaniechań organów państwowych, co oznaczało wzrost o 8% w porównaniu z rokiem poprzednim. Znaczną część postępowań stanowiły sprawy dotyczące działalności Prezydenta Ukrainy, Rady Najwyższej Ukrainy, Wysokiej Rady Sprawiedliwości oraz Wysokiej Komisji Kwalifikacyjnej Sędziów Ukrainy. Dane te wskazują na szerokie wykorzystywanie mechanizmów kontroli sądowej nad działalnością najwyższych organów państwa pomimo trwającej wojny. Więcej zob.: *Analiza stanu wymiaru sprawiedliwości przez Wielką Izbę Sądu Najwyższego w 2024 r*. 20 marca 2025 r., https://court.gov.ua/press/news/1777033/ (dostęp 21.05.2025).

[1121] Mechanizmy kontroli sądowej reguluje art. 382 Kodeksu postępowania administracyjnego Ukrainy, zgodnie z którym sąd, który wydał wyrok, ma prawo : zobowiązać pozwanego do złożenia sprawozdania z wykonania orzeczenia sądu w wyznaczonym terminie; rozpatrzyć złożone sprawozdanie, a w przypadku jego niezłożenia lub niewłaściwego wykonania wyroku, wyznaczyć nowy termin na złożenie sprawozdania; nałożyć grzywny na osobę odpowiedzialną za wykonanie orzeczenia sądu w przypadku niewykonania lub nienależytego wykonania orzeczenia sądu. Więcej zob.: *Kodeks postępowania administracyjnego Ukrainy* z dnia 6 lipca 2005 r. nr 2747-IV, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text (dostęp 24.05.2025). Przykładem aktywnego wykorzystania kontroli sądowej była sprawa nr 200/3958/19-a, w której Sąd Najwyższy Ukrainy monitorował wykonanie własnego orzeczenia przez Fundusz Emerytalny Ukrainy, zobowiązując go do składania sprawozdań z realizacji wyroku aż do jego pełnego wykonania w 2024 r. Więcej zob.: *Sąd Najwyższy egzekwował orzeczenie w sprawie emerytalnej za pomocą kontroli sądowej*, 19 października 2024 r., Gazeta sądowo-prawnicza https://sud.ua/uk/news/publication/313265-verkhovnyy-sud-obespechil-ispolnenie-sudebnogo-resheniya-po-pensionnomu-delu-s-pomoschyu-sudebnogo-kontrolya (dostęp 24.05.2025).

[1122] Jednym z utrzymujących się problemów ukraińskiego wymiaru sprawiedliwości pozostawało niewykonywanie prawomocnych orzeczeń sądowych. Monitoring przeprowadzony w latach 2022–2023 wskazywał, że liczba niewykonanych orzeczeń przekraczała 3 mln. Więcej zob.: *Na podstawie wyników egzekucji sądowej obywatele oceniają pracę sądownictwa-Michał Smokowicz*, 02 grudnia 2022 r., https://court.gov.ua/press/news/1353585/ (dostęp 24.05.2025).

[1123] W latach 2020–2024 wdrożono około 80% zaleceń Izby Obrachunkowej Ukrainy dotyczących funkcjonowania wymiaru sprawiedliwości, co świadczyło o postępującej poprawie mechanizmów nadzoru oraz współpracy międzyinstytucjonalnej. Więcej zob.: *Izba Rachunkowa przeanalizowała realizację swoich zaleceń w zakresie wykonywania funkcji ogólnokrajowych, Sądownictwa i wymiaru sprawiedliwości,* 26 grudnia 2024 r., https://rp.gov.ua/PressCenter/News/?id=2316 (dostęp 24.05.2025).

[1124] Problemem pozostawały również przypadki ingerencji w działalność sędziów. W 2024 r. spośród 90 zgłoszeń dotyczących nacisków, gróźb lub innych form wpływu na sędziów aż 87 wymagało reakcji odpowiednich organów. Więcej zob.: Rezolucja XXX Zwyczajnego Kongresu Sędziów Ukrainy *W sprawie wzmocnienia niezawisłości sędziów, ochrony ich interesów zawodowych, apelu do organów państwowych i urzędników* z dnia 19 września 2024 r., https://rsu.gov.ua/ua/documents/188 (dostęp 24.05.2025).

[1125] Finansowanie sądownictwa pozostawało niewystarczające przez cały okres wojny. Według danych Wysokiej Rady Sprawiedliwości Ukrainy poziom finansowania potrzeb wymiaru sprawiedliwości wynosił 80,9% w 2022 r., 59,6% w 2023 r. oraz 60,5% w 2024 r., co skutkowało niedoborami środków na wynagrodzenia, utrzymanie infrastruktury oraz bieżące funkcjonowanie sądów. Więcej zob.: *WRP zwróciła się do KMU i Ministerstwa Finansów w sprawie właściwego finansowania sądownictwa*, 29 sierpnia 2024 r., https://hcj.gov.ua/news/vrp-zvernulasya-do-kmu-ta-minfinu-shchodo-nalezhnogo-finansuvannya-sudovoyi-vlady-0 (dostęp 24.05.2025).

sądów[1126]. Poważnym wyzwaniem pozostawała również korupcja. Najgłośniejszym przypadkiem była sprawa byłego prezesa Sądu Najwyższego Ukrainy Wsiewołoda Kniaziewa, zatrzymanego pod zarzutem przyjęcia korzyści majątkowej w wysokości 2,7 mln dolarów[1127]. Ujawniano również inne przypadki korupcji w sądownictwie, obejmujące m.in. próby wpływania na wyniki postępowań sądowych oraz nadużycia związane z unikaniem mobilizacji wojskowej[1128]. Jednocześnie dane dotyczące orzecznictwa antykorupcyjnego wskazywały na dominację kar grzywny nad karami pozbawienia wolności, co wywoływało dyskusje dotyczące skuteczności polityki karnej wobec przestępstw korupcyjnych[1129].

W latach 2022–2024 Ukraina kontynuowała reformę sądownictwa. Szczególne znaczenie miało wznowienie działalności Wysokiej Rady Sprawiedliwości oraz Wysokiej Komisji Kwalifikacyjnej Sędziów Ukrainy w 2023 r., co pozwoliło odblokować proces powoływania nowych sędziów i częściowo ograniczyć problem braków kadrowych[1130] . Jednocześnie istotną rolę w procedurze nominacyjnej nadal odgrywał Prezydent Ukrainy, wykonujący swoje konstytucyjne kompetencje w zakresie powoływania sędziów[1131].

[1126] Przedstawiciele środowiska sędziowskiego zwracali uwagę, że proces planowania budżetu państwa nie zawsze uwzględniał ustawowe wymogi konsultacji z organami samorządu sędziowskiego, co było postrzegane jako potencjalne zagrożenie dla niezależności finansowej władzy sądowniczej. Więcej zob.: *WRP zwróciła się do KMU i Ministerstwa Finansów w sprawie właściwego finansowania sądownictwa* ..., op. cit.

[1127] Śledztwo dotyczyło podejrzenia przyjęcia korzyści majątkowej w związku ze sprawą obejmującą interesy biznesmena Konstantina Żewago. W następstwie zatrzymania Wsiewołod Kniaziew został odwołany z funkcji prezesa Sądu Najwyższego Ukrainy, natomiast urząd sędziego sprawował do sierpnia 2024 r. Więcej zob.: *Sprawa byłego szefa Sądu Najwyższego Wsiewołoda Kniazewa*, https://hacc-decided.ti-ukraine.org/uk/cases/52023000000000202 (dostęp 24.05.2025).

[1128] W 2023 r. organy ścigania ujawniły przypadek sędziego sądu rejonowego w obwodzie odeskim podejrzanego o wydawanie orzeczeń wykorzystywanych do unikania mobilizacji wojskowej. Według materiałów śledztwa wartość uzyskiwanych korzyści majątkowych miała wynosić od 1500 do 3500 USD. Więcej zob.: *Nielegalny wyjazd mężczyzn za granicę: nowe podejrzenia (zdjęcia)*, 31 lipca 2024 r., oficjalny portal Narodowego Biura Antykorupcyjnego Ukrainy https://nabu.gov.ua/news/skhema-nezakonnogo-vy-zducholovikiv-za-kordon-na-odeshchyni-novi-pidozry/ (dostęp 24.05.2025). Zob. też: *Korupcja sądowa we Lwowie*, https://nabu.gov.ua/news/sudova-koruptciia-na-l-vivshchyni/ (dostęp 24.05.2025).

[1129] Więcej zob.: *6,8 tys. wyroków dla korupcjonistów wydano w czasie Wielkiej Wojny w 1,5% przypadków przestępcy zostali pozbawieni wolności,* na postawie danych z Ujednoliconego Państwowego Rejestru osób, które dopuściły się korupcji lub przestępstw związanych z korupcją prowadzonego przez Narodową Agencję Zapobiegania Korupcji, 29 października 2024 r., Opendatabot https://opendatabot.ua/analytics/corrupted-officials-2024 (dostęp 24.05.2025).

[1130] Decyzja XIX Nadzwyczajnego Kongresu Sędziów Ukrainy *W sprawie wyborów członków Wysokiej Rady Sprawiedliwości*, https://rsu.gov.ua/ua/documents/129 (dostęp 24.05.2025).

[1131] W 2024 r. Prezydent Ukrainy, korzystając ze swoich konstytucyjnych kompetencji, powołał 114 sędziów do sądów powszechnych, gospodarczych i administracyjnych. Działanie to miało istotne znaczenie dla ograniczania problemów kadrowych ukraińskiego sądownictwa. Więcej zob. na oficjalnej stronie internetowej Prezydenta Ukrainy. Zob. https://www.president.gov.ua/documents/decrees?s-num=&contain-rule=contains&s-text=Про+призначення+судді&date-from=01-01-2024&date-to=31-12-2024&order=desc&_token=lPc18kMXC4tFGPYJTsYFQcrYlv2d9qgk3qH5pxEw&page=4 (dostęp 25.05.2025).

W analizowanym okresie organizacje międzynarodowe, Komisja Wenecka oraz Komisja Europejska zwracały uwagę na konieczność dalszego wzmacniania niezależności sądownictwa i ograniczania wpływów politycznych na jego funkcjonowanie[1132]. Pomimo osiągniętych postępów problem pełnej niezależności sądów pozostawał jednym z najważniejszych wyzwań dla budowy państwa prawa w Ukrainie.

5.2.3.2 Sąd Konstytucyjny Ukrainy (*Конституційний Суд України*) po 24 lutego 2022 roku (24.02.2022 r. – 31.12.2024 r.)

Po rozpoczęciu pełnoskalowej agresji Federacji Rosyjskiej w dniu 24 lutego 2022 r. Sąd Konstytucyjny Ukrainy kontynuował działalność, dostosowując sposób funkcjonowania do warunków stanu wojennego[1133]. Pomimo trudności związanych z bezpieczeństwem państwa oraz zmianami organizacyjnymi zachowano ciągłość sądownictwa konstytucyjnego i realizację jego podstawowych zadań[1134]. W analizowanym okresie Sąd Konstytucyjny pozostawał organem odpowiedzialnym za ochronę nadrzędności Konstytucji Ukrainy oraz kontrolę konstytucyjności aktów prawnych, pełniąc istotną rolę w systemie podziału władz i utrzymaniu konstytucyjnego porządku państwa.

5.2.3.2.1 Orzekanie w sprawach konstytucyjności i legalności aktów normatywnych

W okresie od 24 lutego 2022 r. do 31 grudnia 2024 r. Sąd Konstytucyjny Ukrainy wykonywał podstawową funkcję kontroli konstytucyjności prawa poprzez ocenę zgodności ustaw i innych aktów normatywnych z Konstytucją Ukrainy[1135].

Przykładem zaangażowania władzy wykonawczej w proces reformowania wymiaru sprawiedliwości były prace nad Strategią Rozwoju Wymiaru Sprawiedliwości i Sądownictwa Konstytucyjnego, prowadzone z udziałem Kancelarii Prezydenta Ukrainy. Więcej zob.: *Biuro Prezydenta przygotowuje projekt strategii rozwoju wymiaru sprawiedliwości i sądownictwa konstytucyjnego*, 30 października 2024 r., https://www.president.gov.ua/news/ofis-prezidenta-gotuye-proyekt-strategiyi-rozvitku-sistemi-p-94161 (dostęp 29.05.2025).

[1132] *Jak Biuro prezydenta chce „pod choinkę" promować ustawę o nowym Sądzie ręcznym w celu zastąpienia OASC*, 3 grudnia 2024 r., Ukraińska Pravda https://www.pravda.com.ua/columns/2024/12/3/7487307/ (dostęp 25.05.2025).

[1133] Sesje Sądu Konstytucyjnego nadal odbywały się głównie stacjonarnie, a ich publiczne części były transmitowane online na stronie internetowej w celu zapewnienia przejrzystości i publicznego dostępu. Więcej zob.: Roczne raporty informacyjne Sądu Konstytucyjnego Ukrainy, https://ccu.gov.ua/storinka/shchorichna-informaciyna-dopovid-ksu (dostęp 19.05.2025).

[1134] Sąd Konstytucyjny Ukrainy regularnie publikował „Biuletyn Sądu Konstytucyjnego Ukrainy", zawierający informacje o działalności orzeczniczej Sądu, zdaniach odrębnych sędziów, współpracy międzynarodowej oraz innych aspektach funkcjonowania sądownictwa konstytucyjnego. Publikacja była wydawana systematycznie również w okresie stanu wojennego. Więcej zob.: https://web.ccu.gov.ua/docs/6 (dostęp 19.05.2025).

[1135] Świadczą o tym raporty Sądu Konstytucyjnego Ukrainy o wynikach swojej działalności w analizowanym okresie https://web.ccu.gov.ua/storinka/shchorichna-informaciyna-dopovid-ksu (dostęp 19.05.2025).

Pomimo warunków wojennych działalność orzecznicza Sądu nie została przerwana. W 2022 r. wydano 13 rozstrzygnięć dotyczących zgodności aktów normatywnych z Konstytucją Ukrainy oraz ponad 829 orzeczeń proceduralnych, co łącznie dało 842 akty procesowe[1136]. Wśród najważniejszych rozstrzygnięć znalazła się decyzja dotycząca zmian konstytucyjnych odnoszących się do immunitetu parlamentarnego, które zostały uznane za zgodne z wymogami proceduralnymi Konstytucji [1137].

W 2023 r. Sąd Konstytucyjny wydał 12 orzeczeń merytorycznych oraz ponad 540 rozstrzygnięć proceduralnych[1138]. Do najważniejszych spraw należało postępowanie dotyczące zgodności z Konstytucją przepisów ustawy „O pełnym szkolnictwie średnim", które zakończyło się uznaniem zakwestionowanych regulacji za zgodne z ustawą zasadniczą[1139]. Pomimo dalszych wyzwań związanych z wojną również w 2024 r. utrzymano aktywność orzeczniczą. Sąd wydał 13 rozstrzygnięć dotyczących kontroli konstytucyjnej oraz 501 orzeczeń proceduralnych[1140]. Wśród nich znalazła się sprawa rozpoznana na wniosek Sądu Najwyższego Ukrainy dotycząca zgodności z Konstytucją wybranych przepisów Kodeksu Rodzinnego Ukrainy[1141].

Dane te wskazują, że w latach 2022–2024 Sąd Konstytucyjny Ukrainy zachował zdolność do wykonywania swoich kompetencji pomimo zagrożeń związanych z wojną. Utrzymanie ciągłości kontroli konstytucyjnej oraz regularne wydawanie orzeczeń świadczą o stabilności instytucjonalnej sądownictwa konstytucyjnego i jego znaczeniu dla funkcjonowania państwa prawa w warunkach stanu wojennego.

[1136] *Sąd Konstytucyjny Ukrainy w liczbach za okres od 01.01.2022 do 31.12.*2022, https://web.ccu.gov.ua/publikaciya/konstytuciynyy-sud-ukrayiny-u-cyfrah-za-period-z-01012022-po-31122022 (dostęp 19.05.2025).

[1137] W wyroku nr 2-p/2022 z 1 listopada 2022 r. Sąd Konstytucyjny Ukrainy uznał ustawę dotyczącą zmian w art. 80 Konstytucji Ukrainy, odnoszących się do zniesienia immunitetu parlamentarnego, za przyjętą zgodnie z wymogami konstytucyjnymi. Rozstrzygnięcie to należało do najważniejszych orzeczeń Sądu w okresie wojny. Więcej zob.: Orzeczenie Sądu Konstytucyjnego Ukrainy *W sprawie wniosku konstytucyjnego 50 deputowanych Ukrainy w sprawie zgodności z Konstytucją Ukrainy (konstytucyjność) ustawy Ukrainy „O zmianie art. 80 Konstytucji Ukrainy (dotyczącego immunitetu deputowanych Ukrainy)" (o kontroli konstytucyjności zmian Konstytucji Ukrainy po ich wejściu w życie)* z dnia 1 listopada 2022 r. nr 2-p/2022, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/va02p710-22#Text (dostęp 19.05.2025).

[1138] *Sąd Konstytucyjny Ukrainy w liczbach za okres od 01.01 do 31.12.2023*, https://web.ccu.gov.ua/publikaciya/konstytuciynyy-sud-ukrayiny-u-cyfrah-za-period-z-0101-po-31122023-0 (dostęp 19.05.2025).

[1139] W wyroku nr 1-p/2023 z 7 lutego 2023 r. Sąd Konstytucyjny Ukrainy uznał za zgodne z Konstytucją Ukrainy przepisy art. 22 ust. 2 ustawy „O pełnym ogólnokształcącym szkolnictwie średnim", zaskarżone przez grupę 56 deputowanych ludowych. Więcej zob.: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v001p710-23#Text (dostęp 19.05.2025).

[1140] *Sąd Konstytucyjny Ukrainy w liczbach (01.01. - 30.12.2024 r.)*, https://ccu.gov.ua/publikaciya/konstytuciynyy-sud-ukrayiny-u-cyfrah-za-period-z-0101-po-31122024 (dostęp 19.05.2025).

[1141] Orzeczenie Sądu Konstytucyjnego Ukrainy *W sprawie wniosku konstytucyjnego Sądu Najwyższego o zgodności części czwartej art. 75 Kodeksu rodzinnego Ukrainy z Konstytucją Ukrainy (zgodność z konstytucją)* z dnia 29 października 2024 r. nr 1-p/2024, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/va01p710-24#Text (dostęp 19.05.2025).

5.2.3.2.2 Orzekanie w sprawach skarg konstytucyjnych

W analizowanym okresie Sąd Konstytucyjny Ukrainy wykonywał również funkcję rozpoznawania skarg konstytucyjnych, pomimo ograniczeń wynikających z pełnoskalowej wojny. W 2022 r. rozpatrzono 248 spraw dotyczących skarg konstytucyjnych obywateli[1142]. Analiza ich treści wskazuje, że najczęściej dotyczyły one prawa do sądu oraz ochrony praw socjalnych[1143] .

W 2023 r. Sąd Konstytucyjny Ukrainy rozpoznał 222 sprawy związane ze skargami konstytucyjnymi[1144]. Najczęściej podnoszone zarzuty odnosiły się do ograniczeń kontroli sądowej, w szczególności postępowania apelacyjnego i kasacyjnego, decyzji procesowych w postępowaniu karnym, zwolnień ze służby publicznej, uznaniowości działań organów państwowych, zatrzymań, reformy prokuratury oraz kwestii emerytalnych, zwłaszcza dotyczących prokuratorów[1145]. W 2024 r. rozpatrzono 217 skarg konstytucyjnych[1146]. Dominowały sprawy z zakresu prawa karnego, prawa socjalnego oraz ochrony danych osobowych. Szczególnie często przedmiotem skarg były kwestie emerytur i rent, odwołań od orzeczeń sądowych, zatrzymań oraz proceduralnych aspektów postępowania karnego[1147] .

Analiza skarg konstytucyjnych składanych w latach 2022–2024 wskazuje, że osoby fizyczne najczęściej domagały się ochrony praw socjalnych, natomiast osoby prawne podważały zgodność z Konstytucją regulacji dotyczących prowadzenia działalności

---

[1142] *Sąd Konstytucyjny Ukrainy w liczbach za okres od 01.01.2022 do 31.12.2022…*, op. cit.

[1143] Wśród najczęściej kwestionowanych regulacji znajdowały się przepisy dotyczące zatrzymania i kontroli sądowej, gwarancji procesowych w postępowaniu przygotowawczym, stosowania środków zapobiegawczych, ochrony socjalnej żołnierzy i członków ich rodzin oraz zasad ustalania i przeliczania emerytur. Więcej zob.: *Roczny raport informacyjny Sądu Konstytucyjnego Ukrainy za 2022 r.,* nr 8-p/2023, https://heyzine.com/flip-book/1c6fea83f2.html#page/1 (dostęp 19.05.2025).

[1144] W 2023 r. do Sądu Konstytucyjnego Ukrainy wpłynęło 412 skarg konstytucyjnych. Jednocześnie 190 z nich zwrócono skarżącym z uwagi na niespełnienie wymogów formalnych określonych w ustawie „O Sądzie Konstytucyjnym Ukrainy". Dane te wskazują zarówno na duże zainteresowanie obywateli instytucją skargi konstytucyjnej, jak i na utrzymujące się problemy związane z prawidłowym przygotowaniem skarg. Więcej zob.: *Sąd Konstytucyjny Ukrainy w liczbach za okres od 01.01 do 31.12.2023* …, op. cit.

[1145] Na postawie analizy: *Roczny raport informacyjny Sądu Konstytucyjnego Ukrainy za 2022 r.,* nr 8-p/2024, Kijów 2024, https://ccu.gov.ua/sites/default/files/shchorichna_informaciyna_dopovid_2023.pdf (dostęp 19.05.2025).

[1146] W 2024 r. do Sądu Konstytucyjnego Ukrainy wpłynęło 429 skarg konstytucyjnych, z czego 401 pochodziło od osób fizycznych, a 28 od osób prawnych. Ponad połowa skarg wniesionych przez obywateli została zwrócona z powodu niespełnienia wymogów formalnych określonych w ustawie „O Sądzie Konstytucyjnym Ukrainy". Więcej zob.: *Informacja o liczbie skarg konstytucyjnych, które wpłynęły do sądu, odwołań obywateli i wniosków o informacje publiczne z podziałem tematów reprezentacji według płci i miejsca zamieszkania,* https://ccu.gov.ua/storinka/informaciya-shchodo-kilkosti-konstytuciynyh (dostęp 19.05.2025).

[1147] Na postawie *Rocznego raportu informacyjnego Sądu Konstytucyjnego Ukrainy za 2024 r.,* z dnia 6 maja 2025 r., nr 14-p/2025, https://ccu.gov.ua/sites/default/files/shchorichna_informaciyna_dopovid_2024.pdf (dostęp 19.05.2025).

gospodarczej[1148]. Dane te świadczą o zachowaniu aktywności obywateli oraz podmiotów gospodarczych w korzystaniu z instrumentów kontroli konstytucyjnej pomimo warunków wojennych.

5.2.3.2.3 Wykładnia prawa konstytucyjnego

W latach 2022–2024 Sąd Konstytucyjny Ukrainy zachował kompetencję do dokonywania oficjalnej wykładni Konstytucji Ukrainy. Jednocześnie w analizowanym okresie nie wydano żadnego orzeczenia zawierającego wiążącą interpretację przepisów konstytucyjnych w klasycznym rozumieniu tej funkcji.

W 2023 r. rozpoczęto rozpoznawanie wniosku konstytucyjnego złożonego przez 99 deputowanych ludowych Ukrainy dotyczącego oficjalnej interpretacji art. 4 Konstytucji Ukrainy, ustanawiającego zasadę jednolitego obywatelstwa[1149]. Do końca 2024 r. postępowanie to nie zostało jednak zakończone wydaniem ostatecznego orzeczenia.

Oznacza to, że choć formalnie funkcja wykładni konstytucyjnej była nadal realizowana, jej praktyczne znaczenie w badanym okresie pozostawało ograniczone. Mogło to wynikać zarówno z trudnych warunków funkcjonowania państwa w czasie wojny, jak i ze złożoności rozpatrywanych spraw konstytucyjnych. Dodatkowym problemem pozostawało niewykonywanie części orzeczeń Sądu Konstytucyjnego Ukrainy, na co uwagę zwracali zarówno eksperci krajowi, jak i zagraniczni[1150].

Na zakończenie tej części rozważań warto dodać, że po 24 lutego 2022 r. ujawniło szczególne znaczenie Sądu Najwyższego oraz Sądu Konstytucyjnego, gdy pomimo obowiązywania stanu wojennego organy sądownicze kontynuowały wykonywanie swoich konstytucyjnych funkcji, zapewniając ciągłość działania wymiaru sprawiedliwości oraz ochronę porządku konstytucyjnego państwa.

[1148] Istotna część skarg konstytucyjnych dotyczyła prawa do kontroli sądowej, zaskarżania orzeczeń sędziów śledczych oraz możliwości wzruszania prawomocnych orzeczeń na podstawie nowo ujawnionych okoliczności. Wnioski te wynikają z analizy corocznych raportów informacyjnych Sądu Konstytucyjnego Ukrainy.za lata 2022-2024, https://ccu.gov.ua/storinka/shchorichna-informaciyna-dopovid-ksu (dostęp 19.05.2025).

[1149] *Sąd Konstytucyjny Ukrainy rozpoczął rozpatrywanie sprawy dotyczącej oficjalnej interpretacji artykułu 4 Konstytucji Ukrainy*, 27 kwietnia, 2023 r., https://ccu.gov.ua/novyna/konstytuciynyy-sud-ukrayiny-rozpochav-rozglyad-spravy-shchodo-oficiynogo-tlumachennya-statti (dostęp 19.05.2025).

[1150] Niewykonywanie orzeczeń Sądu Konstytucyjnego Ukrainy pozostawało jednym z istotnych problemów ukraińskiego konstytucjonalizmu. Zjawisko to wiązano zarówno z istniejącymi rozwiązaniami instytucjonalnymi, jak i trudnościami w skutecznym wdrażaniu rozstrzygnięć Sądu przez organy władzy publicznej. Więcej zob.: O. Romtsiv, *Decisions of the Constitutional Court of Ukraine: problems of implementation*, „Series: Legal Sciences" 2023, Vol. 10, No. 4(40), s. 412-418.

*

Analizując funkcjonowanie państwa ukraińskiego w latach 2022–2024, należy zwrócić uwagę na problem korupcji, który pozostawał jednym z najpoważniejszych wyzwań instytucjonalnych. W badanym okresie ujawniono szereg głośnych afer korupcyjnych obejmujących różne obszary funkcjonowania państwa. Skala tego zjawiska była na tyle istotna, że mogła negatywnie wpływać na skuteczność realizacji podstawowych funkcji państwa, zwłaszcza w warunkach pełnoskalowej wojny. Korupcja dotykała wielu strategicznych sektorów życia publicznego, w tym obronności, bezpieczeństwa narodowego, infrastruktury, energetyki, transportu, przedsiębiorstw państwowych, organów ścigania oraz części instytucji wymiaru sprawiedliwości i administracji publicznej[1151].

[1151] Jednym z najgłośniejszych skandali korupcyjnych ujawnionych w 2023 r. były nieprawidłowości związane z zamówieniami żywności dla Sił Zbrojnych Ukrainy, obejmujące zakup części produktów po cenach znacząco przewyższających ceny rynkowe. Sprawa doprowadziła do postępowań wyjaśniających oraz zmian personalnych w resorcie obrony. Więcej zob.: *Zakup produktów dla Sił Zbrojnych Ukrainy: sąd ustalił kaucję dla dyrektora firmy dostawczej*, 10 kwietnia 2025 r., Radio Svoboda https://www.radiosvoboda.org/a/news-zakupivlia-produkty-zsu-zastava-dyrekto-kompania-postachalnyk/33381029.html (dostęp 14.05.2025). W 2023 r. ujawniono również nieprawidłowości związane z kontraktami na dostawy uzbrojenia. Według doniesień medialnych część środków publicznych przeznaczonych na zakupy wojskowe została wydatkowana na uzbrojenie i sprzęt, które nie zostały dostarczone zgodnie z warunkami zawartych umów. Szacowana wartość tych zobowiązań wynosiła około 36,3 mld UAH. Więcej zob.: R. Romaniuk, S. Lukashova, *Specmaroderi. Jak importerzy broni wywieźli z kraju miliardy UAH w samym środku wojny,* 25 maja 2023 r., Ukraińska Prawda https://www.pravda.com.ua/articles/2023/05/25/7403738/ (dostęp 14.05.2025).

Rozdział VI

Funkcjonowanie państwa po 24 lutego 2022 roku w ocenie społeczeństwa ukraińskiego w świetle badań empirycznych

W niniejszym rozdziale zostanie przedstawiona analizę wyników badań empirycznych dotyczących oceny funkcjonowania państwa ukraińskiego po rozpoczęciu pełnoskalowej agresji Federacji Rosyjskiej. Przedmiotem analizy są przeprowadzone w latach 2022–2024 badania sondażowe, zawierające oceny naczelnych organów władzy oraz realizacji najważniejszych funkcji państwa w warunkach wojny, formułowane przez obywateli Ukrainy stale przebywających na terytorium państwa po 24 lutego 2022 r. Istotne znaczenie miały również dane zastane, pochodzące z raportów badawczych oraz opracowań analitycznych.

Do analizy wybrano wyniki badań przeprowadzone przez ośrodki badawcze, o których była już mowa we Wstępie: raporty socjologicznej grupy Rating oraz cykl badań Centrum im. Ołeksandra Razumkowa, poświęconych ocenie sytuacji w państwie, poziomu zaufania do instytucji publicznych, polityków, urzędników i osób publicznych oraz postaw obywatelskich w warunkach rosyjskiej agresji. Wykorzystano także raporty wspomnianych już Freedom House, Economist Intelligence Unit i Funduszu na rzecz Pokoju. Ponadto źródła te pozwalają osadzić analizowane procesy w szerszym kontekście międzynarodowym.

W dalszej części rozdziału przedstawiono ocenę społeczną funkcjonowania najważniejszych organów władzy państwowej: Rady Najwyższej Ukrainy, Prezydenta Ukrainy, Rządu Ukrainy oraz systemu sądownictwa. Następnie poddano analizie ocenę wybranych funkcji państwa realizowanych w warunkach wojny, takich jak funkcja obrony państwa, funkcja porządkowa, funkcja uczestnictwa w rozwiązywaniu problemów ponadnarodowych, funkcja socjalna, w tym w zakresie ochrony zdrowia oraz funkcja edukacyjna. Należy zaznaczyć, że autorowi nie udało się dotrzeć do badań opinii publicznej odnoszących się bezpośrednio do funkcjonowania Sądu Najwyższego Ukrainy oraz Sądu Konstytucyjnego Ukrainy. Wynika to przede wszystkim z wysokiego stopnia specjalizacji tych instytucji oraz ograniczonych możliwości ich oceny przez przeciętnego obywatela. Dostępne badania obejmowały natomiast poziom zaufania do sądownictwa jako całości, co może stanowić pośredni wskaźnik społecznej oceny działalności najwyższych organów władzy sądowniczej.

Analiza realizacji poszczególnych funkcji państwa umożliwia również pośrednią ocenę działalności ministerstw odpowiedzialnych za ich wykonywanie, w szczególności: Ministerstwa Obrony Ukrainy, Ministerstwa Spraw Wewnętrznych Ukrainy, Ministerstwa Spraw Zagranicznych Ukrainy, Ministerstwa Polityki Społecznej Ukrainy, Ministerstwa Ochrony Zdrowia Ukrainy oraz Ministerstwa Edukacji i Nauki Ukrainy. Kolejność ich prezentacji nie ma charakteru alfabetycznego. Została przyjęta z uwzględnieniem znaczenia realizowanych przez nie funkcji dla funkcjonowania i bezpieczeństwa państwa w warunkach wojny, przy jednoczesnym założeniu, że hierarchizacja ta może pozostawać przedmiotem dyskusji.

6.1 Ocena naczelnych organów władzy państwowej Ukrainy w warunkach wojny

W celu oceny efektywności funkcjonowania naczelnych organów władzy państwowej Ukrainy w okresie od 24 lutego 2022 r. do 31 grudnia 2024 r. autor przeprowadza analizę wyników badań socjologicznych prezentujących opinie obywateli Ukrainy na temat działania instytucji państwowych w warunkach wojny. Szczególne znaczenie mają tutaj badania dotyczące:

- poziomu zaufania obywateli do naczelnych organów władzy państwowej jako instytucji publicznych;
- poziomu zaufania do osób kierujących najważniejszymi organami państwa, w szczególności do Prezydenta Ukrainy, Przewodniczącego Rady Najwyższej Ukrainy, Premiera Ukrainy oraz ministrów odpowiedzialnych za realizację kluczowych funkcji państwa;
- poziomu zadowolenia z działalności Prezydenta Ukrainy, Rady Najwyższej Ukrainy oraz Gabinetu Ministrów Ukrainy;
- poziomu poparcia politycznego dla Prezydenta Ukrainy oraz ugrupowań politycznych reprezentowanych w życiu publicznym.

Jak już zaznaczono, w przypadku władzy sądowniczej analiza opiera się przede wszystkim na badaniach dotyczących poziomu zaufania do sądownictwa jako całości. W ramach niniejszego badania szczególne znaczenie przypisano analizie zaufania społecznego, które w literaturze przedmiotu uznawane jest za jeden z najważniejszych wskaźników efektywności funkcjonowania państwa i jego instytucji[1152]. Zaufanie

[1152] W koncepcji kapitału społecznego Francisa Fukuyamy oraz teorii legalnego panowania Maksa Webera zaufanie społeczne stanowi jeden z podstawowych warunków skutecznego funkcjonowania instytucji publicznych i stabilności ładu społeczno-politycznego. Autorzy wskazują, że niski poziom zaufania osłabia zdolności instytucjonalne państwa, utrudnia współpracę społeczną oraz ogranicza efektywność procesów politycznych i gospodarczych. Więcej zob.: F. Fukuyama, *Trust: The Social Virtues and the Creation of*

społeczne wpływa na poziom legitymizacji władzy publicznej, skłonność obywateli do przestrzegania prawa, gotowość do współpracy z instytucjami państwowymi oraz akceptację podejmowanych decyzji politycznych.

W warunkach wojny znaczenie tego czynnika dodatkowo wzrasta, ponieważ wpływa na zdolność państwa do mobilizacji zasobów społecznych, utrzymania spójności wspólnoty politycznej oraz skutecznego reagowania na zagrożenia wewnętrzne i zewnętrzne. Zaufanie społeczne stanowi również jeden z fundamentów odporności państwa. Ułatwia współdziałanie pomiędzy obywatelami, instytucjami publicznymi i organizacjami społeczeństwa obywatelskiego, tworząc warunki do skutecznego zarządzania kryzysowego oraz realizacji polityk publicznych. Z historycznego punktu widzenia poziom zaufania społecznego i stopień jedności wspólnoty politycznej wielokrotnie wpływały na zdolność narodów do utrzymania własnej państwowości i skutecznego przeciwstawiania się zagrożeniom zewnętrznym. W przypadku Ukrainy problem ten ma szczególne znaczenie ze względu na historyczne doświadczenia związane z utratą niepodległości w pierwszej połowie XX wieku.

Z tego względu w dalszej części rozdziału analiza nie ogranicza się wyłącznie do poziomu satysfakcji obywateli z działalności poszczególnych instytucji państwowych. Obejmuje również ocenę poziomu zaufania do najważniejszych organów państwa i osób sprawujących najwyższe funkcje publiczne. Pozwala to na bardziej kompleksową ocenę funkcjonowania państwa ukraińskiego w warunkach wojny oraz stopnia społecznej legitymizacji jego działań w latach 2022–2024.

6.1.1 Rada Najwyższa Ukrainy (*Верховна Рада України*)

W celu oceny funkcjonowania najwyższego organu ustawodawczego Ukrainy w warunkach wojny analizie poddano kilka grup wskaźników społecznych i politycznych. Obejmują one poziom zaufania obywateli do Rady Najwyższej Ukrainy jako instytucji

Prosperity, New York 1995, s. 30–31, 356–357; F. Fukuyama, *Social Capital and Civil Society*, „IMF Working Paper" 2000; M. Weber, *From Max Weber: Essays in Sociology*, ed.by H. H. Gerth and C. Wright Mills, New York 1946, s.77-79.

państwowej[1153], stopień aprobaty dla jej działalności w latach 2022–2024[1154], poziom zadowolenia społeczeństwa z pracy parlamentu[1155] oraz deklarowane poparcie wyborcze dla ugrupowań politycznych reprezentowanych w Radzie Najwyższej Ukrainy w ewentualnych przyszłych wyborach parlamentarnych[1156]. Uwzględniono również poziom zaufania do Rusłana Stefanczuka, sprawującego funkcję przewodniczącego Rady Najwyższej Ukrainy[1157].

[1153] Raporty Centrum im. Razumkowa z badań sondażowych przeprowadzonych przez Centrum im. Razumkowa za marzec 2023– wrzesień 2024, *Ocena sytuacji w kraju i działań władz przez obywateli, zaufanie do instytucji społecznych (luty–marzec 2023 r.)*, 15 marca 2023 r., badanie przeprowadzone w okresie od 22 lutego do 1 marca 2023 r. https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/otsinka-gromadianamy-sytuatsii-v-kraini-ta-dii-vlady-dovira-do-sotsialnykh-instytutiv-liutyi-berezen-2023r (dostęp 10.01.2025); *Ocena sytuacji w kraju i działań władz, zaufanie do instytucji społecznych, polityków, urzędników i osób publicznych (maj 2023 r.)*, 14 czerwca 2023 r., badanie przeprowadzone w okresie od 23 do 31 maja 2023 r. https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/otsinka-gromadianamy-sytuatsii-v-kraini-dovira-do-sotsialnykh-instytutiv-politykiv-posadovtsiv-ta-gromadskykh-diiachiv-traven-2023r (dostęp 10.01.2025); *Ocena sytuacji w kraju i działań władz, zaufanie do instytucji społecznych, polityków, urzędników i osób publicznych, (lipiec 2023 r.)*, 26 lipca 2023 r., badanie przeprowadzone w okresie od 5 do 11 lipca 2023 r. https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/otsinka-gromadianamy-sytuatsii-v-kraini-dovira-do-sotsialnykh-instytutiv-politykiv-posadovtsiv-ta-gromadskykh-diiachiv-stavlennia-do-okremykh-initsiatyv-organiv-vlady-lypen-2023r (dostęp 10.01.2025); *Ocena sytuacji w kraju i działań władz, zaufanie do instytucji społecznych, polityków, urzędników i osób publicznych, (wrzesień 2023 r.)*, 11 października 2023 r., badanie przeprowadzone w okresie od 21 do 27 września 2023 r. https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/otsinka-gromadianamy-sytuatsii-v-kraini-dovira-do-sotsialnykh-instytutiv-politykiv-posadovtsiv-ta-gromadskykh-diiachiv-stavlennia-do-provedennia-zagalnonatsionalnykh-vyboriv-v-ukraini-do-zavershennia-viiny-veresen-2023r (dostęp 10.01.2025); *Ocena sytuacji w kraju i działań władz, zaufanie do instytucji społecznych, polityków, urzędników i osób publicznych (grudzień 2023 r.)*, 28 grudnia 2023 r., badanie przeprowadzone wspólnie z Fundacja „Demokratyczne Inicjatywy" im. Ilka Kucheriwa w okresie od 8 do 15 grudnia 2023 r. https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/otsinka-gromadianamy-sytuatsii-v-kraini-dovira-do-sotsialnykh-instytutiv-politykiv-posadovtsiv-ta-gromadskykh-diiachiv-gruden-2023r (dostęp 10.01.2025); *Ocena sytuacji w kraju i działań władz przez obywateli, zaufanie do instytucji społecznych (styczeń 2024 r.)*, 7 lutego 2024 r., badanie przeprowadzone w okresie od 19 do 25 stycznia 2024 r. https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/otsinka-gromadianamy-sytuatsii-v-kraini-ta-dii-vlady-dovira-do-sotsialnykh-instytutiv-politykiv-posadovtsiv-ta-gromadskykh-diiachiv-sichen-2024r (dostęp 10.01.2025); *Ocena sytuacji w kraju i działań władz, zaufanie do instytucji społecznych, polityków, urzędników i osób publicznych, wiara w zwycięstwo (czerwiec 2024 r.)* 25 czerwca 2024 r., badanie przeprowadzone w okresie od 6 do 12 czerwca 2024 r. https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/otsinka-sytuatsii-v-kraini-dovira-do-sotsialnykh-instytutiv-politykiv-posadovtsiv-ta-gromadskykh-diiachiv-stavlennia-do-vyboriv-vira-v-peremogu-cherven-2024r (dostęp 10.01.2025); *Ocena sytuacji w kraju i działań władz, zaufanie do instytucji społecznych, polityków, urzędników i osób publicznych, wiara w zwycięstwo (wrzesień 2024 r.)* 15 października 2024 r., badanie przeprowadzone w okresie od 20 do 26 września 2024 r. https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/otsinka-sytuatsii-v-kraini-ta-diialnosti-vlady-dovira-do-sotsialnykh-instytutiv-politykiv-posadovtsiv-ta-gromadskykh-diiachiv-vira-v-peremogu-veresen-2024r (dostęp 10.01.2025).

[1154] *National Survey of Ukraine | Sept-Oct 2024*, raport Międzynarodowego Instytutu Republikańskiego publ. 12 listopada 2024, badanie zostało przeprowadzone przez grupę sondażową „Rating" w imieniu Center for Insights in Survey Research (CISR) Międzynarodowego Instytutu Republikańskiego w okresie od 27 września do 1 października 2024 r., Międzynarodowy Instytut Republikański https://www.iri.org/resources/national-survey-of-ukraine-sept-oct-2024/ (dostęp 13.01.2025).

[1155] *Jak wojna zmieniła mnie i kraj. Rok w przeglądzie*, raport Rating group, 21 lutego 2023 r., badanie przeprowadzone w okresie 10-13 lutego 2023 r., https://ratinggroup.ua/files/ratinggroup/reg_files/rating_war_changed_me_and_the_country_february_2023.pdf (dostęp 08.11.23).

[1156] Ibidem.

[1157] Ibidem.

W celu zapewnienia możliwie obiektywnej oceny wykorzystano nie tylko wyniki ukraińskich badań sondażowych, lecz także dane pochodzące z raportów międzynarodowych organizacji monitorujących jakość demokracji i funkcjonowanie instytucji publicznych. Szczególne znaczenie miały wspomniane już raporty Nations in Transit 2023. Ukraine[1158], Freedom in the World 2023. Ukraine[1159], Freedom in the World 2024. Ukraine[1160], oraz Freedom in the World 2025. Ukraine[1161], które zawierają ocenę działalności parlamentu ukraińskiego i jego roli w systemie politycznym państwa w warunkach wojny.

Zestawienie danych sondażowych z wynikami analiz instytucji międzynarodowych pozwala na bardziej kompleksową ocenę pozycji społecznej i politycznej parlamentu oraz jego zdolności do realizacji funkcji ustawodawczej i przedstawicielskiej w nadzwyczajnych warunkach pełnoskalowej wojny.

Rysunek 1 ***Poziom zadowolenia społeczeństwa ukraińskiego z pracy Parlamentu Ukrainy (Верховної Ради України) w 2023 r.***

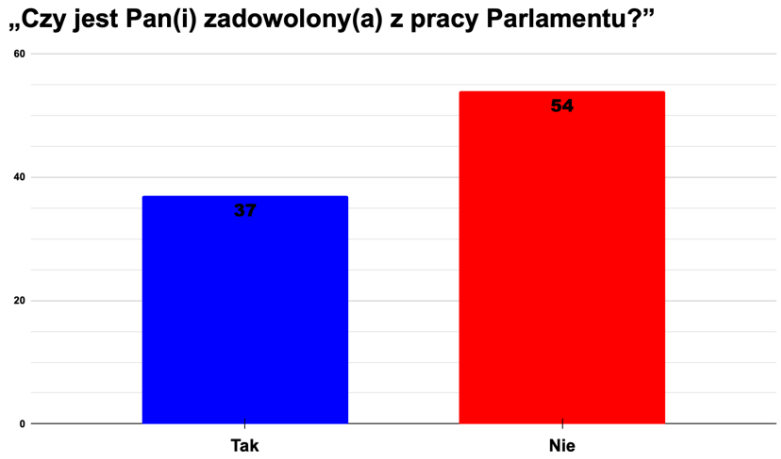

Źródło: opracowanie własne[1162].

W lutym 2023 r. większość społeczeństwa ukraińskiego była niezadowolona z działalności parlamentu (54%), podczas gdy zadowolenie z pracy Rady Najwyższej deklarowało 37% respondentów[1163].

[1158] N. Boyko, *Nations in Transit. 2023. Ukraine*, Freedom House report, 24 May 2023, https://freedomhouse.org/country/ukraine/nations-transit/2023 (dostęp 08.11.23).
[1159] Ibidem.
[1160] *Freedom in World 2024. Ukraine*, Freedom House report, 29 February 2024, https://freedomhouse.org/country/ukraine/freedom-world/2024 (dostęp 31.05.25).
[1161] *Freedom in World 2025. Ukraine*, Freedom House report, 20 February 2025, https://freedomhouse.org/country/ukraine/freedom-world/2025 (dostęp 31.05.25).
[1162] *Jak wojna zmieniła mnie i kraj*…., op. cit.
[1163] Ibidem.

Rysunek 2 ***Poparcie elektoralne dla partii politycznych, reprezentujących społeczeństwo ukraińskie w 2023 r.***

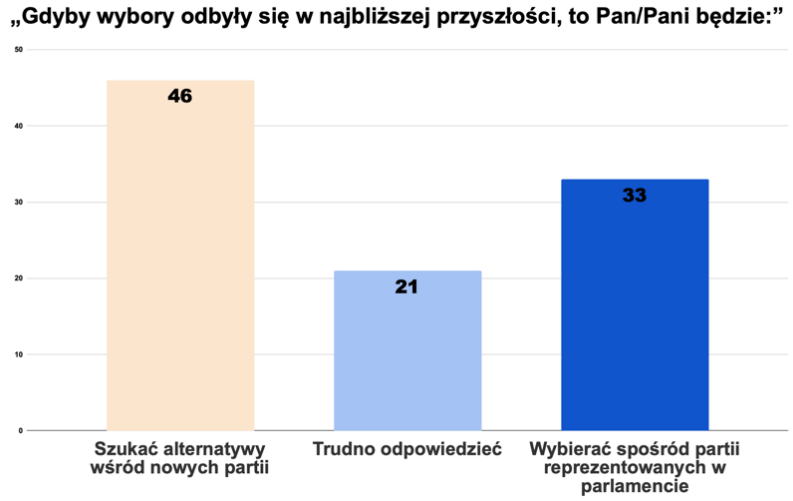

Źródło: *opracowanie własne*[1164].

Z przedstawionych danych wynika, że gdyby wybory odbyły się w najbliższym czasie, niemal połowa obywateli Ukrainy poszukiwałaby alternatywy wśród nowych ugrupowań politycznych (46%), natomiast około jedna trzecia respondentów (33%) oddałaby głos na partie już reprezentowane w parlamencie[1165].

Rysunek 3: ***Aprobata działalności Parlamentu Ukrainy w latach 2022-2024***

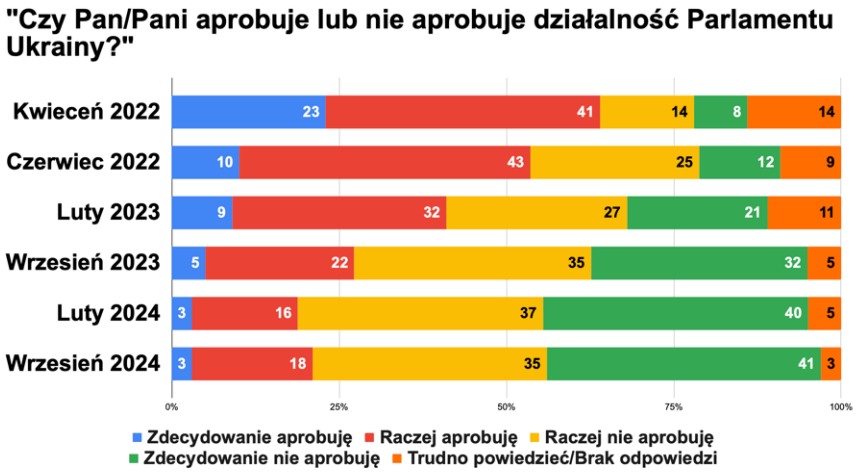

Źródło: *opracowanie własne*[1166].

Z przeprowadzonych badań wynika, że od kwietnia 2022 r. do czerwca 2023 r. poziom aprobaty działalności parlamentu spadł z 64% do 53%. Od jesieni 2023 r. większość społeczeństwa ukraińskiego negatywnie oceniała działalność Rady Najwyższej Ukrainy,

[1164] Na postawie: *Jak wojna zmieniła mnie i kraj.…* .op. cit.
[1165] Ibidem.
[1166] Na postawie: *National Survey* … op. cit., s. 78.

a poziom dezaprobaty wzrósł z 67% we wrześniu 2023 r. do 76% we wrześniu 2024 roku[1167].

Rysunek 4 ***Poziom zaufania społeczeństwa ukraińskiego do Rady Najwyżej Ukrainy w okresie 24.02.2022-31.12.2024***

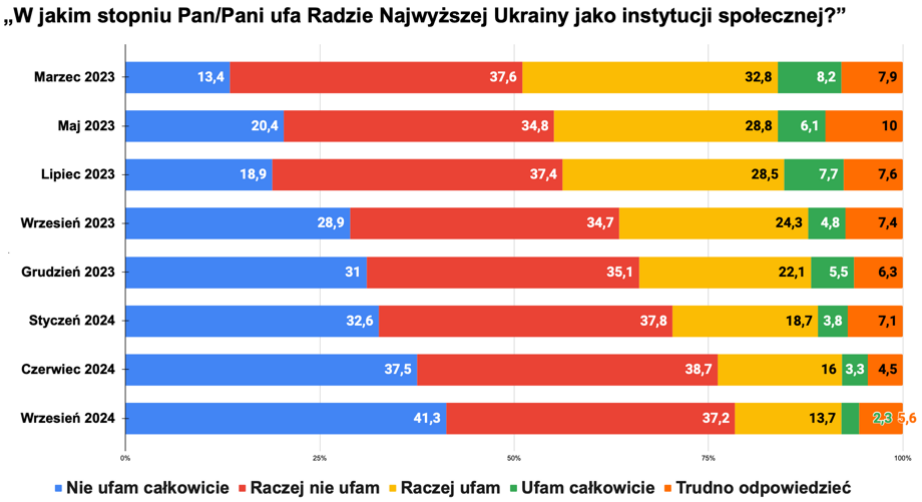

Źródło: *opracowanie własne*[1168]

Analiza wyników badań wskazuje, że przez cały badany okres większość społeczeństwa ukraińskiego nie ufała parlamentowi. Poziom nieufności wzrósł z 51% w marcu 2023 r. do 78,5% we wrześniu 2024 r.[1169].

Rysunek 5 ***Poziom zaufania do Ruslana Stefanczuka, przewodniczącego Rady Najwyższej Ukrainy (Голови Верховної Ради України) w latach 2022-2024***

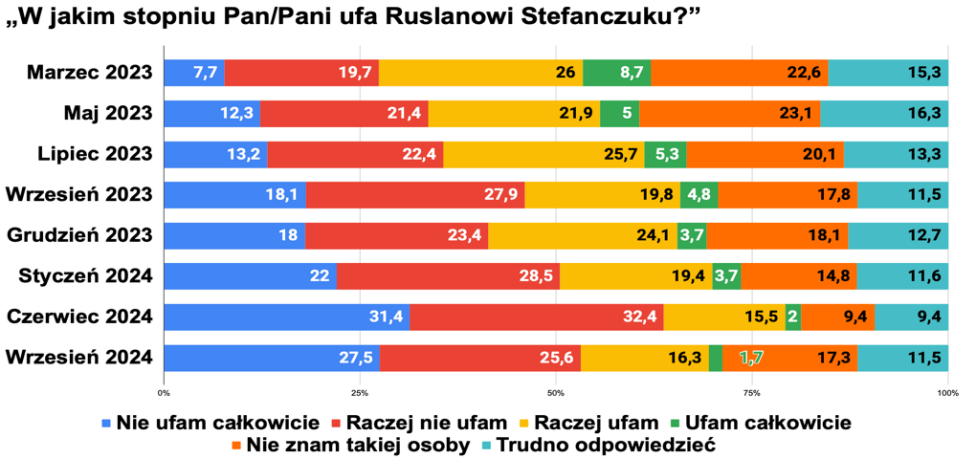

Źródło: opracowanie własne[1170].

[1167] Ibidem.
[1168] Na postawie: Raporty Centrum im. Razumkowa z badań sondażowych przeprowadzonych przez Centrum im. Razumkowa w okresie: marzec 2023–wrzesień 2024 …, op. cit.
[1169] Ibidem.
[1170] Ibidem.

Z analizy wyników badań wynika, że w latach 2022–2024 społeczne oceny Rusłana Stefańczuka były niejednoznaczne. W okresie od marca do lipca 2023 r. poziom zaufania i nieufności wobec przewodniczącego parlamentu utrzymywał się na zbliżonym poziomie (około 30%). Od jesieni 2023 r. zaczęła jednak dominować nieufność. Jej poziom wzrósł z 46% we wrześniu 2023 r. do 53,2% we wrześniu 2024 roku[1171].

W analizowanych raportach podkreśla się, że działania Parlamentu Ukrainy w warunkach wojny koncentrowały się przede wszystkim na wzmacnianiu zdolności państwa w zakresie bezpieczeństwa i obronności[1172]. Pozytywnie oceniano również przyjmowanie oraz wdrażanie standardów międzynarodowych w dziedzinie ochrony praw człowieka[1173]. Jednocześnie skupienie uwagi parlamentarzystów na problematyce wojennej i bezpieczeństwa spowodowało spowolnienie prac legislacyjnych w innych obszarach funkcjonowania państwa. Dotyczyło to przede wszystkim reformy decentralizacyjnej[1174], której dalszy rozwój został ograniczony przez brak odpowiednich rozwiązań ustawowych, co negatywnie wpłynęło na funkcjonowanie samorządu terytorialnego[1175].

W związku z obowiązywaniem stanu wojennego zawieszono również wybory uzupełniające do parlamentu, przez co skład Rady Najwyższej nie został uzupełniony. Wstrzymano także przygotowania do przeprowadzenia referendów ogólnokrajowych, których organizacja należy do kompetencji organów państwowych, w tym parlamentu[1176]. Chociaż partie prorosyjskie zostały zdelegalizowane w 2022 r., część ich przedstawicieli pozostała aktywna w życiu politycznym, również na szczeblu parlamentarnym. W raportach zwraca się uwagę, że nadal dostrzegalne były obawy związane z możliwością utrzymywania się pośrednich wpływów Federacji Rosyjskiej na ukraińską politykę[1177].

[1171] Ibidem.

[1172] Zwraca się uwagę na szybką adaptację instytucji państwowych w odpowiedzi na wyzwania, które stworzyła wojna. Odnotowane zostały pozytywne osiągniecia działalności Rady Najwyżej w sferze obrony i bezpieczeństwa narodowego oraz przeciwdziałaniu przemocy. W celu zapewnienia podstawowego bezpieczeństwa w czasie wojny zezwolono na ograniczenie niektórych praw politycznych i swobód obywatelskich przewidzianych w konstytucji. Wśród nich było prawo do wolności słowa, prawo do wybierania i bycia wybieranym oraz prawo do pokojowych zgromadzeń i strajków. Więcej zob.: N. Boyko, *Nations in Transit. 2023. Ukraine*…, op. cit.

[1173] Autor raportu zaznacza, że sondaże opinii społecznej wykazały ogromny poziom poparcia społecznego tej decyzji politycznej - 86 % Ukraińców popiera rozwiązanie partii prorosyjskich.

[1174] Ibidem.

[1175] N. Boyko, *Nations in Transit. 2023. Ukraine* …., op. cit.

[1176] Ibidem.

[1177] *Freedom in World 2025. Ukraine* …., op. cit.

Wprawdzie opozycja była reprezentowana w parlamencie w latach 2022[1178]–2024[1179], jednak wskazuje się, że jej dostęp do przestrzeni medialnej był ograniczony. W raportach podkreślano również, że przesunięcie wyborów parlamentarnych z powodu stanu wojennego dodatkowo ograniczyło możliwości rywalizacji politycznej[1180]. Ponadto wojna utrudniła powstawanie nowych ugrupowań politycznych[1181]. Jednocześnie wpływowi oligarchowie nadal odgrywali istotną rolę w życiu politycznym, chociaż ich znaczenie zmniejszyło się w wyniku kontroli mediów przez państwo, przeniesienia debaty publicznej do mediów społecznościowych oraz strat poniesionych w związku z wojną[1182]. Zwracano także uwagę, że kadencja Rady Najwyższej Ukrainy IX kadencji formalnie upłynęła w 2024 roku[1183].

Przytoczone wyniki badań wskazują na stosunkowo niską i przeważnie negatywną ocenę funkcjonowania Parlamentu Ukrainy w okresie od 24 lutego 2022 r. do 31 grudnia 2024 roku. Zdaniem autora wysoki poziom nieufności społecznej, utrzymująca się dezaprobata dla działalności Rady Najwyższej Ukrainy oraz ograniczone poparcie dla partii reprezentowanych w parlamencie IX kadencji świadczą o występowaniu poważnego kryzysu do władzy ustawodawczej. Niezadowolenie społeczne może wskazywać również na niespełnione oczekiwania obywateli wobec procesu legislacyjnego oraz sposobu reagowania parlamentu na wyzwania wynikające z trwającej wojny. Zjawiska te mogą być interpretowane jako przejaw kryzysu parlamentaryzmu w Ukrainie w warunkach stanu wojennego.

6.1.2 Prezydent Ukrainy (*Президент України*)

Do analizy oceny funkcjonowania Prezydenta Ukrainy w warunkach wojny analizie poddano następujące wskaźniki: poziom zadowolenia obywateli z pracy Prezydenta Ukrainy[1184], poziom poparcia dla ewentualnej reelekcji Wołodymyra Zełenskiego[1185], poziom aprobaty działalności Prezydenta Ukrainy w latach 2022-2024[1186]; poziom zaufania do instytucji Prezydenta Ukrainy jako jednej z najważniejszych instytucji państwowych”

[1178] *Freedom in World 2024. Ukraine* …., op. cit.
[1179] *Freedom in World 2025. Ukraine* …., op. cit.
[1180] Ibidem.
[1181] Ibidem.
[1182] Ibidem.
[1183] Ibidem.
[1184] Na postawie: *Jak wojna zmieniła mnie i kraj.…* .op. cit.
[1185] Ibidem.
[1186] Na postawie: raporty z badań sondażowych przeprowadzonych przez Centrum im. Razumkowa za marzec 2023–wrzesień 2024 …, op. cit.

oraz poziom zaufania do Wołodymyra Zełenskiego jako osoby sprawującej urząd prezydenta[1187]. Dodatkowo wykorzystano ustalenia zawarte w raportach *Nations in Transit 2023. Ukraine*, *Freedom in the World 2023. Ukraine*, *Freedom in the World 2024. Ukraine* oraz *Freedom in the World 2025. Ukraine*[1188].

Rysunek 6 ***Poziom zadowolenia z pracy Prezydenta Ukrainy w 2023 r.***

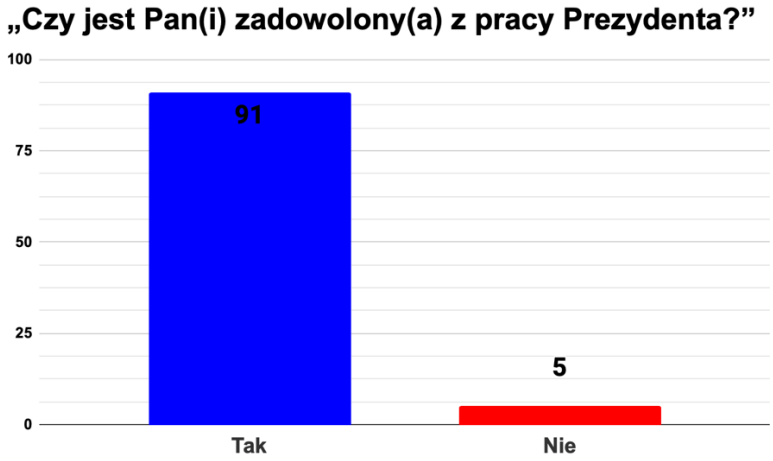

Źródło: opracowanie własne [1189]

W lutym 2023 r. zdecydowana większość obywateli (91%) deklarowała zadowolenie z działalności Prezydenta Ukrainy w warunkach wojny, a znikoma część, natomiast jedynie 4,2%, respondentów wyrażało niezadowolenie z jego pracy[1190].

Rysunek 7 ***Poparcie dla reelekcji Wołodymyra Zełenskiego (2023 r.)***

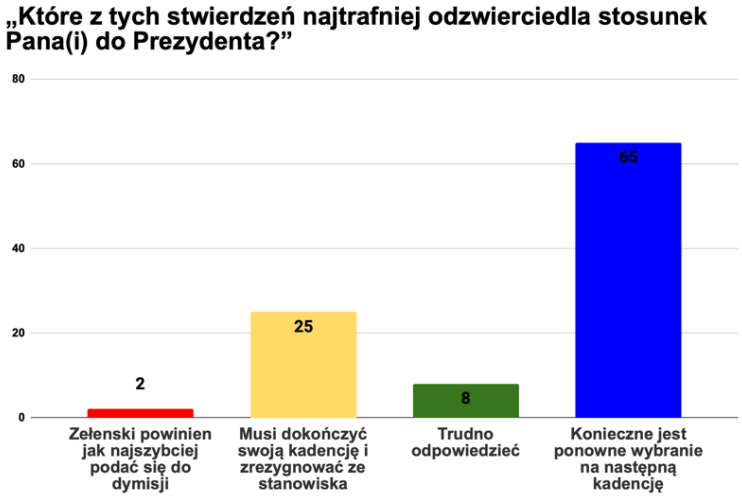

Źródło: opracowanie własne na postawie [1191]

[1187] Ibidem.
[1188]Zob. Kolejno: N. Boyko, *Nations in Transit. 2023. Ukraine* …op. cit., *Freedom in World 2023.. Ukraine* … op. cit., *Freedom in World 2024. Ukraine* … op. cit., *Freedom in World 2025. Ukraine* … op. cit.
[1189] Na postawie: *Jak wojna zmieniła mnie i kraj…* . o
p. cit.
[1191] Na postawie: *Jak wojna zmieniła mnie i kraj.…* .op. cit.

W 2023 r. większość obywateli (65%) popierała ponowny wybór Wołodymyra Zełenskiego na urząd prezydenta. Jednocześnie około jedna czwarta respondentów (25%) uważała, że powinien on dokończyć swoją obecną kadencję, lecz nie ubiegać się o kolejną[1192].

Rysunek 8 ***Aprobata działalności prezydenta Ukrainy Wołodymyra. Zełenskiego w latach 2022-2024***

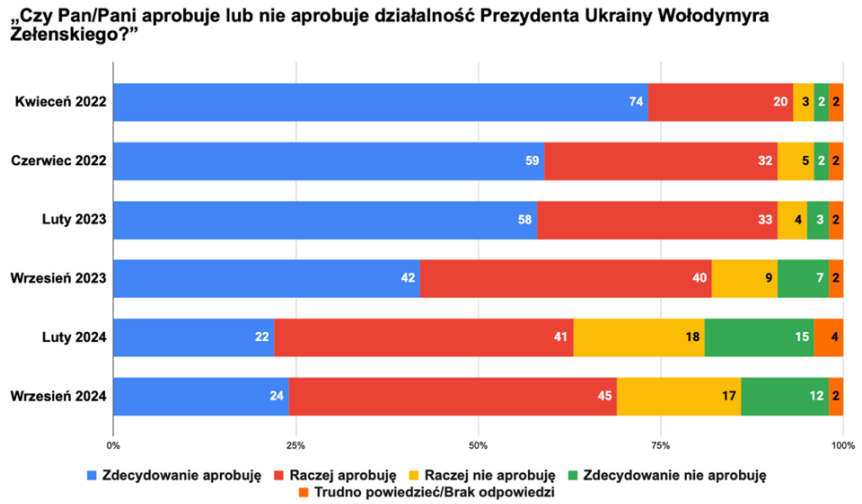

Źródło: opracowanie własne [1193].

Z przedstawionych badań wynika, że przez cały analizowany okres większość społeczeństwa ukraińskiego aprobowała działalność Prezydenta Ukrainy. Należy jednak zauważyć stopniowy spadek poziomu aprobaty, który zmniejszył się z 94% w kwietniu 2022 r. do 69% we wrześniu 2024 roku[1194].

Rysunek 9 ***Poziom zaufania do instytucji Prezydenta Ukrainy w latach 2022-2024***

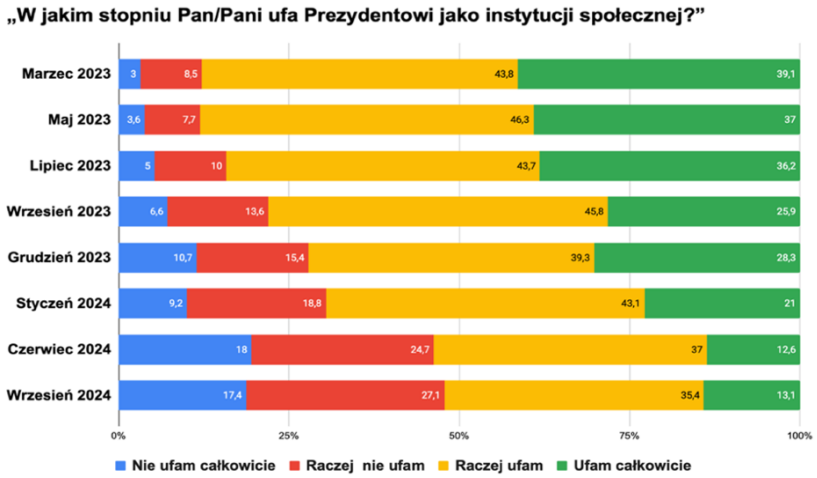

[1192] Ibidem.
[1193] Na postawie: *National Survey* … op. cit., s. 70.
[1194] Ibidem.

Źródło: opracowanie własne[1195].

Analiza danych wskazuje, że w analizowanym okresie większość obywateli Ukrainy darzyła zaufaniem instytucję Prezydenta Ukrainy. Jednocześnie poziom tego zaufania stopniowo malał, zmniejszając się z 84,9% w marcu 2023 r. do 51,2% we wrześniu 2024 roku[1196].

Rysunek 10 ***Poziom zaufania do prezydenta Ukrainy Wołodymyra Zełenskiego w latach 2022-2024***

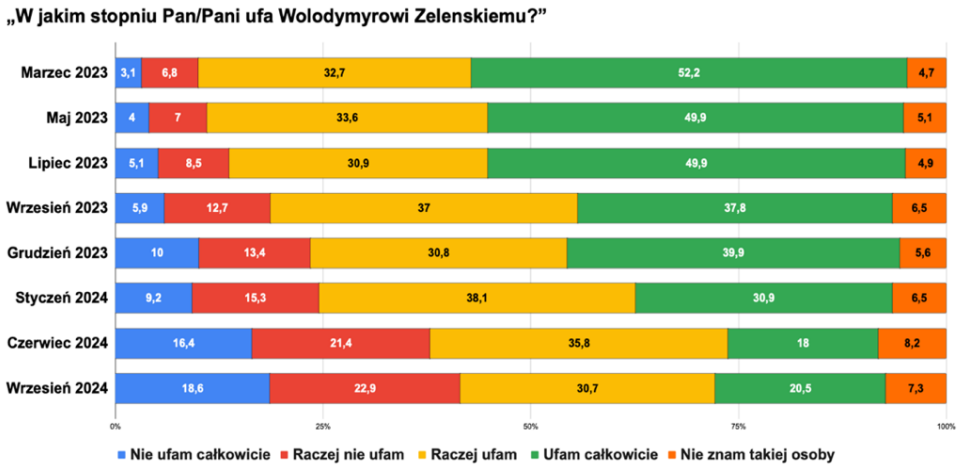

Źródło: opracowanie własne[1197].

Dane empiryczne wskazują, że w latach 2022–2024 większość obywateli Ukrainy ufała Wołodymyrowi Zełenskiemu jako prezydentowi państwa. Jednocześnie pomiędzy rokiem 2023 a 2024 widoczny był stopniowy spadek poziomu zaufania społecznego, z 84,9% do 51,2%. Pomimo utrzymującej się przewagi ocen pozytywnych rosła liczba respondentów deklarujących brak zaufania lub niezdecydowanie, co świadczyło o stopniowym osłabianiu społecznego poparcia dla głowy państwa[1198].

O wysokim poziomie społecznego poparcia dla prezydenta w pierwszym okresie wojny świadczą również dane przywoływane przez Freedom House. Wskazuje się tam, że bezpośrednio przed rozpoczęciem pełnoskalowej agresji poparcie dla Wołodymyra Zełenskiego wynosiło około 41%, natomiast po 24 lutego 2022 r. wzrosło do ponad 90%, utrzymując się przez cały 2022 r. na poziomie przekraczającym 80%[1199].

[1195] Na postawie: raporty Centrum im. Razumkowa z badań sondażowych za marzec 2023–wrzesień 2024 …, op. cit.
[1196] Ibidem.
[1197]Ibidem.
[1198] Ibidem.
[1199] Efekt ten jednak nie rozprzestrzenił się jednakowo na wszystkie instytucje państwowe. Na przykład pomimo odnotowanego wzrostu, poziom poparcia dla rządu Ukrainy wahał się w ciągu roku w granicach

W raporcie *Nations in Transit 2023. Ukraine* podkreślono, że działania Prezydenta Ukrainy po rozpoczęciu wojny koncentrowały się przede wszystkim na wzmacnianiu zdolności państwa w obszarze bezpieczeństwa i obronności[1200]. Jednocześnie zwrócono uwagę, że w warunkach stanu wojennego pozycja prezydenta w systemie politycznym uległa wyraźnemu wzmocnieniu, co częściowo wynikało z przyznania głowie państwa szczególnych kompetencji związanych z zarządzaniem państwem w sytuacji nadzwyczajnej[1201]. Podobne wnioski przedstawiono w raporcie *Democracy Index 2022. Frontline Democracy and the Battle for Ukraine*. Wskazano w nim, że wprowadzenie stanu wojennego doprowadziło do czasowego zwiększenia kompetencji organów wykonawczych, zwłaszcza prezydenta, a tradycyjne mechanizmy kontroli i równowagi między władzami zostały ograniczone ze względu na konieczność zapewnienia skutecznego kierowania państwem w warunkach zagrożenia egzystencjalnego. Autorzy raportu podkreślają jednak, że podobne rozwiązania mogą w dłuższej perspektywie rodzić ryzyko nadmiernej koncentracji władzy.

W raportach *Freedom in the World* zwrócono również uwagę na aktywność Prezydenta Ukrainy w zakresie walki z korupcją. W 2023 r. Wołodymyr Zełenski wspierał działania antykorupcyjne, mające na celu zwiększenie wiarygodności Ukrainy w relacjach z Unią Europejską i Stanami Zjednoczonymi[1202]. W rezultacie doszło m.in. do zmian personalnych w kierownictwie Ministerstwa Obrony Ukrainy oraz przyjęcia rozwiązań wzmacniających system kontroli antykorupcyjnej[1203]. Do istotnych działań zaliczono również przywrócenie obowiązku składania publicznych oświadczeń majątkowych przez urzędników oraz przyjęcie przepisów zwiększających niezależność instytucji antykorupcyjnych. W listopadzie 2023 r. prezydent poinformował, że wybory

od 40% do 60%. Jednak większość instytucji państwowych doświadczyła bezprecedensowego wzrostu wsparcia i zaufania obywateli.

[1200] Z inicjatywy prezydenta doszło do zmiany przywództwa na szczeblu centralnym i lokalnym w celu oczyszczenia struktur państwowych. W pierwszych miesiącach wojny odwołano kilku szefów administracji i powołano osoby z doświadczeniem wojskowym. Najgłośniejsze nominacje - odwołanie szefa SBU i Prokuratora Generalnego - wzbudziły wątpliwości prawne, ponieważ konstytucja wymaga udziału parlamentu w takich nominacjach. Opozycja oskarżyła administrację prezydencką o odsunięcie parlamentu od tego procesu. Zdymisjonowano również szefów regionalnych biur SBU. 19 marca prezydent zdelegalizował 10 partii związanych z państwem-agresorem. W maju zainicjował projekt United 24 mający na celu koordynację pomocy charytatywnej, co wzmocniło kontrolę Gabinetu Ministrów, który podlega Administracji Prezydenta. 29 grudnia 2022 r. Zełenski podpisał ustawę rozszerzającą kontrolę nad mediami, umożliwiającą zamykanie niezarejestrowanych publikacji bez nakazu sądowego. Dziennikarze skrytykowali ją jako zagrożenie dla wolności słowa i odejście od standardów UE. Więcej zob.: *Freedom in World 2023. Ukraine*…, op. cit.

[1201] Ibidem.

[1202] *Freedom in World 2024. Ukraine* …, op. cit.

[1203] Ibidem.

parlamentarne i prezydenckie nie zostaną przeprowadzone do czasu zakończenia stanu wojennego[1204]. Decyzja ta spotkała się z poparciem większości społeczeństwa ukraińskiego oraz części ekspertów, którzy wskazywali na trudności związane z organizacją wolnych i powszechnych wyborów w warunkach wojny[1205]. Jednocześnie podkreślano, że przesunięcie wyborów ogranicza możliwości politycznej rywalizacji oraz funkcjonowania opozycji. Wskazywano również, że kadencja urzędującego prezydenta formalnie upłynęła w 2024 r., jednak obowiązujące przepisy uniemożliwiały przeprowadzenie wyborów w czasie stanu wojennego[1206].

Przedstawione wyniki badań pozwalają stwierdzić, że spośród wszystkich naczelnych organów władzy państwowej Prezydent Ukrainy cieszył się najwyższym poziomem społecznego zaufania i poparcia w okresie od 24 lutego 2022 r. do 31 grudnia 2024 r. Pomimo stopniowego spadku ocen społecznych większość obywateli nadal pozytywnie oceniała zarówno działalność Wołodymyra Zełenskiego, jak i funkcjonowanie instytucji prezydenta. Wyniki te wskazują, że w warunkach wojny urząd prezydenta stanowił najważniejszy ośrodek legitymizacji władzy państwowej i był postrzegany przez obywateli jako kluczowy element zapewniający ciągłość funkcjonowania państwa ukraińskiego.

6.1.3 Rząd na czele (*Кабінет Міністрів України)* z premierem Ukrainy

W celu oceny funkcjonowania Rządu Ukrainy (Кабінету Міністрів України) jako najwyższego organu władzy wykonawczej w warunkach wojny analizie poddano następujące wskaźniki: poziom zadowolenia społeczeństwa ukraińskiego z działalności rządu[1207], poziom aprobaty dla działalności Gabinetu Ministrów Ukrainy w latach 2022–2024[1208], poziom zaufania obywateli do rządu w okresie od 24 lutego 2022 r. do 31 grudnia 2024 r.[1209], poziom zaufania do ówczesnego Premiera Ukrainy Denysa Szmyhala[1210] oraz poziom zaufania do aparatu państwowego Ukrainy jako całości[1211].

[1204] Przełożenie zaplanowanych na 2024 r. wyborów prezydenckich ograniczyło możliwości opozycji w walce o władzę. Więcej zob.: *Freedom in World 2024. Ukraine* …, op.cit.
[1205] Ibidem.
[1206] *Freedom in World 2025. Ukraine* … op. cit.
[1207] *Jak wojna zmieniła mnie i kraj.…* .op. cit.
[1208] *National Survey* … op. cit.
[1209] Na postawie: raporty Centrum im. Razumkowa z badań przeprowadzonych w okresie marzec 2023–wrzesień 2024 …, op. cit.
[1210] Ibidem.
[1211] Ibidem.

Uwzględniono również ustalenia zawarte w raportach *Nations in Transit 2023. Ukraine*[1212], *Nations in Transit 2024. Ukraine*[1213], *Freedom in the World 2023. Ukraine* oraz *Freedom in the World 2024. Ukraine*, odnoszących się do funkcjonowania ukraińskiej administracji rządowej w czasie wojny. Dodatkowo wykorzystano dane zawarte w raportach *Democracy Index 2022. Frontline Democracy and the Battle for Ukraine*, *Democracy Index 2023: Age of Conflict*[1214] oraz *Democracy Index 2024. What's Wrong with Representative Democracy?*[1215], opracowanych przez Economist Intelligence Unit[1216], a także w raportach *Fragile States Index 2023 – Annual Report* i *Fragile States Index 2024 – Annual Report* przygotowanych przez Fund for Peace[1217].

Rysunek 11 ***Poziom zadowolenia z pracy Rządu Ukrainy w 2023 r.***

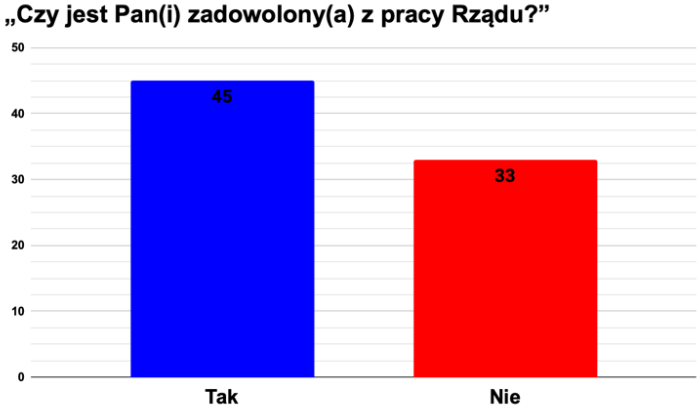

Źródło: opracowanie własne.[1218]

W lutym 2023 r. większość społeczeństwa ukraińskiego (45%) była zadowolona z pracy Gabinetu Ministrów Ukrainy, podczas gdy odsetek niezadowolonych wynosił nieco mniej – 33%[1219].

[1212] N. Boyko, *Nations in Transit. 2023. Ukraine* … op. cit.
[1213] N. Boyko, *Nations in Transit 2024. Ukraine,* Freedom House report 11 April 2024, https://freedomhouse.org/country/ukraine/nations-transit/2024 (dostęp 08.01.25).
[1214] *Democracy Index 2023: Age of Conflict*, The Economist Intelligence Unit report, 15 February 2023, Unit https://www.eiu.com/n/campaigns/democracy-index-2024/ (dostęp 30.05.24).
[1215] *Democracy Index 2024. What's wrong with representative democracy?*, The Economist Intelligence Unit report, 27 February 2024, https://www.eiu.com/n/campaigns/democracy-index-2024/ (dostęp 30.05.24).
[1216] Więcej zob.: *Democracy Index 2022. Frontline democracy and the battle for Ukraine*, The Economist Intelligence Unit report, 1 February 2023, https://www.eiu.com/n/wp-content/uploads/2023/02/Democracy-Index-2022_FV2.pdf?li_fat_id=f1fbad7e-a282-4b9e-9f8f-6a6d5a9fe6b8 (dostęp 08.11.23).
[1217] Więcej zob.: *Fragile States Index 2023 – Annual Report*, Fund for Peace report, 14 June 2023, Fund for Peace https://fragilestatesindex.org/2023/06/14/fragile-states-index-2023-annual-report/ (dostęp 08.11.23) i *Fragile States Index Annual Report 2024*, Fund for Peace report, 2024, https://fragilestatesindex.org/wp-content/uploads/2025/02/FSI-2024-Report-A-World-Adrift-2.pdf (dostęp 08.01.25).
[1218] Na postawie: *Jak wojna zmieniła mnie i kraj*…, .op. cit..
[1219] Ibidem.

Rysunek 12 ***Aprobata działalności rządu Ukrainy pod kierownictwem Denysa Shmyhala w latach 2022-2024***

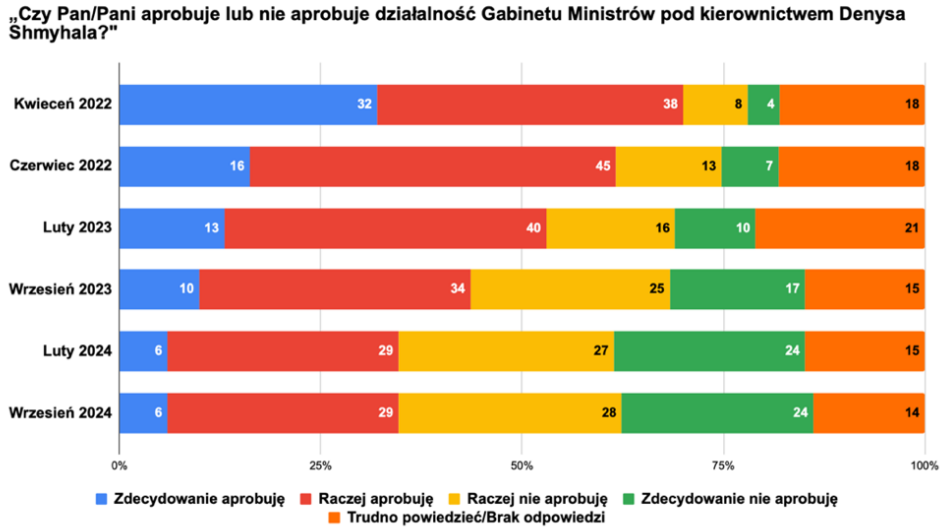

Źródło: opracowanie własne [1220].

Z przeanalizowanych danych wynika, że w 2022 r. większość obywateli Ukrainy pozytywnie oceniała działalność rządu. Od 2023 r. widoczny był jednak stopniowy spadek aprobaty społecznej, z 70% w marcu 2023 r. do 44% we wrześniu 2024 r. Od lutego 2024 r. większość respondentów (51–52%) wyrażała dezaprobatę wobec działalności Gabinetu Ministrów Ukrainy[1221].

Rysunek 13 ***Poziom zaufania do Rządu Ukrainy w okresie od 24.02.2022 do 31.12.2024 r.***

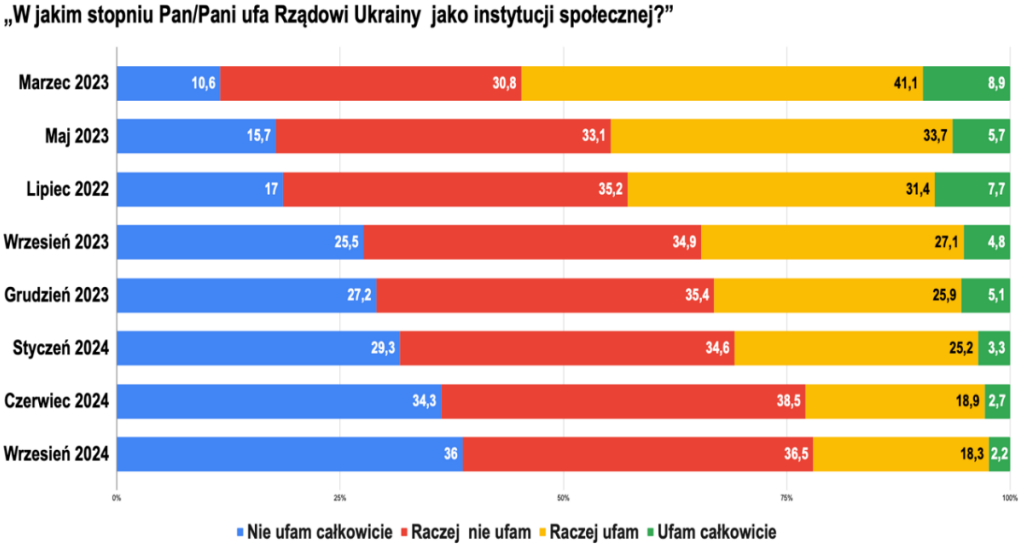

Źródło: opracowanie własne[1222].

[1220] Na postawie: *National Survey* …, op. cit., s. 75.
[1221] Ibidem.
[1222] Na podstawie: raporty Centrum im. Razumkowa z badań s przeprowadzonych w okresie marzec 2023–wrzesień 2024 …, op. cit.

Analiza wyników badań wskazuje, że od maja 2023 r. większość obywateli Ukrainy nie ufała rządowi. Poziom nieufności wzrósł z 48,8% w maju 2023 r. do 72,5% we wrześniu 2024 roku[1223].

Rysunek 14 ***Poziom zaufania do Denysa Shmyhala, premiera Ukrainy w okresie od 24.02.2022 do 31.12.2024 r.***

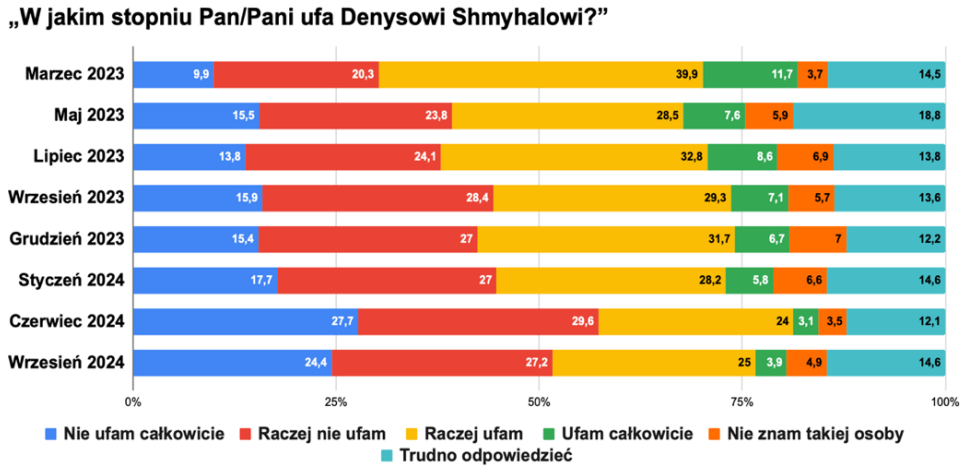

Źródło: opracowanie własne.[1224]

Z badań wynika, że od maja 2023 r. większość społeczeństwa wykazywała brak zaufania do Premiera Ukrainy Denysa Szmyhala. Poziom nieufności wzrósł z 39,3% w marcu 2023 r. do 51,6% we wrześniu 2024 roku[1225].

Rysunek 15 ***Poziom zaufania do aparatu państwowego Ukrainy w okresie od 24.02.2022 do 31.12.2024 r.***

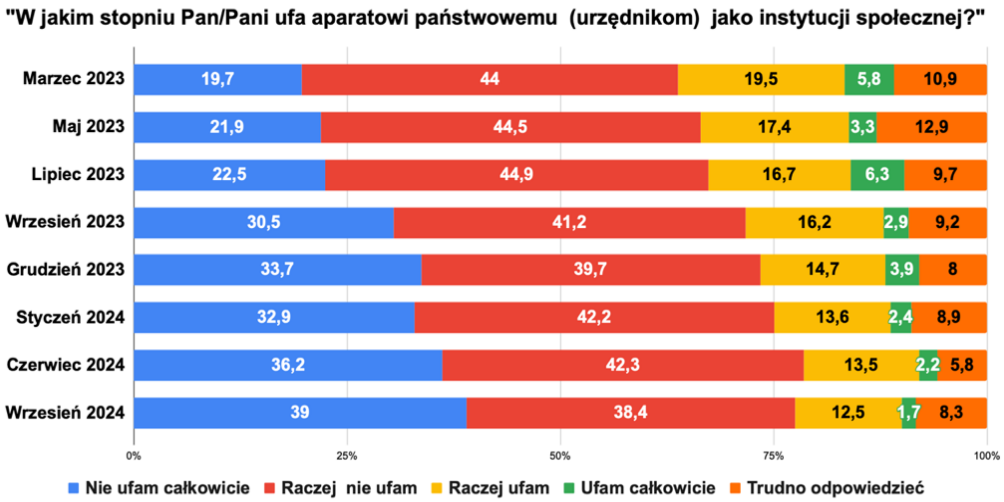

Źródło: opracowanie własne[1226].

[1223] Ibidem.
[1224] Ibidem.
[1225] Ibidem.
[1226] Ibidem.

W analizowanym okresie większość obywateli Ukrainy deklarowała brak zaufania do aparatu państwowego rozumianego jako ogół instytucji państwowych. Poziom nieufności wzrósł z 63,7% w marcu 2023 r. do 77,4% we wrześniu 2024 roku[1227].

Rysunek 16 ***Ocena Ukrainy za lata 2022-2023 w rankingu Freedom House***

Rok **Typ reżimu**	**2022** **Reżim Hybrydowy/ Reżim tranzytowy**	**2023** **Reżim Hybrydowy/ Reżim tranzytowy**
Ogólna ocena	**3.36 / 7.00**	**3.43/ 7.00**
Rząd narodowo-demokratyczny	**2.50 / 7.00**	**2.50/ 7.00**
Proces wyborczy	**4.50 / 7.00**	**4.50/ 7.00**
Społeczeństwo obywatelskie	**5.25 / 7.00**	**5.25/ 7.00**
Niezależne media	**3.25 / 7.00**	**3.25/ 7.00**
Lokalne rządy demokratyczne	**3.50 / 7.00**	**3.50/ 7.00**
Ramy sądownictwa i niezależność sądów	**2.25 / 7.00**	**2.50/ 7.00**
Walka z korupcją	**2.25 / 7.00**	**2.50/ 7.00**

Źródło: opracowanie własne[1228].

Oceny funkcjonowania władz publicznych Ukrainy w czasie wojny, przedstawione w raportach Freedom House, pozostają umiarkowane. Zarówno w 2022 r.[1229], jak i w 2023 r.[1230] Ukraina była klasyfikowana jako reżim hybrydowy, a oceny funkcjonowania rządu pozostawały relatywnie niskie.

[1227] Ibidem.
[1228] Na postawie: N. Boyko, *Nations in Transit 2023 Ukraine…,*op. cit., N. Boyko, *Nations in Transit 2024. Ukraine…,*op. cit.
[1229] W raporcie *Nations in Transit 2023. Ukraine* funkcjonowanie rządu w 2022 r. oceniono na 2,5 pkt., wskazując, że rosyjska inwazja ograniczyła zakres terytorium pozostającego pod kontrolą władz państwowych. Jednocześnie podkreślono, że po 24 lutego 2022 r. rząd utrzymał ciągłość działania instytucji centralnych i lokalnych oraz zachował cywilną kontrolę nad wojskiem. Zwrócono jednak uwagę na ograniczenie przejrzystości procesu decyzyjnego, wynikające m.in. z niejawnego charakteru posiedzeń rządu oraz utrzymujący się problem korupcji. W raporcie odnotowano również zmniejszenie politycznych i medialnych wpływów części oligarchów wskutek działań antyoligarchicznych oraz skutków wojny. Zob. szerzej: *Nations in Transit 2023. Ukraine*, op. cit.
[1230] W raporcie *Freedom in the World 2024. Ukraine* ocena funkcjonowania rządu utrzymała się na poziomie 2,50 pkt. Wskazano jednocześnie na spadek społecznego zaufania do najważniejszych instytucji państwowych oraz utrzymujący się problem korupcji, zwłaszcza w sektorze obronnym. Podkreślono jednak, że w 2023 r. podjęto działania wzmacniające system antykorupcyjny, m.in. poprzez zmiany kadrowe,

Rysunek 17 ***Ocena Ukrainy w latach 2022-2024 w rankingu*** **Democracy Index**

Rok	**2022**	**2023**	**2024**
Typ reżimu	**Reżim hybrydowy**	**Reżim hybrydowy**	**Reżim hybrydowy**
Ogólna ocena	**5.42**	**5.06**	**4.90**
Ranking globalny	**87 /167**	**91/167**	**92/100**
Proces wyborczy i pluralizm	**6.50**	**5.58**	**5.17**
Funkcjonowanie rządu	**2.71**	**3.07**	**2.71**
Partycypacja polityczna	**7.22**	**7.22**	**7.22**
Kultura polityczna	**6.25**	**5.00**	**5.00**
Swobody obywatelskie	**4.41**	**4.41**	**4.41**

Źródło: opracowanie własne[1231].

Podobne wnioski płyną z raportów Economist Intelligence Unit. W latach 2022–2024 Ukraina była klasyfikowana jako państwo o charakterze reżimu hybrydowego[1232]. Szczególnie nisko oceniano kategorię „funkcjonowanie rządu", która we wszystkich analizowanych latach uzyskała jedne z najniższych wyników spośród badanych obszarów funkcjonowania państwa.

przywrócenie obowiązku składania deklaracji majątkowych oraz wzmocnienie niezależności instytucji antykorupcyjnych. Raport zwraca również uwagę, że proces integracji z Unią Europejską stał się istotnym impulsem dla dalszych reform w obszarze praworządności i walki z korupcją. Zob. szerzej: *Freedom in the World 2024. Ukraine*, op. cit.

[1231] Na podstawie analizy: *Democracy Index 2022. Frontline democracy and the battle for Ukraine*…, op. cit., *Democracy Index 2023: Age of Conflict*…, op. cit., *Democracy Index 2024. What's wrong with representative democracy?*…, op. cit..

[1232] W raporcie *Democracy Index 2022* ogólny wynik Ukrainy spadł z 5,57 do 5,42 pkt., co autorzy wiążą przede wszystkim ze skutkami rosyjskiej inwazji. Szczególnie nisko oceniono kategorię „funkcjonowanie rządu" (2,71/7), wskazując na trudności w zarządzaniu państwem w warunkach wojny. Jednocześnie odnotowano bezprecedensowy wzrost zaufania obywateli do najważniejszych instytucji państwowych, zwłaszcza prezydenta, rządu i sił zbrojnych, a także wzrost zaangażowania obywateli w życie publiczne. Zob. szerzej: *Democracy Index 2022. Frontline Democracy and the Battle for Ukraine*, op. cit. Z kolei w raporcie *Democracy Index 2023* wynik Ukrainy obniżył się z 5,42 do 5,06 pkt. Choć poprawiła się ocena funkcjonowania rządu (3,07/7), pozostała ona najniższa spośród wszystkich analizowanych kategorii. Autorzy raportu wskazują na utrzymujące się problemy korupcyjne, ograniczenia wynikające ze stanu wojennego oraz dalszą koncentrację władzy wokół prezydenta. Ukraina nadal była klasyfikowana jako państwo o charakterze reżimu hybrydowego. Zob. szerzej: *Democracy Index 2023: Age of Conflict*, op. cit.Natomiast W raporcie *Democracy Index 2024* ogólna ocena Ukrainy spadła do 4,90 pkt. Autorzy podkreślają wpływ przedłużającej się wojny na funkcjonowanie instytucji demokratycznych, wzrost koncentracji kompetencji w rękach prezydenta oraz odsunięcie na dalszy plan części standardowych mechanizmów politycznych. Jednocześnie wskazano, że przeprowadzenie wolnych i uczciwych wyborów w warunkach wojny było faktycznie niemożliwe z uwagi na okupację części terytorium państwa, skalę migracji oraz zagrożenia bezpieczeństwa. Zob. szerzej: *Democracy Index 2024. What's Wrong with Representative Democracy?*, op. cit.

Raporty *Fragile States Index* wskazują natomiast, że po rozpoczęciu pełnoskalowej agresji rosyjskiej nastąpił gwałtowny wzrost poziomu niestabilności państwa ukraińskiego. W 2022 r. wskaźnik FSI wzrósł z 68,6 do 95,9 punktu, co było bezpośrednio związane ze skutkami rosyjskiej inwazji. W efekcie Ukraina została uznana za państwo, które odnotowało największe pogorszenie sytuacji w analizowanym roku[1233]. W 2023 r. wskaźnik ten nieznacznie się poprawił i spadł do poziomu 93,1 punktu, jednak nadal pozostawał bardzo wysoki[1234].

Przedstawione wyniki badań wskazują na stosunkowo niską ocenę funkcjonowania najwyższego organu władzy wykonawczej Ukrainy w warunkach wojny. Widoczne jest systematyczne pogarszanie się wskaźników zaufania społecznego zarówno wobec Gabinetu Ministrów, jak i Premiera Ukrainy. Jednocześnie należy podkreślić, że pomimo trudnych warunków wojennych rząd nieprzerwanie wykonywał swoje funkcje konstytucyjne, zachowując ciągłość działania administracji publicznej i utrzymując cywilną kontrolę nad siłami zbrojnymi oraz sektorem bezpieczeństwa na kontrolowanych przez Ukrainę terytoriach.

W analizowanym okresie jedną z najczęściej wskazywanych barier skutecznego funkcjonowania państwa pozostawała korupcja. Pomimo podejmowanych działań antykorupcyjnych problem ten nadal wpływał na społeczną ocenę władz wykonawczych. Wysoki poziom nieufności wobec aparatu państwowego oraz stosunkowo niskie oceny funkcjonowania rządu mogą świadczyć o utrzymujących się trudnościach w realizacji części funkcji państwa w warunkach wojny. Jednocześnie nie oznacza to całkowitej niewydolności administracji rządowej, lecz raczej funkcjonowanie w warunkach permanentnego kryzysu wywołanego pełnoskalową agresją Federacji Rosyjskiej.

6.1.4 Ocena wybranych funkcji państwa w stanie wojny

W celu oceny realizacji wybranych funkcji państwa przez poszczególne ministerstwa i resorty autor wykorzystał wyniki badań sondażowych dotyczących: (1) oceny zmian w zakresie zdolności obronnych państwa po 24 lutego 2022 r.; (2) oceny

[1233] Autorzy *Fragile States Index 2023* podkreślają, że pomimo bardzo wysokiego poziomu niestabilności państwa wywołanego rosyjską agresją Ukraina wykazała znaczną odporność instytucjonalną i społeczną. Szczególną rolę odegrała reforma decentralizacyjna, która zwiększyła zdolność władz lokalnych do reagowania na skutki wojny. W raporcie zwrócono również uwagę na utrzymanie funkcjonowania podstawowych usług publicznych i aktywności gospodarczej mimo ciągłych ataków zbrojnych, problemów infrastrukturalnych oraz zagrożeń dla bezpieczeństwa ludności. Zob. szerzej: *Fragile States Index 2023 – Annual Report*, op. cit.

[1234] Więcej zob.: *Fragile States Index Annual Report 2024* …, op. cit..

efektywności państwa w realizacji funkcji obronnej; (3) poziomu zaufania do wybranych ministerstw i instytucji państwowych; oraz (4) poziomu zaufania do osób kierujących poszczególnymi resortami[1235].

6.1.4.1 Funkcja obrony państwa

W celu oceny realizacji funkcji obronnej państwa oraz funkcjonowania Ministerstwa Obrony Ukrainy analizie poddano następujące wskaźniki: poziom aprobaty działalności Sił Zbrojnych Ukrainy w latach 2022–2024[1236], poziom zaufania do Sił Zbrojnych Ukrainy[1237], poziom zaufania do Ministerstwa Obrony Ukrainy[1238], poziom zaufania do osób pełniących funkcję Ministra Obrony Ukrainy[1239], poziom aprobaty działalności ministrów obrony[1240], ocenę zmian w zakresie zdolności obronnych państwa w 2022 roku[1241] oraz ocenę efektywności państwa w realizacji funkcji obronnej po 24 lutego 2022 roku[1242].

Rysunek 18 ***Aprobata działalności Sił Zbrojnych Ukrainy w latach 2022-2024***

Źródło: opracowanie własne.[1243]

[1235] Brak jest reprezentatywnych badań dotyczących poziomu zaufania społecznego do Ministerstwa Polityki Społecznej Ukrainy, Ministerstwa Ochrony Zdrowia Ukrainy, Ministerstwa Edukacji i Nauki Ukrainy oraz kierujących nimi ministrów, co prawdopodobnie wynika z mniejszej obecności tych podmiotów w debacie publicznej.
[1236] Na postawie: *National Survey* … op. cit.
[1237] Na postawie: raporty Centrum im. Razumkowa z badań za marzec 2023– wrzesień 2024 …, op. cit.
[1238] Ibidem.
[1239] Ibidem.
[1240] Na postawie: *National Survey* … op. cit.
[1241] *Dziewiętnaste badanie krajowe. Wyniki roku. Oczekiwania na przyszłość (20-21 listopada 2022 r.)*, raport Rating group, 15 grudnia 2022 r., badanie przeprowadzone w okresie 20-21 listopada 2022 r., https://ratinggroup.ua/files/ratinggroup/reg_files/rg_year_results_cati_1000_122022_xix_press.pdf (dostęp 08.11.23).
[1242] Na postawie: raporty Centrum im. Razumkowa z badań za marzec 2023–wrzesień 2024 …, op. cit.
[1243] Na postawie: *National Survey* …, op. cit., s. 69.

Z przeprowadzonych badań wynika, że zdecydowana większość obywateli Ukrainy aprobowała działalność Sił Zbrojnych Ukrainy w całym analizowanym okresie. Poziom aprobaty pozostawał wyjątkowo wysoki, choć w ciągu niemal trzech lat wojny nieznacznie zmniejszył się z 98% w kwietniu 2022 r. do 95% we wrześniu 2024 roku[1244].

Rysunek 19 ***Poziom zaufania Ukraińców do Sił Zbrojnych w latach 2022-2024***

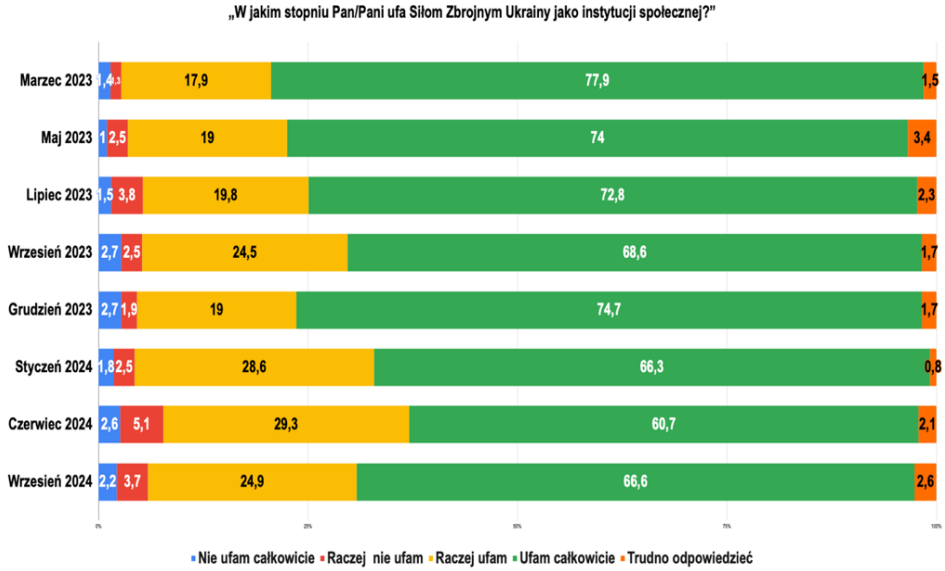

Źródło: opracowanie własne[1245].

Podobnie wysokie wartości odnotowano w przypadku poziomu zaufania do Sił Zbrojnych Ukrainy. Przez cały analizowany okres instytucja ta cieszyła się najwyższym poziomem zaufania społecznego spośród wszystkich badanych organów państwowych. Co prawda poziom zaufania nieznacznie obniżył się z 95,8% w marcu 2023 r. do 91,5% we wrześniu 2024 r., jednak nadal pozostawał rekordowo wysoki w skali najnowszej historii Ukrainy[1246].

Również autorzy raportu *Democracy Index 2022. Frontline Democracy and the Battle for Ukraine* wskazują na bezprecedensowy wzrost zaufania społeczeństwa ukraińskiego do Sił Zbrojnych Ukrainy po rozpoczęciu pełnoskalowej agresji Federacji Rosyjskiej[1247].

[1244] Ibidem.
[1245] Na postawie: raporty z badań sondażowych przeprowadzonych przez Centrum im. Razumkowa za marzec 2023– wrzesień 2024 …, op. cit.
[1246] Ibidem.
[1247] *Democracy Index 2022. Frontline democracy* …. , op. cit.

Rysunek 20 ***Poziom zaufania społeczeństwa Ukrainy do Ministerstwa Obrony Ukrainy***

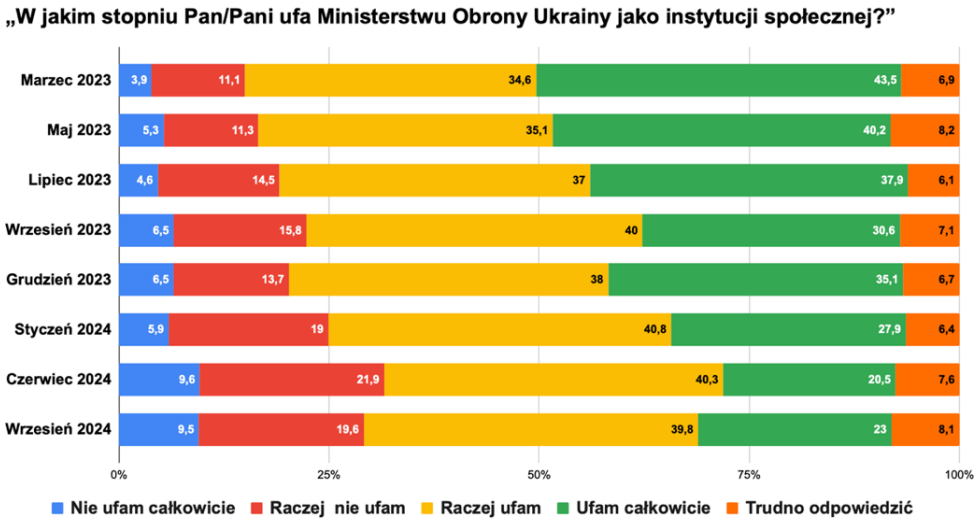

Źródło: opracowanie własne[1248].

Dane wskazują, że większość obywateli Ukrainy ufała Ministerstwu Obrony Ukrainy w całym analizowanym okresie. Jednocześnie poziom zaufania stopniowo malał, obniżając się z 78,2% w kwietniu 2022 r. do 62,8% we wrześniu 2024 roku[1249].

Rysunek 21 ***Poziom zaufania do Ministra Obrony Ukrainy w latach 2022-2024***

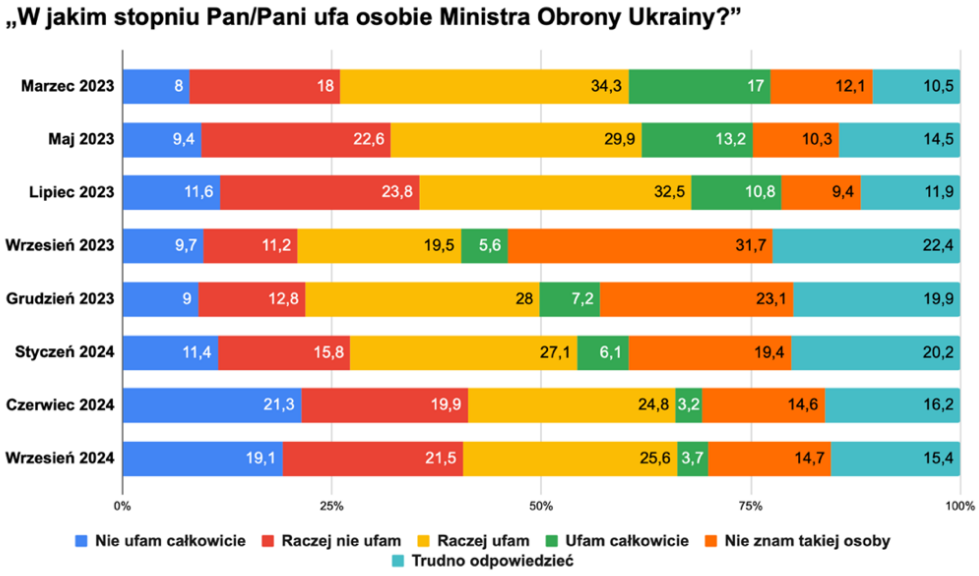

Źródło: opracowanie własne[1250].

[1248] Na podstawie: Raporty z badań sondażowych przeprowadzonych przez Centrum im. Razumkowa za okres marzec 2023– wrzesień 2024. …, op. cit.
[1249] Ibidem.
[1250] Ibidem.

Odmiennie kształtował się poziom zaufania do osób sprawujących urząd Ministra Obrony Ukrainy. Większość obywateli darzyła zaufaniem Ołeksija Reznikowa w okresie pełnienia przez niego funkcji ministra, jednak poziom tego zaufania spadł z 51,3% w marcu 2023 r. do 43,3% w lipcu 2023 roku[1251].

Po objęciu stanowiska przez Rustema Umierowa we wrześniu 2023 roku znaczna część respondentów (31,7%) nie potrafiła określić swojego stosunku do nowego ministra, co można wiązać z jego relatywnie niewielką rozpoznawalnością społeczną[1252]. W latach 2023–2024 poziom zaufania do Rustema Umierowa oscylował pomiędzy 25,9% a 35,2%. We wrześniu 2024 r. poziom nieufności wobec ministra osiągnął 40,6%, co stanowiło najwyższą wartość w całym analizowanym okresie[1253].

Rysunek 22 ***Aprobata działalności Ministra Obrony Ukrainy w latach 2022-2024***

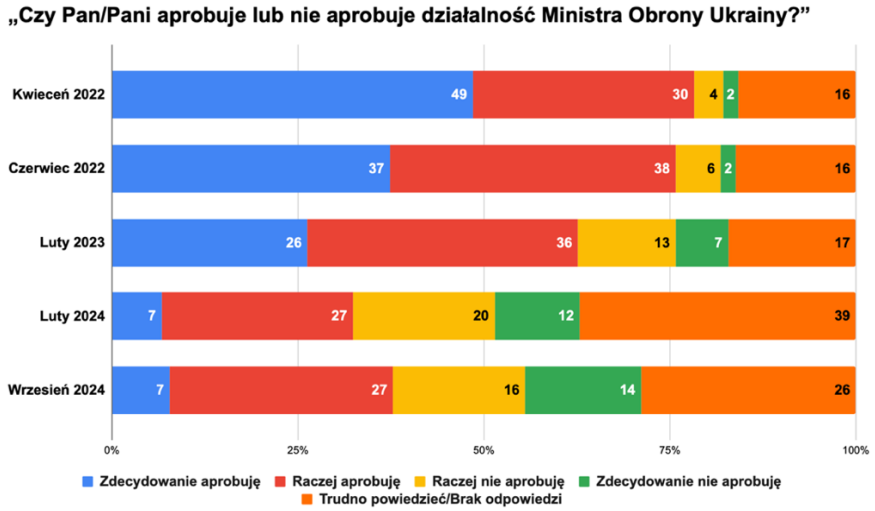

Źródło: opracowanie własne[1254].

Większość obywateli Ukrainy pozytywnie oceniała działalność Ołeksija Reznikowa jako Ministra Obrony Ukrainy. Jednocześnie poziom aprobaty jego działań obniżył się z 79% w kwietniu 2022 r. do 62% w lutym 2023 roku[1255].

Po objęciu stanowiska przez Rustema Umierowa duża część respondentów miała trudności z oceną jego działalności. W lutym 2024 r. 39% badanych nie potrafiło jednoznacznie odpowiedzieć na pytanie dotyczące aprobaty dla działań nowego ministra. Poziom aprobaty jego działalności w 2024 r. wynosił około 34%[1256].

[1251] Ibidem.
[1252] Ibidem.
[1253] Ibidem.
[1254] Na postawie: *National Survey* …, op. cit., s. 73.
[1255] Ibidem.
[1256] Ibidem.

Rysunek 23 ***Ocena dynamiki zmian w zakresie zdolności obronnych państwa w 2022 r.***

Źródło: opracowanie własne [1257]

W lutym 2023 r. zdecydowana większość respondentów (90%) pozytywnie oceniała zmiany, jakie zaszły w zakresie zdolności obronnych państwa w ciągu pierwszego roku pełnoskalowej wojny[1258].

Rysunek 24 ***Ocena efektywności państwa w zakresie obrony państwa po 24 lutego 2022 roku***

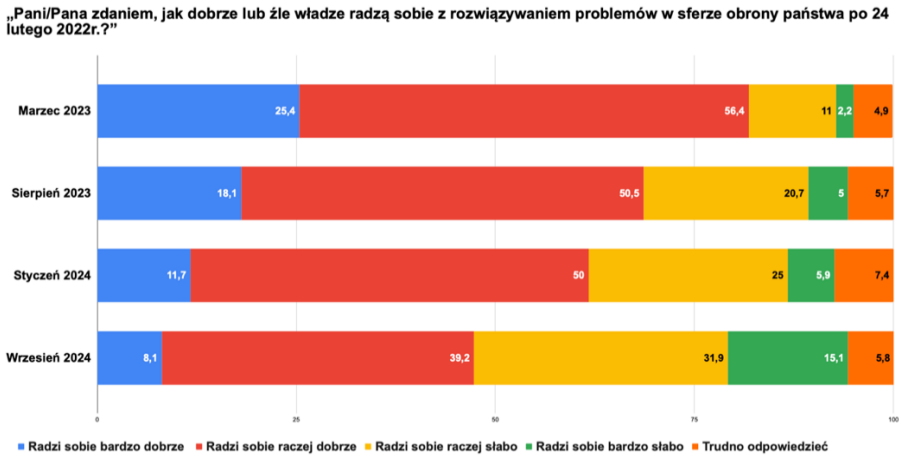

Źródło: opracowanie własne.[1259]

Jak wynika z przeanalizowanych danych, większość obywateli Ukrainy pozytywnie oceniała funkcjonowanie państwa w obszarze obronności. Chociaż poziom ocen pozytywnych zmniejszył się z 81,9% w marcu 2023 r. do 47% we wrześniu 2024 r., pozostawał relatywnie wysoki na tle ocen innych funkcji państwa[1260].

[1257] Na postawie: *Dziewiętnaste badanie krajowe*…, op. cit., s.12.
[1258] Ibidem.
[1259] Na podstawie: Raporty Centrum im. Razumkowa z badań sondażowych za okres marzec 2023–wrzesień 2024…, op. cit.
[1260] Ibidem.

Przytoczone wyniki badań świadczą o generalnie pozytywnej ocenie funkcjonowania Ministerstwa Obrony Ukrainy, Sił Zbrojnych Ukrainy oraz realizacji funkcji obronnej przez państwo ukraińskie w warunkach wojny. Szczególnie wysoki poziom zaufania i aprobaty wobec Sił Zbrojnych Ukrainy wskazuje, że instytucja ta była postrzegana przez obywateli jako kluczowy gwarant bezpieczeństwa i przetrwania państwa. Jednocześnie niższe i stopniowo malejące wskaźniki zaufania do kolejnych ministrów obrony mogą świadczyć o bardziej krytycznej ocenie politycznego i administracyjnego wymiaru zarządzania sektorem obronnym niż samej działalności sił zbrojnych.

6.1.4.2 Funkcja porządkowa

W celu oceny realizacji funkcji porządkowej państwa oraz funkcjonowania Ministerstwa Spraw Wewnętrznych Ukrainy w warunkach wojny analizie poddano następujące wskaźniki: poziom aprobaty działalności Policji Narodowej Ukrainy w latach 2022–2024[1261], poziom zaufania obywateli do Policji Narodowej Ukrainy[1262] i do Ministra Spraw Wewnętrznych Ukrainy Ihora Kłymenki[1263], ocenę zmian w zakresie walki z korupcją w 2022 roku[1264] i efektywności państwa w zwalczaniu korupcji[1265] oraz ocenę efektywności państwa w walce z przestępczością po 24 lutego 2022 roku[1266].

Rysunek 25 ***Aprobata działalności Policji w latach 2022-2024***

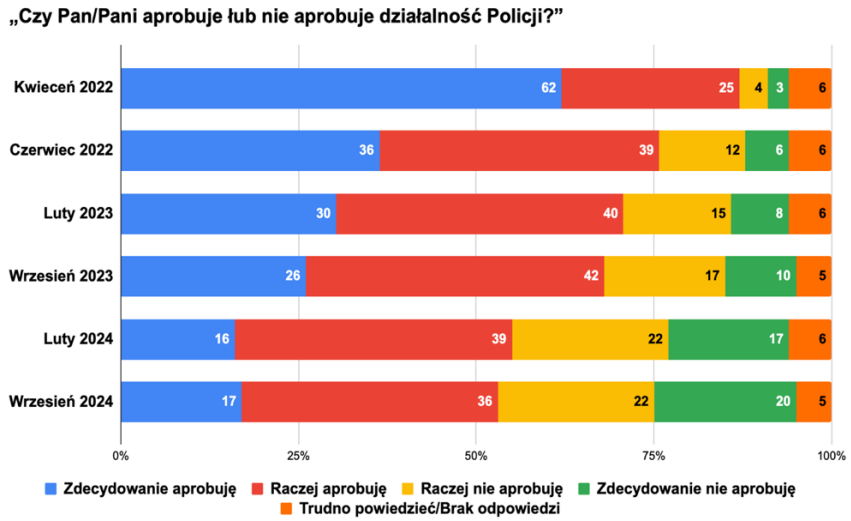

Źródło: opracowanie własne[1267].

[1261] Na postawie: *National Survey* … op. cit., s. 71.
[1262] Na podstawie: Raporty z badań Centrum im. Razumkowa za marzec 2023– wrzesień 2024…, op. cit.
[1263] Ibidem.
[1264] Na postawie: *Dziewiętnaste badanie krajowe*…, op. cit.
[1265] Na podstawie: Raporty z badań Centrum im. Razumkowa za marzec 2023- wrzesień 2024 r. …, op. cit.
[1266] Ibidem.
[1267] Na postawie: *National Survey* …., op. cit.

Z przedstawionych danych wynika, że większość obywateli Ukrainy pozytywnie oceniała działalność Policji Narodowej Ukrainy po rozpoczęciu pełnoskalowej wojny. Jednocześnie poziom aprobaty stopniowo malał, obniżając się z 87% w kwietniu 2022 r. do 53% we wrześniu 2024 roku[1268].

Rysunek 26 ***Poziom zaufania społeczeństwa ukraińskiego do Narodowej Policji w okresie od 24.02.2022 r. do 31.12.2024 r.***

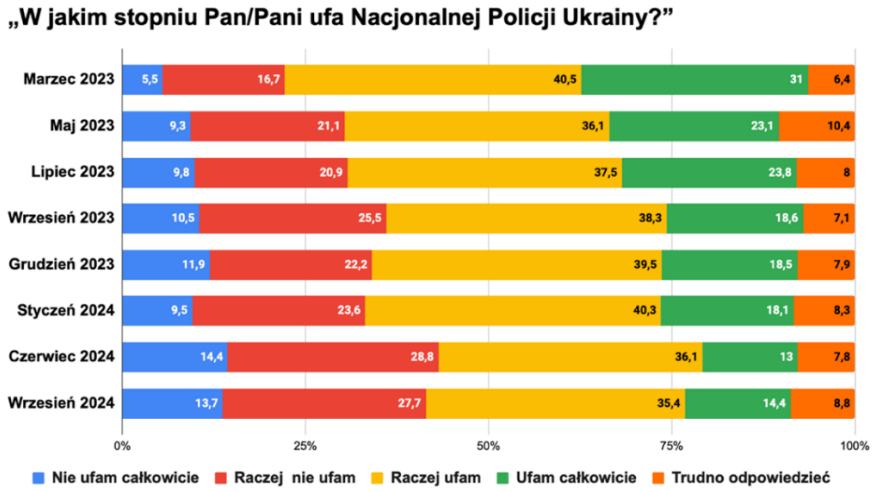

Źródło: opracowanie własne.[1269]

W analizowanym okresie większość obywateli Ukrainy deklarowała zaufanie do Policji Narodowej Ukrainy. Jednak poziom tego zaufania wyraźnie się zmniejszył, spadając z 71,5% w marcu 2023 r. do 49,8% we wrześniu 2024 r. Jednocześnie poziom nieufności wzrósł z 40,5% do 41,4%[1270].

Rysunek 27 ***Poziom zaufania społeczeństwa ukraińskiego do Ihora Klymenki, Ministra Spraw Wewnętrznych Ukrainy w okresie od 24.02.2022 r. do 31.12.2024 r.***

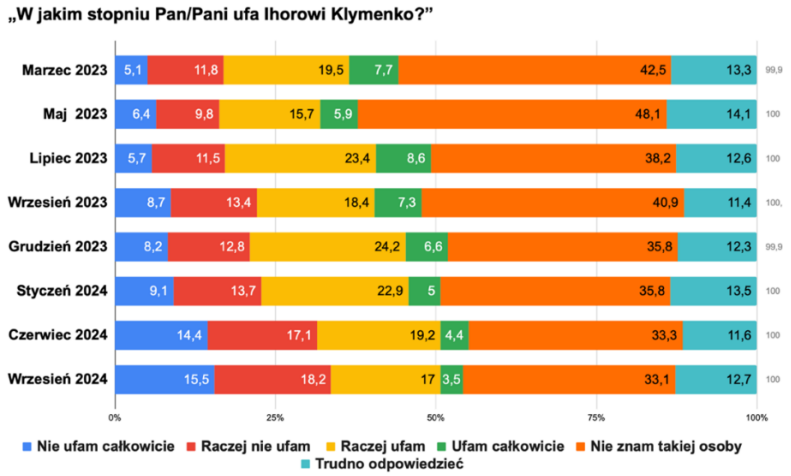

Źródło: opracowanie własne[1271].

[1268] Ibidem.
[1269] Na podstawie: Raporty z badań Centrum im. Razumkowa za marzec 2023– wrzesień 2024. …, op. cit.
[1270] Ibidem.
[1271] Ibidem.

W analizowanym okresie poziom zaufania do Ministra Spraw Wewnętrznych Ukrainy pozostawał relatywnie niski. W latach 2023–2024 zaufanie do Ihora Kłymenki deklarowała około jedna trzecia respondentów, przy czym od początku 2024 r. obserwowano jego stopniowy spadek. We wrześniu 2024 r. nieufność wobec ministra osiągnęła poziom 33,7%, podczas gdy zaufanie deklarowało jedynie 20,5% respondentów. Była to największa różnica pomiędzy ocenami pozytywnymi i negatywnymi w całym analizowanym okresie[1272].

Rysunek 28 ***Ocena zmian w walce z korupcją w okresie 2022 r.***

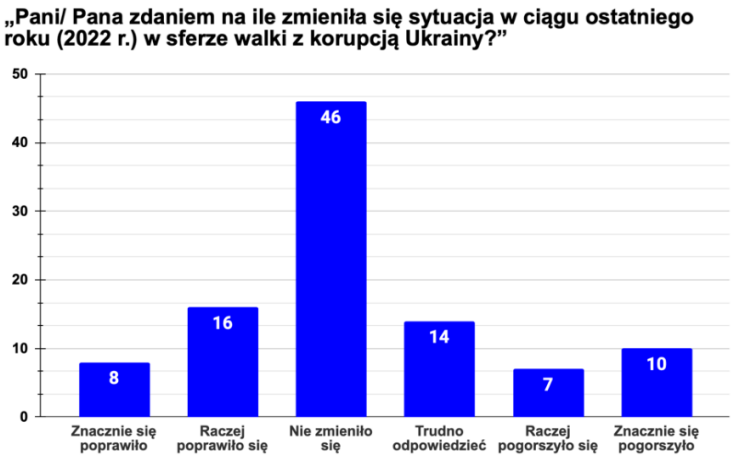

Źródło: opracowanie własne.[1273]

Według badań przeprowadzonych w lutym 2023 r. największa grupa respondentów (46%) nie dostrzegała istotnych zmian w zakresie walki z korupcją w ciągu pierwszego roku pełnoskalowej wojny[1274].

Rysunek 29 ***Ocena efektywności państwa w walce z korupcją w okresie od 24.02.2022 r. do 31.12.2024 r.***

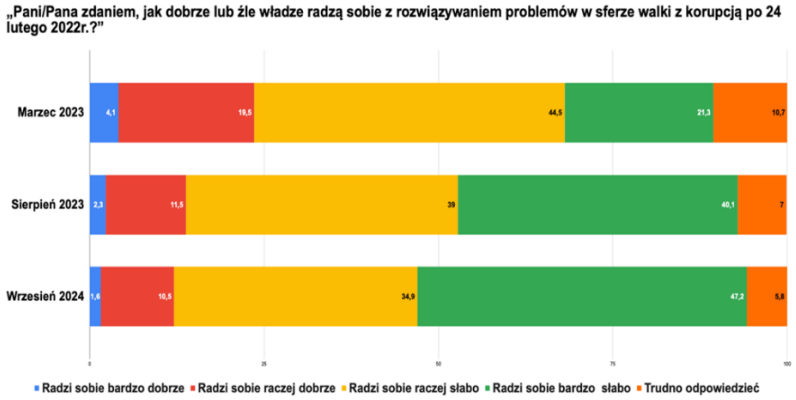

Źródło: opracowanie własne[1275].

[1272] Ibidem.
[1273] Na postawie: *Dziewiętnaste badanie krajowe*…, op. cit., s.12.
[1274] Ibidem.
[1275] Na podstawie: *Ocena sytuacji w kraju i działań władz, zaufanie do instytucji społecznych, polityków, urzędników i osób publicznych, wiara w zwycięstwo (wrzesień 2024 r.)* raport z badań Centrum im. Razumkowa z września 2024 r. …, op. cit.

Analiza przedstawionych danych wskazuje, że większość obywateli Ukrainy negatywnie oceniała skuteczność państwa w walce z korupcją po rozpoczęciu pełnoskalowej agresji rosyjskiej. Poziom ocen negatywnych wzrósł z 65,8% w marcu 2023 r. do 82,1% we wrześniu 2024 roku[1276].

Rysunek 30 ***Ocena efektywności państwa w walce z przestępczością w okresie od 24.02.2022 r. do 31.12.2024 r.***

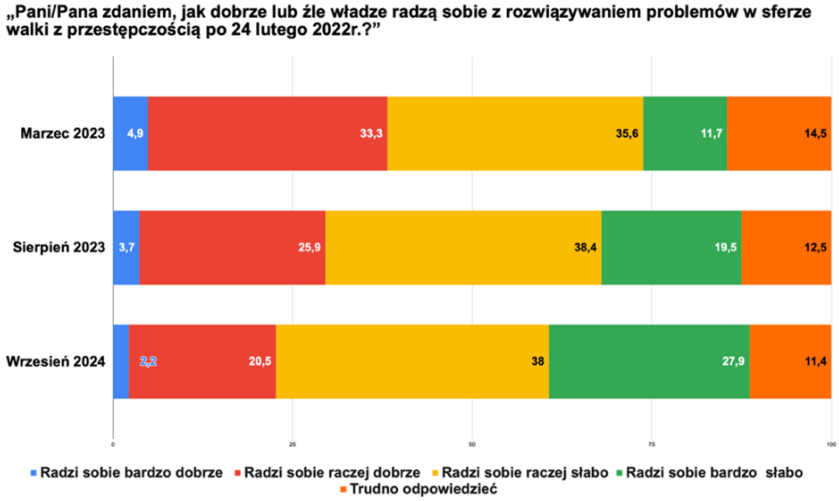

Źródło: opracowanie własne[1277].

Wyniki badań wskazują, że większość obywateli Ukrainy negatywnie oceniała efektywność państwa w zakresie zwalczania przestępczości po rozpoczęciu wojny. Jednocześnie poziom ocen krytycznych systematycznie wzrastał, z 47,3% w marcu 2023 r. do 65,9% we wrześniu 2024 roku[1278].

Uzyskane wyniki badań sondażowych wskazują na umiarkowanie negatywną ocenę funkcjonowania Ministerstwa Spraw Wewnętrznych Ukrainy oraz realizacji funkcji porządkowej państwa w okresie od 24 lutego 2022 r. do 31 grudnia 2024 r. Pomimo utrzymującego się stosunkowo wysokiego poziomu zaufania do Policji Narodowej Ukrainy, zauważalny jest stopniowy spadek społecznej aprobaty dla działalności tej instytucji. Szczególnie krytycznie oceniano skuteczność państwa w zwalczaniu korupcji oraz przestępczości, które pozostawały jednymi z najczęściej wskazywanych problemów funkcjonowania państwa w warunkach wojny.

Jednocześnie należy zauważyć, że oceny działalności Policji Narodowej Ukrainy były wyraźnie lepsze niż oceny skuteczności państwa w walce z korupcją. Może to

[1276] Ibidem.
[1277] Na podstawie: raporty z badań, Centrum im. Razumkowa za marzec 2023 - wrzesień 2024 …, op. cit.
[1278] Ibidem.

świadczyć o tym, że obywatele pozytywnie oceniali bieżące działania służb porządkowych, jednocześnie krytycznie odnosząc się do efektywności państwa w rozwiązywaniu długotrwałych problemów systemowych.

6.1.4.3 Funkcja uczestnictwa w rozwiazywania problemów ponadnarodowych

W celu oceny realizacji funkcji uczestnictwa państwa w rozwiązywaniu problemów ponadnarodowych oraz funkcjonowania Ministerstwa Spraw Zagranicznych Ukrainy w warunkach wojny analizie poddano następujące wskaźniki: poziom zaufania do Ministra Spraw Zagranicznych Ukrainy w okresie od 24 lutego 2022 r. do 31 grudnia 2024 roku[1279], poziom aprobaty działalności Ministra Spraw Zagranicznych Ukrainy[1280], ocenę zmian w zakresie międzynarodowego wizerunku Ukrainy w 2022 roku[1281] oraz ocenę efektywności państwa w sferze polityki zagranicznej po rozpoczęciu pełnoskalowej agresji Federacji Rosyjskiej[1282].

Rysunek 31 ***Poziom zaufania społeczeństwa ukraińskiego do Ministra Spraw Zagranicznych w okresie od 24.02 2022 r. do 31.12.2024 r***

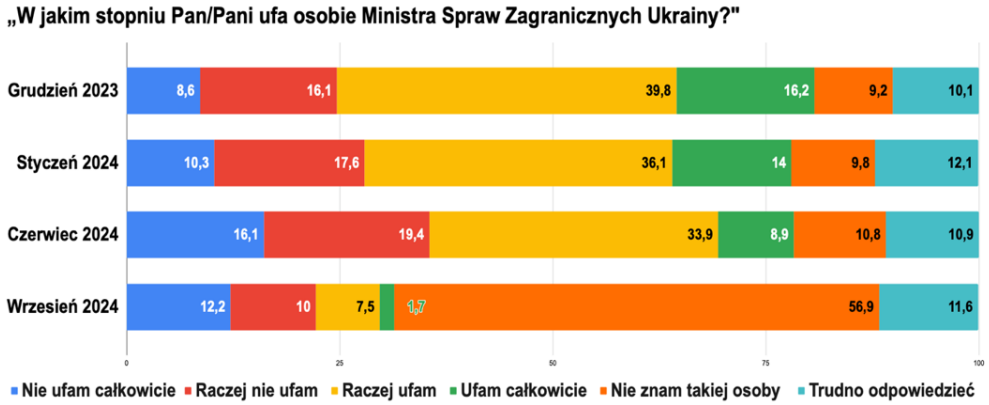

Źródło: opracowanie własne[1283].

Jak wynika z przedstawionych danych, większość obywateli Ukrainy darzyła zaufaniem Dmytra Kulebę, Ministra Spraw Zagranicznych Ukrainy. Jednocześnie poziom zaufania do ministra zmniejszył się z 56% w grudniu 2023 r. do 42,8% w czerwcu 2024 r. Po zmianach personalnych przeprowadzonych we wrześniu 2024 r. większość respondentów (56,9%) nie potrafiła określić swojego stosunku do nowo powołanego Ministra Spraw Zagranicznych

[1279] Na podstawie Raporty badań sondażowych, przygotowane przez Centrum im. Razumkowa za grudzień 2023–wrzesień 2024…. op. cit.
[1280] Na postawie: *National Survey* …., op. cit.
[1281] Na postawie: *Dziewiętnaste badanie krajowe*…, op. cit.
[1282] Na podstawie: *Ocena sytuacji w kraju i działań władz, zaufanie do instytucji społecznych, polityków, urzędników i osób publicznych, wiara w zwycięstwo (wrzesień 2024 r.)*. …, op. cit.
[1283] Na podstawie: raporty Centrum im. Razumkowa z badań za grudzień 2023–wrzesień 2024. …, op. cit.

Ukrainy Andrija Sybihy, natomiast poziom deklarowanego zaufania do niego wyniósł 9,2%[1284].

Rysunek 32 ***Aprobata działalności Ministra Spraw Zagranicznych Ukrainy w latach 2022-2024***

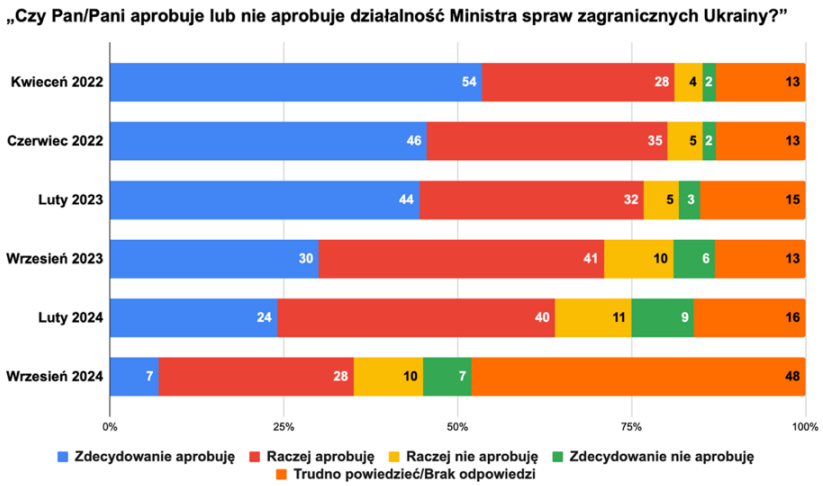

Źródło: opracowanie własne[1285].

Z badań wynika, że większość obywateli Ukrainy pozytywnie oceniała działalność Dmytra Kuleby jako Ministra Spraw Zagranicznych Ukrainy. Poziom aprobaty dla jego działań obniżył się jednak z 82% w kwietniu 2022 r. do 64% w czerwcu 2024 r. Po objęciu stanowiska przez Andrija Sybihę znaczna część respondentów nie była w stanie ocenić jego działalności. We wrześniu 2024 r. 48% badanych miało trudności z udzieleniem odpowiedzi, natomiast poziom aprobaty wobec nowego ministra wynosił 35%[1286].

Rysunek 33 ***Ocena zmian w zakresie międzynarodowego wizerunku Ukrainy w 2022 r.***

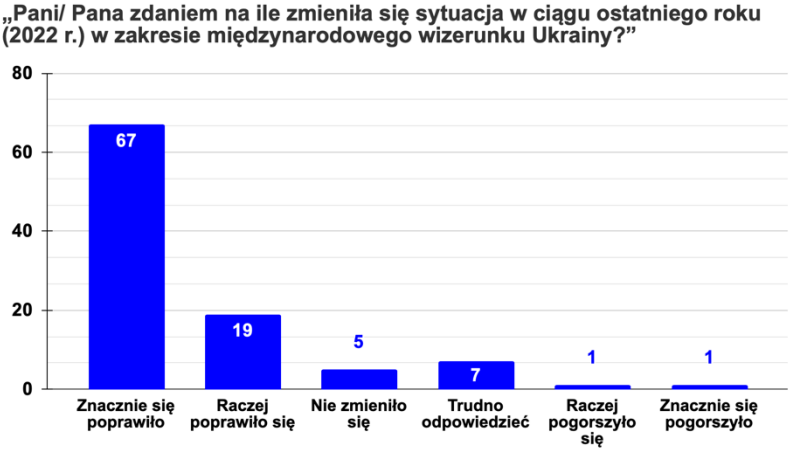

Źródło: opracowanie własne[1287].

[1284] Ibidem.
[1285] Na postawie: *National Survey* …., op. cit., s. 74.
[1286] Ibidem.
[1287] Na postawie: *Dziewiętnaste badanie krajowe*…, op. cit., s.12.

Oceniając zmiany w międzynarodowym wizerunku Ukrainy w pierwszym roku pełnoskalowej wojny, zdecydowana większość respondentów (86%) wyraziła pozytywną opinię na temat zachodzących przemian[1288].

Rysunek 34 ***Ocena efektywności państwa w sferze polityki zagranicznej po 24 lutego 2022 r.***

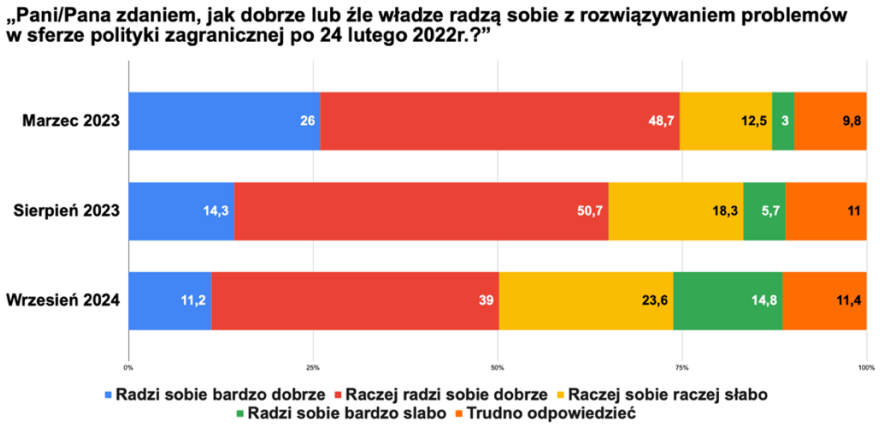

Źródło: opracowanie własne[1289].

W analizowanym okresie większość obywateli Ukrainy pozytywnie oceniała funkcjonowanie państwa w obszarze polityki zagranicznej. Należy jednak zauważyć stopniowy spadek ocen pozytywnych, z 74,7% w marcu 2023 r. do 50,2% we wrześniu 2024 roku[1290]. Przedstawione wyniki badań wskazują na generalnie pozytywną ocenę realizacji funkcji polityki zagranicznej przez państwo ukraińskie w warunkach wojny. Obywatele pozytywnie oceniali zarówno działalność Ministerstwa Spraw Zagranicznych Ukrainy, jak i działania Dmytra Kuleby jako szefa ukraińskiej dyplomacji. Widoczny po 2024 r. spadek zaufania i aprobaty należy wiązać przede wszystkim z przedłużającym się charakterem konfliktu zbrojnego oraz rosnącymi oczekiwaniami społecznymi wobec polityki zagranicznej państwa. Jednocześnie niski poziom rozpoznawalności nowego ministra spraw zagranicznych sprawia, że ocena jego działalności pozostaje ograniczona[1291].

6.1.4.4 Funkcja socjalna

W celu oceny realizacji funkcji socjalnej państwa oraz funkcjonowania Ministerstwa Polityki Społecznej Ukrainy analizie poddano dwa podstawowe wskaźniki: ocenę

[1288] Ibidem.
[1289] Na podstawie: *Ocena sytuacji w kraju i działań władz, zaufanie do instytucji społecznych, polityków, urzędników i osób publicznych, wiara w zwycięstwo (wrzesień 2024 r.)*. …, op. cit.
[1290] Ibidem.
[1291] Ibidem.

zmian w sytuacji na rynku pracy w 2022 roku[1292] oraz ocenę efektywności państwa w zakresie ochrony socjalnej i zabezpieczenia emerytalnego po 24 lutego 2022 roku[1293].

Rysunek 35 ***Ocena zmian w sferze znalezienia pracy w Ukrainie w okresie 2022 r.***

Źródło: opracowanie własne[1294]

Spośród analizowanych obszarów funkcjonowania państwa najgorzej oceniono sytuację na rynku pracy. Zdecydowana większość respondentów (72%) negatywnie oceniła zmiany w zakresie możliwości znalezienia zatrudnienia w Ukrainie po rozpoczęciu pełnoskalowej wojny[1295].

Rysunek 36 ***Ocena efektywności państwa w sferze ochrony socjalnej i zabezpieczenia emerytalnego w okresie od 24.02 2022 r. do 31.12.2024 r.***

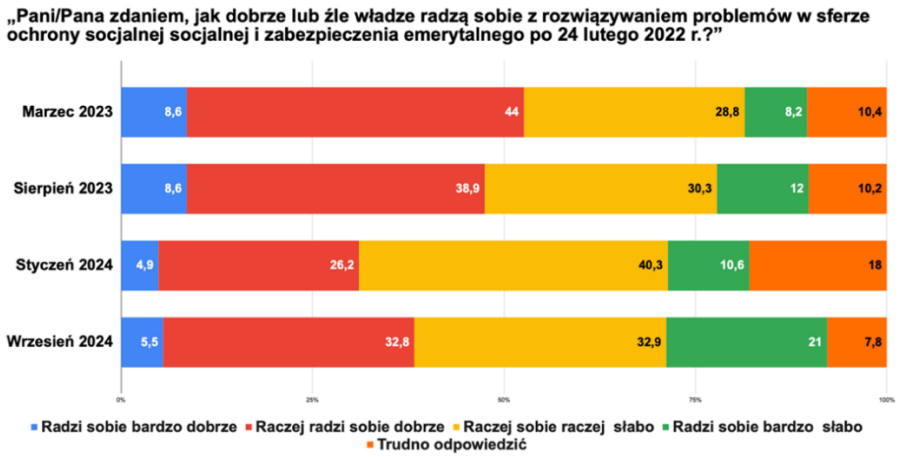

Źródło: opracowanie własne[1296]

[1292] Na postawie: *Dziewiętnaste badanie krajowe*…, op. cit.
[1293] Na postawie: raporty Centrum im. Razumkowa z badań przeprowadzonych przez Centrum im. Razumkowa w okresie marzec 2023–wrzesień 2024 …, op. cit.
[1294] Na postawie: *Dziewiętnaste badanie krajowe*…, op. cit., s.12.
[1295] Ibidem.
[1296] Na podstawie: raporty Centrum im. Razumkowa z badań sondażowych przeprowadzonych w okresie marzec 2023-wrzesień 2024 …, op. cit.

W latach 2023–2024 poziom pozytywnych ocen efektywności państwa w obszarze ochrony socjalnej i zabezpieczenia emerytalnego systematycznie się obniżał. Podczas gdy w marcu 2023 r. działalność państwa pozytywnie oceniało 54,6% respondentów, we wrześniu 2024 r. odsetek ten zmniejszył się do 38,3%. W tym samym czasie udział ocen negatywnych wzrósł z 37% do 53,9%[1297].

Przedstawione wyniki badań wskazują na stosunkowo niską ocenę realizacji funkcji socjalnej przez państwo ukraińskie w warunkach wojny. Szczególnie krytycznie oceniano sytuację na rynku pracy, która uległa znacznemu pogorszeniu wskutek działań wojennych, migracji ludności oraz problemów gospodarczych. Negatywne oceny w zakresie ochrony socjalnej i zabezpieczenia emerytalnego mogą świadczyć o trudnościach państwa w zaspokajaniu rosnących potrzeb społecznych w warunkach długotrwałego konfliktu zbrojnego. Jednocześnie należy podkreślić, że badania te nie dowodzą całkowitej niewydolności systemu zabezpieczenia społecznego, lecz wskazują na jego ograniczoną skuteczność w warunkach wyjątkowo wysokiej presji wojennej.

6.1.4.5 Funkcja socjalna (w zakresie ochrony zdrowia)

W celu oceny funkcjonowania Ministerstwa Ochrony Zdrowia Ukrainy oraz realizacji funkcji socjalnej w zakresie ochrony zdrowia w warunkach wojny analizie poddano dwa wskaźniki: ocenę zmian jakości opieki medycznej w Ukrainie w 2022 roku[1298]. oraz ocenę efektywności państwa w sferze ochrony zdrowia w okresie od 24 lutego 2022 r. do 31 grudnia 2024 roku[1299].

Rysunek 37 ***Ocena zmian w zakresie jakości opieki medycznej w Ukrainie w 2022 r.***

Źródło: opracowanie własne[1300].

[1297] Ibidem.
[1298] Na postawie: *Dziewiętnaste badanie krajowe*…, op. cit.
[1299] Na podstawie: raporty Centrum im. Razumkowa z badań przeprowadzonych w okresie marzec 2023-wrzesień 2024 …, op. cit.
[1300] Na postawie: *Dziewiętnaste badanie krajowe*…, op. cit., s. 12

Według wyników badań przeprowadzonych w 2023 r. niemal połowa respondentów (48%) uznała, że w 2022 r. jakość opieki medycznej w Ukrainie nie uległa istotnym zmianom pomimo trwających działań wojennych[1301].

Rysunek 38 ***Ocena efektywności państwa w sferze ochrony zdrowia od 24.02.2022 r. do 31.12.2024 r.***

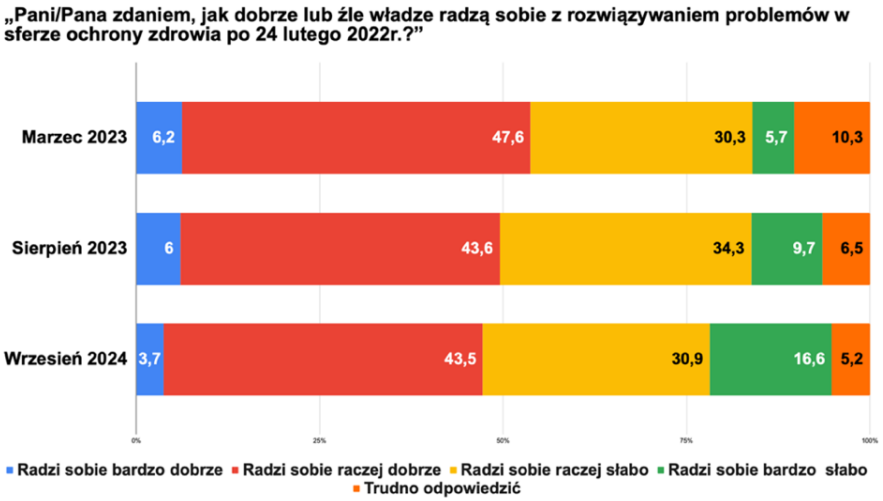

Źródło: opracowanie własne.[1302]

Analiza danych wskazuje, że w latach 2023–2024 poziom pozytywnej oceny działań państwa w sektorze ochrony zdrowia stopniowo malał. W marcu 2023 r. funkcjonowanie państwa w tym obszarze pozytywnie oceniało 53,8% respondentów, natomiast we wrześniu 2024 r. odsetek ten wynosił już 47,2%. Jednocześnie udział ocen negatywnych wzrósł z 36% do 47,5%[1303].

Przedstawione wyniki badań wskazują jednak, że ocena realizacji funkcji ochrony zdrowia pozostawała relatywnie korzystna w porównaniu z ocenami niektórych innych funkcji państwa. W opinii autora może to świadczyć o stosunkowo skutecznej adaptacji ukraińskiego systemu ochrony zdrowia do warunków wojennych oraz o zachowaniu zdolności państwa do świadczenia podstawowych usług medycznych mimo trwającego konfliktu zbrojnego.

6.1.4.6 Funkcja edukacyjna

W celu oceny realizacji funkcji edukacyjnej oraz funkcjonowania Ministerstwa Edukacji i Nauki Ukrainy w warunkach wojny analizie poddano ocenę zmian jakości

[1301] Ibidem.
[1302] Na podstawie: *Ocena sytuacji w kraju i działań władz, zaufanie do instytucji społecznych, polityków, urzędników i osób publicznych, wiara w zwycięstwo (wrzesień 2024 r.)*. …, op. cit.
[1303] Ibidem.

edukacji w 2022 roku[1304] oraz ocenę efektywności państwa w sferze edukacji w okresie od 24 lutego 2022 r. do 31 grudnia 2024 roku[1305].

Rysunek 39 ***Ocena zmian w jakości edukacji Ukrainie w 2022 r.***

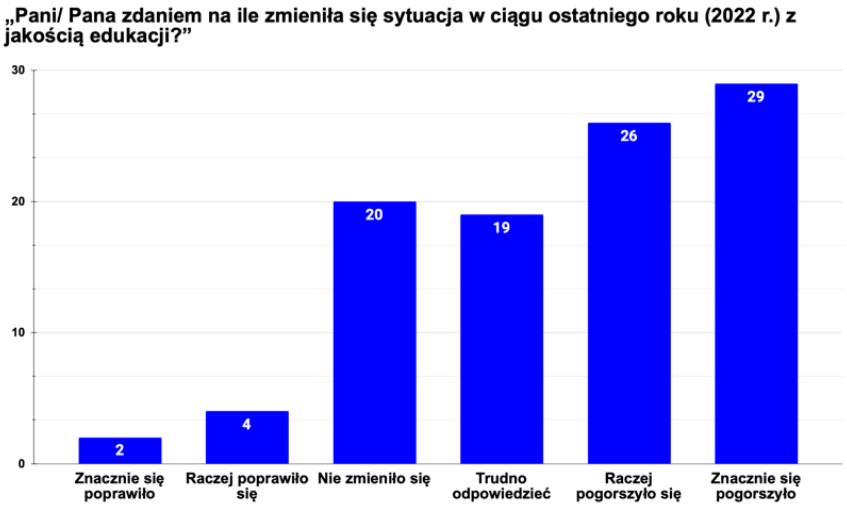

Źródło: opracowanie własne.[1306]

Jak wynika z przedstawionych danych, większość obywateli Ukrainy (55%) negatywnie oceniła zmiany jakości edukacji po rozpoczęciu pełnoskalowej agresji Federacji Rosyjskiej w 2022 roku[1307].

Rysunek 40 ***Ocena efektywności państwa w sferze edukacji w okresie od 24.02.2022 r. do 31.12.2024 r.***

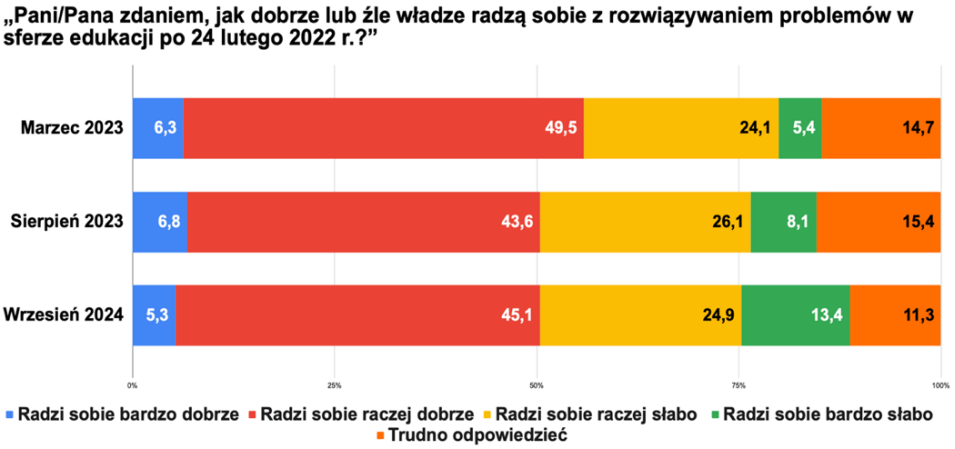

Źródło: opracowanie własne.[1308]

[1304] Na postawie: *Dziewiętnaste badanie krajowe*…, op. cit.
[1305] Na podstawie: *Ocena sytuacji w kraju i działań władz, zaufanie do instytucji społecznych, polityków, urzędników i osób publicznych, wiara w zwycięstwo (wrzesień 2024 r.)*. …, op. cit.
[1306] Na postawie: *Dziewiętnaste badanie krajowe*…, op. cit., s. 12
[1307] Ibidem.
[1308] Na podstawie: *Ocena sytuacji w kraju i działań władz, zaufanie do instytucji społecznych, polityków, urzędników i osób publicznych, wiara w zwycięstwo (wrzesień 2024 r.)*. …, op. cit.

W latach 2023–2024 większość respondentów pozytywnie oceniała funkcjonowanie państwa w sferze edukacji. Jednocześnie poziom ocen pozytywnych stopniowo malał, z 55,8% w marcu 2023 r. do 50,4% we wrześniu 2024 r. W tym samym czasie udział ocen negatywnych wzrósł z 29,5% do 38,3%[1309]. W opinii autora uzyskane wyniki świadczą o względnie skutecznej adaptacji systemu edukacji do warunków wojennych. Z jednej strony respondenci wskazywali na pogorszenie jakości edukacji w pierwszym roku wojny, z drugiej jednak strony w latach 2023–2024 większość obywateli pozytywnie oceniała działania państwa w zakresie zapewnienia ciągłości procesu edukacyjnego. Może to świadczyć o zachowaniu zdolności państwa do realizacji funkcji edukacyjnej mimo wyjątkowo trudnych warunków wojennych.

6.2 Władza sądownicza

W celu oceny funkcjonowania systemu sądownictwa Ukrainy w warunkach wojny analizie poddano poziom zaufania obywateli do sądów jako całości[1310], ocenę efektywności państwa w sferze sądownictwa po 24 lutego 2022 roku[1311] oraz dane zawarte w raportach Freedom House[1312].

Rysunek 41 ***Poziom zaufania do Sądów (systemu sądownictwa) w okresie od 24.02.2022 do 31.12.2024 r.***

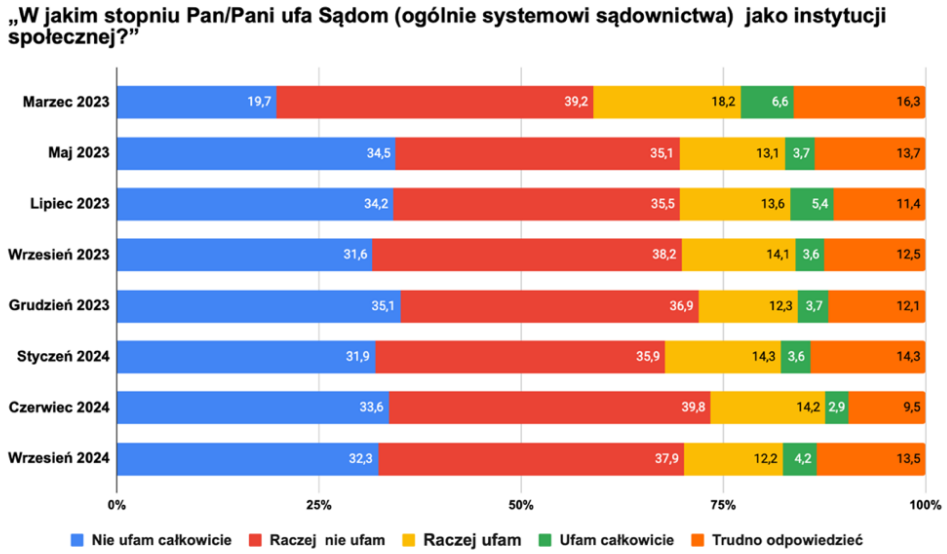

Źródło: opracowanie własne[1313].

[1309] Ibidem.
[1310] Na podstawie: raporty Centrum im. Razumkowa z badań za marzec 2023– wrzesień 2024 …, op. cit.
[1311] Ibidem.
[1312] N. Boyko, *Nations in Transit. 2023. Ukraine* … op. cit., N. Boyko, *Nations in Transit. 2024. Ukraine* …, op. cit., *Freedom in World 2025. Ukraine* …. , op. cit.
[1313] Na postawie: *Ocena sytuacji w kraju i działań władz, zaufanie do instytucji społecznych, polityków, urzędników i osób publicznych, wiara w zwycięstwo (wrzesień 2024 r.)*, raport Centrum im. Razumkowa,

W analizowanym okresie większość obywateli Ukrainy nie ufała sądom. Poziom nieufności wzrósł z 58,9% w marcu 2023 r. do 70,2% we wrześniu 2024 roku[1314].

Podobne wnioski przedstawiono w raporcie *Nations in Transit 2023*, w którym wskazano, że wymiar sprawiedliwości należał do instytucji cieszących się najniższym poziomem zaufania społecznego. Według autorów raportu odsetek obywateli nieufających sądom w ciągu 2022 r. wahał się od 56% do 72%[1315].

Rysunek 42 ***Ocena efektywności państwa w sferze sądownictwa po 24 lutego 2022 r. (lata 2022-2024)***

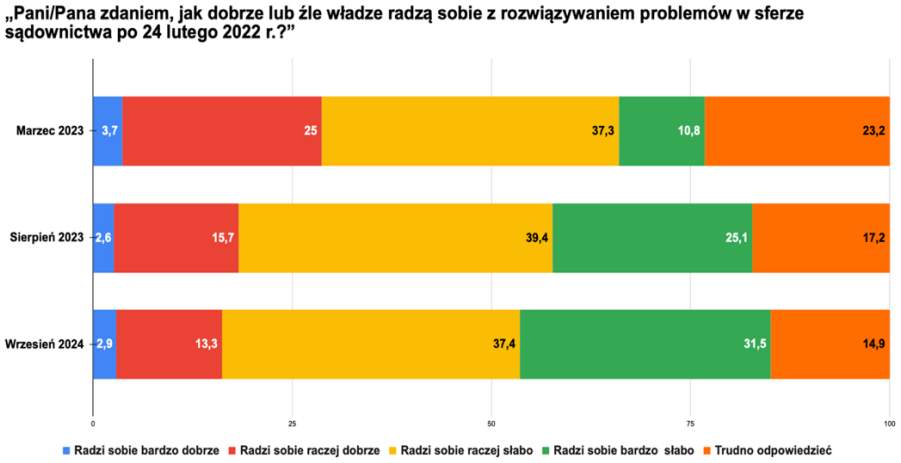

Źródło: opracowanie własne.[1316]

Badania wskazują również na dominację ocen negatywnych dotyczących funkcjonowania państwa w sferze sądownictwa po rozpoczęciu pełnoskalowej wojny. Poziom ocen negatywnych wzrósł z 48,1% w marcu 2023 r. do 68,9% we wrześniu 2024 r.

Niskie oceny znajdują potwierdzenie także w raportach Freedom House. W kategorii „Ramy sądownictwa i niezależność sądów" Ukraina uzyskała jeden z najniższych wyników spośród wszystkich analizowanych obszarów funkcjonowania państwa. Wskazuje się, że do najważniejszych problemów należą utrzymujący się wpływ innych organów państwa na wymiar sprawiedliwości oraz zjawisko korupcji. Szczególne kontrowersje budziły rozwiązania dotyczące procedury wyboru sędziów Sądu Konstytucyjnego Ukrainy, które zdaniem części ekspertów pozostawiały przestrzeń dla wpływu politycznego na proces obsady stanowisk.

---

15 października 2024 r., badanie przeprowadzone w okresie od 20 do 26 września 2024 r. https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/otsinka-sytuatsii-v-kraini-ta-diialnosti-vlady-dovira-do-sotsialnykh-instytutiv-politykiv-posadovtsiv-ta-gromadskykh-diiachiv-vira-v-peremogu-veresen-2024r (dostęp 10.01.2025).

[1314] Ibidem.

[1315] *Nations in Transit. 2023. Ukraine* …, op. cit.

[1316] Ibidem.

Jednocześnie raporty Freedom House wskazują na postępy reform wymiaru sprawiedliwości. W 2023 r. ocena Ukrainy w kategorii „Ramy sądownictwa i niezależność sądów" wzrosła z 2,25 do 2,50 pkt. (w siedmiostopniowej skali). Pozytywnie oceniono przywrócenie działalności Wysokiej Rady Sprawiedliwości oraz Wysokiej Komisji Kwalifikacyjnej Sędziów, co umożliwiło wznowienie procedur obsadzania ponad dwóch tysięcy wakujących stanowisk sędziowskich. Korzystnie oceniono również przyjęcie nowych regulacji dotyczących odpowiedzialności dyscyplinarnej sędziów oraz zasad wyboru sędziów Sądu Konstytucyjnego[1317].

Zwraca się także uwagę, że zatrzymanie Prezesa Sądu Najwyższego pod zarzutem korupcji ujawniło skalę problemów występujących w ukraińskim wymiarze sprawiedliwości, ale jednocześnie zostało odebrane jako przejaw determinacji państwa w walce z korupcją. Działania te zostały pozytywnie ocenione przez partnerów międzynarodowych i stanowiły jeden z elementów procesu integracji Ukrainy z Unią Europejską[1318].

Pomimo odnotowanego postępu reform w 2024 r. nadal utrzymywał się poważny niedobór kadr sędziowskich. Według analiz około dwóch tysięcy stanowisk sędziowskich pozostawało nieobsadzonych, co negatywnie wpływało na sprawność działania wymiaru sprawiedliwości[1319].

Przedstawione wyniki badań wskazują, że spośród analizowanych funkcji państwa działalność wymiaru sprawiedliwości była oceniana stosunkowo krytycznie. Jednocześnie dostępne dane potwierdzają, że mimo wojny proces reform sądownictwa był kontynuowany, a państwo zachowało zdolność do stopniowej modernizacji tego sektora. Taka sytuacja pozwala mówić raczej o ograniczonej efektywności funkcjonowania wymiaru sprawiedliwości niż o jego niewydolności.

[1317] Jednym z warunków procesu akcesyjnego Ukrainy do UE była reforma Sądu Konstytucyjnego i zapewnienie przejrzystej procedury wyboru sędziów. Rozwiązania przyjęte w ustawie z grudnia 2022 r. spotkały się jednak z krytyką Komisji Weneckiej oraz organizacji społeczeństwa obywatelskiego, które wskazywały na ryzyko utrzymania wpływów politycznych na proces nominacyjny. Zob. szerzej: N. Boyko, *Nations in Transit 2023. Ukraine*, op. cit.
[1318] N. Boyko, *Nations in Transit. 2024. Ukraine* …, op. cit.
[1319] Ponadto w ciągu 2024 r. w rosyjskich atakach zginęło wielu sędziów i pracowników sądów. Więcej zob.: *Freedom in World 2025. Ukraine* …., op. cit.

Rozdział VII

Funkcjonowanie państwa ukraińskiego w okresie toczącej się wojny – konfrontacja założeń teoretycznych z wynikami badań empirycznych

Porównanie danych dotyczących funkcjonowania państwa ukraińskiego w okresie przed rozpoczęciem pełnoskalowej agresji Federacji Rosyjskiej oraz po 24 lutego 2022 r., a także konfrontacja założeń teoretycznych z wynikami badań empirycznych, pozwalają odpowiedzieć na zasadnicze pytanie badawcze niniejszej rozprawy. Przeprowadzona analiza wskazuje, że pomimo wyjątkowo trudnych warunków wojennych Ukraina zachowała zdolność do wykonywania podstawowych funkcji państwa, a naczelne organy władzy kontynuowały swoją działalność przez cały badany okres.

Wyniki badań empirycznych potwierdzają, że państwo ukraińskie wykazywało znaczną odporność instytucjonalną oraz zdolność do utrzymania ciągłości funkcjonowania w warunkach pełnoskalowej wojny. Dotyczyło to zarówno organów władzy ustawodawczej, wykonawczej i sądowniczej, jak również realizacji podstawowych funkcji państwa, w szczególności związanych z bezpieczeństwem, obronnością, polityką zagraniczną, ochroną zdrowia, edukacją i polityką społeczną.

Jednocześnie analiza materiału empirycznego pokazuje, że wojna uwidoczniła szereg problemów o charakterze strukturalnym, które występowały w Ukrainie jeszcze przed 2022 r. Dotyczyły one przede wszystkim jakości zarządzania publicznego, skuteczności reform instytucjonalnych, poziomu korupcji oraz stopnia reprezentatywności i efektywności niektórych instytucji państwowych. Zjawiska te znajdowały odzwierciedlenie w ocenach społecznych oraz poziomie zaufania obywateli do wybranych organów władzy publicznej.

W konsekwencji wyniki badań pozwalają stwierdzić, że funkcjonowanie państwa ukraińskiego w latach 2022–2024 charakteryzowało się jednoczesnym występowaniem dwóch procesów. Z jednej strony obserwowano wysoką zdolność państwa do zachowania ciągłości działania i realizacji kluczowych funkcji w warunkach wojennych, z drugiej natomiast utrzymywały się problemy instytucjonalne ograniczające efektywność niektórych obszarów polityki publicznej. To właśnie napięcie pomiędzy odpornością instytucjonalną państwa a utrzymującymi się słabościami systemowymi stanowi jeden z najważniejszych wniosków płynących z przeprowadzonych badań.

7.1 Ukraina w świetle funkcji państwa sprzed i po rosyjskiej agresji zbrojnej (24.02.2022 r.) – porównanie

Na podstawie danych dotyczących ocen społecznych zarówno w okresie przedwojennym (2019–2021), jak i po rozpoczęciu pełnoskalowej agresji Rosji (2022–2024), można stwierdzić, że skuteczność realizacji poszczególnych funkcji państwa ukraińskiego była wyraźnie zróżnicowana. Najwyższe oceny społeczne odnotowano w obszarach związanych z obronnością oraz polityką zagraniczną, co wskazuje na wysoką społeczną ocenę zdolności państwa do zapewnienia bezpieczeństwa narodowego oraz reprezentowania interesów Ukrainy na arenie międzynarodowej. Jednocześnie niżej oceniano funkcje związane z polityką społeczną, ochroną zdrowia i edukacją. Może to świadczyć o utrzymywaniu się problemów strukturalnych oraz ograniczeniach organizacyjnych i finansowych, które dodatkowo zostały pogłębione przez warunki wojenne.

Najniższe wyniki niezmiennie uzyskiwały działania związane z przeciwdziałaniem korupcji, co wskazuje na utrzymujące się niezadowolenie społeczne z efektywności polityki antykorupcyjnej państwa. Wyniki badań empirycznych pozostają w tym zakresie zgodne z wnioskami płynącymi z wcześniejszych analiz instytucjonalnych oraz danych pochodzących z raportów międzynarodowych. Można zatem stwierdzić, że w latach 2022–2024 występowała wyraźna asymetria skuteczności realizacji funkcji państwa. Państwo osiągało relatywnie lepsze rezultaty w obszarach bezpośrednio związanych z bezpieczeństwem i polityką zagraniczną niż w sferze usług społecznych i reform instytucjonalnych. Trudniej również wysoko ocenić efektywność reform społeczno-gospodarczych i instytucjonalnych, których rezultaty pozostają w znacznym stopniu długookresowe i nie zawsze są bezpośrednio dostrzegalne przez społeczeństwo.

Tabela 2 **Ocena skuteczności radzenia sobie naczelnych organów państwa z problemami w wybranych dziedzinach życia przed i po wybuchu wojny w opinii społeczeństwa ukraińskiego**

Lp.	Skuteczność radzenia sobie władzy w zakresie rozwiązywania problemów w danej dziedzinie życia	Maj 2021 r.	Marzec 2023 r.	Wrzesień 2023 r.	Wrzesień 2024 r.
1.	Skuteczność radzenia sobie władzy w zakresie rozwiązywania problemów w sektorze obronnym	2,9	4,2	3,8	3,2
2.	Skuteczność radzenia sobie władzy w zakresie rozwiązywania problemów w dziedzinie walki z korupcją	1,8	2,4	1,9	1,8
3.	Skuteczność radzenia sobie władzy w zakresie rozwiązywania problemów w dziedzinie polityki zagranicznej	2,7	3,8	3,5	3,1

4.	Skuteczność radzenia sobie władzy w zakresie rozwiązywania problemów w obszarze ochrony socjalnej i zabezpieczenia emerytalnego.	2,2	3,1	3,0	2,68
5.	Skuteczność radzenia sobie władzy w zakresie rozwiązywania problemów w dziedzinie ochrony zdrowia	2,2	3,1	3,2	2,86
6.	Skuteczność radzenia sobie władzy w zakresie rozwiązywania problemów z problemami w dziedzinie edukacji	2,5	3,2	3,1	2,9
7.	Średnia ocena skuteczności radzenia sobie władzy w zakresie rozwiazywania problemów z problemami w wybranych dziedzinach życia.	2,3	3,3	2,9	2,8

Źródło: opracowanie własne[1320].

Analiza danych przedstawionych w tabeli wskazuje na wyraźną zmianę społecznej oceny funkcjonowania państwa po rozpoczęciu pełnoskalowej wojny. We wszystkich analizowanych obszarach odnotowano znaczący wzrost ocen w 2023 r. w porównaniu z okresem przedwojennym. Zjawisko to można wiązać z konsolidacją społeczeństwa wokół instytucji państwowych w obliczu zagrożenia egzystencjalnego oraz wzrostem znaczenia bezpieczeństwa jako podstawowej funkcji państwa. Istotną rolę mogła odegrać również zmiana kryteriów oceny działalności władz, dostosowanych do nadzwyczajnych warunków wojennych.

Jednocześnie od 2023 r. widoczna jest stopniowa tendencja spadkowa w ocenach większości analizowanych obszarów. Można ją interpretować jako przejaw stopniowej racjonalizacji ocen społecznych, wzrostu oczekiwań wobec władz publicznych oraz narastającego zmęczenia przedłużającym się konfliktem zbrojnym. Wraz z upływem czasu coraz większe znaczenie zaczęły odgrywać nie tylko kwestie bezpieczeństwa, lecz także efektywność rozwiązywania problemów społecznych, gospodarczych i instytucjonalnych.

[1320] Ze względu na potrzebę usystematyzowania powyższych badań autor zastosował opracowany przez siebie wzór przeliczenia ocen, przekładając oceny respondentów wyrażane słownie w skali pięciostopniową (od 1-5) dot. skuteczności działań państwa w zakresie rozwiązywania problemów w wybranych dziedzinach życia społecznego na skalę numeryczną:

$$\text{Średnia ocena} = \frac{1\cdot X\%\ \text{respondentów} + 2\cdot X\%\ \text{resp.} + 3\cdot X\%\ \text{resp.} + 4\cdot X\%\text{resp.} + 5\cdot X\%\text{resp.}}{100}$$

Wyjaśnienie: Średnią ocenę obliczono jako średnią ważoną, przypisując poszczególnym kategoriom odpowiedzi wartości od 1 do 5 punktów, a następnie ważąc je odsetkiem respondentów udzielających danej odpowiedzi. Dla przykładu, w przypadku oceny skuteczności władz w rozwiązywaniu problemów w sferze edukacji we wrześniu 2024 r. uzyskany w ten sposób wynik wyniósł 2,9 pkt. Więcej zob.: *Ocena sytuacji gospodarczej, działań władz i roli państwa w życiu społecznym przez obywateli Ukrainy (maj 2021 r.)*, op. cit.; *Ocena sytuacji w kraju i działań władz, zaufanie do instytucji społecznych, polityków, urzędników i osób publicznych, wiara w zwycięstwo (wrzesień 2024 r.)*, op. cit.

Na szczególną uwagę zasługuje utrzymujący się niski poziom ocen w zakresie walki z korupcją. W przeciwieństwie do pozostałych obszarów nie odnotowano tu trwałej poprawy społecznych ocen, co może świadczyć o postrzeganiu korupcji jako jednego z najbardziej trwałych problemów państwa ukraińskiego. Jednocześnie dane wskazują, że mimo rosnącego krytycyzmu wobec części działań władz ogólny poziom poparcia dla państwa i jego podstawowych instytucji pozostawał stosunkowo wysoki. Oznacza to, że społeczne wsparcie dla państwa było coraz częściej łączone z bardziej krytyczną oceną skuteczności poszczególnych polityk publicznych oraz rezultatów reform realizowanych w warunkach wojny.

7.2 Funkcjonowanie państwa ukraińskiego w okresie trwającej wojny w latach 2022–2026 – główne tendencje – perspektywa politologiczna

W latach 2025–2026 wojna nadal trwała[1321], a Ukraina kontynuowała działania na rzecz obrony swojej niepodległości i integralności terytorialnej[1322]. W związku z utrzymującym się zagrożeniem bezpieczeństwa wielokrotnie przedłużano stan wojenny[1323] oraz powszechną mobilizację[1324]. Pomimo tych nadzwyczajnych warunków organy władzy publicznej i instytucje państwowe nadal funkcjonowały na terytoriach kontrolowanych przez Ukrainę, zapewniając realizację podstawowych funkcji państwa[1325].

[1321] Biorąc pod uwagę, że dysertacja powstaje w latach 2025–2026, czyli w czasie, gdy wojna wciąż trwa, autor postanowił uzupełnić ją o stosunkowo nowe aspekty związane z tematem badawczym, choć nie jest to głównym celem rozprawy.

[1322] Przy opracowaniu podrozdziału 7.2 Funkcjonowanie państwa ukraińskiego w okresie trwającej wojny w latach 2022–2026 – główne tendencje – perspektywa socjologiczno-politologiczna pomocne były narzędzia sztucznej inteligencji, w tym CzatGPT (Open AI) https://chatgpt.com/ (dostęp 22.04.2024).

[1323] Dane Rady Najwyższej Ukrainy za okres od 01.01.2025 r. do 13.04.2026 r., https://zakon.rada.gov.ua/laws/main?find=3&org=1&typ=1&dat=20250000&datm=00000000&user=a&text=%D0%B7%D0%B0%D0%BA%D0%BE%D0%BD+%D0%BF%D1%80%D0%BE+%D0%BF%D1%80%D0%BE%D0%B4%D0%BE%D0%B2%D0%B6%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F+%D0%B2%D0%BE%D1%94%D0%BD%D0%BD%D0%BE%D0%B3%D0%BE+%D1%81%D1%82%D0%B0%D0%BD%D1%83&textl=1&bool=and&orgs=1&typs=1&yer=2025&mon=00&day=00&dat_from=&dat_to=&datl=0&numl=2&num=&yerm=0000&monm=00&daym=00&datm_from=&datm_to=&datml=0&minjustl=2&minjust=&stanl=0&stan=all (dostęp 13.04.2026).

[1324] Dane Rady Najwyższej Ukrainy za okres od 01.01.2025 r. do 13.04.2026 r., https://zakon.rada.gov.ua/laws/main?find=3&org=1&typ=1&dat=20250000&datm=00000000&user=a&text=%D0%B7%D0%B0%D0%BA%D0%BE%D0%BD+%D0%BF%D1%80%D0%BE+%D0%BF%D1%80%D0%BE%D0%B4%D0%BE%D0%B2%D0%B6%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F+%D0%BC%D0%BE%D0%B1%D1%96%D0%BB%D1%96%D0%B7%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%97&textl=1&bool=and&orgs=1&typs=1&yer=2025&mon=00&day=00&dat_from=&dat_to=&datl=0&numl=2&num=&yerm=0000&monm=00&daym=00&datm_from=&datm_to=&datml=0&minjustl=2&minjust=&stanl=0&stan=all (dostęp 13.04.2026).

[1325] Autorowi nie udało się odnaleźć badań opinii publicznej z lat 2025–2026 zawierających kompleksową ocenę skuteczności realizacji poszczególnych funkcji państwa ukraińskiego, porównywalną metodologicznie z badaniami wykorzystanymi w poprzednich częściach rozprawy.

Lata 2025–2026 można określić jako okres stopniowego dostosowywania państwa, społeczeństwa i gospodarki do długotrwałych warunków wojennych oraz zmieniającej się sytuacji geopolitycznej[1326]. Pomimo regularnych alarmów powietrznych i utrzymujących się zagrożeń bezpieczeństwa analizowane ministerstwa kontynuowały wykonywanie swoich zadań, co świadczy o zachowaniu zdolności państwa do realizacji podstawowych funkcji publicznych[1327]. Priorytetem działań władz pozostawało zapewnienie bezpieczeństwa i obrony państwa[1328]. Jednocześnie Ukraina utrzymywała aktywność międzynarodową, podejmując działania na rzecz pozyskiwania wsparcia politycznego, wojskowego i finansowego oraz uczestnicząc w inicjatywach dyplomatycznych mających na celu zakończenie konfliktu[1329].

[1326] Pomimo przedłużającej się wojny większość obywateli Ukrainy deklarowała gotowość do dalszego ponoszenia kosztów konfliktu. Według badania przeprowadzonego w styczniu 2026 r. 65% respondentów deklarowało gotowość znoszenia wojny tak długo, jak będzie to konieczne. Więcej zob.: *Opinia publiczna w obliczu prób Rosji pogrążenia Ukrainy w ciemnościach i zimnie: wyniki sondażu przeprowadzonego w dniach 23–29 stycznia 2026 r.,* https://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1583&page=1 (dostęp 13.04.2026).

[1327] Świadczą o tym dane rządowe opublikowane na oficjalnej stronie internetowej rządu Ukrainy, a także na oficjalnych stronach internetowych analizowanych ministerstw Ukrainy za lata 2025–2025. Więcej zob. na: oficjalny portal Gabinetu Ministrów Ukrainy https://www.kmu.gov.ua/ (dostęp 30.04.2026).

[1328] Poza zapewnieniem obronności i bezpieczeństwa do najważniejszych priorytetów władz ukraińskich w latach 2025–2026 należały dalsza integracja europejska oraz działania antykorupcyjne. Priorytety te znalazły odzwierciedlenie w corocznych planach działań rządu. Więcej zob.: Uchwała Gabinetu Ministrów Ukrainy *W sprawie zatwierdzenia planu priorytetowych działań rządu na rok 2025* z dnia 10 września 2025 r. nr 1003-r, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1003-2025-%D1%80#Text (dostęp 13.04.2026); Rozporządzenie Gabinetu Ministrów Ukrainy *W sprawie zatwierdzenia planu priorytetowych działań rządu na rok 2026* z dnia 30 marca 2026 r. nr 306-r, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/306-2026-%D1%80#Text (dostęp 13.04.2026);

[1329] W latach 2025–2026 kontynuowano działania dyplomatyczne zmierzające do zakończenia wojny, prowadzone przy udziale państw trzecich i partnerów międzynarodowych. Jednocześnie badania opinii publicznej wskazywały, że pod koniec 2025 r. większość obywateli Ukrainy sprzeciwiała się ustępstwom terytorialnym na rzecz Federacji Rosyjskiej. Por. *Opinie i poglądy Ukraińców na temat wojny i pokoju: grudzień 2025 roku*, raport KMIS (Kijowski Międzynarodowy Instytut Socjologii), 2 stycznia 2026 r, badanie przeprowadzone w dniach 26 listopada–29 grudnia 2025 r., https://kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1572&page=1(dostęp 13.04.2026). Jednocześnie, Badania opinii publicznej wskazują, że część społeczeństwa ukraińskiego wiązała z wyborem Donalda Trumpa na urząd prezydenta Stanów Zjednoczonych nadzieje na przyspieszenie procesu pokojowego. Jednocześnie już w połowie 2025 r. dominowały bardziej sceptyczne oceny polityki USA wobec Ukrainy. Według badania KMIS 72% respondentów uważało, że prezydentura D. Trumpa negatywnie wpływa na sytuację Ukrainy, 58% dostrzegało osłabienie zainteresowania Stanów Zjednoczonych Ukrainą, natomiast jedynie 32% postrzegało USA jako wiarygodnego sojusznika dążącego do osiągnięcia pokoju akceptowalnego dla Ukrainy. Więcej zob.: *Postrzeganie polityki Europy i Stanów Zjednoczonych wobec Ukrainy, postrzeganie roli D. Trumpa dla Ukrainy oraz stosunek do Stanów Zjednoczonych, zwykłych Amerykanów i władz USA*, raport KMIS (Kijowski Międzynarodowy Instytut Socjologii), 12 czerwca 2026 r, badanie przeprowadzone w dniach 15 maja–3 czerwca 2025 r., https://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1536&page=1 (dostęp 09.06.26).

Istotnym kierunkiem działań pozostawała również integracja europejska[1330] oraz kontynuacja reform uznawanych za kluczowe dla dalszego rozwoju państwa[1331]. Jednocześnie obserwowano zjawiska mogące negatywnie wpływać na stabilność państwa, w szczególności wzrost zależności od zagranicznej pomocy finansowej[1332] oraz zaostrzenie polityki mobilizacyjnej[1333]. Procesy te wywoływały liczne dyskusje społeczne i stawały się przedmiotem sporów politycznych.

Przedłużający się konflikt wpływał również na nastroje społeczne. Coraz częściej odnotowywano oznaki zmęczenia wojną, obawy dotyczące przyszłości oraz pogorszenie dobrostanu psychicznego części społeczeństwa[1334]. Sytuację dodatkowo komplikowały regularne ataki na infrastrukturę energetyczną i związane z nimi trudności energetyczne[1335]. Szczególnie wymagający okazał się sezon zimowy 2025/2026, gdy

[1330] Badania opinii publicznej wskazują na utrzymujące się wysokie poparcie społeczne dla integracji europejskiej. W 2025 r. 68% respondentów wyrażało przekonanie, że Ukraina zdoła przeprowadzić reformy niezbędne do członkostwa w Unii Europejskiej, choć większość badanych zakładała, że proces akcesji będzie miał charakter długookresowy. Więcej zob.: *Zaufanie, reformy i integracja z UE: co myślą Ukraińcy w 2025 roku*, raport Rating group, 25.09.2025 r., badanie przeprowadzone w okresie 20-21 listopada 2022 r., https://www.ratinggroup.ua/news/euam-sep2025 (dostęp 09.06.26).

[1331] Reformy, które obywatele oceniają najbardziej pozytywnie, to transformacja cyfrowa (70% zadowolonych) oraz postępy w zakresie równości płci (60%). Więcej zob.: https://www.ratinggroup.ua/news/euam-sep2025 (dostęp 09.06.26).

[1332] W latach 2025–2026 utrzymywała się wysoka zależność Ukrainy od międzynarodowego wsparcia finansowego. Pomoc zagraniczna odgrywała kluczową rolę w finansowaniu wydatków socjalnych, podczas gdy znaczna część dochodów krajowych była kierowana na potrzeby obronne. Jednocześnie wzrastał poziom zadłużenia publicznego, którego większość stanowił dług zagraniczny. Więcej zob.: *Dług publiczny Ukrainy w 2025 roku: średni termin zapadalności wzrósł ponad dwukrotnie, a średnia wartość znacznie spadła*, wiadomość, 6 lutego 2026 r., ukraines_public_debt_in_2025_average_maturity_more_than_doubled_while_average_cost_significantly_decreased m (dostęp 09.06.26).

[1333] Wraz z przedłużaniem się wojny coraz częściej przedmiotem debaty publicznej stawały się kwestie związane z organizacją mobilizacji oraz funkcjonowaniem terytorialnych centrów rekrutacyjnych. W przestrzeni publicznej pojawiały się informacje o przypadkach nadużyć podczas realizacji obowiązków mobilizacyjnych, co wywoływało negatywne reakcje społeczne i prowadziło do dyskusji nad koniecznością reformy systemu mobilizacyjnego. Władze państwowe deklarowały potrzebę eliminowania takich praktyk oraz dostosowania procesu mobilizacji do standardów bardziej zorientowanych na ochronę praw obywateli. Więcej zob.: *Ministerstwo Obrony zaprzeczyło plotkom o mobilizacji: Szczegóły reformy TCK zostaną przedstawione w późniejszym terminie*, 31 marca 2026, Ukrinform, https://www.ukrinform.ua/rubric-society/4107395-u-minoboroni-sprostuvali-vkidi-pro-mobilizaciu-zmist-reformi-tck-bude-prezentovanij-zgodom.html (dostęp 09.06.26).

[1334] Badania społeczne przeprowadzone w 2025 r. wskazywały na narastające zmęczenie wojną oraz pogorszenie subiektywnej jakości życia. Ponad połowa respondentów deklarowała poczucie wyczerpania, a głównymi źródłami niepokoju pozostawały kwestie bezpieczeństwa, sytuacja materialna oraz obawy o los najbliższych. Jednocześnie utrzymywało się wysokie zapotrzebowanie na wsparcie psychologiczne, przy relatywnie niskim poziomie korzystania z profesjonalnej pomocy. Więcej zob.: *Jak czują się Ukraińcy w czwartym roku wojny i jak sobie radzą*, specjalne badanie przeprowadzone przez Gradus Research 4 grudnia 2025 r. na potrzeby 18 edycji konferencji "People Management Conference", opublikowane 22 grudnia 2025 r., https://gradus.app/uk/open-reports/how-ukrainians-feel-4th-year-war-and-how-they-cope/ (dostęp 30.04.2026).

[1335] Zimą 2025/2026 Ukraina mierzyła się z poważnymi problemami w sektorze energetycznym spowodowanymi zniszczeniami infrastruktury krytycznej. Skutkami były okresowe niedobory energii elektrycznej, ograniczenia w dostawach prądu oraz utrudnienia w funkcjonowaniu gospodarki i usług publicznych. W odpowiedzi władze państwowe wdrażały nadzwyczajne środki stabilizujące pracę systemu energetycznego.

uszkodzenia infrastruktury krytycznej[1336] utrudniały zapewnienie stabilnych dostaw energii elektrycznej i ogrzewania[1337].

Znaczące skutki wojny były widoczne również w gospodarce. Obserwowano pogorszenie poziomu życia części społeczeństwa[1338], wzrost cen oraz pogłębianie się problemów społecznych, szczególnie na obszarach położonych w pobliżu linii frontu[1339]. Na trudną sytuację ekonomiczną wpływały także rosnący deficyt budżetowy, wysoki poziom zadłużenia publicznego oraz presja inflacyjna[1340]. Jednocześnie ukraiński rynek pracy zmagał się z niedoborami kadrowymi[1341]. wynikającymi zarówno z mobilizacji wojskowej, jak i procesów migracyjnych. W konsekwencji coraz większą rolę na rynku pracy odgrywali weterani, emeryci oraz kobiety, podejmujący zatrudnienie również w zawodach tradycyjnie wykonywanych przez mężczyzn[1342].

Por. Rozporządzenie Gabinetu Ministrów Ukrainy *W sprawie niektórych kwestii związanych z likwidacją skutków sytuacji nadzwyczajnej o zasięgu ogólnokrajowym w systemach elektroenergetycznych* z dnia 15 stycznia 2026 r. nr 39, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/39-2026-%D0%BF#Text (dostęp 30.04.2026).

[1336] Według badań opinii publicznej zdecydowana większość obywateli Ukrainy postrzegała ataki na infrastrukturę energetyczną jako element strategii mającej na celu osłabienie odporności społeczeństwa i wywarcie presji na państwo ukraińskie. Więcej zob.: *Opinia publiczna w obliczu prób Rosji pogrążenia Ukrainy w ciemnościach i zimnie: wyniki sondażu przeprowadzonego w dniach 23–29 stycznia 2026 r*, raport KMIS (Kijowski Międzynarodowy Instytut Socjologii), 2 lutego 2026 r, badanie przeprowadzone w dniach 23–29 stycznia 2026 r., KMIS https://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1583&page=1 (dostęp 09.06.26).

[1337] Więcej zob.: D. Boyarchuk, *Ukraine's Energy Infrastructure Under Siege: Lessons From Four Years of War (TOG 8/2026)*, 8 kwietnia 2026, Towarzystwo Ekonomistów Polskich (TEP) https://tep.org.pl/ukraines-energy-infrastructure-under-siege-lessons-from-four-years-of-war-tog-8-2026/ (dostep 30.04.2026))

[1338] W 2025 r. poziom ubóstwa w Ukrainie nadal pozostawał istotnie wyższy niż przed rozpoczęciem pełnoskalowej wojny. Na sytuację gospodarstw domowych negatywnie wpływały przede wszystkim utrata miejsc pracy, spadek realnej wartości świadczeń społecznych i emerytalnych oraz utrzymująca się presja inflacyjna. Więcej zob.: *Monitoring Living Conditions in Ukraine*, report of World Bank, publ 4 November 2025, official website of World Bank https://thedocs.worldbank.org/en/doc/7a038d8198d79e7979898da40195c73b-0080012025/original/Listening-to-Ukraine-Update-Fall-2025.pdf (dostęp 30.04.2026).

[1339] Ibidem.

[1340] Więcej zob.: M. Samoiliuk*, Tracker stanu gospodarki Ukrainy w czasie wojny*, dane stanem na 20.04.2026 r., Centrum Strategii Gospodarczej https://ces.org.ua/tracker-economy-during-the-war/ (dostęp 30.04.2026).

[1341] W 2025 r. problem niedoboru siły roboczej należał do najpoważniejszych wyzwań ukraińskiego rynku pracy. Braki kadrowe deklarowało 74% przedsiębiorstw, przy czym największe zapotrzebowanie dotyczyło pracowników fizycznych i technicznych. Szczególnie odczuwalny był niedobór pracowników sektora budowlanego, inżynierów, specjalistów ds. logistyki, personelu technicznego, a także pracowników usług i ochrony zdrowia. Tendencje te były związane m.in. z mobilizacją wojskową, migracją ludności oraz zmianami strukturalnymi zachodzącymi w gospodarce podczas wojny. Więcej zob.: *Niedobór pracowników i wzrost wynagrodzeń – trendy na rynku pracy w 2026 roku*, badanie rynku pracy na Ukrainie przeprowadzone przez Europejskie Stowarzyszenie Biznesu jesienią 2025 r., 21 listopada 2025 r., Europejskie Stowarzyszenie Biznesu https://eba.com.ua/defitsyt-kadriv-ta-zrostannya-zarobitnyh-plat-tendentsiyi-rynku-pratsi-u-2026-rotsi/ (dostep 30.04.2026))

[1342] Więcej zob.: L. Yatsenko, *Niedobór siły roboczej na Ukrainie i wewnętrzne rezerwy jego zmniejszenia*, 12 maja 2025, Centrum Badań Ekonomicznych i Społecznych Narodowego Instytutu Badań Strategicznych https://www.niss.gov.ua/doslidzhennya/sotsialna-polityka/defitsyt-robochoyi-syly-v-ukrayini-ta-vnutrishni-rezervy-yoho (dostep 30.04.2026).

Analiza badań socjologicznych wskazuje, że poziom zaufania do naczelnych organów władzy państwowej w latach 2025–2026 pozostawał zróżnicowany, podobnie jak w latach 2022–2024. Relatywnie najwyższym poziomem zaufania spośród naczelnych organów państwa nadal cieszył się Prezydent Ukrainy[1343] choć w porównaniu z pierwszym okresem wojny odnotowano stopniowy spadek tego wskaźnika[1344]. Najwyższy poziom zaufania społecznego niezmiennie utrzymywały jednak Siły Zbrojne Ukrainy[1345].

Jednocześnie poziom zaufania do Gabinetu Ministrów Ukrainy, Rady Najwyższej Ukrainy, urzędników państwowych oraz wymiaru sprawiedliwości pozostawał relatywnie niski[1346]. Dotyczyło to również przewodniczącego parlamentu, premiera oraz ministra obrony. W 2026 r. parlament i rząd należały do instytucji ocenianych przez obywateli najmniej korzystnie[1347]. Pod koniec 2025 r. większość respondentów deklarowała również brak zaufania do Policji Narodowej Ukrainy[1348]. Wyniki badań wskazywały ponadto na postrzegane zwiększenie dystansu pomiędzy społeczeństwem a elitami politycznymi oraz rosnące oczekiwania dotyczące odnowy klasy politycznej[1349].

[1343] W marcu 2025 r. większość respondentów (57,5%) deklarowała zaufanie do Wołodymyra Zełenskiego, co czyniło go jednym z najlepiej ocenianych przedstawicieli władz publicznych w Ukrainie. Więcej zob.: *Ocena sytuacji w kraju, zaufanie do instytucji społecznych, polityków, urzędników i działaczy społecznych, stosunek do wyborów w czasie wojny, wiara w zwycięstwo (luty–marzec 2025 r.)*, raport Centrum Razumkowa, 24 marca 2025 r., badanie przeprowadzone w okresie od 28 lutego do 6 marca 2025 r., https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/otsinka-sytuatsii-v-kraini-dovira-do-sotsialnykh-instytutiv-politykiv-posadovtsiv-ta-gromadskykh-diiachiv-stavlennia-do-vyboriv-pid-chas-viiny-vira-v-peremogu-liutyiberezen-2025r (dostęp 09.06.26). Pomimo stopniowego spadku zaufania społecznego obserwowanego wraz z przedłużaniem się wojny, w lutym 2026 r. większość obywateli (51,7%) nadal deklarowała zaufanie do Wołodymyra Zełenskiego. Więcej zob.: *Ocena sytuacji w kraju przez obywateli oraz propozycje rozwiązań problemów związanych z bezpieczeństwem (styczeń–luty 2026 r.)*, raport Centrum im. Razumkowa, 17 lutego 2026 r., badanie przeprowadzone w okresie od 31 stycznia do 4 lutego 2026 r., https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/otsinka-gromadianamy-sytuatsii-v-kraini-bachennia-shliakhiv-vyrishennia-bezpekovykh-problem-sichen-liutyi-2026r (dostęp 09.06.26).

[1344] Ibidem.

[1345] Poziom zaufania do ukraińskiej armii w okresie 2025-2026 wahał się w przedziale 93–94,3%. Więcej zob.: *Ocena sytuacji w kraju, zaufanie do instytucji społecznych* …, op. cit.; *Ocena sytuacji w kraju przez obywateli oraz propozycje rozwiązań problemów* …, op. cit.

[1346] Tak w marcu 2025 r. 70,7% społeczeństwa wyrażała nieufność do własnego rządu; 79% nie ufała aparatu państwowemu (urzędnikom); przy czym 76,7% społeczeństwa wyrażała nieufność do parlamentu Ukrainy, a 72,9 % - nie miała zaufania do sadów. Więcej zob.: *Ocena sytuacji w kraju, zaufanie do instytucji społecznych, polityków, urzędników i działaczy społecznych, stosunek do wyborów w czasie wojny* …, op. cit.

[1347] Badania przeprowadzone w 2025 r. wskazywały na utrzymujący się niski poziom zaufania do części instytucji państwowych. Szczególnie wysoki poziom nieufności dotyczył parlamentu, administracji publicznej, rządu oraz sądownictwa. Więcej zob.: *Ocena sytuacji w kraju przez obywateli oraz propozycje rozwiązań problemów związanych z bezpieczeństwem*…, op. cit.

[1348] *Ocena sytuacji w kraju, zaufanie do instytucji społecznych, ocena problemów występujących w społeczeństwie ukraińskim (listopad 2025 r.)*, raport Centrum im. Razumkowa, 16 grudnia 2025 r., badanie przeprowadzone w okresie od 11 do 18 listopada 2025 r., https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/otsinka-sytuatsii-v-kraini-dovira-do-sotsialnykh-instytutiv-otsinka-problem-shcho-isnuiut-v-ukrainskomu-suspilstvi-lystopad-2025r (dostęp 09.06.26).

[1349] *Ocena zmian, jakie zaszły w społeczeństwie ukraińskim w okresie wojny na pełną skalę (listopad 2025 r.)*, raport Centrum im. Razumkowa, 10 marca 2026 r., badanie przeprowadzone w okresie od 11 do 18

Jednocześnie większość respondentów opowiadała się za przeprowadzeniem wyborów dopiero po zakończeniu wojny[1350] . Może to świadczyć o tym, że pomimo krytycznej oceny części instytucji państwowych społeczeństwo nadal uznawało utrzymanie stabilności politycznej i bezpieczeństwa państwa za priorytet. Uzyskane wyniki wskazują zatem, że Ukraina zdołała zachować zdolność do wykonywania podstawowych funkcji państwa, jednak równocześnie nadal mierzyła się z istotnymi problemami instytucjonalnymi, gospodarczymi i społecznymi, które wpływały na ocenę efektywności działania władz publicznych.

7.3 Nowe wyzwania stojące przed naczelnymi organami władzy państwowej Ukrainy w obliczu zjawiska eufunkcji państwa

Przeprowadzona analiza funkcjonowania państwa ukraińskiego po 24 lutego 2022 r. pozwala stwierdzić występowanie zjawiska eufunkcji państwa, rozumianego jako zdolność systemu społeczno-politycznego do utrzymania równowagi, ciągłości funkcjonowania oraz realizacji podstawowych zadań pomimo występowania poważnych zagrożeń zewnętrznych.

Mimo pełnoskalowej agresji Federacji Rosyjskiej państwo ukraińskie zachowało kluczowe atrybuty państwowości, w tym zdolność sprawowania władzy, utrzymywania stosunków międzynarodowych, kontrolowania znacznej części własnego terytorium oraz wykonywania podstawowych funkcji publicznych.

Zdolność ta wynikała z kilku równolegle występujących czynników. Należały do nich przede wszystkim wysoka mobilizacja społeczeństwa, zdolność instytucji państwowych do szybkiej adaptacji do warunków wojennych, wsparcie międzynarodowe oraz zachowanie względnej stabilności politycznej i społecznej.

Istotną rolę odegrała także współpraca Ukrainy z państwami zachodnimi i organizacjami międzynarodowymi, które zapewniły wsparcie militarne, finansowe i humanitarne.

Przejawy eufunkcji państwa ukraińskiego po 24 lutego 2022 r. przedstawiono w tabeli 3.

---

listopada 2025 r., https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/otsinka-zmin-shcho-vidbulysia-v-ukrainskomu-suspilstvi-za-chas-povnomasshtabnoi-viiny-lystopad-2025r (dostęp 09.06.26).

[1350] Więcej zob.: *Zaufanie do prezydenta W. Zełenskiego i stosunek do przeprowadzenia wyborów: wyniki sondażu przeprowadzonego w dniach 1–8 marca 2026 r.*, raport KMIS (Kijowski Międzynarodowy Instytut Socjologii), 18 marca 2026 r., badanie przeprowadzone w dniach 1-8 marca 2026 r., https://kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1595&page=1 (dostęp 09.06.26).

Tabela 3 ***Przejawy eufunkcji państwa ukraińskiego po 24 lutego 2022 r.***

L.p.	Eufunkcja państwa – cechy kwalitatywne	Przejawy eufunkcji państwa ukraińskiego po 24.02.2022 r.
1.	Celowe oddziaływanie podmiotów trzecich w otoczeniu (w tym innych państw, sojuszy o różnym charakterze i organizacji międzynarodowych, ugrupowań terrorystycznych lub separatystycznych itp.) w celu osłabienia lub całościowego zniszczenia państwa jako podmiotu stosunków międzynarodowych.	Agresja zbrojna Federacji Rosyjskiej na pełną skalę, która rozpoczęła się w dniu 24.02.2022 r. była początkiem wojny konwencjonalnej Rosji przeciwko Ukrainie bez wypowiedzenia wojny. Celem tej wojny było zniszczenie państwowości i dalsza okupacja ziem Ukrainy przez armię rosyjską.
2.	Zdolność państwa do szybkiego (niemal natychmiastowego) efektywnego reagowania, wobec tego oddziaływania.	Zorganizowanie obrony i prowadzenia walki z agresorem, w tym: niemal natychmiast po wybuchu wojny ogłoszono stan wojennego i mobilizację w Ukrainie, udana mobilizacja Sił Zbrojnych Ukrainy, Sił Obrony Terytorialnej, Gwardii Narodowej i innych sił bezpieczeństwa państwa; zorganziowano obronę Kijowa (stolicy państwa i siedziby najwyższych władz) i innych miast strategicznych, pozwoliły zapobiec rosyjskim planom blitzkriegu. Rządowi udało się zmobilizować swoich obywateli do pomocy i służby: - dziesiątki tysięcy ochotników dołączyło do obrony kraju w pierwszych dniach. Tysiące wolontariuszy natychmiast zaangażowało się w logistykę, zaopatrzenie, ewakuację, opiekę medyczną i wsparcie armii; - prywatny biznes szybko skoncentrował się na potrzebach obronnych: produkcji kamizelek kuloodpornych, dronów i wsparcia technicznego. Zorganizowano ewakuację ludności z miejsc objętymi działaniami wojennymi). Zorganizowano informacyjną i komunikacyjną walkę udając do skutecznej komunikacja zewnętrzna i wewnętrznej: - prezydent W. Zełenski i rząd pozostali w Kijowie, demonstrując odporność i inspirując społeczeństwo do obrony ojczyzny. W pierwszych dniach inwazji na pełną skalę, codzienna komunikacja publiczna została ustanowiona przez Prezydenta, Sztab Generalny Sił Zbrojnych, Ministerstwo Obrony i oraz Gabinet Ministrów. W szczególności prezydent W. Zełenski regularnie zwracał się do obywateli za pomocą nagranych wideo-wiadomości, co stało się ważnym narzędziem utrzymywania morale, demonstrowania przywództwa i zaufania; - jednym z narzędzi scentralizowanej komunikacji z ludnością podczas wojny był program telewizyjny United News (emitowany 24 godziny na dobę, 7 dni w tygodniu), który miał na celu zapewnienie jednomyślności w postrzeganiu głównych wiadomości i pomógł uniknąć paniki. Instytucje państwowe wykazały elastyczność i zdolność adaptacji wobec wyzwań: -rząd i siły zbrojne Ukrainy skutecznie przebudowały system logistyczny, przeniosły centra dowodzenia i dostosowały się do zmian na froncie;

		- decentralizacja obrony pozwoliła lokalnym jednostkom działać niezależnie od decyzji organów centralnych w krytycznych sytuacjach; Ukraina szybko zapewniła sobie znaczące wsparcie (w tym pomoc wojskową, humanitarną i finansową) ze strony społeczności międzynarodowej, co było w dużej mierze wynikiem aktywnego wykorzystania narzędzi dyplomacji publicznej, zwłaszcza mediów społecznościowych, a także ukierunkowanych działań dyplomatycznych podejmowanych przez oficjalne instytucje rządowe.
3.	Zdolność państwa do modyfikacji swoich zachowań politycznych wobec otoczenia, w tym adaptacja do nowopowstałych wyzwań.	Zdolność Ukrainy jako państwa do dostosowania swojej polityki do nowego środowiska po pełnej inwazji Rosji 24 lutego 2022 r. przejawiła się w kilku strategicznych zmianach w polityce zagranicznej, wewnętrznej, gospodarczej, bezpieczeństwa i społecznej, demonstrując wysoką zdolność do adaptacji. W polityce gospodarczej władza wykonawcza przeorientowała się na zapewnienie stabilności finansowej państwa. Rząd zapewnił zrównoważony rozwój poprzez relokację biznesu, zachęty podatkowe, międzynarodową pomoc finansową i reorientację eksportu. Ogromną rolę w tym procesie odegrała współpraca ukraińskiego rządu z Międzynarodowym Funduszem Walutowym, Europejskim Bankiem Odbudowy i Bankiem Światowym; udana restrukturyzacja zadłużenia. W swojej polityce zagranicznej Ukraina dokonała strategicznej reorientacji w kierunku UE i NATO, zintensyfikowała międzynarodową dyplomację i wzmocniła globalną koalicję antywojenną. Ukraina zdołała skonsolidować wsparcie ponad 50 krajów poprzez systematyczne wysiłki dyplomatyczne. W sferze polityki obronnej była przekształcana zgodnie ze standardami NATO, modernizowano sprzęt, a kompleks wojskowo-przemysłowy rozwijał się we współpracy z partnerami międzynarodowymi. W polityce społecznej wprowadzono nowe programy wspierające przesiedleńców wewnętrznie przesiedlonych i weteranów wojennych. Prowadzono konsekwentne i systematyczne działania mające na celu doskonalenie mechanizmów rehabilitacji psychologicznej i reintegracji społecznej weteranów. Rząd Ukrainy podjął ukierunkowane działania mające na celu rozwój i wzmocnienie instytucjonalne systemu usług socjalnych i mechanizmów wsparcia socjalnego dla ludności. W polityce edukacyjnej wprowadzono kształcenie na odległość w celu dostosowania systemu edukacji do nowych warunków. Wprowadzenie zdalnej formy kształcenie formy pozwoliło na zapewnienie ciągłości edukacji dzieciom osób wewnętrznie przesiedlonych i tych, które przeprowadziły się za granicę. Sukcesem starań rządu stał się rozwój współpracy z państwami partnerskimi i uzyskanie międzynarodowego wsparcia na stypendia, mobilność akademicką i badania naukowe. Polityka ochrony zdrowia przeszła transformację w odpowiedzi na wyzwania wojny, a system opieki zdrowotnej został przeorientowany w celu zapewnienia pomocy rannym, ofiarom ostrzałów, uchodźcom i wojskowym. Utworzono mobilne szpitale, telemedycynę, konsultacje online i elektroniczne recepty (za pośrednictwem systemu e-zdrowia). Nawet w obliczu niedoborów i problemów logistycznych, rządowi udało się w pełni zaopatrzyć ludność w leki. Rozszerzono programy rehabilitacji psychologicznej, zwłaszcza dla wojskowych, weteranów, dzieci i przesiedleńców wewnętrznych. Wdrożono krajowe i międzynarodowe inicjatywy mające na celu szkolenie psychologów i lekarzy pracujących w ekstraordynaryjnej sytuacji kryzysowej. W przestrzeni informacyjnej Ukraina skutecznie walczyła z dezinformacją, zderusyfikowała media, kulturę i przestrzeń publiczną, zachowując przy tym wolność słowa. Osiągnieciem stało się stworzenie

		własnej przejrzystej polityki narracyjnej poprzez przekazywanie światu prawdy o wojnie.
4.	Zaangażowanie i mobilizacja różnorakich sił (w tym przede wszystkim aparatu władzy państwowej, społeczeństwa lub innych państw) w celu skoordynowanego zniwelowania efektów obcego oddziaływanie lub likwidacji samego oddziaływania;	Ukraina zdołała skoordynować swoje działania i podjęła szereg działań w celu oczyszczenia przestrzeni wewnętrzną z rosyjskich wpływów (politycznych, gospodarczych, informacyjnych), skonsolidowania społeczeństwo obywatelskie na rzecz oporu i zaangażowania społeczność międzynarodową w systematyczną pomoc i presję na Rosję (głownie poprzez sankcję). Szczególne znaczenie w tym procesie miała mobilizacja aparatu państwowego: -Rada Bezpieczeństwa Narodowego i Obrony Ukrainy stała się głównym organem koordynującym. -Rząd i Kancelaria Prezydenta szybko reagowały na wyzwania, podejmując decyzje wojskowe, humanitarne i gospodarcze. -Parlament uchwalił szereg ważnych ustaw eliminujących i organizacjach rosyjskie wpływy w Ukrainie i w instytucjach państwowych - rozerwano stosunki dyplomatyczne, gospodarcze i kulturowe z Rosją; - rozerwano umowy o różnorakiej współpracy z Rosją; - przyjęto decyzję o wyjściu Ukrainy z sojuszy oraz formacji, gdzie przewodniczy Rosja (takich jak Sojusz Państw Niepodległych); - zdelegalizowano prorosyjskie siły polityczne na mocy ustawowego zakazu partii prorosyjskich, - odbywały się aresztowania poszczególnych prorosyjskich polityków i osób, działających na rzecz wroga; -zakazano działalności cerkwi rosyjskiej prawosławnej na terytorium Ukrainy; -przeprowadzono derusyfikację mediów poprzez zaprzestanie nadawania prorosyjskich kanałów, zmniejszenie zależności od rosyjskich treści; -przeprowadzono derusyfikację w polityce, edukacji i kulturze poprze przyjęcie ustaw o dekomunizacji, derusyfikacji i ograniczeniach dotyczących kultury rosyjskiej. Wraz z tym kontynuowano reformę edukacji z naciskiem na ukraińską tożsamość, historię i język.
5.	Modyfikacja funkcjonowania układu, hierarchii i struktur władzy państwowej (w tym zmiana kadr w strukturach władczych) w celu zwiększenia swojej własnej efektywności.	Nastąpiło wzmocnienie pionu władzy wykonawczej (przede wszystkim prezydenta) i administracji wojskowej. Wprowadzenie stanu wojennego zapewniło koncentrację władzy w organach władzy wykonawczej, co pozwoliło na szybkie podejmowanie decyzji w obliczu zagrożenia. Obroną państwa zajmowało się Naczelne Dowództwo (Stawka Naczelnego Dowódcy), który koordynował działania zarówno władz wojskowych, jak i cywilnych. Rola regionalnych administracji wojskowych znacznie wzrosła - stały się one kluczowymi ośrodkami zarządzania regionalnego, ograniczając powielanie uprawnień i zwiększając koordynację działań lokalnych. W okresie 2022-2024 nastąpiły zmiany personalne w rządzie organach bezpieczeństwa i egzekwowania prawa. W ukraińskich siłach bezpieczeństwa miała miejsce rotacja personelu na dużą skalę. W szczególności w 2024 r. Naczelny Dowódca Sił Zbrojnych Ukrainy został zastąpiony w celu strategicznego odnowienia dowództwa wojskowego. Także zmieniono Ministra Obrony. Odnowiono również kierownictwo Służby Bezpieczeństwa Ukrainy, Ministerstwa Spraw Wewnętrznych, Państwowego Biura Śledczego. W ciągu 2022-2024 obywały się przetasowania i zmiany w rządzie: zwolniono i zamieniono Ministrów, w tym kluczowych w czasie wojny (jak np. Minister Spraw Zagranicznych).

		Nieefektywny lub skorumpowany personel w strukturach władzy został zwolniony.

Źródło: opracowanie własne[1351].

Pomimo zdolności państwa do zachowania ciągłości funkcjonowania w warunkach wojny, analiza sytuacji w latach 2025–2026 wskazuje na pojawienie się nowych wyzwań o charakterze systemowym. W znacznej mierze stanowią one konsekwencję długotrwałego konfliktu zbrojnego oraz związanych z nim kosztów społecznych, gospodarczych i politycznych. Skala tych problemów może w przyszłości wpływać na efektywność działania organów państwowych oraz tempo powojennej odbudowy kraju.

Wśród najważniejszych wyzwań stojących przed państwem ukraińskim należy wskazać: narastające napięcia społeczne, osłabienie infrastruktury krytycznej wskutek działań wojennych, trudności gospodarcze, ryzyko ograniczenia wsparcia międzynarodowego oraz pogłębiający się kryzys demograficzny. Skuteczne przeciwdziałanie tym zagrożeniom wymaga opracowania długofalowych strategii przez naczelne organy władzy państwowej, obejmujących zarówno kwestie bezpieczeństwa, jak i problemy społeczne, gospodarcze oraz instytucjonalne.

- *Niestabilność społeczna*

Jednym z najpoważniejszych wyzwań pozostaje kondycja społeczna obywateli. Przedłużający się konflikt zbrojny, straty ludzkie, migracje, trudności związane z mobilizacją oraz niepewność dotycząca przyszłości przyczyniają się do narastania zmęczenia społecznego i obniżania zaufania do części instytucji publicznych[1352]. Wyniki badań empirycznych wskazują na utrzymujące się poczucie dystansu pomiędzy społeczeństwem a elitami politycznymi, co może utrudniać utrzymanie wysokiego poziomu społecznej mobilizacji. Dodatkowo Federacja Rosyjska kontynuuje działania informacyjne ukierunkowane na pogłębianie podziałów społecznych oraz osłabianie zaufania do instytucji państwowych[1353]. W takich warunkach szczególnego znaczenia nabierają przejrzystość

[1351] Na postawie własnej analizy przeprowadzonej w trakcie przygotowania danej dysertacji.

[1352] Badania opinii publicznej przeprowadzone pod koniec 2025 r. wskazywały, że dominującymi stanami emocjonalnymi społeczeństwa ukraińskiego pozostawały zmęczenie, napięcie, irytacja, poczucie bezsilności oraz rozczarowanie. Wyniki te potwierdzają utrzymujące się psychospołeczne skutki długotrwałej wojny i rosnące obciążenie emocjonalne społeczeństwa. Więcej zob.: *Nastroje w społeczeństwie ukraińskim w czasie wojny / jedenasta fala,* raport *Gradus Research*, styczneń 2026 r., badanie przeprowadzone w okresie od 23 do 25 grudnia 2025 r., Gradus Research https://gradus.app/uk/open-reports/wartime-survey-ukrainian-society-eleventh-wave/ (dostęp 09.06.26).

[1353] Według badań z 2025 r. ponad połowa obywateli Ukrainy wykazywała podatność na oddziaływanie dezinformacji. Wynik ten wskazuje, że odporność informacyjna społeczeństwa pozostaje jednym z istotnych wyzwań w warunkach trwającej wojny hybrydowej. Więcej zob.: *Ukrainians trust Telegram and YouTube more than traditional media Findings from a sociological survey*, raport z badania przeprowadzonego przez grupę sondażową „Rating" na zlecenie organizacji społecznej „Lwowski Forum Mediów" oraz

działań władz, skuteczna komunikacja publiczna oraz ograniczanie nadużyć w procesach mobilizacyjnych.

- *Zniszczenie i osłabienie infrastruktury krytycznej*

Poważnym wyzwaniem pozostają również skutki zniszczeń infrastruktury krytycznej spowodowanych rosyjskimi atakami[1354]. Dotyczy to w szczególności sektora energetycznego, którego funkcjonowanie ma kluczowe znaczenie zarówno dla bezpieczeństwa państwa, jak i stabilności gospodarczej. W związku z utrzymującym się zagrożeniem konieczne pozostają działania związane z odbudową infrastruktury, dywersyfikacją źródeł energii oraz zwiększaniem odporności systemu energetycznego. Ewentualne niedobory energii mogłyby negatywnie oddziaływać na funkcjonowanie gospodarki, infrastruktury publicznej oraz warunki życia ludności.

- *Trudności gospodarcze*

Kolejnym istotnym problemem są ograniczenia gospodarcze wynikające z długotrwałego konfliktu. Spadek aktywności gospodarczej, ograniczenie wpływów budżetowych oraz konieczność przeznaczania znacznej części środków publicznych na cele obronne powodują wzrost presji na finanse państwa[1355]. Dodatkowym wyzwaniem pozostaje rosnące uzależnienie od pomocy zagranicznej oraz wzrost zadłużenia publicznego. Sytuacja ta wymaga prowadzenia odpowiedzialnej polityki fiskalnej oraz opracowania długoterminowej strategii stabilizacji i rozwoju gospodarki[1356] .

- *Utrzymanie wsparcia międzynarodowego*

International Media Support w okresie od 1 do 13 kwietnia 2025 roku, 01 września 2025 r., s.11-12 https://drive.google.com/file/d/16DghLNgxkW8VxwPekSv3Vhi2GCLU5sii/view?fbclid=IwY2xjawMej-9leHRuA2FlbQIxMQABHt0uqjmGGVf9VN6sNs0y-rTV68Sh7guD4GzF5bSXVRmE9P9Sy4_u8Ok7Q8Fz_aem_7f3WlY_GC5x6gStT4TKdVg (dostęp 09.06.26).

[1354] Problemy związane z funkcjonowaniem sektora energetycznego były wskazywane przez obywateli jako jedno z najważniejszych wyzwań stojących przed państwem. Wśród najczęściej wymienianych problemów znajdowały się również kwestie bezpieczeństwa, korupcja, niski poziom życia, trudna sytuacja materialna gospodarstw domowych oraz ograniczone zaufanie do części instytucji publicznych. Więcej zob.: *Zaufanie do prezydenta Wołodymyra Zełenskiego i stosunek do przeprowadzenia wyborów*…, op. cit. *Ocena sytuacji w kraju, zaufanie do instytucji społecznych, ocena problemów występujących w społeczeństwie ukraińskim* …, op. cit.

[1355] Badania społeczne przeprowadzone na początku 2026 r. wskazują na pogorszenie subiektywnej oceny jakości życia w porównaniu z okresem wcześniejszym. Głównymi źródłami niepokoju pozostawały niepewność związana z dalszym przebiegiem wojny, sytuacja materialna gospodarstw domowych oraz obawy o utratę majątku i bezpieczeństwo ekonomiczne rodzin. Więcej zob.: *Nastroje w społeczeństwie ukraińskim w czasie wojny / jedenasta fala ..,* op. cit.

[1356] W warunkach trwającej wojny priorytetem budżetowym państwa pozostawało finansowanie sektora bezpieczeństwa i obrony. W 2025 r. wydatki na ten cel stanowiły blisko dwie trzecie wszystkich wydatków budżetu państwa, co potwierdza dominującą rolę funkcji obronnej w polityce publicznej Ukrainy. Więcej zob.: *Ministerstwo Finansów: wydatki z funduszu ogólnego budżetu państwa w 2025 r. wyniosły 4,19 bln UAH,* 21 stycznia 2026 r., wiadomość Gabinetu Ministrów Ukrainy https://mof.gov.ua/uk/news/minfin_vidatki_zagalnogo_fondu_derzhbiudzhetu_u_2025_rotsi_stanovili_419_trln_grn-5554 (dostęp 09.06.26).

Znaczące znaczenie dla funkcjonowania Ukrainy ma dalsze utrzymywanie wsparcia ze strony partnerów międzynarodowych. Dotychczasowa pomoc wojskowa, finansowa i polityczna odegrała istotną rolę w zachowaniu odporności państwa. Dlatego jednym z kluczowych zadań władz pozostaje prowadzenie aktywnej polityki zagranicznej oraz kontynuowanie reform związanych z praworządnością, przeciwdziałaniem korupcji i decentralizacją. Działania te mają znaczenie zarówno dla procesu integracji europejskiej, jak i dla utrzymania wiarygodności Ukrainy w relacjach międzynarodowych.

- *Narastający kryzys demograficzny*

Narastający kryzys demograficzny należy uznać za jedno z najpoważniejszych długookresowych wyzwań rozwojowych państwa. Straty ludzkie, migracje oraz spadek liczby urodzeń prowadzą do zmniejszania potencjału ludnościowego Ukrainy[1357]. Szczególne znaczenie ma odpływ ludności w wieku produkcyjnym, zwłaszcza kobiet i dzieci, z których część zintegrowała się już ze społeczeństwami państw przyjmujących. Jednocześnie obserwowany jest systematyczny spadek liczby urodzeń[1358], wynikający m.in. z niepewności dotyczącej przyszłości, trudności ekonomicznych oraz skutków wojny[1359]. Równolegle postępuje proces starzenia się społeczeństwa, który generuje dodatkowe obciążenia dla systemu emerytalnego i ochrony zdrowia.

Sytuacja demograficzna wpływa również na potencjał gospodarczy i obronny państwa. Ograniczenie liczby osób w wieku produkcyjnym może w przyszłości utrudniać funkcjonowanie rynku pracy, proces odbudowy gospodarki oraz utrzymywanie zdolności mobilizacyjnych państwa. Z tego względu jednym z priorytetów powinno być opracowanie kompleksowej polityki demograficznej obejmującej działania na rzecz powrotu emigrantów, wspierania rodzin oraz zatrzymania młodych ludzi w kraju. W szerszej

[1357] Skutki wojny były widoczne również na rynku pracy. Pracodawcy wskazywali na utrzymujące się niedobory kadrowe, wynikające przede wszystkim z mobilizacji wojskowej, migracji oraz niekorzystnych zmian demograficznych. Prognozy demograficzne wskazują ponadto na możliwość dalszego spadku liczby ludności Ukrainy w kolejnych dekadach, co może stanowić istotne wyzwanie dla rozwoju społecznego, gospodarczego i potencjału obronnego państwa. Więcej zob.: A. Samoilenko, *Ukraina straciła 40% ludności w wieku produkcyjnym. Ministerstwo Polityki Społecznej wskazało, co należy zrobić*, 3 lipca 2025 r., Glavcom.ua https://glavcom.ua/country/society/minsotspolitiki-zaklikajut-vikoriniti-ejdzhizm-na-rinku-pratsi--1066196.html (dostęp 09.06.26).

[1358] Dane demograficzne wskazują na utrzymywanie się negatywnych tendencji ludnościowych w Ukrainie. W 2025 r. liczba zgonów istotnie przewyższała liczbę urodzeń, a procesy migracyjne dodatkowo ograniczały potencjał demograficzny państwa. W literaturze przedmiotu zjawiska te są wskazywane jako jedno z najważniejszych długookresowych wyzwań dla rozwoju społecznego i gospodarczego Ukrainy. Więcej zob.: A. Wysotkina, *Kryzys demograficzny na Ukrainie: dogłębna analiza przyczyn i sposobów rozwiązania*, 29 października 2025 r., Davniyhalych.com.ua https://davniyhalych.com.ua/demografichna-kryza-v-ukrayini-glybynnyj-analiz-prychyn-i-shlahiv-podolanna/ (dostęp 09.06.26).

[1359] Ibidem.

perspektywie kwestie demograficzne powinny stać się integralnym elementem strategii powojennej odbudowy Ukrainy[1360].

Biorąc pod uwagę, że wojna nadal trwa, szczególnego znaczenia nabiera dalsze wzmacnianie i modernizacja Sił Zbrojnych Ukrainy[1361]. Współczesne działania wojenne wymagają szerokiego wykorzystania nowych technologii, w tym bezzałogowych systemów uzbrojenia, technologii informacyjnych i rozwiązań opartych na sztucznej inteligencji. Jednocześnie strategia prowadzenia działań wojennych musi uwzględniać realia długotrwałego konfliktu, obejmujące zarówno ograniczenia zasobów materialnych, jak i narastające obciążenie fizyczne oraz psychiczne personelu Sił Obrony Ukrainy.

*

Doświadczenia Ukrainy w przeciwdziałaniu skutkom pełnoskalowej wojny mogą mieć również znaczenie dla innych państw. Analiza zastosowanych rozwiązań wskazuje, że skuteczne zarządzanie kryzysem wymaga przede wszystkim sprawnej koordynacji działań władz cywilnych i wojskowych, zdolności do szybkiej mobilizacji zasobów oraz utrzymania skutecznej komunikacji ze społeczeństwem i partnerami międzynarodowymi.

Istotne znaczenie miało także pozyskanie szerokiego wsparcia zagranicznego w wymiarze politycznym, wojskowym, finansowym i humanitarnym. Doświadczenia ukraińskie pokazują, że aktywna dyplomacja oraz efektywna komunikacja strategiczna mogą znacząco zwiększać zdolność państwa do reagowania na zagrożenia zewnętrzne.

Ważnym elementem odporności państwa okazały się również działania społeczeństwa obywatelskiego. Ruch wolontariacki, inicjatywy lokalne oraz samoorganizacja obywateli odegrały istotną rolę we wspieraniu działań państwa i zwiększaniu odporności społecznej na skutki wojny. Doświadczenie to wskazuje, że skuteczne zarządzanie kryzysowe wymaga nie tylko sprawnych instytucji publicznych, ale również aktywnego zaangażowania obywateli.

Jednocześnie doświadczenia Ukrainy podkreślają znaczenie elastyczności systemu prawnego oraz konieczność przygotowywania rozwiązań umożliwiających

[1360] Badania społeczne z 2026 r. wskazują, że wśród najważniejszych priorytetów powojennej odbudowy obywatele wymieniali odbudowę infrastruktury krytycznej, zasobów mieszkaniowych, reformę wymiaru sprawiedliwości i przeciwdziałanie korupcji, a także działania związane z bezpieczeństwem, rozwojem gospodarczym i tworzeniem miejsc pracy. Więcej zob.: *Nastroje w społeczeństwie ukraińskim w czasie wojny / jedenasta fala…,* op. cit.

[1361] Wyniki badań opinii publicznej z 2026 r. wskazują na wzrost przekonania, że podstawowym gwarantem bezpieczeństwa państwa powinna pozostawać własna zdolność obronna Ukrainy, w szczególności potencjał jej sił zbrojnych. Jednocześnie odnotowano spadek oczekiwań dotyczących szybkiej integracji ze strukturami bezpieczeństwa międzynarodowego. Więcej zob.: *Nastroje w społeczeństwie ukraińskim w czasie wojny / jedenasta fala…,* op. cit.

funkcjonowanie państwa w warunkach nadzwyczajnych. Istotnym elementem jest także planowanie odbudowy już na etapie trwania konfliktu, obejmujące kwestie infrastrukturalne, gospodarcze, społeczne i demograficzne.

W opinii autora skuteczne ograniczanie skutków wojny wymaga prowadzenia długofalowej polityki obejmującej jednocześnie kwestie bezpieczeństwa, rozwoju gospodarczego, polityki społecznej oraz odbudowy instytucjonalnej państwa. Szczególne znaczenie mają dalsze działania w zakresie przeciwdziałania korupcji, wzmacniania przejrzystości funkcjonowania instytucji publicznych oraz budowy zaufania społecznego.

Istotne wydaje się również doskonalenie systemu mobilizacyjnego poprzez zwiększanie jego przejrzystości, przewidywalności oraz akceptacji społecznej. Równocześnie konieczne pozostaje dalsze rozwijanie programów wsparcia dla żołnierzy, weteranów i ich rodzin, obejmujących pomoc medyczną, psychologiczną, edukacyjną i społeczną.

W sferze gospodarczej szczególnego znaczenia nabiera wspieranie sektorów strategicznych, stabilizacja finansów publicznych oraz odbudowa infrastruktury krytycznej. Niezbędne pozostają również działania mające na celu ograniczenie negatywnych skutków kryzysu demograficznego, w tym wspieranie polityki rodzinnej, zachęcanie do powrotów z emigracji oraz tworzenie warunków umożliwiających zatrzymanie młodych ludzi w kraju.

Podsumowując, doświadczenia Ukrainy związane z funkcjonowaniem państwa w warunkach pełnoskalowej wojny stanowią cenne źródło wiedzy dla teorii i praktyki zarządzania kryzysowego. Pokazują one, że odporność państwa zależy nie tylko od potencjału militarnego, lecz również od jakości instytucji publicznych, zdolności do mobilizacji społecznej, skuteczności komunikacji oraz umiejętności długofalowego planowania rozwoju państwa.

Zakończenie

Po analizie historii stosunków rosyjsko-ukraińskich w XX i XXI w. można stwierdzić, że relacje między oboma państwami przeszły głęboką ewolucję: od deklarowanej współpracy i partnerstwa do otwartego konfliktu zbrojnego. Po uzyskaniu niepodległości w 1991 r. Ukraina i Federacja Rosyjska zawarły szereg porozumień mających stanowić podstawę dobrosąsiedzkich relacji, w tym Memorandum Budapeszteńskie oraz Traktat o przyjaźni, współpracy i partnerstwie. Już od początku XXI w. widoczne były jednak narastające napięcia polityczne oraz coraz bardziej asertywna polityka Rosji wobec Ukrainy. Szczególne znaczenie miały wydarzenia po pomarańczowej rewolucji z 2004 r., kiedy podejmowano działania zmierzające do ograniczenia samodzielności politycznej Ukrainy.

Aneksja Krymu w 2014 r. oraz wybuch konfliktu zbrojnego w Donbasie stanowiły punkt zwrotny w relacjach rosyjsko-ukraińskich i oznaczały przejście konfliktu do fazy otwartej agresji. W wyniku działań wojennych Ukraina utraciła kontrolę nad częścią swojego terytorium, poniosła znaczące straty ludzkie i gospodarcze, a region Donbasu uległ głębokiej destabilizacji. Pomimo licznych inicjatyw dyplomatycznych, w tym negocjacji prowadzonych w ramach porozumień mińskich oraz tzw. formatu normandzkiego, nie udało się osiągnąć trwałego rozwiązania konfliktu ani usunąć jego zasadniczych przyczyn.

Jednocześnie analiza funkcjonowania państwa w latach 2019–2022 wskazuje, że pomimo trwającego konfliktu zbrojnego oraz częściowej okupacji terytorium państwa Ukraina zachowała zdolność do wykonywania podstawowych funkcji publicznych. Utrzymano ciągłość działania naczelnych organów władzy państwowej, a proces demokratyczny nie został przerwany. Na obszarach kontrolowanych przez władze ukraińskie funkcjonowały organy administracji publicznej, regularnie odbywały się wybory, a zmiany polityczne następowały zgodnie z procedurami konstytucyjnymi. Świadczy to zarówno o trwałości ukraińskich instytucji państwowych, jak i o względnej stabilności systemu politycznego w warunkach przedłużającego się konfliktu.

W badanym okresie istotną rolę w systemie politycznym odgrywał Prezydent Ukrainy, którego wpływ na proces decyzyjny uległ wyraźnemu wzmocnieniu. Jednocześnie próby reformowania relacji między władzą wykonawczą a sądowniczą przyczyniły się do wystąpienia napięć konstytucyjnych. Na uwagę zasługuje również fakt, że część

obietnic wyborczych nowych władz nie została zrealizowana, co wskazuje na występowanie różnic pomiędzy deklarowanymi celami politycznymi a praktyką ich wdrażania.

Przeprowadzona analiza wykazała ponadto, że skuteczność realizacji funkcji państwa była zróżnicowana. Najwyżej oceniano działania związane z bezpieczeństwem i obronnością, natomiast niższe oceny dotyczyły polityki społecznej. Wyniki badań społecznych potwierdzają występowanie asymetrii efektywności państwa w różnych obszarach jego działalności. Na funkcjonowanie Ukrainy negatywnie oddziaływały również konsekwencje pandemii COVID-19, utrzymujące się wpływy grup oligarchicznych oraz wysoki poziom korupcji. Czynniki te ograniczały tempo rozwoju gospodarczego, społecznego i instytucjonalnego państwa.

W konsekwencji pełnoskalowa agresja Federacji Rosyjskiej rozpoczęta 24 lutego 2022 r. stanowiła kulminację wieloletniego konfliktu rosyjsko-ukraińskiego i doprowadziła do przekształcenia go w wojnę o charakterze ogólnopaństwowym.

Odpowiadając na główne pytanie badawcze niniejszej rozprawy, należy stwierdzić, że działania rozpoczęte przez Federację Rosyjską 24 lutego 2022 r. miały charakter pełnoskalowej wojny przeciwko Ukrainie. Konflikt objął całe terytorium państwa, angażował wszystkie podstawowe sektory życia społecznego i gospodarczego oraz wiązał się z masowymi zniszczeniami i znacznymi stratami ludzkimi. Jednym z jego celów było podważenie suwerenności i trwałości ukraińskiej państwowości.

Pomimo tych okoliczności Ukraina zachowała status niepodległego państwa, a podstawy funkcjonowania jej systemu politycznego nadal wyznaczała Konstytucja Ukrainy z 28 czerwca 1996 r. Analiza ustroju politycznego państwa pozwala zakwalifikować Ukrainę jako republikę parlamentarno-prezydencką o mieszanym modelu rządów. Konstytucja nie tylko gwarantowała obywatelom prawa i wolności, lecz również nakładała obowiązki związane z obroną państwa w warunkach zagrożenia jego suwerenności i integralności terytorialnej.

Przeprowadzona analiza pozwala stwierdzić, że pełnoskalowa wojna nie doprowadziła do paraliżu państwa ani zaprzestania wykonywania jego podstawowych funkcji. Wręcz przeciwnie, państwo ukraińskie wykazało znaczną odporność instytucjonalną i zdolność adaptacji do nadzwyczajnych warunków funkcjonowania. Wszystkie najważniejsze organy władzy państwowej zachowały zdolność do wykonywania swoich konstytucyjnych kompetencji, a podstawowe funkcje państwa były realizowane w sposób ciągły.

Po wprowadzeniu stanu wojennego i ogłoszeniu mobilizacji doszło do czasowego ograniczenia części praw i wolności obywatelskich, szczególnie w odniesieniu do mężczyzn objętych obowiązkiem służby wojskowej. Było to konsekwencją konieczności zapewnienia bezpieczeństwa państwa w sytuacji zagrożenia egzystencjalnego. Jednocześnie znaczna część społeczeństwa pozostała na terytorium Ukrainy, podczas gdy miliony obywateli zostały zmuszone do migracji wewnętrznej lub zagranicznej. Pomimo tych wyzwań aparat państwowy zachował zdolność do działania i wykonywania swoich podstawowych zadań.

W okresie od 24 lutego 2022 r. do 31 grudnia 2024 r. Rada Najwyższa Ukrainy kontynuowała wykonywanie funkcji ustawodawczych, ustrojodawczych i kontrolnych. Priorytetem stały się regulacje dotyczące bezpieczeństwa, obronności, mobilizacji, funkcjonowania gospodarki oraz integracji europejskiej. Jednocześnie należy zauważyć, że funkcja kontrolna parlamentu była realizowana w ograniczonym zakresie, a znaczną część inicjatyw politycznych wyznaczał ośrodek prezydencki.

Również Wołodymyr Zełenski wykonywał po 24 lutego 2022 r. wszystkie konstytucyjne kompetencje głowy państwa. W warunkach wojennych odegrał kluczową rolę w mobilizowaniu społeczeństwa, zapewnianiu wsparcia międzynarodowego oraz utrzymywaniu aktywności dyplomatycznej Ukrainy. Władza wykonawcza uległa jednocześnie znacznemu skoncentrowaniu wokół urzędu prezydenta, co było charakterystyczne dla funkcjonowania państwa w warunkach stanu wojennego.

Równocześnie wszystkie konstytucyjne funkcje rządu Ukrainy, określone w art. 114–116 Konstytucji Ukrainy z 1996 r., były realizowane nieprzerwanie w okresie od 24 lutego 2022 r. do 31 grudnia 2024 r. W latach 2022–2024 premier Denys Szmyhal koncentrował swoją aktywność na zarządzaniu kryzysowym, utrzymaniu stabilności gospodarczej, wsparciu ludności oraz współpracy międzynarodowej. W warunkach wojny szczególnego znaczenia nabrało pozyskiwanie pomocy zagranicznej, niezbędnej do finansowania potrzeb obronnych i utrzymania podstawowych funkcji państwa. Działania rządu obejmowały również proces integracji europejskiej, reformy instytucjonalne oraz przygotowywanie strategii odbudowy państwa. Jednocześnie analiza procesu decyzyjnego wskazuje, że istotna część kluczowych rozstrzygnięć politycznych była podejmowana przez Prezydenta Ukrainy oraz Kancelarię (Biuro) Prezydenta Ukrainy.

Ministerstwa wchodzące w skład rządu również kontynuowały wykonywanie swoich funkcji konstytucyjnych. W latach 2022–2024 Ministerstwo Obrony Ukrainy odpowiadało za realizację funkcji obrony państwa w warunkach pełnoskalowej wojny.

Pomimo szybkiego dostosowania do nowych warunków, zapewnienia dostaw uzbrojenia, organizacji szkoleń wojskowych i rozwijania współpracy z państwami sojuszniczymi, Ukraina poniosła znaczące straty terytorialne, a działania wojenne stopniowo przekształciły się w konflikt pozycyjny. Jednocześnie występowały problemy związane z korupcją, niedoborami kadrowymi oraz jakością przygotowania części zmobilizowanych żołnierzy, co ograniczało efektywność realizacji niektórych zadań resortu.

W tym samym okresie Ministerstwo Spraw Wewnętrznych Ukrainy wykonywało funkcje związane z utrzymaniem porządku publicznego i bezpieczeństwa wewnętrznego. W warunkach wojennych organy ścigania funkcjonowały pod zwiększoną presją wynikającą zarówno z zagrożeń bezpieczeństwa, jak i dodatkowych obowiązków związanych z wojną. Pomimo utrzymania ciągłości działania nadal występowały problemy związane z korupcją, nadużyciami oraz przypadkami współpracy pojedynczych funkcjonariuszy z przeciwnikiem.

Spośród analizowanych resortów szczególnie wysoką skutecznością wyróżniało się Ministerstwo Spraw Zagranicznych Ukrainy, realizujące funkcję uczestnictwa w rozwiązywaniu problemów ponadnarodowych. Ministerstwo skutecznie prowadziło działania dyplomatyczne na rzecz pozyskania wsparcia politycznego, wojskowego i finansowego dla Ukrainy oraz utrzymania międzynarodowej koalicji wspierającej państwo ukraińskie. W konsekwencji politykę zagraniczną należy uznać za jeden z obszarów funkcjonowania państwa ocenianych najkorzystniej zarówno w analizie instytucjonalnej, jak i w badaniach społecznych.

Ministerstwo Polityki Społecznej Ukrainy realizowało funkcję socjalną, dostosowując system wsparcia społecznego do warunków wojennych. Utrzymano wypłaty emerytur i świadczeń socjalnych, rozwijano programy pomocy dla osób wewnętrznie przesiedlonych oraz weteranów, a także kontynuowano proces cyfryzacji usług społecznych. Jednocześnie ograniczone zasoby finansowe i rosnące potrzeby społeczne powodowały, że państwo nie było w stanie w pełni zaspokoić wszystkich potrzeb obywateli. W efekcie funkcja socjalna pozostawała jedną z najsłabiej ocenianych funkcji państwa.

W okresie od 24 lutego 2022 r. do 31 grudnia 2024 r. Ministerstwo Ochrony Zdrowia Ukrainy odpowiadało za realizację funkcji państwa w zakresie ochrony zdrowia. Mimo ogromnej presji związanej z wojną system ochrony zdrowia zachował zdolność funkcjonowania i zapewniania podstawowych świadczeń medycznych. Istotną rolę odegrały procesy cyfryzacji oraz wsparcie partnerów międzynarodowych. Nadal jednak

występowały problemy związane z niedofinansowaniem, brakami kadrowymi oraz korupcją, co ograniczało efektywność funkcjonowania systemu.

Podobnie Ministerstwo Edukacji i Nauki Ukrainy realizowało funkcję edukacyjną państwa pomimo nadzwyczajnie trudnych warunków. Utrzymano funkcjonowanie szkół, uczelni i instytucji naukowych, rozwijano kształcenie zdalne oraz kontynuowano proces cyfryzacji edukacji. Wojna wywarła jednak negatywny wpływ na infrastrukturę oświatową, liczbę uczniów i nauczycieli oraz poziom osiągnięć edukacyjnych. Nadal widoczne były również problemy związane z jakością kształcenia i występowaniem zjawisk korupcyjnych.

Analiza wykazała również, że pomimo warunków stanu wojennego ukraiński wymiar sprawiedliwości zachował zdolność do realizacji swoich podstawowych zadań. Wprowadzanie rozwiązań cyfrowych umożliwiło utrzymanie dostępu obywateli do ochrony sądowej, a sądy aktywnie uczestniczyły w dokumentowaniu i rozpatrywaniu spraw związanych ze zbrodniami wojennymi. Jednocześnie sektor sądownictwa borykał się z problemami finansowymi, niedoborami kadrowymi oraz wyzwaniami dotyczącymi niezależności instytucjonalnej.

Sąd Najwyższy Ukrainy w latach 2022–2024 nieprzerwanie wykonywał swoje funkcje wynikające z art. 125 Konstytucji Ukrainy oraz ustawy „O sądownictwie i statusie sędziów". Utrzymano zdolność orzeczniczą, rozwijano działania na rzecz zapewnienia jednolitości orzecznictwa oraz wzmacniano mechanizmy kontroli wykonywania orzeczeń sądowych. Głównymi problemami pozostawały niedobory kadrowe, ograniczenia finansowe oraz przypadki korupcji.

Również Sąd Konstytucyjny Ukrainy kontynuował działalność w okresie stanu wojennego. Realizował funkcje kontroli konstytucyjności prawa, rozpatrywał skargi konstytucyjne oraz wykonywał kompetencje związane z wykładnią prawa konstytucyjnego. Pomimo zachowania ciągłości działania instytucja ta mierzyła się z problemami dotyczącymi polityzacji części sporów konstytucyjnych oraz wykonywania wydawanych orzeczeń. Można zatem stwierdzić, że działania podejmowane przez naczelne organy władzy państwowej po 24 lutego 2022 r. stanowiły element szeroko rozumianego zarządzania kryzysowego, którego celem było utrzymanie ciągłości funkcjonowania państwa w warunkach bezprecedensowego zagrożenia dla jego suwerenności i integralności terytorialnej. Po rozpoczęciu pełnoskalowej agresji Ukraina w zasadniczym stopniu utrzymała dotychczasową sieć relacji międzynarodowych, dokonując jednocześnie ich częściowej redefinicji. Ograniczono lub zerwano kontakty z podmiotami wspierającymi działania

Federacji Rosyjskiej, równocześnie pogłębiając współpracę z państwami zachodnimi oraz organizacjami międzynarodowymi. Szczególnego znaczenia nabrały proces integracji europejskiej oraz rozwój współpracy politycznej, gospodarczej i wojskowej z partnerami zagranicznymi.

Przeprowadzona analiza pozwala stwierdzić, że wszystkie hipotezy badawcze sformułowane w rozprawie zostały zweryfikowane pozytywnie, co zostało przedstawione syntetycznie w tabeli 4.

Tabela 4 **Weryfikacja hipotez badawczych dotyczących funkcjonowania państwa oraz realizacji wybranych funkcji przypisanych państwu jako politycznej organizacji społeczeństwa po 24. 02.2022 r.**

L.p.	**Hipoteza badawcza**	**Weryfikacja: pozytywna(P)/ negatywna(N)**
H1	Ukraina jest państwem w stanie wojny od 24.02.22r.na pełną skalę, a nie „specjalną wojskową operacją" o ograniczonym zasięgu.	**P**
H2	„W okresie zagrożenia istnienia państwa zdecydowana większość Ukraińców zdecydowała się na pozostanie w Ukrainie we własnych domach."	**P**
H3	„W okresie zagrożenia istnienia państwa znaczna część Ukraińców przemieściła się w granicach terytorium Ukrainy (migracja wewnętrzna)."	**P**
H4	„W okresie zagrożenia istnienia państwa znaczna część Ukraińców opuściła kraj (migracja zewnętrzna)."	**P**
H5	Aparat państwowy w postaci naczelnych organów władzy ustawodawczej, szczególnie Wierchownej Rady (Parlamentu) Ukrainy, zachowując swoje konstytucyjne kompetencje kontynuowały realizację swoich funkcji w sytuacji extra-ordynaryjnej jaką jest wojna.	**P**
H6	Aparat państwowy w postaci naczelnych organów władzy wykonawczej, szczególnie Prezydenta Ukrainy, zachowując swoje konstytucyjne kompetencje kontynuował realizację swoich funkcji w sytuacji extra-ordynaryjnej (wojny).	**P**
H7	Aparat państwowy w postaci naczelnych organów władzy wykonawczej, szczególnie Gabinetu Ministrów Ukrainy (rząd z premierem na czele), zachowując swoje konstytucyjne kompetencje kontynuowały realizację swoich funkcji w sytuacji extra-ordynaryjnej (wojny).	**P**
H8	Aparat państwowy w postaci naczelnych organów władzy sądowniczej, szczególnie Sądu Najwyższego Ukrainy oraz Sądu Konstytucyjnego	**P**

	Ukrainy, zachowując swoje konstytucyjne kompetencje kontynuowały realizację swoich funkcje w sytuacji extra-ordynaryjnej (wojny)	
H9	„Ustrój polityczny Ukrainy na dzień 24.02. 2022 r. legitymizuje Konstytucja Ukrainy z dnia 28.06.1996r.”.	**P**
H10	„Po 24.02.2022 roku została podtrzymana/zachowana zdolność państwa do nawiązania i utrzymania stosunków międzynarodowych.”	**P**

Źródło: opracowanie własne.

Analiza wyników badań socjologicznych i politologicznych potwierdziła ustalenia wynikające z części teoretycznej rozprawy. Po pierwsze, wszystkie naczelne organy władzy państwowej Ukrainy wykonywały swoje konstytucyjne kompetencje w sposób ciągły w okresie od 24 lutego 2022 r. do 31 grudnia 2024 r. Po drugie, państwo ukraińskie zachowało zdolność do realizacji wszystkich analizowanych funkcji, pomimo warunków pełnoskalowej wojny.

Jednocześnie wyniki badań empirycznych wskazują na wyraźną asymetrię ocen społecznych dotyczących funkcjonowania państwa. Najwyższe oceny uzyskały działania związane z obronnością oraz polityką zagraniczną, natomiast najniższe dotyczyły walki z korupcją, funkcjonowania części instytucji politycznych i prawnych oraz realizacji niektórych funkcji społecznych. Oznacza to, że zachowanie zdolności instytucjonalnej państwa nie przełożyło się automatycznie na wysoki poziom społecznego zaufania do wszystkich organów władzy.

Wyniki badań wskazują, że większość obywateli negatywnie oceniała działalność Rady Najwyższej Ukrainy IX kadencji oraz wyrażała niezadowolenie z jej pracy. Widoczny był również niski poziom poparcia dla ugrupowań politycznych reprezentowanych w parlamencie, co może świadczyć o rosnącym dystansie pomiędzy społeczeństwem a klasą polityczną. Podobne tendencje dotyczyły działalności rządu. Od 2023 r. większość obywateli deklarowała brak zaufania do Gabinetu Ministrów Ukrainy, a poziom nieufności wobec aparatu państwowego pozostawał wysoki.

Niski poziom zaufania społecznego dotyczył również wymiaru sprawiedliwości. W badaniach często wskazywano na utrzymujące się problemy związane z korupcją oraz wpływami politycznymi, które negatywnie oddziaływały na społeczne postrzeganie sądownictwa. Można zatem stwierdzić, że jednym z najistotniejszych problemów funkcjonowania państwa w analizowanym okresie był utrzymujący się kryzys zaufania do części instytucji publicznych.

Na tle pozostałych organów władzy wyróżniał się natomiast Wołodymyr Zełenski, który przez cały badany okres utrzymywał relatywnie wysoki poziom poparcia społecznego. W warunkach wojny pozostawał najlepiej ocenianym przedstawicielem naczelnych organów państwa. Znaczenie miały zarówno jego aktywność w sferze bezpieczeństwa i polityki zagranicznej, jak również stała komunikacja ze społeczeństwem i partnerami międzynarodowymi. Wysoki poziom zaufania społecznego utrzymywały również Siły Zbrojne Ukrainy, które były postrzegane jako podstawowy gwarant bezpieczeństwa państwa.

Jednocześnie badania wskazują, że korupcja pozostawała jednym z najpoważniejszych problemów ograniczających efektywność działania państwa, szczególnie w sektorze bezpieczeństwa i obrony. W tym kontekście istotnym czynnikiem stymulującym reformy pozostawała presja oraz wymagania stawiane przez Unię Europejską w procesie integracji europejskiej Ukrainy.

Pozytywnie oceniano natomiast realizację funkcji uczestnictwa w rozwiązywaniu problemów ponadnarodowych oraz działalność Ministerstwa Spraw Zagranicznych Ukrainy, zwłaszcza w kontekście pozyskiwania wsparcia międzynarodowego i wzmacniania pozycji Ukrainy na arenie międzynarodowej. Relatywnie korzystnie oceniano również realizację funkcji społecznej w zakresie ochrony zdrowia, choć wskazywano na problemy związane z finansowaniem systemu oraz skutkami wojny. W przypadku edukacji pierwsze miesiące wojny przyniosły pogorszenie ocen społecznych, jednak w kolejnych latach odnotowano stopniową poprawę opinii dotyczących funkcjonowania Ministerstwa Edukacji i Nauki Ukrainy oraz realizacji funkcji edukacyjnej.

Badania potwierdzają również, że instytucje odpowiedzialne za realizację polityki społecznej, ochrony zdrowia i edukacji wykazały znaczną zdolność adaptacji do warunków wojennych, choć pozytywne tendencje nie miały charakteru trwałego. Po początkowym wzroście ocen w 2022 r. w latach 2023–2024 obserwowano stopniowy spadek ocen funkcjonowania państwa, co można interpretować jako przejście od mobilizacji emocjonalnej charakterystycznej dla pierwszych miesięcy wojny do bardziej racjonalnej i krytycznej oceny działalności władz publicznych.

Jednocześnie badania wskazują, że państwo ukraińskie zachowało wysoki poziom odporności instytucjonalnej i zdolność funkcjonowania w warunkach pełnoskalowej wojny. Utrzymano ciągłość działania organów państwowych oraz skuteczną koordynację pomiędzy poszczególnymi ośrodkami władzy. Wojna ujawniła jednak także słabości

systemowe związane z jakością zarządzania publicznego, skutecznością części reform oraz poziomem zaufania społecznego do instytucji państwowych.

W konsekwencji nie wszystkie hipotezy dotyczące społecznej oceny funkcjonowania państwa zostały zweryfikowane pozytywnie. Wyniki tej weryfikacji przedstawiono w tabeli 5.

Tabela 5 **Weryfikacja hipotez badawczych dotyczących ocen funkcjonowania naczelnych organów władzy, funkcjonowania wybranych Ministerstw i realizację przez nich funkcji państwa po 24.02.2022 roku**

Nr	**Stawiana hipoteza**	**Weryfikacja: pozytywna(P)/ negatywna(N)**
H1	„Większość obywateli Ukrainy pozytywnie ocenia funkcjonowanie Parlamentu Ukrainy (Верховної Ради України) - naczelnego organu władzy ustawodawczej po 24.02.2022 roku.”	**N**
H2	„Większość obywateli Ukrainy pozytywnie ocenia funkcjonowanie Prezydenta Ukrainy (Президента України) po 24.02.2022 roku.”	**P**
H3	„Większość obywateli Ukrainy pozytywnie ocenia funkcjonowanie rządu (Кабінет Міністрів України України) -naczelnego organu władzy wykonawczej po 24.02.2022 roku.”	**N**
H4	„Zdecydowana większość obywateli Ukrainy pozytywnie ocenia funkcjonowanie Ministerstwa Obrony i realizację funkcji obrony granic po 24.02.2022.”	**P**
H5	„Zdecydowana większość obywateli Ukrainy pozytywnie ocenia funkcjonowanie Ministerstwa Spraw Wewnętrzach realizację funkcji porządkowej i administracyjnej po 24.02.2022.”	**N**
H6	„Zdecydowana większość obywateli Ukrainy pozytywnie ocenia funkcjonowanie Ministerstwa Spraw Zagranicznych i realizację funkcji uczestnictwa w rozwiązywania problemów ponadnarodowych po 24.02.2022.”.	**P**
H7	„Zdecydowana większość obywateli Ukrainy negatywnie ocenia funkcjonowanie Ministerstwa Polityki Społecznej i realizację funkcji socjalnej po 24.02.2022.”.	**P**

H8	„Zdecydowana większość obywateli Ukrainy negatywnie ocenia funkcjonowanie Ministerstwa ochrony zdrowia i realizację państwowej funkcji socjalnej (w zakresie ochrony zdrowia) po 24.02.2022.”.	**P**
H9	„Zdecydowana większość obywateli Ukrainy negatywnie ocenia funkcjonowanie Ministerstwa edukacji i realizację funkcji edukacyjnej po 24.02.2022.”.	**N**

Źródło: opracowanie własne.

Negatywna weryfikacja części hipotez badawczych (H1, H3, H5 i H9) potwierdza zasadność przeprowadzenia badań empirycznych oraz wskazuje na złożoność procesów społecznych i politycznych zachodzących w Ukrainie podczas pełnoskalowej wojny. Wyniki te pokazują, że społeczne oceny funkcjonowania państwa nie zawsze pozostają zgodne z oceną jego rzeczywistej zdolności do wykonywania podstawowych funkcji. Oznacza to, że formalna skuteczność instytucji państwowych może współwystępować z niskim poziomem społecznego zaufania do części organów władzy.

Tak więc, wyniki przeprowadzonych badań pozwoliły zweryfikować postawioną na początku narzędną tezę badawczą i sformułować następujący wniosek:

Pełnoskalowa wojna rozpoczęta 24 lutego 2022 r. wpłynęła na sposób realizacji funkcji państwa ukraińskiego, nie prowadząc jednak do utraty zdolności państwa do wykonywania jego podstawowych funkcji. Pomimo trwających działań wojennych po 24 lutego 2022 r. państwo ukraińskie zachowało zdolność do realizacji swoich podstawowych funkcji, choć ich skuteczność była zróżnicowana w poszczególnych obszarach działalności państwa.

Ponadto, na podstawie analizy danych empirycznych oraz wyników analizy teoretycznej można stwierdzić, że funkcjonowanie państwa ukraińskiego po 24 lutego 2022 r. miało charakter w pewnym stopniu paradoksalny. Z jednej strony obserwowano utrzymujące się problemy związane z korupcją, ograniczoną skutecznością części reform, spadkiem zaufania do instytucji publicznych oraz trudnościami społeczno-gospodarczymi. Z drugiej strony państwo zachowało zdolność do wykonywania podstawowych funkcji, utrzymania ciągłości działania organów władzy oraz dostosowania się do warunków pełnoskalowej wojny.

Zjawisko to można interpretować jako przejaw **eufunkcji państwa ukraińskiego**, rozumianej jako zdolność systemu politycznego do zachowania stabilności, równowagi i funkcjonalności pomimo występowania nadzwyczajnych zagrożeń zewnętrznych. Eufunkcja ta przejawiała się w skutecznym przeciwdziałaniu skutkom rosyjskiej agresji zbrojnej oraz utrzymaniu zdolności państwa do realizacji podstawowych funkcji

publicznych. Jej źródłem była jednocześnie sprawna współpraca instytucji państwowych, społeczeństwa obywatelskiego oraz partnerów międzynarodowych.

Szczególne znaczenie miały szybka reakcja władz państwowych i dowództwa wojskowego, mobilizacja społeczeństwa, rozwój wolontariatu, aktywna dyplomacja, dostosowanie mechanizmów zarządzania do warunków wojennych oraz postępująca cyfryzacja administracji publicznej. Proces ten obejmował trzy wzajemnie powiązane poziomy: państwowy, obywatelski i międzynarodowy. Istotną rolę odegrało również wsparcie udzielane Ukrainie przez państwa partnerskie oraz organizacje międzynarodowe. Dzięki współdziałaniu tych czynników możliwe było ograniczenie skutków humanitarnych wojny, utrzymanie podstawowych usług publicznych oraz zachowanie ciągłości funkcjonowania instytucji państwowych.

Przeprowadzona analiza wykazała ponadto wysoką zdolność Ukrainy do adaptacji polityk publicznych do nowych warunków. Obejmowało to zarówno politykę zagraniczną, bezpieczeństwa, społeczną i gospodarczą, jak również reorganizację procedur administracyjnych, zmianę struktur zarządzania oraz dostosowanie polityki kadrowej do realiów wojennych. W rezultacie państwo zachowało podstawowe atrybuty państwowości: ludność, terytorium, suwerenną władzę oraz zdolność do utrzymywania stosunków międzynarodowych. Jednocześnie kontynuowano reformy instytucjonalne oraz działania związane z integracją europejską.

Wojna ujawniła jednak również nowe wyzwania dla funkcjonowania państwa ukraińskiego. Do najważniejszych należą: narastające napięcia społeczne, osłabienie infrastruktury krytycznej, trudności gospodarcze, ryzyko ograniczenia wsparcia międzynarodowego oraz pogłębiający się kryzys demograficzny. Czynniki te mogą w dłuższej perspektywie wpływać na stabilność społeczną, rozwój gospodarczy oraz potencjał bezpieczeństwa państwa.

Od skuteczności działań podejmowanych przez władze Ukrainy zależeć będzie nie tylko dalszy przebieg procesu obrony państwa, lecz także możliwości jego powojennej odbudowy. Istotne znaczenie mają w tym kontekście działania ukierunkowane na ograniczanie korupcji, wzmacnianie zaufania społecznego, zwiększanie odporności infrastruktury krytycznej, przeciwdziałanie negatywnym skutkom kryzysu demograficznego oraz wspieranie długofalowego rozwoju gospodarczego. Równocześnie konieczne jest rozwijanie spójnej wizji powojennej transformacji państwa, obejmującej odbudowę infrastruktury, wzmacnianie instytucji publicznych oraz dalszą integrację europejską.

W świetle przeprowadzonych badań doświadczenia Ukrainy stanowią cenny materiał badawczy dla teorii państwa, administracji publicznej i zarządzania kryzysowego. Pokazują one, że odporność państwa w warunkach wojny zależy nie tylko od potencjału militarnego, ale również od jakości instytucji publicznych, zdolności do mobilizacji społecznej, skutecznej komunikacji strategicznej oraz współpracy międzynarodowej. Wnioski płynące z doświadczeń ukraińskich mogą być szczególnie użyteczne dla państw Europy Środkowo-Wschodniej oraz innych państw narażonych na zagrożenia hybrydowe, militarne i polityczne we współczesnym środowisku bezpieczeństwa.

Bibliografia

I Źródła pierwotne:

1. Akty prawne Ukrainy

1.1 Konstytucje i dokumenty dotyczące ustroju państwowego

Konstytucja Ukrainy: [oficjalny tekst z dnia 1 maja 2021 r. wraz z fragmentami orzeczeń Trybunału Konstytucyjnego Ukrainy dotyczących oficjalnej interpretacji jej artykułów], Kijów 2021, wydano przez Konstytucyjny Sąd Ukrainy, https://ccu.gov.ua/library/konstytuciya-ukrayiny-oficiynyy-tekst-stanom-na-1-travnya-2021-r-razom-iz-vytyagamy-z-rishen (dostęp 29.05.2024).
Konstytucja Ukrainy z dnia 28 czerwca 1996 r., https://www.president.gov.ua/documents/constitution (dostęp 15.02.2023).
Akt Deklaracji Niepodległości Ukrainy z dnia 24 sierpnia 1991 r., https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1427-12 (dostęp 28.01.2025)
Deklaracja Niepodległości Autonomicznej Republiki Krymu i Sewastopola z dnia 11 marca 2014 r., http://www.crimea.gov.ru/news/11_03_2014_1 (dostęp 25.02.2024).
Deklaracja *O walce o wyzwolenie Ukrainy, przyjęta przez Radę Najwyższą Ukrainy* z dnia 20 marca 2014 r., https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1139-18#Text (dostęp 28.02.2024).
III Uniwersał Centralnej Rady Ukrainy z dnia 20 listopada 1917 roku, http://static.rada.gov.ua/site/const/universal-3.html (dostęp 01.2025)

1.2 Ustawy Ukrainy

Kodeks karny Ukrainy z dnia 5 kwietnia 2001 r. nr 2341-III, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text (dostęp 23.02.2023).
Kodeks postępowania administracyjnego Ukrainy z dnia 6 lipca 2005 r. nr 2747-IV, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text (dostęp 24.05.2025).
Ustawa Ukrainy *O administracji cywilno-wojskowej* z dnia 3 lutego 2015 r. nr 141-VIII, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/141-19#Text (dostęp 28.02.2024).
Ustawa Ukrainy *O budżecie państwa Ukrainy na 2020 r.* z dnia 14 listopada 2020 r. nr 294-IX, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/294-20#Text (dostęp 16.04.2024).
Ustawa Ukrainy *O budżecie państwa Ukrainy na 2020 r*. z dnia 2 grudnia 20221 roku…op. cit.
Ustawa Ukrainy *O budżecie państwa Ukrainy na 2021 r*. z dnia 15 grudnia 2020 r. nr 1082-IX, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1082-20#Text (dostęp 16.04.2024).
Ustawa Ukrainy *O budżecie państwa Ukrainy na 2022 r*. z dnia 2 grudnia 2021 r. nr 1928-IX, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1928-20#Text (dostęp 16.04.2024).
Ustawa Ukrainy *O budżecie państwa Ukrainy na 2024 r.* z dnia 9 listopada 2023 r. nr 3460-IX, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3460-20#Text (dostęp 11.11.2024).
Ustawa Ukrainy *O budżecie państwa Ukrainy na 2025 r*. z dnia 19 listopada 2024 r. 2024 r. nr 4059-IX, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4059-IX#Text (dostęp 12.12.2024).
Ustawa Ukrainy *O centralnych organach wykonawczych* z dnia 17 marca nr 3166-VI, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3166-17#Text (dostęp 23.04.2024).
Ustawa Ukrainy *O edukacji* z dnia 5 września 2017 roku nr 2145-VIII, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text (dostęp 04.05.2024)..

Ustawa Ukrainy *O fundamentach oporu narodowego* z dnia 16 lipca 2021 r., nr 1702-IX https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1702-20#Text (dostęp 16.04.2024).
Ustawa Ukrainy o Gabinecie Ministrów Ukrainy z dnia 27 lutego 2014 r. nr 794-VII, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/794-18#Text (dostęp 20.04.2024).
Ustawa Ukrainy *O infrastrukturze krytycznej* z dnia 16 listopada 2021 r. nr 1882-IX, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1882-20#Text (dostęp 28.02.2024).
Ustawa Ukrainy *O mediach* z dnia 13 grudnia 2022 r. nr 2849-IX, https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/2849-IX#Text (dostęp.10.2024).
Ustawa Ukrainy *O mniejszościach narodowych (wspólnotach) Ukrainy* z dnia 13 grudnia 2022 r. nr 2827-IX, https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/2827-IX#Text (dostęp 19.10.2024).
Ustawa Ukrainy *O nagrodach państwowych Ukrainy* z dnia 16 marca 2000 r. nr 1549-III, https://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1549-14#Text (dostęp 18.04.2024).
Ustawa Ukrainy *O obronie Ukrainy* od 6 grudnia 1991 № 1932-XII (ze zmianami), https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1932-12#Text (dostęp 15.02.2025).
Ustawa Ukrainy *O ochronie interesów własności intelektualnej w czasie stanu wojennego wprowadzonego w związku z agresją zbrojną Federacji Rosyjskiej przeciwko Ukrainie* z dnia 1 kwietnia 2022 r. nr 2174-IX, https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/2174-20#Text (dostęp 19.10.2024).
Ustawa Ukrainy *O ochronie porządku konstytucyjnego w zakresie działalności organizacji religijnych* z dnia 20 sierpnia 2024 r., nr 3894-IX, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3894-20#Text (dostęp 19.10.2024).
Ustawa Ukrainy *O odszkodowaniu za uszkodzenie i zniszczenie niektórych kategorii nieruchomości w wyniku działań wojennych, aktów terrorystycznych, sabotażu spowodowanego zbrojną agresją Federacji Rosyjskiej przeciwko Ukrainie oraz o państwowym rejestrze mienia uszkodzonego i zniszczonego w wyniku działań wojennych, aktów terrorystycznych, sabotażu spowodowanego zbrojną agresją Federacji Rosyjskiej przeciwko Ukrainie* z dnia 23 lutego 2023 r. nr 2923-IX, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2923-IX#Text (dostęp 11.10.2024).
Ustawa Ukrainy *O ogólnoukraińskim referendum* z dnia 26 stycznia 2021 r. nr 1135-IX, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1135-20#Text (dostęp 16.04.2024).
Ustawa Ukrainy *O podstawowych zasadach przymusowego konfiskaty mienia Federacji Rosyjskiej i jej rezydentów w Ukrainie* z dnia 3 marca 2022 r. nr 2116-IX, https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/2116-20#Text (dostęp 19.10.2024).
Ustawa *Ukrainy O podstawowych zasadach zapewnienia cyberbezpieczeństwa Ukrainy* 5 października 2017 r. nr 2163-VIII (ze zmianami), https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2163-19#Text (dostęp 15.02.2025).
Ustawa Ukrainy *O poprawkach do Konstytucji Ukrainy (dotyczących strategicznego kursu państwa na pełne członkostwo Ukrainy w Unii Europejskiej i Organizacji Traktatu Północnoatlantyckiego)* z dnia 7 lutego 2019 r., nr 2680-VIII, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2680-19#Text (dostęp 18.04.2024).
Ustawa Ukrainy *O poprawkach do Konstytucji Ukrainy (dotyczących wymiaru sprawiedliwości)* z dnia 2 czerwca 2016 r. nr 1401-VIII, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1401-19#Text (dostęp 29.04.2024).
Ustawa Ukrainy *O potępieniu i zakazie propagandy rosyjskiej polityki imperialnej w Ukrainie i dekolonizacji toponimii* z dnia 21 marca 2023 r. nr 3005-IX, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3005-20#Text (dostęp 11.10.2024).

Ustawa Ukrainy *O przygotowaniu mobilizacyjnym i mobilizacji* z dnia 21 października 1993 r. nr 3543-XII (ze zmianami), https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3543-12#Text (dostęp 12.01.2025);
Ustawa *Ukrainy O przystąpienia Ukrainy do Konwencji o uproszczeniu formalności w obrocie towarowym* z dnia 30 sierpnia 2022 r. nr 2554-IX, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2554-20#Text (dostęp 12.02.2025);
Ustawa Ukrainy *O ratyfikacji Protokołu dodatkowego do Konwencji Rady Europy o zapobieganiu terroryzmowi* z dnia 20 września 2022 r. nr 2589-IX, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2589-20#Text (dostęp 19.10.2024).
Ustawa Ukrainy *O ratyfikacji Protokołu ustaleń między rządem Ukrainy a Organizacją Łączności i Informacji NATO o współpracy w zakresie konsultacji, zarządzania, łączności, wywiadu, obserwacji i rozpoznania w ramach programu NATO Partnerstwo dla Pokoju* z dnia 16 listopada 2022 r. nr 2741-IX, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2741-ix#Text (dostęp 19.10.2024).
Ustawa Ukrainy *O ratyfikacji Umowy między Ukrainą a Unią Europejską w sprawie udziału Ukrainy w programie EU4Health* z dnia 12 stycznia 2023 r. nr 2853-IX, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2853-IX#Text (dostęp 19.10.2024).
Ustawa Ukrainy *O ratyfikacji Umowy między Ukrainą, z jednej strony, a Unią Europejską, z drugiej strony, w sprawie udziału Ukrainy w unijnym programie „Łącząc Europę"* z dnia 21 listopada 2023 r. nr 3469-IX, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3469-IX#Text (dostęp 19.10.2024).
Ustawa Ukrainy *O ratyfikacji Umowy ramowej między rządem Ukrainy a rządem Republiki Turcji o współpracy w dziedzinie zaawansowanych technologii, lotnictwa i przemysłu kosmicznego* z dnia 13 grudnia 2022 r. nr 2828-IX, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2828-ix#Text (dostęp 19.10.2024).
Ustawa Ukrainy *O regulaminie Rady Najwyższej* Ukrainy z dnia 10.02.2010 r. nr 1861-VI, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1861-17#Text (dostęp 15.04.2024).
Ustawa Ukrainy *O reżimie prawnym stanu wojennego* z dnia 12 maja 2015 r. nr 389-VIII, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text (dostęp 15.10.2024).
Ustawa Ukrainy *O rozwiązaniu Traktatu o Przyjaźni, Współpracy i Partnerstwie między Ukrainą a Federacją Rosyjską* z dnia 6 grudnia 2018 r nr 2643-VIII, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2643-19#Text (dostęp 28.01.2025)
Ustawa Ukrainy o sądownictwie i statusie sędziów z dnia 2 czerwca 2016 r. nr 1402-VIII, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text (dostęp 26.04.2024).
Ustawa Ukrainy *O Siłach Zbrojnych Ukrainy* z dnia 6 grudnia 1991 r., nr 1934-XII, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1934-12#Text (dostęp 23.04.2024).
Ustawa Ukrainy *O specjalnej procedurze dla samorządu lokalnego w niektórych rejonach obwodów Donieckiego i Ługańskiego* z dnia 16 września 2014 roku nr 1680-VII, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1680-VII#Text (dostęp 28.02.2024).
Ustawa Ukrainy *O specyfice polityki państwa w zakresie zapewnienia suwerenności państwowej Ukrainy na tymczasowo okupowanych terytoriach w obwodach donieckim i ługańs*kim z dnia 18 stycznia 2018 r., nr 2268-19, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1934-12#Text (dostęp 23.04.2024).
Ustawa Ukrainy *O stałych komisjach Rady Najwyższej Ukrainy* z dnia 04.04.1995 r. nr 116/95-WR, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/117/95-вр#Text (dostęp 15.04.2024).
Ustawa Ukrainy *O statusie deputowanego ludowego Ukrainy* z dnia 17 listopada 1992 r. nr 2790-XII, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2790-12#Text (dostęp 15.04.2024).
Ustawa Ukrainy *O szczególnych cechach polityki państwa w zakresie zapewnienia suwerenności państwowej Ukrainy na tymczasowo okupowanych terytoriach w obwodach*

donieckim i ługańskim z dnia 18 stycznia 2018 r. nr 2268-VIII, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2268-19#Text (dostęp 28.02.2024).
Ustawa Ukrainy *O wprowadzeniu zmian do niektórych aktów ustawodawczych Ukrainy w sprawie ustanowienia odpowiedzialności za podanie niedokładnych informacji i niezłożenie oświadczenia przez osobę upoważnioną do pełnienia funkcji państwowych lub samorządowych* z dnia 4 grudnia 2020 r. nr 1074-IX, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1074-20#Text (dostęp 12.06.2024).
Ustawa Ukrainy *O wypowiedzeniu Traktatu między Ukrainą a Federacją Rosyjską o współpracy w zakresie korzystania z Morza Azowskiego i Cieśniny Kerczeńskiej* z dnia 24 lutego 2023 r. nr 2948-IX, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2948-20#Text (dostęp 11.11.2024).
Ustawa Ukrainy *O wypowiedzeniu Umowy o utworzeniu jednolitej przestrzeni gospodarczej* z dnia 29 czerwca 2023 r. nr 3171-IX, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3171-IX#Text (dostęp 11.11.2024)..
Ustawa Ukrainy *O zakazie propagandy rosyjskiego nazistowskiego reżimu totalitarnego, zbrojnej agresji Federacji Rosyjskiej jako państwa terrorystycznego przeciwko Ukrainie oraz symboli wojskowej inwazji rosyjskiego nazistowskiego reżimu totalitarnego na Ukrainę* z dnia 22 maja 2022 r. nr 2265-IX, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2265-20#Text (dostęp 11.10.2024).
Ustawa Ukrainy *O zamówieniach publicznych* od 25 grudnia 2015 № 922-VIII (ze zmianami), https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/922-19#Text (dostęp 15.02.2025).
Ustawa Ukrainy *O zapobieganiu zagrożeniom dla bezpieczeństwa narodowego związanym z nadmiernym wpływem osób o znaczącym znaczeniu gospodarczym i politycznym w życiu publicznym (oligarchów)* z dnia 23 września 2021 r. nr 1780-IX, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1135-20#Text (dostęp 16.04.2024).
Ustawa Ukrainy *O zatwierdzeniu dekretu Prezydenta Ukrainy O wprowadzeniu stanu wojennego w Ukrainie* z dnia 24 lutego 2022 r. nr 2102-IX, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2102-20#Text (dostęp 17.09.2023).
Ustawa Ukrainy *O zintegrowanym zapobieganiu i kontroli zanieczyszczeń przemysłowych* z dnia 16 lipca 2024 r. Nr 3855-IX, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3855-20#Text (dostęp 12.12.2024).
Ustawa Ukrainy *O zintegrowanym zapobieganiu i kontroli zanieczyszczeń przemysłowych* z dnia 16 lipca 2024 r. Nr 3855-IX, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3855-20#Text (dostęp 12.12.2024).
Ustawa Ukrainy *O zmianach niektórych ustaw Ukrainy w sprawie uproszczenia warunków prowadzenia działalności gospodarczej w okresie stanu wojennego w Ukrainie* z dnia 17 lipca 2024 r. nr 3869-IX, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3869-20#Text (dostęp 19.10.2024).
Ustawa Ukrainy *O zmianach w art. 1 ustawy Ukrainy „O obowiązku wojskowym i służbie wojskowej" w odniesieniu do rejestracji kobiet do służby wojskowej* z dnia 7 października 2022 r. nr 2664-IX, https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/2664-20#Text (dostęp 19.10.2024).
Ustawa Ukrainy *O zmianach w Kodeksie celnym Ukrainy w sprawie specyfiki importu towarów na potrzeby bezpieczeństwa i obrony na obszar celny Ukrainy w czasie stanu wojennego* dnia 10 kwietnia 2023 r. nr 3020-IX, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3020-20#Text (dostęp 11.10.2024).
Ustawa Ukrainy *O zmianach w Kodeksie celnym Ukrainy w sprawie zwolnienia z cła przywozowego towarów przeznaczonych do produkcji i / lub naprawy zmechanizowanych maszyn do rozminowywania, towarów przyczyniających się do odbudowy infrastruktury energetycznej Ukrainy oraz o niektórych osobliwościach odprawy celnej towarów*

przeznaczonych na potrzeby bezpieczeństwa i obrony z dnia 16 lipca 2024 r. Nr 3854-IX, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3854-20#Text (dostęp 11.10.2024).
Ustawa Ukrainy *O zmianach w kodeksie podatkowym Ukrainy i innych aktach ustawodawczych Ukrainy w sprawie zwolnienia z podatku środowiskowego, opłaty gruntowej i podatku od nieruchomości innej niż działka za zniszczoną lub uszkodzoną nieruchomość* z dnia 11 kwietnia 2023 r. Nr 3050-IX, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3050-20#Text (dostęp 11.10.2024).
Ustawa Ukrainy *O zmianach w Kodeksie Ukrainy w sprawie przestępstw administracyjnych i Kodeksie karnym Ukrainy w sprawie poprawy odpowiedzialności za przestępstwa w dziedzinie ochrony flory, leśnictwa i zwalczania nielegalnego handlu drewnem* z dnia 10 października 2024 r. nr 4018-IX, https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/42658 (dostęp 19.10.2024).
Ustawa Ukrainy *O zmianach w niektórych ustawach Ukrainy dotyczących procedury pełnienia służby wojskowej na podstawie kontraktu przez cudzoziemców i bezpaństwowców w Siłach Zbrojnych Ukrainy, Państwowej Służbie Transportu Specjalnego i Gwardii Narodowej Ukrainy* z dnia 12 stycznia 2023 r. nr 2863-IX, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2863-20#Text (dostęp 11.10.2024).
Ustawa Ukrainy *O zmianach w niektórych ustawach Ukrainy o wspieraniu narodowego produktu muzycznego i ograniczeniu publicznego wykorzystywania produktu muzycznego państwa agresora* z dnia 19 czerwca 2022 r. nr 2310-IX, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2310-20#Text (dostęp 11.10.2024).
Ustawa Ukrainy *O zmianach w niektórych ustawach Ukrainy o zakazie produkcji i dystrybucji produktów informacyjnych mających na celu promowanie działań państwa-agresora* z dnia 3 marca 2022 r. nr 2109-IX, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2109-20#Text (dostęp 11.10.2024).
Ustawa Ukrainy *O zmianach w niektórych ustawach Ukrainy w sprawie procedury zaciągania się i pełnienia służby wojskowej na podstawie umowy przez cudzoziemców i bezpaństwowców w Siłach Zbrojnych Ukrainy, Państwowej Służbie Transportu Specjalnego i Gwardii Narodowej Ukrainy* z dnia 10 października 2024 r. Nr 4019-IX, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4019-IX#Text (dostęp 11.10.2024).
Ustawa Ukrainy *O zmianach w niektórych ustawach Ukrainy w sprawie usprawnienia procedury prowadzenia ewidencji wojskowej i uzyskania statusu weterana wojennego w czasie stanu wojennego* z dnia 5 czerwca 2024 r. nr 3783-IX, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3783-20#Text (dostęp 19.10.2024).
Ustawa Ukrainy *O zmianach w sekcji IV „Postanowienia końcowe" ustawy Ukrainy „O służbie kapelanów wojskowych"* z dnia 15 marca 2022 r. nr 2131-IX, https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/2131-20#Text (dostęp 18.10.2024).
Ustawa Ukrainy *O zmianach w ustawie Ukrainy „O budżecie państwa Ukrainy na 2023 r." w sprawie zapewnienia wydatków dla sektora bezpieczeństwa i obrony* z dnia 21 marca 2023 r. nr 2992-IX, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2992-20#Text (dostęp 11.10.2024).
Ustawa Ukrainy *O zmianach w ustawie Ukrainy „O budżecie państwa Ukrainy na rok 2024" w sprawie wsparcia finansowego sektora bezpieczeństwa i obrony* z dnia 18 września 2024 r. nr 3978-IX, , https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3978-20#Text (dostęp 19.10.2024).
Ustawa Ukrainy *o zmianach w ustawie Ukrainy „O Izbie Rachunkowej" i niektórych innych aktach ustawodawczych Ukrainy* z dnia 30 października 2024 r. nr 4042-IX, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4042-20#Text (dostęp 12.12.2024).
Ustawa Ukrainy *O zmianach w ustawie Ukrainy „O obowiązkowym państwowym ubezpieczeniu emerytalnym" w zakresie przyznawania emerytur osobom zamieszkałym na*

terytorium tymczasowo okupowanym lub na terytorium, na którym prowadzone są operacje wojskowe z dnia 20 marca 2023 r. nr 2981-IX, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2981-20#Text (dostęp 11.10.2024).
Ustawa Ukrainy *O zmianach w ustawie Ukrainy „O podstawach oporu narodowego" w celu umożliwienia obronie terytorialnej wykonywania zadań w obszarach operacji wojskowych (bojowych)* z dnia 3 maja 2022 r. nr 2237-IX, https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/2237-20#Text (dostęp 18.10.2024).
Ustawa Ukrainy *O zmianach w Ustawie Ukrainy „O systemie sądownictwa i statusie sędziów" oraz niektórych ustawach Ukrainy dotyczących wznowienia działalności Wysokiej Komisji Kwalifikacyjnej Sędziów Ukrainy* z dnia 13 lipca 2021 r. nr 1629-IX, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1629-20#Text (dostęp 27.06.2024)
Ustawa Ukrainy *O zmianach w ustawie Ukrainy o Izbie Rachunkowej i niektórych innych aktach ustawodawczych Ukrainy* z dnia 30 października 2024 r. Nr 4042-IX, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4042-IX#Text (dostęp 12.12.2024).
Ustawa Ukrainy O zmianie art. 3 ustawy Ukrainy „O Siłach Zbrojnych Ukrainy" z dnia 3 września 2024 r. nr 3943-IX, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3943-20#Text (dostęp 11.10.2024).
Ustawa Ukrainy *O zmianie klauzuli 5-2 sekcji 9 „Postanowienia końcowe i przejściowe" ustawy Ukrainy „O pomocy państwa dla podmiotów gospodarczych" w odniesieniu do stosowania jej przepisów w okresie stanu wojennego* z dnia 1 kwietnia 2022 r. nr 2175-IX, https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/2175-20#Text (dostęp 19.10.2024).
Ustawa Ukrainy *O zmianie Kodeksu podatkowego Ukrainy i innych ustaw Ukrainy w sprawie zapewnienia równowagi dochodów budżetowych w okresie stanu wojennego* z dnia 10 października 2024 r. Nr 3994-IX, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4015-IX#Text (dostęp 19.10.2024).
Ustawa Ukrainy *O zmianie Kodeksu wykroczeń administracyjnych Ukrainy, Kodeksu karnego Ukrainy i innych aktów ustawodawczych Ukrainy dotyczących specyfiki służby wojskowej w stanie wojennym lub w sytuacjach bojowych* z dnia 13 grudnia 2022 r. nr 2839-IX, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2839-20#Text (dostęp 16.04.2024).
Ustawa Ukrainy *O zmianie niektórych aktów ustawodawczych Ukrainy dotyczących warunków obrotu gruntami rolnymi* z dnia 31 marca 2020 r. nr 552-IX, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/552-20#Text (dostęp 16.04.2024).
Ustawa Ukrainy *O zmianie niektórych aktów ustawodawczych Ukrainy w celu usprawnienia procedury wyboru kandydatów na stanowisko sędziego Sądu Konstytucyjnego Ukrainy w drodze konkursu* z dnia 13 grudnia 2022 r. nr 2846-IX , https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2846-20#Text (dostęp 29.04.2024).
Ustawa Ukrainy *O zmianie niektórych aktów ustawodawczych Ukrainy w sprawie uregulowania kwestii związanych z jeńcami wojennymi w specjalnym okresie* z dnia 24 marca 2022 r. nr 2158-IX, https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/2158-20#Text (dostęp 18.10.2024).
Ustawa Ukrainy *O zmianie niektórych aktów ustawodawczych Ukrainy w celu usprawnienia procedury wyboru kandydatów na stanowisko sędziego Sądu Konstytucyjnego Ukrainy w drodze konkursu* z dnia 13 grudnia 2022 r. nr 2846-IX, https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/2846-IX#Text (dostęp 19.10.2024).
Ustawa Ukrainy *O zmianie niektórych aktów ustawodawczych Ukrainy w celu zwiększenia skuteczności sankcji dotyczących majątku osób fizycznych* z dnia 12 maja 2022 r. nr 2257-IX, https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/2257-20#Text (dostęp 19.10.2024).
Ustawa Ukrainy *O zmianie niektórych aktów ustawodawczych Ukrainy dotyczących regulacji stosunków pracy z nieokreślonymi godzinami pracy* z dnia 18 lipca 2022 r. nr 2421-IX, https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/2421-ix#Text (dostęp 28.10.2024).

Ustawa Ukrainy *O zmianie niektórych aktów ustawodawczych Ukrainy w celu usprawnienia procedury wyboru kandydatów na stanowisko sędziego Sądu Konstytucyjnego Ukrainy w drodze konkursu* z dnia 13 grudnia 2022 r. nr 2846-IX, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2846-20#:~:text=судді%20Конституційного%20Суду-,1.,комісія%2C%20яку%20створює%20Президент%20України. (dostęp 16.04.2024).
Ustawa Ukrainy *O zmianie niektórych aktów ustawodawczych Ukrainy dotyczących ochrony granicy państwowej Ukrainy* z dnia 24 lutego 2023 r. nr 2952-IX, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2952-IX#Text (dostęp 11.10.2024).
Ustawa Ukrainy *O zmianie niektórych aktów ustawodawczych Ukrainy dotyczących niektórych kwestii służby wojskowej, mobilizacji i rejestracji wojskowej* z dnia 11 kwietnia 2024 r. nr 3633-IX, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3633-IX#Text (dostęp 11.10.2024).
Ustawa Ukrainy *O zmianie niektórych aktów ustawodawczych Ukrainy w sprawie poprawy funkcji Narodowego Banku Ukrainy w zakresie państwowej regulacji rynków usług finansowych* z dnia 8 października 2024 r. nr 3994-IX, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3994-20#Text (dostęp 19.10.2024).
Ustawa Ukrainy *O zmianie niektórych ustaw Ukrainy dotyczących niektórych kwestii związanych ze służbą wojskową w czasie stanu wojennego* z dnia 28 czerwca 2023 r. nr 3161-IX, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3161-20#Text (dostęp 11.10.2024).
Ustawa Ukrainy *O zmianie niektórych ustaw Ukrainy dotyczących obliczania okresu ubezpieczenia i świadczeń emerytalnych* z dnia 25 kwietnia 2024 r. nr 3674-IX, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3674-20#Text (dostęp 19.10.2024).
Ustawa Ukrainy *O zmianie niektórych ustaw Ukrainy dotyczących zwolnienia ze służby wojskowej osób niepełnosprawnych oraz osób opiekujących się osobami niepełnosprawnymi i chorymi dziećmi* z dnia 15 marca 2022 r. nr 2122-IX, https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/2122-ix#Text (dostęp 28.10.2024).
Ustawa Ukrainy *O zmianie niektórych ustaw Ukrainy o monitorowaniu potencjalnych zagrożeń dla bezpieczeństwa narodowego Ukrainy w sferze gospodarczej* z dnia 1 kwietnia 2022 r. nr 2182-IX, https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/2182-20#Text (dostęp 19.10.2024).
Ustawa Ukrainy *O zmianie niektórych ustaw Ukrainy o ochronie systemu finansowego Ukrainy przed działaniami państwa prowadzącego zbrojną agresję przeciwko Ukrainie oraz o dostosowaniu ukraińskiego ustawodawstwa do niektórych standardów Grupy Specjalnej ds. Przeciwdziałania Praniu Pieniędzy (FATF) i wymogów dyrektywy UE 2018/843* z dnia 4 listopada 2022 r. nr 2736-IX, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2736-20#Text (dostęp 19.10.2024).
Ustawa Ukrainy *O zmianie niektórych ustaw Ukrainy w sprawie priorytetowych środków reformowania sfery działalności w zakresie rozwoju miast* z dnia 12 maja 2022 r. nr 2254-IX, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2254-20#Text (dostęp 16.04.2024).
Ustawa Ukrainy *O zmianie niektórych ustaw Ukrainy w sprawie rozwoju indywidualnych ścieżek edukacyjnych i poprawy procesu edukacyjnego w szkolnictwie wyższym* z dnia 23 kwietnia 2024 r. nr 3642-IX, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3642-20#Text (dostęp 12.05.2025)
Ustawa Ukrainy *O zmianie niektórych ustaw Ukrainy w sprawie specyfiki naliczania odsetek od kredytów konsumenckich w okresie stanu wojennego i poprawy regulacji państwowych w sektorze usług finansowych* z dnia 10 czerwca 2023 r. nr 3156-IX, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3156-20#Text (dostęp 11.10.2024).
Ustawa Ukrainy *O zmianie niektórych ustaw Ukrainy w sprawie uznawania wyników kształcenia osób przebywających na tymczasowo okupowanym terytorium Ukrainy* z dnia

21 listopada 2023 r. nr 3482-IX, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3482-20#Text (dostęp 11.10.2024).
Ustawa Ukrainy *O zmianie niektórych ustaw Ukrainy w sprawie zapewnienia kształtowania i realizacji polityki państwa w dziedzinie aktywnego przeciwdziałania agresji w cyberprzestrzeni* z dnia 28 lipca 2022 r. nr 2470-IX, https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/2470-20#Text (dostęp 18.10.2024).
Ustawa Ukrainy *O zmianie ustawy Ukrainy „O obowiązku wojskowym i służbie wojskowej" w sprawie niektórych kwestii służby wojskowej cudzoziemców i bezpaństwowców* z dnia 14 kwietnia 2022 r. nr 2197-IX, https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/2197-20#Text (dostęp 19.10.2024).
Ustawa Ukrainy *O zmianie ustawy Ukrainy „O statusie weteranów wojennych, gwarancjach ich ochrony socjalnej" w celu wyjaśnienia niektórych przepisów ustawy* z dnia 8 października 2024 r. nr 4000-IX, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4000-IX#Text (dostęp 19.10.2024).
Ustawa Ukrainy *O zmianie ustawy Ukrainy „O wolontariacie" w celu wsparcia wolontariatu* z dnia 15 sierpnia 2022 r. nr 2519-IX, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2519-IX#Text (dostęp 28.10.2024).
Ustawa Ukrainy *O zmianie ustawy Ukrainy „O zapewnieniu praw i wolności osób wewnętrznie przesiedlonych" w sprawie niektórych kwestii zapewnienia osobom wewnętrznie przesiedlonym tymczasowego zakwaterowania* z dnia 8 listopada 2023 r. nr 3446-IX, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3446-20#Text (dostęp 11.10.2024).
Ustawa Ukrainy *O zmianie ustawy Ukrainy o zamówieniach publicznych i innych aktów prawnych Ukrainy dotyczących obrony i zamówień publicznych w okresie stanu wojennego* z dnia 16 sierpnia 2022 r. nr 2526-IX, https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/2526-20#Text (dostęp 20.10.2024).
Ustawa Ukrainy *W sprawie prywatyzacji mienia państwowego i komunalnego* z dnia 18 stycznia 2018 r. nr 2269-VIII, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2269-19#Text (dostęp 20.04.2024).
Ustawa Ukrainy *W sprawie szkoleń mobilizacyjnych i mobilizacji* od 21 października 1993 № 3543-XII (ze zmianami), https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3543-12#Text (dostęp 15.02.2025).
Ustawa Ukrainy *W sprawie wprowadzenia zmian do Kodeksu karnego i postępowania karnego Ukrainy oraz innych aktów prawnych Ukrainy w zakresie wprowadzenia instytucji warunkowego wcześniejszego zwolnienia osób z odbywania kary za bezpośredni udział w obronie państwa, ochronie jego niepodległości i integralności terytorialnej* z dnia 8 maja 2024 r. nr 3687-IX, https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/43914 (dostęp 11.03.2025).
Ustawa Ukrainy *W sprawie zmian niektórych ustaw Ukrainy dotyczących świadczenia usług socjalnych w przypadku wprowadzenia stanu wyjątkowego lub stanu wojennego w Ukrainie lub w niektórych jej regionach* z dnia 14 kwietnia 2022 r. nr 2193-IX, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2193-20#Text (dostęp 20.03.2025).
Ustawy Ukrainy *O zatwierdzeniu dekretu Prezydenta Ukrainy „O przedłużeniu stanu wojennego w Ukrainie"*: z dnia 15 marca 2022 r. nr 2119-IX, z dnia 21 kwietnia 2022 r. nr 2212-IX, z dnia 22 maja 2022 r. nr 2263-IX, z dnia 15 sierpnia 2022 r. nr 2500-IX, z dnia 16 listopada 2022 r. nr 2738-IX, z dnia 7 lutego 2023 r. nr 2915-IX; z dnia 2 maja 2023 r. nr 3057-IX, z dnia 27 lipca 2023 r. nr 3275-IX; z dnia 8 listopada 2023 r. nr 3429-IX; z dnia 06 lutego 2024 r. nr 3564-IX; z dnia 8 maja 2024 r. nr 3684-IX; z dnia 23 lipca 2024 r. nr 3891-IX, z dnia 29 października 2024 r. nr 4024-IX, https://zakon.rada.gov.ua/laws/main?find=2&dat=20220000&user=a&text=Про+затвердження+Указу+Президента+України+"Про+продовження+строку+проведення+загальної

+мобілізації"++&textl=1&bool=and&org=1&typ=1&yer=2022&mon=00&day=00&dat_from=2022-02-24&dat_to=2024-12-31&datl=3&numl=2&num=&minjustl=2&minjust= (dostęp 10.11.2024).
Ustawy Ukrainy *O zatwierdzeniu dekretu Prezydenta Ukrainy „O przedłużeniu stanu wojennego w Ukrainie"*: z dnia 15 stycznia 2025 r. nr 4220-IX, z dnia 16 kwietnia 2025 r. nr 4356-IX, z dnia 15 lipca 2025 r. nr 4524-IX; z dnia 21 października 2025 r. nr 4643-IX, z dnia 14 stycznia 2026 r. nr 4757-IX, https://zakon.rada.gov.ua/laws/main?find=3&org=1&typ=1&dat=20250000&datm=00000000&user=a&text=%D0%B7%D0%B0%D0%BA%D0%BE%D0%BD+%D0%BF%D1%80%D0%BE+%D0%BF%D1%80%D0%BE%D0%B4%D0%BE%D0%B2%D0%B6%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F+%D0%B2%D0%BE%D1%94%D0%BD%D0%BD%D0%BE%D0%B3%D0%BE+%D1%81%D1%82%D0%B0%D0%BD%D1%83&textl=1&bool=and&orgs=1&typs=1&yer=2025&mon=00&day=00&dat_from=&dat_to=&datl=0&numl=2&num=&yerm=0000&monm=00&daym=00&datm_from=&datm_to=&datml=0&minjustl=2&minjust=&stanl=0&stan=all (dostęp 27.04.2026).
Ustawy *Ukrainy O zatwierdzeniu dekretu Prezydenta Ukrainy „O przedłużeniu okresu powszechnej mobilizacji"*: z dnia 22 maja 2022 r. nr. 2264-IX, z 15 sierpnia 2022 r. nr 2501-IX, 16 listopada 2022 r. nr 2739-IX; z dnia 7 lutego 2023 r. nr 2916-IX, z dnia 2 maja 2023 r. nr 3058-IX, z dnia 27 lipca 2023 r. nr 3276-IX; z dnia 6 lutego 2024 r. nr 3565-IX, z dnia 8 maja 2024 r. nr 3685-IX.; z dnia 23 lipca 2024 r. nr 3892-IX, z dnia 29 października 2024 r. nr 4024-IX, https://zakon.rada.gov.ua/laws/main?find=2&dat=20220000&user=a&text=Про+затвердження+Указу+Президента+України+"Про+продовження+строку+проведення+загальної+мобілізації"++&textl=1&bool=and&org=1&typ=1&yer=2022&mon=00&day=00&dat_from=2022-02-24&dat_to=2024-12-31&datl=3&numl=2&num=&minjustl=2&minjust= (dostęp 10.11.2024).
Ustawy *Ukrainy O zatwierdzeniu dekretu Prezydenta Ukrainy „O przedłużeniu okresu powszechnej mobilizacji"*: z dnia 15 stycznia 2025 r. nr 4221-IX, z dnia 16 kwietnia 2025 r. nr 4357-IX, z dnia 15 lipca 2025 r. nr 4525-IX; z dnia 21 października 2025 r. nr 4644-IX, z dnia 14 stycznia 2026 r. nr 4758-IX, https://zakon.rada.gov.ua/laws/main?find=3&org=1&typ=1&dat=20250000&datm=00000000&user=a&text=%D0%B7%D0%B0%D0%BA%D0%BE%D0%BD+%D0%BF%D1%80%D0%BE+%D0%BF%D1%80%D0%BE%D0%B4%D0%BE%D0%B2%D0%B6%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F+%D0%BC%D0%BE%D0%B1%D1%96%D0%BB%D1%96%D0%B7%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%97&textl=1&bool=and&orgs=1&typs=1&yer=2025&mon=00&day=00&dat_from=&dat_to=&datl=0&numl=2&num=&yerm=0000&monm=00&daym=00&datm_from=&datm_to=&datml=0&minjustl=2&minjust=&stanl=0&stan=all (dostęp 27.04.2026).

1.3 Uchwały Rady Najwyższej Ukrainy

Uchwała Rady Najwyższej Ukrainy *W sprawie mianowania O. Pishchanskiej na stanowisko szefa Komitetu Antymonopolowego Ukrainy* z dnia 16 lipca 2020 r. nr 801-IX, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/801-IX#Text (dostęp 17.04.2024).
Uchwała Rady Najwyższej Ukrainy *W sprawie mianowania P.O Kyrylenka na stanowisko szefa Komitetu Antymonopolowego* Ukrainy z dnia 16 lipca 2020 r. nr 801-IX, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3377-IX#Text dostęp 17.12.2024).
Uchwała Rady Najwyższej Ukrainy *W sprawie programu działalności Gabinetu Ministrów Ukrainy*, z dnia 4 października 2019 r. nr 188-IX, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/188-20#Text (dostęp 15.04.2024).

Uchwała Rady Najwyższej Ukrainy *W sprawie zmian w składzie Zarządu Narodowego Banku Ukrainy* z dnia 12 listopada 2019 r. nr 270-IX, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/270-20#n2 (dostęp 17.04.2024).
Uchwała Rady Najwyższej Ukrainy *W sprawie zmian w składzie Zarządu Narodowego Banku Ukrainy* z dnia 1 grudnia 2022 r. nr 2794-IX, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2794-IX#Text (dostęp 17.12.2024).
Uchwała Rady Najwyższej Ukrainy *O mianowaniu Kamyszyna O.M. na stanowisko ministra przemysłu strategicznego Ukrainy* z dnia 21 marca 2023 r. nr 2987-IX, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2987-IX#Text (dostęp 12.12.2024).
Uchwała Rady Najwyższej Ukrainy *O mianowaniu O. Kłymenki na stanowisko ministra spraw wewnętrznych Ukrainy* z dnia 7 lutego 2023 r. nr 2914-IX, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2914-IX#Text (dostęp 12.12.2024).
Uchwała Rady Najwyższej Ukrainy *O odwołaniu J. Smolija ze stanowiska prezesa Narodowego Banku Ukrainy* z dnia 3 lipca 2020 r. nr 747-IX, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/747-IX#Text (dostęp 17.04.2024).
Uchwała Rady Najwyższej Ukrainy o powołaniu D.A. Monastyrskiego na stanowisko Ministra Spraw Wewnętrznych Ukrainy z dnia 16 lipca 2021 r. nr 1699-IX, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1699-IX#Text (dostęp 15.04.2024).
Uchwała Rady Najwyższej Ukrainy *O powołaniu Dmytro Sennyczenki na stanowisko szefa Funduszu Mienia Państwowego* Ukrainy z dnia 19 września 2019 r. nr 118-IX, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/118-IX#Text (dostęp 17.04.2024).
Uchwała Rady Najwyższej Ukrainy *O powołaniu I.G. Bakanowa na stanowisko szefa Służby Bezpieczeństwa Ukrainy* z dnia 29 sierpnia 2019 r. nr 11-IX, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/11-20#Text (dostęp 18.04.2024).
Uchwała Rady Najwyższej Ukrainy *O powołaniu M.W. Stepanowa na stanowisko Ministra Zdrowia Ukrainy* z dnia 30 marca 2020 r. nr 550-IX, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/550-IX#Text (dostęp 15.04.2024).
Uchwała Rady Najwyższej Ukrainy *O powołaniu O.V. Lisovogo na stanowisko Ministra Edukacji i Nauki Ukrainy* z dnia 21 marca 2023 r. Nr 2988-IX, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2988-IX#Text (dostęp 12.12.2024).
Uchwała Rady Najwyższej Ukrainy *O powołaniu S.Marczenki na stanowisko Ministra Finansów Ukrainy* z dnia 30 marca 2020 r. nr 549-IX, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/549-IX#Text (dostęp 15.04.2024).
Uchwała Rady Najwyższej Ukrainy *O powołaniu W.S. Kowalia na stanowisko szefa Funduszu Mienia Państwowego Ukrainy* z dnia 21 listopada 2023 r. nr 3470-IX, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3470-IX (dostęp 17.04.2024).
Uchwała Rady Najwyższej Ukrainy *O przedterminowym wygaśnięciu uprawnień Rady Najwyższej Autonomicznej Republiki Krymu*, z dnia 15 marca 2014 № 891-VIIdane Rady Najwyższej Ukrainy, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/891-18 (dostęp 25.02.2024).
Uchwała Rady Najwyższej Ukrainy *O przedterminowym wygaśnięciu uprawnień deputowanego ludowego Ukrainy O.M. Truchina* z dnia 23 lutego 2023 r. nr 2927-IX, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2927-20#Text (dostęp 12.12.2024).
Uchwała Rady Najwyższej Ukrainy *O utworzeniu Gabinetu Ministrów Ukrainy* z dnia 29 sierpnia 2019 roku nr 12-IX, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/12-IX#Text (dostęp 15.04.2024).
Uchwała Rady Najwyższej *Ukrainy O uznaniu niektórych dzielnic, miast, miasteczek i wsi obwodów donieckiego i ługańskiego za terytoria tymczasowo okupowane* z dnia 17 marca 2015 r. nr 254-VIII, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254-19#Text (dostęp 28.02.2024).

Uchwała Rady Najwyższej Ukrainy *W sprawie wyrażenia zgody na powołanie przez prezydenta Ukrainy R.G. Riaboszapki na stanowisko Prokuratora Generalnego Ukrainy* z dnia 29 sierpnia 2019 roku nr 20-IX, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/22-IX#Text (dostęp 15.04.2024).
Uchwała Rady Najwyższej Ukrainy *W sprawie apelu Rady Najwyższej Ukrainy do Organizacji Narodów Zjednoczonych, Komisji Europejskiej, Parlamentu Europejskiego, innych organizacji międzynarodowych i ich zgromadzeń parlamentarnych, parlamentów i rządów państw członkowskich Unii Europejskiej i NATO, parlamentów i rządów demokratycznych krajów świata w sprawie konieczności podjęcia dodatkowych wspólnych środków w celu powstrzymania agresji Federacji Rosyjskiej przeciwko Ukrainie i zapobieżenia rozprzestrzenianiu się tej agresji na inne kraje europejskie* z dnia 24 marca 2022 r. nr 2141-IX, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2141-20#Text (dostęp 19.10.2024).
Uchwała Rady Najwyższej Ukrainy *W sprawie apelu Rady Najwyższej Ukrainy do Izby Reprezentantów i Senatu Kongresu Stanów Zjednoczonych w sprawie uznania Federacji Rosyjskiej za państwo sponsorujące terroryzm* z dnia 3 maja 2022 r. nr 2234-IX, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2234-IX#Text (dostęp 19.10.2024).
Uchwała Rady Najwyższej Ukrainy *W sprawie apelu Rady Najwyższej Ukrainy do Organizacji Narodów Zjednoczonych, Parlamentu Europejskiego, Zgromadzenia Parlamentarnego Rady Europy, Zgromadzenia Parlamentarnego NATO, Zgromadzenia Parlamentarnego OBWE, Zgromadzenia Parlamentarnego GUAM i parlamentów narodowych innych państw w sprawie powołania specjalnego międzynarodowego trybunału ds. zbrodni agresji przeciwko Ukrainie* z dnia 7 października 2022 r. nr 2663-IX, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2663-IX#Text (dostęp 19.10.2024).
Uchwała Rady Najwyższej Ukrainy *W sprawie apelu Rady Najwyższej Ukrainy do parlamentów i rządów demokratycznych państw świata, Międzynarodowego Komitetu Olimpijskiego i międzynarodowych federacji sportowych w sprawie potępienia nielegalnej dyskwalifikacji przez Międzynarodową Federację Szermierczą ukraińskiej szermierzki, mistrzyni olimpijskiej, sześciokrotnej mistrzyni świata, ośmiokrotnej mistrzyni Europy Olhy Harlan* z dnia 10 sierpnia 2023 r. nr 3316-IX, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3316-IX#Text (dostęp 12.12.2024).
Uchwała Rady Najwyższej Ukrainy *W sprawie dymisji ministra spraw wewnętrznych Ukrainy A. Awakowa* z dnia 15 lipca 2021 r. nr 1650-IX, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1650-20#Text (dostęp 15.04.2024).
Uchwała Rady Najwyższej Ukrainy *W sprawie dymisji ministra spraw wewnętrznych Ukrainy A. Awakowa* w dniu 15 lipca 2021 r. nr 1650-IX, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1650-20#Text (dostęp 22.04.2024).
Uchwała Rady Najwyższej Ukrainy *W sprawie powierzenia Przewodniczącemu Rady Najwyższej Ukrainy wykonywania obowiązków Prezydenta Ukrainy zgodnie z art. 112 Konstytucji Ukrainy* z dnia 23 lutego 2014 r. nr 764-VII, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/764-18#Text (dostęp 22.02.2024)
Uchwała Rady Najwyższej Ukrainy *W sprawie powołania A.G. Pysznogo na stanowisko prezesa Narodowego Banku Ukrainy* z dnia 7 października 2022 r. nr 2665-IX, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2665-IX#Text (dostęp 12.12.2024).
Uchwała Rady Najwyższej Ukrainy *W sprawie powołania A.P. Zahorodniuka na stanowisko ministra obrony Ukrainy* z dnia 29 sierpnia 2019 roku nr 8-IX, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/8-IX#Text (dostęp 15.04.2024).
Uchwała Rady Najwyższej Ukrainy *W sprawie powołania D. Kuleby na stanowisko ministra spraw zagranicznych Ukrainy* z dnia 4 marca 2020 r. nr 518-IX, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/518-IX#Text (dostęp 18.04.2024).

Uchwała Rady Najwyższej Ukrainy *W sprawie powołania D. Szmyhala na stanowisko premiera Ukrainy* z dnia 4 marca 2020 r. nr 515-IX, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/515-IX#Text (dostęp 16.04.2024).
Uchwała Rady Najwyższej Ukrainy *W sprawie powołania I. Pietraszko na stanowisko ministra rozwoju gospodarki, handlu i rolnictwa Ukrainy* z dnia 17 marca 2020 r. nr 537-IX, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/537-IX#Text (dostęp 15.04.2024).
Uchwała Rady Najwyższej Ukrainy *W sprawie powołania I.Bakanowa na stanowisko szefa Służby Bezpieczeństwa Ukrainy* z dnia 29 sierpnia 2019 roku nr 11-IX, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/11-20 (dostęp 15.04.2024).
Uchwała Rady Najwyższej Ukrainy *W sprawie powołania K. Szewczenki na stanowisko prezesa Narodowego Banku Ukrainy* z dnia 16 lipca 2020 r. nr 799-IX, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/799-IX#Text (dostęp 17.04.2024).
Uchwała Rady Najwyższej Ukrainy *W sprawie powołania M.T. Solskiego na stanowisko ministra polityki rolnej i żywności Ukrainy* z dnia 24 marca 2022 r. nr 2166-IX, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2144-IX#Text (dostęp 12.12.2024).
Uchwała Rady Najwyższej Ukrainy *W sprawie powołania O. Honczaruka na stanowisko premiera Ukrainy* z dnia 29 sierpnia 2019 roku nr 7-IX, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/7-IX#Text (dostęp 15.04.2024).
Uchwała Rady Najwyższej Ukrainy *W sprawie powołania O. Reznikowa na stanowisko Ministra Obrony Ukrainy* z dnia 4 listopada 2021 r. nr 1857-IX, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1857-20#Text (dostęp 23.04.2024).
Uchwała Rady Najwyższej Ukrainy *W sprawie powołania O. Stefanishyny na stanowisko wicepremiera Ukrainy ds. integracji europejskiej i euroatlantyckiej* z dnia 4 czerwca 2020 r. nr 668-IX, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/668-IX (dostęp 15.04.2024).
Uchwała Rady Najwyższej Ukrainy *W sprawie powołania O. Tkaczenki na stanowisko ministra kultury i polityki informacyjnej Ukrainy* z dnia 4 czerwca 2020 r. nr 669-IX, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/669-IX (dostęp 15.04.2024).
Uchwała Rady Najwyższej Ukrainy *W sprawie powołania O.I. Zholnovych na stanowisko Ministra Polityki Społecznej Ukrainy* z dnia 19 lipca 2022 r., nr 2423-IX, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2423-IX#Text (dostęp 12.12.2024).
Uchwała Rady Najwyższej Ukrainy *W sprawie powołania O.M. Kubrakowa na stanowisko wicepremiera ds. odbudowy Ukrainy - ministra rozwoju społeczności, terytoriów i infrastruktury Ukrainy* z dnia 1 grudnia 2022 r. nr 2817-IX, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2817-20#Text (dostęp 12.12.2024).
Uchwała Rady Najwyższej Ukrainy *W sprawie powołania R.E. Umerowa na stanowisko Ministra Obrony Ukrainy* z dnia 6 września 2023 r. nr 3376-IX, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3376-IX#Text (dostęp 12.12.2024).
Uchwała Rady Najwyższej Ukrainy *W sprawie powołania R.O. Striltsa na stanowisko Ministra Ochrony Środowiska i Zasobów Naturalnych Ukrainy* z dnia 14 kwietnia 2022 r nr. 2210-IX, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2210-20#Text (dostęp 12.12.2024).
Uchwała Rady Najwyższej Ukrainy *W sprawie powołania Tarana A.V. na stanowisko Ministra Obrony Ukrainy* z dnia 4 marca 2020 r. nr 517-IX, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/517-IX (dostęp 23.04.2024).
Uchwała Rady Najwyższej Ukrainy *W sprawie powołania V. Prystaika na stanowisko ministra spraw zagranicznych Ukrainy* z dnia 29 sierpnia 2019 roku nr 9-IX, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/9-IX#Text (dostęp 15.04.2024).
Uchwała Rady Najwyższej Ukrainy *W sprawie wyrażenia zgody na powołanie I. Wenediktowej na stanowisko Prokuratora Generalnego przez Prezydenta Ukrainy* z dnia 17 marca 2020 r. nr 536-IX, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/536-20#Text (dostęp 15.04.2024).

Uchwała Rady Najwyższej Ukrainy *W sprawie wyrażenia zgody na powołanie A.Kostina na stanowisko Prokuratora Generalnego przez Prezydenta Ukrainy* z dnia 27 lipca 2022 r. nr 2440-IX, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2440-20 (dostęp 12.12.2024).

1.4 Dekrety Prezydenta Ukrainy

Dekret Prezydenta Ukrainy *O przedterminowym wygaśnięciu uprawnień Rady Najwyższej Ukrainy i wyznaczeniu przedterminowych wyborów* z dnia 21 maja 2019 r. nr 303/2019, https://www.president.gov.ua/documents/3032019-27121 (dostęp 15.04.2024).
Dekret Prezydenta Ukrainy *O mianowaniu A. Bargylevycha na stanowisko Szefa Sztabu Generalnego Sił Zbrojnych Ukrainy* z dnia 9 lutego 2024 r. nr 66/2024, https://www.president.gov.ua/documents/662024-49713 (dostęp 12.01.2025).
Dekret Prezydenta Ukrainy *O mianowaniu Jurija Hałuszkina na stanowisko dowódcy Wojsk Obrony Terytorialnej Sił Zbrojnych Ukrainy* z dnia 1 stycznia 2022 r. nr 1/2022, https://www.president.gov.ua/documents/12022-41101 (dostęp 23.04.2024).
Dekret prezydenta Ukrainy *O mianowaniu Ołeksandra Pawliuka na stanowisko Dowódcy Połączonych Sił Zbrojnych* z dnia 28 lipca 2021 r. nr 329/2021 o, https://www.president.gov.ua/documents/3292021-39541 (dostęp 23.04.2024).
Dekret Prezydenta Ukrainy *O mianowaniu Ołeksandra Pawliuka na stanowisko Dowódcy Połączonych Sił Zbrojnych* z dnia 28 lipca 2021 r. nr 329/2021, https://www.president.gov.ua/documents/3292021-39541 (dostęp 23.04.2024).
Dekret Prezydenta Ukrainy *O mianowaniu S. Szaptały na stanowisko szefa Sztabu Generalnego Sił Zbrojnych Ukrainy* z dnia 28 lipca 2021 roku nr 327/2021, https://www.president.gov.ua/documents/3272021-39533 (dostęp 23.04.2024).
Dekret Prezydenta Ukrainy *O mianowaniu W. Załużnego na stanowisko Naczelnego Dowódcy Sił Zbrojnych Ukrainy* z dnia 27 lipca 2021 r. nr 320/2021, https://www.president.gov.ua/documents/3202021-39509 (dostęp 23.04.2024).
Dekret Prezydenta *Ukrainy O nadaniu odznaczeń państwowych Ukrainy z okazji Dnia Sił Zbrojnych Ukrainy* z dnia 4 grudnia 2019 r. nr 878/2019, https://www.president.gov.ua/documents/8782019-30937 (dostęp 18.04.2024).
Dekret Prezydenta Ukrainy *O nadaniu odznaczeń państwowych Ukrainy z okazji Dnia Sił Zbrojnych Ukrainy* z dnia 4 grudnia 2019 r. nr 878/2019, https://www.president.gov.ua/documents/8782019-30937 (dostęp 18.04.2024).
Dekret Prezydenta Ukrainy *O odwołaniu K. Tymoszenko ze stanowiska zastępcy szefa Kancelarii* Prezydenta Ukrainy z dnia 23 stycznia 2023 r. nr 28/2023, https://www.president.gov.ua/documents/282023-45621 (dostęp 12.01.2025).
Dekret Prezydenta Ukrainy *O odwołaniu ze stanowiska sędziego Sądu Konstytucyjnego Ukrainy* z dnia 29 grudnia 2020 r. nr 607/2020, https://www.president.gov.ua/documents/6072020-36197 (dostęp 18.04.2024).
Dekret Prezydenta Ukrainy *O odwołaniu ze stanowiska sędziego Sądu Konstytucyjnego Ukrainy* z dnia 29 grudnia 2020 r. nr 607/2020, https://www.president.gov.ua/documents/6072020-36197 (dostęp 12.06.2024).
Dekret Prezydenta Ukrainy *O pilnych środkach wsparcia weteranów wojennych, członków ich rodzin, członków rodzin zmarłych weteranów wojennych, członków rodzin zmarłych obrońców Ukrainy* z dnia 22 sierpnia 2024 r., nr 344/2024, https://www.president.gov.ua/documents/5122024-51669 (dostęp 14.01.2025).
Dekret Prezydenta Ukrainy *O powołaniu O. Syrskiego na stanowisko Naczelnego Dowódcy Sił Zbrojnych Ukrainy* z dnia 8 lutego 2024 r. nr 60/2024, https://www.president.gov.ua/documents/662024-49713 (dostęp 12.01.2025).

Dekret Prezydenta Ukrainy *O powołaniu R. Riaboszapki na stanowisko Prokuratora Generalnego* z dnia 5 lipca 2019 r. nr 490/2019, https://www.president.gov.ua/documents/6382019-29341 (dostęp 18.04.2024).
Dekret Prezydenta Ukrainy *O pytaniu co do specjalnego przedstawiciela Ukrainy na Bliskim Wschodzie i w Afryce* z dnia 30 lipca 2022 r. nr 491/2022, https://www.president.gov.ua/documents/4912022-43289 (dostęp 20.03.2025).
Dekret Prezydenta Ukrainy *O tymczasowym pełniącym obowiązki szefa Służby Bezpieczeństwa Ukrainy* z dnia 18 lipca 2022 r. nr 504/2022, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/504/2022#Text (dostęp 12.12.2024).
Dekret Prezydenta Ukrainy *O unieważnieniu niektórych aktów Prezydenta Ukrainy* z dnia 1 września 2022 r. nr 621/2022, https://www.president.gov.ua/documents/6212022-43789 (dostęp 18.04.2024).
Dekret Prezydenta Ukrainy *O utworzeniu Kwatery Głównej Naczelnego Dowódcy* z dnia 24 lutego 2022 r. nr 72/2022, https://www.president.gov.ua/documents/7332019-29869 (dostęp 12.01.2025).
Dekret Prezydenta Ukrainy *O użyciu Sił Zbrojnych Ukrainy i innych formacji wojskowych* z dnia 24 lutego 2022 r. nr 66/2022, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/66/2022#n2 (dostęp 23.02.2023).
Dekret Prezydenta Ukrainy *O wprowadzeniu stanu wojennego w Ukrainie* z dnia 24 lutego 2022 r. nr 64/2022, https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397 (dostęp 01.11.2024).
Dekret Prezydenta Ukrainy *O zawieszeniu uchwały Rady Najwyższej Autonomicznej Republiki Krymu z dnia 6 marca 2014 r. nr 1702-6/14 „O przeprowadzeniu referendum na Krymie"* z dnia 7 marca 2014 r. nr 261/2014, http://president.gov.ua/documents/16743.html (dostęp 25.02.2024)..
Dekret Prezydenta Ukrainy *O zwolnieniu poborowych, terminie regularnego poboru i regularnym poborze obywateli Ukrainy do regularnej służby wojskowej w 2020 r.* (z późniejszymi zmianami) z dnia 16 stycznia 2020 r. nr 13/2020, https://www.president.gov.ua/documents/132020-31825 (dostęp 23.04.2024).
Dekret Prezydenta Ukrainy *W sprawie decyzji Rady Bezpieczeństwa Narodowego i Obrony Ukrainy z dnia 2 lutego 2021 r. w sprawie stosowania osobistych specjalnych środków ekonomicznych i innych środków ograniczających (sankcji)"* z dnia 2 lutego nr 43/2021, https://www.president.gov.ua/documents/432021-36441(dostęp 18.04.2024).
Dekret Prezydenta Ukrainy *W sprawie decyzji Rady Bezpieczeństwa Narodowego i Obrony Ukrainy z dnia 18 czerwca 2021 r. nr 225/2021 „W sprawie strategii rozwoju przemysłu obronnego Ukrainy"* z dnia 20 sierpnia 2021 r. nr 372/2021, https://www.president.gov.ua/documents/3722021-39733 (dostęp 22.04.2024)
Dekret Prezydenta Ukrainy *W sprawie decyzji Rady Bezpieczeństwa Narodowego i Obrony Ukrainy z dnia 23 marca 2014 r. O przemieszczeniu jednostek wojskowych (pododdziałów), instytucji i organizacji Sił Zbrojnych Ukrainy, innych formacji wojskowych i organów ścigania Ukrainy z tymczasowo okupowanego terytorium Autonomicznej Republiki Krymu i miasta Sewastopol do innych regionów Ukrainy* z dnia 23 marca 2014 r. nr 339/2014, https://www.president.gov.ua/documents/3392014-16568 (dostęp 25.02.2024).
Dekret Prezydenta Ukrainy *W sprawie decyzji Rady Bezpieczeństwa Narodowego i Obrony Ukrainy O pilnych środkach w celu przezwyciężenia zagrożenia terrorystycznego i zachowania integralności terytorialnej Ukrainy* z dnia 13 kwietnia 2014 r. nr 405/2014, https://www.president.gov.ua/documents/4052014-16886 (dostęp 28.02.2024).
Dekret Prezydenta Ukrainy *W sprawie decyzji Rady Bezpieczeństwa Narodowego i Obrony Ukrainy z dnia 30 września 2022 r. nr 679/2022 „W sprawie działań Ukrainy w*

odpowiedzi na próbę aneksji terytoriów naszego państwa przez Federację Rosyjską w celu zagwarantowania bezpieczeństwa obszaru euroatlantyckiego, Ukrainy i przywrócenia jej integralności terytorialnej" z dnia 30 września 2022 r., https://www.president.gov.ua/documents/6792022-44249 (dostęp 18.04.2024).
Dekret Prezydenta Ukrainy *W sprawie koordynacji działań państwa w zakresie polityki zagranicznej* z dnia 22 grudnia 2021 r. nr 671/2021 https://www.president.gov.ua/documents/6712021-41005 (dostęp 24.04.2024).
Dekret Prezydenta Ukrainy *W sprawie mianowania R. Chomczaka na stanowisko Szefa Sztabu Generalnego - Naczelnego Dowódcy Sił Zbrojnych Ukrainy* z dnia 21 maja 2019 r. nr 302/2019, https://www.president.gov.ua/documents/3022019-27129 (dostęp 18.04.2024).
Dekret Prezydenta Ukrainy *W sprawie mianowania sędziów* z dnia 1 grudnia 2021 r. nr 612/2021, https://www.president.gov.ua/documents/6122021-40777 (dostęp 18.04.2024).
Dekret Prezydenta Ukrainy *W sprawie Narodowej Rady Odbudowy Ukrainy ze skutków wojny* z dnia 21 kwietnia 2022 r. nr 266/2022, https://www.president.gov.ua/documents/2662022-42225 (dostęp 14.01.2025).
Dekret Prezydenta Ukrainy *W sprawie niektórych kwestii związanych z zapewnieniem bezpieczeństwa narodowego Ukrainy* z dnia 27 marca 2021 r. nr 124/2021, https://www.president.gov.ua/documents/1242021-37701 (dostęp 13.06.2024).
Dekret Prezydenta Ukrainy *W sprawie niektórych środków mających na celu przygotowanie procesu negocjacji w sprawie przystąpienia Ukrainy do Unii Europejskiej* z dnia 8 listopada 2023 r. nr 744/2023, https://www.president.gov.ua/documents/7442023-48833 (dostęp 14.01.2025);
Dekret Prezydenta Ukrainy *W sprawie pilnych środków w celu stabilizacji sytuacji w sektorze energetycznym i dalszego rozwoju energetyki jądrowej* z dnia 22 września 2020 r. nr 406/2020, https://www.president.gov.ua/documents/2672002-141 (dostęp 18.04.2024).
Dekret Prezydenta Ukrainy *W sprawie pilnych środków w celu zjednoczenia wysiłków na rzecz wsparcia Ukrainy* z dnia 17 maja 2022 r., nr 344/2022, https://www.president.gov.ua/documents/3442022-42561 (dostęp 14.01.2025);
Dekret Prezydenta Ukrainy *W sprawie powołania M. Malskiego na stanowisko szefa Lwowskiej Obwodowej Administracji Państwowej* z dnia 5 lipca 2019 r. nr 490/2019, https://www.president.gov.ua/documents/4902019-27921 (dostęp 18.04.2024).
Dekret Prezydenta Ukrainy *W sprawie powołania O. Daniłowa na stanowisko Sekretarza Rady Bezpieczeństwa Narodowego i Obrony Ukrainy* z dnia 3 października 2019 r. nr 733/2019, https://www.president.gov.ua/documents/7332019-29869 (dostęp 18.04.2024).
Dekrety prezydenckie nr 37-41/2023 z dnia 24 stycznia 2023 r., https://www.president.gov.ua/documents/decrees?s-num=&contain-rule=contains&s-text=&date-from=24-01-2023&date-to=24-01-2023&order=desc&_token=xuo2x9SGymb-dWexS7gRPbJan2D5V9Brb8I951q9i (dostęp 12.01.2025).
Dekrety prezydenckie nr 69-72 zmieniające dowódców Sił Połączonych, Wojsk Obrony Terytorialnej, Sił Powietrzno Szturmowych oraz zatwierdzające nowego dowódcę Wojsk Lądowych, https://www.president.gov.ua/documents/decrees?date-from=14-01-2024&date-to=14-01-2025&page=33 (dostęp 12.01.2025).
Dekrety prezydenta nr 912, 913, 914 i 915 z dnia 18 grudnia 2019 r. *O mianowaniu ambasadorów w Jordanii, Mołdawii, Katarze i Chinach* (odpowiednio), https://www.president.gov.ua/documents/decrees?date-from=17-05-2019&date-to=17-05-2020&page=9 (dostęp 18.04.2024).

1.5 Uchwały Gabinetu Ministrów Ukrainy

Uchwała Gabinetu Ministrów Ukrainy *Niektóre kwestie dotyczące Ministerstwa Młodzieży i Sportu z* dnia 11 marca 2020 r. nr 216 Ind 81, https://www.kmu.gov.ua/npas/deyaki-pitannya-ministerstva-molodi-ta-sportu-216110320 (dostęp 22.04.2024).
Uchwala Gabinetu Ministrów Ukrainy *Niektóre kwestie optymalizacji systemu centralnych organów wykonawczych* z dnia 2 grudnia 2022 r. nr 1343, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1343-2022-п#Text (dostęp 12.02.2025).
Uchwała Gabinetu Ministrów Ukrainy *Niektóre kwestie optymalizacji systemu centralnych organów wykonawczych* z dnia 02 września 2019 r. Ind 81, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/829-2019-п/ed20190902#Text (dostęp 20.04.2024)
Uchwała Gabinetu Ministrów Ukrainy *Niektóre kwestie optymalizacji systemu centralnych organów wykonawczych* z dnia 11 marca 2020 r. nr 212 Ind 81, https://www.kmu.gov.ua/npas/deyaki-pitannya-optimizaciyi-sistm110320emi-centralnih-organiv-vikonavchoyi-vladi (dostęp 22.04.2024).
Uchwała Gabinetu Ministrów Ukrainy *Niektóre kwestie optymalizacji systemu centralnych organów wykonawczych* z dnia 27 maja 2020 r. nr 425 Ind 81 , https://www.kmu.gov.ua/npas/deyaki-pitannya-optimizaciyi-sistemi-centralnih-organiv-vikonavchoyi-t270520 (dostęp 22.04.2024).
Uchwała Gabinetu Ministrów Ukrainy *O zatwierdzeniu trybu i warunków udzielania dodatkowych dotacji z budżetu państwa do budżetów lokalnych na wykonywanie uprawnień organów samorządu terytorialnego na terytoriach nieokupowanych, tymczasowo okupowanych i innych terytoriach Ukrainy dotkniętych agresją zbrojną Federacji Rosyjskiej na pełną skalę* z dnia 30 grudnia 2022 r. nr 1477, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1477-2022-п#Text (dostęp 04.02.2025), https://www.kmu.gov.ua/news/uriad-zatverdyv-rozpodil-dodatkovoi-dotatsii-dlia-mistsevykh-biudzhetiv-na-maizhe-800-mln-hrn (dostęp 04.02.2025).
Uchwała Gabinetu Ministrów Ukrainy *O zmianie nazwy Ministerstwa ds. Reintegracji Tymczasowo Okupowanych Terytoriów Ukrainy* z dnia 3 grudnia 2024 r. nr 1366, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1366-2024-п#Text (dostęp 12.02.2025)..
Uchwala Gabinetu Ministrów Ukrainy *W sprawie niektórych kwestii związanych z likwidacją skutków sytuacji nadzwyczajnej o zasięgu ogólnokrajowym w systemach elektroenergetycznych* z dnia 15 stycznia 2026 r. nr 39, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/39-2026-%D0%BF#Text (dostęp 30.04.2026).
Uchwała Gabinetu Ministrów Ukrainy *W sprawie niektórych kwestii wykorzystania salda środków określonych w art. 36 ust. 2 ustawy Ukrainy „O budżecie państwa Ukrainy na 2024 r."* z dnia 23 lutego 2024 r. nr 199, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/199-2024-п#Text (dostęp 12.01.2025).
Uchwała Gabinetu Ministrów Ukrainy *W sprawie niektórych kwestii związanych z wypłatą dodatku mieszkaniowego dla osób wewnętrznie przesiedlonych* z dnia 20 marca 2022 r. nr 332, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/332-2022-п#Text (dostęp 04.02.2025).
Uchwała Gabinetu Ministrów Ukrainy *W sprawie zatwierdzenia Państwowego Programu Rozwoju Współpracy Transgranicznej na lata 2021-2027* z dnia 14 kwietnia 2021 r. nr 408, https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennya-derzhavnoyi-programi-rozvitku-transkordonnogo-s140421 (dostęp 22.04.2024)
Uchwała Gabinetu Ministrów Ukrainy *W sprawie zmian do uchwały Gabinetu Ministrów Ukrainy z dnia 21 marca 2018 r. nr 382* z dnia 21 marca 2023 r. nr 254, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254-2023-п#Text (dostęp 12.01.2025);

Uchwała Gabinetu Ministrów Ukrainy *W sprawie zmian w załączniku 15 do uchwały Gabinetu Ministrów Ukrainy* z dnia 30 sierpnia 2017 r. nr 704 z dnia 25 lutego 2022 r. nr 159, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/159-2022-п#Text (dostęp 20.03.2025).
Uchwała Gabinetu Ministrów Ukrainy *W sprawie zmiany nazwy Ministerstwa Kultury i Polityki Informacyjnej Ukrainy oraz Ministerstwa Rozwoju Społecznego, Terytorialnego i Infrastruktury Ukrainy* z dnia 06 września 2024 r. nr 1028, https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-pereimenuvannia-ministerstva-kultury-ta-informatsiinoi-polityky-ukrainy-i-ministerstva-rozvytku-hromad-terytorii-ta-infrastruktury-ukrainy-1028-060924 (dostęp 12.02.2025).

1.6 Rozporządzenia Gabinetu Ministrów Ukrainy

Rozporządzenie Gabinetu Ministrów Ukrainy *O utworzeniu sztabu koordynacyjnego ds. ochrony praw dziecka w warunkach stanu wojennego* z dnia 17 marca 2022 r. nr 302 dnia 27 grudnia 2023 r. nr 1218-p, https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-utvorennya-koordinacijnogo-shtabu-z-pitan-zahistu-prav-ditini-v-umovah-voyennogo-stanu-302 (dostęp 12.01.2025);
Rozporządzenie Gabinetu Ministrów Ukrainy *Niektóre kwestie związane z działalnością Spółki Akcyjnej „Naftogaz Ukrainy"* z dnia 30 grudnia 2019 r. Ind 37, https://www.kmu.gov.ua/npas/deyaki-pitannya-diyalnosti-akcionernogo-tovaristva-nacionalna-akcionerna-kompaniya-naftogaz-ukrayini-1405-301219 (dostęp 20.04.2024).
Rozporządzenie Gabinetu Ministrów Ukrainy *O odwołaniu W. Lozynskiego ze stanowiska wiceministra rozwoju społeczności, terytoriów i infrastruktury Ukrainy* z dnia 22 stycznia 2023 r. nr 43-r, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/58-2023-p#Text (dostęp 12.01.2025).
Rozporządzenie Gabinetu Ministrów Ukrainy *O utworzeniu sztabu koordynacyjnego ds. przeprowadzania ewakuacji i skutecznego reagowania na masowe przemieszczanie ludności* z dnia 29 lipca 2022 r. nr 854, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/854-2022-п/conv#n3 (dostęp 12.01.2025);
Rozporządzenie Gabinetu Ministrów Ukrainy *O utworzeniu sztabu koordynacyjnego ds. realizacji państwowej polityki wobec weteranów* z dnia 20 grudnia 2024 r. nr 1478, https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-utvorennia-koordynatsiinoho-shtabu-z-pytan-realizatsii-derzhavnoi-veteranskoi-t201224 (dostęp 12.01.2025);
Rozporządzenie Gabinetu Ministrów Ukrainy *O utworzeniu sztabu koordynacyjnego ds. przeprowadzania ewakuacji i skutecznego reagowania na masowe przemieszczanie ludności* z dnia 29 lipca 2022 r. nr 854, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/854-2022-п/conv#n3 (dostęp 12.01.2025);
Rozporządzenie Gabinetu Ministrów Ukrainy *O utworzeniu sztabu koordynacyjnego ds. realizacji państwowej polityki wobec weteranów* z dnia 20 grudnia 2024 r. nr 1478, https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-utvorennia-koordynatsiinoho-shtabu-z-pytan-realizatsii-derzhavnoi-veteranskoi-t201224 (dostęp 12.01.2025);
Rozporządzenie Gabinetu Ministrów Ukrainy *O zatwierdzeniu sprawozdania z wykonania ustawy Ukrainy „O budżecie państwa Ukrainy na rok 2022"* z dnia 25 kwietnia 2022 r. nr 341-r, *https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-skhvalennia-zvitu-pro-vykonannia-zakonu-ukrainy-pro-derzhavnyi-biudzhet-ukrainy-na-2022-s366-250423* (dostęp 22.04.2024).
Rozporządzenie Gabinetu Ministrów Ukrainy *O zwolnieniu W. Szapowalowa ze stanowiska wiceministra obrony Ukrainy* z dnia 24 stycznia 2023 r. nr 58-p, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/43-2023-p#Text (dostęp 12.01.2025).
Rozporządzenie Gabinetu Ministrów Ukrainy *W sprawie Ministerstwa spraw wewnętrznych Ukrainy* zatwierdzoną Uchwałą Gabinetu Ministrów Ukrainy z dnia 28 października

2015 r. nr 878, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/878-2015-п#Text (dostęp 24.04.2024).
Rozporządzenie Gabinetu Ministrów Ukrainy *W sprawie organizacji funkcjonowania jednolitego państwowego systemu ochrony ludności w stanie wojennym* z dnia 24 lutego 2022 r. nr 179-p, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/179-2022-p#Text (dostęp 12.01.2025);
Rozporządzenie Gabinetu Ministrów Ukrainy *W sprawie ustanowienia komisji ds. reorganizacji i likwidacji niektórych centralnych organów wykonawczych* z dnia 06 września 2019 r. nr 738-r, https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-utvorennya-komisij-z-provedenny-a060919 (dostęp 21.04.2024).
Rozporządzenie Gabinetu Ministrów Ukrainy *W sprawie wprowadzenia i zapewnienia realizacji środków reżimu prawnego stanu wojennego w Ukrainie* z dnia 24 lutego 2022 r. nr 181-p, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/181-2022-p#Text (dostęp 12.01.2025);
Rozporządzenie Gabinetu Ministrów Ukrainy *W sprawie zatwierdzenia Strategii reformy systemu zarządzania finansami publicznymi na lata 2022–2025 oraz planu działań służących jej realizacji* z dnia 29 grudnia 2021 r. nr 1805-r, https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-shvalennya-strategiyi-reformuvannya-sistemi-upravlinnya-derzhavnimi-finansami-na-20222025-roki-ta-planu-zahodiv-z-yiyi-realizaciyi-i291221-1805 (dostęp 22.04.2024).
Rozporządzenie Gabinetu Ministrów Ukrainy *W sprawie zatwierdzenia Strategii reformy systemu zarządzania finansami publicznymi na lata 2022–2025 oraz planu działań służących jej realizacji* z dnia 29 grudnia 2021 r. nr 1805-r, https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-shvalennya-strategiyi-reformuvannya-sistemi-upravlinnya-derzhavnimi-finansami-na-20222025-roki-ta-planu-zahodiv-z-yiyi-realizaciyi-i291221-1805 (dostęp 22.04.2024).
Rozporządzenie Gabinetu Ministrów Ukrainy *W sprawie zatwierdzenia sprawozdania z postępów i wyników realizacji Programu działań Gabinetu Ministrów Ukrainy w 2020 r.* z dnia 14 kwietnia 2021 r. nr 327-r, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/327-2021-p#Text (dostęp 15.04.2024).
Rozporządzenie Gabinetu Ministrów Ukrainy *W sprawie zatwierdzenia Narodowej strategii tworzenia przestrzeni bez barier w Ukrainie na okres do 2030 r.* z dnia 14 kwietnia 2021 r. nr 366-p, https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-shvalennya-nacionalnoyi-strategiyi-iz-stvorennya-bezbaryernogo-prostoru-v-ukrayini-na-period-do-t140421 (dostęp 22.04.2024).
Rozporządzenie Gabinetu Ministrów Ukrainy *W sprawie zatwierdzenia sprawozdania z przebiegu i wyników realizacji Programu działalności Gabinetu Ministrów Ukrainy w 2019 roku* z dnia 12 lutego 2020 r. nr 100-r., https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/100-2020-p#Text (dostęp 22.04.2024).
Rozporządzenie Gabinetu Ministrów Ukrainy *W sprawie zatwierdzenia strategii wdrażania równości płci w edukacji do 2030 r. oraz zatwierdzenia planu działań operacyjnych na lata 2022-2024 w celu jej wdrożenia* z dnia 20 grudnia 2022 r. nr 1163-r., https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1163-2022-p#Text (dostęp 12.01.2025);
Rozporządzenie Gabinetu Ministrów Ukrainy *W sprawie zatwierdzenia Narodowej Strategii Dochodów do 2030 r.* z dnia 27 grudnia 2023 r. nr 1218-p, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1218-2023-p#Text (dostęp 12.01.2025);
Rozporządzenie Gabinetu Ministrów Ukrainy *W sprawie zatwierdzenia strategii rozwoju rolnictwa i obszarów wiejskich w Ukrainie na okres do 2030 r. oraz zatwierdzenia planu działań operacyjnych na rzecz jej realizacji w latach 2025-2027* z dnia 15 listopada 2024 r. nr 1163-p, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1163-2024-p#Text (dostęp 12.01.2025);
Rozporządzenie Gabinetu Ministrów Ukrainy *W sprawie zatwierdzenia sprawozdania z wykonania ustawy Ukrainy „O budżecie państwa Ukrainy na 2021 r."* z dnia 25 kwietnia

2023 r. nr 366-r, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/366-2023-p#Text (dostęp 12.02.2025).
Rozporządzenie Gabinetu Ministrów Ukrainy *W sprawie zatwierdzenia planu priorytetowych działań rządu na rok 2025* z dnia 10 września 2025 r. nr 1003-r,, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1003-2025-%D1%80#Text (dostęp 13.04.2026);
Rozporządzenie Gabinetu Ministrów Ukrainy *W sprawie zatwierdzenia planu priorytetowych działań rządu na rok 2026* z dnia 30 marca 2026 r. nr 306-r,. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/306-2026-%D1%80#Text (dostęp 13.04.2026);
Rozporządzenie Gabinetu Ministrów Ukrainy *W sprawie zatwierdzenia sprawozdania z wykonania ustawy Ukrainy „O budżecie państwa Ukrainy na 2023 r."* z dnia 23 kwietnia 2024 r. nr 341-r, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/341-2024-p#Text (dostęp 12.02.2025).
Rozporządzenie Gabinetu Ministrów *W sprawie Transformacji Cyfrowej Ukrainy* zatwierdzone Uchwałą Gabinetu Ministrów Ukrainy z dnia 18 września 2019 r. nr 856б https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/630-2014-п#Text (dostęp 29.04.2024).
Rozporządzenie *W sprawie Ministerstwa Edukacji i Nauki Ukrainy* zatwierdzone Uchwałą Gabinetu Ministrów Ukrainy w dniu 16 października 2014 r., nr 630, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/630-2014-п#Text (dostęp 29.04.2024).
Rozporządzenie *W sprawie Ministerstwa Polityki Społecznej Ukrainy* zatwierdzone Dekretem Prezydenta Ukrainy z dnia 6 kwietnia 2011 r. nr 389/2011, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389/2011#Text (dostęp 27.04.2024).
Rozporządzenie *W sprawie Ministerstwa Spraw Zagranicznych Ukrainy* zatwierdzone uchwałą Gabinetu Ministrów Ukrainy w dniu 30 marca 2016 r., nr 281, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/281-2016-п#Text (dostęp 24.04.2024).
Rozporządzenie *W sprawie Ministerstwa Ochrony Zdrowia Ukrainy* zatwierdzone uchwałą Gabinetu Ministrów Ukrainy nr 267 z dnia 25 marca 2015 r. (ze zmianami), https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/267-2015-п#n8 (dostęp 28.04.2024).

1.7 Akty normatywne ministerstw i innych centralnych organów władzy wykonawczej Ukrainy

Rozkaz Ministerstwa Obrony Ukrainy *O utworzeniu Biura Innowacji Obronnych Ministerstwa Obrony Ukrainy* z dnia 13 sierpnia 2024 r. nr 541 https://lexinform.com.ua/militarylex/nakaz-541-vid-12-08-2024-pro-utvorennya-ofisu-oboronnyh-innovatsij-ministerstva-oborony-ukrayiny/ (dostęp 11.03.2025).
Rozporządzenie Ministerstwa Edukacji i Nauki Ukrainy *W sprawie zatwierdzenia mapy drogowej integracji europejskiej Ukrainy w dziedzinie edukacji i nauki do 2027 r.* z dnia 11 grudnia 2023 r. nr 1501, https://mon.gov.ua/npa/pro-zatverdzhennya-dorozhnoyi-karti-yevropejskoyi-integraciyi-ukrayini-u-sferah-osviti-i-nauki-do-2027-roku (dostęp 12.05.2025).
Rozporządzenie Ministerstwa Polityki Społecznej Ukrainy *W sprawie zatwierdzenia procedury określania potrzeb ludności administracyjnej jednostki terytorialnej/wspólnoty terytorialnej w zakresie usług socjalnych* z dnia 19 kwietnia 2023 r. nr 130-N, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1169-23#Text (dostęp 20.03.2025).
Rozporządzenie Ministerstwa Polityki Społecznej Ukrainy *W sprawie zatwierdzenia planu strategicznego Ministerstwa Polityki Społecznej Ukrainy na rok budżetowy 2022 i dwa okresy budżetowe następujące po planowanym (2023-2024)* z dnia 11 lutego 2022 r. nr 90, https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0090739-22#Text (dostęp 20.03.2025).
Rozporządzenie Ministerstwa Zdrowia Ukrainy *W sprawie zatwierdzenia Porządku udzielania pomocy psychiatrycznej w warunkach szpitalnych* z dnia 07.12.2023 r. nr

2085, https://moz.gov.ua/uk/decrees/nakaz-moz-ukraini-vid-07122023--2085-pro-zatverdzhennja-porjadku-nadannja-psihiatrichnoi-dopomogi-v-stacionarnih-umovah (dostęp 08.04.2025).

1.8 Akty organów sądownictwa i samorządu sędziowskiego

Decyzja XIX Nadzwyczajnego Kongresu Sędziów Ukrainy *W sprawie wyborów członków Wysokiej Rady Sprawiedliwości*, https://rsu.gov.ua/ua/documents/129 (dostęp 24.05.2025).
Orzeczenie Sądu Konstytucyjnego Ukrainy *W sprawie o wniosku konstytucyjnego 50 deputowanych narodowych Ukrainy w sprawie zgodności Konstytucji Ukrainy (konstytucyjności) poszczególnych przepisów Ustawy Ukrainy "O Narodowym Biurze Antykorupcyjnym Ukrainy" z dnia 16 września 2020 r nr 11-r/2020*, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v011p710-20#Text (dostęp 14.05.2024).
Orzeczenie Sądu Konstytucyjnego Ukrainy *W sprawie wniosku konstytucyjnego 46 deputowanych ludowych Ukrainy w sprawie zgodności z Konstytucją Ukrainy (konstytucyjności) części pierwszej artykułu 1, ust. 2 części pierwszej artykułu 4, części pierwszej, akapitów pierwszego, drugiej części drugiego artykułu 5, akapitów drugiego, trzeciego, czwartego, piątego, trzydziestego dziewiątego, czterdziestego części trzeciej, części szóstej artykułu 8 Ustawy Ukrainy "O Komisji Narodowej prowadzącej regulacje państwowe w sferze energetyki i usług komunalnych" (sprawa Komisji Narodowej prowadzącej regulacje państwowe w sferze energetyki i usług komunalnych)* z dnia 13 czerwca 2019 r nr 5-r / 2019, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v005p710-19#Text (dostęp 14.05.2024).
Orzeczenie Sądu Konstytucyjnego Ukrainy *W sprawie wniosku konstytucyjnego 47 deputowanych ludowych Ukrainy w sprawie zgodności Konstytucji Ukrainy (konstytucyjności) poszczególnych przepisów artykułu 6 Ustawy Ukrainy „O telewizji i radiofonii", artykułów 15, 15-1, 26 Ustawy Ukrainy „O kinematografii"* z dnia 21 grudnia 2021 r. nr 3-p/2021, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/va03p710-21#Text (dostęp 14.05.2024).
Orzeczenie Sądu Konstytucyjnego Ukrainy *W sprawie wniosku konstytucyjnego 49 deputowanych ludowych Ukrainy w sprawie oficjalnej interpretacji postanowień art. 151-2 Konstytucji Ukrainy z dnia 2 grudnia 2019 r. nr 11-rp/2019*, https://ccu.gov.ua/storinka-knygy/5659-rishennya-sudu (dostęp 29.05.2024).
Orzeczenie Sądu Konstytucyjnego Ukrainy *W sprawie wniosku konstytucyjnego 47 deputowanych Ukrainy o zgodności niektórych przepisów ustawy Ukrainy „O zapobieganiu korupcji" i Kodeksu karnego Ukrainy z Konstytucją Ukrainy z dnia 27 października 2020 r. nr 13-rp/2019*, https://ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/13_p_2020.pdf (dostęp 29.05.2024).
Orzeczenie Sądu Konstytucyjnego Ukrainy *W sprawie wniosku konstytucyjnego 50 deputowanych Ukrainy w sprawie zgodności z Konstytucją Ukrainy (konstytucyjność) ustawy Ukrainy „O zmianie art. 80 Konstytucji Ukrainy (dotyczącego immunitetu deputowanych Ukrainy)" (o kontroli konstytucyjności zmian Konstytucji Ukrainy po ich wejściu w życie)* z dnia 1 listopada 2022 r. nr 2-p/2022, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/va02p710-22#Text (dostęp 19.05.2025).
Orzeczenie Sądu Konstytucyjnego Ukrainy *W sprawie wniosku konstytucyjnego 56 deputowanych ludowych Ukrainy w sprawie zgodności z Konstytucją Ukrainy (konstytucyjność) trzeciego akapitu drugiej części art. 22 ustawy Ukrainy „O pełnym ogólnokształcącym szkolnictwie średnim"* z dnia 7 lutego 2023 r. nr 1-p/2023, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v001p710-23#Text (dostęp 19.05.2025).
Orzeczenie Sądu Konstytucyjnego Ukrainy *W sprawie wniosku konstytucyjnego Sądu Najwyższego o zgodności części czwartej art. 75 Kodeksu rodzinnego Ukrainy z*

Konstytucją Ukrainy (zgodność z konstytucją) z dnia 29 października 2024 r. nr 1-p/2024 https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/va01p710-24#Text (dostęp 19.05.2025).
Orzeczenie Sądu Konstytucyjnego *W sprawie O uznaniu uchwały Rady Najwyższej Autonomicznej Republiki Krymu "O przeprowadzeniu ogólnokrymskiego referendum" za niezgodną z Konstytucją* z dnia 14 marca 2014 r. nr 2-rp/2014, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v013p710-20#Text (dostęp 25.02.2024).
Rezolucja XXX Zwyczajnego Kongresu Sędziów Ukrainy *W sprawie wzmocnienia niezawisłości sędziów, ochrony ich interesów zawodowych, apelu do organów państwowych i urzędników* z dnia 19 września 2024 r., https://rsu.gov.ua/ua/documents/188 (dostęp 24.05.2025).
Rezolucja XXX Zwyczajnego Kongresu Sędziów Ukrainy *W sprawie wzmocnienia niezawisłości sędziów, ochrony ich interesów zawodowych, apelu do organów państwowych i urzędników* z dnia 19 września 2024 r., https://rsu.gov.ua/ua/documents/188 (dostęp 24.05.2025).
Uchwała Plenum Sądu Najwyższego *Ukrainy O zwróceniu się do Trybunału Konstytucyjnego Ukrainy z wnioskiem konstytucyjnym o sprawdzenie zgodności z Konstytucją Ukrainy (konstytucyjności) postanowień akapitu trzynastego punktu 23-1 rozdziału III „Postanowienia końcowe i przejściowe" Ustawy Ukrainy z dnia 21 grudnia 2016 r. nr 1798-VIII „O Najwyższej Radzie Sprawiedliwości", ustępów pierwszego, szóstego i jedenastego punktu 4 rozdziału 11 „Postanowienia końcowe i przejściowe" ustawy Ukrainy z dnia 14 lipca 2021 r. nr 1635-IX „O wprowadzeniu zmian do niektórych aktów prawnych Ukrainy dotyczących porządku wyboru (mianowania) na stanowiska członków Najwyższej Rady Sprawiedliwości oraz działalności inspektorów dyscyplinarnych Najwyższej Rady Sprawiedliwości"* z dnia 9 października 2021 r nr 9, https://ccu.gov.ua/sites/default/files/4_395_2021.pdf (dostęp 27.06.2024).

1.9 Pozostałe akty normatywne Ukrainy

Decyzja Rady Bezpieczeństwa Narodowego i Obrony Ukrainy *O zastosowaniu osobistych specjalnych środków ekonomicznych i innych środków ograniczających (sankcji)* z dnia 2 lutego 2021 r. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0006525-21#n2 (dostęp 18.04.2024).
Dekret Rady Najwyższej Krymu *O niepodległości Krymu* z dnia 17 marca 2014 r. nr 1745-6/14, http://crimea.gov.ru/rule-making-activity/legislative-sitting-list/6108-7 (dostęp 25.02.2024).
Projekt ustawy *O zmianie niektórych ustaw Ukrainy dotyczących działalności organizacji religijnych na terenie Ukrainy* od 19 stycznia 2023 r. nr rej. 8371, https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/41219 (dostęp 19.10.2024).
Protokół Centralnej Komisji Wyborczej Ukrainy *O wynikach ponownego głosowania w wyborach prezydenckich na Ukrainie z dnia 30 kwietna 2019 r.*, https://www.cvk.gov.ua/wp-content/uploads/2019/11/vpu_2019_protokol_cvk_30042019.pdf (dostęp 18.04.2024).
Rezolucja Rady Najwyższej Republiki Krymu *W sprawie przeprowadzenia referendum na Krymie* z dnia 6 marca 2014 r., http://crimea.gov.ru/act/11689 (dostęp 25.02.2024).
Rozporządzenie Żytomierskiej Obwodowej Administracji Państwowej *W sprawie Regionalnego Programu Ochrony Socjalnej Ludności na rok 2025* z dnia 17 października 2024 r. nr 810, https://oda.zht.gov.ua/oda/za-2024-rik/zhovten/rozporyadzhennya-810-vid-17-10-2024-pro-oblasnu-programu-sotsialnogo-zahystu-naselennya-na-2025-rik/ (dostęp 20.03.2025).
Stenogram z posiedzenia Rady Bezpieczeństwa Narodowego i Obrony Ukrainy *O pilnych środkach w celu zapewnienia bezpieczeństwa narodowego, suwerenności i integralności*

terytorialnej Ukrainy z dnia 28 lutego 2014 r., https://www.rnbo.gov.ua/files/2016/stenogr.pdf (dostęp 15.02.2024).

2. Konstytucje i akty prawne innych państw

Konstytucja Austrii z dnia 1 października 1920 r., https://www.ris.bka.gv.at/GeltendeFassung.wxe?Abfrage=bundesnormen&Gesetzesnummer=10000138 (dostęp 15.02.2023).
Konstytucja Federacji Rosyjskiej z dnia 25 grudnia 1993 r., http://duma.gov.ru/legislative/documents/constitution/ (dostęp 15.02.2023).
Konstytucja Francji z dnia 4 października 1958 r., https://www.assemblee-nationale.fr/dyn/15/divers/texte_reference/01_constitution (dostęp 15.02.2023).
Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r., https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19970780483/O/D19970483.pdf (dostęp 15.02.2023).
Konstytucja USA z dnia 19 września 1787 r., https://www.senate.gov/about/origins-foundations/senate-and-constitution/constitution.htm (dostęp 15.02.2023).
Federalna ustawa konstytucyjna *O przyjęciu Republiki Krymu do Federacji Rosyjskiej i utworzeniu nowych podmiotów - Republiki Krymu i miasta o znaczeniu federalnym Sewastopol - w ramach Federacji Rosyjskiej* z dnia 21.03.2014 r. N 6-FKZ, http://www.kremlin.ru/acts/bank/38220 (dostęp 28.02.2024).
Ustawa Federalna *O obronie* z dnia 31 maja 1996 r. No 61-FZ (z późniejszymi zmianami i uzupełnieniami), http://www.kremlin.ru/acts/bank/9446 (dostęp 15.02.2023).
Ustawa Rzeczypospolitej Rolski z dnia 26 kwietnia 2007 r. *O zarządzaniu kryzysowym* ((Dz. U. z 2007 r. Nr 89, poz. 590), https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=wdu20070890590 (dostęp 15.02.2023).
Uchwała Rady Federacji Zgromadzenia Federalnego Federacji Rosyjskiej *O użyciu Sił Zbrojnych Federacji Rosyjskiej na terytorium Ukrainy* z dnia 01 marca 2014 r. nr 48-SF, http://council.gov.ru/activity/documents/44424/ (dostęp 25.02.2024).
Dekret Prezydenta Federacji Rosyjskiej *O uznaniu Republiki Krymu* z dnia 17 marca 2014 r. nr 147, http://www.kremlin.ru/acts/bank/38202 (dostęp 25.02.2024).
Dekret Prezydenta Federacji Rosyjskiej *W sprawie stosowania niektórych specjalnych środków ekonomicznych w celu zapewnienia bezpieczeństwa Federacji Rosyjskiej* z dnia 6 sierpnia 2014 r. nr 560, http://kremlin.ru/events/president/news/46404 (dostęp 28.02.2024).
Dekret Prezydenta Federacji Rosyjskiej *W sprawie uznania Donieckiej Republiki Ludowej* z dnia 21 lutego 2022 r. nr 71, http://publication.pravo.gov.ru/Document/View/0001202202220002 (dostęp 17.09.2023).
Dekret Prezydenta Federacji Rosyjskiej *W sprawie uznania Ługańskiej Republiki Ludowej* z dnia 21 lutego 2022 r. nr 72, http://publication.pravo.gov.ru/Document/View/0001202202220001 (dostęp 17.09.23).
Dekret Prezydenta Federacji Rosyjskiej *O wprowadzeniu zmian do dekretu Prezydenta Federacji Rosyjskiej z dnia 24 kwietnia 2019 r. nr 183 „O określeniu w celach humanitarnych kategorii osób uprawnionych do składania wniosków o przyjęcie do obywatelstwa Federacji Rosyjskiej w trybie uproszczonym" oraz dekretu Prezydenta Federacji Rosyjskiej z dnia 29 kwietnia 2019 r. nr 187 „O niektórych kategoriach obcokrajowców i osób bez obywatelstwa, które mogą ubiegać się o obywatelstwo Federacji Rosyjskiej w trybie uproszczonym"* z dnia 30 maja 2022 r. nr 330, http://publication.pravo.gov.ru/Document/View/0001202205300008 (dostęp 28.02.2024).
Rozporządzenie Ministra Obrony Federacji Rosyjskiej *O ustanowieniu medalu Ministerstwa Obrony Federacji Rosyjskiej „Za powrót Krymu"* z dnia 21 marca 2014 r. nr 160

https://stat.doc.mil.ru/files/Hrohologicheskii_perechen_prikazov.rtf (dostęp 25.02.2024).

3. Dokumenty strategiczne i programowe

Strategia Bezpieczeństwa Wojskowego Ukrainy zatwierdzona Dekretem Prezydenta Ukrainy z dnia 25 marca 2021 r. nr 121/2021, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/121/2021#n15 (dostęp 23.04.2024).
Strategia ukraińskiej polityki zagranicznej zatwierdzona Dekretem prezydenta Ukrainy z dnia 26 sierpnia 2021 r. nr 448/2021, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/448/2021#Text (dostęp 24.04.2024).
Strategiczny Biuletyn Obronny Ukrainy zatwierdzony Dekretem Prezydenta Ukrainy z dnia 17 września 2021 r. nr 473/2021, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0063525-21#Text (dostęp 23.04.2024).

4. Akty, dokumenty i umowy międzynarodowe

Charter of the United Nations of 26 June 1945, https://www.un.org/en/about-us/un-charter/full-text (dostęp 15.02.2023).
Convention (III) relative to the Opening of Hostilities, signed 18 October 1907, https://ihl-databases.icrc.org/en/ihl-treaties/hague-conv-iii-1907 (dostęp 15.02.2023).
EU–Ukraine Association Agreement *Quick Guide to the Association Agreement*, signed 27 June 2014, https://www.eeas.europa.eu/sites/default/files/071215_eu-ukraine_association_agreement.pdf (dostęp 28.02.2024).
Joint security commitments between the European Union and Ukraine, 27 June 2024, https://www.eeas.europa.eu/eeas/joint-security-commitments-between-european-union-and-ukraine_en (dostęp 12.02.2025);
Konwencja o określeniu napaści, podpisana w Londynie dnia 3 lipca 1933 r., https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19330930712/O/D19330712.pdf (dostęp 15.02.2023).
Memorandum w sprawie gwarancji bezpieczeństwa w związku z przystąpieniem Ukrainy do Układu o nierozprzestrzenianiu broni jądrowej, podpisane w Budapeszcie 5 grudnia 1994 r., https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/998_158#Text (dostęp 28.03.2025).
Montevideo Convention on the rights and obligations of states. signed at Montevideo, 26 December 1933, International Law Students Association website https://www.ilsa.org/Jessup/Jessup15/Montevideo%20Convention.pdf (dostęp 20.10.2023).
Package of Measures for the Implementation of the Minsk Agreements, adopted on 12 February 2015 in Minsk, official website of the Organization for Security and Co-operation in Europe https://www.osce.org/files/f/documents/5/b/140221.pdf (dostęp 28.02.2024).
Parliamentary Assembly of the Council of Europe. 2014. Resolution 1990 (2014). *Reconsideration On Substantive Grounds of the Previously Ratified Credentials of the Russian Delegation*, https://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-en.asp?fileid=20882&lang=en (dostęp 28.02.2024),
Protocol on the results of consultations of the Trilateral Contact Group, signed in Minsk, 5 September 2014, official website of the Organization for Security and Co-operation in Europe |https://www.osce.org/files/f/documents/a/a/123258.pdf (dostęp 28.02.2024).
Protokoł I do Konwencji Genewskich, przyjęty na konferencji dyplomatycznej w Genewie w dniu 8 czerwca 1977 r., https://ihl-databases.icrc.org/assets/treaties/470-AP-I-EN.pdf (dostęp 23.02.2023).

Resolution 2605: Deportation and forcible transfer of Ukrainian children to the Russian Federation, adopted 27 April 2023 by Parliamentary Assembly of the Council of Europe, https://pace.coe.int/en/files/31776 (dostęp 28.02.2024).
Resolution N68/262 adopted by the General Assembly on 27 March 2014 *Territorial integrity of Ukraine*, official website of the UN Security Council https://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BFCF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/a_res_68_262.pdf (dostęp 28.02.2024).
Substantive Grounds of the Previously Ratified Credentials of the Russian Delegation, Parliamentary Assembly of the Council of Europe https://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-en.asp?fileid=20882&lang=en (dostęp 28.02.2024).
The Conventions for the Protection of War Victims, signed in Geneva on 12 August 1949, UN website https://www.un.org/en/genocideprevention/documents/atrocity-crimes/Doc.33_GC-IV-EN.pdf (dostęp 15.02.2023).
The Russian Federation's aggression against Ukraine: ensuring accountability for serious violations of international humanitarian law and other international crimes, report, doc. 15510, 26 April 2022 Committee on Legal Affairs and Human Rights, PACE https://pace.coe.int/en/files/29995/html#_TOC_d185e40 (dostęp 17.09.23).
Traktat między Federacją Rosyjską a Republiką Krymu O przyjęciu Republiki Krymu do Federacji Rosyjskiej i utworzeniu nowych podmiotów w ramach Federacji Rosyjskiej z dnia 18 marca 2014 r., http://www.kremlin.ru/events/president/news/20605 (dostęp 25.02.2024).
Traktat o przyjaźni, współpracy i partnerstwie między Ukrainą a Federacją Rosyjską, podpisany w Kijowie 31 maja 1997 r. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/643_006 (dostęp 28.01.2025).
Traktat o przyjaźni, współpracy i wzajemnej pomocy między Federacją Rosyjską a Ługańską Republiką Ludową z dnia 21 lutego 2022 r., http://publication.pravo.gov.ru/Document/View/0001202202280002 (dostęp 17.09.23).
Traktat o przyjaźni, współpracy i wzajemnej pomocy między Federacją Rosyjską a Doniecką Republiką Ludową z dnia 21 lutego 2022 r., http://publication.pravo.gov.ru/Document/View/0001202202280001 (dostęp 17.09.2023).
Umowa między Gabinetem Ministrów Ukrainy a Rządem Królestwa Szwecji o współpracy w dziedzinie obronności podpisana w dniu 14 grudnia 2021 r., https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/752_002-21 (dostęp 23.04.2024).
Umowa między Rządem Ukrainy a Rządem Stanów Zjednoczonych Ameryki w sprawie projektów badawczych, rozwojowych, testowych i ewaluacyjnych, https://www.kmu.gov.ua/news/ministra-oboroni-andriya-tarana-upovnovazheno-pidpisati-ugodu-mizh-uryadami-ukrayini-ta-ssha-pro-proekti-u-sferi-doslidzhen-rozrobok-viprobuvan-i-ocinki (dostęp 23.04.2024).
Umowa między Ukrainą a Federacją Rosyjską o dalszym rozwoju stosunków międzypaństwowych, podpisana w Dagomyślu 23 czerwca 1992 r., https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/643_018#Text (data 28.03.2025)
Umowa o drogowym transporcie towarów z dnia 29 czerwca 2022 r., https://www.president.gov.ua/storage/j-files-storage/01/15/97/261bc523c91b6c5c680fcd44533f4028_1663320692.pdf (dostęp 12.02.2025);
Umowa ramowa między Rządem Ukrainy a Rządem Zjednoczonego Królestwa Wielkiej Brytanii i Irlandii Północnej w sprawie oficjalnego wsparcia kredytowego na rzecz rozwoju zdolności Marynarki Wojennej Sił Zbrojnych Ukrainy, podpisana w dniu 12

listopada 2021 r., https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/826_001-21#Text (dostęp 23.04.2024).
Umowa ramowa w sprawie strategicznych podstaw partnerstwa obronnego między Ministerstwem Obrony Ukrainy a Departamentem Obrony USA. https://www.kmu.gov.ua/news/u-vashingtoni-pidpisano-ramkovu-ugodu-shchodo-strategichnih-osnov-oboronnogo-partnerstva-mizh-ministerstvami-oboroni-ukrayini-ta-ssha (dostęp 23.04.2024).
United Nations General Assembly Resolution 3314 (XXIX), adopted by the United Nations General Assembly on 14 December 1974, https://documents.un.org/doc/resolution/gen/nr0/739/16/img/nr073916.pdf?OpenElement (dostęp 15.02.2023).
Washington Summit Declaration, 10 July 2024, NATO https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_227678.htm?selectedLocale=uk#pledge (dostęp 15.02.2025).

5. Raporty i dane organizacji międzynarodowych oraz instytucji badawczych

Dziewiętnaste badanie krajowe. Wyniki roku. Oczekiwania na przyszłość (20-21 listopada 2022 r.), raport Rating group, 15 grudnia 2022 r., Rating group, badanie przeprowadzone przez grupę socjologiczną „Rating" w okresie 20-21 listopada 2022 r., https://ratinggroup.ua/files/ratinggroup/reg_files/rg_year_results_cati_1000_122022_xix_press.pdf (dostęp 08.11.23).
Fragile States Index – Annual Report 2024, Fund for Peace report, 2024, https://fragilestatesindex.org/wp-content/uploads/2025/02/FSI-2024-Report-A-World-Adrift-2.pdf (dostęp 08.01.25).
Fragile States Index 2023 – Annual Report, Fund for Peace report, 14 June 2023, https://fragilestatesindex.org/2023/06/14/fragile-states-index-2023-annual-report/ (dostęp 08.11.23).
Fragile States Index 2023 – Annual Report, 14 June 2023, https://fragilestatesindex.org/2023/06/14/fragile-states-index-2023-annual-report/ (dostęp 15.02.2023).
Fragile States Index website https://fragilestatesindex.org (dostęp 15.02.2023).
Freedom House website https://freedomhouse.org (dostęp 10.11.2023).
Freedom House, *Freedom in World 2024. Ukraine*, Freedom House Report, 29 lutego 2024 r., https://freedomhouse.org/country/ukraine/freedom-world/2024 (dostęp 31.05.2025).
Freedom in World 2023. Ukraine, Freedom House report, 9 March 2023, https://freedomhouse.org/country/ukraine/freedom-world/2023 (dostęp 31.05.25).
Freedom in World 2024. Ukraine, Freedom House report, 29 February 2024, https://freedomhouse.org/country/ukraine/freedom-world/2024 (dostęp.05.25).
Freedom in World 2025. Ukraine, Freedom House report, 20 February 2025, https://freedomhouse.org/country/ukraine/freedom-world/2025 (dostęp 31.05.25).
Freedom in World 2025. Ukraine, Freedom House report, 20 February 2025, https://freedomhouse.org/country/ukraine/freedom-world/2025 (dostęp 31.05.25).
Ocena sytuacji w kraju i działalności władz, raport im. Centrum Razumkowa, 17 września 2019 r., badanie sondażowe przeprowadzone od 6 do 11 września 2019 r., https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/otsinka- gromadianamy-sytuatsii-v-kraini-ta-diialnosti-vlady (dostęp 29.06.2024).
Ocena cech osobistych i działalności Wołodymyra Zełenskiego jako prezydenta Ukrainy (lipiec-sierpień 2021 r.), raport Centrum im. Razumkowa, 17 sierpnia 2021 r., badanie sondażowe przeprowadzone w okresie od 29 lipca do 4 sierpnia 2021 r., https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/otsinka-osobystisnykh-iakostei-ta-diialnosti-volodymyra-zelenskogo-na-posadi-prezydenta-ukrainy (dostęp 19.04.2024).

Ocena działań rządu przez obywateli, poziom zaufania do instytucji społecznych i polityków oraz orientacja wyborcza obywateli (luty 2020 r.), raport im. Centrum Razumkowa, 24 lutego 2020 r., badanie sondażowe przeprowadzone w dniach 13–17 lutego 2020 r., https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/otsinka-gromadianamy-diialnosti-vlady-riven-doviry-do-sotsialnykh-instytutiv-ta-politykiv-elektoralni-oriientatsii-gromadian-liutyi-2020r (dostęp 02.06.2024).
Ocena sytuacji gospodarczej, działań władz i roli państwa w życiu społecznym przez obywateli Ukrainy (maj 2021 r.), raport Centrum im. Razumkowa, 1 czerwca 2021 r., badanie sondażowe przeprowadzone od 21 do 26 maja 2021 r., https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/otsinka-gromadianamy-ukrainy-sytuatsii-v-ekonomichnii-sferi-dii-vlady-ta-roli-derzhavy-v-zhytti-suspilstva (dostęp 23.04.2024).
Ocena sytuacji w kraju i działań władz przez obywateli, poziom zaufania do instytucji społecznych i polityków, raport Centrum im. Razumkowa, 11 listopada 2019 r., badanie sondażowe przeprowadzone w dniach 1–7 listopada 2019 r., https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/otsinka-gromadianamy-sytuatsii-v-kraini-ta-diialnosti-vlady-riven-doviry-do-sotsialnykh-instytutiv-ta-politykiv-2 (dostęp 02.06.2024).
Ocena sytuacji w kraju i działań władz przez obywateli, zaufanie do instytucji społecznych (luty–marzec 2023 r.), raport Centrum im. Razumkowa, 15 marca 2023 r., badanie przeprowadzone w okresie od 22 lutego do 1 marca 2023 r., https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/otsinka-gromadianamy-sytuatsii-v-kraini-ta-dii-vlady-dovira-do-sotsialnykh-instytutiv-liutyi-berezen-2023r (dostęp 10.01.2025);
Ocena sytuacji w kraju i działań władz przez obywateli, zaufanie do instytucji społecznych (styczeń 2024 r.), raport Centrum im. Razumkowa, 07 lutego 2024 r., badanie przeprowadzone w okresie od 19 do 25 stycznia 2024 r., https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/otsinka-gromadianamy-sytuatsii-v-kraini-ta-dii-vlady-dovira-do-sotsialnykh-instytutiv-politykiv-posadovtsiv-ta-gromadskykh-diiachiv-sichen-2024r (dostęp 10.01.2025);
Ocena sytuacji w kraju i działań władz, zaufanie do instytucji społecznych, polityków, urzędników i osób publicznych (maj 2023 r.), raport Centrum im. Razumkowa, 14 czerwca 2023 r., badanie przeprowadzone w okresie od 23 do 31 maja 2023 r., https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/otsinka-gromadianamy-sytuatsii-v-kraini-dovira-do-sotsialnykh-instytutiv-politykiv-posadovtsiv-ta-gromadskykh-diiachiv-traven-2023r (dostęp 10.01.2025);:
Ocena sytuacji w kraju i działań władz, zaufanie do instytucji społecznych, polityków, urzędników i osób publicznych, (lipiec 2023 r.), raport Centrum im. Razumkowa, 26 lipca 2023 r., badanie przeprowadzone w okresie od 5 do 11 lipca 2023 r., https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/otsinka-gromadianamy-sytuatsii-v-kraini-dovira-do-sotsialnykh-instytutiv-politykiv-posadovtsiv-ta-gromadskykh-diiachiv-stavlennia-do-okremykh-initsiatyv-organiv-vlady-lypen-2023r (dostęp 10.01.2025);
Ocena sytuacji w kraju i działań władz, zaufanie do instytucji społecznych, polityków, urzędników i osób publicznych, (wrzesień 2023 r.), raport Centrum im. Razumkowa, 11 października 2023 r., badanie przeprowadzone w okresie od 21 do 27 września 2023 r., https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/otsinka-gromadianamy-sytuatsii-v-kraini-dovira-do-sotsialnykh-instytutiv-politykiv-posadovtsiv-ta-gromadskykh-diiachiv-stavlennia-do-provedennia-zagalnonatsionalnykh-vyboriv-v-ukraini-do-zavershennia-viiny-veresen-2023r (dostęp 10.01.2025);
Ocena sytuacji w kraju i działań władz, zaufanie do instytucji społecznych, polityków, urzędników i osób publicznych (grudzień 2023 r.), raport Centrum im. Razumkowa, 28 grudnia 2023 r., badanie przeprowadzone wspólnie z Fundacja „Demokratyczne Inicjatywy" im. Ilka Kucheriwa w okresie od 8 do 15 grudnia 2023 r.,

https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/otsinka-gromadianamy-sytuatsii-v-kraini-dovira-do-sotsialnykh-instytutiv-politykiv-posadovtsiv-ta-gromadskykh-diiachiv-gruden-2023r (dostęp 10.01.2025);
Ocena sytuacji w kraju i działań władz, zaufanie do instytucji społecznych, polityków, urzędników i osób publicznych, wiara w zwycięstwo (czerwiec 2024 r.), raport Centrum im. Razumkowa, 25 czerwca 2024 r., badanie przeprowadzone w okresie od 6 do 12 czerwca 2024 r., https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/otsinka-sytuatsii-v-kraini-dovira-do-sotsialnykh-instytutiv-politykiv-posadovtsiv-ta-gromadskykh-diiachiv-stavlennia-do-vyboriv-vira-v-peremogu-cherven-2024r (dostęp 10.01.2025);
Ocena sytuacji w kraju i działań władz, zaufanie do instytucji społecznych, polityków, urzędników i osób publicznych, wiara w zwycięstwo (wrzesień 2024 r.), raport Centrum im. Razumkowa, 15 października 2024 r., badanie przeprowadzone w okresie od 20 do 26 września 2024 r., https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/otsinka-sytuatsii-v-kraini-ta-diialnosti-vlady-dovira-do-sotsialnykh-instytutiv-politykiv-posadovtsiv-ta-gromadskykh-diiachiv-vira-v-peremogu-veresen-2024r (dostęp 10.01.2025).
Ocena sytuacji w kraju przez obywateli oraz propozycje rozwiązań problemów związanych z bezpieczeństwem (styczeń–luty 2026 r.), raport Centrum im. Razumkowa , 17 lutego 2026 r., badanie przeprowadzone w okresie od 31 stycznia do 4 lutego 2026 r., https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/otsinka-gromadianamy-sytuatsii-v-kraini-bachennia-shliakhiv-vyrishennia-bezpekovykh-problem-sichen-liutyi-2026r (dostęp 09.06.26).
Ocena sytuacji w kraju, zaufanie do instytucji społecznych, ocena problemów występujących w społeczeństwie ukraińskim (listopad 2025 r.), raport Centrum im. Razumkowa, 16 grudnia 2025 r., badanie przeprowadzone w okresie od 11 do 18 listopada 2025 r., https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/otsinka-sytuatsii-v-kraini-dovira-do-sotsialnykh-instytutiv-otsinka-problem-shcho-isnuiut-v-ukrainskomu-suspilstvi-lystopad-2025r (dostęp 09.06.26).
Ocena sytuacji w kraju, zaufanie do instytucji społecznych, polityków, urzędników i działaczy społecznych, stosunek do wyborów w czasie wojny, wiara w zwycięstwo (luty–marzec 2025 r.), raport Centrum im. Razumkowa, 24 marca 2025 r., badanie przeprowadzone w okresie od 28 lutego do 6 marca 2025 r., https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/otsinka-sytuatsii-v-kraini-dovira-do-sotsialnykh-instytutiv-politykiv-posadovtsiv-ta-gromadskykh-diiachiv-stavlennia-do-vyboriv-pid-chas-viiny-vira-v-peremogu-liutyiberezen-2025r (dostęp 09.06.26).
Ocena zmian, jakie zaszły w społeczeństwie ukraińskim w okresie wojny na pełną skalę (listopad 2025 r.), raport Centrum im. Razumkowa, 10 marca 2026 r., badanie przeprowadzone w okresie od 11 do 18 listopada 2025 r., https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/otsinka-zmin-shcho-vidbulysia-v-ukrainskomu-suspilstvi-zachas-povnomasshtabnoi-viiny-lystopad-2025r (dostęp 09.06.26).
Jak wojna zmieniła mnie i kraj. Rok w przeglądzie, raport Rating group 21 lutego 2023 r., badanie przeprowadzone przez grupę socjologiczną „Rating" w okresie 10-13 lutego 2023 r., https://ratinggroup.ua/files/ratinggroup/reg_files/rating_war_changed_me_and_the_country_february_2023.pdf (dostęp 08.11.23).
Ukraine Report 2023, European Commission report, 8 November 2023, https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/ukraine-report-2023_en (dostęp 18.04.2024).
Ukraine, official data from the Council of the European Union, https://www.consilium.europa.eu/pl/policies/ukraine/#candidate (dostęp 10.01.2025)

Ukraine: Council extends EU military assistance mission mandate by two years, press release of the Council of the European Union, 8 November 2024, 8 November 2024, https://www.consilium.europa.eu/pl/press/press-releases/2024/11/08/ukraine-council-extends-the-mandate-of-the-eu-military-assistance-mission-for-two-years/ (dostęp 20.03.2025).
Ukraińska pryzma: Polityka zagraniczna 2019. Badanie analityczne, organizacja pozarządowa „Rada Polityki Zagranicznej „Ukraińska pryzma", Fundacja im. F. Eberta, Kijów 2020 http://prismua.org/wp-content/uploads/2020/05/UkrainianPrism.ForeignPolicy19_ukr.pdf (dostęp 24.04.2024),
Ukraińska pryzma: Polityka zagraniczna 2020. Badanie analityczne, organizacja pozarządowa „Rada Polityki Zagranicznej „Ukraińska pryzma", Fundacja im. F. Eberta, Kijów 2021 http://prismua.org/wp-content/uploads/2021/04/31.03-FIN.pdf (dostęp 24.04.2024).
Ukraińska pryzma: Polityka zagraniczna 2021. Badanie analityczne, organizacja pozarządowa „Rada Polityki Zagranicznej „Ukraińska pryzma", Fundacja im. F. Eberta, Kijów 2022 http://prismua.org/wp-content/uploads/2022/06/UPFP-21-vers8PRESS.pdf (dostęp 24.04.2024).
Ukraińska pryzma: Polityka zagraniczna 2022. Studium analityczne, raport NGO „Rada Polityki Zagranicznej „Ukraińska pryzma", Fundacja F. Eberta, Kijów, 2023 r.http://prismua.org/wp-content/uploads/2023/05/UPFP-23-UKR_WEB.pdf (dostęp 20.03.2025).
Ukraińska pryzma: Polityka zagraniczna 2023. Studium analityczne, raport, NGO „Rada Polityki Zagranicznej „Ukraińska pryzma", Fundacja F. Eberta. Vestka LLC - Kijów, 2024 r. http://prismua.org/wp-content/uploads/2023/05/UPFP-23-UKR_WEB.pdf (dostęp 20.03.2025).

II Encyklopedie, słowniki, leksykony:

Antoszewski A., Herbut R. (red.), *Leksykon politologii,* Wrocław. 2004.
Bojko O, *Ukraina: modernizacja państwa w latach 2014-2020*, Wielka Encyklopedia Ukraińska https://vue.gov.ua/Україна:_модернізація_держави_у_2014–2020 (dostęp 28.02.2024).
Encyklopedia powszechna PWN, *wyd. II*, Warszawa 1987.
Garan O., Sydorchuk O., *Ludowy ruch Ukrainy* [w:] *Encyklopedia historii Ukrainy: T. 7: M-O*, red. V. Smolii i in., Kijów 2010, s. 184-186.
Golovko V., *Operacja antyterrorystyczna w Donbasie* [w:] *Encyklopedia historii Ukrainy: Ukraina-Ukraińcy. Ks.2*, red. V. Smolii i in., Kijów 2019.
Kotyhorenko V., *Skład etniczny i kompetencje etnolingwistyczne ludności Ukrainy według spisów powszechnych z lat 1959, 1970, 1979, 1989, 2001 oraz wyniki badań socjologicznych z lat 1994 i 2001*, [w:] *Encyklopedia historii Ukrainy: T. 3: E-Y*, red. V. Smolii i in., Kijów 2005.
Marshall G., A Dictionary of Sociology, Oxford 1998.
Melnyczuk O. (red.), *Etymologiczny słownik języka ukraińskiego w 7 tomach*, *T.2* Kijów, 1982.
Mobilizacja, Encyklopedia PWN https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/mobilizacja;3942432.html#:~:text=%5Błac.,lub%20w%20jej%20początkowym%20okresie (dostęp 15.02.2023).
Państwo dysfunkcyjne, Encyklopedia PWN https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/panstwo-dysfunkcyjne;5577857.html (dostęp 20.10.2023).
Państwo dysfunkcyjne, Encyklopedia PWN https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/panstwo-dysfunkcyjne;5577857.html (dostęp 15.02.2023).
Słownik języka polskiego, Warszawa 1989, s. 398-399.

Słownik terminów i definicji NATO zawierający wojskowe terminy i ich definicje stosowane w NATO, AAP-6, NATO, kwiecień 2014, https://wcnjik.wp.mil.pl/u/AAP6PL.pdf (dostęp 15.02.2023).
Słownik terminów wojskowych, Warszawa 1958.
Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego, 2002.
Stan wojenny, Wielki słownik języka polskiego https://wsjp.pl/haslo/podglad/19533/stan-wojenny (dostęp 15.02.2023).
Urbanowicz J. (red.), *Mała encyklopedia wojskowa*, T. III, Warszawa 1971.
Wielka encyklopedia powszechna, tom XVIII, Kraków 1928–1934.
Galeotti M., *Hybrid, Ambiguous, and Non-Linear? How New Is Russia's „New Way of War"?*, „Small Wars & Insurgencies" 2016, vol. 27, nr 2.

III Opracowania zwarte:

Antonowicz L., *Podręcznik prawa międzynarodowego*, Warszawa 1994.
Arel D., Driscoll J., *Ukraine's Unnamed War: Before the Russian Invasion of 2022*, Cambridge 2023.
Arystoteles, *Polityka z dodaniem pseudo-arystotelesowej ekonomiki,* tłum. L. Piotrowicz, Warszawa 1964, s.10.
Arystoteles, *Polityka,* Warszawa, 1964.
Balcerzak M., *Korupcja jako zagrożenie dla społeczności międzynarodowej i praw człowieka* [w:] *Świat wobec współczesnych wyzwań i zagrożeń*, red. J. Symonides, Warszawa 2010.
Barteczek A., *Państwo jako podmiot zarzadzania publicznego* [w:] *Zarządzanie publiczne – elementy teorii i praktyki,* red A. Frączkiewicz-Wronka, Katowice 2009.
Białocerkiewicz J., *Prawo międzynarodowe publiczne. Zarys wykładu*, Olsztyn, 2005.
Bieleń S., *Państwa upadłe* [w:] *Organizacja Narodów Zjednoczonych – bilans i perspektywy*, red. J. Symonides, Warszawa 2006.
Bieleń S., *Państwa upadłe* [w:] *Organizacja Narodów Zjednoczonych – bilans i perspektywy*, red. J. Symonides, Warszawa 2006.
Bierzanek R., J. Symonides J., *Prawo międzynarodowe publiczne*, Warszawa 2005.
Borkowski R. (red.), *Konflikty współczesnego świata*, Kraków 2001.
Boyarchuk D., Dabrowski M., *Reforms in Ukraine* 2019-2020, Kyiv – Warszawa 2020.
Bukhalova N., Davlikhanova O., Tymchenko S., *Raport analityczny: Parlament Ukrainy w czasie wojny*, Kijów 2023.
Chocha B., J.Kaczmarek, *Wojna i doktryna wojenna*, Warszawa 1980.
Clausewitz C. von, *O wojnie*, Warszawa 1958.
Conquest R., *The Harvest of Sorrow: Soviet Collectivization and the Terror-Famine*, Oxford 1986.
Cooper R., *Pękanie granic. Porządek i chaos w XXI wieku*, przetł. P. Kłossowicz, Poznań 2005.
Cosgrove J., *The Russian Invasion of the Crimean Peninsula, 2014-2015: A Post-Cold War Nuclear Crisis Case Study*, Laurel, 2020.
Croker Ch., *Engaging Failing States*, „Foreign Affairs" 2003, Vol. 82, nr 5.
Crowe J., Weston-Scheuber K., *Principles of International Humanitarian Law*, Chetenham 2015.
Czernichowski K., *Integracja Afrykańska – uwarunkowania, formy współpracy, instytucje*, Warszawa 2010.
Dahl R., *O demokracji*, Kraków 2000.
Das R.J., *Marx's Capital, Capitalism and Limits to the State: Theoretical* Considerations, New York 2022.

Dudek D, Husak Z., Kowalski G., Lis W., *Konstytucyjny system organów państwa,* Warszawa 2012.
Dudkiewicz H., *Prawo międzynarodowe w kwestii państwa upadłego* [w:] *Problem upadku państw w stosunkach międzynarodowych*, red. R. Kłosowicz, A. Mania, Kraków 2012.
Dugin A., *Podstawy geopolityki Księga 1 ,* Moskwa 1997.
Dziuba I., *Internacjonalizm czy rusyfikacja?*, London 1968.
Fleck D., *The Handbook of International Humanitarian La*w, Oxford 2013.
Freedman L., *Command: The Politics of Military Operations from Korea to Ukraine*, London 2022.
Fukuyama F., *Budowanie państwa. Władza i ład międzynarodowy XXI wieku*, Poznań 2005.
Fukuyama F., *Koniec historii*, tłum. T. Bieroń, M. Wichrowski; Poznań 1996.
Gisem O., Martyniuk O., *Historia Ukrainy*, Charków 2019.
Górak -Sosnowska K., *Wasta (klientelizm) a rozwój społeczno -gospodarczy w świecie arabskim* [w:] *Kulturowe uwarunkowania rozwoju w Azji i w Afryce*, red. K. Górak - Sosnowska, J. Jurewicz, Łódź 2010.
Gorelov D., Kornievskyi O., *Ruch wolontariacki: doświadczenie światowe i ukraińskie praktyki obywatelskie. Raport analityczny*, Kijów 2015.
Grotius H., *Trzy księgi o prawie wojny i pokoju, tom I*, Warszawa 1957.
Gulczyński M., *Politologia – podręcznik* akademicki, Warszawa 2010.
Hausner J., *Zarzadzanie publiczne*, Warszawa 2008.
Heller M., *Cogs in the Wheel: The Formation of Soviet Man*, Tacoma 1988.
Helman G. B., Ratner S. R., *Anarchy rules: Saving Failed States*, „Foreign Policy" 1992, Nr 89 (Winter, 1992-1993).
Hobbes T., *Lewiatan, czyli materia, forma i władza państwa kościelnego i świeckiego,* Kraków 1959.
Ilczuk D., *Ekonomika kultury*, Warszawa 2012.
International Institute for Strategic Studies (IISS), The Military Balance 2023, London 2023.
Jellinek G., Ogólna nauka o państwie, tłum. M. Balsigierowa, M. Przedborski, Warszawa 1924.
Jellinek G., *Ogólna nauka o państwie*, Warszawa 1921.
Jellinek G., *Ogólna nauka o państwie*, Warszawa 1921.
Kaldor M., *Neue Und alte Kriege. Organisierte Gewalt im Zeitalter der Globalisierung*, Frank-furt a. Main 2000.
Kaplan R., *Coming Anarchy*, „The Atlantic" 1994, nr 2.
Kaplan R., *The Coming Anarchy. Shattering the Dreams of the Post-Cold War*, New York 2000.
Kelsen H., *Pure Theory of Law and Analitical Jurisprudence*, Harvard Law Review, t. 55, [w:] M. Sobolewski, Podstawy teorii panstwa, Kraków 1986.
Kitler W., Bezpieczeństwo narodowe RP, Warszawa 2011.
Kofman M., Lee R., Ukraine and Russia: Lessons Learned from the First Phase of the War, CNA, Arlington 2022, s. 6–15;
Kojder A., *Leona Petrazyckiego koncepcja władzy*, [w:] *Prawo i polityka*, red. A. Bodnar i in., Warszawa 1988.
Korybski A., *Funkcje państwa* [w:] *Wprowadzenie do nauki o państwie i polityce*, red. B. Szmulik, M. Żmigrodzki, Lublin 2004.
Koskenmäki R., *Legal implications resulting from state failure in light of the case of Somalia*, „Nordic Journal of International Law" 2004.

Kotkin S., *Armageddon Averted: The Soviet Collapse, 1970-2000*, Oxford 2001.
Kowalski J., W. Lamentowicz W., Wincorek P., *Teoria państwa i prawa*, Warszawa 1981.
Krukowski J., *Wstęp do nauki o państwie i prawie,* Lublin 2002.
Kuciński J., *Nauka o państwie współczesnym,* Łódź 2019.
Kuciński J., *Podstawy wiedzy o państwie,* Warszawa 2003.
Kuciński J., *Podstawy wiedzy o państwie,* Warszawa 2008.
Kundsen T., *AIDS polityki*, „Wprost" 2005, nr 36.
Kustra E., *Wstęp do nauk o państwie i prawie*, Toruń 2000.
Kuźniar R., *Polityka i siła: Studia strategiczne – zarys problematyki,* Warszawa 2005.
Lang W., I. Wroblewski, S. Zawadzki, *Teoria panstrai prawa*, Warszawa 1979.
Langer T., *Wstęp do prawoznawstwa*, Koszalin 1997.
Lenin W., *Państwo a rewolucja*, Warszawa 1949.
Ławnikowicz G., Kostrubiec J., Dubel L., Markwart Z., *Elementy nauki o państwie i polityc,* Warszawa 2011.
Łopatka A., *Wstęp do prawoznawstwa*, Warszawa 1975.
Łopatka A., *Prawoznawstwo,* Warszawa 2001.
Maneli M., *O funkcjach państwa*, Warszawa 1963.
Marks K., *Theories of Surplus-Value* (Volume IV of Das Kapital), Moskwa 1975.
Marples D. R., *The War in Ukraine's Donbas: Origins, Contexts, and the Future*, New York 2022.
Merton R. K.. *Teoria socjologiczna i struktura społeczna*, tłum. E. Morawska, J. Wertenstein-Żuławski, Warszawa 2002.
Mironowicz E., „Rosja–Ukraina. 25 lat między «ograniczoną współpracą a ograniczoną konfrontacją»", Studia z Dziejów Rosji i Europy Środkowo-Wschodniej 2014, t. 49.
Nożko K., *Zagadnienia współczesnej sztuki wojennej*, Warszawa 1973.
Osiński J., *Państwo w warunkach globalnego kryzysu ekonomicznego. Przyczynek do teorii państwa*, Warszawa 2017.
Ottaway M., *Dysfunctional States, Dysfunctional Armed Movements, and Lootable Commodities*, [w:] *Big African States: Angola, DRC, Ethiopia, Nigeria, South Africa*, *Sudan*, red. Ch. Clapham, J. Herbst, G. Mills, Johannesburg 2001.
Pennock R., Smith D. G., *Political Science. An Introduction*, New York 1964.
Petrazycki L., *Teoria prawa i panstwa w zwiazku z teoria moralności, T. 1*, Warszawa 1959.
Petryshyn O., Petryshyn O., *Forma rządów Ukrainy w warunkach integracji europejskiej: tradycje i innowacje* [w:] Nauka prawnicza i ustawodawstwo Ukrainy: europejski wektor rozwoju w warunkach stanu wojennego, red. W. Żurawiel i in., Charków 2023.
Platon, *Państwo z dodaniem siedmiu ksiąg „Praw", tom I,* Warszawa 1958.
Polak A, *Wojna jako wyzwanie dla badacza*, „Kwartalnik Bellona" 2/2010,.
Raczkowski K., *Zarzadzanie publiczne. Teoria i praktyka*, Warszawa 2015.
Rácz A., Russia's Hybrid War in Ukraine. Breaking the Enemy's Ability to Resist, FIIA Report 43, Helsinki 2015.Raport specjalny *Parlamentaryzm wojskowy: specyfika pracy Rady Najwyższej Ukrainy w stanie wojennym*, „Czasopismo Parlament 2023", №1/2022-2023.
Redelbach A., S. Wronkowska S., Ziembinski Z., *Zarys teorii panstwa i prawa*, Warszawa 1994.
Redelbach A., *Wstęp do prawoznawstwa,* Poznań 1996.
Redelbach A., *Wstęp do prawoznawstwa,* Toruń 1999.
Rok wojny o wolność: Wojskowa historia wojny rosyjsko-ukraińskiej (24.02.2022-24.02.2023). W 4 książkach. *Księga I*, raport przygotowany przez Gabinet Naczelnego

Dowódcy Sił Zbrojnych Ukrainy, Sztab Generalny Sił Zbrojnych Ukrainy, Centrum Badań Historii Wojskowej Sił Zbrojnych Ukrainy, Kijów, 2023.
Rok wojny o wolność: Wojskowa historia wojny rosyjsko-ukraińskiej (24.02.2022-24.02.2023). W 4 książkach. *Księga IV*, raport przygotowany przez Gabinet Naczelnego Dowódcy Sił Zbrojnych Ukrainy, Sztab Generalny Sił Zbrojnych Ukrainy, Centrum Badań Historii Wojskowej Sił Zbrojnych Ukrainy, Kijów, 2023.
Rok wojny o wolność: Wojskowa historia wojny rosyjsko-ukraińskiej (24.02.2022-24.02.2023). W 4 książkach. *Księga II*, raport przygotowany przez Gabinet Naczelnego Dowódcy Sił Zbrojnych Ukrainy, Sztab Generalny Sił Zbrojnych Ukrainy, Centrum Badań Historii Wojskowej Sił Zbrojnych Ukrainy, Kijów 2023.
Rosa R., *Wybrane koncepcje wojny i pokoju w dziejach myśli filozoficznej. Starożytność i średniowiecze*, Warszawa 1991.
Rotberg R. I., *Failed States, Collapsed States, Weak States: Causes and Indicators*, [w:] *State Failure and State Weakness in a Time of Terror*, red. R. I. Rotberg, New York 2003.
Rotberg R., *The Failure and Collapse of Nation-States. Breakdown, Prevention and Repair*, [w:] *When States Fail: Causes and Consequences*, red. R. Rotberg, Princeton 2004.
Ryszka F., *Polityka i wojna*, Warszawa 1974.
Ryszka F., *Polityka i wojna. Świadomość potoczna a teorie XX wieku*, Warszawa 1975.
Schmitt C., *Die Diktatur. Von den Anfängen des modernen Souveränitätsgedankens bis zum proletarischen Klassenkampf*, Berlin 1994.
Seidler G., *Wprowadzenie do nauki o państwie i prawie*, Lublin 2003.
Skibiński F., *Rozważania o sztuce wojennej*, Warszawa 1995.
Sobolewski M., *Podstawy teorii panstwa*, Kraków 1986.
Sorochynska N., Gisem O, *Historia Ukrainy*, Tarnopol, 2019.
Stańczyk-Minkiewicz M., *Terytorium państw upadłych jako przestrzeń sprzyjająca powstawaniu rozwojowi i działalności organizacji terrorystycznych* [w:] *Problem upadku państw w stosunkach międzynarodowych*, red. R. Kłosowicz, A. Mania, Kraków 2012.
Stawecki T., Winczorek P., *Wstęp do prawoznawstwa*, Warszawa 1999.
Subtelny O., *Ukraine: A History*, Toronto, 2000.
Sun Tzu, *Sztuka wojny*, Warszawa 1994.
Szacki J., *Historia myśli socjologicznej*, Warszawa 2002.
Szmulik B., Żmigrodzki M. red., *Wprowadzenie do nauki o państwie i polityce*, Lublin 2004.
Szostak W., *Nauka o państwie. Dla studentów nauk politycznych*, Kielce 2008.
Szostak W., *Współczesne teorie państwa*, Kraków 1997, s. 107–108.
Św. Augustyn, *O państwie Bożym,* Warszawa 1977.
Św. Tomasz z Akwinu, *Summa teologiczna,* [w:] *Historia idei politycznych. Wybór tekstów*, S. Filipowicz, A. Mielczarek, K. Pieliński, M. Tański (oprać.), Warszawa 2002.
Święty Augustyn, *O państwie Bożym, tom II*, Warszawa 1977, s. 411-413.
Tomaszewski A., *Podstawowe kategorie sztuki wojennej*, Warszawa 1996.
Verstiuk V., *Wojna domowa w Ukrainie 1917-1921*, [w:] *Encyklopedia historii Ukrainy: T. 2: G-D,* red. V. Smolii i in., Kijów 2004.
Vlasov V., Kulchytskyi S., *Historia Ukrainy*, Kijów 2019.
Volynka K., *Teoria państwa i prawa* Kijów 2003.
Walzer M., *Spór o wojnę*, Warszawa 2006.
Weber M., *Gospodarka i społeczeństwo: zarys socjologii rozumiejącej,* tłum. D. Lachowska, Warszawa 2002.
Weber M., *Szkice z socjologii religii,* tłum. J. Prokopiuk i H. Wandowski, Warszawa 1984;
Weber M., *Racjonalność, władza, odczarowanie*, Poznań 2011.

Weber, M. *The Theory of Social and Economic Organization*, New York 2009.
Wesołowski W., *Klasy, warstwy, władza*, Warszawa 1966.
Wiatr J., *Socjologia wojska*, Warszawa 1964.
Winczorek P., *Wstęp do nauki o państwie,* Warszawa 1996.
Wittfogel K. A., *Władza totalna,* Toruń 2002.
Włoch R., *Funkcje polityki zagranicznej*, [w:] *Wstęp do teorii polityki zagranicznej państwa*, red. R. Zięba, Toruń 2004.Osgood R.E., *Limited War*, Moskwa 1960.
Wojtaszczyk K. A., *Kompendium wiedzy o panstwie współczesnym*, Warszawa 1999, s.24.
Wojtaszczyk K., *Kompendium wiedzy o panstwie współczesnym*, Warszawa 1999.
Wróblewski J., *Klasowy charakter państwa* [w:] *Teoria państwa i prawa*, W. Lang, J. Wróblewski, S. Zawadzki, Warszawa 1979.
Wróblewski R., Zarządzanie kryzysowe jako element bezpieczeństwa narodowego, Warszawa 2014.
Yekelchyk, S., *Stalin's Empire of Memory: Russian-Ukrainian Relations in the Soviet Historical Imagination*, Toronto 2015.
Zielinski E., *Nauka o państwie i polityce*, Warszawa 1999.
Zieliński E., *Nauka o państwie i polityce*, Warszawa 2001.
Ziółkowski W., *Wojna sprawiedliwa u św. Tomasza z Akwinu.* Ogrody Nauk i Sztuk.1,1 (luty 2020).
Znamierowski Cz, *Wiadomości elementarne o państwie*, 1948.
Znamierowski Cz., *Rozważania o państwie*, Warszawa 1999.

IV Artykuły w czasopismach

Alshamy Y., and others, *Polycentric defense, Ukraine style: explaining Ukrainian resilience against invasion*, „GMU Working Paper in Economics" 2023, Nr 23-0339(1), s. 36-58.
Bakayevych K., *Ukraiński teleturniej „jednolite wiadomości" podczas rosyjskiej inwazji na pełną skalę: propaganda, pr czy konieczność?*, „Zintegrowane Komunikacje" 2024, Nr 1 (17), s. 139-144.
Bespalenko A., *Wektory polityki społecznej dla Ukrainy w Warunkach wyzwań wojny.* „Problemy współczesnych przemian. Seria: ekonomia i zarządzanie" 2022, Vol. 1, nr. 4, Sierpień 2022.
Chojnacki J., *Zestrzelenie samolotu Malaysia Airlines (lot MH17): odpowiedzialność materialna i karna w świetle prawa międzynarodowego*, „Sprawy Międzynarodowe" 2016, nr 1.
Deborah S., *Ukraine's third wave of military reform 2016–2022 – building a military able to defend Ukraine against the Russian invasion,* „Defense & Security Analysis, Taylor & Francis Journals 2022, Vol. 39(3).
Ellis S., *How to Rebuild Africa*, „Foreign Affairs" 2005, Vol. 84, nr 5 (wrzesień–październik).
Gai-Nyzhnyk P., *Eskalacja wokół wyspy Kosa Tuzla w 2003 roku jako element geostrategicznej operacji Federacji Rosyjskiej mającej na celu zajęcie wód Morza Azowskiego i okupację-aneksję Krymu*, „Południe Ukrainy: wymiary etnohistoryczne, językowe, kulturowe i religijne: zbiór prac naukowych" 2017, Nr 6.
Gai-Nyzhnyk P., *Eskalacja wokół wyspy Kosa Tuzla w 2003 roku jako element geostrategicznej operacji Federacji Rosyjskiej mającej na celu zajęcie wód Morza Azowskiego i okupację-aneksję Krymu*, „Południe Ukrainy: wymiary etnohistoryczne, językowe, kulturowe i religijne: zbiór prac naukowych" 2017, Nr 6.

Głos Ukrainy, „Gazeta Rady Najwyższej Ukrainy 2019", Nr 148 (7154). Kijów 2019 r., 7 sierpnia.
Goldstone J., *Pathways to State Failure*, „Conflict Management and Peace Science" 2008, vol. 25, no. 4, s. 285-296.
Golovko O., *Wolontariat w Ukrainie: aspekty historyczne i prawne*, „Prawo i bezpeka" 2023, Nr 2(89).
Grigoriev O., *Ukraiński parlament w kontekście stanu wojennego: cechy funkcjonowania*, „Studia Regionalne" 2023, nr 35.
Hai-Nyzhnyk P., *Russian-Ukrainian War — War for Life (2014—2022): Periodization*, „Ukrainian Studies" 2022, nr 1.
Ivanov A., *Prewencyjna działalność organów policji: Realia i wyzwania w warunkach stanu wojennego*, „Pravo i Bezpeka" 2022, Nr 87.
Jaschenko G., *Zarządzanie kryzysami humanitarnymi w czasie wojny*, „Efektywność zarządzania państwowego" 2024, Nr 1(74/75).
Jastrzębska O., *Geoekonomiczne motywy działań Rosji względem Ukrainy*, „Ante Portas. Studia nad bezpieczeństwem" 2015, Nr 2(5).
Katchanovski I., *The Orange Evolution? The Orange Revolution' and Political Changes in Ukraine*, *„*Post-Soviet Affairs" 2008, Vol. 24, Issue 4, .
Kirichenko S., Lobko M., Semenenko V., *On the issue of the legal regime of martial law and the state of war*, „Nauka i oborona: Zhurnal" 2019, Nr. 2.
Kłaczyński R., *Rosyjsko-ukraiński konflikt o archipelag wysp Kosa Tuzla: historia, przebieg, konsekwencje*, „Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis. Studia Politologica" 2014, Tom 12, nr 151 (2014).
Kondylis P., *Gospodarka globalna, demokracja globalna i globalna walka o podział zasobów*, „Studia z Historii Filozofii" 2015, [R.] 6, nr 3.
Koniec W., *Aktualne kwestie ochrony socjalnej i świadczenia usług dla personelu wojskowego i przesiedleńców wewnętrznych,* „Prawnicze naukowe czasopismo elektroniczne" 2024, Nr 3/2024.
Kudela-Świątek W., Hołodomor jako symbol niezłomności w ukraińskiej kulturze pamięci w ostatniej dekadzie, „Politeja" 2024, nr 7 (94).
Martyniuk R., *Forma rządów ustanowiona w pierwotnej wersji Konstytucji Ukrainy: trudności klasyfikacyjne*, „Prawo Ukrainy" 2021, Vol. 12, s. 173-183;
Mazur I., Chernenko L. i inni, *Analysis of the main indicators of dental care in Ukraine for 2022*, "Oral and General Health" 2023, T. 4.
Meienberger A., *The Concept of the "Russkiy Mir": History of the Concept and Ukraine,* „Euxeinos" 2023, nr 13.
Ochmann P., Wojas J., *Zagadnienia prawne rosyjskiej interwencji zbrojnej na Krymie w 2014 r.*, „Sprawy międzynarodowe" 2016, nr 1.
Olejarz T., Stepniewski T., *Zjawisko dysfunkcji państwa na przykładzie Ukrainy – analiza problemowa,* „Politeja" 2016, Vol. 13 Nr 2 (41).
Oliinyk V., Oliinyk V., *Republikańska forma rządów państwowych: cechy charakterystyczne jej mieszanej formy na Ukrainie*, „Prawo i społeczeństwo" 2018, Nr 4 Cz. 2.
Pankova A., Kasperowicz A.*, Ukraiński ruch wolontariacki w warunkach zbrojnej rosyjskiej agresji w kontekście krajowych i globalnych wyzwań i możliwości powojennej odbudowy państwa*, „Dziennik gospodarki europejskiej" 2022, Vol 21, nr 3, Grudzień 2022.
Pawlak C., *Konflikt na Wschodzie Ukrainy i aneksja Krymu – standardowym przykładem działań hybrydowych*, „Rocznik Bezpieczeństwa Międzynarodowego" 2017, t. 11, nr 1, s. 278.
Pchelin, V., *The Agencies of the National Police of Ukraine as a Subject of Prevention and Counteraction to Corruption in Ukraine*, Law and Safety 2019, nr 72.

Petrenko V., Novak E, *Kolorowe rewolucje": istota, główne czynniki i charakterystyka*, „Życie polityczne" 2023, nr 2,.
Potocki R., *Państwo dysfunkcyjne w perspektywie geopolitycznej*, 13 lutego 2011, Geopolityka.org, http://www.geopolityka.org/analizy/robert-potocki-panstwo-dysfunkcyjne-w-perspektywie- geopolitycznej (dostęp 15.02.2024);
Pozharskij D., *Dysfunctionality of the state*, "Proceedings of Management Academy of the Ministry of the Interior of Russia" 2021, Nr 3 (59).
Prokop M., *The Institution of Prime Minister and Government in A Hybrid Regime in Ukraine* (1996–2021), „Polish Political Science Review 2024, Vol. 12(1), s.15-35.
Repilo, Y., Rossintsev, V., *Model oceny zgodności publikacji i standardów wojskowych z międzynarodowymi dokumentami normatywnymi*, *„*Zbiór prac naukowych Charkowskiego Narodowego Uniwersytetu Sił Powietrznych" 2023, Nr 4 (78), 31 grudnia 2023.
Romtsiv O., *Decisions of the Constitutional Court of Ukraine: problems of implementation*, „Series: Legal Sciences" 2023, Vol. 10, No. 4(40).
Rosenthal U., A. Kouzmin A., *Crises and Crisis Management: Toward Comprehensive Government Decision Making*, „Journal of Public Administration Research and Theory" 1997, Volume 7, Issue 2, s. 277–304.
Rusnak I., Telelim W., *Reforma obronna w Ukrainie: główne wyniki i perspektywy*, Kijów 2021, Nauka i Obrona Nr 1,2021 s. 4-12, DOI: https://doi.org/10.33099/2618-1614-2021-14-1-4-12 (dostęp 23.04.2024).
Rydel K., *Przyłączenie Krymu przez Rosję w świetle prawa międzynarodowego, „*Historia Teoria" 2019, nr 1.
Sedelius T., Mashtaler O., Raunio T., *Semi-presidentialism and war: executive leadership models in Ukraine during Zelenskyi's presidency*, „East European Politics" 2024, Vol. 40.
Sherr J., *The Orange Revolution's Challenge to Ukraine, Russia and Europe*, „Politique étrangère" 2005, (2005/1 Spring Issue)/
Sidorkiewicz K., *Współczesne ujęcie funkcji państwa*, „Studia Elbląskie" 2010, Tom 11.
Sobolewski M., *O funkcjach państwa*, „Zeszyty Naukowe. Prace z nauk politycznych" 1971, Nr 1.
Socor V., *Russian 'Referendums' in Ukrainian Territories Boosting Putin's Novorossiya Project,* "Eurasia Daily Monitor 2022, Volume: 19 Issue: 140 https://jamestown.org/program/russian-referendums-in-ukrainian-territories-boosting-putins-novorossiya-project/ (dostęp 28.02.2024).
Szente Z., *Conceptualising State of Emergency, Constitutional Crisis Management and Their Rule-of-Law Requirements,* „European Journal of Risk Regulation" 2025, Volume 16, Issue 2, s. 374 – 387.
Szostek J., *Russia and the News Media in Ukraine: A Case of 'Soft Power'?*, „East European Politics and Societies" 2014, Nr 28 (3).
Witkowska W., *Główne kierunki pracy organizacji „trzeciego sektora" w stanie wojennym,* „Socioprostir: interdyscyplinarny elektroniczny zbiór artykułów naukowych z socjologii i pracy socjalnej" 2023, nr 12.
Wojciechowski M., *Przedzieleni groblą*, „Gazeta Wyborcza" 2003, nr 239.
Wolska I., *Reformy sądownictwa konstytucyjnego na Ukrainie*, „ Seria Prawo" 2021, Vol 66.
Zajadło J., *Prawo międzynarodowe wobec problemu „państwa upadłego"*, „Państwo i Prawo" 2005, nr 2.
Zawadzki S., *Socjalna funkcja państwa w okresie budownictwa socjalizmu*, „Państwo i Prawo" 1970, Nr 6.

V Źródła internetowe

„Asystent rodziny": Ministerstwo Polityki Społecznej zrealizowało pilotażowy projekt dotyczący wsparcia społecznego dla rodziców, wiadomość, 26 września 2023 r., https://www.msp.gov.ua/press-center/news/asystent-rodyny:-minsotspolityky-realizuvalo-pilotnyy-proyekt-iz-sotsialnoho-suprovodu-batkiv (dostęp 20.03.2025).
Amnestia podatkowa: wszystko, co musisz wiedzieć, wiadomość, 28 września 2021 r., https://cvp.tax.gov.ua/media-ark/news-ark/print-506073.html (dostęp 22.04.2024).
„Ochrona" lokali rozrywkowych – sąd aresztował zastępcę szefa Departamentu Policji Migracyjnej, dane Prokuratury Miejskiej w Kijowie, 04 lutego 2023 r., https://kyiv.gp.gov.ua/ua/news.html?_m=publications&_t=rec&id=327349&fp=1920 (dostęp 18.03.2025).
„Ramstein" w liczbach: 25 spotkań i ponad 145 mld dolarów pomocy dla Ukrainy, wiadomość, 21 stycznia 2025 r., https://mod.gov.ua/news/ramshtajn-u-czifrah-25-zustrichej-i-ponad-145-mlrd-dolariv-dopomogi-ukrayini (dostęp 15.02.2025).
(dostęp 22.04.2024).
14 szkół, w których można zostać pilotem bezzałogowych statków powietrznych „Armii dronów", 19 lutego 2023 r., Newsskii. https://newssky.com.ua/14-shkil-de-mozhna-stati-pilotom-dlya-bezpilotnikiv-armiyi-droniv/ (dostęp 11.03.2025).
30 tysięcy Ukraińców powołano do służby wojskowej w 2020 roku, 21 grudnia 2021 r., Armyinform https://armyinform.com.ua/2020/12/21/30-tysyach-ukrayinczіv-pryzvaly-na-strokovu-sluzhbu-u-2020-roczi/ (dostęp 23.04.2024).
6,8 tys. wyroków dla korupcjonistów wydano w czasie Wielkiej Wojny w 1,5% przypadków przestępcy zostali pozbawieni wolności, na postawie danych z Ujednoliconego Państwowego Rejestru osób, które dopuściły się korupcji lub przestępstw związanych z korupcją prowadzonym przez Narodową Agencja Zapobiegania Korupcji, 29 pazdziernika 2024 r., Opendatabot https://opendatabot.ua/analytics/corrupted-officials-2024 (dostęp 24.05.2025).
68 000 kobiet w Siłach Zbrojnych Ukrainy: Ministerstwo Obrony Narodowej udało się wprowadzić systemowe zmiany w polityce równości płci — Ludmiła Daragan, wiadomość, 27 września 2024 r., https://mod.gov.ua/news/68-000-zhinok-u-zsu-minoborony-vdalosya-vprovaditi-sistemni-zmini-u-gendernij-politiczi-lyudmila-daragan (dostęp 11.03.2025).
Agencja Zamówień Obronnych Ministerstwa Obrony zawarła ponad 20 bezpośrednich umów z światowymi producentami uzbrojenia, 18 lipca 2024 r., https://mod.gov.ua/news/agenczіya-oboronnih-zakupivel-minoboroni-uklala-ponad-20-pryamih-kontraktiv-zi-svitovimi-virobnikami-ozbroennya (dostęp 11.03.2025).
Analiza stanu wymiaru sprawiedliwości przez Wielką Izbę Sądu Najwyższego w 2024 r. dane oficjalne Sądu Najwyższego Ukrainy, 20 marca 2025 r., https://court.gov.ua/press/news/1777033/ (dostęp 21.05.2025).
Armia dronów — rok. Masowa produkcja dronów w Ukrainie, kompanie uderzeniowe BLA, szkolenie operatorów dronów — główne osiągnięcia projektu, oficjalne dane, 26 lipca 2023 r., https://thedigital.gov.ua/news/armii-droniv-rik-masove-virobnitstvo-droniv-v-ukraini-udarni-roti-bpla-navchannya-operatoriv-droniv-golovni-dosyagnennya-proektu (dostęp 11.03.2025).
Available latest statistics for structure of earnings, 22 August 2024, Central Statistical Bureau of Latvia https://stat.gov.lv/en/statistics-themes/labour-market/wages-and-salaries/press-releases/20909-main-indicators-structure (dostęp 03.05.2025).
Badania socjologiczne nad sytuacją polityczną na Ukrainie: 2021, raport Ukraińskiego Instytutu Przyszłości, 18 lutego 2021 r., badanie przeprowadzone w okresie od 27 stycznia 2021 do 05 lutego 2021, https://uifuture.org/publications/zvit-socziologichnogo-

doslidzhennya-shhodo-politychnoyi-sytuacziyi-v-ukrayini-2021-rku/ (dostęp 17.04.2024).
Badanie IRI: Postawy społeczno-polityczne na Ukrainie, raport, 21 maja 2021 r., badanie przeprowadzone w dniach 13–21 marca 2021 r., Rating group https://ratinggroup.ua/research/ukraine/opros_iri_obschestvenno-politicheskie_nastroeniya_v_ukraine.html (dostęp 17.04.2024).
Badanie stosunku Ukraińców do niektórych narzędzia demokracji w czasie wojny, raport z badań sondażowych przeprowadzonych przez Fundację Inicjatywy Demokratyczne im. Ilka Kuczeriwa wspólnie z Centrum im. Razumkowa w okresie od 8 do 15 grudnia 2023 roku, do kwestionariusza dodano pytanie na zlecenie Ruchu Chesno, Kijów — 2024, Chesno https://drive.google.com/file/d/1SF7CA7Re2E9uSBYUtZY6bvrFVK9nZHxF/view?pli=1 (dostęp 25.05.2025).
Bailey R. and others, *The Russian Orthodox Church Declares „Holy War'"Against Ukraine and Articulates Tenets of Russia's Emerging Official Nationalist Ideology*, 30 March 2024, Institute for the Study of War https://www.understandingwar.org/backgrounder/russian-orthodox-church-declares-"holy-war"-against-ukraine-and-articulates-tenets (dostęp 15.02.2023).
Bajraktary, bezpieczeństwo na Morzu Czarnym i sankcje wobec Rosji. Wywiad z ambasadorem Wasylem Bodnarem, (transmisja), 16 września 2024 r., YouTube https://www.youtube.com/watch?v=kDq3Jhfowv8 (dostęp 12.01.2025).
Balycka M., Kolodyazhna D., *Geografia dyplomatyczna wojny: międzynarodowe wizyty Zełenskiego i zagranicznych przywódców,* dane analityczne, 25 lutego 2025 r., Voks Ukraina https://voxukraine.org/dyplomatychna-geografiya-vijny-mizhnarodni-vizyty-zelenskogo-ta-inozemnyh-lideriv (dostęp 20.03.2025).
Bandura R., Staguhn J., Jensena B., *Modernizing Ukraine's Transport and Logistics Infrastructure*, raport specjalny, 20 października 2022 r., CSIS https://csis-website-prod.s3.amazonaws.com/s3fs-public/publication/221020_Bandura_Ukraine_Infrastructure.pdf (dostęp 17.10.2023).
Barbieri J., *Mobilizacja serc i umysłów w czasie wojny: obawy i nadzieje Ukraińców dotyczące służby wojskowej,* lipiec 2024 r., Charkowski Instytut Badań Społecznych https://khisr.kharkov.ua/mobilizatsiia-serdets-i-umiv-u-voiennyy-chas-poboiuvannia-ta-spodivannia-ukraintsiv-shchodo-viyskovoi-sluzhby/ (dostęp 11.03.2025).
Barometr stanu zabezpieczenia placówek opieki zdrowotnej i potrzeb pacjentów w Ukrainie, dane kwartalnego badania stanu medycyny na Ukrainie „Barometr" za 2023 r. https://cdn.prod.website-files.com/64f9d5b781527b3df4eca4cc/66bdc3ea8d97a420409cdafb_Барометр%20%233_звіт.pdf (dostęp03.05.2025).
Ber J., *Korupcja i nieprawidłowości na tyłach armii ukraińskiej* OSW Analizy, 4 sierpnia 2023 r., Ośrodek Studiów Wschodnich im. Marka Karpia https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2023-08-04/korupcja-i-nieprawidlowosci-na-tylach-armii-ukrainskiej (dostęp 11.03.2025).
Ber J., Żochowski P., Tarociński J., *Wuhledar w rękach Rosjan. 950. dzień wojny,* OSW Analizy, 1 października 2024 r., Ośrodek Studiów Wschodnich im. Marka Karpia https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2024-10-01/wuhledar-w-rekach-rosjan-950-dzien-wojny (dostęp 01.03.2023).
Betliy O, *Polityka społeczna w Ukrainie w czasie wojny: 2022 - 2023 (raport z badań),* Instytut Badań Ekonomicznych i Doradztwa Politycznego, Kijów, lipiec 2023 r. http://www.ier.com.ua/files/Projects/2023/Соціальна%20політика%20в%20Україні.pdf (dostęp 20.03.2025).

Bezpieczna migracja i zatrudnienie: przy wsparciu policji krajowej w Ukrainie odbyła się edukacyjna gra terenowa poświęcona przeciwdziałaniu handlowi ludźmi, wiadomość, 18 października 2024 r., https://npu.gov.ua/news/bezpechna-mihratsiia-ta-pratsevlashtuvannia-za-spryiannia-natspolitsii-v-ukraini-vidbuvsia-navchalnyi-kvest-z-protydii-torhivli-liudmy?v=6712615680faf (dostęp 18.03.2025).
Biała Księga – 2021: Polityka Obronna Ukrainy, Kijów 2022, Ministerstwo Obrony Ukrainy, https://www.mil.gov.ua/content/files/whitebook/WhiteBook_2021_Draft_Final_03.pdf (dostęp 23.04.2024).
Biała księga 2019-2020. Siły Zbrojne Ukrainy. Państwowa Służba Transportu Specjalnego, Kijów 2020, Ministerstwo Obrony Ukrainy https://www.mil.gov.ua/content/files/whitebook/WB_2020_FINAL.pdf (dostęp 23.04.2024).
Bilotyl N., *System opieki zdrowotnej w warunkach wojny: dwa lata w liczbach*, wiadomość z powołaniem na dane Ministra Zdrowia Ukrainy, 26.02.2024 r., HUBZ https://hubz.ua/news/medychna-systema-v-umovah-vijny-dva-roky-u-tsyfrah/ (dostęp 03.05.2025).
Biogram dyplomaty A. Sibigy, https://mfa.gov.ua/persons/andriy-sibiga (dostęp 20.03.2025).
Biuro Prezydenta przygotowuje projekt strategii rozwoju wymiaru sprawiedliwości i sądownictwa konstytucyjnego, wiadomość, 30 października 2024 r., https://www.president.gov.ua/news/ofis-prezidenta-gotuye-proyekt-strategiyi-rozvitku-sistemi-p-94161 (dostęp 29.05.2025).
Black Sea Grain Initiative, official website United Nations https://www.un.org/en/black-sea-grain-initiative (dostęp 20.03.2025).
Bogdan Drapiaty: W 2024 r. wszczęto 4700 postępowań karnych w sprawie nielegalnego obchodzenia się z bronią, amunicją lub materiałami wybuchowymi, wiadomość, 23 listopada 2024 r., https://mvs.gov.ua/news/bogdan-drapiatii-u-2024-roci-poruseno-4700-kriminalnix-provadzen-za-nezakonne-povodzennia-zi-zbrojeiu-boiovimi-pripasami-abo-vibuxovimi-recovinami (dostęp 18.03.2025).
Bombesi P. and others, *Ukraine Support After Three Years of War: Aid remains low but steady and there is a shift toward weapons procurement* , 14 February 2025, Kiel Institute for the World Economy, Kiel https://www.ifw-kiel.de/fileadmin/Dateiverwaltung/Subject_Dossiers_Topics/Ukraine/Ukraine_Support_Tracker/3rd_Aniv_Report.pdf (dostęp 23.02.2023).
Boyarchuk D., *Ukraine's Energy Infrastructure Under Siege: Lessons From Four Years of War (TOG 8/2026)*, 8 kwietnia 2026, Towarzystwo Ekonomistów Polskich (TEP) https://tep.org.pl/ukraines-energy-infrastructure-under-siege-lessons-from-four-years-of-war-tog-8-2026/ (dostep 30.04.2026).
Boyko N., *Nations in Transit 2024. Ukraine*, Freedom House report 11 April 2024, https://freedomhouse.org/country/ukraine/nations-transit/2024 (dostęp 08.01.25).
Boyko N., *Nations in Transit. 2023. Ukraine*, Freedom House report, 24 May 2023, https://freedomhouse.org/country/ukraine/nations-transit/2023 (dostęp 08.11.23);
Briefing „likwidacja skutków wybuchu elektrowni wodnej w Kahowskiej i udzielanie pomocy ludności cywilnej", transmisja briefingu Rzecznika Państwowej Służby Sytuacji Nadzwyczajnych Ukrainy 20 czerwca 2023 r., YouTube https://www.youtube.com/watch?v=ilGWf7JrrOY (dostęp 23.02.2023).
Budżet 2021, dane Ministerstwa Finansów Ukrainy za 2021 r., https://mof.gov.ua/uk/budget-process-projects-declaration (dostęp 22.04.2024).
Buket J., *W Siłach Zbrojnych Ukrainy utworzono ponad 25 ośrodków szkoleniowych o różnej specjalizacji*, wiadomość z powołaniem na dane Sił Zbrojnych Ukrainy, 19

października 2024 r, Armiainform https://armyinform.com.ua/2024/10/19/u-zsu-rozgornuto-ponad-25-navchalnyh-czentriv-z-riznoyu-speczyfikoyu/ (dostęp 11.03.2025).
Były komendant wojskowy Borysow ponownie trafił do aresztu śledczego, 26 grudnia 2024 r., Slovo i Dilo https://www.slovoidilo.ua/2024/12/26/novyna/suspilstvo/kolyshnoho-vijskkoma-borysova-znovu-vidpravyly-sizo (dostęp 11.03.2025).
Canada-Ukraine Authorization for Emergency Travel, https://www.canada.ca/en/immigration-refugees-citizenship/news/2022/03/canada-ukraine-authorization-for-emergency-travel.html (dostęp 17.09.2023).
Centrum Analiz, Szkolenia i Edukacji NATO Ukraina już działa!, dane polskiego rządu, 17 lutego 2025 r., https://www.gov.pl/web/obrona-narodowa/centrum-analiz-szkolenia-i-edukacji-nato-ukraina-juz-dziala (dostęp 15.02.2025).
Clark M., Barros G., Hird K., *Russian Offensive Campaign Assessment, April 1, 2022*, 1 April 2022, Institute for the Study of War https://www.understandingwar.org/backgrounder/russian-offensive-campaign-assessment-april-1 (dostęp 17.10.2023).
Clark M., Barros G., Stepanenko K., *Russia-Ukraine Warning Update: Russian Offensive Campaign Assessment, February 25, 2022*, 25 February 2022, Institute for the Study of War https://www.understandingwar.org/backgrounder/russia-ukraine-warning-update-russian-offensive-campaign-assessment-february-25-2022 (dostęp 17.10.2023).
Co miesiąc parlament traci jednego posła – KWU, dane Komitetu wyborców Ukrainy, 15 grudnia 2023 r., Komitet wyborców Ukrainy http://www.cvu.org.ua/nodes/view/type:news/slug:omisiatsia-vr-vtrachaie-odnoho-narodnoho-deputata-kvu (dostęp 15.11.2024).
Commission Staff Working Document/Ukraine 2024 Report/Accompanying the document Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions/2024 Communication on EU enlargement policy, 30 October 2024, Brussels, s.28-51, https://enlargement.ec.europa.eu/document/download/1924a044-b30f-48a2-99c1-50edeac14da1_en?filename=Ukraine%20Report%202024.pdf (dostęp 16.05.2025).
Comprehensive Assistance Package (CAP) for Ukraine, official NATO information, 20 June 2025, https://www.nato.int/cps/fr/natohq/topics_231639.htm?selectedLocale=uk (dostęp 15.02.2025).
Conclusions of the Council of the European Union (23–24 June 2022) on Ukraine's candidate status, 24 June 2022, https://www.consilium.europa.eu/pl/policies/ukraine/ (dostęp 20.03.2025).
Conflict in Ukraine's Donbas: A Visual Explainer, International Crisis Group https://www.crisisgroup.org/visual-explainers/conflict-ukraines-donbas-visual-explainer (dostęp 28.02.2024).
Conflict-related civilian casualties in Ukraine, report of Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights, 27 January 2022, https://ukraine.un.org/en/168060-conflict-related-civilian-casualties-ukraine (dostęp 28.02.2024).
Corruption Perceptions Index (CPI) webcite: https://www.transparency.org/en/news/how-cpi-scores-are-calculated (dostęp 14.05.2025).
Corruption Perceptions Index 2020, Transparency International Ukraine report, January 2021, https://www.transparency.org/en/cpi/2020 (dostęp 29.04.2024).
Corruption Perceptions Index-2022, Transparency International Ukraine report, 31 January 2023, https://ti-ukraine.org/en/research/corruption-perceptions-index-2022/ (dostęp 14.05.2025).
Corruption Perceptions Index-2023, Transparency International Ukraine report, 30 January 2024, official website of the Transparency International Ukraine https://ti-ukraine.org/en/research/corruption-perceptions-index-2023/ (dostęp 14.05.2025).

Corruption Perceptions Index-2024, Transparency International Ukraine report, 11 February 2025, official website of the Transparency International Ukraine https://ti-ukraine.org/en/research/corruption-perceptions-index-2024/ (dostęp 14.05.2025).
Cyfrowa transformacja służby zdrowia Ukrainy, oficjalne dane rządowe, https://moz.gov.ua/uk/cifrova-transformaciya-ohoroni-zdorov-ya-2 (dostęp 08.04.2025).
https://ti-ukraine.org/en/research/corruption-perceptions-index-2023/ (dostęp 14.05.2025).
Ocena sytuacji w kraju przez obywateli, poziom zaufania do organów wykonawczych i organów ścigania, ocena działalności rządu (luty 2020 r.), raport Centrum im. Razumkowa, 21 lutego 2020 r., badanie sondażowe przeprowadzone od 13 do 17 lutego 2020 r., https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/otsinka-gromadianamy-sytuatsii-v-kraini-riven-doviry-do-vykonavchykh-ta-pravookhoronnykh-organiv-vlady-otsinka-diialnosti-uriadu-liutyi-2020r (dostęp 21.04.2024).
Czy karetka przyjedzie do mnie podczas stanu wojennego lub godziny policyjnej?, wiadomość Ministerstwa Ochrony Zdrowia Ukrainy, 18 kwietnia 2022 r., Facebook https://t.me/mozofficial/2375 (dostęp 08.04.2025).
Czy ludzi stać na opłacenie opieki zdrowotnej? Nowe dowody na ochronę finansową na Ukrainie (raport WHO), Kopenhaga: Biuro Regionalne WHO dla Europy; 2023. https://iris.who.int/bitstream/handle/10665/374836/WHO-EURO-2023-8922-48694-72368-ukr.pdf?sequence=1&isAllowed=y (dostęp 03.05.2024).
Dane o sesji plenarnej Rady Najwyższej Ukrainy z dnia 06 listopada 2020 r., transmisja na YouTube https://www.youtube.com/watch?v=nYKmz25MG2 (dostęp 22.04.2024).
Dane statystyczne Państwowej służby statycznej Ukrainy dot. edukacji za lata 1990-2020 https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/pro_stat/Prosto/Osvita/osvita.pdf (dostęp 30.04.2024).
2 lata tragedii w browarach (wideo), dane rządowe, 18 stycznia 2025 r., https://dsns.gov.ua/news/ostanni-novini/2-roki-tragediyi-u-brovarax-video (dostęp 18.03.2025).
DBR zakończyło śledztwo w sprawie zakupu złej jakości odzieży dla potrzeb Sił Zbrojnych Ukrainy za ponad 1 mld UAH, oficjalne dane Państwowego Biuro Śledczego, 21 października 2024 r., https://dbr.gov.ua/news/dbr-zavershilo-rozsliduvannya-spravi-pro-zakupivlyu-neyakisnogo-odyagu-dlya-potreb-zsu-na-ponad-1-mlrd-griven (dostęp 01.03.2023).
Demczuk A., *Idealized Influence of President Volodymyr Zelensky*, „Politeja" 2023, Nr 5(86).
Democracy Index 2022. Frontline democracy and the battle for Ukraine, The Economist Intelligence Unit report, 1 February 2023, https://www.eiu.com/n/wp-content/uploads/2023/02/Democracy-Index-2022_FV2.pdf?li_fat_id=f1fbad7e-a282-4b9e-9f8f-6a6d5a9fe6b8 (dostęp 08.11.23).
Democracy Index 2023: Age of Conflict, The Economist Intelligence Unit report, 15 February 2023, https://www.eiu.com/n/campaigns/democracy-index-2024/ (dostęp 30.05.24);
Democracy Index 2024. What's wrong with representative democracy?, The Economist Intelligence Unit report, 27 February 2024, https://www.eiu.com/n/campaigns/democracy-index-2024/ (dostęp 30.05.24).
Dickinson P., *How Ukraine's Orange Revolution Shaped Twenty-First Century Geopolitics*, 23 November 2020, Atlantic Council https://www.atlanticcouncil.org/blogs/ukraine-alert/how-ukraines-orange-revolution-shaped-twenty-first-century-geopolitics/ (dostęp 15.02.2023).

Dług publiczny Ukrainy w 2025 roku: średni termin zapadalności wzrósł ponad dwukrotnie, a średnia wartość znacznie spadła, 6 lutego 2026 r., ukraines_public_debt_in_2025_average_maturity_more_than_doubled_while_average_cost_significantly_decreased m (dostęp 09.06.26).
Drugi rok wojny: ofensywa Rosji, strategiczne złudzenia Zachodu, Komentarze OSW nr 576, 23 lutego 2024, Ośrodek Studiów Wschodnich im. Marka Karpia https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/komentarze-osw/2024-02-23/drugi-rok-wojny-ofensywa-rosji-strategiczne-zludzenia-zachodu (dostęp 01.03.2023).
DSA Ukrainy opublikowała statystyki dotyczące stanu sprawowania wymiaru sprawiedliwości w 2022 r. w warunkach stanu wojennego, oficjalne dane rządowe, 17 lutego 2023 r., https://court.gov.ua/press/news/1384043/ (dostęp 16.05.2025).
Dubowska A., Taranenko O., *Broń w obwodzie rówieńskim: policja podała, ile zezwoleń wydano w ciągu trzech lat*, z powołaniem na dane Narodowej Policji Ukrainy 20 lutego 2022 r., Suspilne https://suspilne.media/rivne/207136-zbroa-na-rivnensini-u-policii-rozpovili-skilki-dozvoliv-nadali-za-tri-roki/ (dostęp 24.04.2024).
Dwa lata prezydentury: na szczycie spełnionych i niespełnionych obietnic Zełenskiego, 19 maja 2021 r., Slovo i Dilo https://www.slovoidilo.ua/2021/05/19/infografika/polityka/dva-roky-prezydentstva-top-vykonanyx-provalenyx-obicyanok-zelenskoho (dostęp.04.2024).
Dybaylo V. i inni, *Dzieci i wojna w Ukrainie: sytuacja dzieci objętych opieką rodzinną i instytucjonalną: Raport nr 1 z wyników monitoringu za okres luty-czerwiec 2022 r.*, Kijów 2022, https://nssu.gov.ua/storage/app/sites/22/doslidz/лютий%20-%20червень.pdf (dostęp 20.03.2025).
Dynamika rezerw międzynarodowych, oficjalne dane statystyczne, https://bank.gov.ua/ua/markets/international-reserves-allinfo/dynamics?startDate=01.02.2003&endDate=01.12.2015 (dostęp 28.02.2024).
Dynamika samoidentyfikacji religijnej ludności Ukrainy, raport KMIS (Kijowski Międzynarodowy Instytut Socjologii), 5 sierpnia 2022 r., sondaż przeprowadzony w dniach 6-20 lipca 2022 r. https://kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1129&page=42 (dostęp 17.09.2023).
Dynamika zaufania do instytucji społecznych w latach 2021–2023, raport KMIS (Kijowski Międzynarodowy Instytut Socjologii), 18 grudnia 2023 r., badanie przeprowadzone w dniach 29 listopada–9 grudnia 2023 r., KMIS https://kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1335&page=1 (dostęp 24.04.2024).
Działalność legislacyjna Rady: ile projektów ustaw rejestruje się i jak szybko są one rozpatrywane, 09 lipca 2021 r., Opora https://www.oporaua.org/parliament/zakonotvorchadiialnist-radi-skilki-zakonoproiektiv-reiestruiut-ta-iak-shvidko-rozgliadaiut-23254 (dostęp 22.04.2024).
Działalność mobilnych zespołów medycznych w Ukrainie w warunkach wojny, wiadomość z powołaniem na dane Ministerstwa Ochrony Zdrowia Ukrainy, 7 września 2022 r., Ukrinform https://www.ukrinform.ua/rubric-presshall/3563000-dialnist-mobilnih-medicnih-komand-v-ukraini-v-umovah-vijni.html (dostęp 08.04.2025).
Edukacja i nauka Ukrainy w stanie wojennym, raport informacyjno-analityczny Ministerstwa Edukacji i Nauki Ukrainy z 2023 r. https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/zagalna%20serednya/serpneva-konferencia/2023/22.08.2023/Inform-analytic.zbirn-Osvita.v.umovah.voyennogo.stanu-vykl.rozv.povoyen.perspekt.22.08.2023.pdf (dostęp 14.05.2025).
Edukacja przedszkolna, dane Ministerstwa Edukacji i Nauki Ukrainy na 2021 r., https://mon.gov.ua/tag/doshkilna-osvita?&type=all&tag=doshkilna-osvita (dostęp 04.05.2024).

Edukacja w Ukrainie: wyzwania i perspektywy, raport, Kijów 2020, Instytut Analityki Edukacyjnej https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/zagalna%20serednya/serpneva-konferencia/2020/metod-zbirka-osvita-ta-covid-2020.pdf (dostęp 04.05.2024).
Elektroniczna mapa placówek świadczących podstawową opiekę zdrowotną, oficjalne dane z Elektronicznego systemu opieki zdrowotnej na maj 2024 r. https://edata.e-health.gov.ua/e-data/dashboard/pmd-map (dostęp 03.05.2025).
Energy 'corruption' leaves Ukrainians facing a deadly freeze, 23 listopada 2024 r., The Times https://www.thetimes.com/world/russia-ukraine-war/article/energy-corruption-leaves-ukrainians-facing-a-deadly-freeze-9b9tb7gwx (dostęp 14.05.2025).
EU opens accession negotiations with Ukraine, Komunikat prasowy Rady Europejskiej, 25 czerwca 2024 r., https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2024/06/25/eu-opens-accession-negotiations-with-ukraine/ (dostęp 18.04.2024).
Europe Brent Spot Price FOB , data from the United States Energy Information Administration for 1987-2016 period https://www.eia.gov/dnav/pet/hist/LeafHandler.ashx?n=PET&s=RBRTE&f=M (dostęp 28.02.2024).
Evans and others A., *Russian Offensive Campaign Assessment, December 31, 2024*, data from the Institute for the Study of War , December 31, 2024, Institute for the Study of War https://www.understandingwar.org/backgrounder/russian-offensive-campaign-assessment-december-31-2024 (dostęp 01.03.2023).
Ewakuacja medyczna Ukraińców za granicę: co należy wiedzieć, dane Ministerstwa Ochrony Zdrowia Ukrainy, 9 listopada 2023 r., https://moz.gov.ua/uk/medichna-evakuacija-ukrainciv-za-kordon-scho-potribno-znati (dostęp 08.04.2025).
Gabinet Ministrów Ukrainy przedstawił raport z realizacji Krajowego Programu Informatyzacji za rok 2023 – Komitet ds. Transformacji Cyfrowej, wiadomość, 18 lipca 2024 r., https://www.rada.gov.ua/news/news_kom/251870.html (dostęp 12.02.2025).
GDP per capita, current prices, International Monetary Fund data on Ukraine for 2024, official website of the International Monetary Fund https://www.imf.org/external/datamapper/NGDPDPC@WEO/OEMDC/ADVEC/WEOWORLD (dostęp 20.03.2025).
Gdzie i jak uzyskać bezpłatne usługi w zakresie zdrowia psychicznego, wiadomość, 11 kwietnia 2024 r., https://www.kmu.gov.ua/news/de-i-iak-otrymaty-bezoplatni-posluhy-z-mentalnoho-zdorovia (dostęp 03.05.2025).
Generalny Sztab Sił Zbrojnych Ukrainy wprowadza jednolity system szkolenia żołnierzy, 16 czerwca 2021 r., Generalny Sztab Sił Zbrojnych Ukrainy, Facebook https://www.facebook.com/GeneralStaff.ua/posts/генеральний-штаб-зс-україни-впроваджує-єдину-уніфіковану-систему-підготовки-військ/1973158619520052/ (dostęp 23.04.2024).
Germany has highest health expenditure in EU, 25 Januar 2025, data of Statistisches Bundesamt (Destatis), official website of the Statistisches Bundesamt (Destatis) https://www.destatis.de/Europa/EN/Topic/Population-Labour-Social-Issues/Health/HealthExpenditure.html (dostęp 03.05.2025).
Global Conflict Tracker: War in Ukraine, Center for Preventive Action/Council on Foreign Relations https://www.cfr.org/global-conflict-tracker/conflict/conflict-ukraine (dostęp 01.03.2023).
Global Soft Power Index 2023, Brand Finance https://moc.gov.ae/wp-content/uploads/2024/12/Global-Soft-Power-Index-2023.pdf (dostęp 20.03.2025).
Globalne zmiany i nowa filozofia wsparcia: minister polityki społecznej Oksana Żolnowicz zaprezentowała osiągnięcia za rok 2024, wiadomość, 27 stycznia 2025 r., https://www.msp.gov.ua/press-center/news/hlobalni-zminy-ta-nova-filosofiya-pidtrymky:-ministerka-sotsialnoyi-polityky-oksana-zholnovych-prezentuvala-dosyahnennya-za-2024-rik (dostęp 20.03.2025).

Głos Ukrainy, „Gazeta Rady Najwyższej Ukrainy 2019", Nr 148 (7154). Kijów 2019 r., 7 sierpnia.
Głowa państwa ukraińskiego, prezydent Turcji i sekretarz generalny ONZ odbyli trójstronne spotkanie we Lwowie, wiadomość, 18 sierpnia 2022 r., https://www.president.gov.ua/news/glava-ukrayinskoyi-derzhavi-prezident-turechchini-ta-general-77145 (dostęp 12.01.2025).
Główne dane statystyczne dotyczące kształcenia (rok akademicki 2023-2024), Instytut Analiz Edukacyjnych https://iea.gov.ua/diyalnist/naukovo-analitichna-diyalnist/osnovni-czyfry-osvity/ (dostęp 14.05.2025).
Główne dane statystyczne dotyczące kształcenia (rok akademicki 2021-2022), dane statystyczne, Instytut Analiz Edukacyjnych https://iea.gov.ua/wp-content/uploads/2022/07/oosd_20220708.pdf (dostęp 14.05.2025).
Godzina pytań do rządu w Parlamencie Ukrainy z dnia 1 listopada 2019 r. YouTube https://www.youtube.com/watch?v=MICsm1jNv_8 (dostęp 20.04.2024).
Godzina pytań do rządu w Radzie Najwyższej Ukrainy z dnia 17 grudnia 2021 r., transmisja wystąpienia premiera przez Radą Najwyższą, YouTube https://www.youtube.com/watch?v=IfGfYSE9SZM (dostęp 22.04.2024).
Godzina pytań do rządu z dnia 18 września 2020 r., transmisja na YouTube https://www.youtube.com/watch?v=LT8Em4G3USo (dostęp 22.04.2024).
Gruenwald H., *Ukraine Military Logistics Early Days,* March 2022, https://www.researchgate.net/publication/359023734_Ukraine_Military_Logistics_Early_Days (dostęp 17.09.2023).
Honcharuk becomes fellow of Atlantic Council's Eurasia Center, Kyiv Post, 1 września 2020 r., https://archive.kyivpost.com/ukraine-politics/honcharuk-becomes-fellow-of-atlantic-councils-eurasia-center.html (dostęp 20.02.2024).
Honczaruk O., *Podsumowania 2019. Nasz rząd pracował i pracuje nad tym, aby ludzie odczuli zmiany nie za 3–5 lat, ale już teraz!* 31 grudnia 2020 r., Facebook, https://www.facebook.com/photo/?fbid=168358361210750&set=a.104707587575828 (dostęp 20.04.2024).
Igor Klymenko: Nie będzie bezpieczeństwa w państwie, jeśli w miastach nie pozostaną policjanci, oświadczenie Ministra spraw wewnętrznych Ukrainy w wywiadzie parowym, 9 grudnia 2024 r., RBC Ukraina, https://www.rbc.ua/rus/news/igor-klimenko-bezpeki-derzhavi-bude-kshcho-1733667364.html?utm_source=telegram&utm_medium=post (dostęp 18.03.2025).
Igor Klymenko: Poziom przestępczości w Ukrainie podczas wojny spadł do 15%, wiadomość, 23 września 2023 r., https://mvs.gov.ua/uk/news/igor-klimenko-riven-zlocinnosti-v-ukrayini-za-cas-viini-znizivsia-do-15 (dostęp 18.03.2025).
Igor Klymenko: W Narodowej Policji powstają nowe brygady bojowe, które w najbliższym czasie wzmocnią Siły Obronne, dane Ministra Spraw Wewnętrznych Ukrainy, 22 czerwca 2024 r., https://mvs.gov.ua/news/igor-klimenko-formuiutsia-novi-boiovi-brigadi-v-nacionalnii-policiyi-iaki-naiblizcim-casom-pidsiliat-sili-oboroni (dostęp 18.03.2025).
Ile środków budżetowych Ukraina przeznacza na rozwój badań naukowych, dane analityczne, 24 maja 2024 r., Slovo i Dilo https://www.slovoidilo.ua/2024/05/24/infografika/nauka/skilky-byudzhetnyx-koshtiv-ukrayina-vytrachaye-rozvytok-naukovyx-doslidzhen (dostęp 14.05.2025).
Ilu ustaw nie podpisał prezydent Wołodymyr Zełenski?, 12 maja 2020 r., Slovo i Dilohttps://www.slovoidilo.ua/2020/05/12/novyna/polityka/skilky-zakonoproektiv-ne-pidpysav-prezydent-volodymyr-zelenskyj (dostęp 18.04.2024).

IMF Executive Board Completes First Review Under Stand-By Arrangement for Ukraine, Approves Extension of the Arrangement, 22 listopada 2021 r., Międzynarodowy Fundusz Walutowy https://www.imf.org/en/News/Articles/2021/11/22/pr21342-imf-executive-board-completes-review-for-ukraine-extension-of-the-arrangement?fbclid=IwAR3JmRNDJ7gq3aaHTfS_JxgaD7MTzYiUYKJalq9hvsCQDvrFDYrzCWYLLo
(dostęp 28.04.2024).
IMF Executive Board Completes the Fourth Review of the Extended Fund Facility Arrangement for Ukraine, IMF Press Release No. 24/252, 28 June 2021 r., International Monetary Fund https://www.imf.org/en/news/articles/2024/06/28/pr24252-ukraine-imf-exec-board-completes-4th-rev-eff-arr (dostęp 20.03.2025).
Imponująca jest zarówno liczba spraw, które trafiły do sądów w 2023 r–, jak i liczba rozpatrywanych spraw w warunkach wojny i niedoboru kadr-Przewodniczący WS Stanisław Krawczenko, wiadomość, 09 lutego 2024 r., https://court.gov.ua/archive/1554736/ (dostęp 21.05.2025).
Informacja w sprawie wykorzystania subwencji z budżetu państwa dla budżetów lokalnych na zapewnienie wsparcia państwa osobom ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi na trzeci kwartał 2023 r., https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/news/2023/12/29/INFORM.shchodo.vykorys.subventsiyi.na.pidtrymku.osobam.z.OOP-29.12.2023.pdf (dostęp 12.05.2025).
Informacja o liczbie skarg konstytucyjnych, które wpłynęły do sądu, odwołań obywateli i wniosków o informacje publiczne z podziałem tematów reprezentacji według płci i miejsca zamieszkania, dane statystyczne za 2024 r., https://ccu.gov.ua/storinka/informaciya-shchodo-kilkosti-konstytuciynyh (dostęp 19.05.2025).
Informacja o Narodowej Akademii Nauk Ukrainy (stan na dzień 01.01.2021 r.), 1 stycznia 2021 r., Narodowa Akademia Nauk Ukrainy https://files.nas.gov.ua/text/url/2020_dovidka.pdf (dostęp 04.05.2024).
Ivanitskaya O., *W ciągu roku ponad 41 tysięcy osób złamało godzinę policyjną w Kijowie — policja*, z powołaniem na dane policji Ukrainy, 24 listopada 2023 r., Hromadske https://hromadske.ua/posts/komendantsku-v-kiyevi-uprodovzh-roku-porushili-ponad-41-tisyacha-lyudej-policiya (dostęp 18.03.2025).
Izba Rachunkowa przeanalizowała realizację swoich zaleceń w zakresie wykonywania funkcji ogólnokrajowych, Sądownictwa i wymiaru sprawiedliwości, oficjalne dane, 26 grudnia 2024 r., https://rp.gov.ua/PressCenter/News/?id=2316 (dostęp 24.05.2025).
Jak Biuro prezydenta chce "pod choinkę" promować ustawę o nowym Sądzie ręcznym w celu zastąpienia OASC, 3 grudnia 2024 r., Ukraińska Pravda https://www.pravda.com.ua/columns/2024/12/3/7487307/ (dostęp 25.05.2025).
Jak czują się Ukraińcy w czwartym roku wojny i jak sobie radzą, specjalne badanie przeprowadzone przez Gradus Research 4 grudnia 2025 r. na potrzeby 18 edycji konferencji "People Management Conference", opublikowane 22 grudnia 2025 r., https://gradus.app/uk/open-reports/how-ukrainians-feel-4th-year-war-and-how-they-cope/ (dostęp 30.04.2026).
Jak dostęp dzieci do edukacji przedszkolnej wpływa na dziecko, rodziców i gospodarkę kraju, oficjalne dane statystyczne, 11 października 2023 r., https://eo.gov.ua/yak-dostup-ditey-do-doshkilnoi-osvity-vplyvaie-na-dytynu-batkiv-ta-ekonomiku-kraiiny/2023/10/11/# (dostęp 14.05.2025).
Jak uzyskać usługi socjalne w zakresie opieki, wiadomość, 7 maja 2024 r., https://old.msp.gov.ua/news/23710.html?PrintVersion%20 (dostęp 20.03.2025).

Jak szkoły średnie przygotowywały się do roku szkolnego 2025/2026, wiadomość, 1 grudnia 2025 r., Państwowa Służba ds. Jakości Edukacji Ukrainy https://sqe.gov.ua/zzso-2025-2026/ (dostęp 30.04.2026)
Jaka powinna być polityka rządu wobec Ukraińskiego Kościoła Prawosławnego (Patriarchatu Moskiewskiego)?, raport KMIS (Kijowski Międzynarodowy Instytut Socjologii), 29 grudnia 2022 r., sondaż przeprowadzony w dniach 4-27 grudnia 2022 r. https://www.kiis.com.ua/?lang=rus&cat=reports&id=1165&page=38&t=753 (dostęp 17.09.2023)
Jarmoljuk R., *Lekarze z Chersoniu pracują w kamizelkach kuloodpornych i nie znoszą życzeń „dobranoc". Często służby ratunkowe otrzymują nawet 300 wezwań na zmianę związanych z obrażeniami spowodowanymi wojną.*, wiadomość, 29 maja 2022 r., TSN https://tsn.ua/exclusive/mediki-hersona-pracyuyut-v-bronezhiletah-i-nenavidyat-pobazhannya-spokiynoyi-nochi-pro-robotu-pid-obstrilami-2338981.html (dostęp 08.04.2025).
Jasnopolska W., *Pod ostrzałem, w trybie 24/7: od początku wojny lekarze w Ukrainie pracują na pełnych obrotach*, wiadomość z powołaniem na dane Ministra Ochrony Zdrowia Ukrainy, 21 marca 2022 r., Fakty https://health.fakty.com.ua/ua/novyny/pid-obstrilamy-v-rezhymi-24-7-medyky-ukrayiny-z-pochatku-vijny-praczyuyut-na-maksymumi-svoyih-syl/ (dostęp 08.04.2025).
Jastrzębski A., *Niezbity dowód na fiasko planu Putina. Wpadka rosyjskiej agencji,* 28 lutego 2022 r., WP Wiadomości https://wiadomosci.wp.pl/niezbity-dowod-na-fiasko-planu-putina-wpadka-agencji-z-rosji-6742127344458240a (dostęp 17.09.2023).
Jędrysiak M., *Zełenski, Jermak i wojenny mechanizm władzy na Ukrainie*, Komentarze OSW nr 619, 14 sierpnia 2024 r., Ośrodek Studiów Wschodnich im. Marka Karpia https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/komentarze-osw/2024-08-14/zelenski-jermak-i-wojenny-mechanizm-wladzy-na-ukrainie (dostęp 12.01.2025).
Jesteśmy tutaj. Jesteśmy w Kijowie. Bronimy Ukrainy" – Zełenski nagrał filmik spod OP, wideo nagranie wiadomości, 25 lutego 2022 r., YouTube https://www.youtube.com/watch?v=mtmD_1PoSWs (dostęp 12.01.2025);
Kierunki zapewnienia pacjentom leków, dane Narodowej Służby Zdrowia Ukrainy, 21 sierpnia 2021 r., https://www.dls.gov.ua/for_subject/напрямки-забезпечення-пацієнтів-лік/ (dostęp 03.05.2024).
Kierunki zapewnienia pacjentom leków, 21 sierpnia .2023 r., https://www.dls.gov.ua/for_subject/напрямки-забезпечення-пацієнтів-лік/ (dostęp.05.2025).
Kirienko J., *W ciągu kilku miesięcy pracy uratowano setki osób: lekarze w obwodzie ługańskim ratują życie żołnierzom pod ostrzałem*, wiadomość, 18 listopada 2022 r., TSN https://tsn.ua/ato/za-misyaci-roboti-sotni-vryatovanih-mediki-na-luganschini-pid-obstrilami-ryatuyut-zhittya-biycyam-2204542.html (dostęp 08.04.2025).
Kluczowe osiągnięcia Rządu w 2021 r., 7 stycznia 2022 r., https://www.kmu.gov.ua/news/klyuchovi-dosyagnennya-uryadu-u-2021-roci (dostęp 22.04.2024).
Kokhan H., *Police in Ukraine: Corruption Versus Reform*, w: U4 Anti-Corruption Resource Centre, October 20, 2020. https://www.cmi.no/publications/7312-police-in-ukraine-corruption-versus-reform (dostęp 24.04.2024).
Komarowa O., *„Wielka budowa" Zełenskiego: program rządowy czy kampania medialna?*, 18 czerwca 2020 r., Radio Svoboda https://www.radiosvoboda.org/a/velyke-budyvnyctvo-zelensky-sluga-naroda/30676319.html (dostęp 18.04.2024).
Komisja omówiła aktualne kwestie dotyczące ochrony socjalnej osób poszkodowanych w wyniku katastrofy czarnobylskiej, dane Rady Najwyższej Ukrainy, 24 kwietnia 2024 r., https://komspip.rada.gov.ua/news/main_news/76863.html (dostęp 20.03.2025).

Komunikat Ministerstwa Obrony Ukrainy, 14 lipca 2024 r., YouTube https://www.youtube.com/watch?v=bSZ5bYzlx3c&t=351s (dostęp 11.03.2025).
Konstytucyjny Sąd Ukrainy, *Roczny raport informacyjny Sądu Konstytucyjnego Ukrainy za 2022 r.,* zatwierdzone postanowieniem Konstytucyjnego Sądu Ukrainy z dnia 9 kwietnia 2024 r. nr 8-p/2024, Kijów 2024, https://ccu.gov.ua/sites/default/files/shchorichna_informaciyna_dopovid_2023.pdf (dostęp 19.05.2025).
Kontrakty z ukraińskimi przedsiębiorstwami sektora obronnego to wzmocnienie bezpieczeństwa kraju" – Dmytro Klymenkow, wiadomość, 4 maja 2024 r., https://mod.gov.ua/news/kontrakti-z-ukrainskimi-pidpriemstvami-opk-cze-posilennya-bezpeki-kraini-dmitro-klimenkov (dostęp 15.02.2025).
Korupcja w Ukrainie 2024: zrozumienie, postrzeganie, rozpowszechnienie. Raport analityczny na podstawie wyników ankiety przeprowadzonej wśród ludności i przedsiębiorstw, raport Narodowej Agencji Zapobiegania Korupcji Ukrainy Kijów 2024, https://nazk.gov.ua/pdfjs/?file=/wp-content/uploads/Pages/07/17/0717bf197d9dbfd35baa6d2e939ca43a2e47460785552328ee7bd5e2fdebb05e11548549.pdf (dostęp 01.03.2023).
Korupcja na Ukrainie 2024: zrozumienie, postrzeganie, rozpowszechnienie, raport z ogólnokrajowego badania socjologicznego przeprowadzonego w 2024 r., 10 lutego 2025 r., Infosapiens https://www.sapiens.com.ua/ua/publication-single-page?id=333 (dostęp 14.05.2025).
Korupcja sądowa we Lwowie, Narodowe Biuro Antykorupcyjne Ukrainy https://nabu.gov.ua/news/sudova-koruptciia-na-l-vivshchyni/ (dostęp 24.05.2025).
Korwety i drony uderzeniowe: Ministerstwo Obrony zawarło bezpośrednie umowy z tureckimi firmami, dane Centrum prasowego Minerstwa Obrony Ukrainy, 14 grudnia 2020 r., Facebook https://www.facebook.com/MinistryofDefence.UA/posts/3704634149599063 (dostęp 23.04.2024).
Kostiv M. and others, *The War in Ukraine, Volunteers and Non-profit Organizations: Regulatory and Law-Related Challenges*, January 2025, Nonprofit Policy Forum https://www.degruyterbrill.com/document/doi/10.1515/npf-2023-0103/html (dostęp 17.09.2023)
Kozacki S., *34 państwa zaangażowane w szkolenie żołnierzy Sił Zbrojnych Ukrainy za granicą*, wiadomość z powołaniem na dane Sztabu Generalego Sił Zbrojnych Ukrainy, 5 stycznia 2024 r., Militarnyi https://mil.in.ua/uk/news/do-pidgotovky-vijskovyh-zsu-za-kordonom-zalucheni-34-krayiny/ (dostęp 11.03.2025).
Kravets R., Lozovenko T., *Ministerstwo Spraw Wewnętrznych wyjaśniło, dlaczego nadal potrzebna jest godzina policyjna na tyłach*, z powołaniem na dane Ministra Spraw Wewnętrznych Ukrainy, 3 października 2023 r., Ukraińska Pravda https://www.pravda.com.ua/news/2023/10/3/7422423/ (dostęp 18.03.2025).
Krym, dane o wsparciu Rosjan na temat przyłączenia Krymu dom Rosji, 26 kwietnia 2021 r., Lewada-centrum https://www.levada.ru/2021/04/26/krym/ (dostęp 28.02.2024).
Kwit S. (red.), *Sprawozdanie roczne Krajowej Agencji ds. zapewniania jakości w szkolnictwie wyższym za 2021 r.,* Kijów 2022, Narodowa Agencja ds. Zapewnienia Jakości Szkolnictwa Wyższego https://naqa.gov.ua/wp-content/uploads/2022/02/Звіт-2021.pdf (dostęp 04.05.2024).
Lange-Ionatamišvili E., *Analysis of Russia's Information Campaign Against Ukraine*, special report of NATO Strategic Communications Centre of Excellence, Riga 2014, https://stratcomcoe.org/cuploads/pfiles/russian_information_campaign_public_12012016fin.pdf (dostęp 15.02.2023).

Łapówka za uniknięcie mobilizacji – w Lwowie zdemaskowano policjanta, dane Prokuratury Ukrainy, 23 stycznia 2023 r., https://gp.gov.ua/ua/posts/xabar-za-uniknennya-mobilizaciyi-u-lvovi-vikrito-policeiskogo (dostęp 18.03.2025).
Lazarova S., *Iluzja kontroli: jak przebiega „godzina pytań do rządu" podczas wojny,* materiały analityczne, 08 sierpnia 2024 r., Chesno, https://www.chesno.org/post/6066/ (dostęp 12.12.2024).
Liczba przypadków przemocy domowej wzrosła o 20%: Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Parlament pracują nad zaostrzeniem odpowiedzialności, wiadomość, 30 marca 2024 r., https://mvs.gov.ua/news/kilkist-vipadkiv-domasnyogo-nasilstva-zrosla-na-20-mvs-ta-parlament-praciuiut-nad-posilenniam-vidpovidalnosti-1 (dostęp 18.03.2025).
Life expectancy at birth down to 80.1 years in 2021, 16 marca 2023 r. Eurostat https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news/w/ddn-20230316-1#:~:text=At%20the%20country%20level%2C%20the,and%20Latvia%20(73.1%20years) (dostęp 26.04.2024).
Listening to Citizens of Ukraine The Poverty and Human Impacts of Russia's Invasion of Ukraine, World Bank research report for 2023, https://thedocs.worldbank.org/en/doc/2c2d81f33cb64ac4695818d3cf988fa2-0080012024/original/Listening-to-Ukraine-Poverty-Note.pdf (dostęp 20.03.2025).
Lomonosowa N. i inni, *Usługi socjalne dla kobiet i mężczyzn weteranów w społecznościach: wyzwania i potrzeby*, raport analityczny – Centrum Praw Człowieka dla Personelu Wojskowego „Zasada" w 2024 r., styczeń 2024 r. https://www.pryncyp.org/analytics/soczialni-poslugy-dlya-veteraniv-ta-veteranok-u-gromadah-vyklyky-ta-potreby/ (dostęp 20.03.2025).
Lutsevych, O., *Ukraine-Russia Relations*, 24 November 2021, Chatham House, https://www.chathamhouse.org/2021/11/ukraine-russia-relations (dostęp 15.02.2023).
Maksim Pampura-szef Państwowej Administracji sądowej Ukrainy na stronie publikacji prawnej opowiedział o cyfryzacji postępowania sądowego i kluczowych zadaniach, wiadomość, 18 listopada 2024 r., https://dsa.court.gov.ua/dsa/pres-centr/general/1703254/ (dostęp 16.05.2025).
Maksimowa W., *Ile administracji wojskowych utworzono w Ukrainie w okresie obowiązywania stanu wojennego?*, wyniki badań ruchu „Chesno", 26 grudnia 2023 r., https://www.chesno.org/post/5824/ (dostęp 12.01.2025).
Mamczenko N., *Prezes Sądu Najwyższego Wsiewołod Kniazew o wizji Sądownictwa na rok 2023,* wywiad z Prezesem Sądu Najwyższego, 9 stycznia 2023, https://court.gov.ua/press/interview/1368038/ (dostęp 19.05.2025).
Materiały informacyjne na Dzień Jedności Ukrainy 2023 i 105. rocznicę ogłoszenia niepodległości Ukraińskiej Republiki Ludowej, Archiwum Państwowe Obwodu Odeskiego https://archive.od.gov.ua/main/informaczijni-materialy-do-dnya-sobornosti-ukrayiny-2023-ta-105-yi-richnyczi-progoloshennya-nezalezhnosti-ukrayinskoyi-narodnoyi-respubliky (dostęp 28.01.2025)
Materiały informacyjne na Dzień Jedności Ukrainy 2023 i 105. rocznicę ogłoszenia niepodległości Ukraińskiej Republiki Ludowej, Ukraiński Instytut Pamięci Narodowej, https://uinp.gov.ua/ (dostęp: 10.11.2023).
Matuszak A., *Ukraina Zełenskiego: szwankujące mechanizmy władzy*, Komentarze OSW nr 372, 22 stycznia 2021 r., Ośrodek Studiów Wschodnich im. M. Karpia, https://www.osw.waw.pl/sites/default/files/komentarze_372.pdf (dostęp 22.04.2024).
McDermott R. N., Bartles C. K., *Defining the "Special Military Operation",* „Russian Studies Series" September 2022, 05/2022, https://www.ndc.nato.int/defining-the-special-military-operation (dostęp 28.02.2024).

Medycyna w czasie wojny: wpływ inwazji Rosji na pełną skalę na ukraiński system opieki zdrowotnej, raport – Ukraińskie Centrum Opieki Zdrowotnej, kwiecień 2023 https://drive.google.com/file/d/1dZQHg_aSdY9xlOiJwz6nM_G3fWSny3Ol/view (dostęp 08.04.2025).
Melnyk T., *Ponad milion umundurowanych Ukraińców zapewnia obronę kraju-Reznikov*, wiadomość z powołaniem na dane Ministra Obrony Ukrainy, 08 lipca 2022 r., Forbes.ua https://forbes.ua/news/ponad-1-mln-lyudey-u-formi-zabezpechuyut-oboronu-ukraini-reznikov-08072022-7072 (dostęp 23.02.2023).
Menkiszak M., Rosyjska interwencja zbrojna we wschodniej Ukrainie, „Analizy OSW", 3.09.2014, https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2014-09-03/rosyjska-interwencja-zbrojna-we-wschodniej-ukrainie (dostęp 25.02.2024).
Metodyczne Zalecenia dotyczące udzielania pomocy medycznej poszkodowanym na etapie przedszpitalnym w warunkach działań wojennych/stanu wojennego Ministerstwa Ochrony Zdrowia Ukrainy https://moz.gov.ua/uploads/7/36235-dn_488_15_03_2022_dod.pdf (dostęp 08.04.2025).
Międzynarodowe wsparcie dla edukacji i nauki w Ukrainie w warunkach stanu wojennego, wiadomość, 1 grudnia 2022 r., https://mon.gov.ua/news/mizhnarodna-pidtrimka-sferi-osviti-ta-nauki-ukraini-v-umovakh-voennogo-stanu (dostęp 14.05.2025).
Ministerstwo Edukacji i Nauki Ukrainy oraz Federalne Ministerstwo Edukacji i Badań Naukowych Niemiec wybrało 15 wspólnych projektów badawczo-rozwojowych do finansowania w latach 2024-2025, wiadomość, 15 marca 2024 r., https://mon.gov.ua/ua/news/ministerstvo-osviti-i-nauki-ukrayini-ta-federalne-ministerstvo-osviti-ta-doslidzhen-nimechchini-vidibralo-15-naukovo-doslidnih-spilnih-proyektiv-dlya-finansuvannya-v-2024-2025-rokah (dostęp 12.05.2025).
Ministerstwo Finansów przedstawia szczegółową analizę wykorzystania środków Funduszu Walki z COVID w 2020 r. przez głównych dysponentów, 2 lutego 2021 r., https://www.kmu.gov.ua/news/minfin-predstavlyaye-detalnij-analiz-vikoristannya-koshtiv-fondu-borotbi-z-covid-u-2020-roci-golovnimi-rozporyadnikami (dostęp 20.04.2024).
Ministerstwo Finansów: W 2022 r. wydatki na ochronę zdrowia wyniosły 215,3 mld UAH, wiadomość 29 marca 2023 r., https://www.mof.gov.ua/uk/news/minfin_u_2022_rotsi_vidatki_na_okhoronu_zdorovia_stanovili_2153_mlrd_griven-3908 (dostęp 08.04.2025).
Ministerstwo Finansów: W 2023 r. wydatki na ochronę zdrowia wyniosły 217,4 mld UAH, wiadomość 11 marca 2023 r., https://www.kmu.gov.ua/news/minfin-u-2023-rotsi-vydatky-na-okhoronu-zdorovia-stanovyly-2174-mlrd-hryven (dostęp 08.04.2025).
Ministerstwo Finansów: W 2023 r. wykorzystano 74% środków z dotacji na wyposażenie schronów w szkołach dla bezpieczeństwa dzieci i nauczycieli, wiadomość, 2 lutego 2024 r., https://mof.gov.ua/uk/news/minfin_u_2023_rotsi_vikoristano_74__koshtiv_subventsii_na_oblashtuvannia_ukrittiv_u_shkolakh_dlia_bezpeki_ditei_ta_vchiteliv-4412 (dostęp 12.05.2025).
Ministerstwo Finansów: W 2024 r. wydatki na edukację wyniosły 348,4 mld UAH, wiadomość, 11 lutego 2025 r., https://mof.gov.ua/uk/news/minfin_u_2024_rotsi_vidatki_na_osvitu_stanovili_3484_mlrd_griven-5017 (dostęp 12.05.2025).
Ministerstwo Finansów: W 2024 r. wydatki na ochronę zdrowia wyniosły 238,7 mld UAH, wiadomość 31 stycznia 2025 r., https://www.kmu.gov.ua/news/minfin-u-2024-rotsi-vydatky-na-okhoronu-zdorovia-stanovyly-2387-mlrd-hryven (dostęp 08.04.2025).
Ministerstwo Finansów: W okresie obowiązywania stanu wojennego przedsiębiorcy otrzymali 60 317 kredytów na kwotę 237,5 mld UAH w ramach programu „Dostępne kredyty 5-7-9%", 09 września 2024 r.,

https://mof.gov.ua/uk/news/minfin_za_chas_dii_voiennogo_stanu_pidpriiemtsi_otrimali_60_317_kreditiv_na_2375_mlrd_grn_za_programoiu_dostupni_krediti_5-7-9-4780 (dostęp 20.03.2025).
Ministerstwo Finansów: wydatki z funduszu ogólnego budżetu państwa w 2025 r. wyniosły 4,19 bln UAH, wiadomość, 21 stycznia 2026 r., https://mof.gov.ua/uk/news/minfin_vidatki_zagalnogo_fondu_derzhbiudzhetu_u_2025_rotsi_stanovili_419_trln_grn-5554 (dostęp 09.06.26).
Ministerstwo Obrony Narodowej: w rejonach powstają bataliony Obrony Terytorialnej, z polowaniem na oficjalną wiadomość, 30 kwietnia 2014 r., ZN.UA (Dzerkalo tyżnia) https://zn.ua/ukr/POLITICS/minoboroni-hoche-zminiti-filosofiyu-viyskovogo-upravlinnya-142515_.html (dostęp 28.02.2024).
Ministerstwo Obrony zaprzeczyło plotkom o mobilizacji: Szczegóły reformy TCK zostaną przedstawione w późniejszym terminie, wiadomość z odwołaniem do wiceministra obrony Jewhena Mojsuka, 31 marca 2026, Ukrinform, https://www.ukrinform.ua/rubric-society/4107395-u-minoboroni-sprostuvali-vkidi-pro-mobilizaciu-zmist-reformi-tck-bude-prezentovanij-zgodom.html (dostęp 09.06.26).
Ministerstwo Obrony przekazało ponad 1,2 mln dronów dla Sił Obronnych. Kolejne 100 000 trafi do nich do końca grudnia, wiadomość, *11* grudnia 2024 r., https://mod.gov.ua/news/minoboroni-peredalo-ponad-1-2-mln-droniv-dlya-sil-oboroni-shhe-100-000-nadijdut-do-kinczya-grudnya (dostęp 11.03.2025).
Ministerstwo Obrony zakończyło pierwszy etap wdrażania systemu zarządzania zasobami obronnymi w Siłach Zbrojnych Ukrainy, wiadomość, 12 stycznia 2024 r. https://mod.gov.ua/news/minoboroni-zavershilo-pershij-etap-vprovadzhennya-sistemi-upravlinnya-oboronnimi-resursami-v-zsu (dostęp 11.03.2025).
Ministerstwo Polityki Społecznej uruchamia platformę poświęconą państwowemu programowi protetyzacji, wiadomość, 9 stycznia 2025 r., https://www.msp.gov.ua/press-center/news/onlayn-platformu-pro-derzhavnu-prohramu-protezuvannya (dostęp 20.03.2025),
Ministerstwo Polityki Społecznej: Ukraińcy zapłacili 64,8 mln UAH dobrowolnych składek ubezpieczeniowych za lata 2023-2024, wiadomość, 17 lutego 2025 r., https://www.kmu.gov.ua/news/minsotspolityky-648-mln-hrn-dobrovilnykh-strakhovykh-vneskiv-splatyly-ukraintsi-za-2023-2024-roky (dostęp 20.03.2025).
Ministerstwo Spraw Wewnętrznych Ukrainy konsekwentnie realizuje zadania związane z utrzymaniem porządku publicznego, przestrzeganiem zasad praworządności i prawa w czasie wojny, dane Policji Ukrainy, 07 marca 2023r., https://mvs.gov.ua/uk/news/mvs-ukrayini-citko-vikonuje-zavdannia-shhodo-dotrimannia-gromadskogo-poriadku-verxovenstva-prava-ta-zakonu-u-vojennii-cas (dostęp 18.03.2025).
Ministerstwo Zdrowia wraz z partnerami nadal zapewnia szpitalom najnowocześniejszy sprzęt medyczny: najważniejsze wyniki, wiadomość, 24 grudnia 2024 r., https://moz.gov.ua/uk/moz-razom-iz-partnerami-prodovzhuyut-zabezpechuvati-likarni-novitnim-medobladnannyam-klyuchovi-rezultati (dostęp 08.04.2025).
Misja i cel Funduszu, Narodowy Fundusz Badań Naukowych Ukrainy https://nrfu.org.ua/about-us/the-mission-and-purpose-of-the-foundation/ (dostęp 04.05.2024).
MON wdraża standardy OECD w dziedzinie polityki naukowej, technologicznej i innowacyjnej, wiadomość, 21 listopada 2023 r., https://mon.gov.ua/news/mon-uprovadzhue-standarti-oesr-u-galuzi-naukovoi-tekhnologichnoi-ta-innovatsiynoi-politiki (dostęp 12.05.2025).
MON wprowadza jednolitą uproszczoną sprawozdawczość dla projektów naukowych we wszystkich obszarach zarządzania: kolejny krok w kierunku deregulacji działalności

naukowej, wiadomość, 18 października 2024 r., https://mon.gov.ua/news/mon-zaprovadzhuie-iedynu-sproshchenu-zvitnist-dlia-naukovykh-proiektiv-vsikh-sfer-upravlinnia-cherhovyi-krok-do-derehuliatsii-naukovoi-diialnosti (dostęp 12.05.2025).
Monitoring Living Conditions in Ukraine, report of World Bank, publ 4 November 2025, https://thedocs.worldbank.org/en/doc/7a038d8198d79e7979898da40195c73b-0080012025/original/Listening-to-Ukraine-Update-Fall-2025.pdf (dostęp 30.04.2026)
Na podstawie wyników egzekucji sądowej obywatele oceniają pracę sądownictwa-Michał Smokowicz, dane, 02 grudnia 2022 r., https://court.gov.ua/press/news/1353585/ (dostęp 24.05.2025).
NABU i SAP ujawniły zorganizowaną grupę, utworzoną w 2021 roku w celu kontroli działalności i przepływów pieniężnych spółki akcyjnej „Ukrzaliznytsia”, wiadomość, 3 kwietnia 2024 r., https://nabu.gov.ua/news/94-7-mln-grn-na-transformatorakh-pid-chas-viyiny-vykryto-organizovanu-grupu-na-uz (dostęp 14.05.2025).
Nakashima E., *Russian military was behind 'NotPetya' cyberattack in Ukraine, CIA concludes*, 13 January 2018, The Washington Post https://www.washingtonpost.com/world/national-security/russian-military-was-behind-notpetya-cyberattack-in-ukraine-cia-concludes/2018/01/12/048d8506-f7ca-11e7-b34a-b85626af34ef_story.html (dostęp 28.02.2024).
Narodowa Policja Ukrainy, *Przestępstwa popełnione przez wojsko rosyjskie podczas pełnej inwazji na Ukrainę (stan na dzień 31.12.2024 r.)*, 31 grudnia 2024 r., Facebook https://www.facebook.com/UA.National.Police/posts/злочини-вчинені-військовими-рф-під-час-повномасштабного-вторгнення-в-україну-ста/949550203981677/ (dostęp 18.03.2025).
Narodowa Policja Ukrainy, *Przestępstwa popełnione przez wojsko rosyjskie podczas pełnej inwazji na Ukrainę (stan na dzień 31.12.2024 r.)* …, op. cit.
Narodowe akademie nauk, dane Ministerstwa edukacji i nauki Ukrainy za 2021 r., https://mon.gov.ua/nauka/nauka-2/natsionalni-akademii-nauk (dostęp 04.05.2024).
Nastawienie Ukraińców do Rosji i Rosjan, dane KMIS (Kijowski Międzynarodowy Instytut Socjologii) z sondażów przeprowadzonych w latach 2008-2024 https://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1446&page=1 (dostęp 17.09.2023)
Nastroje w społeczeństwie ukraińskim w czasie wojny / jedenasta fala, raport *Gradus Resorach*, styczeń 2026 r., badanie przeprowadzone w okresie od 23 do 25 grudnia 2025 r., https://gradus.app/uk/open-reports/wartime-survey-ukrainian-society-eleventh-wave/ (dostęp 09.06.26).
Nastroje społeczno-polityczne ludności (14-16 grudnia 2021 r.), (raport z dnia 20.12.2021 r.), socjologiczna grupa „Rating", badanie przeprowadzone w dniach 14-16 grudnia 2021 r., https://ratinggroup.ua/research/ukraine/obschestvenno-politicheskie_nastroeniya_naseleniya_14-16_dekabrya_2021.html (dostęp 17.04.2024).
Nastroje społeczno-polityczne ludności Ukrainy: wybory Prezydenta Ukrainy i Rady Najwyższej Ukrainy na podstawie wyników badania telefonicznego przeprowadzonego w dniach 20-21 stycznia 2022 r. raport KMIS (Kijowski Międzynarodowy Instytut Socjologii), 24 stycznia 2022 r., badanie przeprowadzone w dniach 20-21 stycznia 2022 r. https://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1090&page=1 (dostęp 19.04.2024).
Natalia Gusak, szefowa Narodowej Służby Zdrowia Ukrainy Spodziewamy się, że w 2023 roku podpiszemy pierwsze umowy z placówkami medycznymi na Krymie, wiadomość z powołaniem na oficjalne dane, 16 lutego 2023, Ukrinform https://www.ukrinform.ua/rubric-health/3670456-natalia-gusak-golova-nacionalnoi-sluzbi-zdorova-ukraini.html (dostęp 03.05.2025).

National Survey of Ukraine | Sept-Oct 2024, raport Międzynarodowego Instytutu Republikańskiego 12 listopada 2024, badanie przeprowadzone przez grupę socjologiczną "Rating" w okresie od 27 września do 1 października 2024 r., https://www.iri.org/resources/national-survey-of-ukraine-sept-oct-2024/ (dostęp 13.01.2025).
Nauczyciele zwracają uwagę na spadek motywacji i niestabilny stan psychoemocjonalny uczniów: wyniki badania, wiadomość, 22 maja 2024 r.., Ukrainy https://sqe.gov.ua/osvita-war-2023/ (dostęp 14.05.2025).
Nauka na uniwersytetach, dane Ministerstwa edukacji i nauki Ukrainy za 2021 r., https://mon.gov.ua/nauka/nauka-2/nauka-v-universitetakh (dostęp 10.05.2024).
Niedobór pracowników i wzrost wynagrodzeń – trendy na rynku pracy w 2026 roku, badanie rynku pracy na Ukrainie przeprowadzone przez Europejskie Stowarzyszenie Biznesu jesienią 2025 r., 21 listopada 2025 r., Europejskie Stowarzyszenie Biznesu https://eba.com.ua/defitsyt-kadriv-ta-zrostannya-zarobitnyh-plat-tendentsiyi-rynku-pratsi-u-2026-rotsi/ (dostęp 30.04.2026).
Nielegalny wyjazd mężczyzn za granicę: nowe podejrzenia (zdjęcia), oficjalne dane, 31 lipca 2024 r., https://nabu.gov.ua/news/skhema-nezakonnogo-vy-zdu-cholovikiv-za-kordon-na-odeshchyni-novi-pidozry/ (dostęp 24.05.2025).
Niepokój i zaburzenia snu — najczęstsze skargi pacjentów dotyczące zdrowia psychicznego w 2023 roku, wiadomość, 26 marca 2024 r., https://moz.gov.ua/uk/vidchuttja-trivogi-ta-porushennja-snu---najchastishe-skargi-pacientiv-schodo-mentalnogo-zdorov'ja-u-2023-roci (dostęp 03.05.2025).
Niezależność energetyczna, oficjalne dane rządu, https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/prioritety-uriadu/enerhetychna-nezalezhnist (dostęp 04.02.2025).
NSATU assumes responsibilities to support Ukraine, 18 December 2024, the Supreme headquarters Allied Powers Europe https://shape.nato.int/news-archive/2024/nsatu-responsibilities (dostęp 15.02.2025).
NSZU: Opieka paliatywna: gdzie i jak pacjent może uzyskać bezpłatną pomoc, dane Narodowej Służby Zdrowia Ukrainy, 7 października 2021 r., https://www.kmu.gov.ua/news/nszu-paliativna-dopomoga-de-i-yak-paciyentu-otrimati-bezoplatno (dostęp 03.05.2024).
Nuzhnenko S., *Ratowanie rannych na polu bitwy: praca wojskowych lekarzy na linii frontu (fotoreportaż)*, wiadomość, 27 lipca 2024 r., Radio Swoboda https://www.radiosvoboda.org/a/front-robota-viyskovykh-medykiv/33053220.html (dostęp 08.04.2025).
O zarejestrowanych przestępstwach kryminalnych i wynikach ich śledztwa przedprocesoweg, dane oficjalne Prokuratury Generalnej Ukrainy, https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2 (dostęp 18.03.2025).
Od początku wojny na pełną skalę Ukraińcy ponad 9 milionów razy zwracali się do lekarzy z pytaniami dotyczącymi zdrowia psychicznego, wiadomość, 23 lutego 2024 r., https://moz.gov.ua/uk/z-pochatku-povnomasshtabnoi-vijni-ukrainci-ponad-9-mln-raziv-zvernulisja-z-pitan-psihichnogo-zdorov'ja-do-likariv- (dostęp 08.04.2025).
Odbyło się posiedzenie Rady Naukowo-doradczej przy Sądzie Najwyższym, na którym podsumowano prace w latach 2023-2024 i nakreślono sposoby doskonalenia działalności, wiadomość, 26 września 2024 r., https://supreme.court.gov.ua/supreme/prescentr/news/1673545/ (dostęp 21.05.2025).
Odporność na trudne warunki życia, dane Ministerstwa Polityki Społecznej Ukrainy https://www.msp.gov.ua/timeline/Formuvannya-zhittestiykosti-.html (dostęp 20.03.2025).

Oficjalny portal Centralnej Komisji Wyborczej Ukrainy https://www.cvk.gov.ua/index.html (dostęp 30.06.2025).
Oficjalny portal Centrum świadczenia usług administracyjnych Gminy Zelenopidsk ,https://cnap.zelenopidska-gromada.gov.ua/news/197097-u-2024-roci-vidatki-na-socialnu-sferu-stanovili-953-mlrd-grn-z-iakix-levova-castka-7364-mlrd-grn-bula-spriamovana-n (dostęp 20.03.2025).
Oficjalny portal Centrum Zdrowia Publicznego https://phc.org.ua (dostęp 30.06.2025).
Oficjalny portal Funduszu Mienia Państwowego Ukrainy https://www.spfu.gov.ua/ua (dostęp 30.06.2025).
Oficjalny portal Międzynarodowej konferencji poświęconej odbudowie Ukrainy (URC 2022) w Lugano *Ukraine Recovery Conference 2022*: https://ua.urc-international.com/past-conferences/urc22/ukraine-recovery-conference-2022-mizhnarodna-konferenciya-z-pitan-vidnovlennya-ukrayini (dostęp 30.06.2025).
Oficjalny portal Ministerstwa Finansów Ukrainy https://mof.gov.ua/uk (dostęp 30.06.2025).
Oficjalny portal Ministerstwa Obrony Ukrainy https://mod.gov.ua (dostęp 30.06.2025).
Oficjalny portal Ministerstwa Ochrony Zdrowia Ukrainy https://moz.gov.ua/uk (dostęp 30.06.2025).
Oficjalny portal Ministerstwa Polityki Rolnej i Żywności Ukrainy: https://minagro.gov.ua (dostęp 30.06.2025).
https://www.msp.gov.ua (dostęp 30.06.2025).
Oficjalny portal Ministerstwa Spraw Wewnętrznych Ukrainy https://mvs.gov.ua (dostęp 30.06.2025).
Oficjalny portal Ministerstwa Spraw Zagranicznych Ukrainy https://mfa.gov.ua (dostęp 30.06.2025).
Oficjalny portal Ministerstwa Sprawiedliwości Ukrainy https://minjust.gov.ua (dostęp 30.06.2025).
https://mon.gov.ua (dostęp 30.06.2025).
Oficjalny portal Narodowego Banku Ukrainy https://bank.gov.ua (dostęp 30.06.2025).
Oficjalny portal Narodowej Fundacji Badań Naukowych Ukrainy https://nrfu.org.ua (dostęp 30.06.2025).
Oficjalny portal Narodowej Policji Ukrainy https://npu.gov.ua (dostęp 30.06.2025).
Oficjalny portal Narodowej Służby Zdrowia Ukrainy https://nszu.gov.ua (dostęp 30.06.2025).
Oficjalny portal Organizacji Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie https://www.osce.org (dostęp 30.06.2025).
Oficjalny portal Państwowej Służby Migracyjnej Ukrainy https://dmsu.gov.ua (dostęp 30.06.2025).
Oficjalny portal Państwowej Służby Statystycznej Ukrainy https://stat.gov.ua/uk (dostęp 30.06.2025).
Oficjalny portal Parlamentu Ukrainy https://www.rada.gov.ua (dostęp 30.06.2025).
Oficjalny portal Prezydenta Ukrainy, https://www.president.gov.ua (dostęp 30.06.2025).
Oficjalny portal Prokuratury Generalnej Ukrainy https://gp.gov.ua (dostęp 30.06.2025).
Oficjalny portal Rady Bezpieczeństwa Narodowego i Obrony Ukrainy https://www.rnbo.gov.ua (dostęp 30.06.2025).
Oficjalny portal Rzecznika Praw Człowieka Parlamentu Ukrainy https://ombudsman.gov.ua/uk (dostęp 16.04.2024).
Oficjalny portal Gabinetu Ministrów Ukrainy https://www.kmu.gov.ua/ (dostęp 30.06.2025).

Oficjalny portal Sądu Konstytucyjnego Ukrainy https://web.ccu.gov.ua (dostęp 30.06.2025).
Oficjalny portal Sądu Najwyższego Ukrainy https://supreme.court.gov.ua/supreme/ (dostęp 30.06.2025).
Oficjalny portal Sądu Najwyższego Ukrainy https://supreme.court.gov.ua/supreme/ (dostęp 30.06.2025).
Oficjalny portal Sił Zbrojnych Ukrainy https://www.zsu.gov.ua (dostęp 30.06.2025).
Oficjalny portal Stałej Misji Ukrainy przy ONZ https://un.mfa.gov.ua/spivrobitnictvo (dostęp 30.06.2025).
Oficjalny portal *Władza sądownicza Ukrainy* https://court.gov.ua (dostęp 30.06.2025).
Ogólne straty bojowe przeciwnika od 24.02.22 do 08.01.25, oficjalne dane Sztabu Generalnego Sił Zbrojnych Ukrainy, 8 stycznia 2025 r., Uriadowy Kurier https://ukurier.gov.ua/uk/news/zagalni-bojovi-vtrati-protivnika-po-08012/ (dostęp 01.03.2023).
Ogólne uzgodnione wnioski ze szczytu paryskiego w formacie normandzkim 9 grudnia 2019 r., 10 grudnia 2019 r., https://www.president.gov.ua/news/zagalni-uzgodzheni-visnovki-parizkogo-samitu-v-normandskomu-58797 (dostęp 28.02.2024).
Oleg Prudivus: „Musimy wychodzić z założenia autorytetu władzy sądowniczej", 6 października 2021 r., Oficjalny portal Sądu Najwyższego Ukrainy https://court.gov.ua/press/interview/1190586/ (dostęp 27.06.2024).
Ołeksij Honczaruk: Rząd uruchomił program „Pożyczki na każdą kieszeń 5-7-9%" po rekordowo niskim oprocentowaniu, wiadomość, 3 lutego 2020 r., https://www.kmu.gov.ua/news/oleksij-goncharuk-uryad-zapustiv-programu-dostupnih-kreditiv-5-7-9-pid-rekordno-nizkij-vidsotok (dostęp 20.04.2024).
Opinia publiczna w obliczu prób Rosji pogrążenia Ukrainy w ciemnościach i zimnie: wyniki sondażu przeprowadzonego w dniach 23–29 stycznia 2026 r., https://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1583&page=1 (dostęp 13.04.2026).
Opinia publiczna w obliczu prób Rosji pogrążenia Ukrainy w ciemnościach i zimnie: wyniki sondażu przeprowadzonego w dniach 23–29 stycznia 2026 r, raport KMIS (Kijowski Międzynarodowy Instytut Socjologii), 2 lutego 2026 r, badanie przeprowadzone w dniach 23–29 stycznia 2026 r., KMIS https://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1583&page=1 (dostęp 09.06.26).
Opinie i poglądy Ukraińców na temat wojny i pokoju: grudzień 2025 roku, raport KMIS (Kijowski Międzynarodowy Instytut Socjologii), 2 stycznia 2026 r, badanie przeprowadzone w dniach 26 listopada–29 grudnia 2025 r., KMIS https://kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1572&page=1 (dostęp 13.04.2026).
Opis metodologii oraz systemu oceny państw w rankingu Freedom in the world, Freedom House https://freedomhouse.org/reports/freedom-world/freedom-world-research-methodology (dostęp 10.11.2023).
Opis metodologii, w tym pełną listę pytań kontrolnych dla każdego wskaźnika demokracji na stronie Freedom House https://freedomhouse.org/reports/nations-transit/nations-transit-methodology (dostęp 10.11.2023).
Orędzie Prezydenta Federacji Rosyjskiej z dnia 24 lutego 2022 r., http://kremlin.ru/events/president/news/67843 (dostęp 17.09.23).
Orientacje społeczno-polityczne i problemy mobilizacji w Ukrainie – ogólnokrajowa ankieta, (raport z 25 kwietnia 2024 r.), raport Fundacji „Demokratyczne Inicjatywy" im. Ilka Kucheriva we współpracy z Centrum im. Razumkowa, badania sondażwe przeprowadzone w dniach 21–27 marca 2024 r., Fundacja „Demokratyczne Inicjatywy" im. Ilka Kucheriva https://dif.org.ua/article/sotsialno-politichni-orientatsii-ta-problemi-mobilizatsii-v-ukraini-zagalnonatsionalne-opituvannya (dostęp 11.03.2025).

Orliak M., *NABU kontynuuje dochodzenie w sprawie korupcji przy „Wielkiej Budowie", w szeregu spraw trwają ekspertyzy,* z powołaniem na oświadczenie dyrektor Narodowego Biura Antykorupcyjnego Ukrainy Semena Kryvonosa, 16 sierpnia 2023 r., Cenzornet https://censor.net/n3437767 (dostęp 14.01.2025).
Osiągnięcia i sukcesy systemu opieki zdrowotnej Ukrainy w 2022 roku, wiadomość, 31 grudnia 2022 r., https://www.kmu.gov.ua/news/zdobutky-ta-peremohy-medychnoi-systemy-ukrainy-u-2022-rotsi (dostęp 08.04.2025).
Ostro pytamy ministra o mobilizację: TCC, uciekinierzy, korupcja, służba syna | Igor Klymenko, oświadczenie Ministra spraw wewnętrznych Ukrainy w wywiadzie dla Radio Svoboda, YouTube https://www.youtube.com/watch?v=6kV5eNk2Sqg&t=4741s (dostęp 18.03.2025).
Oświadczenie Ministerstwa Spraw Zagranicznych Rosji w sprawie wydarzeń na Ukrainie z dnia 27 lutego 2014 r. https://www.mid.ru/ru/foreign_policy/news/1673195 (dostęp 15.02.2024).
Oświadczenie Rady NATO-Ukraina, 11 lipca 2024 r., NATO https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_227863.htm?utm_source=multi&utm_medium=smc&utm_campaign=110724%26summit%26washington%26ukraine&fbclid=IwY2xjawIem6xleHRuA2FlbQIxMAABHTLFbM-3hBz9C_GD-q3oGQchP1rpeZU6qtglwcnpVw_h6j1EHf8F_Selmw_aem_-lPLhM9AVHN-2oVAnotj8Q (dostęp 12.02.2025);
Państwowy rejestr podmiotów prowadzących działalność oświatową w Ukrainie https://info.edbo.gov.ua (dostęp 30.06.2025).
Parlamentaryzm wojskowy: specyfika pracy Rady Najwyższej Ukrainy w stanie wojennym, raport specjalny, Czasopismo Parlament №1/2022-2023 https://parlament.org.ua/wp-content/uploads/2024/07/chasopys_war_parliament_ukr.pdf (dostęp 28.10.2024).
Ukraina i Unia Europejska podpisały umowę o wspólnej przestrzeni lotniczej, wiadomość, 12 października 2021 r., https://www.kmu.gov.ua/news/ukrayina-ta-yevropejskij-soyuz-uklali-ugodu-pro-spilnij-aviacijnij-prostir (dostęp 22.04.2024).
Petrenko R., *Mobilizacja kobiet: Zełenski twierdzi, że nie podpisze takiej ustawy*, 19 grudnia 2023 r., Ukraińska Pravda. https://www.pravda.com.ua/eng/news/2023/12/19/7433763/ (dostęp 11.03.2025).
Pierwsza pomoc medyczna dla osób wewnętrznie przesiedlonych jest zapewniona w pełnym zakresie — Wiktor Liaszko, wiadomość, 10 czerwca 2022 r., https://www.kmu.gov.ua/news/pervinna-medichna-dopomoga-dlya-vnutrishno-peremishchenih-osib-nadayetsya-v-povnomu-obsyazi-viktor-lyashko (dostęp 03.05.2025).
PISA-2022: główne wyniki i wnioski, raport końcowy z badań z 2022 r., portal PISA https://pisa.testportal.gov.ua/wp-content/uploads/2023/12/PISA-2022_Naczionalnyj-zvit_korotkyj.pdf (dostęp 14.05.2025).
Plan zwycięstwa składa się z pięciu punktów i trzech tajnych załączników, wiadomość dot. Planu Zwycięstwa Ukrainy, 16 października 2024 r., https://www.president.gov.ua/news/plan-peremogi-skladayetsya-z-pyati-punktiv-i-troh-tayemnih-d-93857 (dostęp 15.01.2025).
Plany operacyjne Ministerstwa Edukacji i Nauki Ukrainy na lata 2022- 2024 w elektronicznym archiwum, https://mon.gov.ua/ministerstvo-2/diyalnist/plani-ta-zviti-roboti-mon (dostęp 12.05.2025).
Po wprowadzeniu stanu wojennego popyt na usługi socjalne w zakresie pomocy humanitarnej i rzeczowej oraz pomocy socjalnej w domu wzrósł 2-4 razy, wiadomość, 7 lipca 2024 r., https://old.msp.gov.ua/news/22023.html (dostęp 20.03.2025).

Początek rynku gruntów: najważniejsze pytania o innowacje w obszarze zarządzania gruntami, 2 lipca 2021 r. , https://www.kmu.gov.ua/news/start-rinku-zemli-najvazhlivishi-pitannya-pro-novaciyi-u-sferi-zemleustroyu (dostęp 22.04.2024)
Podczas tegorocznej kampanii rekrutacyjnej konkurencja na niektóre kierunki wojskowe przekraczała 4 osoby na jedno miejsce, 4 września 2019 r., Armyinform https://armyinform.com.ua/2019/09/04/pid-chas-czogorichnoyi-vstupnoyi-kampaniyi-konkurs-na-okremi-vijskovi-speczialnosti-perevyshhuvav-4-osoby-na-mi-scze/#:~:text=на%20місце%20–%20АрміяInform-,Під%20час%20цьогорічної%20вступної%20кампанії%20конкурс%20на%20окремі,перевищував%204%20особи%20на%20місце&text=2019%20року%20на%20навчання%20до,молоді%2C%2030%25%20–%20військовослужбовці . (dostęp 23.04.2024).
Podczas wizyty na Wyspie Wężowej Wołodymyr Zełenski przedstawił nowo mianowanych dowódców Sił Zbrojnych Ukrainy, wiadomość, 9 sierpnia 2021 r., https://www.president.gov.ua/news/pid-chas-vidvidannya-ostrova-zmiyinij-volodimir-zelenskij-pr-70037 (dostęp 23.04.2024).
Podtopienie i rozhermetyzowanie tuneli między stacjami metra – były dyrektor kijowskiego metra został poinformowany o podejrzeniu zaniedbania służbowego, wiadomość, 12 listopada 2024 r., https://gp.gov.ua/ua/posts/pidtoplennya-ta-rozgermetizaciya-tuneliv-miz-stanciyami-metro-ekskerivniku-kiyivskogo-metropolitenu-povidomleno-pro-pidozru-u-sluzbovii-nedbalosti (dostęp 14.05.2025).
Polityka zagraniczna i kwestie bezpieczeństwa: opinie i stanowiska ekspertów (luty-marzec 2023 r.)", raport Centrum im. Razumkowa, 12 kwietnia 2023 r., badanie sondażowe przeprowadzone w okresie w okresie 26 lutego - 15 marca 2023 r., https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/problemy-zovnishnoi-polityky-ta-bezpeky-krainy-dumky-ta-pozytsii-ekspertiv-liutyi-berezen-2023r (dostęp 17.09.2023)
Polityka zagraniczna Ukrainy: stan, trendy, perspektywy (Opinie i stanowiska ekspertów), raport Centrum im. Razumkowa przedstawiający wyniki badania eksperckiego przeprowadzonego w dniach 30 września - 10 października 2024 r., https://razumkov.org.ua/images/2024/10/25/2024-PASHKOV-ZP-6.pdf (dostęp 20.03.2025).
Polska K., *UE z zadowoleniem przyjmuje dochodzenie w sprawie korupcji na Ukrainie*, 24 stycznia 2023 r., Deutsche Welle https://www.dw.com/uk/es-vitae-rozsliduvanna-korupcii-v-ukraini/a-64501197 (dostęp 12.01.2025).
Pomimo wojny Ministerstwo Zdrowia nadal zapewnia szpitalom niezbędny sprzęt medyczny, wiadomość, 1 sierpnia 2023 r., https://moz.gov.ua/uk/popri-vijnu-moz-prodovzhue-zabezpechuvati-likarni-kritichno-neobhidnim-medobladnannjam (dostęp 08.04.2025).
Ponad 1,5 mln starszych Ukraińców otrzymuje leki w ramach programu refundacji, dane rządu na temat realizacji programu „Dostępne lekki", 1 października 2020 r., https://www.kmu.gov.ua/news/ponad-15-mln-ukrayinciv-pohilogo-viku-otrimuyut-liki-za-programoyu-reimbursaciyi (dostęp 03.05.2024).
Ponad 100 projektów dotyczących cyfryzacji sektora opieki zdrowotnej zaplanowano na rok 2024, wiadomość, 20 grudnia 2023 r., https://moz.gov.ua/uk/ponad-100-proektiv-iz-cifrovizacii-sferi-ohoroni-zdorov'ja-zaplanovano-na-2024-rik- (dostęp 08.04.2025).
Ponad 100 tysięcy ukraińskich żołnierzy przeszło szkolenie za granicą – Sztab Generalny, wiadomość, 20 lutego 2024 r., Ukrinform https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3917908-ponad-100-tisac-ukrainskih-vijskovih-projsli-pidgotovku-za-kordonom-genstab.html (dostęp 11.03.2025).
Ponad 25 egzemplarzy moździerzy i granatników uzupełniło arsenał Sił Zbrojnych Ukrainy w ciągu dwóch lat, wiadomość, 17 maja 2024 r., Oficjalny portal Ministerstwa obrony

Ukrainy https://mod.gov.ua/news/ponad-25-zrazkiv-minometiv-ta-granatometiv (dostęp 15.02.2025).
Ponad 30% zewnętrznego finansowania od lutego 2022 r. to dotacje. Jakie są warunki pozyskania 100 mld dolarów środków?, wiadomość Ministerstwa Finansów Ukrainy, 15 listopada 2024 r., https://www.kmu.gov.ua/news/ponad-30-iz-zovnishnoho-finansuvannia-z-liutoho-2022-roku-hranty-iaki-umovy-100-mlrd-zaluchenykh-koshtiv (dostęp 22.04.2024).
Ponad 41 tysięcy rodzin otrzymało pakiet dla niemowląt w 2024 roku, wiadomość, 27 grudnia 2024 r., https://old.msp.gov.ua/news/24338.html (dostęp 03.05.2025).
Ponad 7 300 absolwentów medycznych uczelni wyższych zostało w tym roku przydzielonych na praktyki stażowe. wiadomość, 16 września 2024 r., https://moz.gov.ua/uk/ponad-7-300-vipusknikiv-medichnih-zvo-rozpodileni-cogorich-v-internaturu (dostęp 03.05.2024).
Ponad 8 tysięcy studentów przyjętych na pierwszy rok studiów medycznych, wiadomość, 4 września 2023 r., https://moz.gov.ua/uk/ponad-8-tisjach-studentiv-zarahovano-na-pershij-kurs-meduniversitetiv-ukraini-ta-sche-ponad-4-000---vstupili-na-magistraturu (dostęp 03.05.2025).
Poroszenko: ATO powinno być krótkie i skuteczne, wypowiedź P. Poroszenki (transmisja), 28 maja 2014 r., YouTube https://www.youtube.com/watch?v=fN5vYJ_hfSg (dostęp 28.02.2024).
Portal elektroniczny platformy rządowej *UNITED24*: https://u24.gov.ua/uk (dostęp 30.06.2025).
Portal Narodowej Policji Ukrainy *Jedyne vikno dla hromadian*: https://services.mvs.gov.ua (dostęp 30.06.2025).
Portal rządowy *Dija* https://diia.gov.ua (dostęp 30.06.2025).
Portal rządowy *eDopomoga* https://edopomoga.gov.ua (dostęp 30.06.2025).
Portal rządowy *eOselya*: https://eoselia.diia.gov.ua (dostęp 30.06.2025).
Portal rządowy *Erobota.dija*: https://erobota.diia.gov.ua ((dostęp 30.06.2025).
Portal rządowy *Groshi.edopomoga*: https://groshi.edopomoga.gov.ua (dostęp 30.06.2025).
Portal rządowy *Recovery.ua* https://recovery.gov.ua (dostęp 30.06.2025).
Portal rządowy *Ukraine Facility* https://www.ukrainefacility.me.gov.ua (dostęp 30.06.2025).
Portal rządowy *Zymowa ePidtymka:* https://1000.me.gov.ua (dostęp 30.06.2025).
Portal rządowy *Dija* https://diia.gov.ua (dostęp 30.06.2025).
Portal rządowy *Openbudget* https://openbudget.gov.ua (dostęp 30.06.2025).
Portal rządowy *Osvita.dija https://osvita.diia.gov.ua* (dostęp 10.05.2024).
Portal rządowy *Ty jak?*: https://howareu.com (dostęp 30.06.2025).
Portal Opendatabot https://opendatabot.ua (dostęp 30.06.2025).
Portret deputowanego ludowego nowej Rady: wiek, wykształcenie, płeć, 26 lipca 2019 r., 24 kanał, https://24tv.ua/naskilki_onovitsya_verhovna_rada_pidrahunki_n1183908 (dostęp 15.04.2024).
Porządek dziennych sesji plenarnych, dane Rady Najwyższej Ukrainy za lata 2022-2024, https://www.rada.gov.ua/meeting/awt/84 (dostęp 12.12.2024).
Posiedzenie Gabinetu Ministrów Ukrainy z dnia 21 października 2020 r., transmisja na YouTube https://www.youtube.com/watch?v=GXMrHBOwx70 (dostęp 22.04.2024).
Postrzeganie polityki Europy i Stanów Zjednoczonych wobec Ukrainy, postrzeganie roli D. Trumpa dla Ukrainy oraz stosunek do Stanów Zjednoczonych, zwykłych Amerykanów i władz USA, raport KMIS (Kijowski Międzynarodowy Instytut Socjologii), 12 czerwca

2026 r, badanie przeprowadzone w dniach 15 maja– 3 czerwca 2025 r., https://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1536&page=1 (dostęp 09.06.26).
Powstaje „Ukraiński punkt logistyczny" do otrzymywania międzynarodowej pomocy wojskowej, wiadomość, 20 lutego 2024 r., https://mod.gov.ua/news/stvoryuetsya-ukrainskij-logistichnij-punkt-dlya-otrimannya-mizhnarodnoi-vijskovoi-dopomogi (dostęp 11.03.2025).
Prawie 80% pacjentów odczuło zmniejszenie kosztów leczenia podczas korzystania z programu „Dostępne leki" — wyniki badania, wiadomość, 24 stycznia 2024 r., https://moz.gov.ua/uk/majzhe-80-pacientiv-vidchuli-zmenshennja-vitrat-na-likuvannja-pid-chas-vikoristannja-programi-dostupni-liki-rezultati-doslidzhennja (dostęp 03.05.2025).
Prawie 8000 Ukraińców z obrażeniami spowodowanymi działaniami wojennymi otrzymało bezpłatną pomoc medyczną, wiadomość 26 października 2022 r., https://nszu.gov.ua/novini/majzhe-8000-ukrayinciv-z-ushkodzhennyami-vnaslidok-vijskovih-809 (dostęp 08.04.2025).
Prawie 90% Ukraińców uważa, że poziom korupcji w Ukrainie wzrósł od początku pełnej inwazji, (raport z 21 października 2023 r.), Ukraińska platforma sondażowa, badanie przeprowadzone w okresie 7 - 14 października 2023 r. https://www.usp.biz.ua/?p=14037 (dostęp 11.03.2025).
Premier: Unia Europejska rozpoczęła negocjacje w sprawie przystąpienia Ukrainy, wiadomość 25 czerwca 2024 r., https://www.kmu.gov.ua/news/premier-ministr-ievropeiskyi-soiuz-vidkryv-perehovory-pro-vstup-ukrainy (dostęp 12.02.2025);
Priorytety działań rządu, oficjalne dane, https://www.kmu.gov.ua/npas/deyaki-pitannya-diyalnosti-akcionernogo-tovaristva-nacionalna-akcionerna-kompaniya-naftogaz-ukrayini-1405-301219 (dostęp 20.04.2024).
Program "Podstawowe szkolenie ogólnowojskowe" (do przygotowania zasobów mobilizacyjnych, wersja 4) (okres szkolenia 1,5 miesiąca), opracowanie Sztabu Generalny Sił Zbrojnych Ukrainy, październik 2024 r., https://sprotyvg7.com.ua/wp-content/uploads/2024/12/Програма_видання_4.pdf
(dostęp 11.03.2025).
Program bezpłatnego zapewnienia leków na receptę lekarską w przypadku leczenia ambulatoryjnego określonych grup ludności i określonych kategorii chorób na terenie gminy Chorkostkowska na lata 2024-2026 z dnia 29 grudnia 2023 r., Khorostkiv https://khorostkivska-otg.gov.ua/news/1725888420/ (dostęp 03.05.2025).
Program działalności Gabinetu Ministrów Ukrainy, https://www.kmu.gov.ua/programa-dij-uryadu (dostęp 22.04.2024).
Program i plany priorytetowych działań rządu, oficjalne dane, https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/programa-diyalnosti-uryadu (dostęp 22.04.2024).
Program relokacji przedsiębiorstw, oficjalne dane rządowe, 28 stycznia 2025 r., https://me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=3e766cf9-f3ca-4121-8679-e4853640a99a&title=ProgramaRelokatsiiPidprimstv (dostęp 20.03.2025).
Programy wsparcia Ukraińców, krajowa produkcja obronna i współpraca z partnerami – podsumowujące posiedzenie Kongresu władz lokalnych i regionalnych za rok, wystąpienie premiera Ukrainy posiedzenie Kongresu Władz Lokalnych i Regionalnych przy Prezydencie Ukrainy, https://www.president.gov.ua/news/programi-pidtrimki-ukrayinciv-vitchiznyane-oboronne-virobnic-95061 (dostęp 04.02.2025).
Projekt uchwały *w sprawie powołania Dmytro Kuleby na stanowisko ministra spraw zagranicznych Ukrainy*, https://www.kmu.gov.ua/bills/proekt-postanovi-pro-priznachennya-kulebi-di-ministrom-zakordonnikh-sprav-ukraini (dostęp 18.04.2024).

Propozycje Prezydenta dotyczące ustawy *O państwowym uznaniu i wsparciu Plastu - Narodowej Organizacji Skautowej Ukrainy*, http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=66668 (dostęp 18.04.2024).
Przed nami dużo pracy, musimy szybko nadrobić zaległości" – premier Denys Szmyhal na pierwszym posiedzeniu rządu, wiadomość, 5 marca 2020 r., https://www.kmu.gov.ua/news/na-nas-chekaye-bagato-roboti-mi-mayemo-shvidko-uvijti-u-temp-premyer-ministr-denis-shmigal-na-pershomu-zasidanni-uryadu (dostęp 22.04.2024).
Przedszkola będą!, dane, 13 maja 2023 r., https://mon.gov.ua/news/dityachim-sadochkam-buti (dostęp 14.05.2025).
Przejęcie ziemi o wartości 291 mln UAH i próba przejęcia ziemi o wartości 190 mln UAH: podejrzany jest były przewodniczący komisji rolnej Rady Najwyższej – obecny minister (wideo+foto), wiadomość, 23 kwietnia 2024 r.,Oficjalny portal Narodowego Biura Antykorupcyjne Ukrainy https://nabu.gov.ua/news/zavolodinnia-zemleiu-na-291-mln-grn-ta-sproba-zavolodinnia-zemleiu-shche-na-190-mln-grn-pidozriuyet-sia-eksgolova-agrarnogo (dostęp 14.05.2025).
Przemówienie premiera Ukrainy Denisa Szmygala na posiedzeniu rządu, wiadomość, 27 grudnia 2022 r., https://www.kmu.gov.ua/news/promova-premier-ministra-ukrainy-denysa-shmyhalia-na-zasidanni-uriadu27122022 (dostęp 20.03.2025).
Przemówienie prezydenta Poroszenki na posiedzeniu Zgromadzenia Ogólnego ONZ w sprawie okupacji rosyjskiej – 20.02.2019, transmisja wystąpienia, 20 lutego 2019 r., YouTube https://www.youtube.com/watch?v=0MckuSGXebE (dostęp 28.02.2024).
Przemówienie przewodniczącego Rady Najwyższej Ukrainy, p.o. prezydenta Ukrainy Ołeksandra Turczynowa do narodu w związku z sytuacją w Autonomicznej Republice Krymu, 6 marca 2014 r., https://www.rada.gov.ua/news/Povidomlennya/89101.html (dostęp 25.02.2024).
Przesłuchania na odległość w procesach cywilnych, gospodarczych i administracyjnych: w Sądzie Najwyższym odbyła się prezentacja studium przypadku, wiadomość, 19 listopada 2024 r., https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/1704347 (dostęp 16.05.2025).
Przyjęto poprawki dotyczące odpowiedzialności za fałszerstwa dotyczące działalności rosyjskich agencji rządowych za granicą, oficjalne wiadomość rządowa, 22 marca 2022 r., http://duma.gov.ru/news/53773/ (dostęp 28.02.2024).
Publication by the Defense Procurement Agency (DPA) of the Ministry of Defence of Ukraine, 24 January 2025, Linkedin https://www.linkedin.com/posts/dpa-mod-ukraine_the-defense-procurement-agency-of-ukraines-activity-7275792040590729217-SYVX/?utm_source=share&utm_medium=member_desktop (dostęp 11.03.2025).
Publikacja Komisarza ukraińskiego parlamentu ds. praw człowieka, Dmytra Lubinetsa, 4 grudnia 2022 r., Telegram https://t.me/dmytro_lubinetzs/1315 (dostęp 17.09.2023).
Publikacja M. Fedorova, wicepremiera ds. innowacji, edukacji, rozwoju nauki i technologii oraz ministra transformacji cyfrowej, 1 marca 2024 r., Telegram https://t.me/zedigital/4318 (dostęp 11.03.2025).
Publikacja Ministra spraw zagranicznych Ukrainy A. Sybigy, 8 września 2023 r., Facebook https://www.facebook.com/andrij.sybiha/posts/pfbid02awpo5QfKSoUHD7jwW2Bj7G88ZyX7AVfdh-wSHje9e9SUqTj7aSTF1akUzBFPVbFval (dostęp 20.03.2025).
Publikacja Ministra spraw zagranicznych Ukrainy Dmytro Kuleby, 13 marca 2023 r., Facebook https://www.facebook.com/dmytro.kuleba/posts/pfbid02nNrrPgHVK2wpkFKYnFuEfSCYHGYhhPuKGztehBF8WUGoqr-CYCAWkhYK4FaSUTL4ul (dostęp 20.03.2025).

Publikacja Narodowej Służby Zdrowia Ukrainy, 17 stycznia 2023 r., Facebook https://www.facebook.com/nszu.ukr/posts/pfbid0VywNT1nxn1qyan-kiKRkDS7wBpsmyrTYvaMqCeXRisdJE7Fj5NFLjMKiS1kKmWmPdl (dostęp 03.05.2025).
Publikacja Narodowej Służby Zdrowia Ukrainy, 31 grudnia 2024 r., Facebook https://www.facebook.com/nszu.ukr/photos/дорогі-друзі-вітаємо-вас-із-прийдешнім-новим-роком2024-рік-був-непростим-але-зав/904707628513183/ (dostęp 03.05.2025).
Publikacja państwowego przedsiębiorstwa *Zamówienia medyczne Ukrainy*, 16 stycznia 2025 r., Facebook https://www.facebook.com/uamedpro/posts/pfbid02MagRRjYLQf74AyG34hcixovjyvSLyfXMqFXazq8YEK4YsoxqdBeZTouWWDDJPDml (dostęp 03.05.2025).
Putin: rozpad ZSRR to katastrofa, 25 kwietnia 2005 r., Wprost https://www.wprost.pl/swiat/75943/putin-rozpad-zsrr-to-katastrofa-aktl.html (dostęp 15.02.2023).
Rada Najwyższa Autonomicznej Republiki Krym zagłosowała za przeprowadzeniem referendum, dane parlamentu AR Krym, http://crimea.gov.ru/news/27_02_14_5 (dostęp 25.02.2024).
Rada Najwyższa Ukrainy na posiedzeniu plenarnym 5 września przyjęła jeden projekt ustawy i 12 uchwał, dane parlamentu Ukrainy, 05 września 2024 r., https://www.rada.gov.ua/print/253229.html (dostęp 12.12.2024).
Rada Najwyższa Ukrainy na wniosek Komitetu ds. integracji Ukrainy z UE w 2023 r. przyjęła 11 ustaw i 2 rozporządzenia, dane Rady Najwyższej Ukrainy, 26 grudnia 2023 r, https://www.rada.gov.ua/news/news_kom/245226.html (dostęp 19.10.2024).
Rada Najwyższa Ukrainy zatwierdziła skład Centralnej Komisji Wyborczej, dane Rady Najwyższej Ukrainy 4 października 2019 r., https://www.rada.gov.ua/news/Novyny/182289.html (dostęp 15.04.2024).
Rada Wierchowna IX. Wyniki roku pracy, sprawozdanie Rady Najwyższej Ukrainy, 28 lipca 2020 r., https://rada.oporaua.org/analityka/zviti/23620-verkhovna-rada-ix-sklikannya-pidsumki-roku-roboti (dostęp 16.04.2024).
Raport dla wybranych krajów i tematów: październik 2021 r. dane MFW, październik 2021 Międzynarodowy Fundusz Walutoey https://www.imf.org/en/Publications/WEO/weo-database/2021/October/weo-report?c=926,&s=NGDP_R,NGDP_RPCH,NGDPD,PPPGDP,NGDPRPPPPC,NGDPDPC,PPPPC,PPPEX,&sy=2007&ey=2026&ssm=0&scsm=1&scc=0&ssd=1&ssc=0&sic=0&sort=country&ds=.&br=1 (dostęp 26.04.2024).
Raport Narodowej Służby Zdrowia Ukrainy 2023 https://edata.e-health.gov.ua/storage/files/report-2023-ua-web-1-1.pdf (dostęp 08.04.2025).
Raport Niezależnej Międzynarodowej Komisji ONZ ds. Rozpatrywania Naruszeń w Ukrainie, Oficjalny portal ONZ https://www.ohchr.org/sites/default/files/2022-10/A-77-533-AUV-UA.pdf (dostęp 23.02.2023).
Raporty *Freedom House Nation in tranzit: Ukrain*y za lata 2014-2019 https://freedomhouse.org/country/ukraine/nations-transit/2014 (dostęp 28.02.2024).
Raport socjalny za 2019 r., https://www.msp.gov.ua/news/18746.html (dostęp 26.04.2024),
Raport socjalny za 2020 r., https://www.msp.gov.ua/news/20083.html (dostęp 26.04.2024).
Raport socjalny za 2021 r., https://www.msp.gov.ua/news/20277.html (dostęp 26.04.2024).

Reforma edukacji i nauki, dane rządu Ukrainy, https://www.kmu.gov.ua/reformi/rozvitok-lyudskogo-kapitalu/reforma-osviti (dostęp 10.05.2024).
Reforma edukacji specjalistycznej z 2024 r., raport Ministerstwa Edukacji i Nauki Ukrainy, 6 listopada 2024 r. https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/news/2024/04/08/reforma-profilnoyi-osvity-06-11-2024.pdf (dostęp 12.05.2025).
Reforma ubezpieczeń społecznych ePotencial, wiadomość, 18 listopada 2024 r., https://nssu.gov.ua/news/reforma-sotsialnoho-strakhuvannia-iepotentsial (dostęp 20.03.2025).
Refugees from Ukraine in the EU, Council of Europe data, https://www.consilium.europa.eu/pl/infographics/ukraine-refugees-eu/ (dostęp 17.09.2023).
Rejestr osób, którym przyznano status ofiary handlu ludźmi na dzień 03.01.2024, https://nssu.gov.ua/storage/app/sites/22/uploaded-files/статуси%20птл%20за%202023%20рік.pdf (dostęp 20.03.2025).
Rekomendacje dotyczące organizacji pomocy społecznej w stanie wojennym, https://auc.org.ua/sites/default/files/sectors/u-140/lystoda-rekomendacii_soc-poslugy_1646898338.pdf (dostęp 20.03.2025).
Relations with Ukraine, official data of NATO, https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_37750.htm (dostęp 20.03.2025).
Roczny raport informacyjny Sądu Konstytucyjnego Ukrainy za 2022 r., zatwierdzone postanowieniem Konstytucyjnego Sądu Ukrainy z dnia 29 czerwca 2023 r. nr 8-p/2023, Kijów 2023, https://heyzine.com/flip-book/1c6fea83f2.html#page/1 (dostęp 19.05.2025).
Roczny raport informacyjny Sądu Konstytucyjnego Ukrainy za 2024 r., zatwierdzone postanowieniem Konstytucyjnego Sądu Ukrainy z dnia 6 maja 2025 r., nr 14-p/2025, Kijów 2025, https://ccu.gov.ua/sites/default/files/shchorichna_informaciyna_dopovid_2024.pdf (dostęp 19.05.2025).
Roczny raport o stanie zdrowia ludności Ukrainy i sytuacji epidemicznej na 2023 r. https://moz.gov.ua/storage/uploads/386da5b2-66ed-4e85-932c-d9828ba76a7a/Щорічний-звіт-за-2023-рік.pdf (dostęp 03.05.2025).
Rodkiewicz W., T. Iwański T., *Długa wojna. Ukraina i Rosja po niepowodzeniu ukraińskiej kontrofensywy* Komentarze OSW nr 555, 16 listopada 2023 r., Ośrodek Studiów Wschodnich im. Marka Karpia https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/komentarze-osw/2023-11-16/dluga-wojna-ukraina-i-rosja-po-niepowodzeniu-ukrainskiej (dostęp 01.03.2023).
Rok od niezatwierdzonego programu rządu: ile obietnic udało się zrealizować rządowi, 11 czerwca 2021 r., Slovo i Dilo https://www.slovoidilo.ua/2021/06/11/stattja/polityka/rik-nezatverdzhenij-prohrami-kabminu-skilky-obicyanok-vstyh-vykonaty-uryad (dostęp 22.04.2024).
Romanenko W., *Na Kursku Siły Zbrojne Ukrainy posunęły się naprzód o kolejne 0,5-1,5 km i kontrolują 82 miejscowości – główny dowódca* (z powołaniem na Raport Naczelnego Dowódcy Sił Zbrojnych Ukrainy Ołeksandra Syrskiego), 15 sierpnia 2024 r., Ukraińska Prawda https://www.pravda.com.ua/news/2024/08/15/7470521/ (dostęp 01.03.2023).
Romaniuk R., Lukashova S., *Specmaroderi. Jak importerzy broni wywieźli z kraju miliardy UAH w samym środku wojny,* 25 maja 2023 r., Ukraińska Prawda https://www.pravda.com.ua/articles/2023/05/25/7403738/ (dostęp 14.05.2025).
Rosyjski paszport żony nie stanowi przeszkody dla objęcia nowego stanowiska! Nawet jeśli jest to stanowisko kierownicze w Narodowej Policji, materiały śledcze *Bihus.Info,* 26 października 2023 r. Telegram https://t.me/bihusinfo/8673 (dostęp 18.03.2025).
Rozszerzenie programu „Dostępne kredyty 5-7-9%": teraz można za jego pomocą nabyć gazowe agregaty prądotwórcze, wiadomość Ministerstwa Gospodarki Ukrainy, 18.czerwca 2024 r., https://me.gov.ua/News/Detail?lang=uk-UA&id=d68421a2-c8fc-

4054-83cc-ddfef20993ed&title=RozshirenniaProgramidostupniKrediti5-7-9 (dostęp 04.02.2025).
Russia's War in Ukraine: Military and Intelligence Aspects, CRS Report Nr R47068, Washington 2022, Library of the Congress of USA https://sgp.fas.org/crs/row/R47068.pdf (dostęp 17.10.2023).
Rząd przyjął szereg decyzji mających na celu ochronę Ukraińców przed COVID-19, wiadomość, 11 marca 2020 r., https://www.kmu.gov.ua/news/uryad-prijnyav-nizku-rishen-shcho-mayut-ubezpechiti-ukrayinciv-vid-covid-19-11-03-20 (dostęp 22.04.2024).
Rząd przyjął zmiany dotyczące organizacji pomocy rehabilitacyjnej w Ukrainie, wiadomość, 22 października 2024 r., https://www.kmu.gov.ua/news/uriad-ukhvalyv-zminy-shchodo-orhanizatsii-nadannia-reabilitatsiinoi-dopomohy-v-ukraini (dostęp 03.05.2025).
Rząd rozdysponował 66 mld UAH z funduszu COVID-19, 24 lipca 2020 r., https://www.kmu.gov.ua/news/uryad-rozpodiliv-66-mlrd-grn-z-fondu-borotbi-z-covid-19 (dostęp 22.04.2024).
Rząd udziela jasnych odpowiedzi na aktualne wyzwania, wiadomość rządowa, 27 września 2024r, Uriadowy Kurier https://ukurier.gov.ua/uk/news/uryad-daye-chitki-vidpovidi-na-aktualni-vikliki/ (dostęp 04.02.2025).
Rząd Ukrainy zatwierdził sprawozdanie z wykonania budżetu państwa Ukrainy na rok 2022, dane Ministerstwa Finansów Ukrainy, 25 kwietnia 2023 r. https://www.kmu.gov.ua/news/uriad-ukrainy-skhvalyv-zvit-pro-vykonannia-derzhavnoho-biudzhetu-ukrainy-2022 (dostęp 22.04.2024).
Rząd zatwierdził Państwową strategię wyrównywania różnic w wynagrodzeniach kobiet i mężczyzn do 2030 r. na Ukrainie na okres do 2030 r., wiadomość, 21 września 2023 r., https://me.gov.ua/News/Detail?lang=en-GB&id=dec4c65b-0e93-4380-9787-39703dfa6ad0&title (dostęp 20.03.2025).
Rząd zatwierdził Państwową strategię zapewnienia równych praw i możliwości kobietom i mężczyznom na okres do 2030 roku, wiadomość, 12 sierpnia 2022 r., https://www.kmu.gov.ua/news/uriadom-skhvaleno-derzhavnu-stratehiiu-zabezpechennia-rivnykh-prav-ta-mozhlyvostei-zhinok-i-cholovikiv-na-period-do-2030-roku#:~:text=12%20серпня%202022%20р.,на%202022–2024%20роки (dostęp 20.03.2025).
Rząd zwiększył zamówienia państwowe na kształcenie specjalistów ds. rehabilitacji i psychologów, wiadomość, 11 lipca 2023 r., https://www.kmu.gov.ua/news/uriad-zbilshyv-derzhzamovlennia-na-pidhotovku-fakhivtsiv-z-reabilitatsii-ta-psykholohiv (dostęp 03.05.2025).
Rzheutskaya L., *Co wiadomo o ostatnich skandalach korupcyjnych w Ukrainie*, 23 stycznia 2023 r., Deutsche Welle https://www.dw.com/uk/korupcijni-vihidni-so-vidomo-pro-ostanni-korupcijni-skandali-v-ukraini/a-64491548 (dostęp 14.05.2025).
Sąd Konstytucyjny Ukrainy rozpoczął rozpatrywanie sprawy dotyczącej oficjalnej interpretacji artykułu 4 Konstytucji Ukrainy, wiadomość, 27 kwietnia, 2023 r., https://ccu.gov.ua/novyna/konstytuciynyy-sud-ukrayiny-rozpochav-rozglyad-spravy-shchodo-oficiynogo-tlumachennya-statti (dostęp 19.05.2025).
Sąd Najwyższy egzekwował orzeczenie w sprawie emerytalnej za pomocą kontroli sądowej, 19 października 2024 r., Gazeta sądowo -prawnicza https://sud.ua/uk/news/publication/313265-verkhovnyy-sud-obespechil-ispolnenie-sudebnogo-resheniya-po-pensionnomu-delu-s-pomoschyu-sudebnogo-kontrolya (dostęp 24.05.2025).
Sąd Najwyższy w liczbach i faktach w 2019 r., raport z działalności Sądu Najwyższego Ukrainy, https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/Zvit_VS_2019_.pdf (dostęp 20.06.2024).

Sąd Najwyższy w liczbach i faktach w 2020 r., raport z działalności Sądu Najwyższego Ukrainy, https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/Zvit_2020_2.pdf (dostęp 24.06.2024).
Sąd Najwyższy w liczbach i faktach w 2021 r. raport z działalności Sądu Najwyższego Ukrainy, https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/zvi/Zvit_VS_2021_.pdf (dostęp 24.06.2024).
Sąd Najwyższy w liczbach i faktach w 2022 r., sprawozdanie dotyczące wskaźników działalności Sądu Najwyższego Ukrainy, https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/rizne/Zvit_VS_2022.pdf (dostęp 21.05.2025).
Sąd Najwyższy w liczbach i faktach w 2024 r., sprawozdanie dotyczące wskaźników działalności Sądu Najwyższego Ukrainy, *https://court.gov.ua/storage/portal/supreme/rizne/Zvit_VS_2024_.pdf* (dostęp 21.05.2025).
Sąd Najwyższy w liczbach i faktach, dane oficjalne Sądu Najwyższego Ukrainy za lata 2017-2024, https://supreme.court.gov.ua/supreme/pokazniki-diyalnosti/zvit_vs/ (dostęp 19.06.2024).
Samoilenko A., *Ukraina straciła 40% ludności w wieku produkcyjnym. Ministerstwo Polityki Społecznej wskazało, co należy zrobić*, 3 lipca 2025 r., Glavcom.ua https://glavcom.ua/country/society/minsotspolitiki-zaklikajut-vikoriniti-ejdzhizm-na-rinku-pratsi--1066196.html (dostęp 09.06.26).
Samoiliuk M.*, Tracker stanu gospodarki Ukrainy w czasie wojny*, dane na dzień 20.04.2026 r., Centrum Strategii Gospodarczej https://ces.org.ua/tracker-economy-during-the-war/ (dostęp 30.04.2026))
Sankcje UE wobec Rosji – kalendarium, oficjalne dane Rady Unii Europejskiej, https://www.consilium.europa.eu/pl/policies/sanctions/restrictive-measures-against-russia-over-ukraine/history-restrictive-measures-against-russia-over-ukraine/ (dostęp 28.02.2024).
Sankcje UE wobec Rosji, oficjalne dane Rady Unii Europejskiej, https://www.consilium.europa.eu/pl/policies/sanctions-against-russia/ (dostęp 11.12.2024).
Sankcje wobec Federacji Rosyjskiej, dane rządowe, 22 maja 2025 r., https://mfa.gov.ua/protidiya-agresiyi-rf/sankciyi-proti-rf (dostęp 11.12.2024).
Sądownictwo w czasie wojny: sędziowie WS opowiedzieli o wyzwaniach i cechach wykonywania wymiaru sprawiedliwości w warunkach stanu wojennego, wiadomość, 20 marca 2024 r., https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/1576075/ (dostęp 16.05.2025).
SBU i NABU przy wsparciu ministra energetyki Ukrainy zatrzymały jego zastępcę za łapówkę w wysokości pół miliona dolarów (wideo), wiadomość, 12 sierpnia 2024 r., https://ssu.gov.ua/novyny/sbu-ta-nabu-za-spryiannia-ministra-enerhetyky-ukrainy-zatrymaly-yoho-zastupnyka-na-khabari-u-piv-miliona-dolariv-video (dostęp 14.05.2025).
Sąd Konstytucyjny Ukrainy w liczbach za okres od 01.01 do 31.12.2023, dane statystyczne za 2023 r., https://web.ccu.gov.ua/publikaciya/konstytuciynyy-sud-ukrayiny-u-cyfrah-za-period-z-0101-po-31122023-0 (dostęp 19.05.2025).
Sąd Konstytucyjny Ukrainy w liczbach za okres od 01.01.2019 do 31.12.2019, dane statystyczne za 2019 r., https://ccu.gov.ua/publikaciya/konstytuciynyy-sud-ukrayiny-u-cyfrah-za-period-z-01012019-po-30112019 (dostęp 14.05.2024).
Sąd Konstytucyjny Ukrainy w liczbach za okres od 01.01.2020 do 31.12.2020, dane statystyczne za 2020 r., https://ccu.gov.ua/publikaciya/konstytuciynyy-sud-ukrayiny-u-cyfrah (dostęp 14.05.2024).
Sąd Konstytucyjny Ukrainy w liczbach za okres od 01.01.2021 do 31.12.2021, dane statystyczne za 2021 r., Ukrainy https://ccu.gov.ua/sites/default/files/diagr.21.pdf (dostęp 14.05.2024).

*Sąd Konstytucyjny Ukrainy w liczbach za okres od 01.01.2022 do 31.12.*2022, dane statystyczne za 2022 r., https://web.ccu.gov.ua/publikaciya/konstytuciynyy-sud-ukrayiny-u-cyfrah-za-period-z-01012022-po-31122022 (dostęp 19.05.2025).
Sąd Konstytucyjny Ukrainy w liczbach (01.01.-30.12.2024 r.), dane statystyczne za 2024 r., https://ccu.gov.ua/publikaciya/konstytuciynyy-sud-ukrayiny-u-cyfrah-za-period-z-0101-po-31122024 (dostęp 19.05.2025).
SBU zlikwidowało w Dnieprze grupę przestępczą zajmującą się handlem narkotykami, która działała „pod parasolem ochronnym" lokalnych organów ścigania, dane Służby Bezpieczeństwa Ukrainy, 19 czerwca 2023 r., https://ssu.gov.ua/novyny/sbu-likviduvala-u-dnipri-narkouhrupovannia-yake-diialo-pid-dakhom-mistsevykh-pravookhorontsiv (dostęp 18.03.2025).
Scandals in the MSEC: are there any prospects for punishment?, Transparency International Ukraine data, 7 November 2024, https://ti-ukraine.org/news/skandaly-u-msek-chy-ye-perspektyvy-dlya-pokarannya (dostęp 14.05.2025).
Sekretarz RBNiO: Ukraińskie Siły Zbrojne zostaną doprowadzone do pełnej gotowości bojowej, wiadomość, 19 marca 2014 r., https://www.rnbo.gov.ua/ua/Diialnist/1631.html (dostęp 25.02.2024).
Seria raportów zawierających dane z badań polityki zagranicznej Ukrainy w od 24.02.2022 r. do 31.12.2024 r., Centrum im. Razumkowa https://razumkov.org.ua/vydannia/shchorichni-analitychni-pidsumky-i-prohnozy (dostęp 20.03.2025).
Sesja plenarna Rady Najwyższej Ukrainy w dniu 22 listopada 2021 r., transmisja na YouTube https://www.youtube.com/watch?v=4jDfZKu8Ui0 (dostęp 22.04.2024).
Shoigu: ludzie w nieoznakowanych mundurach na Krymie nie mają nic wspólnego z rosyjską armią, 5 marca 2014 r., TASS https://tass.ru/politika/1022832 (dostęp 25.02.2024).
Siódme ogólnokrajowe badanie: Ukraina w warunkach wojny (30-31 marca 2022 r.), (raport z dnia 5 kwietnia 2022 r.) badanie przeprowadzone w dniach (30-31 marca 2022 r.) Rating group https://ratinggroup.ua/research/ukraine/sedmoy_obschenacionalnyy_opros_ukraina_v_usloviyah_voyny_30-31_marta_2022.html (dostęp 10.01.2025)
Situation in Ukraine: ICC judges issue arrest warrants against Vladimir Vladimirovich Putin and Maria Alekseyevna Lvova-Belova, data of the International Criminal Court, 17 March 2023, https://www.icc-cpi.int/news/situation-ukraine-icc-judges-issue-arrest-warrants-against-vladimir-vladimirovich-putin-and (dostęp 17.09.2023).
Sobenko N., *Mniej niż byśmy chcieli": Syrski o czasie trwania przygotowań mobilizowanych*, z powołaniem na słowa A. Syrskiego, 5 września 2024 r., Suspilne https://suspilne.media/830063-mense-niz-hotilosa-b-sirskij-pro-trivalist-pidgotovki-mobilizovanih/ (dostęp 11.03.2025).
Sondaż socjologiczny 18-20 października 2024 r. raport z badań, Zaawansowane inicjatywy prawne, badanie opinii publicznej przeprowadzone w okresie 18-20 października 2024 r. https://ppi.international/20-10-24.pdf (dostęp 19.10.2024).
Specyfika i priorytety ukraińskiej dyplomacji w czasie wojny. *Opinie i stanowiska ekspertów, grudzień 2024 r.*, raport Centrum im. Razumkowa z badań przeprowadzonych w październiku i listopadzie 2024 r. poświęconych problemom polityki zagranicznej Ukrainy, https://razumkov.org.ua/images/2024/12/19/2024-PASHKOV-SOCIO-ZP-3.pdf (dostęp 20.03.2025).
Spis ludności Ukrainy z 2001 r., oficjalne dane rządowe, Państwowy Komitet Statystyczny Ukrainy http://2001.ukrcensus.gov.ua/results/general (dostęp 11.03.2025).
Sprawa byłego szefa Sądu Najwyższego Wsiewołoda Kniazewa, dane, https://hacc-decided.ti-ukraine.org/uk/cases/52023000000000202 (dostęp 24.05.2025).

Sprawozdania z działalności Państwowej Służby Jakości Edukacji Ukrainy za 2022 r., https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/17-civik-2018/zvit2022/Zvit_DSIaO_2022.pdf (dostęp 12.05.2025).
Sprawozdanie z działalności Państwowej Służby Jakości Edukacji Ukrainy za 2023 r., https://sqe.gov.ua/wp-content/uploads/2024/02/ANALITICH-NIY_ZVIT_SLUZHBI_2023.pdf (dostęp 12.05.2025).
Sprawozdanie z działalności Państwowej Służby Jakości Edukacji Ukrainy za 2024 r., https://sqe.gov.ua/wp-content/uplo-ads/2025/02/ZVIT_DERZHAVNA_SLUZHBA_YAKOSTI_OSVITI-2024.pdf (dostęp 12.05.2025).
Sprawozdanie z działalności i wykonania budżetu Funduszu Emerytalnego Ukrainy w 2023 r., https://www.pfu.gov.ua/content/uploads/2025/05/Zvit_2024.pdf (dostęp 20.03.2025).
Sprawozdanie z działalności i wykonania budżetu Funduszu Emerytalnego Ukrainy w 2024 r., https://www.pfu.gov.ua/content/uploads/2024/05/Zvit-2023_06052024.pdf (dostęp 20.03.2025).
Sprawozdanie Centrum Zdrowia Publicznego Ukrainy Ministerstwa Ochrony Zdrowia za 2020 rok, http://medstat.gov.ua/ukr/MMXX.html (dostęp 03.05.2024).
Sprawozdanie Centrum Zdrowia Publicznego Ukrainy Ministerstwo Zdrowia za 2021 rok, http://medstat.gov.ua/ukr/MMXXI.html (dostęp 03.05.2024).
Sprawozdanie Centrum Zdrowia Publicznego Ukrainy Ministerstwo Zdrowia za 2019 rok, http://medstat.gov.ua/ukr/MMXIX.html (dostęp 03.05.2024).
Sprawozdanie Narodowej Policji Ukrainy na temat stanu cyberbezpieczeństwa w 2024 r., https://npu.gov.ua/diyalnist/zvitnist/richni-zviti (dostęp 18.03.2025).
Sprawozdanie Narodowej Policji Ukrainy o wynikach jej pracy w 2020 roku https://me-dia-www.npu.gov.ua/npu-pre-prod/sites/1/Docs/Dialnist/Richni_zvity/zvit-npu-za-2020-rik_com.pdf (dostęp 25.04.2024).
Sprawozdanie Narodowej Policji Ukrainy o wynikach jej pracy w 2021 https://media-www.npu.gov.ua/npu-pre-prod/sites/1/Docs/Dial-nist/Richni_zvity/Zvit_NPU_2021_.pdf (dostęp 25.04.2024).
Sprawozdanie Narodowej Policji Ukrainy z wyników pracy w 2022r. https://npu.gov.ua/static-objects/npu/sites/1/%20НПУ%20за%202022%20рік_.pdf (dostęp 18.03.2025).
Sprawozdanie Narodowej Policji Ukrainy z wyników pracy w 2023 roku, Oficjalny portal Narodowej Policji Ukrainy https://npu.gov.ua/static-objects/npu/sites/1/Docs/Dial-nist/Richni_zvity/zvit_NPU_2023.pdf (dostęp 18.03.2025).
Sprawozdanie Narodowej Policji Ukrainy z wyników pracy , 2024 r., https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/17-civik-2018/zvit_2024/zvit-npu-2024.pdf (dostęp 18.03.2025).
Sprawozdanie Narodowej Służby Zdrowia Ukrainy 2022 r. https://edata.e-he-alth.gov.ua/storage/files/2002-web-new-compressed_1690204056.pdf?1746013216 dostęp 03.05.2025).
Sprawozdanie o sprawowaniu sprawiedliwości Sądu Najwyższego z 2023 r., https://su-preme.court.gov.ua/supreme/gromadya-nam/vidkr_dani_vs/stat_zvit_2023_zag_01_2024 (dostęp 21.05.2025).
Sprawozdanie Ołeksija Reznikowa za 22 miesiące pracy na stanowisku ministra obrony Ukrainy, wiadomość z polowaniem na Ministra Obrony Ukrainy, 5 września 2023 r., ArmiaInform https://armyinform.com.ua/2023/09/05/zvit-oleksiya-reznikova-za-22-misya-czi-roboty-na-posadi-ministra-oborony-ukrayiny/ (dostęp 11.03.2025).

Sprawozdanie Szefa Narodowej Policji Ukrainy o wynikach pracy agencji w 2019 roku https://media-www.npu.gov.ua/npu-pre-prod/sites/1/Docs/Dialnist/Richni_zvity/zvit_NPU_2019.pdf (dostęp 25.04.2024).
Sprawozdanie w oparciu o wyniki badania analitycznego perspektyw doskonalenia polityki kadrowej i zmiany warunków wynagradzania funkcjonariuszy Policji w celu zwiększenia konkurencyjności służby policyjnej na rynku pracy, https://mvs.gov.ua/upload/1/7/9/2/2/3/zvit-za-rezultatami-analiticnogo-doslizennia-1.pdf (dostęp 18.03.2025).
Sprawozdanie z postępów i wyników programu działań Gabinetu Ministrów Ukrainy w 2019 r., https://www.kmu.gov.ua/news/zvit-pro-hid-i-rezultati-vikonannya-programi-diyalnosti-kabinetu-ministriv-ukrayini-u-2019-roci (dostęp 20.04.2024).
Sprawozdanie z postępów i wyników programu działań Gabinetu Ministrów Ukrainy w 2020 roku, https://www.kmu.gov.ua/storage/app/uploads/public/607/855/17c/60785517cf4cd976277005.pdf (dostęp 22.04.2024).
Sprawozdanie z wykonywania sprawiedliwości przez Najwyższy Sąd Administracyjny Sądu Najwyższego Ukrainy za 2019 r., https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/Zvit_KAS_2019.pdf (dostęp 27.06.2024).
Stan korupcji w Ukrainie 2024: Percepcja, doświadczenie, postawy, raport z ogólnokrajowego badania przeprowadzonego przez Program Zaangażowania Publicznego „Get Involved!" w 2024 r., https://engage.org.ua/eng/national-corruption-perceptions-and-experience-poll-2024/ (dostęp 14.05.2025).
Strategia komunikacji „Ukraina - państwa Afryki", https://mfa.gov.ua/storage/app/sites/1/strategiya-afrika-1.pdf (dostęp 20.03.2025).
Sushko O., *The International Implications of Ukraine's Orange Revolution*, PONARS Policy Memo 356 report, February 2005, Center for Strategic and International Studies https://www.csis.org/analysis/ponars-policy-memo-356-international-implications-ukraines-orange-revolution (dostęp 15.02.2023).
Strona internetowa Centrum im. Razumkowa https://razumkov.org.ua (dostęp 30.06.2025).
Strona internetowa Economist Intelligence Unit https://www.eiu.com/n (dostęp 30.06.2025).
Strona internetowa Freedom House https://freedomhouse.org (dostęp 30.06.2025).
Strona internetowa Fund for Peace https://fundforpeace.org (dostęp 30.06.2025).
Strona internetowa Rating group https://www.ratinggroup.ua (dostęp 30.06.2025).
Strona internetowa Sztabu Generalnego Sił Zbrojnych Ukrainy – Telegram https://t.me/GeneralStaffZSU (dostęp 17.09.2023).
Strona internetowa Sztabu Generalnego Sił Zbrojnych Ukrainy – Facebook https://www.facebook.com/GeneralStaff.ua/ (dostęp 17.09.2023).
Strona internetowa Sztabu Generalnego Sił Zbrojnych Ukrainy – Twitter (od 2023 serwis społecznościowy X)https://x.com/generalstaffua (dostęp 17.09.2023).
Strona internetowa Sztabu Generalnego Sił Zbrojnych Ukrainy – Instagram https://www.instagram.com/uaf_general_staff/ (dostęp 17.09.2023).
Strona internetowa Sztabu Generalnego Sił Zbrojnych Ukrainy – Telegram https://t.me/GeneralStaffZSU (dostęp 17.09.2023).
Strona internetowa *UA Losses*: https://ualosses.org/en/soldiers/ (dostęp 30.06.2025).
Studia podyplomowe z pedagogiki, dane Ministerstwa Edukacji i Nauki Ukrainy na 2021 r., https://mon.gov.ua/ministerstvo-2/gromadskosti/korisni-resursi/pislyadiplomna-pedagogichna-osvita (dostęp 04.05.2024).
Substantive Grounds of the Previously Ratified Credentials of the Russian Delegation, Parliamentary Assembly of the Council of Europe

https://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-en.asp?fileid=20882&lang=en (dostęp 28.02.2024).
Sydorenko S., *Młody, techniczny i zarządzalny": jak rząd Zełenskiego został oceniony w krajach zachodnich?*, publik. 31 sierpnia 2020 r., Europejska prawda https://www.euro-integration.com.ua/articles/2019/08/30/7100253/ (dostęp 20.04.2024).
Sydorżewski M., *Starzy politycy odchodzą: dlaczego Ukraińcy chcą nowych twarzy, 26* czerwca 2019 r., Deutsche Wellehttps://www.dw.com/uk/старі-політики-на-вихід-чому-українці-хочуть-нових-облич-у-раді/a-49350285 (dostęp 18.04.2024).
System ochrony zdrowia psychicznego: najważniejsze osiągnięcia i plany, wiadomość, 27 grudnia 2024 r., Oficjalny portal Ministerstwa Ochrony Zdrowia Ukrainy https://moz.gov.ua/uk/sistema-ohoroni-mentalnogo-zdorov-ya-klyuchovi-dosyagnen-nya-ta-plani (dostęp 08.04.2025).
System oporu narodowego w Ukrainie: obrona terytorialna jako jeden z głównych elementów, wiadomość, 19 lutego 2025 r., Oficjalny portal Ministerstwa Obrony Ukrainy https://mod.gov.ua/news/sistema-naczionalnogo-sprotivu-v-ukrayini-teritorialna-oborona-yak-odin-z-osnovnih-elementiv (dostęp 09.06.2025)
Szczyt Pokojowy dla Ukrainy: Wspólny komunikat w sprawie fundamentów pokoju, podpisany w Bürgenstock (Szwajcaria) w dniu 16 czerwca 2024 r. https://www.eda.admin.ch/eda/en/fdfa/fdfa/aktuell/dossiers/konferenz-zum-frieden-ukraine/Summit-on-Peace-in-ukraine-joint-communique-on-a-peace-framework.html (dostęp 18.04.2024).
Szkoły wyższe, dane Ministerstwa Spraw Wewnętrznych Ukrainy, https://mvs.gov.ua/ministry/universities (dostęp 18.03.2025).
Szliachtin A., *Tryb Turbo Rady Najwyższej: Razumkow wyjaśnił, skąd wzięło się tak wiele projektów ustaw,* 10 października 2019 r., 24 kanał https://24tv.ua/turbo-rezhim_verhovnoyi_radi_razumkov_poyasniv_zvidki_vzyalosya_stilki_zakonoproyektiv_n1217340 (dostęp 15.04.2024)..
Szmygal poinformował, ile schronów w Ukrainie nadaje się do użytku, wideo nagranie wiadomości, 24 czerwca 2023 r., YouTube https://www.youtube.com/watch?v=NFkLvM-ZO7U (dostęp 04.02.2025).
Taran A., *Główne wyniki Ministerstwa Obrony Ukrainy w realizacji zadań reformy obronnej w latach 2020-2021 i zadania na przyszłość*, 2021 Kijów, Nauka i Obrona Nr 3, 2021.
Taranenko W., *Wielka kradzież"? Prokuratura zajęła się głównym projektem Bankovej*, 21 stycznia 2021 r., Glavcom https://glavcom.ua/publications/velike-kradivnictvo-prokuratura-vzyalas-za-golovniy-projekt-bankovoji-731614.html#google_vignette (dostęp 18.04.2024).
Temporary Protected Status Designated Country: Ukraine, official information of the U.S. government, U.S. Citizenship and Immigration Services https://www.uscis.gov/humanitarian/temporary-protected-status/TPS-Ukraine (dostęp 17.09.2023).
Tesnikov O., V Fursova V., *Kierunki rozwoju logistyki wojskowej na Ukrainie w warunkach stanu wojennego jako czynnika jej bezpieczeństwa gospodarczego*, „Ekonomika i społeczeństwo" 2024, Nr 62.
The Secretary General's Annual Report 2022, NATO information, 21 March 2023, https://www.nato.int/cps/en/natohq/opinions_212795.htm?selectedLocale=uk (dostęp 15.02.2025).
Tkach M., Romanenko V., *W samym środku wojny poseł „sługa" Khalimon nabył elitarną posiadłość w centrum Kijowa,* 23 stycznia 2023 r., Ukraińska Pravda https://www.pravda.com.ua/news/2023/01/23/7386089/ (dostęp 14.05.2025).
Transplantacja: podsumowanie roku 2024, dane, 7 stycznia 2024 r., https://utcc.gov.ua/transplantatsiya-pidsumky-2024-go-roku/ (dostęp 03.05.2025).

Trebesch C., *The Ukraine Support Tracker: Which countries help Ukraine and how?,* Kiel Working Paper, No. 2218, 2023, Kiel Institute for the World Economy, Kiel https://www.ifw-kiel.de/publications/the-ukraine-support-tracker-which-countries-help-ukraine- and-how-20852/ (dostęp 11.12.2024).
30 lat niepodległości Ukrainy: wyniki gospodarcze, raport z badań Ukraińskiego Instytutu Przyszłości, 18 sierpnia 2021 r., UIF https://uifuture.org/publications/30-rokiv-nezalezhnosti-ukrayiny-ekonomichni-pid-sumky/#:~:text=Україна%20протягом%2030%20років%20незалежності,%25%2C%20порівняно%20з%201991%20роком. (dostęp 26.04.2024).
Uchylanie się od mobilizacji: liczba wyroków sądowych wzrosła 93-krotnie, 2 stycznia 2025 https://www.helsinki.org.ua/articles/ukhylennia-vid-mobilizatsii-kilkist-sudovykh-vyrokiv-zrosla-v-93-razy/ (dostęp 11.03.2025).
Ukraina – Informacje o kraju – Wyniki badania PISA 2018 (raport z 3 grudnia 2019 r.), program Międzynarodowej Oceny Uczniów, wspólnie z Organizacją Współpracy, Gospodarczej i Rozwoju (OECD) https://testportal.gov.ua/wp-content/uploads/2019/12/Luchiya-Tramonte_03.12.pdf (dostęp 10.05.2024).
Ukraina 2019-2020: Wielkie możliwości, sprzeczne wyniki (oceny analityczne), raport analityczny Centrum im. Razumkowa, Kijów 2020, https://razumkov.org.ua/uploads/other/2020-PIDSUMKI-UKR_ENG.pdf (dostęp 24.04.2024).
Ukraina nie kontroluje ponad 400 kilometrów granicy państwowej z Rosją-DPS, z polowaniem na oficjalną wiadomość Państwowej służby granicznej Ukrainy, 28 listopada 2014 r., Radio Svoboda https://www.crisisgroup.org/visual-explainers/conflict-ukraines-donbas-visual-explainer (dostęp 28.02.2024).
Ukraina z powodzeniem integruje się z NATO na poziomie logistyki, wiadomość RNBO*,* https://www.rnbo.gov.ua/ua/Diialnist/5840.html?PRINT (dostęp 11.03.2025).
Ukraina zerwała stosunki dyplomatyczne z Rosją, która podstępnie ją zaatakowała; nasz kraj będzie się bronił i nie odda swojej wolności – Wołodymyr Zełenski, wiadomość r., https://www.president.gov.ua/news/ukrayina-rozirvala-diplomatichni-vidnosini-z-rosiyeyu-yaka-p-73133 (dostęp 12.01.2025).
Ukraina zwiększyła produkcję pocisków moździerzowych 42 razy, a pocisków artyleryjskich prawie trzykrotnie – Kamyszyn, wiadomość z polowaniem na dane Ministra ds. strategicznych gałęzi przemysłu Ukrainy, Interfaks https://interfax.com.ua/news/general/956863.html (dostęp 11.03.2025).
Ukraina, ONZ i Turcja mogą wspólnie zapewnić funkcjonowanie korytarza żywnościowego i inspekcję statków – oświadczenie prezydenta Wołodymyra Zełenskiego, wiadomość, 17 lipca 2023 r., https://www.president.gov.ua/news/ukrayina-oon-i-turechchina-spilno-mozhut-zabezpechiti-robotu-84381 (dostęp 04.02.2025).
Ukraińcy złożyli za pośrednictwem Jednolitego Rejestru Broni już prawie 476 tysięcy wniosków o wydanie różnych rodzajów zezwoleń na broń, wiadomość, 18 października 2024 r., https://mvs.gov.ua/news/ukrayinci-podali-cerez-jedinii-rejestr-zbroyi-vzemaize-476-tisiac-zaiav-na-otrimannia-riznix-vidiv-dozvilnix-dokumentiv-na-zbroiu (dostęp 18.03.2025).
Ukraine and Russia Sanctions, dane Departamentu Stanu USA, https://www.state.gov/division-for-counter-threat-finance-and-sanctions/ukraine-and-russia-sanctions (dostęp 11.12.2024).
Ukraine common country analysis, (UN report, November 2021.), https://ukraine.un.org/sites/default/files/2021-12/CCA_UN_Ukraine_November%202021_Executive%20summary_UKR.pdf (dostęp 29.04.2024).
Ukraine defense contact group https://uamission.com/ukraine-defense-contact-group/ (dostęp 11.03.2025).

Ukraine Fact Sheet, February 21, 2025, data from the Institute for the Study of War, February 21, 2025, Institute for the Study of War https://www.understandingwar.org/backgrounder/ukraine-fact-sheet-february-21-2025 (dostęp 01.03.2023).
Ukraine visa suport, official information of the Australian government,The Department of Home Affairs https://www.homeaffairs.gov.au/help-and-support/ukraine-visa-support (dostęp 17.09.2023).
Ukraine: Overview of population displacement (as of 23 March 2015), 27 March 2015, UN Office for the Coordination of Humanitarian Affairs https://reliefweb.int/map/ukraine/ukraine-overview-population-displacement-23-march-2015 (dostęp 28.02.2024).
Ukraine: Ukrainian input for the period June 2023 – March 2024 to the Individual Annual Report within the 2024 Enlargement Package, European Commission report, 24 April 2024 r., s.56-83, https://me.gov.ua/download/a0465395-4d5e-48df-b795-9bfe46aaef1d/file.pdf (dostęp 12.01.2025).
Ukraine's Peace Formula Philosophy, formuła pokoju prezydenta Zełenskiego, https://www.president.gov.ua/storage/j-files-storage/01/19/53/32af8d644e6cae41791548fc82ae2d8e_1691483767.pdf (dostęp 18.04.2024).
Ukrainians trust Telegram and YouTube more than traditional media Findings from a sociological survey, raport z badania przeprowadzonego przez grupę socjologiczną „Rating" na zlecenie organizacji społecznej „Lwowski Forum Mediów" oraz International Media Support w okresie od 1 do 13 kwietnia 2025 roku, 01 września 2025 r., s.11-12 https://drive.google.com/file/d/16DghLN-gxkW8VxwPekSv3Vhi2GCLU5sii/view?fbclid=IwY2xjawMej-9leH-RuA2FlbQIxMQABHt0uqjmGGVf9VN6sNs0y-rTV68Sh7guD4GzF5bSXVRmE9P9Sy4_u8Ok7Q8Fz_aem_7f3WlY_GC5x6gStT4TKdVg (dostęp 09.06.26).
Ukraińscy obywatele otrzymali 4,7 mld UAH wsparcia finansowego dzięki wspólnym projektom Ministerstwa Polityki Społecznej z międzynarodowymi partnerami, wiadomość, 5 września 2024 r., https://www.msp.gov.ua/press-center/news/chotiri-i-sim-mlrd-hryven-finansovoyi-pidtrymky-otrymaly-ukrayinski-hromadyany-zavdyaky-spilnym-proyektam-minsotspolityky-z-mizhnarodnymy-partneramy (dostęp 20.03.2025).
Ulyana Tokareva, zastępczynią ministra polityki społecznej Ukrainy Naszym ambitnym planem jest zapewnienie niezależności życia osobom starszym i niepełnosprawnym, wiadomość z powołaniem na dane Zastępczyni Ministra Polityki Społecznej, 12 listopada 2024 r., Ukrinform https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3926214-ulana-tokareva-zastupnica-ministra-socialnoi-politiki-ukraini.html (dostęp 03.05.2025).
UNCAC Coalition`s report, *New Civil Society Report on Ukraine: Implementation of UNCAC Chapters II and V*. Vienna: UNCAC Coalition, June 17, 2024. https://uncaccoalition.org/new-civil-society-report-on-ukraine-2024/ (dostęp 24.04.2024).
UNHCR Operational Data Portal for the Ukraine Refugee Situation, operational data UNHCR https://data.unhcr.org/en/working-group/437?secret=unhcrrestricted&geo=0&sv=65#target-one (dostęp 17.09.2023).
United For Freedom: The Remarkable Story Of A Living Chain Across Ukraine, 23 January 2024, Radio Liberty https://www.rferl.org/a/living-chain-across-ukraine-independence-soviet-union/32788067.html (dostęp 28.01.2025)
Uruchomiono program „Zimowa pomoc": jak otrzymać 1000 UAH pomocy w „Diji", wiadomość rządowa, 1 grudnia 2024 r., *Dija* https://diia.gov.ua/news/zapustyly-prohramu-zymova-iepidtrymka-iak-otrymaty-1-000-hryven-dopomohy-v-dii (dostęp 15.01.2025).

W 2022 roku Ministerstwo Zdrowia wraz z Ministerstwem Zdrowia zakupiły leki, produkty medyczne i sprzęt o wartości ponad 7 mld UAH, wiadomość, 4 kwietnia 2023 r., https://moz.gov.ua/uk/za-2022-rik-moz-spilno-z-mzu-zakupili-likiv-medvirobiv-ta-obladnannja-na-ponad-7-mlrd-grn-#! (dostęp 03.05.2025).
W 2023 roku NSZU otrzymała 2787 skarg – Taras Stetsenko, wiadomość, 29 kwietnia 2024 r. https://nszu.gov.ua/novini/2-787-skarg-otrimala-nszu-u-2023-roci-taras-stecenko-1293 (dostęp 03.05.2025).
W 2024 roku Ministerstwo Obrony dopuściło do eksploatacji ponad 1300 egzemplarzy uzbrojenia i sprzętu wojskowego, 31 grudnia 2024 r., wiadomość, https://mod.gov.ua/news/u-2024-roczi-minoboroni-dopustilo-do-ekspluatacziyi-ponad-1300-zrazkiv-ozbroyennya-ta-vijskovoyi-tehniki (dostęp 11.03.2025).
W ciągu 2023 roku w Ukrainie przeprowadzono 585 przeszczepów narządów, wiadomość, 4 stycznia 2024 r., https://www.kmu.gov.ua/news/vprodovzh-2023-roku-v-ukraini-provedeno-585-orhannykh-transplantatsii (dostęp 03.05.2025).
W ciągu dwóch lat Rosja zaatakowała ukraiński sektor energetyczny ponad 1000 razy – Herman Haluszczenko, dane Ministra Energetyki Ukrainy Hermana Galushchenki, 11 września 2024 r., https://mev.gov.ua/novyna/za-dva-roky-rosiya-atakuvala-ukrayinsku-enerhetyku-ponad-1000-raziv-herman-halushchenko (dostęp 04.02.2025).
W ciągu siedmiu miesięcy 2024 roku około 300 tysięcy Ukraińców zgłosiło się do lekarzy pierwszego kontaktu z problemami dotyczącymi zdrowia psychicznego, wiadomość, 16 sierpnia 2024 r., https://moz.gov.ua/uk/blizko-300-tisyach-ukrayinciv-zvernulisya-ziskargami-na-mentalne-zdorov-ya-do-likariv-pervinnoyi-lanki-za-sim-misyaciv-2024-roku (dostęp 03.05.2025).
W ciągu siedmiu miesięcy banki rozpoczęły finansowanie projektów związanych z odbudową infrastruktury energetycznej na kwotę 10,5 mld UAH – wyniki ankiety przeprowadzonej wśród banków, wiadomość Narodowego Banku Ukrainy, 15 stycznia 2025 r., https://bank.gov.ua/ua/news/all/banki-za-sim-misyatsiv-rozpochali-finansuvannya-proyektiv-z-vidnovlennya-energetichnoyi-infrastrukturi-na-sumu-105-mlrd-grn--rezultati-opituvannya-bankiv (dostęp 04.02.2025).
W okresie stanu wojennego Ukraina otrzymała 10 500 ton pomocy medycznej o wartości 12 850 mln UAH, wiadomość, 29 grudnia 2022 r., https://moz.gov.ua/uk/za-period-voennogo-stanu-ukraina-otrimala-10-500-tonn-medichnoi-gumanitarnoi-dopomogi-na-sumu-12-850-mln-grn (dostęp 03.05.2025).
W placówkach medycznych Ukrainy utworzono już ponad 8 tysięcy łóżek rehabilitacyjnych – Wiktor Liaszko, wystąpienie Ministra Ochrony Zdrowia Ukrainy z dnia 15 kwietnia 2024 r., podczas Kongresu władz lokalnych i regionalnych przy Prezydencie Ukrainy https://www.congress.gov.ua/u-medychnykh-zakladakh-ukrainy-vzhe-stvoreno-ponad-8-tys-reabilitatsiynykh-lizhok-viktor-liashko/ (dostęp 03.05.2025).
W policji krajowej zidentyfikowano około 900 policjantów, którzy przeszli na stronę najeźdźców, z powołaniem na dane Policji Ukrainy, 22 stycznia 2024 r. , Ukrinform https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3816598-u-nacpolicii-identifikuvali-blizko-900-policejskih-aki-perejsli-na-bik-zagarbnikiv.html (dostęp 18.03.2025).
W Siłach Zbrojnych Ukrainy podano straty Rosjan podczas ofensywy na Awdijiwkę, 18 lutego 2024 r., Slovo i Dilo https://www.slovoidilo.ua/2024/02/18/novyna/bezpeka/zsu-nazvaly-vtraty-rosiyan-nastupu-avdiyivku (dostęp 01.03.2023).
W Siłach Zbrojnych Ukrainy zaktualizowano program podstawowego szkolenia wojskowego, wiadomość Ministerstwa obrony Ukrainy, 19 października 2024 r, https://mod.gov.ua/news/z-akczentom-na-psihologichnu-stijkist-v-zsu-onovleno-programu-bazovoyi-vijskovoyi-pidgotovki (dostęp 11.03.2025).

W sprawie zapewnienia organizacji wysyłania na leczenie za granicę osób z sił obrony i bezpieczeństwa poszkodowanych w wyniku agresji wojskowej Federacji Rosyjskiej przeciwko Ukrainie z dnia 5 kwietnia 2022 r. nr 411, https://oda.zht.gov.ua/oda/za-2024-rik/zhovten/rozporyadzhennya-810-vid-17-10-2024-pro-oblasnu-programu-sotsialnogo-zahystu-naselennya-na-2025-rik/ (dostęp 20.03.2025)..
W tym roku finansowanie programu gwarancji medycznych wyniesie ponad 175,5 mld UAH — premier Denys Szmygal na posiedzeniu rządu, wiadomość, 10 stycznia 2025 r., https://moz.gov.ua/uk/cogorich-finansuvannya-programi-medichnih-garantij-sklade-ponad-175-5-mlrd-grn-prem-yer-ministr-denis-shmigal-na-zasidanni-uryadu (dostęp 03.05.2025).
W Ukrainie działa ponad 500 mobilnych brygad ds. przeciwdziałania przemocy domowej, ponad 80 z nich zostało utworzonych lub wspieranych przez Fundusz Ludnościowy ONZ, wiadomość, 7 czerwca 2024 r., https://old.msp.gov.ua/news/23782.html?PrintVersion (dostęp 20.03.2025).
W Ukrainie działa ponad tysiąc wyspecjalizowanych służb zajmujących się przeciwdziałaniem przemocy, wiadomość, 23 grudnia 2024 r., https://www.kmu.gov.ua/news/v-ukraini-diie-ponad-tysiacha-spetsializovanykh-sluzhb-dlia-protydii-na-sylstvu#:~:text=Наразі%20в%20Україні%20діє:,лінія»%20для%20дітей%20та%20молоді. dostęp 20.03.2025).
W Ukrainie zmniejszą liczbę uczelni medycznych: Ministerstwo Edukacji Narodowej wydało oświadczenie, wiadomość z powołaniem na dane Zastępcy Ministra Edukacji Ukrainy, 09 grudnia 2024 r., TSN https://tsn.ua/ukrayina/v-ukrayini-zmenshat-kilkist-medichnih-vishiv-u-mon-zrobili-zayavu-2719191.html (dostęp 03.05.2025).
W VRS przedstawiono raport dotyczący finansowania systemu sądownictwa Ukrainy w latach 2018–2021, oficjalne dane Wysokiej Rady Sprawiedliwości, 7 lipca 2021 r., https://hcj.gov.ua/news/u-vrp-prezentovano-zvit-shchodo-finansuvannya-sudovoyi-systemy-ukrayiny-za-period-2018-2021 (dostęp 27.06.2024).
Warnes S., Robinson L., *Visualizing how Ukraine has changed in the 3 years since Russia's full-scale invasion*, CNN analysis based on data from the Institute for the Study of War, CNN https://edition.cnn.com/2025/02/23/world/charts-ukraine-war-status-dg/index.html (dostęp 01.03.2023).
Wsparcie NATO dla Ukrainy podczas wojny rosyjsko-ukraińskiej, luty 2024 r., Ukraina do NATO https://ukrainetonato.com.ua/75-rokiv-nato/pidtrymka-nato-ukrainy-pid-chas-rosiysko-ukrainskoi-viyny/ (dostęp 15.02.2025).
Wiadomość Ministra Obrony Ukrainy O. Reznikowa, 12 lipca 2023 r., X (platforma społ.) https://x.com/oleksiireznikov/status/1679044310845607936?ref_src=twsrc%5Etfw%7Ctwcamp%5Etweetembed%7Ctwterm%5E1679044310845607936%7Ctwgr%5E6d823ff11d5615d67c62f72fbd958653702f6dd5%7Ctwcon%5Es1_&ref_url=https%3A%2F%2Fdefence-ua.com%2Fl-media%2Faddarticles%2F
Większość wykładowców i studentów pozytywnie oceniła organizację procesu edukacyjnego w roku akademickim 2022/2023, wyniki ankietowego badania internetowego przeprowadzonego wśród studentów i wykładowców szkół zawodowych i wyższych na temat organizacji procesu edukacyjnego i jakości nauczania w warunkach stanu wojennego, która została przeprowadzona w dniach 21-30 czerwca 2023 r., 08 sierpnia 2023 r., https://sqe.gov.ua/bilshist-vikladachiv-ta-studentiv-po/ (dostęp 14.05.2025).
Wilk A., Żochowski P., Ber J., *Drugi rok wojny w analizach Ośrodka Studiów Wschodnich,* Warszawa 2024, Ośrodek Studiów Wschodnich im. Marka Karpia https://www.osw.waw.pl/sites/default/files/DRUGI%20ROK%20WOJNY.pdf (dostęp 01.03.2023).

Wilk A., Żochowski P., *Ukraina potwierdza niepowodzenie kontrofensywy. 617. dzień wojny*, OSW Analizy, 3 listopada 2023 r., Ośrodek Studiów Wschodnich im. Marka Karpia https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2023-11-03/ukraina-potwierdza-niepowodzenie-kontrofensywy-617-dzien-wojny (dostęp 01.03.2023).
Wilson A., *Faltering fightback: Fragmentaryczna kampania Zełenskiego przeciwko ukraińskim oligarchom Policy Brief*, 06 lipca 2021 r. https://ecfr.eu/publication/faltering-fightback-zelenskys-piecemeal-campaign-against-ukraines-oligarchs/ (dostęp 22.04.2024).
Winiecki J., *Rząd marionetkowy w Kijowie? Putin ma w głowie sowiecką strategię*, 28 lutego 2022 r., Polityka https://www.polityka.pl/tygodnikpolityka/swiat/2156331,1,rzad-marionetkowy-w-kijowie-sowiecka-strategia-putina.read (dostęp 17.09.2023).
Wizyty Zełenskiego: Ile podróży krajowych i zagranicznych odbył prezydent? 24 lutego 2021, Slowo i Dilo https://www.slovoidilo.ua/2021/02/24/infografika/polityka/vizyty-zelenskoho-skilky-vnutrishnix-mizhnarodnyx-poyizdok-zdijsnyv-prezydent (dostęp 18.04.2024).
Władimir Putin odpowiedział na pytania dziennikarzy dotyczące sytuacji na Ukrainie, 4 marca 2014 r., Oficjalny portal prezydenta Rosji http://www.kremlin.ru/events/president/news/20366 (dostęp 15.02.2024).
Władimir Putin odpowiedział na pytania dziennikarzy, wywiad prasowy z W. Putinem, 22 lutego 2022 r., http://kremlin.ru/events/president/news/67838 (dostęp 18.04.2024).
Władimir Putin złożył apel do Rady Federacji, 1 marca 2014 r., http://kremlin.ru/events/president/news/20353 (dostęp 25.02.2024).
Wnioski budżetowe na lata 2023-2026; https://www.rada.gov.ua/documents/gosp_fin_dij_doc/bd_zap/ (dostęp 14.05.2025).
Wojna czy pokój. Ukraińcy chcą przywrócić granice z 1991 roku, ale czyimi rękami? Wyniki badania sondażowego, 15 lipca 2024 r., raport z badania przeprowadzonego przez Centrum im Razumkowa w dniach 20–28 czerwca 2024 r. ZN.UA (Dzerkalo tyżnia) https://zn.ua/ukr/UKRAINE/vijna-chi-mir-ukrajintsi-khochut-povernuti-kordoni-1991-roku-ale-chijimi-rukami-rezultati-sotsiolohichnoho-doslidzhennja.html (dostęp 11.03.2025).
Wołodymyr Krawczenko o pełnym i kompleksowym zawieszeniu broni w Donbasie. OSZ, transmisja wystąpienia, 27 lipca 2020 r., YouTube https://www.youtube.com/watch?v=R1oG9J4L-cM (dostęp 23.04.2024).
Wołodymyr Zełenski podpisał wniosek o członkostwo Ukrainy w Unii Europejskiej, wiadomość rządowa, 28 lutego 2022 r., https://www.president.gov.ua/news/volodimir-zelenskij-pidpisav-zayavku-na-chlenstvo-ukrayini-u-73249 (dostęp 10.01.2025)
Wołodymyr Zełenski: Głównym argumentem za uchwałą Najwyższej Rady jest wyjątkowo niski poziom zaufania obywateli Ukrainy do tej instytucji, 21 maja 2019 r.,, https://www.president.gov.ua/news/volodimir-zelenskij-golovnim-argumentom-dlya-rozpusku-verhov-55545 (dostęp 15.04.2024).
World Bank Supports Ukraine to Maintain Economic Stability, World Bank Press Release, 26 March 2024 r., https://www.imf.org/en/news/articles/2024/06/28/pr24252-ukraine-imf-exec-board-completes-4th-rev-eff-arr (dostęp 20.03.2025).
World Population Review data on Ukraine for 2024, https://worldpopulationreview.com/countries/ukraine (dostęp 17.09.2023).
WRP zwróciła się do KMU i Ministerstwa Finansów w sprawie właściwego finansowania sądownictwa, oficjalne dane, 29 sierpnia 2024 r., https://hcj.gov.ua/news/vrp-zvernulasya-do-kmu-ta-minfinu-shchodo-nalezhnogo-finansuvannya-sudovoyi-vlady-0 (dostęp 24.05.2025).

WS jest otwarty na współpracę w zakresie działań legislacyjnych z instytucjami władzy w aspekcie normowania sprawowania wymiaru sprawiedliwości, wiadomość, 07 lutego 2023 r., https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/1379550/ (dostęp 21.05.2025).
Wskaźnik zaufania do Putina od 1999 r. WCIOM, Lewada i FOM, 28 kwietnia 2020 r., Rosja w danych https://ourcountryindata.ru/rejting-doveriya-putinu-s-1999-goda-vcziom-levada-i-fom/ (dostęp 25.02.2024).
Wskaźniki cen konsumpcyjnych w latach 1991-2019, oficjalne dane statystyczne, https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2006/ct/cn_rik/isc/isc_u/isc_m_u.htm (dostęp 28.02.2024).
Wskaźniki działalności Państwowej Służby Migracyjnej Ukrainy w 2019 roku, https://dmsu.gov.ua/assets/files/statistic/year/2019_12.pdf (dostęp 24.04.2024).
Wskaźniki działalności Państwowej Służby Migracyjnej Ukrainy w 2020 roku, https://dmsu.gov.ua/assets/files/statistic/year/2019_12.pdf (dostęp 24.04.2024).
Wskaźniki działalności Państwowej Służby Migracyjnej Ukrainy w 2021 roku, https://dmsu.gov.ua/assets/files/statistic/year/2019_12.pdf (dostęp 24.04.2024).
Wskaźniki działalności Państwowej Służby Migracyjnej Ukrainy w 2022 r., https://dmsu.gov.ua/assets/files/statistic/year/2022_12.pdf (dostęp 18.03.2025).
Wskaźniki działalności Państwowej Służby Migracyjnej Ukrainy w 2023 r., https://dmsu.gov.ua/assets/files/statistic/year/2023_12.pdf (dostęp 18.03.2025).
Wskaźniki działalności Państwowej Służby Migracyjnej Ukrainy w 2024 r. https://dmsu.gov.ua/assets/files/statistic/year/2024_12.pdf (dostęp 18.03.2025).
Współpraca międzynarodowa jest ważna dla zwycięstwa w wojnie. Miesięczne zapotrzebowanie na finansowanie zewnętrzne wynosi około 3 mld dolarów: Siergiej Marczenko podczas spotkania bloku finansowego G7, wiadomość, 28 lutego 2024 r., https://mof.gov.ua/uk/news/international_cooperation_is_necessary_to_win_the_war_the_monthly_need_for_external_financing_is_about_3_billion_sergii_marchenko_at_the_meeting_of_the_g7_financial_bloc-4467 (dostęp 20.03.2025).
Wyniki ankiety KMIS w ramach projektu „Mobilise", przeprowadzonej w dniach 26 maja – 1 czerwca, raport KMIS (Kijowski Międzynarodowy Instytut Socjologii), 17 czerwca 2024 r., badanie przeprowadzone w dniach 26.05-01.06.2024 r. https://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1416& (dostęp 19.10.2024).
Wyniki systemu opieki zdrowotnej w 2022 r., dane Narodowego Instytutu Badan Strategicznych za 2022 r., 13 marca 2023, https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/pidsumky-roboty-systemy-okhorony-zdorovya-u-2022-rotsi (dostęp 08.04.2025).
Wyniki z 2019 r.: Za czym głosowali deputowani Rady Najwyższej IX kadencji, 24 grudnia 2019 r., dane ruchu Chesno https://www.chesno.org/post/3754/ (dostęp 16.04.2024).
Wysokolian O., *Odbudowa Ukrainy: jak będą wyglądały odnowione ukraińskie miasta po wojnie*, 25 lutego 2024 r., Radio Swoboda https://www.radiosvoboda.org/a/vidbudova-ukrayiny-proyekty-vidnovleni-mista-pislya-viyny/32819772.html dostęp 14.01.2025).
Wysotkina A., *Kryzys demograficzny na Ukrainie: dogłębna analiza przyczyn i sposobów rozwiązania*, 29 października 2025 r., Davniyhalych.com.ua https://davniyhalych.com.ua/demografichna-kryza-v-ukrayini-glybynnyj-analiz-prychyn-i-shlahiv-podolanna/ (dostęp 09.06.26).
Wystąpienie Ministra Energetyki Ukrainy H. Galuszczenko podczas „Godziny pytań do rządu" w Radzie Najwyższej z dnia 24 maja 2024 r., transmisja, 24 maja 2024 r., YouTube https://www.youtube.com/watch?v=hqiOx_QIFoY (dostęp 12.12.2024).

Wystąpienie premiera Ukrainy D.Shmyhala podczas „Godziny pytań do rządu" w Radzie Najwyższej z dnia 6 września 2024 r., transmisja, 06 września 2024 r.,YouTube https://www.youtube.com/watch?v=Pyukf0lXeUY(dostęp 12.12.2024).
Wystąpienie prezydenta Ukrainy W. Zełenskiego na nadzwyczajnym posiedzeniu Rady Najwyższej Ukrainy, z dnia 4 marca 2020 r., https://www.president.gov.ua/news/vistup-prezidenta-ukrayini-volodimira-zelenskogo-na-pozacher-60017 (dostęp 21.04.2024).
Wystąpienie prezydenta Ukrainy W. Zełenskiego przed Radą Najwyższą w sprawie wewnętrznej i zewnętrznej sytuacji Ukrainy z dnia 20 października 2020 r., https://president.gov.ua/news/poslannya-prezidenta-ukrayini-volodimira-zelenskogo-do-verho-64717 (dostęp 18.04.2024).
Wystąpienie prezydenta Ukrainy W. Zełenskiego przed Radą Najwyższą w sprawie wewnętrznej i zewnętrznej sytuacji Ukrainy z dnia 28 grudnia 2022 r. https://www.president.gov.ua/news/vistup-prezidenta-zi-shorichnim-poslannyam-do-verhovnoyi-rad-80113 (dostęp 15.01.2025).
Wystąpienie prezydenta Ukrainy W. Zełenskiego przed Radą Najwyższą w sprawie wewnętrznej i zewnętrznej sytuacji Ukrainy z dnia 19 listopada 2024 r. https://www.president.gov.ua/news/mi-mayemo-ne-dopustiti-shob-htos-u-sviti-zasumnivavsya-u-sti-94497 (dostęp 15.01.2025).
Wystąpienie prezydenta Ukrainy Wołodymyra Zełenskiego na Światowym Forum Ekonomicznym w Davos z dnia 23 maja 2022 r., transmisja, YouTube https://www.youtube.com/watch?v=rb5Ex6yB5r4 (dostęp 14.01.2025).
Wystąpienie wice - premiera Ukrainy J. Swyrydenko podczas „Godziny pytań do rządu" w Radzie Najwyższej z dnia 21 czerwca 2024 r, transmisja, 21 czerwca 2024 r., YouTube https://www.youtube.com/watch?v=0Ysnfg8JgtI (dostęp 12.12.2024). .
Wywiad Svitłany Hrynczuk dla kanału Rada, transmisja wywiadu Ministra Ochrony Środowiska i Zasobów Naturalnych Ukrainy S. Hrynchuk, 4 stycznia 2025 r., YouTube https://www.youtube.com/watch?v=bGKU7hN6OXo (dostęp 23.02.2023).
Yatsenko L, *Niedobór siły roboczej na Ukrainie i wewnętrzne rezerwy jego zmniejszenia*, 12 maja 2025, Centrum Badań Ekonomicznych i Społecznych Narodowego Instytutu Badań Strategicznych https://www.niss.gov.ua/doslidzhennya/sotsialna-polityka/defitsyt-robochoyi-syly-v-ukrayini-ta-vnutrishni-rezervy-yoho (dostep 30.04.2026).
Yermak A., *Centrum Koordynacji Kwestii Humanitarnych i Społecznych aktywnie i skutecznie pracuje nad rozwiązaniem konkretnych problemów Ukraińców w czasie wojny*, wiadomość, 10 marca 2022 r., https://www.president.gov.ua/news/koordinacijnij-shtab-z-gumanitarnih-i-socialnih-pitan-aktivn-73469 (dostęp 17.09.2023).
Z okazji święta zawodowego prezydent nagrodził ukraińskich lekarzy, wiadomość, 18 czerwca 2022 r., Oficjalny portal Ministerstwa Ochrony Zdrowia Ukrainy https://moz.gov.ua/uk/z-nagodi-profesijnogo-svjata-prezident-nagorodiv-ukrainskih-medikiv#! (dostęp 03.05.2025).
Z powodu wojny liczba pacjentów wymagających opieki paliatywnej rośnie – Siergiej Dubrow, wiadomość, 24 listopada 2023 r., https://moz.gov.ua/uk/cherez-vijnu-kilkist-pacientiv-jaki-potrebujut-paliativnoi-dopomogi-zbilshuetsja-–-sergij-dubrov (dostęp 03.05.2025).
Zakup produktów dla Sił Zbrojnych Ukrainy: sąd ustalił kaucję dla dyrektora firmy dostawczej, 10 kwietnia 2025 r., Radio Svoboda https://www.radiosvoboda.org/a/news-zakupivlia-produkty-zsu-zastava-dyrekto-kompania-postachalnyk/33381029.html (dostęp 14.05.2025).
Zapewnienie jedności orzecznictwa w sprawach związanych z wojną: uczestnicy konferencji sądowo-praktycznej nakreślili aktualną problematykę sporów wynikających z

wojny, dane oficjalne, 27 września 2024 r., https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/1674166/ (dostęp 21.05.2025).
Zapewnienie leczenia niepłodności w ramach programu PMG-2024 przyniesie krajowi 10 tysięcy nowo narodzonych Ukraińców, wiadomość, 27 grudnia 2023 r., https://moz.gov.ua/uk/zabezpechennja-likuvannja-bezpliddja-u-pmg-2024-podarue-krajini-10-tisjach-novonarodzhenih-ukrainciv (dostęp 03.05.2025).
Zaufanie do prezydenta W. Zełenskiego i stosunek do przeprowadzenia wyborów: wyniki sondażu przeprowadzonego w dniach 1–8 marca 2026 r., raport KMIS (Kijowski Międzynarodowy Instytut Socjologii), 18 marca 2026 r., badanie przeprowadzone w dniach 1-8 marca 2026 r., https://kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1595&page=1 (dostęp 09.06.26).
Zaufanie, reformy i integracja z UE: co myślą Ukraińcy w 2025 roku, raport Rating group, 25.09.2025 r., badanie przeprowadzone w okresie 20-21 listopada 2022 r., https://www.ratinggroup.ua/news/euam-sep2025 (dostęp 09.06.26).
Zelenskyj o zmianach kadrowych: Instytucje rządowe muszą działać jeszcze aktywniej niż dotychczas, 5 września 2024 r., Ukrinform https://www.ukrinform.ua/rubric-polytics/3902611-zelenskij-pro-kadrovi-zmini-uradovi-institucii-maut-pracuvati-se-aktivnise-niz-ranise.html (dostęp 12.12.2024).
Zełenski jest najmłodszym prezydentem Ukrainy: ile lat mieli pozostali gwaranci, gdy stali na czele państwa? 22 kwietnia 2019 r., 24 kanał 24tv https://24tv.ua/zelenskiy__naymolodshiy_prezident_ukrayini_u_skilki_rokiv_ocholyuvali_derzhavu_reshta_garantiv_n1144336 (dostęp 18.04.2024).
Zełenski stwierdził potrzebę rozszerzenia formatu „Normandia" i unowocześnienia „Mińska", 27 lutego 2021 r., Radio Svoboda https://www.radiosvoboda.org/a/news-zelenskyi-normandskyi-format-minsk/31225652.html (dostęp 28.02.2024).
Zniszczenia ukraińskich szpitali w liczbach: w trakcie wojny na pełną skalę Rosja uszkodziła 1938 i zniszczyła kolejne 297 obiektów ukraińskich placówek medycznych, wiadomość, 23 grudnia 2024 r., https://moz.gov.ua/uk/rujnuvannya-ukrayinskih-likaren-u-cifrah-za-chas-povnomasshtabnoyi-vijni-rf-poshkodila-1938-ta-zrujnuvala-she-297-obyektiv-ukrayinskih-medzakladiv (dostęp 03.05.2025).
Żyrij K., *„Tysiąc Zełenskiego" numer dwa: święto populizmu czy potężne wsparcie*, 30 października 2024 r., UNIAN https://www.unian.ua/economics/finance/tisyacha-zelenskogo-nomer-dva-svyato-populizmu-chi-potuzhna-pidtrimka-12804672.html (dostęp 15.01.2025).